Kader Devleti

Osmanlı Hilafeti

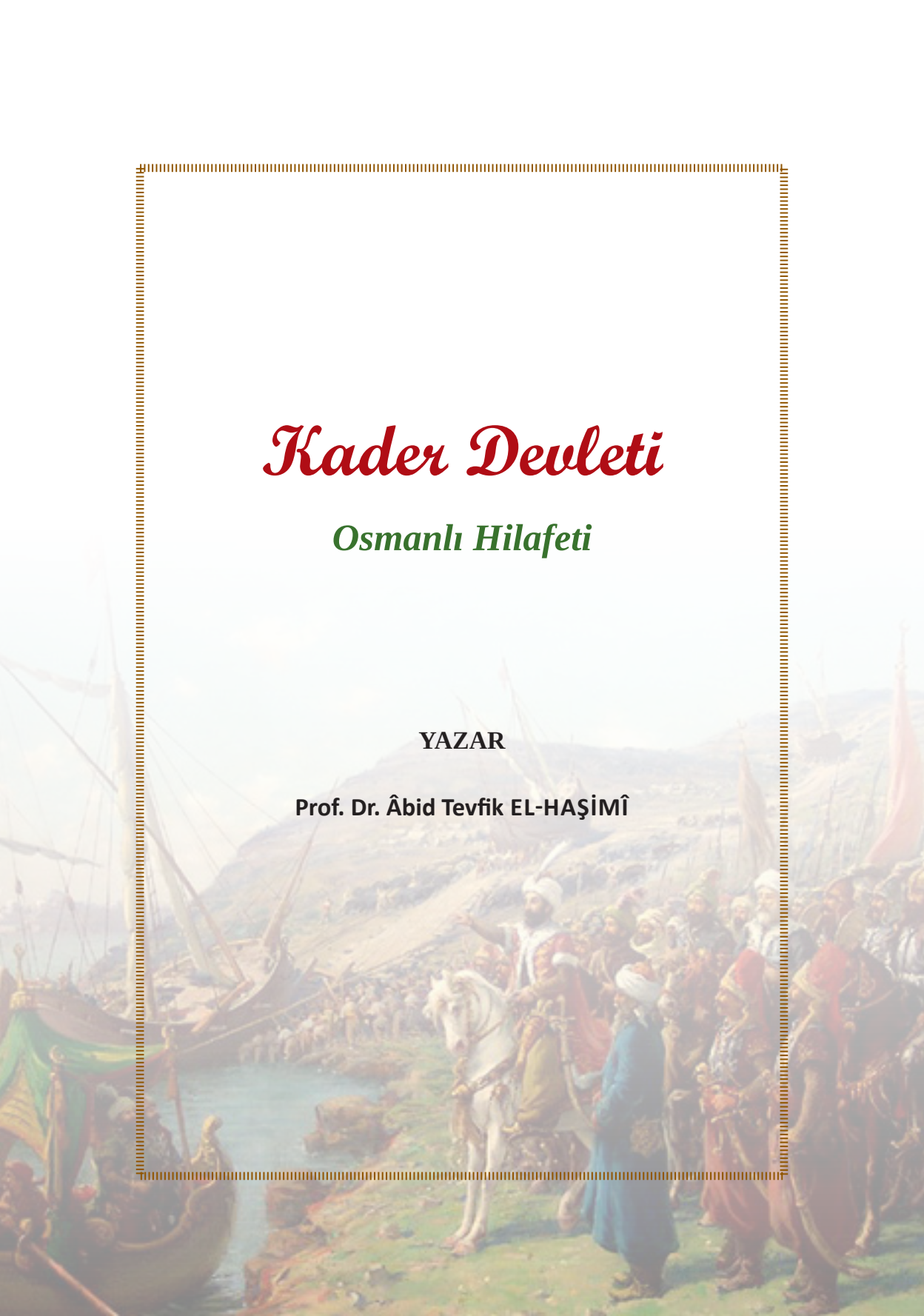
Bismillâhirrahmânirrahîm

Kader Devleti

Osmanlı Hilafeti

YAZAR

Prof. Dr. Âbid Tevfik EL-HAŞİMÎ

KİTAP ADI

YAZAR

Prof. Dr. Âbid Tevfik EL-HAŞİMÎ

GÖZDEN GEÇİREN

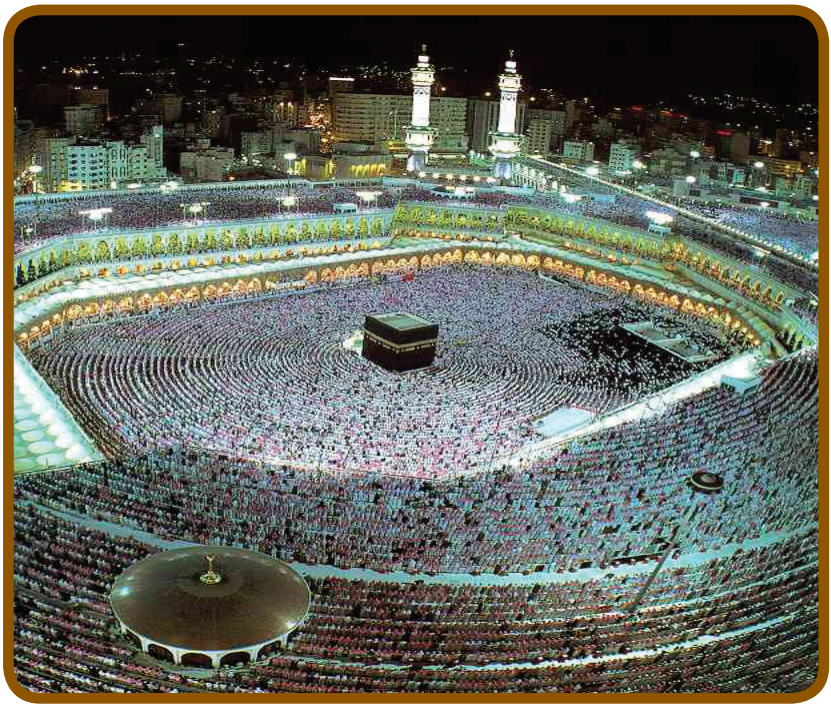
Dr. Mohamed ALIA

BAŞŞAR KANZUA

İstanbul, 2019

ISBN:

Baskı - Cilt

İTHAF

En kıymetli kitabımı, müslüman devletler içindeki en cesur lidere, Osmanlı Hilafetinin manevî devamı olan Sayın Erdoğan'a ithaf ediyorum. O Osmanlı hilafeti ki İslam tarihi boyunca, günümüzde mevcut olan elli devleti kapsayan en geniş topraklara altı asırdan fazla hükmetmiştir. Bütün İslam düşmanlarının birleşip saldırması üzerine İslam hilafetinin ondan koparılıp uzaklaştırılmasından bir asır sonra yeniden ayağa kalkmıştır.

Zira Allah'ın ebedî dini, düşmanlarının önünde yıkılmayacak kadar güçlüdür: **"Onlar, ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Ama Allah buna müsaade etmeyecek, kafirler istemese de nurunu muhakkak tamamlayıp** (dinini hakim kılacaktır)**. Peygamberini hidâyet** (rehberi Kur'ân) **ve hak din** (İslam) **ile gönderen O'dur ve nihayetinde O, müşrikler istemese de bu dini bütün dinlere üstün kılacaktır."** (Tevbe, 32-33)

Sayın Erdoğan! Allah milletinizle ve ümmetinizle sizi desteklesin! Allah'ın yardım ve zaferi size kutlu olsun: **"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve** (savaş meydanında) **ayaklarınızı sabit kılar."** (Muhammed, 7) Daha nice zaferlere: **"**(Bilin ki) **Allah sizinle beraberdir ve amellerinizin** (mükafatından hiçbir şey) **eksiltmeyecektir."** (Muhammed, 35)

Sizi, emanetleri asla zayi olmayan Allah'a emanet ediyorum!

Prof. Dr. Âbid Tevfik el-Haşimî

03.03.2010 m.

OSMANLI ARMASI

Osmanlı Devlet Arması çeşitli sembollerden meydana gelmektedir.[1] Bu sembollerin her biri belli anlamları simgelemekte ve devletin sahip olduğu hususi bazı özelliklere işaret etmektedir. Zaman içinde bu armada bazı değişiklikler yapılmış, Sultan II. Abdülhamid'in yaptığı değişikliklerle de arma son halini almıştır. Armada Osmanlı Devleti'nin askerî gücünü temsil eden pek çok silah simgesinin yanı sıra hem Osmanlı Devleti'nin hem de İslam hilafetinin sancaklarını görmekteyiz. Ayrıca aşağıda açıklamalarıyla birlikte sıralayacağımız diğer bazı simgeleri de görmekteyiz:

1- Sultan Tuğrası: Bu, Sultan II. Abdülhamid'in tuğrasıdır.

2- Hilal içinde yazılı olan Arapça cümle

«المستند بتوفيقات الربانية ملك الدولة العثمانية»

Bu cümle, Osmanlı Devleti'nin tüm dünya Müslümanlarını himaye ettiğini belirtmektedir.

3- Mızrak

4- Kırmızı sancak: Bu, Osmanlı Devleti'nin sancağı, aynı zamanda da Türkiye'nin bayrağıdır.

5- Çift taraflı teber/iki baltalı mızrak

6- Kılıç

7- Top

8- Boru/borazan: Osmanlı Mehteran Takımı'nda harp musikisi için kullanılan aletlerden biridir.

9- Mecidî/Mecidiye nişanı: Geçmişi Sultan I. Abdulmecid'e dayanır. İlk olarak 1852 yılında ihdas edilmiştir. Askerî şahsiyetlere tebrik ve takdir olarak hediye edilirdi. Emîr Abdulkadir el-Cezairî bu nişana sahip olan müslüman komutanların önde gelenlerinden biridir.

---

1 *Osmanlı Albümü*. Kitapta armanın kullanılmaya başlandığı tarih ve kim tarafından seçilip karara bağlandığı konusunda bir bilgi bulamadım. Aynı şekilde kitapta armanın içeriğine de işaret edilmemektedir.

10- Kın: Osmanlı Devleti'nin silahlarının deposunun simgesidir.

11- Osmanlı nişanı: İlk olarak Sultan Abdulaziz döneminde, 1862 yılında ihdas edilmiştir. Bu nişan, üstün başarı gösteren devlet görevlilerine, teşvik ve cesaretlendirme amacıyla verilirdi.

12- İftihar nişanı: İlk olarak Sultan I. Mahmud döneminde 1831 yılında ihdas edilmiştir.

13- Beş nişanın kendisine bağlı olduğu sarmaşık şeklindeki ana şerit.

14- İmtiyaz nişanı: İlk olarak Sultan II. Abdülhamid döneminde ihdas edilmiş olan askerî bir nişandır.

15- Meşale: İleride gelecek olan aydınlık günlere giden yolu aydınlatma anlamı taşır.

16- Çapa: Osmanlı donanmasını simgelemektedir.

17- Bereket boynuzu: Osmanlı topraklarının verimliliğini ve üretkenliğini simgelemektedir. Nitekim bu boynuzdan yeşillikler çıkmaktadır. Ayrıca içinde güller vardır ki bu da hoşgörüye işaret etmektedir.

18- Şefkat nişanı: İlk kez Sultan II. Abdülhamid döneminde, 1878 yılında ihdas edilmiştir. Bu nişan, insanlara hizmet ve hayır işleri alanında başarılı işler yapan hanımlara verilirdi.

19- Terazi: Osmanlı Devleti'nin adaletini simgelemektedir.

20- İki kitap: Üstteki kitap Kur'ân-ı Kerim'dir ki ona "şer'i şerif" de denilirdi. Zira Osmanlılar, devleti yöneten kanunları koyarken İslam şeriatını esas alırlardı. Bu kanunlar, tüm kanunlar içinde % 85'lik bir paya sahip olup direkt olarak İslam şeriatının hükümlerinden alınmıştır.

Kur'ân'ın altındaki kitap ise "kanun-u munif" olarak adlandırılırdı ve Osmanlı Devleti'nin kanunlarının % 15'ini içermekteydi ki bu da 746 kanuna denk gelmektedir. Bu kanunlar İslam şeriatına ay-

kırı olmayıp askerî kanunlar, anlaşmalar kanunu, devletlerarası ilişkilerle ilgili kanunlar vb. gibi kanunlardan oluşmaktaydı.

21- Kalkan: Üzerinde 12 yıldız vardır. Bu yıldızlar Osmanlı Devletini oluşturan farklı iklimleri/bölgeleri temsil etmekte ve devletin bunlarla birlikte dünyanın merkezi olduğunu ifade etmektedir.

22- Asa: Devletin sahip olduğu asaleti ve yüksek bilgiyi, aynı zamanda da devlet görevlilerinin yönetimdeki yetkinliğini temsil etmektedir.

23- Tabanca: Orduda yaklaşık 1840 yılından beri kullanılmaktadır ve Osmanlı ordusunun silahlarının modernliğini temsil etmektedir.

24- Donanma tüfeği

25- Üç hilalli yeşil sancak: Osmanlı hilafet sancağıdır.

26- Sorguçlu sarık: Osmanlı hanedanını ve müslümanların halifesi olması hasebiyle Osmanlı sultanını simgeler.

27- Sultanın tuğrasını çevreleyen güneş: Osmanlı Devletini hayatın sırrı olan güneş ışıklarına benzeterek devletin haşmetine ve azametine işaret etmektedir.

ÖNSÖZ

Hamd Allah'adır. O'nun salat ve selamı Rasulullah'ın, ailesinin ve ashabının üzerine olsun.

Bu kitap, hikmet dolu risalet asrından ve haklarında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *"Sizin en hayırlılarınız benim asrımda yaşayanlarınızdır. Sonra onlardan sonra gelenler, sonra da onların ardından gelenlerdir."*[1] buyurduğu selef-i salihînin ilk üç neslinden sonra, İslam tarihindeki en temiz ve en parlak sayfayı konu almaktadır. Tarihini okumak, hatırlamak ve onunla gurur duymak her müslümanın hakkıdır. Çünkü bu tarih, ilahî bir rehberliği içinde barındırmaktadır ki bu rehberlik, ona uyanları iki cihanda da şan ve şerefe kavuşturmaktadır: "**Andolsun Biz size, öğütlerine uymakla şan ve şeref kazanacağınız bir kitap indirdik. Hâlâ aklınızı başınıza alıp düşünmeyecek misiniz?!"** (Enbiya, 10)

Şanlı tarihimizi hatırlamak, bir vefa borcu olmanın yanı sıra azimleri biler, gayretleri artırır, idealleri yüceltir ve zaferi elinde tutan Allah'a dönmenin önemini hatırlatır: **"Zafer yalnızca, hem sınırsız kudret ve izzet, hem de sonsuz hikmet sahibi Allah katından gelir."** (Âl-i İmran, 126)

Salih halef, salih selefinden, bizlerin izzet ve şerefinin Rabbimizin gösterdiği yola uymada olduğunu öğrenmiş ve bunun idrakine varmıştı. Aynı şekilde Osmanlı Türkleri de bu gerçeği geçmişte idrak etmişlerdi ki bugün de bunun idrakindeler. Yine Araplar, Kürtler, Berberiler, Tatarlar, Moğollar, Hindliler ve İslam tarihi boyunca

1 Buharî, 2651; Müslim, 2535, İmran b. Husayn radıyallahu anh'tan.

gelip geçmiş farklı ırklardan bütün müslümanlar da ilahî zaferin idrakine varmış, onun sebeplerine sarılmış, neticede hepsi de Allah'ın şu vaadine nail olmuşlardır: **"Kuşkusuz Biz, elçilerimize/peygamberlere ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edecekleri** (kıyamet) **gününde mutlaka yardım edeceğiz."** (Ğafir, 51) Ayrıca üstün gelenler de yine onlar olmuşlardır: **"**(Ey müminler! Kafirlerle cihadda) **gevşeklik göstermeyin ve** (Uhud'da başınıza gelenlerden dolayı da) **üzülmeyin. Eğer** (gerçekten) **müminseniz** (her halükarda) **üstün olan sizsiniz."** (Âl-i İmran, 139)

İşte bu sebeple ben, Osmanlı hilafetinin tarihiyle ilgili olan ve adını *"Kader Devleti"* koyduğum bu kitabı telif etme gayretine girdim. Kitapta ümmetin, İslam'a sarıldığı ve onu dosdoğru yaşadığı zaman İslam'ın onları nasıl güçlü kıldığını anlattım. Bu kitabın, müslümanlar için bir hatırlatma olması, bazı kavramların düzeltilmesi ve olayların tarihî akışı içinde objektif bir şekilde değerlendirilmesi için bir vesile olmasını arzu ettim. Ayrıca Osmanlı döneminin bilerek ya da bilmeyerek gözardı edilen bazı parlak yönlerini açıklayan bir vesika olmasını amaçladım. Nitekim bunları tarihin kaydettiği şekilde, hatta Osmanlının düşmanlarının tanıklık ettiği şekliyle ileride okuyucuya sunacağız.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm: Mücahid Osmanlı Hilafeti. Bu bölümde Osmanlının doğuşunu, genişlemesini ve çöküşünün sebeplerini ele aldım ve her asrın olaylarını kronolojik olarak sıraladım.

İkinci bölüm: Kayıp Cennet. Bu bölümde Osmanlı hilafetinin asırlarını, medeniyetini, cihadını, yaşadığı felaketleri ve Osmanlıların onu kurtarmak için gösterdiği çabaları ele aldım.

Ayrıca kitabın başında, beni bu kitabı yazmaya sevk eden sebepleri açıkladım. Kitabın daha faydalı olması adına içine, okuyucuya olayları anlamasında yardımcı olacak açıklayıcı bazı resimler de koydum.

Allah Teâlâ'dan, bu çalışmamı rızasına uygun kılmasını ve onu hem yazan hem de okuyanlar için, malın ve oğulların fayda vermediği, yalnızca Allah'ın huzuruna temiz bir kalple gelenlerin kurtulacağı günde faydalı kılmasını niyaz ederim.

Prof. Dr. Âbid Tevfik el-Haşimi

Şarika (B.A.E.)

03.03.2010

KİTABIN YAZILMA SEBEPLERİ

Bu kitabın yazılmasının dört sebebi var. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1- Osmanlı Hilafetiyle İlgili Yanlış Algıları Düzeltmek:

Bazı tarihçiler Osmanlıların İslamî tarihini çarpık bir şekilde ele almışlar, tarihî olayları objektif bir şekilde aktarmaktan kaçınmışlardır. Sonuç ve analizlerde objektiflikten uzak durmakla kalmamış, hatta negatif seçiciliğe de başvurarak olayların bütüncül sonuçlarını görmezden gelmiş, sadece bazı yönlerine odaklanmışlardır. Ayrıca siyasî ve ırkçı bazı rejimler ve gruplar eğitim müfredatlarında Osmanlı tarihinin sadece belli bir dönemini işlemişlerdir ki, bu dönem, Osmanlı devletinin "hasta adam" olarak adlandırıldığı son dönemleridir. Nitekim bu dönemde "hasta adam"ın hedefleri mevcut koşullar altında şaşmış durumdaydı ki bu koşulların oluşmasında son dönemlerdeki sömürge sisteminin ve arkasından gelen küresel siyonizmin hilafet devletini ortadan kaldırma, onu istibdat ve geri kalmışlığın olumsuz bir örneği olarak sunma konusundaki gayretlerinin payı büyüktü.

2- İslam Tarihinin Önemini Ortaya Koymak:

İslam tarihinin doğru anlaşılması, İslam şeriatının anlaşılmasından daha az önemli değildir. Çünkü İslam tarihi, müslümanların yükselişlerinin ve çöküşlerinin; bir hayat nizamı, ümmetin yol haritası ve bir devlet anayasası olan İslam'a ne kadar bağlı olduklarıyla ilgili olduğunu ortaya koyan kesin bir göstergedir.

Bu itikadî bakış açısını Ömer el-Faruk *radıyallahu anh* şöyle özetlemiştir: "Bizler zelil kimselerdik. Allah bizi İslam'la aziz kıldı. O nedenle izzeti İslam'dan başka bir yerde arayacak olursak Allah bizi yine zelil eder." Bu söz Kur'ân-ı Kerim'in şu ifadesine de uygundur: **"Andolsun Biz size öğütlerine uymakla şan ve şeref kazanacağı-**

nız bir kitap indirdik. Hâlâ aklınızı başınıza alıp düşünmeyecek misiniz?!” (Enbiya, 10)

Gerçekten de şan ve şerefimiz ve tarih boyunca adımızın yaşaması, Allah’ın Kitabına sarılmamıza bağlıdır: “(Ey Peygamber!) **O halde sen, sana vahyedilen** (Kur’ân’a) **sımsıkı sarılmaya devam et! Çünkü sen, dosdoğru bir yol üzerindesin. Şüphesiz Kur’ân, hem senin için hem de kavmin için bir öğüt ve şeref kaynağıdır. Hepiniz** (kıyamet günü ondan) **sorguya çekileceksiniz.”** (Zuhruf, 43-44) **“Her kim Allah’a** (sığınıp dinine) **sımsıkı sarılırsa o, kesinlikle dosdoğru bir yola girmiş olur.”** (Âl-i İmran, 101)

O nedenle bu gerçeği idrak etmemiz ve onu aklımızdan çıkarmamamız gerekir. Çünkü Allah’ın Kitabı, hayatımız ve izzetimizdir: **“Ey iman edenler! Allah ve Peygamberi sizi** (hem dünyada hem de ahirette) **size hayat verecek** (hakikatlere) **çağırdığı zaman onların çağrısına uyun.”** (Enfal, 24)

Onu terk etmek ise zillet ve perişanlık, hatta ölüm demektir: **“**(Manen) **ölü iken (imanla) hayat verdiğimiz ve sayesinde insanlar arasında** (dosdoğru) **yürüyeceği bir ışığa kavuşturduğumuz kimse,** (küfrün) **karanlıklarında kaybolmuş ve oradan hiç çıkamayacak olan kimseyle bir olur mu hiç?!** (Elbette olmaz, ama) **böyledir; kâfirlere, yapmakta oldukları** (kötü) **işler pek bir güzel görünür.”** (En’âm, 122)

3- Müslümanların Çöküşünün Sebebi İslam’dan Uzaklaşmalarıdır

Müslümanların, tarihleri içinde yaşadıkları çöküş, onların, Rableriyle ve O’nun Kitabıyla olan ilişkilerinin ne kadar kopuk olduğunu bize resmeder. Onlar Rablerini terk ettikleri vakit O da onları terk etmiştir: **“Onlar Allah’ı unutmuşlardır, hiç umursamazlar; bu yüzden Allah da onları unutmuştur, hiç umursamaz.”** (Tevbe 67)

Bu unutmanın cezası, Allah Teâlâ’nın onlardan intikam alması olmuştur: **“Sonunda onlar gazabımızı iyice üzerlerine çekince**

onlardan intikam aldık." (Zuhruf, 55) **"Biz de işledikleri günahlardan dolayı onları helak etmiştik."** (Enfal, 54)

Allah'ı unutanlar için, Allah'ın onları kendi hasta benlikleriyle baş başa bırakmasından daha büyük bir ceza yoktur: **"Allah'ı unutup** (emir ve yasaklarını) **umursamayan, bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Zira bunlar yoldan çıkmış asilerin ta kendileridir."** (Haşr, 19)

Allah bir ferdi, ümmeti ya da devleti yüz üstü bıraktığı vakit artık çöküş kaçınılmaz olur.

İslam tarihindeki zirvelere/en üst noktalara gelince, bunlar İslam'ın ilk dönemlerindeydi. Risalet asrında, yani Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hayatında ve onun ardından gelen Raşid halifeler dönemindeydi. Sahabe döneminde İslamî fetihler gerçekleşmişti. Onların dönemini tabiîn ve tebe-i tabiîn dönemi izledi. Emeviler döneminde ise İslamî fetihler doğuda Hindistan'ın içlerine ve Çin'in Maveraünnehir (Kaşgar) bölgesine kadar, batıda Endülüs (İspanya), Fransa ve Atlas Okyanusu kıyılarına kadar uzandı. Hatta İslam, Çin ile Hind ve Atlas Okyanuslarının arasına yayıldı. İşte ilk zirve noktaların yaşandığı dönemler şu dönemlerdir: *"Sizin en hayırlılarınız benim asrımda yaşayanlarınızdır. Sonra onlardan sonra gelenler, sonra da onların ardından gelenlerdir."*[1] Bu üç dönem, Abbasilerin ikinci döneminin sonuna kadar devam etmiştir.[2]

Medeniyet alanında ilerlerken yönetim alanında gerileme, Abbasi hilafetinin sonlarına kadar devam etti. Derken 489-690 h. / 1098-1291 m. yılları arasında (200 yıl içinde) on ayrı sefer halinde gerçekleşen haçlı savaşları müslümanlar için ilahî bir ceza oldu. Bu savaşlarda haçlılar Anadolu'nun güneyindeki ve Şam-Filistin top-

1 Buharî, 2651; Müslim, 2535. İmran b. Husayn radıyallahu anh'tan.

2 Ayrıntılı bilgi için yazarın *el-Edebu'l-İslami ve Tarihuhu fi Usurihi – el-Asru'l-Abbasi* adlı kitabına bakılabilir.

raklarındaki müslüman beldeleri tarif edilemez bir şekilde tarumar ettiler. Ancak İslam'a sarılan komutanlar ve askerler sayesinde zirve noktalar yeniden görülmeye başlandı. Bunların ilki, altıncı asırda İmaduddin Zengi ve oğlu Nureddin Zengi önderliğindeki Selçuklu Atabeyliği idi ki bu iki hükümdar da Türktür. Onların ardından Hıttin savaşını (583 h. / 1187 m.) kazanarak Kudüs'ü haçlıların elinden kurtarıp özgürlüğüne kavuşturan Salahaddin Eyyubi gelmektedir ki o da Kürttür. Bu üç hükümdar da İslam tarihi boyunca cihadın ve medeniyetin merkezi olan Irak'tandı.

Daha sonra Allah Teâlâ, müslümanlara Mısır'da da zirveler nasip etti: Zahir Baybars ve onun mümin ordusu… ki Baybars Salahaddin Eyyübi'den sonra haçlılara karşı koyan en güçlü komutandır. Onun birbirini izleyen zaferleri h. 642-676 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Bu yüksek zirvelere ulaşılmasında müslüman Türklerin rolü çok büyüktü. Zira bunlar Selçuklu Devleti'nin yönetiminde hicri beşinci asırda gerçekleşmişti ki bu asır, medeniyet bakımından İslamî asırların en verimlisi, toprak bakımından en genişi ve cihad yönünden en cesuruydu. Bu devletin komutanları arasından İslam cihadının eşsiz komutanları çıkmıştır. Devletin kurucusu Tuğrul Bey ve oğlu Alparslan, kendi dönemlerinde imanın ve cesaretin zirvesi idiler. Alparslan'ın ardından yerine Melikşah geçti. Yönetim konusundaki ilmiyle ve bilgeliğiyle meşhur olan ünlü vezir Nizamülmülk onun döneminde yaşadı ve birer fakülte tarzında işleyen Nizamiye Medreselerini kurdu.[1]

Sonra Allah'ın ebedî kitabının koyduğu güç dengelerinden sapan müslümanlar için ikinci bir ilahî bir ceza vuku buldu: **"Vaktiyle Mûsâ, kavmine, 'Ey kavmim! Benim, Allah tarafından size gönderilmiş bir elçi olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz?!' demişti. Sonunda onlar** (bile bile) **haktan sapınca**

1 Ayrıntılı bilgi için yazarın *el-Edebu'l-İslami ve Tarihuhu fi Usurihi – el-Usuru'l-Mute-ehhira ve'l-Karatu'l-Hindiyye* adlı kitabına bakılabilir (s. 9-10).

Allah da onların kalplerini (dönüşü olmayacak şekilde) **haktan saptırdı. Zira Allah, yoldan çıkmış asileri doğru yola ulaştırmaz."** (Saf, 5)

Hülagu komutasındaki Moğollar, Haçlı savaşlarının sonlarına doğru, haçlıların köklerinin kazınmasından 40 sene kadar önce İslam dünyasının doğusunu istila ettiler. 656 h. / 1350 m. yılında Bağdat'ın düşmesi ise felaketlerin en büyüğü oldu. Bu felaketin ruhlarda, ırzlarda, medeniyette ve vatan topraklarında yol açtığı facialarını anlatmakta diller ve kalemler aciz kalır. Ayrıca bu felaket sırasında milyonlarca insan öldürülmüştür.

Ama sonra Allah Teâlâ, Şam'da hicri 658 yılında gerçekleşen Ayn Calut savaşında, mücahid komutan Seyfeddin Kutuz ve onun cesur ve mümin askerleriyle Moğollardan intikam almıştır.

Daha sonra Moğollar, İslam ümmetinin uyanışı, Moğol komutanlarının mağlup müslümanların dinine ilgi duyması ve müslümanların üstün ahlakı gibi sebeplerle İslam'a girdiler ve iyi birer müslüman oldular. Allah Teâlâ da 607-1294 h. (1210-1877) yılları arasında Hind kıtasının hükümranlığını tam 665 yıl boyunca onlara nasip etti. Bu dönem içinde kendileriyle bütün dünyaya karşı iftihar ettiğimiz bazı hükümdarlar gelmiştir ki bunlardan biri "Raşid halifelerin yedincisi" lakabıyla anılan Âlemgir Evrengzib'dir. Hicri 1000 yılları civarında tam 50 yıl boyunca Hind kıtasının tamamını hükmü altında tutan hükümdar da odur. Bu dönem, tarihte en geniş İslam coğrafyasına hükmeden Osmanlı padişahı III. Murad'ın dönemine denk gelmektedir.

Osmanlı Devletine gelince, [699-1339 h. (640 yıl) / 1299-1924 m. (625 yıl)] onun meydana çıkışı, eşine az rastlanır bir iman ve cihad ile, kurucusu Osman ve onun, tamamı davetçi ve mücahidlerden oluşan ordusuyla başlamıştır. Osmanlı Devleti, Anadolu'nun (bugünkü Türkiye'nin) kuzey batısında doğmuş ve müthiş bir hızla genişleyip büyümüştür. Zayıflama ve çöküş dönemindeki birkaç

padişah hariç Osmanlıyı yöneten 37 padişahın tamamı son derece dindar ve güçlü irade sahibi olan şahsiyetlerdir. Yedinci padişah Fatih Sultan Mehmed, H. 857 h. (1453) yılında, yani Moğolların İslam hilafetinin başkentini istila etmesinden 100 yıl, Kudüs'ün haçlıların elinden kurtarılmasından ise 40 yıl sonra Kostantiniyye'yi fethetmiştir. Kostantiniyye'nin fethiyle de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu mucizevi müjdesi gerçekleşmiştir:

"*Andolsun ki Kostantiniyye fethedilecektir. Onu* (fethedecek olan) *komutan ne iyi komutan, onu* (fethedecek) *ordu ne iyi ordudur!*"[1]

Mücahid Osmanlı Devleti, hicri 1000 yılına kadar, yani kuruluşundan itibaren yaklaşık üç asır boyunca zirveye doğru yükselmeye devam etmiştir. Avrupa'nın doğusunu ve güney doğusunu hükmü altına almış, yani bugünkü Avrupa devletlerinin yirmiden fazlasını kapsayacak şekilde Avrupa'nın üçte birini boyun eğdirmiştir. Aynı şekilde kuzey Afrika'yı, Arap yarımadasını, Şam ve Irak'tan Hindistan'a kadar olan doğu İslam topraklarını da hükmü altına almıştır ki bu alan bugünkü Afrikalı ve Asyalı devletlerden otuz küsur devleti ihtiva etmektedir. Tüm hakimiyet alanı ise bugünkü devletlerden elli devleti içine alacak kadar genişti.

Daha sonra Osmanlı Devleti elli yıl süren bir duraklama dönemine girdi. Ardından 200 yıl süren bir gerileme dönemi, ardından da 120 yıl süren bir yıkılış dönemi yaşadı. Böylece Osmanlı Devleti'nin ömrü hicri olarak 640 yılı buldu. Abbasi Devletinin yıkılmasından sonra İslam aleminde İslam hilafetinin temsilcisi Osmanlı oldu. Son Abbasi halifesi, hilafetten feragat ederek onu Sultan I. Selim'e (Yavuz Selim'e) bıraktı. Nitekim o vakit Yavuz Selim, h. 926 yılında Memlük Devletine son verdikten sonra Mısır'ı ve Şam'ı hakimiyeti altına almış, bundan sonra da o ve onun ardından gelen padişahlar müslümanların halifesi olmuştu.

---

1 İmam Ahmed, *Müsned*, 4/335.

Osmanlının zirveye yükselişinde ümmetin ve devletin samimi imana, aralıksız cihada ve İslam'ın emrettiği gücü ve medeniyeti inşada nurlu hikmete olan bağlılığının etkileri kendini açıkça göstermektedir. Ama sonra İslam'ın müslümanlar için koyduğu kanunlara (hayat nizamına) bağlılığı terk etmelerine yol açan acı sebeplerden dolayı gerileme ve çöküş başladı.

Gerileme ve çöküş dönemlerindekiler de dahil padişahların ve halifelerin büyük çoğunluğu takva sahibi ve mücahid kimselerdi. Ancak buna rağmen ümmet, İslam'ın öngördüğü ilerleme ve güç vesilelerinden sapmış, zamanın gerisinde kalmış ve gelişen ihtiyaçlar karşısında doğru İslamî anlayışı yakalayamamıştı.

Ayrıca Hıristiyan Batı bütün gücüyle ve hızlı ilerlemesiyle Osmanlı'ya karşı birleşip ittifak kurmuş, geçmişte yaşadığı hezimetlerin, kaybettiği toprakların ve İslam'ı kabul eden milletlerinin intikamını almak üzere harekete geçmiş, Papa'nın İslam'ı ve İslam devletini ortadan kaldırmaya ve Müslümanları yok etmeye yönelik fetvasıyla kutsal boyut da kazanan savaşlara girişmişti. İşte bütün bu sayılanlar Osmanlı'nın yıkılışında önemli birer etken olmuştur. Bunlar, içeriden ve dışarında Osmanlıyı şiddetle sarsıyordu.

Nihayet h. 1340 (1923) yılında, yani 90 küsur yıl önce İslamî hilafetin Atatürk vasıtasıyla ilga edilmesiyle en büyük felaket gerçekleşti.

Ancak buna rağmen İslam; Türküyle, Kürdüyle, Arabıyla tüm müslüman Türk halkının damarlarında akmakta, gönüllerinde atmakta ve bu halka, insanlığın liderliğini yeniden ele alma gücüne sahip olduğu şuurunu aşılamaktadır. Bugün Türkiye'yi ziyaret eden biri -Yüce Allah'a sonsuz şükürler olsun ki- orada İslamî bilincin tezahürlerini görmekte ve içi gururla dolmaktadır. Zira Türkiye'de kadın-erkek bir milyondan fazla Kur'ân hafızı bulunmaktadır. Ülkenin içinde ve dışında müceddid imam Said Nursi *rahimehullah*'ın tabilerinden olan milyonlarca kişi vardır. Yine hem Türkiye'de hem

de Türkiye dışındaki İslam aleminde bine yakın nur okulu bulunmaktadır.

İşte İslam tarihi ve onun, İslam'a sarılan ve onu dosdoğru yaşayan ümmeti İslam'ın nasıl güçlü kıldığını ortaya koyma konusunda taşıdığı önem:

"(Ey Peygamber! Sen Allah tarafından) **sana emredildiği gibi dosdoğru yolda yürümeye devam et! Seninle birlikte tevbe edip Allah'a yönelenler de** (doğru yoldan ayrılmasınlar). **Sakın haddi aşıp** (Allah'ın koyduğu sınırları) **çiğnemeyin. Çünkü O, tüm yaptıklarınızı görmektedir."** (Hûd, 112)

Aynı şekilde tarih, ümmet ve devlet İslam'ı terk ettiği zaman içine düştüğü hali de ortaya koymaktadır:

"Doğrusu onlar hak-hakikat kendilerine ulaştığında (hiç düşünme gereği bile duymadan) **onu yalanladılar. Onun için de şimdi** (bu inkarlarını nasıl haklı gösterecekleri konusunda kafaları) **karışmış,** (Peygamber ve Kur'ân hakkında ne diyeceklerini) **şaşırmış vaziyetteler."** (Kâf, 5)

"Nitekim Biz, (zaferlerin yaşandığı) **böylesi günleri dönüşümlü olarak insanlar arasında dolaştırırız** (da kâh müminler kazanır kâfirler yenilir, kâh kâfirler kazanır müminler yenilir)." (Âl-i İmran, 140)

Bu durum, Allah'ın, Kitabında ortaya koyduğu ölçü ve dengeyle uyumlu olarak gerçekleşir:

"Hakikatlerle dolu kitapları ve adalet terazisini indiren, Allah'tır." (Şûrâ, 17)

Bunun ölçüsü de Yaratıcımızın ve yol göstericimizin bizim için belirlediği İslamî hayat nizamına ne kadar bağlı olduğumuzdur:

"Çünkü beni yaratan ve yolumu gösteren O'dur." (Şuarâ, 78)

Zira bize neyin hayat vereceğini, bizi neyin zafere ulaştıracağını en iyi Allah Teâlâ bilir:

“Yaradan (yarattığını) **bilmez olur mu hiç?! O, her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilendir, her şeyden haberdardır.”** (Mülk, 14)

“Ama (unutma ki) **Rabbin, yol gösterici ve yardımcı olarak** (sana fazlasıyla) **yeter.”** (Furkan, 31)

4- Milliyetçiliğin İslam’daki Yeriyle İlgili Yanlış Anlaşılmaların Giderilmesi:

Bu, bu kitabın konusunu seçmemdeki sebeplerin en önemlilerinden biridir. Şöyle ki İslam, bütün milliyetleri sevgi ve kardeşlik çerçevesinde bir araya toplar ve onlar arasında ayrım yapmaz:

“Müminler ancak kardeştirler (asla birbirlerine düşman olamazlar).” (Hucurât, 10)

Türklere gelince, onların tarihi, hem müslüman olmalarından önce, hem de müslüman olmalarından sonra hayır ve faziletlerle doludur.

Müslüman olmalarından önce onlar, İran’da fetihler gerçekleştiren Arap Müslümanlara muhabbet duymuş, halife Ömer el-Faruk *radıyallahu anh*’ın izniyle Kafkasya ve Ermenistan fetihlerinde Müslümanlarla beraber cihada katılmışlardır.

Müslüman olmalarında sonra ise cihad meydanlarında eşine az rastlanır kahramanlıklar göstermişlerdir. Yine Arap Müslümanlarla birlikte, özellikle de Abbasi Devletinin ikinci, üçüncü ve dördüncü asırlarında İslam medeniyetinin inşasına büyük katkı sağlamışlardır.

Anadolu’da kurulan Selçuklu Devleti, Abbasi hilafetini Şii Büveyhi devletine karşı koruyup yıkılmaktan kurtarmıştır. Daha sonra h. 699 yılında Osmanlı Devleti kurulmuş ve hicri olarak 640 yıl boyunca, yani yaklaşık altı buçuk asır boyunca ve hicri 14. yüzyılın ortalarına kadar (1339 h. / 1924 m.) varlığını sürdürmüştür.

Bütün bu asırlar boyunca Osmanlı, asla milliyetçilik propagandası yapmamıştır. O dönemde Araplar, Türkler, İranlılar, Kürtler ve Berberiler birbirini seven yakın birer kardeş olmuşlardır. Hatta Av-

rupalılar bile müslümanlarla kardeş olmuştur. Osmanlı vatandaşlarının kimliği de sadece tek bir kelimeden ibarettir: Müslüman!

Daha sonra Masonlar milliyetçilik naralarına sahip çıkmış, büyük devletler "böl, parçala, yönet" sloganıyla birkaç asır boyunca bu ırkçı söylemleri desteklemişlerdir. Miladi 18. ve 19. yüzyılların sonlarına doğru Türkiye'de ve Arap beldelerinde, özellikle de Şam ve Mısır'da milliyetçilik söylemleri iyice artmıştır.

Bu milliyetçi söylemlerin başını çekenlerin en önemlileri şunlardı: el-Bustani, el-Yazicî, Corci Zeydan, Edip İshak, Şibli Şumeyyil ve Selame Musa (ki bunların çoğu Hıristiyandı).

Daha sonra bu söylemler Araplarla Türkler, Kürtler ve Berberiler arasında nefret tohumları saçmak üzere diğer Arap devletlere kadar uzandı.

Mason dernekleri, ajanları vasıtasıyla zehrini etrafa yayıp uygun ortam hazırlayarak bir yandan farklı milliyetler arasına nefret tohumları ekerken, diğer yandan da onlarla müslümanlar arasına nefret tohumları ekiyordu.

Bu yeni akımdan faydalananlar ise sadece, müslümanları bölmek ve yurtlarını sömürmek isteyen düşmanlardı.

A- İslam'ın Milliyetçiliğe Bakışı:

İslam fıtratla uyumlu bir dindir. Aileden, akrabalardan, komşulardan ve İslam vatanında beraber yaşadığımız kardeşlerimizden başlayarak mensup olduğumuz milleti sevmek de fıtrattan gelen bir hususiyettir.

Bu sevgi akrabalarla başlar: **"Bununla beraber aralarında akrabalık bağı bulunanlar Allah'ın hükmüne göre, birbirlerine** (mirasçı olmaya herkesten) **daha layıktır."** (Enfâl, 75);

Müminlerle devam eder ve tüm insanlıkla son bulur: **"Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık."** (Hucurât, 13)

Dolayısıyla hepsi kardeştir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de secdelerinde yaptığı duada insanlığın kardeş olduğunu şu sözüyle ifade ediyordu:

"Ben bütün kulların kardeş olduğuna şahidim."[1]

Bu sebepledir ki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Kişinin, kavmini sevmesi kavmiyetçilik midir?" diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: *"Onlara zulümde yardım etmediği sürece kişinin, kavmini sevmesi kavmiyetçilik değildir."*[2] Ancak müslümanın milletini sevmesi, hangi milletten olursa olsun bütün Müslümanları sevmesi şartına bağlıdır. Çünkü müslümanın başka bir müslümanı sevmemesi, imanı zedeleyen, hatta yaralayan bir hususdur. Ayrıca müslüman kardeşine, kardeşlik hukukunda yapılmış bir zulümdür.

B- İslam Tüm Milletleri ve Irklarıyla Bütün Müslümanlar İçin Bir Hayat Nizamıdır:

Müslümanları bir araya getirip kenetleyen şey şudur: "İlahı birdir, kitapları birdir, peygamberleri birdir, dinleri birdir, kıbleleri bir-

---

1 İmam Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/369. Hadisin tamamı şöyledir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, namazların sonunda şöyle dua ederdi:

اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، أَنَا شَهِيدٌ أَنَّكَ أَنْتَ الرَّبُّ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ أَنَا شَهِيدٌ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، أَنَا شَهِيدٌ أَنَّ الْعِبَادَ كُلَّهُمْ إِخْوَةٌ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، اجْعَلْنِي مُخْلِصًا لَكَ وَأَهْلِي فِي كُلِّ سَاعَةٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ اسْمَعْ وَاسْتَجِبْ، اللهُ أَكْبَرُ الْأَكْبَرُ، اللَّهُمَّ نُورَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، اللهُ أَكْبَرُ الْأَكْبَرُ، حَسْبِيَ اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، اللهُ أَكْبَرُ الْأَكْبَرُ

"Ey bizim ve her şeyin Rabbi olan Allah'ım! Senin yegane Rab olduğuna, ortağının olmadığına şahidim. Bizim ve her şeyin Rabbi olan Allah'ım! Ben, Muhammed'in Senin kulun ve rasulün olduğuna şahidim. Bizim ve her şeyin Rabbi olan Allah'ım! Ben bütün kulların kardeş olduğuna şahidim. Ey bizim ve her şeyin Rabbi olan Allah'ım! Beni ve ailemi dünya ve ahirette daima Sana ihlâsla bağlı kıl. Ey celal ve ikram sahibi! (Dualarımı) işit ve kabul et! Allah en büyüktür. Ey göklerin ve yerin nuru olan Allah'ım! Allahu ekber, Allahu ekber! Allah bana yeter, O ne güzel vekildir. Allah en büyüktür."

2 Buhârî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ, et-Taberânî.

dir, akideleri birdir. Hayattaki hedefleri ve gayeleri birdir, ahlakî ölçüleri birdir, değer yargıları birdir. Hayatlarına hükmeden şey kitap, sünnet ve siyerden oluşan İslam'dır ve İslam; akidesiyle, ibadetiyle, maneviyatıyla, eğitimiyle, sağlığıyla, gücüyle, davetiyle, ahlakıyla, toplumuyla, ekonomisiyle ve siyasetiyle hayatın bütün alanlarını ve sistemlerini kapsar."

Allah'ın lütfuyla *"Nazmu'l-Hayat fi Rihabi Kitabi Rabbi'l-Alemîn ve Rasulihi'l-Emîn"* adlı, 22 kitaptan ve yaklaşık 3.500 sayfadan oluşan ansiklopedik eserimi ve aynı şekilde *"Nazmu'l-Hayat fi Hedyi'l-Mustafa"* adlı, 16 kitaptan ve yaklaşık 1.400 sayfadan oluşan ansiklopedik eserimi tamamladım. Her iki eser de İslam'daki tüm hayat nizamını, bütün alanlarıyla 12 başlık altında ele almaktadır. Bu eserlerin yazımı sırasında da tekrar şahid ve kani olduğum üzere, müslümanların hayat nizamları da birdir ve bu nizam, hayatın bütün alanlarını kapsamaktadır: **"Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."** (En'âm, 38) Bu sebeple de onlar farklı alanlardaki çeşitli işlerinde tek bir nizama uyarak ortak hareket ederler: **"Müminler ise aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamberine davet edildikleri zaman sadece, 'Hay hay! Baş üstüne!' derler. İşte kurtuluşa erenler yalnız bunlardır."** (Nûr, 51)

İslam ümmeti, İslamÎ metoduyla da tek bir ümmettir, aralarında bir ayrım yoktur: "(Tebliğ ettiğiniz) **bu** (tevhid dini İslam) **sizin yegâne dininizdir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde Bana itaatsizlik etmekten sakının. Ne var ki** (o peygamberlerin ardından insanlar) **dinlerini aralarında** (pay edercesine) **parça parça edip farklı gruplara/fırkalara ayrıldılar."** (Mü'minûn, 52-53)

Muallimimiz Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu gerçeği vurgulayarak şöyle ifade etmiştir: *"Ey insanlar! Rabbiniz birdir, atanız da birdir. Dikkat edin! Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arab'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir."*[1]

1 İmam Ahmed, isnadı zayıftır.

Evet, hiçbir insanın bir başka insana üstünlük taslama hakkı yoktur. Zira insanlara karşı üstünlük taslamak cahiliye âdetidir: *"Aziz ve Celil olan Allah, cahiliye* (döneminin) *kibrini ve atalarla övünme âdetini sizden uzaklaştırdı. O nedenle* (sadece iki kısım insan vardır:) *takva sahibi mümin kimse ile bedbaht ve isyankar kimse. Zira siz* (hepiniz) *Âdem'in oğullarısınız. Adem de topraktan yaratılmıştır. Allah'a yemin olsun ki bazı insanlar ya kavimlerle övünmeyi bırakırlar -ki o kavimler* (cahiliye üzere yaşadıkları için şimdi) *cehennem kömürlerinden birer kömürdürler- ya da Allah katında, burnuyla pislik yuvarlayan pislik böceğinden daha değersiz bir hale düşerler."*[1]

C- Milliyetçilik İslam Nizamına Aykırı Bir Hayat Nizamıdır:

Milliyetçiler, daha doğru bir ifadeyle aşırı milliyetçiler, İslam'ın hayat anlayışından tamamen sapmışlardır. Bu yüzden de Batılılar İslam'ı parçalamak ve İslam hilafetini yıkmak için onlara yeni bir nizam icat etmişlerdir ki bu nizam özetle şöyledir:

Arap milliyetçilere göre birlik ve beraberlik, dört temel esastan oluşan milliyetçilik üzerine kuruludur ki bu esaslar şunlardır: Dil, vatan, ortak tarih ve ortak menfaatler. Milliyetçiliğin başını çekenlerin İslam'la hiç alakaları yoktur! İslam'ı milliyetçiliğin temel esasları arasında saymadıkları gibi herhangi bir dini de bu esaslar arasına dahil etmiyorlar! Böylece onlar dinin, üzerlerindeki otoritesinden sıyrılmış oluyorlar! Milliyetçi müslümanlar İslam'dan sıyrılıyorlar, ama milliyetçi Hristiyanlar dinlerine bağlı kalmaya devam ediyor!

Zira Arap milliyetçiliği, üzerine kurulu olduğu esasların zayıf olmasının yanı sıra temel fikrini, müslümanları bölüp parçalama, diğer milletler arasında da milliyetçi naralar yükseltme üzerine kurmuştur. Bu fikir, diğer Müslümanları değil sadece Arapları birleştirme çağrısı üzerine kuruludur. Müslüman olan Kürtler, Türkler, Berberiler, İranlılar, Afganlar, Pakistanlılar, Hintliler, Endonezyalılar ve diğer

1 Ebû Dâvûd, 5116, 4/331.

pek çok müslüman milleti ise dışlamaktadır ki bunların (yani Arap olmayan müslümanların) sayısı bugün 1 milyar 700 milyon civarındadır. Müslüman Arapların sayısı ise 350 milyon civarındadır.

Yani bu milliyetçilik çağrısı bizi Arap Müslümanlardan 5 kat daha fazla olan müslüman nüfustan mahrum bırakmaktadır. Bu durumda milliyetçi mantıkla buradaki kazanç nedir?!

Oysa farklı milletlerden olan bu müslümanların hepsi tarih boyunca ortak düşmanlarının karşısında hep tek yürek, tek bilek olarak durmuşlardır ki bu ortak düşmanların sloganı şuydu:

"İslam'ı ortadan kaldırın, müslümanları yok edin." Bu slogan bugün de hâlâ geçerlidir.

Milliyetçiliğin doğuşu ve beslenip büyümesi Masonların, Yahudilerin ve Avrupalı büyük devletlerin işidir -ki bunların ortak noktaları da küfür ve İslam karşıtlığıdır-.

Allah Teâlâ bizleri onlara karşı uyarmıştır. Nitekim bizim düşmanlarımızın kim olduğunu en iyi O bilir:

"(Ey müminler!) **Allah, düşmanlarınızı** (sizden) **daha iyi bilir."** (Nisa, 45)

Bu düşmanlar diğer bir ayette de geçtiği üzere kafirlerdir: **"Çünkü kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır."** (Nisa, 101)

Düşmana hizmet edenler ise düşmandan daha beterdir -ki bunlar Arap milliyetçilerinin aşırılarıdır-. Özellikle de Lübnan, Suriye, Mısır ve Irak'taki Hıristiyan Arapların içindekiler böyledir. Ajan, düşmandan daha tehlikelidir. Çünkü o, sınırların içindedir, düşman ise dışında… Aradaki köprü ise münafık ajanlardır ki münafıklar cehennemde kafirlerden daha aşağıda olacaklardır:

"Münafıklar cehennemin en alt tabakasındadırlar. Onlara yardım edecek hiç kimse de bulamazsın." (Nisa, 145)

Milliyetçiliğin esaslarına gelince, bunlar dört tanedir:

1- Dil:[1] Dil, milletlerin hayatında çok önemli bir faktördür. İslam da onun önemini vurgular. Nitekim İslam, Arapçanın konumunu "Arapların dili" olmaktan çıkarıp "İslam'ın dili" olma mertebesine yükseltmiştir. Çünkü o mukaddes bir dildir; Kur'ân-ı Kerim'in ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dilidir: **"Hiç kuşkusuz bu** (Kur'ân)**, Âlemlerin Rabbi** (Allah'ın katından) **indirilmiştir. Onu güvenilir Rûh/Cebrail,** (insanları) **uyaran** (peygamberlerden) **biri olman için senin kalbine apaçık/fasih Arap diliyle indirmiştir."** (Şuarâ, 192-195), **"**(Ey Peygamber!) **Biz bu** (Kur'ân'ı) **senin anadilinde** (indirerek anlaşılmasını) **kolaylaştırdık ve bunu sırf onunla Allah'a itaatsizlik etmekten sakınanları müjdeleyesin ve inatla karşı çıkan** (müşrikleri) **de uyarasın diye yaptık."** (Meryem, 97)

Bu yüzden her müslümanın, dinini iyi anlamak için Arapçayı öğrenmesi gerekir. Bu öneminden dolayıdır ki İslam'ın ilk beş asrında egemen olan dil, Kur'ân-ı Kerim'in dili olan fasih Arapçadır. Yine dilleri ve ırkları farklı olan bütün müslümanlar Arapça konuşmakla gurur duyarlar. Hatta İranlı alim ve meşhur edebiyatçı el-Beyrunî, "Farsça övülmektense Arapça yerilmeyi tercih ederim" demiştir. Şu da bilinen bir gerçektir ki müslüman edebiyatçıların, nahivcilerin, dilcilerin, müfessirlerin ve fakihlerin büyük çoğunluğu Arap değildir. Ayrıca İslam inancında Araplık dilledir, kanla değil: "Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Atanız birdir. Dininiz birdir. Araplığınız babanızdan ya da ananızdan değildir. Araplık ancak dilledir. Araplık ancak dilledir. Araplık ancak dilledir. Kim Arapça konuşuyorsa o Araptır."[2]

İslam sadece Arapçayı yüceltip onu mukaddes bir mertebeye yükseltmekle kalmamış, aynı zamanda onu değişime uğramaktan ve bozulmaktan da korumuştur. Oysa dünyadaki eski ve yeni bütün dillerde mutlaka değişmeler olmuştur. Ancak Arapça hariç. Çünkü

1 Ayrıntılı bilgi için yazarın *el-İ'cazu'l-İlahi fi Eslimeti'ş-Şuub ve Ta'ribiha* adlı eserine bakılabilir.

2 İbn Asâkir, *Tarihu Dımeşk*, 21/407; *Kenzu'l-Ummâl*, 12/23.

çokça tilavet edilen Kur'ân, onu bozulmaktan korumuştur: **"Kendilerine kitap verdiklerimiz, o kitabı hakkıyla okuyup uygularlar. İşte bunlar, o kitaba** (ve onun müjdelediği Peygamber'e) **iman ederler. Kim o kitabı inkâr ederse, işte** (dünyada da, ahirette de en büyük) **zarar ve kayba uğrayanlar onlardır."** (Bakara, 121), **"O nedenle artık** (namazda) **Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun."** (Müzzemmil, 20)

Hatta Araplar arasında bugün konuşma ve yazı dilinde yaygın olan kelime hazinesinin % 85'i Kur'ân-ı Kerim'in dil hazinesine aittir. Bunun yanı sıra bu dil, zengin kelime hazinesi ve sözcük türetme özelliği sayesinde yabancı kelimelere ihtiyaç duymaz. Hayatın akışı içinde ortaya çıkan yeni kavramlar nadir olarak bu dille çakışır, ama onu istila edemez. Nitekim bizler 1.500 sene önce söylenmiş cahiliye dönemi şiirlerinin ve 1.400 yıl önce söylenmiş İslamî dönem şiirlerinin birçoğunu, sanki bugün söylenmişler gibi kolayca okuyup anlayabilmekteyiz.

Arap dilinin etkilerinden biri de şudur: Çin'den Atlas, Hind ve Pasifik Okyanuslarına kadar olan geniş bölge Kur'ân-ı Kerim sayesinde değişmiştir. Buralardaki dinler İslam'a, diller de Arapçaya dönüşerek değişmiştir. Bu dilin yüce Kur'ân'la ve İslamî değerlerle olan irtibatı o dilin sahiplerini bir araya toplamıştır ki bu dilin sahipleri, tek ümmet, tek devlet ve tek din çerçevesi dahilindeki bütün Müslümanlardır. Eğer İslam bu dilin kabı olmasaydı o dilin hiçbir anlamı olmazdı. Çünkü onu kafir-mümin, dinsiz-dindar, komünist-kapitalist herkes konuşur. Şayet biri ateist, diğeri mümin iki öz kardeş aynı odada bir araya gelip Arapça konuşsalardı anlaşamazlardı. Aksine bu dil sebebiyle tartışma ve kavga çıkardı. Çünkü tek başına bu dil, hem müminin hem ateistin, hem dostun hem de düşmanın dilidir. Bu sebeple de o tek başına birleştirici güç olamaz. Bununla beraber karşılıklı anlaşabilmek ve o dilin sahiplerini söz konusu değerler etrafında toplayabilmek için onun varlığı şarttır. Bu sebepledir ki İslam, her müslüman dinini anlayabilsin, ona davet edebilsin ve diğer

Müslümanlarla konuşup anlaşabilsin diye Arapçayı hepsine şamil ve zorunlu kılmıştır. O nedenle Arapça, ibadet ve davet dili olduğu gibi aynı zamanda hayat dilidir de.

Arapça "müslümanların dili" haline gelmiştir. Nitekim Arap olan Gassanilerin ve Lahmilerin dili, müslüman Araplarla ateşkes yapmak için yeterli olmadı. Aksine o dilin sahipleri onlarla savaştılar. Aynı şekilde Medine'nin çevresinde yaşayan ve Arapça konuşan Yahudilerin dili de müslüman Araplara ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e komplo kurmalarına engel olmamıştır. Oysa onlar Arap isimlerini kullanıyorlar, Araplar gibi giyinip kuşanıyorlar ve onların geleneklerine uyuyorlardı.

2- Vatan: Üzerine milliyetçiliğin kurulu olduğu ikinci esas, ortak vatandır. Şöyle ki, vatan sevgisi fıtrattan gelir. Çünkü vatanda geçmişten gelen anılar ve geleceğe yönelik umutlar vardır. Nitekim bir rivayette de şöyle geçer: "*Vatan sevgisi imandandır.*"[1]

Bu, İslam'ın da desteklediği önemli bir konudur. Nitekim Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Mekke'den zorla çıkarıldığında, orayı terk ederken ağzından şu sözler dökülüyordu: "(Ey Mekke!) *Vallahi eğer senin halkın beni çıkarmasaydı çıkmaz* (ve seni terk etmezdim)." Allah Teâlâ da kendisini tekrar oraya döndüreceğini va'dederek onu teselli etmiştir: **"**(Ey Peygamber!) **Sana Kur'ân'ı** (indirip onu tebliğ ve gereğiyle amel etmeni) **farz kılan Allah seni elbette dönülecek yere** (Mekke'ye) **tekrar döndürecektir."** (Kasas, 85)

Ayrıca İslam'ın, hazırlanmasını emrettiği devlet gücü, ancak vatanı korumak, savunmak, özgürleştirmek ve İslam topraklarını genişletmek içindir. Zira vatana bir saldırı olduğunda kadın-erkek her müslümanın onu savunması farz-ı ayn olur. Hatta kadın ve çocuklar bile kocalarından ve ana-babalarından izin almadan cihada

1 el-Elbânî, uydurma olduğunu söylemiştir, *Silsiletu'l-Ehâdîsi'd-Daîfe,* 1/36.

çıkarlar: **“**(Ey müminler!) **Durumunuz elverişli ya da elverişsiz** (genç-yaşlı, zengin-fakir, güçlü-zayıf… her hal ve şartta) **savaşa çıkın ve Allah yolunda hem mallarınızla hem de canlarınızla cihad edin. Eğer bilirseniz böyle yapmanız, sizin için çok daha hayırlıdır.”** (Tevbe, 41)

Kur’ân, her insanda vatan sevgisinin fıtrî olmasından dolayı, ölüm ile vatanı terk etme tercihini yan yana zikretmiştir: **“Eğer onlara, ‘Bir kısmınız/suçsuzlar diğerlerini/suçluları öldürsün’ ya da ‘Yurtlarınızdan çıkıp** (hicret edin)**’ diye emretseydik -içlerinden pek azı hariç- hiçbiri bunu yapmazdı.”** (Nisa, 66)

Ancak vatan, müslümanın yaşadığı ve sahip olduğu değerlerden yoksun olduğu zaman cehenneme döner. İslam ise ölümü hayata, cehennemi de cennete çeviren ilahî bir mesajdır. Bu sebeple gerçek vatan, doğru akidenin ve Allah’ın indirdiği hak değerler üzerine kurulu güzel ahlakın inşa edildiği yerdir: **“**(Ey Peygamber!) **Biz Kur’ân’ı bir amaca ve hikmete binaen, hak ve hakikatlerle dolu olarak indirdik. O da bu hak amaca uygun olarak** (hiçbir değişikliğe uğramadan) **indi.”** (İsra, 105) **“**(Ey Peygamber! Müşriklere) **şöyle de: Hakkı** (açıklayan bu Kur’ân size) **Rabbinizden gelmiştir.”** (Kehf, 29)

Bu sebepledir ki ilk müslümanların vatanı onlara dar geldiği ve İslamî bir hayat yaşamalarına imkan vermediği zaman Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara iki kez Habeşistan’a, daha sonra da Medine’ye hicret etmelerini emretmiştir ki Medine, hem akidenin hem de İslam devletinin binasının tamamlandığı yer olmuştur.

Müslümanlar Kureyş kafirleriyle bir aradayken, her iki taraf da Arap olmasına rağmen aynı vatanda olmaları zıt düşmelerine engel olamamıştı. Yine müslümanlar Medine’deki münafıklarla ve Yahudilerle bir araya geldiklerinde, hepsi de Arap olmasına rağmen aynı vatanda huzur içinde yaşayamadılar. Bilindiği üzere münafıklar ve Yahudiler hem dilleri, hem isimleri, hem giyim-kuşamları, hem âdet ve gelenekleri, hem de yiyecek-içecek kültürleriyle Arap idiler.

Ancak milliyetçilik, müslüman Arapları ne Kureyş'in putperest Araplarıyla bir araya getirebilmiştir, ne de Medine'deki Arap münafıklarla ve Yahudilerle! Oysa hepsinin dili de, vatanı da birdi. Hani nerede milliyetçilik?! Niye onlar üzerinde birleştirici etki yapmadı?!

Aynı şekilde Gassaniler ve Lahmiler de Arap idiler. Bizans ve İran imparatorluklarının himayesinde yaşıyorlardı. Dilleriyle, gelenekleriyle, isimleriyle ve kılık-kıyafetleriyle Araptılar. Ama onlar İslamî fetihler sırasında müslüman da, Arap da olmayan kafir devletlerle birlikte müslüman Araplara karşı tek saf oldular. Arap oldukları halde müslüman Araplarla azgın ve inatçı bir şekilde savaştılar. Hani Arap milliyetçiliğinin etkisi nerede?!

3, 4- Ortak Tarih ve Ortak Menfaatler: Bunlar, milliyetçiliğin üçüncü ve dördüncü esaslarıdır. Bunlarda menfaate dayalı duygusal bir etkileşim söz konusudur ve insanların bunlara gösterdiği duyarlılıklar farklı farklıdır. Kimisi zenginlik, makam-mevki ve dünyalık gibi birtakım menfaatler elde ettiğinde bu konularda hassasiyet/duyarlılık gösterir. Kimisi ise kendi dininden olsun ya da olmasın milletinin tüm mensuplarına zarar vermek için fırsat kollar. Hatta menfaatleri gerçekleşse bile böyle yapar. Çünkü böyleleri sadece kendi menfaatini düşünür; vatanını satmak ve milletinden intikam almak için önüne çıkan her fırsatı değerlendirir. Nitekim İslam tarihi boyunca İslam topraklarında yaşayan Yahudiler böyle yapmışlardır. Farklı dinlere mensup vatandaşların Müslümanlarla olan durumu da genelde böyledir. Çünkü onların gönülleri emperyalistlerin yanındadır ve onların arzularına hizmet ederler. Arzu, heves ve menfaatler ise insanın gözünü kör eder. Dolayısıyla onlar bir yıkımdır, onlarla bir şey nasıl inşa edilebilir ki?! **"**(Ey Peygamber!) **Nefsinin arzu ve heveslerini kendine ilâh edinen,** (bu yüzden) **Allah'ın da** (hidayete layık olmadığı hususunda sahip olduğu) **bir bilgiye dayanarak doğru yola ulaşmaktan mahrum bıraktığı, kulağını ve kalbini mühürlediği ve gözüne de perde çektiği kimseyi görüyorsun de-**

ğil mi?! Şimdi, onu Allah'tan başka kim doğru yola ulaştırabilir ki?! Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?!" (Câsiye, 23)

Arzu ve heveslere düşkünlük, hatta onlara ibadet etmek (yani kayıtsız-şartsız onlara uymak ve boyun eğmek) kişinin hakka karşı kör olmasına, dolayısıyla onu görememesine; kulaklarının da hakka karşı sağır olmasına, dolayısıyla ona kulak vermemesine yol açar.

İşte milliyetçiler, hiçbir değere dayanmayan, aksine sadece menfaatlerden, tarihten, dil ve topraktan ibaret olan bu dört temel esasla Arap birliğini sağlamak istiyorlar. Hem de dini bir kenara koyarak… Çünkü aşırı Arap milliyetçileri İslam'ın adını ağızlarına bile almıyorlar!

D- Araplar İslam'da En Üst Konuma Sahiptirler

Allah Teâlâ, **"Allah peygamberliği kime vereceğini çok iyi bilir."** (En'âm, 124) buyurmuş ve onu Araplara nasip etmiştir. Araplar da onu omuzlamış, uğrunda canlarını ve mallarını feda etmiş, vatanlarını terk etmiş, ona hakkıyla riayet etmiş ve böylece gerçek manada en hayırlı ümmet olmuşlardır: **"Siz insanların iyiliği için var edilip ortaya çıkarılmış en üstün ümmetsiniz. İyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoyar ve Allah'a** (gerçek manada) **iman edersiniz."** (Âl-i İmran, 110)

İslam Arapları onurlandırmıştır; çünkü onlar İslam'ın özüdür. Allah Teâlâ, **"Allah, peygamberliği kime vereceğini çok iyi bilir."** (En'âm, 124) buyurarak onlara övmüştür. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Selman *radıyallahu anh*'a hitaben, *"Ey Selman! Bana buğz etme, yoksa dinini terk etmiş olursun."* buyurmuş, Selman, "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana nasıl buğz edebilirim ki?! Zira Allah bizi senin vasıtanla hidayete erdirmiştir." deyince de şöyle buyurmuştur:

"Arab'a buğzedersen bana buğz etmiş olursun. Kim de bana buğz ederse cennet ona haram olur."[1]

---

1 Zayıf hadis. Bkz. *Daîfu Süneni't-Tirmizî,* el-Elbânî, no: 3927.

Başka bir hadiste şöyle geçmektedir: *"Arab'ı aldatan benim şefaatime nail olamaz ve benim sevgim ona ulaşmaz."*[1]

Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, "Kişinin, kavmini sevmesi kavmiyetçilik midir?" diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: *"Onlara zulümde yardım etmediği sürece kişinin, kavmini sevmesi kavmiyetçilik değildir."*[2]

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, Arap dilinde inmiş ve dünya Kur'ân vesilesiyle Araplaşmıştır. Arapçanın yeryüzünde İslam'ın ulaştığı her yere yayılması sayesinde Araplar ve onların dili şeref kazanmıştır. O nedenle İslam ve Arapça et ve tırnak gibidir, birbirinden ayrılamaz.

İslam'ın ilk dönemlerinde ilk İslamî fetihlerde Arapların, dilleri vasıtasıyla İslam'ın yayılmasında büyük katkıları olmuştur. Bu yüzden de onlar Arap olmayan müslümanlar nezdinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuşlardır. Arap olmayan müslümanlar namazda onlara uyar ve onları sevip sayarlardı. Bu durum Kürt, Türk, Hintli, Doğu Asyalı ve Çinli müslümanlar nezdinde yakın zamana kadar böyle devam etti. Ancak Batı medyasının propagandaları ve İslam'a karşı kurdukları çirkin komplolar yüzünden bu durum değişti.

Yine milliyetçi akımlar da Arapların, Arap olmayan müslümanlar nezdindeki konumunu sarstı. Buna ek olarak müslüman Arapların birçoğunun, özellikle de devlet yöneticilerinin İslam'a aykırı tutumlar içine girmeleri de bu konuda etkili oldu. Aynı şekilde müslümanlar içindeki Arap olmayan milletler arasında da milliyetçi naralar yükselmiş, bu da müslümanların parçalanmasında ayrı bir etki oluşturmuştur.

Peki, Arap milliyetçiler, Arap olmayan Müslümanları kendilerinden nefret ettiren bu propagandalarından ne kazandılar?! Arap topraklarında yaşayan ve toplam Arap nüfusu içinde % 7'lik paya sahip olan Yahudilere ve Hıristiyanlara imtiyaz kazandırmak mı istiyorlar?!

---

1 Çok zayıf hadis. İmam Ahmed, no: 519; tahkik: Şuayb el-Arnaût.

2 Tahrici daha önce geçmişti.

Oysa İslam onlara gereken değeri zaten veriyor. Dolaysıyla onların, kendilerini koruyacak bir milliyetçiliğe ihtiyaçları yok!

Öte yandan Arap aleminde yaşayan ve Arap olmayan müslümanların toplam Arap nüfus içindeki oranı ise % 25'tir. Şimdi biz % 7'lik kesimi kendimize yaklaştıracağız diye aynı vatanı paylaştığımız % 25'lik kesimi uzaklaştıracak ve vatanımızı bu şekilde bölüp parçalayacak mıyız?! Kaldı ki daha önce de belirttiğimiz gibi milliyetçiliğin temelleri çürüktür:

"Şimdi, binasını takva ve Allah rızası (gibi sapasağlam) **bir temel üzerine kuran kimsenin durumu mu daha iyidir, yoksa** (küfür ve nifak gibi) **yıkılmak üzere olan bir uçurumun kenarına kurup da o binayla birlikte uçuruma yuvarlanıp** (ahirette) **cehennem ateşinin ortasına düşen kimsenin durumu mu? Allah,** (böylesi) **zalim/kâfir kimseleri doğru yola ulaştırmaz."** (Tevbe, 109)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de kavmiyetçilik hakkında şöyle buyurmuştur: *"Onu terk edin! Çünkü o kokuşmuş, iğrenç bir şeydir."*[1]

Milliyetçi Araplar İslam'a mensup olmaktan utanç duyuyorlar. Ama Arap olan bir Hıristiyan, Yahudi, Sabiî, Yezidi vs. onlar nezdinde Arap olmayan bir Müslümandan daha değerli! Hatta Arap olmayan bir müslümanın onlar nezdinde hiçbir kıymeti yok! Aksine onlara göre o tamamen bir yabancı! Bu durumda onlar, Allah'ın gazabını ve cezasını hak etmiş olmaktadırlar:

"Sonunda onlar öfkemizi iyice üzerlerine çekince onlardan intikam aldık." (Zuhruf, 55), **"Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra** (din hususunda farklı gruplara) **bölünüp anlaşmazlığa düşen** (Yahudi ve Hıristiyanlar) **gibi olmayın. Zira onlar için çok büyük bir azap vardır. O** (azabın gerçekleşeceği) **gün kimi yüzler bembeyaz parlayacak, kimi yüzler de simsiyah kesilecektir."** (Âl-i İmran, 105-106)

---

1 Buhârî, 4/1861; Müslim, 4/1998.

İşte bu şekilde tarih bize İslam'ın azametini ve ondan güç almanın sağladığı ihtişamı gösterdiği gibi İslam'dan sapıp onun yerine milliyetçilik, ırkçılık, ulusalcılık, mezhepçilik vb. gibi başka şeyleri kendilerine ilke edinenlerin zilletini ve çöküşlerini de göstermektedir. Allah Teâlâ'ya inatla karşı gelmek ve O'nun hayat ölçülerini kabul etmemek, heva ve heveslere uymaktan ve kişisel çıkarlar peşinde koşmaktan başka bir şey değildir:

"(Ey Peygamber!) **Eğer müşrikler** (bu teklif karşısında) **sana olumlu bir karşılık vermezlerse bil ki onlar sadece kendi arzu ve heveslerine uymaktadırlar. Allah tarafından yol gösterici bir rehbere sahip olmaksızın sırf kendi arzu ve hevesine uyandan daha sapkın kim olabilir ki?! Şüphesiz Allah,** (böylesi) **zalim/kafir kimseleri doğru yola ulaştırmaz."** (Kasas, 50)

Müslümanların İslam nizamı dışında peşinden gittikleri her nizam, Allah'ın hükmüyle, ancak bir cehalet ve cahiliyedir. İster geçmiş cahiliyeye ait olsun, isterse de modern medeniyet cahiliyesine ait olsun fark etmez:

"Yoksa onlar cahiliye (dönemi müşriklerinin uyguladığı) **hükümleri mi arzu ediyorlar? Oysa en ufak bir kuşku duymadan iman eden kimseler için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir ki?!"** (Mâide, 50)

Bir yaratılmış, asla Yaratıcıya kıyas edilemez: **"O halde hiç** (bütün bunları) **yaratan** (Allah) **ile** (en ufak bir şey) **yaratamayan** (varlıklar) **bir olur mu?! Hiç mi düşünmüyorsunuz?!"** (Nahl, 17)

Aynı şekilde Allah'ın nizamı da hiçbir beşerî nizamla kıyas edilemez: *"Allah'ın sözlerinin diğer sözlere karşı üstünlüğü; Allah'ın, yarattığı varlıklara karşı olan üstünlüğü gibidir."*[1]

---

1 Tirmizî, hasen-garip olduğunu söylemiştir. Bkz. *Daîfu Süneni't-Tirmizî,* el-Elbânî, no: 2926.

E- İslam ve Kavim Taassubu

İslam'da haktan başka hiçbir şeye taassup yoktur: **"İşte sizin hak olan Rabbiniz Allah O'dur. Artık hakkın ötesinde dalaletten başka ne olabilir ki? O halde nasıl oluyor da haktan sapıp** (Allah'a ortak koşuyorsunuz)**?"** (Yunus, 32)

"(Ey Peygamber!) **Biz Kur'ân'ı bir amaca ve hikmete binaen, hak ve hakikatlerle dolu olarak indirdik. O da bu hak amaca uygun olarak** (hiçbir değişikliğe uğramadan) **indi. Biz seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik."** (İsra, 105)

Bu sebepledir ki İslam, bütün Müslümanları içine alan kapsamlı bir nizamdır. Onların ruhları, kalpleri ve akılları bu nizam içinde birbiriyle uyum halindedir. Çünkü İslam, onların ebedî hayat düsturudur.

Hak dışında bir şeye taassuba gelince, İslam'ın tamamı haktır: **"Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki o, sizin konuşmanız kadar haktır, kesin bir gerçektir."** (Zâriyât, 23)

Bu sebeple de İslam bu tür taassupları reddeder: "(İnsanları) *kavim taassubuna çağıran bizden değildir. Kavim taassubu uğrunda savaşan bizden değildir. Kavim taassubu uğruna ölen bizden değildir."*[1]

İslam, kendisine inanan herkesi, milletleri ve ırkları ne olursa olsun kardeşliğe çağırır: **"Müminler ancak kardeştirler** (asla birbirlerine düşman olamazlar)**."** (Hucurât, 10), **"O'nun lütfu sayesinde kardeş oldunuz."** (Al-i İmran, 103)

Onlar da bu sevgi ve kardeşlik sayesinde birbirleriyle sımsıkı kenetlenirler: "*Müminler birbirlerini sevme, birbirlerine acıma ve birbirlerine şefkat gösterme hususunda tıpkı tek bir vücut gibidirler. Nitekim vücudun bir uzvu rahatsız olduğu zaman diğer uzuvlar da*

1 *Sünenu Ebî Dâvûd*, 4/332. el-Elbânî zayıf olduğunu söylemiştir. el-Bezzâr, 2938; el-Beyhakî, 10/232; el-Heysemî, *ez-Zevâid*, 8418.

uykusuzluk ve ateşli hastalıkta ona ortak olurlar (işte müminler de birbirlerine karşı aynen öyledir).”[1]

Müslümanların Allah katında en değerli olanları, amel bakımından en faziletlileri ve hem Allah’a hem de insanlara karşı en edepli olanlarıdır:

“Allah katında en üstün olanınız, O’na itaatsizlik etmekten en fazla sakınanınız.” (Hucurat, 13)

İşte İslam dünyayı bu dine çağırıyor: **“Tüm alemlere uyarıcı bir** (peygamber) **olması için kulu** (Muhammed’e) **Furkân’ı, hakkı batıldan ayıran Kur’ân’ı indiren Allah yüceler yücesidir, sonsuz hayır ve bereket kaynağıdır.”** (Furkan, 1)

Liderlik ve şeref ancak bu dindedir ve onun sayesindedir. Bu din Arap, İranlı, Habeşli, Bizanslı sahabîlerin omuzlarında yükselmiştir. Daha sonra da Kürtler, Türkler, Berberiler, Hintliler, Moğollar vs. bu dine destek olmuşlardır.

Ayrıca şu da var ki İslam’ın düsturu, tüm insanlığın kardeş olduğu yönündedir. Çünkü İslam, çıkış noktası itibarıyla Rabbanî, hedef itibarıyla insanîdir:

“Kendin için istediğini insanlar için de iste ki (gerçek) *bir mümin olasın.”*[2]

Rahmet Peygamberi *sallallahu aleyhi ve sellem* de secdesinde dua ederken insanlar arasındaki bu “insan kardeşliği”ni şöyle ilan etmiştir:

“Ben bütün kulların kardeş olduğuna şahidim.”[3]

---

1 Buhârî ve İmam Ahmed, 4/70. Ravileri sikadır/güvenilirdir.

2 Ebu Hureyre *radıyallahu anh*’tan rivayet edilen hasen bir hadisin bir bölümüdür. Bkz. *es-Silsiletu’s-Sahiha*, el-Elbanî, no: 930.

3 Zeyd b. Erkam radıyallahu anh’tan rivayet edilen zayıf bir hadisin bir bölümüdür. Bkz. *Daîfu Ebî Dâvûd*, no: 1508.

Dahası İslam, her insana kayıtsız-şartsız iyilikte bulunmak demektir:

"Aklın başı, imandan sonra, insanlara karşı sevecen davranmak ve iyi ya da kötü herkese iyilik yapmaktır."[1]

İşte İslam budur; şerefli ve izzetli bir yaşam! Peki, bugün biz onun neresindeyiz?!

1 *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr,* el-Irâkî, 1872.

Birinci Kısım

MÜCAHİT OSMANLI DEVLETİ

BİRİNCİ BÖLÜM : KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DÖNEMİ

İKİNCİ BÖLÜM : DURAKLAMA DÖNEMİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : GERİLEME DÖNEMİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÇÖKÜŞ DÖNEMİ

BEŞİNCİ BÖLÜM : İLK DÖRT ASIRDA OSMANLI DEVLETİ KRONOLOJİSİ

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DÖNEMİ

1. PADİŞAH: OSMANLI DEVLETİNİN KURUCUSU OSMAN GAZİ
2. PADİŞAH: ORHAN GAZİ
3. PADİŞAH: BİRİNCİ MURAT
4. PADİŞAH: SULTAN YILDIRIM BAYEZİD
5. PADİŞAH: ÇELEBİ MEHMET
6. PADİŞAH: İKİNCİ MURAT
7. PADİŞAH: FATİH SULTAN MEHMET
8. PADİŞAH: SULTAN İKİNCİ BEYAZIT
9. PADİŞAH: BİRİNCİ HALİFE YAVUZ SULTAN SELİM
10. PADİŞAH: HALİFE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

1. PADİŞAH:
OSMANLI DEVLETİ'NİN KURUCUSU
OSMAN GAZİ

Doğumu-Vefatı: (H. 656-726 / M. 1258-1326)

Saltanatta Kaldığı Yıllar: (H. 699-726 / M. 1299-1326)

41 yaşındayken padişah olmuş, 27 yıl hüküm sürmüş, 68 yaşında vefat etmiştir.

Sultan Osman Gazi (1256-1326 m.)

Osman Bey, Ertuğrul Bey'in oğullarındandır. Babasının vefatından sonra Kayı boyunun tüm beylerinin ittifakı ile tahta geçmiştir.

Osman Bey, Hülagu'nun işgali üzerine Bağdat'ın düştüğü yıl dünyaya gelmiştir. Bu durum zayıfladıktan sonra güçlenme, düştükten sonra yeryüzünde kuvvet bulma açısından Allah Teâla'ya doğruluk/sadakat üzere bağlı olanlara ilahî bir müjde gibiydi. **"Biz ise, istiyorduk ki, yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım."** (Kasas, 5)

Osman Gazi, Kur'an-ı Kerim sevgisiyle yetişmiş, Kur'an-ı Kerim'e çok büyük derecede edep ve tazim üzere olmuştu. Bir defasında hocalarından birinin evinde misafirken geceyi uykusuz geçirdiği anlaşılmış, sebebi sorulduğunda "Nasıl uyuyabilirdim? Kaldığım odada Allah'ın kitabı vardı!" şeklinde cevap vermiş, bunun üzerine hocası da hayır duada bulunmuştur.

Osman Gazi, bir devletin kurulmasına, güçlenmesine ve genişlemesine imkân veren üstün liderlik vasıflarına sahipti. Kendisini özel meziyetlerle süsleyen bu üstün vasıfların en önemlileri şunlardı:

1- Allah'a İmanda Doğruluğu, O'nun Dinini Yaşamadaki İhlası ve İslam'ın Yayılmasındaki Üstün Mücadelesi:[1]

Öyle ki birçok hristiyan lider ona ve takva sahibi mücahid ordularına besledikleri sevgi ve hayranlık sebebiyle İslam'a girdiklerini ilan ettiler ve ordularıyla birlikte cihat etmek üzere Osmanlı saflarına katıldılar. Bunlardan biri de Rus komutan Evrenos'tur ki, Osman Bey, ona "Bey" ünvanını vermiş, o da Osman Bey'in gözde komutanlarından olmuştur. Müslüman olan hristiyanlardan, daha sonra Avrupa'nın ve Kostantiniyye'nin fethinde önemli rol alan yeniçeri birlikleri kurulmuştur. Osman Bey, savaşçı yetenekleri olan birçok müslüman topluluğu da kendi beyliğine katmak için çalışmıştır. Aynı şekilde ticaret erbabı olan topluluklarla işbirliği yapmış, onlar da mescidler, hanlar, tekkeler bina etmişlerdir. Bunlar Ahi Evran teşkilatıdır.

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 46-47; et-Teracu'l-hadari fi'l-alemi'l-İslam, Dr. Ali Abdulhalim, s. 331-332

2- Sürekli Cihat Üzere Olan Sabır ve Şecaat Fazileti:[1]

Osman Gazi, hicri 700 yılında haçlı birlikleri karşısında zorlu bir savaşa girmiş ve zafer kazanmıştır. Zabtı zor olan 10 tane kalenin ardından uzun kuşatmadan sonra hicri 717 yılında Bursa'yı fethetmiştir ki, Bursa, İstanbul surlarından sonra en muhkem surlarla korunuyordu. Aynı şekilde, İznik, Ankara ve Dardanel'i de fethetmiştir. Osman Gazi, orduyu bizzat komuta ederdi.

Osman Gazi yaptığı fetihlerle Kostantiniyye sınırlarına ulaşmıştır.

Selçuklular (470-708 h.) yılları arasında Anadolu'da, "Anadolu Selçuklu" adıyla 235 yıl devam eden güçlü bir devlet kurmuşlardır. Bu büyük devlet haçlıların hücumları karşısında kahramanlıkla durmuş. Ancak 13. asrın ortalarında çözülmeye ve zayıflamaya başlamıştır. Devletin son hükümdarı olan 2. Mesud'un (1308 m.) vefat etmesiyle Anadolu'da iç karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Bu sırada Anadolu'nun batısında Osman Gazi'nin liderliği ön plana çıkmış, çok geçmeden Selçuklulardan bağımsızlığını ilan ederek Marmara Denizi'ne doğru genişlemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yüzölçümü, Osman Gazi vefat ettiğinde 8.000 km^{2}ye ulaşmıştır.[2]

Osman Gazi'nin bağımsızlığı ilan etme tarihi, miladi 1299 yılıdır. Tarihçilerin çoğu bu tarihi, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılı olarak da kabul etmişlerdir.[3]

3- Halkına ve Fethettiği Beldelerdeki İnsanlara Karşı Adaletli Olması:

Osman Gazi, adalet anlayışında hristiyan ve müslümanların arasını ayırmıyordu. Babasının zamanında bir Müslümanın karşısında

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Sallabî, s. 45; Cevanibun mudie fi Tarihi'l-Osmaniyyin el-Etrak, s. 197

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 33'de Osman bey vefat ettiğinde devletin yüzölçümünün 16.000 km^2 olduğunu, saltanatı babasından devraldığında ise 4.600 km^2 olduğunu zikreder..

3 el-Misku'l-Fatih min sireti Muhammed el-Fatih, s. 17 (özetle), Cevanıbun Mudie s. 32

Hristiyan bir Bey lehine hüküm vermiş, Bu durum karşısında çok hayret eden Hristiyan Bey'e Osman Gazi şöyle demişti: "Bunu bana Allah emretti. Zira O şöyle buyuruyor: **'Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adalete uygun hüküm vermenizi emreder. Allah bununla, size ne de güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah semî ve basîrdir** (sözlerinizi de, hükümlerinizi de hakkıyla işitir, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görür)**.'** (Nisa, 58)" Bunun üzerine o kişinin, halkıyla birlikte Müslüman olduğu rivayet edilir.[1]

4- Düşmanlarının Tam Tersine, Ahdine Vefa Gösterip Verdiği Sözde Durması:

Onun nadir görülen vefa örneklerinden biri de şöyledir**:** Bizans'ın Ulubat kalesi Tekfuru, kaleye giden köprünün üstünden hiçbir Müslüman Osmanlı askerinin geçmemesi şartıyla Osman Bey ile bir anlaşma yapar. Osman Bey, Allah Teâla'nın **"Ahdinize vefalı olun, çünkü verilen söz sorumluluk gerektirir."** (el-İsra, 34) ayetiyle amel ederek dürüst davranır ve bu anlaşmaya[2] tamamen sadık kalır.

Osman Bey şecaatini ve vefalı kişiliğini hikmet ile birleştirmişti. Anadolu Selçukluları ile birlikte Bizanslılara karşı gösterdiği kahramanlık üzerine Selçuklu Sultanı Alaaddin ona "Bey" ünvanı vermiş, o da adına para bastırmış ve hutbe okutturmuştur. Osman Bey'in kahramanlığı da dillere destan olmuştur.[3]

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 47

2 Padişahların vefalı davranışlarına bizzat şahit olduğum örneklerden biri de şudur: 1997 yılında Bursa Ulu Camii'nde Cuma namazı kıldığımda cami içinde büyük bir havuz ve etrafında çeşmeler gördüm. Bu ziyaretimde bana arkadaşlık eden 57 sene önce Kerkük'te talebem olan İhsan Kasim es-Salihi hocaya bu acaip durumu sordum. Bana bu havuzun hikâyesini şöyle anlattı: Dönemin padişahı bu arazide bir cami inşası için geniş bir yer satın alır, ancak bu yerin ortasında bir Yahudiye ait ev vardır. Yahudi bu evi satarken orada Müslümanların namaz kılmaması şartını koşar. Bu şarta binaen Sultan da sözünde durarak orada havuz ve şadırvan yaptırır. Yahudi'ye verilen bu söz asırlarca devam etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır..

3 Devletü'l-Osmaniyye, s. 45; Kıyamud-devleti'l-Osmaniyye, s. 25'den alıntı.

5- Özel Hayatında ve Fetihlerinde Kendini Rabbine Adaması:

Bu özellik onun şahsiyetinde ve oğluna yapmış olduğu vasiyetinde görülür. Kişilik olarak, tarihçiler onun en sevdiği işin yeryüzünde İslam'ı yaymak için cihat ve davet olduğu hususunda ittifak etmişlerdir, İmanı sebebiyle güçlü olması onun adaletini bozmamış, saltanatı, rahmetini eksiltmemiş; zenginliği, mütevazı olmasına engel olmamıştır. Ordusunun çok olmasına rağmen daima tedbirli ve heybetli olmuştur. Din ehlini sever, âlimlere ikram ederdi. Küfrü ve küfür ehlini sevmezdi, ama onlara zulmetmezdi de.

Savaşlarda düşmanına üç seçenek sunardı: İslam, cizye veya savaş. Savaşlarda çok şiddetli ve sert olsa da, barış zamanında düşmanına karşı merhametli ve adil idi.

Oğluna Vasiyeti: Bu vasiyet, onun kendisinin yaşadığı İslamî hayat için edindiği düsturun aynasıdır: "Oğul! Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın emretmediği bir şeyle sakın meşgul olma. Yönetimde bir güçlükle karşılaştığın zaman din âlimlerine danışmak senin sığınağın olsun. İslam'la yaşar, İslam davası için ölürüz. Etrafında sana itaat edenleri aziz tut. Askerlerini iyi besle. Şeriat ehlinden sakın uzaklaşma. Şunu hiçbir zaman unutma ki Müslümanların ırzı ve malı senin üzerinde bir emanettir ve Allah seni bundan mesul tutup hesaba çekecektir. Bu dünyada biricik yolumuz Allah yoludur, maksadımız dini yaymaktır; biz makam ve dünya taliplileri değiliz..."[1]

Bunlarla birlikte, Kur'an-ı Kerim'de Peygamber'e tavsiye edilen meşveret emrine itaat ederek âlimlerden oluşan bir şura meclisi edinmesini de oğluna vasiyet etmiştir. Veliahdına bıraktığı bu değerli vasiyetinde şunları da söylemiştir: "Oğullarıma, arkadaşlarıma ilk vasiyetim, Allah yolunda cihada devam etmek suretiyle şerefli İslam dininin şeriatı üzerinde sebat ediniz. En mükemmel cihatla şerefli İslam sancağını en yükseklerde tutunuz. Daima İslam'a hizmet ediniz.

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 49.

Çünkü Aziz ve Celil olan Allah benim gibi zayıf bir kulunu ülkeler fethetmesi için görevlendirdi. Allah yolunda cihat ederek Tevhit kelimesini en uzak ülkelere kadar götürünüz. Benim sülalemden kim hak ve adaletten ayrılırsa mahşer günü Resul-ü A'zam'ın şefaatinden mahrum kalsın! Oğulcuğum! Bu dünyada ölüme boyun eğmeyecek hiçbir insanoğlu yoktur. Aziz ve Celil olan Allah'ın emriyle ecelim yaklaştı. Bu devleti sana teslim ediyorum. Seni de Aziz ve Celil olan Allah'a emanet olarak bırakıyorum. Bütün işlerinde adaletli ol!"[1]

Osman Gazi, Marmara denizine ulaşmak için bir yol açmış, o zaman da Bizans İmparatorluğu'nun iki önemli şehri olan İznik ve Bursa'yı tehdit eder hale gelmişti.[2]

67 yaşında vefat ettiğinde serveti sayılmış; bir kalkan, bir at, bir çift çizme, birkaç bayrak, kılıç, mızrak, sadak, üç adet koyun olduğu görülmüştür.

Osman Bey, Söğüt'te babası Ertuğrul Gazi'nin yanına defnedilmiştir (1324). Türbesi, daha sonra, vasiyetini yerine getirmek üzere fethedildikten sonra Bursa'ya nakledilmiştir (1326).

Vefat ettiğinde yedi oğlu ve bir kızı vardı.[3]

1 Albumu'l-Osmani, s. 33 , ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 50.

2 Albumu'l-Osmani, Abdulkadir Dedeoğlu, Tercüme: Muhammet Can, Osmanlı yayınevi, 1980, s. 33..

3 A.g.e., s. 33.

2. PADİŞAH:
ORHAN GAZİ

Doğumu-Vefatı: (H. 691-761 / M. 1281-1360)

Saltanatta Kaldığı Yıllar: (H. 726-761 / M. 1326-1359)

45 yaşında tahta çıkmış, 33 yıl padişahlık yapmış ve 78 yaşında vefat etmiştir.[1]

SULTAN ORHAN GAZİ (1381-1359)

1 Albumu'l-Osmani, s. 33.

Eğitim Sahasındaki Yönetimi:

"Osman Gazi'nin oğludur. Babasının yolundan yürümüş, hayatı boyunca onun vasiyetinden şaşmamıştır. Döneminde ilme ve ulemaya özen ve itina gösterildi. Her belde de külliye, medrese, mescit ve eğitim yerleri bina etti. Bu eğitim yerlerinde tıp, astronomi ve matematik gibi pozitif ilimlerin yanında Arap diline, İslamî ilimlere ve Kuran-ı Kerim'in ezberlenmesine de ihtimam gösterildi.

Âlimlere izzet ve ikramda bulundu. Kur'an-ı Kerim'in hıfzına da çok önem verdi."[1]

Ordudaki Yönetimi:

Çoğunluğu fethedilen beldelerin Müslümanlarından oluşan nizamî bir ordu kurduktan sonra fetihlerde babasının yolunu takip etti. Orduya da bizzat kendisi komuta ediyordu.[2]

Fetihlerdeki Yönetimi:

Orhan Gazi, (h. 470-708) / (m. 1077-1308) yılları arasında 235 sene yaşayan, iç karışıklıklar sebebiyle parçalanan Anadolu Selçuklu Devleti'nden hâkimiyeti tamamıyla devraldı. Zamanında nizamî ordu ciddi manada güçlendi. Harp meydanına yöneldiklerindeki düsturları "Ya gazi, ya şehit" idi. Ordunun sancağı kırmızı kumaştandı; ortasında hilal, hilalin altında bereket için Ali *radıyallahu anh*'ın "Zülfikar" isimli kılıcının resmi vardı.[3]

Bursa'yı fethettikten sonra orada medrese inşa etti. "Sultan" unvanını ilk kullanan, ilk Osmanlı parasını bastıran padişahtır.[4] Bursa

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 75-76.

2 A.g.e., s. 72-73. Batılı tarihçilerin birçoğu Yeniçeri ordusunun bütün Hristiyan köy ve şehirlerden "beytülmale beşte bir ganimet verilir" usulüne itibar edilerek zorla alınan çocuklardan teşkil edildiği iftirasında bulunurlar. Onlardan ikisi de Prof. Cab ve Brockelman'dır.

3 A.g.e., s. 74.

4 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 10-11 (kısaltılarak).

ve İznik fethedildikten sonra Anadolu'da İzmit ve Ankara fethedildi. Avrupa sınırına yakın olan Çanakkale ile Balıkesir'i de fethederek sınırlarını genişletmeye başladı.[1]

Hristiyan âlemi için kutsal olan İstanbul'un yakın doğusunda kalan İzmit ve çevresini fethederek orada ilk Osmanlı camisini inşa edip Hz. Peygamber'in, fethinin gerçekleşeceğine işaret ettiği İstanbul'un fethine olan hırsı daha da arttırmıştır. Dardanel boğazı üzerinde Çanakkale kalesinin bulunduğu Gelibolu'yu ve tüm boğazı fethetti. Çünkü Balkanlara yapılacak olan seferler bu boğaz üzerinden yürütülecekti.[2]

Bizans kralı, Kostantiniyye'ye gidecek erzakların ulaşımının kolaylaştırılması mukabilinde Orhan Bey'in Avrupa fetihlerini tanıdı. Orhan Gazi bu fetihlerle birlikte İslam'a davet gayesiyle Avrupa halkları arasına birçok müslüman davetçi gönderdi.[3]

Orhan Gazi ve diğer padişahların zamanında Osmanlı ordusunun zaferlerinin sebeplerinden bazıları da, ordunun, sultanları ile birlikte temiz bir imana, İslam'a davet gayretine ve gerçek cihat şuuruna sahip olmalarıydı. Aralarında hiçbir akide çatışması, fırka çekişmesi olmaksızın saf birliktelik vardı. Avrupa'da ise Hristiyanlık cephesi zayıflamıştı, üstelik Vatikan merkezli Katolikler ile Kostantiniyye merkezli Ortodokslar arasında temel inanç ayrılıkları yaşanıyordu.[4]

Orhan Gazi 78 yaşında vefat etti. Vefatından önce, babasından 16.000 km^2 olarak devraldığı devletin yüzölçümünü 95.000 km^2 den fazla bir genişliğe ulaştırdı. Babasının yanına defnedildi.

Geriye beş oğul ve bir kız bıraktı.[5]

---

1 A.g.e., s. 10.

2 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan Muhammed Ali, s. 10.

3 Adı geçen kaynak, s. 77; Usulu't-tarihi'l-Osmani, s. 47; ed-Devletu'l- Osmaniyye fi tarihi'l-İslami el-Hadis, s. 22-23.

4 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 77-78 (özetle); ed-Devletu'l-Osmaniyye fi tarihi'l-İslami el-Hadis, s. 23.

5 Albumu'l-Osmaniyye, s. 36.

3. PADİŞAH:
BİRİNCİ MURAD

Doğumu-Vefatı: (H. 726-791 / M. 1325-1389)

Saltanatta Kaldığı Yıllar: (H. 761-791 / M. 1360-1389)

35 yaşındayken tahta çıkmış, 30 yıl padişahlık yapmış ve 65 yaşında vefat etmiştir.

SULTAN BİRİNCİ MURAD HAN (1326-1389)[1]

1 Osmanlı Albümü, Osmanlı Yayınevi, s. 36.

Sultan Orhan'ın oğludur. Adil ve derin iman sahibi olmasının yanında vera ve takva sahibi, (ilim ve cihat) tutkusuna bağlı olan ve ordulara bizzat kendi kumanda eden kâmil bir komutandı.

Ulemaya ikramda bulunur, onları kendine yakın tutar, cihat ruhunu askere aşılasın ve askerlerle daha güçlü bağ kursunlar diye onları ordunun arasında dolaştırırdı. Fethettiği şehirlerde ilim öğrenimini yaygınlaştırırdı. Halk tarafından baba gibi sevilirdi.[1]

Sarsılmaz kale duvarlarıyla inşa edilmiş birçok Bizans şehrini fethetmiştir. Avrupa'nın güney tarafında bulunan Edirne'yi alarak başkent yapmış (h. 762) ve ilk Osmanlı sarayını burada inşa etmiştir.[2] Buradan Papa önderliğindeki Sırp, Bulgar ve Macarlardan oluşan Haçlı ittifakına karşı Makedonya seferlerine çıkmış, Haçlılara karşı zor savaşlara girmiş ve galip gelmiştir. Haçlılar Osmanlılara karşı defalarca ittifak etmiştir.

Osmanlı ile Macaristan arasında birinci savaş 100.000 kişilik Macar ordusu ile 12.000 kişilik Osmanlı mücahit ordusu arasındaki Sırp Sındığı savaşıdır (m. 1364). İkinci savaş on yıl sonra iki ordu arasında geçen Çirmen savaşıdır. Osmanlılar Sofya ve diğer şehirleri alarak Adriyatik Denizi'ne kadar ulaşmıştır. Anadolu hâkimiyetini alıp sınırlarını genişlettiği gibi Sırpların ülkesini de egemenliğinin altına almış, burada da genişlemeye devam etmiştir.[3]

Osmanlı Devleti ile sayıları 60.000'i bulan Haçlı ordusu arasında (m. 1389) tarihinde yapılan savaşta Osmanlılar düşman ordularını hezimete uğratarak Bulgaristan'ın güneyine ve Sırbistan'ın doğusuna kadar ulaşmışlardır.

Bu savaş, Osmanlı Devleti'ne karşı bütün Avrupa devletlerinin ittifak ettiği üçüncü Haçlı savaşıdır. M. 1389 yılında olmuş ve

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Ali Muhammed es-Salabi, s. 79-86, (özetle); el-Miskü'l-Fatih min siret Muhammed Fatih, es-Salabi, s. 49-56, (özetle)..

2 Osmanlı Albümü, s. 37; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. es-Salabi, s. 79.

3 Sultan 2. Abdu'l-Hamid, Orhan Muhammed Ali, s. 11.

Sultan Murad'ın ordusunun Romanya, Macaristan ve Arnavutluk'a ulaşması, devletin bu sınırlara kadar genişlemesiyle sonuçlanmıştır.[1]

Savaştan sonra bir Sırp asker, Sultan'ın elini öpmek ve Müslüman olduğunu ilan etmek için ona yaklaşmış, ucunda zehir olan bir hançerle Sultan'ı göğsünden ve karnından bıçaklayarak öldürmüştür (h. 791). Sultan Murad, savaştan önce, zafer ve şehitlik yönündeki duası kabul olduğu için, zafer ve şehitliği bir arada veren Allah'a hamdettikten sonra devletine dua etti ve oğlu Beyazıt'e biat edilmesini vasiyet ederek şehitlik mertebesine ulaştı.

Cihat, Sultan Murad'ı külliyeler, okullar, tekkeler ve fakirler için aş evleri yapmaktan geri bırakmadı.

Babasından 100.000 km^2 kare civarında aldığı devletin sınırlarını 500.000 km^{2}ye ulaştırdı.[2] İslam dini Balkan devletlerinde yayıldı. Balkan şehirleri İslam'ın önünde boyun eğdi, Osmanlı İmparatorluğu bütün Avrupa devletlerinin yanında heybetini gösterdi.

Sultan Murad, Anadolu ve Balkanlarda 37 savaşa girmiş, daima muzaffer olmuştur. Hayatının tamamı devlet hizmeti ve cihat meydanlarında geçmiştir.[3]

Kosova Savaşı'na girmeden önce Sultan Murad'ın yaptığı ve icabet olunarak şehit olduğu dua:

Sultan Birinci Murad'ın hayatı, Kosova Savaşı'ndan önce büyük bir huşu içinde Rabbine yönelerek ettiği duasına icabet edilerek noktalanır. Bu duada kalbinin temizliği ve Allah yolunda cihattaki samimiyet ve ihlası açıkça görülmektedir. Allah, onun duasına icabet etmiştir. **"Şüphesiz Allah, muttakilerin duasını kabul edendir."** (Maide, 27)

"Ey göklerin Rahman ve Rahim olan Rabbi! Ey duaları kabul eden Allah'ım! Beni mahzun bırakma! Bu fakir kulunun duasına

1 Osmanlı Albümü, s. 37.

2 Tarihçi Orhan, "Devletinin sınırları 400.000 km^2" diyor.

3 Osmanlı Albümü, s. 37.

icabet et. Üzerimize rahmetini bolca indir. Karanlık bulutları dağıt ki düşmanlarımızı görelim. Biz ancak Senin günahkâr kullarınız. Sen çokça hibe edensin, biz Senin fakir kullanırız. Ben ancak Sana yalvaran fakir bir kulunum. Sen her şeyi bilensin. Ey gaybı, sırları ve kalplerde gizlenenleri bilen Allah'ım! Kendim ve menfaatim için hiçbir isteğim yoktur. Ey her zerrede varlığı bulunan yüce Allah'ım! Senin rızanın dışında hiçbir şey istemiyorum. Düşman ordusunun karşısında müslümanları rezil rüsvay etme Allah'ım! Beni müslümanların ölümlerine sebep değil onların zaferine sebep kıl. Ya Rabbim, Senin rızana muvaffak olabilmek için bana Senin yolunda şehitlik nasib eyle!"

Başka bir rivayete göre de duası şöyledir: "Ya İlahî! Senin şerefine ve celaline yemin ederim ki, ben cihadım ile şu fani dünyada hiçbir şey talep etmiyorum, sadece Senin rızanı istiyorum. Senin rızandan başka bir şey istemiyorum. Senin yüceliğine ve celaline yemin ederim ki ben Senin yolundayım. Beni yolunda şehitlikle şereflendirerek derecemi arttır. Ya Rabbi! Beni Senin yolunda cihat ile şereflendirdiğin gibi bu uğurda şehitlik şerefiyle de şereflendir."[1]

Onun teslimiyet ve huşusunu anlatan başka rivayetler de vardır.[2]

Onun dünyayı terk etmeden önce Rabbine karşı ihlas içinde oğluna vasiyet ettiği son sözleri ise tüm övgüleri hak etmektedir:

"Yolculuğumda ancak Allah'a şükrediyorum. O, gaybı çokça bilen, fakir kulunun duasını kabul edendir. Ben şehadet ederim ki şükür ve senaya layık olan Allah'dan başka ilah yoktur. Hayatımı bitirmek üzereyim ve İslam ordusunun zaferini gördüm. Oğlum Beyazıt'a itaat edin. Esirlere eziyet ve kötülük etmeyin. Onları şimdiden sonra size emanet ediyorum. Ve yüce muzaffer ordumuzu Allah'ın

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 82; el-Futuhu'l-İslamiyye Abra'l-Usur'dan alıntı, s. 390.

2 A.g.e., s. 83; Cevanibun Mudie, s. 190.

rahmetine emanet ediyorum. O, devletimizi her türlü kötülükten muhafaza eder.” Allah onu ebedî saadet ehlinden kılsın.

Sultan Birinci Murad, 65 yaşında vefat etti ve şehit olduğu yerde, yani Kosova’da defnedildi. Arkasından dört erkek ve iki kız çocuk bıraktı. Daha sonra naaşı Bursa’ya nakledildi.[1]

1 Osmanlı Albümü, s. 35.

4. PADİŞAH:
SULTAN YILDIRIM BAYEZİD

Doğumu-Vefatı: (H. 761-805 / M. 1360-1403)

Saltanatta Kaldığı Yıllar: (H. 791-805 / M. 1389-1402)

29 yaşında tahta çıktı, 14 yıl padişahlık yaptı ve 44 yaşında da vefat etti.

YILDIRIM BAYEZİD 1360-1403

Yıldırım Bayezid, Sultan Birinci Murad'ın oğludur. Cömert, takva sahibi ve cesurdur, hayatını İslam coğrafyasını genişletmeye vakfetmiştir.

"Yıldırım" diye isimlendirilmiştir ki, kararlarındaki keskinliği, ordusunun hazırlığına ve disiplinine verdiği önem ve savaşlarda şimşek gibi aniden ortaya çıkması bu ismi almasına sebep olmuştur.[1]

Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın ciddi genişleme ve ilerlemelerine karşın Papa'nın teşvikiyle Avrupa devletlerinin tamamı tekrar bir araya gelip harekete geçti. M. 25.09.1396 tarihinde Haçlı orduları ile Müslüman ordusu meşhur Niğbolu Savaşı'nda karşılaştı. Savaş, Yıldırım Beyazıt'ın komutanlığındaki Osmanlı ordusunun Avrupa devletini hezimete uğratan büyük zaferiyle sonuçlandı.

Yıldırım Bayezid bugünkü Türkiye'nin bulunduğu Anadolu coğrafyasında Bizans'tan geriye kalan tüm topraklara sahip oldu. Selçuklu Devleti'ne varis olması sebebiyle "Rum Sultanı" lakabını aldı. Kahire'de bulunan Abbasi halifesine resmî ve şer'i olarak tabi olduğunun belli olması ve İslam âleminde saygınlığının artması için bu lakabının ilan edilip yayılmasını istedi. Abbasi halifesinin hamisi Memlük Sultanı Berkuk, Timurlenk'e karşı tek dostu olduğu için Bayezid'in bu talebini onayladı.[2]

Yıldırım Bayezid, cesaretiyle beraber aynı zamanda hünerli ve kabiliyetli bir siyasetçiydi. Balkan ittifakını sağlama hususunda karşısında olan gücün Sırplar olduğunu gördüğünde onlarla iyi ilişkiler kurmuş ve Kosova Savaşı'nda öldürülen Kral Lazar'ın iki oğlunun Sırbistan'ı yönetmesini uygun bulmuştur. Bunun karşılığında kendisine cizye ödemelerini ve ordusuyla beraber savaşmak

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 87; ed-Devletü'l-Osmaniyye fi tarihi'l-İslami'l-hadis, s. 40, (özetle); el-Miskü'l-Fatih min siret Muhammed Fatih, es-Salabi, s. 57-65, (özetle); Osmanlı Albümü, s. 39.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 89; Usulü't-tarihi'l-Osmani, Ahmet Abdu'l-Halim, s. 54-55.

üzere bir tabur asker vermelerini şart koşmuş, Kral Lazar'ın kızı ile evlenerek Sırp tarafını emniyet altına almıştır.[1]

Yıldırım Bayezid yedi ay içinde Kostantiniyye'yi iki kere kuşatarak Bizans kralını ciddi manada zorlamış, İmparator'a, Kostantiniyye'de yaşayan Müslümanların haklarını takip etmek üzere Müslüman bir kadı tayin etmesini şart koşmuştur. Kuşatmanın şiddetlenmesi üzerine imparator bir İslamî mahkeme ve mescit kurmayı ve Müslüman toplum için 700 ev tahsis etmeyi kabul etmiştir. Timur ve ordusu Doğu İslam dünyasını işgal etmeseydi Sultan Bayezid'in Kostantiniyye'yi teslim alma girişimleri devam edecekti.[2]

Kostantiniyye'nin kuşatması esnasında, Almanya, Fransa, İngiltere, İzlanda, İsviçre, Lüksemburg, Hollanda, Belçika ve İtalya'nın bazı beylikleri gibi bütün Avrupa devletlerinden meydana gelen 120.000 kişilik ordu (h. 800 / m. 1360) yılında Niğbolu'da toplanmış, bunu haber alan Sultan Bayezid, kuşatmayı kaldırarak yıldırım ünvanına yaraşır bir şekilde Niğbolu'ya hareket etmiştir. "Gök düşse mızraklarımızla tutarız" diyerek sayıları ile övünen haçlılara karşı ezici bir galibiyetle muzaffer olmuş, sayısız mühimmat ve ganimet elde etmiştir. Ayrıca bu kesin zaferden sonra Bulgaristan, Bosna ve Romanya'yı da ele geçiren[3] Sultan Bayezid, Endülüs'teki Müslümanlara yardım etmek amacıyla İtalya'yı da işgal etme niyetindeydi.

Yıldırım Bayezid ve Timurlenk arasındaki çarpışma: Timur, Semerkant'ta tahta geçerek Hindistan, Delhi ve Çin sınırlarından, Şam, Arap Denizi, Kazvin Denizi ve Karadeniz arasına uzanan geniş bir bölgeye hükmetti. Bu, Timur'un Asya'da olan varlığıdır. Avrupa'da ise Volga, Don ve Dinyeper nehirleri arasına kadar hük-

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Ali Muhammed es-Salabi, s. 87; ed-Devletü'l-Osmaniyye fi tarihi'l-İslami'l-hadis, s. 41'den alıntı.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Ali Muhammed es-Salabi, s. 90; Usulü't-tarihi'l-Osmani, Ahmet Abdu'l-halim.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Ali Muhammed es-Salabi, s. 88; Tarihu'd-devleti'l-Osmaniyye, Dr. Ali Hasun, s. 24-25.

mediyordu. “Gökyüzünde tek bir İlah olduğu gibi yeryüzünde de tek bir hükümdar olmalı” diyordu.[1]

Timur, ulemaya karşı muhabbetli, onları kendine yakın tutan, Nakşi tarikatından Emir Külal hazretlerine karşı sevgi besleyen, harp sanatlarında dâhi ve siyaseti iyi bilen bir hükümdardı.

Ancak hezimetlerinin intikamını almak maksadıyla Sultan Beyazid’e karşı savaşması için Hristiyanların kışkırtmasına kandı. Bu kışkırtmada Irak ve Anadolu emîrlerinin bir kısmı da ona sığındı.[2]

Timur’un yaklaşık 100.000 kişilik ordusu ile Sultan Beyazid’in 70.000 kişilik ordusu 1402 yılında Ankara’da karşı karşıya geldi. Bayezid’in ordusundaki Tatar askerlerinin çoğu saf değiştirerek Timur’un ordusuna geçti. Bu, Bayezid için büyük bir darbeydi.

Eğer Sultan Bayezid’in ordusunun bir kısmı ve bazı emîrleri harp esnasında diğer tarafa geçmemiş olsaydı zafer kesinlikle Bayezid’in olabilirdi. Bu savaşta Timur tarafı galip olarak Sultan Bayezid’i esir aldı. Sultan Bayezid, bu esarete fazla dayanamayarak 7 ay 12 günlük esaretin sonunda üzüntü ve keder içinde vefat etti.

Timur İznik, İzmir ve Bursa başta olmak üzere birçok şehri aldı. İngiltere, Fransa ve İspanya kralları ve Kostantiniyye İmparatoru Timur’a tebrik mektupları gönderdi.[3]

Timur bu savaşına cihat mührü vurma amacı ile İzmir’i Rodos şövalyelerinden geri aldı.

Timur bu savaştan sonra Sultan Bayezid’in Osmanlı Devleti’ne kattığı eski toprakların sahibi olan Küçük Asya Emîrliklerine topraklarını geri iade etti. Bayezid’in üç evladı arasına ayrılık tohumlarını

1 el-Miskü’l-Fatih min siret Muhammed Fatih, s. 61; Usulü’t-tarihi’l-Osmani, s. 36.

2 ed-Devletü’l-Osmaniyye, Dr. Ali Muhammed es-Salabi, s. 91; Usulü’t-tarihi’l-Osmani, s. 91.

3 Sultan 2. Abdu’l-Hamid, Orhan Muhammet Ali, s. 12; ed-Devletü’l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 87; ed-Devletü’l-Osmaniyye fi tarihi’l-İslami’l-hadis, s. 2-3.

ekti. Ve Anadolu'nun tamamına hâkim olup daha sonra buraları parçalara ayırarak terk etti.

44 yaşında vefat eden Bayezid'in cenazesi Bursa'ya nakledildi.

Tarihçi Kadı İbni Haldun onunla çağdaştı. O ve allame Sadüddin Taftazani onun zamanında vefat etti. Vefat ettiğinde Osmanlı Devleti'nin sınırları 920.000 km^2den 420.000 km^2ye düşmüştü.[1]

1 Sultan 2. Abdu'l-Hamid, Orhan Muhammed Ali, s.12.

5. PADİŞAH:
ÇELEBİ MEHMED

Doğumu-Vefatı: (H. 791-824 / M. 1389-1421)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 815-824 / M. 1421-1429)

24 yaşında tahta çıktı, 8 sene padişahlık yaptı ve 33 yıl yaşadı.[1]

SULTAN ÇELEBİ MEHMED (1389-1421)[2]

1 Osmanlı Albümü,s. 41; Sultan 2. Abdu'l-Hamid, Orhan Muhammed Ali, s. 12.

2 Osmanlı Albümü, Osmanlı Yayınevi, s. 40.

Çelebi Mehmed, Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusudur. Devletin başkentini gaziler ve fakihler şehri Bursa'ya taşıdı. Hükmünde kesin ve kararlı olduğundan kardeşleri ile arasındaki fitneye son verdi. Edirne'de bulunan kardeşi Süleyman'ı, kendini Sultan ilan ettiği için öldürmek durumunda kaldı.[1]

Bursa'da bulunan diğer kardeşi İsa'yı da yine Sultanlık iddia ettiği için öldürmüş,[2] böylece de idareyi tek başına ele geçirerek Sultanlığını ilan etmiştir.

Timur, Anadolu'yu istila ettiğinde Osmanlı Devleti'nin hükmettiği eski emîrlikleri canlandırmaya ve böylelikle Osmanlıyı parçalamaya niyet etmişti.

Bu sebeple Sultan Birinci Mehmed 11 yıl devam eden problemlerle karşılaşmıştı. Bu sorunların yarısı padişahlığından önce olmuş, yarısı idareyi ele aldıktan sonra da devam etmiştir.

Babasının vefatı sırasında 920.000 km^2den 420.000 km^2ye düşen devletin sınırlarını 550.000 km^2ye çıkarmıştır.

Asya ve Avrupa'daki karışıklıkları bastırarak Bizans İmparatoru ile zorunlu barış imzalamış ve Venedik ile anlaşmıştır. Güçlü bir padişah olan Çelebi Mehmed, 24 savaşa katılmış. Avrupa'nın güney doğusunda girdiği birçok savaşta muzaffer olmuştur.[3] Savaşı bizzat kendisi komuta ederdi. Çelebi Mehmed âlimleri, edipleri ve şairleri seven bir padişahtı.[4]

Onun padişahlığı döneminde büyük bir fitne olan Şeyh Bedrettin vakası ortaya çıktı. Bu dava bugünkü Masonluk, Bahailik ve Yahudilik davasına benzer. O, Tebriz'de bulunduğu dönemde Timur ile görüşmüş, birçok İslam ülkesini dolaştıktan sonra nihayet Bulgaristan'da kalma kararı alarak oraya yerleşmiştir. 8.000 askerlik bir ordu

1 Osmanlı Albümü, s. 41.

2 Osmanlı Albümü, s. 41.

3 Osmanlı Albümü, s. 41.

4 Sultan 2. Abdu'l-Hamid, Orhan Muhammed Ali, s. 12.

tesis etmiş, ancak Sultan Çelebi Mehmed, onun ordusunu hezimete uğrattıktan sonra Bedrettin'i esir alarak idam etmiştir.[1]

Medine-i Münevvere ve Mekke-i Mükerreme sakinlerine dağıtılmak amacıyla Mekke Emîrine senelik hediye gönderme (surre alayı) âdetini ilk başlatan Osmanlı padişahıdır.[2]

Beş oğlu ve iki kızını arkasında bırakarak Edirne'de vefat etmiş, naaşı daha sonra Bursa'ya nakledilmiştir. Oğlu Murad, Amasya valisi olması sebebiyle babasının ölüm haberini alarak Bursa'ya gelene kadar halk arasında yeni bir karışıklık çıkmaması için vefatı gizlenmiştir. Çelebi Mehmed, vefatı gizlenen ilk sultandır.[3]

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 99; el-Osmaniyyün fi't-tarihi ve'l-hadara, s. 140.

2 A.g.e., s. 100.

3 Osmanlı Albümü, s. 41.

6. PADİŞAH:
İKİNCİ MURAD

Doğumu-Vefatı: (H. 807-855 / M. 1404-1451) -

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 824-855 / M. 1421-1451)

19 yaşında tahta çıkmış, 30 sene padişahlık yapmış ve 48 yaşında vefat etmiştir.[1]

SULTAN 2. MURAD (1402-1451)

1 Osmanlı Albümü, s. 43; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Ali Muhammed es-Salabi, s. 103-104 (özetle).

Sultan Çelebi Mehmed'in oğludur. Adaleti ve merhametiyle meşhur olmuş, hattat, edip ve şair bir padişahtır. Cesur ve son derece sabırlı kişiliğiyle bilinir.[1] Edirne'deki Muradiye Camii'ni, Bursa'da camiler ve köprülerle birlikte başka büyük cami ve medreseler de yaptırmıştır. Hükmünde kesin ve kararlıydı. "Düzmece Mustafa" olarak bilinen muhtemel bir amcasının Bizans İmparatoru ile beraber kendisine karşı kurduğu komploları bertaraf ederek Gelibolu'yu ondan almak için kuşattı ve amcasını yakalayıp idam ettirdi. Sultan Murad, 1431 senesinde Romanya'da Eflak'ı, Sırbistan ve Yunanistan'ı kuşattı. Macarları bozguna uğrattı ve Sırbistan'ı ele geçirdi (1438). Osmanlı ordusu Arnavutluk'un güneyine hâkim oldu. Tüm bunlar İslam sınırlarını genişletme ve muhtemelen uzun gelecekte Endülüs'ü kurtarma hazırlığının çabalarıydı. Fakat Arnavutluk onun zamanında alınamadı.

(Macaristan, Polonya, Sırbistan, Cenova, Venedik, Almanya, Bizans İmparatorluğu gibi devletlerden meydana gelen) Avrupa devletleri Papa'nın komutasında bir ittifak imzalayarak Sultan Murat ile savaştılar. Sultan bunlara karşı başarılı olamadı, on yıllık bir barış antlaşması talep etti (h. 848 / m.1444). Yapılan tarihî antlaşmada Osmanlı İmparatorluğu Sırbistan'ı, Macaristan'ı ve Eflak'ı bıraktı. Daha sonra yeniçeriler tekrardan savaşarak buraları Osmanlı topraklarına katmıştır.[2]

Sultan Murat saltanatta gözü olmayan zühd sahibi biriydi. Anadolu'ya döndüğünde oğlu Alaaddin aniden vefat etti. Bu yüzden henüz 12 yaşında olan oğlu Mehmet için saltanattan ferağat etti.

Babasından 550.000 km^2 olarak aldığı devletin sınırlarını 900.000 km^2ye çıkardı.

Sultanlık tahtından oğlu için feragat ettikten sonra oğlunun yaşının küçüklüğünü fırsat bilen Hristiyanlar anlaşmayı bozarak Os-

1 Osmanlı Albümü, s. 43.

2 Osmanlı Albümü, s. 43.

manlı'ya karşı yeniden bir araya geldiler. Çünkü onlar için bir söz ve yemin yoktur: **"Küfrün elebaşları ile savaşın. Çünkü onlar yeminlerine riayet etmeyen kimselerdir. Umulur ki vazgeçerler."** (Tevbe, 12)

Bunun üzerine Sultan, tahtına geri döndü. 40.000 kişilik ordusunu Asya'dan Avrupa'ya geçirmeleri karşılığında, her bir Osmanlı askeri için bir dinar olmak üzere, Cenova donanmasından yardım aldı. Sultan, ordusunun başına geçmek üzere hızla yola çıkarak ordusuna ulaştı. Aynı gün Haçlılar Varna'ya kadar geldi.[1] Sultan onlara niyetini göstermek ve askerini heyecanlandırmak için bozdukları anlaşmayı mızrağın ucuna taktı.

Büyük bir kıyım ve dehşetli bir savaş oldu. Hristiyanlar ilk etapta galip gibi olsalar da daha sonra Kosova sahillerinde durum aleyhlerine döndü.[2] Müslüman askerler Macar kralının başını alıp mızraklarına taktılar. Hristiyanlar h. 852 (1448)'de üç gün süren savaşın ardından hezimete uğradı. Sultan bütün esirleri serbest bıraktı.[3]

Sultan on dokuz yaşına gelmiş olan oğluna ikinci kez tahtı bıraktı. O saltanatını bırakarak iki defa oğlu için tahttan feragat eden tek padişahtır.[4] Fakat Edirne'deki Yeniçeri askerleri Sultan'ı tahtta kalmaya zorladılar. Sultan bunu kabul ederek hayatının son gününe kadar saltanatta kaldı. Oğlu da Manisa sancakbeyi idi.[5]

Sultan, 48 yaşında vefat etti. Arkasında beş erkek iki kız evladı bıraktı. Bursa'da defnedildi. Cuma günü defnedilmeyi, kabri üzerine

---

1 Karadeniz'in doğu sahillerinin ortasında Bulgaristan'da bir liman. Yerini görmek için Osmanlı Devleti haritasına bakınız.

2 Sırbistan'ın Güneyi'nde kuzey doğu Arnavutluk'un yakınında bulunur. Yerini görmek için Osmanlı Devleti haritasına bakınız.

3 Osmanlı Albümü, s. 43.

4 Önceki kaynak, s. 109.

5 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 108, Batı Anadolu'da bir şehir, ismi de (magnisya-manisya). Salabi, ed-Devletü'l-Osmaniyye adlı kitabında "babası ikinci Murad oğlu Muhammed'i Manisa sancakbeyi olarak gönderdi." diyor.

herhangi bir bina yapılmamasını, kabrinde Kur'an-ı Kerim okunması için bir yer hazırlanmasını vasiyet etti. Ve vasiyeti yerine getirildi.[1]

1 Osmanlı Albümü, s. 43

7. PADİŞAH:
FATİH SULTAN MEHMED

Doğumu-Vefatı: (H. 835-886 / M. 1432-1481)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 855-886 / M. 1451-1481)

19 yaşında tahta çıktı, 30 sene padişahlık yaptı ve 49 yaşında vefat etti.[1]

SULTAN MEHMED FATİH (1432-1481)

1 Osmanlı Albümü, s. 46.

ÖNSÖZ

Fatih Sultan Mehmed Han *(radıyallahu anh)*,[1] Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, fetihten 860 yıl önce Hendek mevkiinde Müslümanlara *"Kostantiniyye muhakkak fethedilecektir. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan, onu fetheden asker ne güzel asker!"*[2] diye ilan ettiği müjdesidir. Bu müjde bundan (kitabın yazıldığı tarihten) 575 yıl önce gerçekleşmiştir.

Sultan İkinci Murad'ın oğludur. Onu zamanın iki büyük uleması olan Molla Gürani ve Akşemseddin Hazretleri yetiştirmiştir. Akşemseddin Hazretleri, küçük yaşından itibaren İstanbul'un fethini müjdeleyen hadis ile kastedilen kişinin o olduğunu kalbine aşılamış ve onu cihat ruhu ve kuvvetli bir itikat ile Rabbine kâmil bir bağlılık üzere yetiştirmiştir.[3]

Akıl, cesaret, tevazu ve her işinde askerlerle beraber bulunmak, müslümanlara ve gayrı Müslimlere karşı adil olmak, fetih günlerinde askerin sofralarında bulunmak gibi bir kişide bir araya gelmesi nadir olan sıfatları bünyesinde toplamış bir şahsiyettir. Oğlu Bayezid'e vasiyeti, tarih boyunca yapılmış en kapsamlı nasihatlerinden biridir.

Âlimlere önem vermiş, orduların komutasında onlara yetki vermiştir. Ayrıca Avrupa'dan istifade ederek, kara ordularını gelişmiş silahlarla donatmış, askerî egitim-eğitim kurumları kurmuştur. Surlar ve kaleler inşa etmiş, donanmaya önem vermiş. Batı'nın geliş-

1 Fatih Sultan Mehmed Han'a *"radıyallahu anh"* diye duâ ederek başladık. Zira Allah Teâla şöyle buyurdu: **"Muhacirlerle Ensardan Sabikun-i evvelin** (İslam'da ilk grubu oluşturanlar) **ve iyi amellerle onların ardınca gidenler, işte Allah onlardan razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldular. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır."** (Tevbe, 100) İkinci olarak da Fatih Sultan Mehmed Han, Hz. Peygamber Efendimizin "letufteheanne'l-kostantiniyye" hadisinde methettiği ve yaptığı fetihle Peygamber'in müjdesini doğrulayan kişidir.

2 *Müsned*, Ahmed 4/335; el-Hakim, 4/422; et-Taberani, fi'l-kebir, 2/24, hadisi Hakim tashih etmiş, Zehebi de onaylamıştır.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 169.

miş donanmalarından istifade ederek Karadeniz ve Akdeniz'de en kuvvetli donanmayı kurmuştur. Ticaret, sanayi ve mimariye önem vermiş; cami, külliye, saray, hastane, han, büyük çarşılar gibi sosyal hayatın vazgeçilmez kurumlarını inşa etmiştir. Şehir planlamasına ve toplum refahının yükselip yaygınlaşmasına önem vermiştir.

Fatih her yerde, içinde birçok kısımları bulunan külliye ve geniş kapsamlı vakıflar, teorik ve pratik uygulama derslikleri ve kütüphaneleri inşa etti. Arapça, Türkçe, Farsça ve Rumca ders olarak okutuluyor, geçmiş medeniyetlerin kitapları tercüme ediliyor, kütüphaneler yaygınlaştırılıyordu. Öyle ki kendi şahsî kütüphanesinde binlerece cilt kitap vardı. Eğitime yıl boyunca ara vermeden devam edilirdi.

Devletin Kitap ve Sünnet esasları üzerinde olduğunu beyan eden Kanunname'sini çıkardı. Devleti küçük ve büyük vilayetlere bölerek devletin bir cihat devleti olması için idarî sorumluluklarını, askerin teçhizat görevini ve savaşta ordunun en önünde bulunma görevini yöneticilere verdi. Onun inancına göre saltanattaki gaye, cihat ve İslam'ı yaymaktır.[1]

Büyük fetihler için hazırladığı yüce ordusunun arasında vefat etti. Hiç kimse ordunun nereye gideceğini bilmiyordu, ama onun niyetinde -muhtemelen- ordusunu sevk ettiği İtalya'nın ötesinde bulunan Endülüs'ü kurtarmak vardı.

Kostantiniyye'nin fethine gelince: Bu fetih, Hz. Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem*'in fetihten 860 yıl önce komutanını ve ordusunu *"İstanbul elbette fetholunacaktır!"* hadis-i şerifiyle methedip müjdelediği meşhur vaadinin meyvesidir. Müslümanlar bu müjdeye ulaşıp kurtuluşa ermek ve İslam'ın hükümranlığını yeryüzünde genişletip yaymak için birbirleriyle yarışmışlardır. Kostantiniyye'nin İslamî fetihlerin genişlemesinin önünde bir engel teşkil etmesi sebebiyle dünyadaki en sağlam surlarla korunan bu engelin aşılması gerekiyordu. Bu fethin gerçekleşmesi için Fatih Sultan

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 170-171.

Mehmed, Avrupa devletlerinin ve kiliselerinin birbirleriyle olan çatışmalarından istifade etmiştir.

İstanbul defalarca kuşatılmış olmasına rağmen onun fethi, on birinci seferinde, Fatih Sultan Mehmed tarafından gerçekleşmiştir. 1.150 yıl boyunca Bizans İmparatorluğu'na başkentlik yapmış, daha sonra 470 yıl İslam Hilafetinin başkenti olmuştur. Bu fetih sebebi ile Sultan Mehmed, "Fatih" ünvanını ve "hayırların babası" lakabını almıştır.

Padişahlığının ilk ayından itibaren İstanbul'un fetih hazırlıklarına başlamıştır. İki sene boyunca büyük hazırlıklardan sonra orduların içine ulema yerleştirip onların vasıtasıyla askerlere cihat ruhunu aşılamıştır. Her asker bir mücahit ve davetçi olarak yetişmişti. Eğitimlerine çok önem vererek bütün askerleri güçlü silahlar ile silahlandırmıştır. Özellikle toplara ve harp donanmasına büyük önem vermiştir. Boğazın karşı yakasında eski kalenin hizasında yeni kaleler yapmış, kuşatma için yüzlerce savaş gemisi hazırlamış, içinde askerler olan ve Bizans surlarından daha yüksek tahtadan kaleler yapmıştır. Yer altından surlara giden tüneller kazmak üzere lağımcı bölükleri hazırlamıştır. Kuşatmayı garantilemek için yetmiş gemiden oluşan deniz donanmasını beş km. boyunca Kostantiniyye'nin karşısında bulunan yüksek bir tepeden karadan nakletmiştir. Bu askerî bir dehadır.

Sultan Fatih'in manevî yönüne gelince: Manen çok güçlüydü. Askerlerinin kumandanı olarak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in methine cevap verdi. Surlara hücum, farklı modern silahlarla 54 gün boyunca aralıksız sürdü. Düşmanın manevî olarak moralleri çöktü. Aralarında birçok grup oluştu. Birçok defa barış talep ettiler. Fatih teslim olmaları dışında hiçbir çözüm kabul etmedi. Savunma atışları, mancınık ve ok atışları, tünel kazma ve deniz donanması, tüm bunlar gece gündüz sürdü. "Allahü ekber" nidaları ile semanın gürleyerek yarılması, Kur'an-ı Kerim, samimi dua ve zikirlerin yanında yüksek manevî bir ruh vardı. Fatih, ordusuyla beraber çalışıyor, onlardan

biriymiş gibi dua ediyor ve onları cesaretlendiriyordu. Düşmanın maneviyatı çökmüştü, komutanları ve imparatorları[1] ile beraber Hz. Meryem ve İsa heykellerine iltica ediyor, ağlayarak onlardan yardım istiyorlardı. Savaş çok çetindi, Bizans İmparatorluğu kendilerini kuşatan Müslümanların karşısında ağır bir yenilgi altındaydı.

Genel hücum Salı günü yapıldı. Yoğun bir şekilde saldırdılar. Bütün kara, deniz ve savunma silahları katıldı. Surlara tırmanma merdivenleri kuruldu. Ve M. 29.05.1453'te Osmanlı bayrakları ile beraber "Allahu Ekber" nidalarıyla şehre girdiler. Düşmanın manevî olarak çökertilmesinde bunun eseri açıkça görülmüştür.[2]

1. FATİH SULTAN MEHMED VE İSTANBUL'UN FETHİ

Derin İmanı ve Hikmetli Komutanlığı Açısından Fatih'in Şahsiyeti

Güçlü bedene ve geniş ilme sahip, eşine az rastlanır ender şahsiyetlerdendi. Aynı zamanda yedi dili iyi şekilde bilirdi. Dünyaya gelmesinden 860 yıl önce Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem*'in methine mazhar olmuştu. Bu sebeple onun şahsiyetini, hayatını, inancını ve vefat ederken çocuğuna yaptığı vasiyeti kısaca inceleyeceğiz.

Fizikî Özellikleri ve Yetişme Şekli:

Fatih Sultan Mehmed uzun boylu, beyaz ciltli ve kırmızı yanaklı, burnu kavisli, kolları kaslı, bedeni güçlü, vakur, heybetli ve izzetli bir şahsiyetti. Devrinin en büyük âlimlerindendi. 49 yıl yaşadı. Sultanlığı toplam 30 sene sürdü.[3]

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 116-117, 119; Tarihu'd-devleti'l-aliyyeti'l-Osmaniyye'den alıntı, Muhammed Ferit, s. 161; es-Salabi, s. 122, Muhammed Fatih'den alıntı, Abdu's-selam Fehmi, s. 123.

2 Önceki kaynak, s. 1311; el-Futuhu'l-Osmaniyye abra'l-usur.

3 Osmanlılar Albümü, s. 46. Kaynakların çoğuna göre 20 yaşında tahta çıktı ve 22 yaşında İstanbul'u fethetti.

Fatih, h. 27 Receb 835 / m. 30 Mart 1432'de doğdu. Osmanlı Devleti'nin yedinci sultanı olan babası Sultan Murad'ın himayesinde büyüdü. Sultan Murad, oğlunun sultanlığa layık olması için eğitim ve öğretimine büyük önem verdi. Fatih küçük yaşta Kur'an, hadis ve fıkıh ilimlerini öğrendi. Bunun yanısıra harp sanatının tüm inceliklerine çalıştı; Arapça, Farsça, Latince, İtalyanca, Yunanca, Slavca ve Keldanice olmak üzere 7 dili öğrendi. Eşine az rastlanır idarecilik vasfına sahip, cesur bir komutandı. Daima âlimlerle oturur, şair ve sanatkârları sarayında toplardı. Türkçe şiir divanı vardır. Vakur, teenniyle hareket eden, cesur ve benzeri bulunmayan bir şahsiyetti. En yakınından bile sırrını saklardı. Genç yaşında babasıyla birlikte savaşlara iştirak ederek hayatını harp meydanlarında geçirdi.[1]

Babası onu küçük yaştayken şahsiyetinin oluşmasında büyük etkileri olan Akşemseddin ve Molla Hüsrev gibi büyük âlimlerin gözetiminde devlet işlerinde tecrübe sahibi olması için Manisa Beyi olarak görevlendirdi. Akşemseddin ona cihat ruhunu aşılıyordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in müjdesinde kastedilenin kendisinin olabileceğini işaret ediyordu. Onun imanı ve yüce emelleri de bununla uyum içindeydi.[2]

19 yaşında tahta çıktı. 30 sene devleti yönetti, 22 yaşında Konstantiniyye'yi fethetti. Trabzon Rum İmparatorluğunu, dört ülkeyi, 11 emîrliği ve 200 şehri fethedip hâkimiyetlerine son verdi, 25 harbi bizzat kendisi yönetti. 14 kez -özellikle Venedikliler tarafından- suikasta uğradı. Sonuncusu hariç hepsinden kurtuldu. Müslüman görüntüsü veren Yahudi asıllı doktoru Yakup tarafından -muhtemelen- zehirlenerek şehit edildi.[3]

1 A.g.e., s. 46.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 115; eş-Şekaiku'n-numaniyye fi ulemai'd-devleti'l-Osmaniyye, s. 52.

3 A.g.e., s. 46.

İslam Akidesi

Fatih'in imanı onun bütün varlık ve benliğini kaplayarak aklını ve kalbini doldurmuş, damarlarının içine sirayet etmiş, şahsî yaşantısı ve idaresi bu halis imanından aldığı ilhamla yürümüştür.

Onun İslam akidesi şu temeller üzerine yerleşmişti.[1]

1- Kâinatın yaratıcı ve yöneteni Aziz ve Celil olan Allah'tır: **"Dikkat edin yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı ne yücedir!"** (A'raf, 54)

2- Kuşkusuz Sübhan olan Yaratıcı, kanun koyucudur. O'nun kanunu, uyulması gereken bir hayat yoludur. **"Allah hükmeder, O'nun hükmünü bozacak hiç kimse yoktur. O, hesabı çabuk görendir."** (Ra'd, 41) **"Allah gerçeği söyler ve doğru yola iletir."** (Ahzab, 4)

3- Müslümanca davranış Allah ve Rasûlünün hidayetine tam sarılmaktır: "Allah ve Rasûlü herhangi bir meselede hüküm verdikleri zaman, hiçbir erkek veya kadın müminin, o konuda başka bir tercihte bulunma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse açık bir sapıklık etmiş olur." (Ahzab, 36)

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 115-156 (kısaltılmış).

4- İslam dinine mutlak boyun eğmek gerekir: "Andolsun, size öyle bir kitap indirdik ki sizin bütün şeref ve şanınız ondadır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" (Enbiya, 10) Ondan herhangi bir sapma, insan için çöküş ve zillettir. Nitekim Hz. Ömer şöyle buyurur: "Andolsun ki biz zelil kimseler idik, Allah İslam ile bizi aziz kıldı. Eğer İslam dışında bir izzet istersek Allah da bizi zelil kılar."

5- Hayat bir imtihandır ve Müslümanın onu kazanması gerekir: "O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için, ölümü ve hayatı yaratandır. O mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır." (Mülk, 2) Müslüman, bir musibet karşısında yıkılmaz; bir nimette karşısında da şımarmaz.

6- İmtihanı kazananı Allah destekler ve yardım eder: "Şüphesiz ki Allah, Kendi dinine yardım edene mutlaka yardım yardım eder. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir." (Hac, 40), **"Eğer o ülkelerin halkı iman edip Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üzerlerine gökten ve yerden nice bereket ve bolluk kapılarını açardık."** (Araf, 96)

7- Dünya ve ahiret mutluluğu bu dünyada kazanılır: "Erkek veya kadın, kim mümin olarak iyi amel işlerse, elbette ona güzel hayatı yaşatacağız ve onların mükâfatlarını, yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz." (Nahl, 97)

"'Rabbimiz Allah'tır' deyip sonra da istikamet üzere, doğru yolda yürüyenler yok mu? İşte onların yanına melekler inip 'Hiç endişe etmeyin, hiç üzülmeyin ve size vâd edilen cennetle sevinin!' derler. Dünya hayatında da, ahirette de biz sizin dostunuzuz. Orada sizin canınızın çektiği her şey, Gafur ve Rahîm'den (affı, merhamet ve ihsanı bol olan Allah tarafından) **bir ikram olarak sizindir. Hem orada siz bütün istediklerinize kavuşacaksınız."** (Fussilet, 30-32)

Müslüman iki cennettedir: Dünya cenneti ve ahiret cenneti.

8- Dünyanın değişmeyen/sabit kanunları vardır: "Sen, Allah'ın nizamında hiçbir değişiklik bulamazsın. Sen, Allah'ın kanununda hiçbir sapma bulamazsın." (Fatır, 43)

Fatih'in İnancının Davranışındaki Etkileri:[1]

1- Savaşta ve yöneticilikte kararlılığı: Bizans ve Osmanlı donanmaları deniz savaşında karşı karşıya gelince donanma komutanına sert bir şekilde emir gönderir: "Bu gemileri ya ele geçir ya da batır! Eğer başarılı olamazsan benim yanıma sağ gelme!" der. Ancak başarılı olamayıp çarpışma sonucu gözünden yaralanmış olarak huzuruna geldiğinde Sultan onu affeder.[2]

2- Harplerdeki cesareti: İlahî ahlaktan kaynaklanan ve nadir bulunan bir cesarete sahipti. Bizatihi savaşlara dalıyor, askerlerle beraber dağlara tırmanıyor ve ağaçları kesiyordu. Ordusunun ormanda tuzağa maruz kaldığı bir ana denk geldi. Üzerlerine top gülleleri ve tüfek mermileri boşaldı. Gafil avlanan ordu panik içindeydi. Ancak Fatih, topların atış alanından uzaklaştı, bu aksilikten dolayı Yeniçeri ordusunun komutanını azarladı. Onların Allah'ın ordusu olduğunu ve İslam'ın hamileri olduklarını hatırlattı. Onları cihada teşvik ederek kalkanını aldı, kılıcını çekti, atına atladı ve ordusunun önüne geçti. İki ordu karşılaşarak akşama kadar şiddetli bir harp yaptılar. Ve yardım indi. **"Allah sabredenlerle beraberdir."**

Muhasara esnasında Kostantiniyye'ye hâkim tepelerdeki kalelere topları nakletmek için askerlerle beraber yol yapımında yer alıyor, ordunun önünde yürüyerek donanmayı cesaretlendirmek için atını denize sürüyordu. Ordusunu "Allah'ın ordusu" diye adlandırmıştı. Zira o, Rasûl'ün, ordusunu ve komutanını müjdelediği orduydu.[3]

---

1 A.g.e., s. 102, 122, 247; el-Futhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 376.

2 el-Misku'l-Fatih min sireti Mehmed el-Fatihi, es-Salabi, s. 136.

3 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 45; ed-Devletu'l-Osmaniyye, s. 106; A.g.e., s. 158; el-Osmaniyyun fi't-tarihi ve'l-hadare, s. 258

16 yıl boyunca 20 devlete ait haçlı ordularıyla savaştı, 40.000 esiri azad etti. Endülüs fethine zemin hazırlamak için Roma'ya yakın Napoli ile Sicilya adasını ve Güney İtalya'yı fethetti.

İstanbul'da sekiz kiliseyi camiye çevirerek yüzlerce medrese inşa etti. Ebu Eyyub el-Ensari'nin kabri onun zamanında, hocası Akşemseddin tarafından keşfedildi. İlk Cuma hutbesini orada okudu.[1]

3- Azim ve kararlılığı: Onun bu özelliği Kostantiniyye kuşatmasında, gece ve gündüz dinlenmeden elli dört gün boyunca sürekli hücuma geçmesinde, orduları sevki esnasında ve savaşlardaki zaferlerinde açık bir şekilde görülür. Onun azim ve kararlığı hakkında sayısız hikâyeler anlatılır:[2]

• Kendisinin keşfedip ortaya çıkardığı tahta kalenin çarpışma esnasında yanması üzerine bu deneyimden ders çıkararak şöyle demişti: "Yarın bunun gibi dört tane daha yaparız."

• Lağımcı birliğinin tünel deneyiminde onlarca kez başarısız olmalarına rağmen bu taktiği üst üste tekrarladı. Şehre akın gerçekleştiğinde o da iştirak ediyordu. Aynı zamanda düşmanın manevî gücünü kırmak için katkıda bulunuyordu.

• İmparator Konstantin şehrini teslim etmeye direnirken şöyle diyordu: " Ya tahtımı koruyacağım ya da surların altına defnedileceğim." Fatih'in cevabı ise şöyle oldu: "Güzel, yakın zamanda Kostantiniyye ya tahtım ya da kabrim olacak!"

• Hücuma teşvik için atının göğsüne kadar denize dalmıştı.[3]

• Sultan Fatih, Trabzon'u fethetmeye teşebbüs etmişti. O zaman Trabzon, Bizans İmparatorluğuna tabi idi. Yüksek dağları aşması gereken Sultan Fatih, atından inerek yaya olarak dağa tırmanıyor, or-

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 145; el-Osmaniyyun fi't-tarihi ve'l-hadare, s. 374.

2 A.g.e., s. 167; el-Futhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 133, 376.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 123-124; Mehmed Fatih, Dr. Salim er-Reşidi, s. 301.

dusuyla birlikte ağaçları kesiyordu. Türkmen lider (Uzun Hasan)'ın annesi, yoluna çıkıp şöyle sordu: "Niçin bu sıkıntı ve zorluğa katlanıyorsun? Niçin kendini yoruyorsun? Trabzon için bu eziyeti çekmeye değer mi?" Fatih şöyle cevap verdi: "Ey Anacığım! Allah Teâla bu kılıcı, yolunda cihat etmem için elime verdi. Eğer onun hakkını veremezsem kıyamet günü Allah Teâla'ya ne derim? Taşıdığım Gazi unvanına nasıl layık olurum!"[1]

Cihat zamanında ordusu da komutanları gibiydiler! Öyle bir ordu ki, iki güzel haslet olan ya şehadet ya da zaferde ısrarcı idiler.

4- Bizans halkı ve azınlıklar ile muamelesindeki adaleti: Onun şiarı "Adalet mülkün temelidir" esasına dayanıyordu. Hristiyan din liderlerine ülkesini gezmek için resmî evrak verdi. Onlar, Müslümanların Hristiyanlara karşı yaptığı herhangi bir haksızlık veya zulmü araştırırdılar. Fakat müslümanların onlara sadece iyi muamele yaptıklarını görerek Sultan'a teşekkürlerini sundular.

Fatih Sultan Mehmed, kendisi için bir çadır hazırlatarak orada oturur, mazlumların dertlerini dinler ve çaresi için hüküm verirdi.

Kostantiniyye'nin fethinden sonra Sultan Fatih, Ayasofya kilisesine yöneldi. Ayasofya'da ruhban, din adamı, keşiş ve halktan oluşan birçok kişi saklanmıştı. Güvenle evlerine gitmelerine izin vererek onları rahatlattı. Bazıları Müslüman olduklarını ilan ederek oradan çıktılar. Bütün ganimetleri onlara geri iade etti. Kendi özel malından fidye vererek birçok esiri serbest bıraktı.

Sultan, Hristiyanlara, dinî vecibelerini yerine getirmek ve dinî liderlerini seçme hürriyeti verdi. Kilisedeki din adamlarına, ülkenin her yerinde kendi dinî hükümlerine göre hükmetme hakkı verdi. Onlara kendileri için yeni bir patrik seçmelerini emretti. Onlar da Genadios'u seçtiler. Sultan ona değer vererek divanda muhteşem bir törenle kabul etti, ona ve etrafındakilere ikramda bulundu, birlikte yemek yedi. Hristiyanlar İslam'ın insaniyeti ve adaleti karşısında

1 A.g.e., 167; el-Futuhatu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 133, 376.

mutmain oldular. Çünkü İslam, "Rabbanî bir yönlendirmenin insanî yönelişidir."[1] Hristiyanlar kendi yaptıkları özel okullarında dinî hürriyetlerini rahat bir şekilde yaşadılar. İnanç, ırk ve dil hürriyeti vardı.

5- Halkıyla birlikte adil olması: Suç işlediğinden dolayı hâkimin huzuruna çıkmayı kabul etmeyen Saray'ın Enderun bölümünden bir kişi zorla hâkime götürüldüğünde hâkime müdahale edip saldırmış, bu durumu işiten Sultan o kişinin öldürülmesini emretmişti. Vezirler şefaatçi olup bu kararından vazgeçirmek için aracı oldular ve bu kişiyi Fatih'in huzuruna getirdiler. O da büyük bir sopa ile o kişiyi dövdü. Daha sonra Sultan'ın veziri olan bu kişinin adı Davut Paşa'dır.

6- Rabbine karşı kulluğu: İstanbul'u fethedince Allah'a hamd ve şükrederek, şehitlere dua edip orduya teşekkür etti, onları övüp methetti. Secdeye kapandı. Fetih törenleri için hazırlanan sofralarda ordusuna bizzat hizmet etti. Hz. Ömer gibi gecelerini güvenlik ve asayişi kontrol etmekle geçiyordu. Ayrıca güçlü bir emniyet sistemi kurarak halkın güvenliğini sağladı.

Fetih sonrası hazırlanan ziyafette şeyhi âlim ve fazıl Akşemseddin Hazretleri şöyle bir konuşma yaptı: "Ey İslam ordusu! Biliniz ve hatırlayınız ki Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*, sizin hakkınızda şöyle buyurmuştu: *"Kostantıniyye muhakkak fethedilecektir. Onun komutanı ne güzel komutan, onun ordusu ne güzel ordudur!"*

7- İhlası: Onun ihlasını "Avni" mahlasıyla yazdığı şu şiirinde açıkça görürüz

İmtisâl-i Câhidû fillâh

İmtisâl-i câhidû fillâh olubdur niyyetüm
Dîn-i İslâm'un mücerred gayretidür gayretüm
Allah için küfürle cihadın misalini vermektir niyetim;
Mücerret gayretim, (sadece) İslâm dini içindir.

1 el-İmam Hasan el-Benna *rahimehullah.*

Fazl-ı Hakk u himmet-i cünd-i ricâlullâh ile
Ehl-i küfri ser-te-ser kahr eylemekdür niyyetüm
Hakk'ın üstünlüğü ve Allah'ın yücelttiği veliler himmetiyle
Kâfirleri baştan sona kahreylemektir niyetim.

Enbiyâ vü evliyâya istinâdum var benüm
Lutf-ı Hak'dandur hemân ümmîd-i feth ü nusretüm
Peygamberlerle velilerdir istinadım benim;
Hakk'ın lütfundandır, fetih ve başarı ümidim.

Nefs ü mâl ile n'ola kılsam cihânda ictihâd
Hamdülillah var gazâya sad hezârân ragbetüm
Nefis ve malla cihadıma şaşılmasın;
Hamdolsun, gazaya binlerce rağbetim var.

Ey Mehemmed mu'cizât-ı Ahmed-i Muhtâr ile
Umaram gâlib ola a'dâ-yı dîne devletüm
Ey Mehmet, Seçilmiş Ahmed'in mucizeleriyle
Umarım, galip gelir din düşmanlarına devletim.

Avnî (Fatih Sultan Mehmed)

O, Allah Teâlâ'nın şu âyetini adeta özümsemişti: **"De ki: Benim namazım, her türlü ibadetim, hayatım ve ölümüm hep Âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Eşi ortağı yoktur O'nun. Bana verilen emir budur. Ben O'na ilk teslim olanların ilkiyim."** (Enam, 162

Oğlu İkinci Bayezid'e Vasiyetinde İnancının Etkileri:

Allah Rasûlünün, *"Onu fetheden komutan ne güzel komutandır"* övgüsünü hak eden eşsiz şahsiyetin ikinci ölçüsü Müslümanda var olması gereken sıfatların yönetimde de fiiliyata geçmesidir. Yani dilin söylediğini yaşantısına aktarmak… Hükümdarlar onun vasiyetini ve halkına yaptığı uygulamaları geniş bir şekilde incelemelidirler.

İslam tarihinde Raşid halifeler ve cennetle müjdelenen diğer sahabîler dışında, gelmiş geçmiş bütün hükümdarların vasiyetleri arasında onun vasiyeti göze çarpar. Şüphesiz bu vasiyet, Müslümanın yeryüzündeki yaratılış ve varlık gayesini gerçekleştiren ve onun mutluluk ve şerefini sağlayan halis bir kulluk ve ahkâmına pazarlıksız itaatten ibarettir:

"Hüküm yalnızca Allah'a aittir. O, hakkı anlatır. O, hakkı batıldan ayırt edenlerin en hayırlısıdır." (Enam, 57)

Ölüm Döşeğindeyken Oğlu Bayezid'e Vasiyetinin Metni:

1- Adil, salih ve merhametli ol.

2- Ayrım yapmaksızın halkına himaye elini uzat.

3- İslam dininin yayılması için çalış. Bu, yeryüzündeki müslüman Sultanların görevidir.

4- Dinin emrini her şeyin üstünde tut. Ona uymada gevşeklik gösterme.

5- Allah'ın emirlerine önem vermeyen, büyük günah işleyen ve fuhşa dalmış şahısları istihdam etme

6- Bidatlerden uzak dur. Ona uymaya teşvik edenlerden uzaklaş.

7- Cihatla ülkenin topraklarını genişlet.

8- Beytülmalın (devlet hazinesi) mallarını lüzumsuz yere dağıtılmaktan koru.

9- İslam hakkı hariç halkının mallarına elini uzatmaktan sakın.

10- Fakir ve yoksulun ekmeğini eksik etme. İkramını, hak edenlere dağıt.

11- Âlimler devletin cismine nüfuz etmiş güçlerdir. Onları yücelt, teşvik et. Başka ülkede bir âlim duyduğun zaman onu ülkene getirip onlara bol ihsanlarda bulun.

12- Sakın! Mal ve ordun seni aldatmasın. Şeriat ehlini asla kapından uzaklaştırma. İslam şeriatına aykırı bir amele meyletmekten

uzak dur, sakın! Şüphesiz din bizim gayemizdir, hidayet yolumuzdur ve bunlarla muzaffer kılındık.

13- Bu dinin güçlenmesine, Müslümanların yücelmesine çalış.

14- Devletin parasını gereksiz olan lüks ve eğlence için harcama. Lüzumu kadar harca, çünkü israf, helak sebeplerinin en büyüğüdür.[1]

Onun muttaki şahsiyetinin zirve noktası, hiçbir ırk, mezhep, vatan ve dil ayrımına bakılmaksızın Müslüman vatandaşların Osmanlı kimliğinin üzerinde sadece "Müslüman" kaydının bulunmasıdır. Allah Teâlâ'nın şu âyetiyle amel ederek bunu uygulamıştır: **"Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve 'Kuşkusuz ben müslümanlardanım' diyenden daha güzel sözlü kimdir?"** (Fussilet, 33)

Medeniyet ve Askerî Çalışmalarda İnancının Etkileri:

1- İslam Devlet Sarayı'nın Kuruluşunda Ulemanın önemi:[2]

Kalkınma ve genişleme, âlimlerin onurlandırılması ve yönetime yaklaştırılıp devlet yönetiminde onlarla istişare edilmesi sayesinde olur. Şüphesiz onun yetiştirilip terbiye edilmesi iki âlim zatın; Molla Gürani ve Akşemseddin'in etkisiyle meydana gelmiştir.

Molla Ahmet Gürani: Kazasker makamına kadar yükselmiştir. Fatih onun elini öperdi. Bir gün Fatih'ten kendisine şeriate aykırı bir emir gelince onu yırtıp attı, emri getiren hizmetçiyi de tedib etti. Sultan Fatih öfkelenip onu bu makamından azletti, o da İstanbul'dan ayrılıp Mısır'a gitti, Mısır valisi Sultan Kayıtbay'a misafir oldu. Mısır Sultanı ona saygıda kusur etmeyip ikramda bulundu. Daha sonra pişman olan Sultan Fatih, Mısır Sultanına mektup yazarak Molla Gürani'yi geri göndermesini istedi. Molla Güranî, Mısır Sultanı ile Fatih arasında bir husumet meydana gelir düşüncesi ile Mısır'dan

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 18, 204.

2 el-Misku'l-Fatih min Sireti Mehmed el-Fatihi, es-Salabi, s. 146-147 (özetle), s. 148-149; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 171-172, ed-Devletü'l-Osmaniyye fi't-Tarihi'l-İslami, s. 94.

ayrılarak İstanbul'a döndü. Fatih ona cana yakın davranarak devlette en yüksek makam olan Kadılık ve Fetva makamını verdi. Bu âlimin tefsir ve Buhari şerhi konusunda yazmış olduğu eserleri vardır. *Cem'u'l-Cevami* adlı kitaba şerh yazdı. Aruz vezninde 600 beyitlik kaside yazdı. İstanbul'da cami, Daru'l-Hadis medresesi yaptırarak ilmini her tarafa yaydı. Büyük âlimler sık sık onun ziyaretine gelirlerdi. Vefat edince cenaze namazını Sultan Fatih kıldırdı.

Akşemseddin Hazretleri:[1] Muhammed b. Hamza ed-Dimeşki (h. 792-861 / m. 1389-1459) 70 yıl yaşadı. Babasıyla birlikte Rum diyarından Anadolu'ya, Ankara'ya göç etti. Yedi yaşındayken Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Birçok ilim dalında mahirdi. Selef-i Salihîn âlimleri gibi İslam medeniyetinin zirvede olduğu dönemde yaşadı. İslamî ilimlerin dallarını, Arapçayı ve Farsçayı, matematiği, tarih ve tıbbı çok iyi biliyordu. Bunlarla birlikte, yöneticilik sanatını da çok iyi biliyordu. Sultan Murad, Sultan Fatih'i küçük yaşından itibaren Manisa'da yönetici tayin etti, tahta geçtiğinde başarılı olması için onu yetiştirdi.

Akşemseddin, bitki ilmi âlimlerinin en meşhurlarındandı. Onun hakkında "Bitkiler onunla konuşuyor, Ağaçlar ona seslenerek, 'Ben falan hastalığın ilacıyım' diyor!" diye söyleniyor ve bununla ünü yayılıyordu. Bu, hastaları ilaçlarıyla tedavi etmesinin tezahürüdür. Mide hastalıkları ve onun tedavisi konusuna çok önem veriyordu. Fransız Pasteur'den asırlarca önce ilk defa hastalığın, gözle görülemeyecek kadar küçük canlılarla geçtiğinden bahseden odur. Tıpla ilgili Arapça ve Türkçe kitaplar yazdı.

Akşemseddin Hazretlerinin Sultan'ın yanındaki makamı çok yüce ve heybetliydi. Sultan onun yanında korku hissederdi. Sultan Fatih, kendisini ziyarete gittiğinde Şeyh Hazretleri Sultan'ın kalbindeki kibri kırmak için ayağa kalkmazdı.

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 145-147; Mehmed Fatih, s. 149; el-Osmaniyyun fi't-tarihi ve'l-hadare, s. 374-376.

Sultan bir gün halvet ve zikir için Şeyh'in çadırına girmek istedi. O bunu kabul etmedi. Sultan'ın tekrar tekrar ısrarlarını kabul etmeyince Sultan Fatih kızarak şöyle dedi: "Halktan herhangi biri geldiğinde onu bir sözüyle halvete alıyorsun, bana gelince kabul etmiyorsun."

Şeyh şöyle cevap verdi: "Halvete girersen lezzet bulursun. Saltanat gözünden düşer, Saltanatın işlerine halel gelir. Bunun üzerine Allah Teâlâ bize gazap eder. Halvetten maksat, adaletin gerçekleşmesidir. Sen adil ol, halvete ihtiyacın kalmaz!"

Kuşkusuz Fatih'in çocukluğundan beri hocası, terbiyecisi, yöneticilikte arkadaşı ve müftüsü olan bu âlim, Allah Rasûlünün mucizevî müjdesi ile onun kastedildiği düşüncesini onun ruhuna üfledi. Bu sebeple o onu cihat sevgisini, İstanbul'un fethi hayalini aşılayarak büyüttü. Bu nedenle o on dokuz yaşında tahta oturur oturmaz İstanbul'un fethi için hazırlıklara başladı. Zaten Fatih, fethin onun teşvikiyle, bereketiyle ve duasıyla olduğunu itiraf etmişti. Selahattin-i Eyyubi'nin yanında Kadı Fazıl'ın itibarı, rolü neyse, Akşemseddin'in de Sultan Fatih'in yanındaki itibarı ve rolü oydu. Selahattin Eyyubi şöyle demişti: "Sanmayınız ki bu ülkelere sizin kılıçlarınızla sahip oldum. Bilakis Fazıl'ın kalemleriyle sahip oldum."[1]

Akşemseddin, Fatih'e yarım asırdan fazla refakat etti. Onun cenaze namazını Sultan kıldırdı. Ağladı, dua etti, meth u senada bulundu. İşte âlimler onun üzerinde böyle etkili idiler! Nasıl bir takva ve vera duygusu ki, Sultan'a şu sözleri söyletiyordu: "Akşemseddin'e olan saygım gayri ihtiyaridir. Gerçekten onun yanındayken heyecan, korku ve saygı hissine kapılıyorum."[2]

Melikler halka hükmeder,

Âlimler de Meliklere hükmeder!

1 el-Edebü'l-İslami ve tarihihu fi usurihi-el-usuru'l-müteahhire ve'l-karratu'l-hindiye, s. 70, Yazara ait eser.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 145; el-Osmaniyyun fi't-tarihi ve'l-hadare, s. 375.

İşte böyle idik!

Sultan ulemaya çok meyilli olduğundan onları ilme teşvik etmek için bol bol ihsana boğardı. Başkalarını da ilme teşvik ederdi. Servet sahibi vezirler, âlimler, medrese, mescit ve hayır vakıflarını inşa etmek için birbirleriyle adeta yarışırlardı. Bir âlimin fakir düştüğünü duyduğunda ona hemen yardım edilmesini emrederdi.

Ramazan ayında ulema onun sarayına gelir, Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederlerdi. O da ilmî tartışmalara iştirak eder, şahsî mülkünden onlara hibelerde bulunurdu. Bu hususta cömert olduğu için "hayırların babası" diye anılırdı.

Ulemaya verdiği değer sebebiyle hassas bir düzenlemeyle ulemayı devlet işlerinin yönetimine en üst derecede müdahil ettirmiştir. Dinin en üst makamına "Şeyhu'l-İslam" unvanını vermiştir ki bu, İslamiyetin başı manasına gelmektedir. Yasama, mahkeme, mescit, medrese, enstitü ve onlara dâhil olan tekke gibi bütün işler ve geniş vakıf mülklerinin sorumluluğu ona aitti. Harp ilanı ancak ondan çıkan bir fetva ile yapılabilir. Verdiği hüküm nihaidir, asla itiraz edilemez. Yetkileri arasında Sultan'ı azletmek de vardır. "İslamî Dinî Heyet" kurumunun kökleri halkın ve ordunun, devletin bütün tebaalarının içine kadar uzanırdı. Üyeleri kadılar, müftüler ve müderrislerdi.[1]

İslami Heyet'in üyeleri cihat meydanlarında orduyla beraber bulunuyor, orduyu ruhen doldurma, zafer ve şehadet duası görevinde bulunuyorlardı. İslam devletinin genişlemesi, Allah'ın dininin yeryüzünde yayılması için canlarını feda edebilmeleri amacıyla kitap, sünnet ve peygamberimizin hayatı ile ümmetin geçmiş zamanlarda yaşadığı cihat kıssalarından anlatarak orduyu motive ediyorlardı. Savaş meydanlarında orduda imamlık görevi yapıyorlardı.[2]

Âlimler, Sultan'a, kendisine itaat etmenin ve sevmenin vacip olduğu müslümanların imamı olarak bakıyorlardı. Ona itaatleri sadece

1 A.g.e., s. 195.

2 A.g.e., s. 195-196; ed-Devletü'l-Osmaniyye Devletün İslamiyyetün, s. 451-456.

Allah ve Rasûlü içindi. Sultan ile sadrazam arasında bir ihtilaf çıktığında onların mercii şeriat idi: **"Hangi hususta ihtilaf ederseniz bilin ki onun hükmü, Allah'a aittir. İşte Rabbim olan Allah budur. Ben de yalnız O'na dayanır ve güvenir, O'na yönelip gönül veririm."** (Şura, 10) Ulemanın halk üzerindeki etkisi Sultanın hâkimiyetinden daha çoktu. **Bu sebeple devlet, Sultanları sebebi ile zayıfladığı zamanlarda dahi cihat sahalarında zayıflamadı.**

Maneviyata, Eğitime ve Öğretime Verdiği Önem:

Sultan Fatih'e göre maneviyata yöneliş, eğitim ve öğretimle yan yana, eşit bir şekilde yürür. Bu sebeple büyük şehirlerde büyük camiler, küçük şehirlerde ve köylerde de binlerce mescidin yapılmasına önem verdi. Bu mescitlerin yanına medreseler ve sermayeleri kesilmeyen geniş vakıflar tahsis etti. Sadece İstanbul'da günlük 20.000 kişilik yemek dağıtan hayır kurumları vardı. M. 1586'da Süleymaniye Camiinin yıllık bütçesi, bugünkü hesapla 10 milyon Amerikan dolarına denk geliyordu. Diğer vilayetlerde de benzeri uygulamalar vardı. Sosyal devlet yapılanması, halkının ihtiyaçlarını karşılamayı garanti altına almıştı.[1]

Sultan Fatih, Ayasofya kilisesini camiye çevirdi. Bu mabet için -ki onun kıyamete kadar cami kalmasını istiyordu- mükemmel bir vakfiye yazdı. Ayasofya, 1127 yıl kilise olarak, 481 yıl da cami olarak devam etti. Ama ne var ki 25 Kasım 1935 yılında müzeye çevrildi.[2]

İstanbul'da hâlâ Selatin camilerden biri olarak varlığını sürdüren meşhur Fatih Camiini ve caminin dört tarafına medreseler inşa etti. Öğrencilerin etkinlikleri için caminin her tarafında geniş avlular yapıldı. Külliyede öğrenciler için iaşe, eğitim ve barınma

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 194; el-Osmaniyyun fi't-tarihi ve'l-hadare, s. 422.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 46

yerleri için tahsis edilen kısımlar, geniş bir kütüphane ve kütüphanenin âlim ve muttaki, kitap ve müelliflerini bilen, öğrencilere, memurlara ve müderrislere ödünç kitap vererek kaydını tutan bir görevlisi vardı. Her üç ayda bir kütüphanenin teftişi yapılırdı.[1] "Sahn-ı Seman" adı verilen bu medreselerde teorik ve pratik ilimlerin ihtisası yapılırdı.[2]

Sultan'ın sarayının etrafında da külliyeler, medreseler, okuma yazma öğrenmek ve Kur'an-ı Kerim'i ezberlemek için sıbyan mektepleri vardı. Bunu yanında vezirlerin, âlimlerin ve zenginlerin bu eğitim ve öğretim müesseselerini cami ve hayır vakıflarının çevresinde kurmada yarıştıklarını da görüyoruz. Bugün mescitlerin etrafını çevreleyen bu eserler hâlâ ayakta ve varlıklarını sürdürüyorlar.[3]

Medreselerden Mezun Olan Öğrenciler Üç Grup Olarak Memuriyet Hayatına Atılırlar:

"Softa (suhte)" en alt derecede mezun olanlardır, sonra onları "muid"ler takip eder. Mezun olduktan sonra yükseköğrenime devam eden gruba "danışmend" veya "âlim" denir. En yüksek makamı temsil eden eğitim grubu "müderris" unvanına sahip olan gruptur. Softaların sayısı 2. Murad -Fatih'in babası- zamanında oldukça kalabalıktı. Devlet işlerinde de etkileri oluyordu.[4]

Fatih Sultan Mehmed, "Şeyhu'l-İslam" unvanını ihdas etti. Devletteki bütün dinî faaliyetleri o koordine eder, protokolde Sultan'dan sonra gelirdi. Şeriat yasaları, mahkemeler, mescitlere bağlı medreseler, geniş vakıf varlıklarının hepsi, sivil ve askerî kadılar ve müftüler tamamen ona tabi idi. Osmanlı devletinin zuhur ettiği ilk zamanlar öncelik orduya refakat eden "Kazasker"e aitti.

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 170-171; Mehmed Fatih, s. 384.

2 A.g.e., s. 171.

3 A.g.e., 170; Mehmed Fatih, s. 384-385.

4 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 194; Tarihi'd-Devleti'l-Osmaniyye, Dr. Ali Hasan, s. 405

Fatih Sultan Mehmed devrinde ise Baş müftülük, âlimlere, fakihlere riyaset eden Şeyhülislam makamına haiz oldu. Yetkisi, fetva yoluyla Sultan'ı azledecek kadar arttırıldı.[1] Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar da bu yetkisi devam etti. Osmanlı devleti onun fetvası olmadan harp ilan edemezdi. Böyle olunca bir savaşın gayesinin dinle çatışmayacağı şüphesizdir. Şeyhülislam'ın hükümleri nihaidir, temyize götürülemez.

Osmanlı Devleti'nde seyyid ve şerifler ile ilgili işlere bakan en yetkili kişiye "Nakibüleşraf" denilirdi. Bu kişi toplumda yüksek bir konuma sahipti. Bu kurumun üyeleri olan ehl-i beyt soyundan gelen seyyid ve şerifler savaş meydanlarında ordu ile beraber olur, savaştan önce onları cihada teşvik edici konuşmalar yaparlardı. Cihada davet için üç kıtada dağ bayır demeden her yere yolculuk yaparlardı. Bu ileri gelen âlimler, Sultan'a "Müslümanların imamı" olarak bakıyorlar, ona itaati vacip görüyorlardı. Başta Şeyhülislam olmak üzere âlimler Padişahla veya Sadrazamla görüş ayrılığına düştüklerinde şeriatı hakem tayin ederler, onların şeriatın ilkelerinden sapmalarına asla izin vermezlerdi, halk da onların yanında dururdu. Devletin bütün kılcallarına kadar hâkim olan tek şey İslam'dı. Ulema, külliyelerde yüksek din eğitimi verir, şeriat ilimleri ve usulu'd-din dersleri görülürdü.[2] Fatih'in kurduğu büyük öğretim müesseselerinden biri de "Harbiye'dir."[3]

Fatih Sultan Mehmed, bütün derslerin eğitim yöntemleriyle, eğitim merhaleleriyle ve her eğitim kademesinin sınavlarıyla ilgilenirdi. Padişah, bütün bu yöntem ve hazırlıkları, eğitimi ve etkinlikleri bizzat takip eder, hocalara ve öğrencilere cömertçe ikramda bulunurdu. Özellikle başarılı öğrencilere çok ihsanda bulunurdu. Bütün eğitim merhaleleri parasızdı ve bütün sene boyunca sürerdi. Bu durum caminin etrafındaki Sahn-ı Seman medreselerine özel bir durumdu. Yatılı

1 A.g.e., s. 195; ed-Devletü'l-Osmaniye fi't-tarihi'l-İslami el-hadis, s. 89

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye Devletün İslamiyyetün, s. 460.

3 A.g.e., s. 178; Mehmed Fatih, s. 162.

kısım öğrencileri ise ücretsiz eğitimle birlikte aylık burs alırlardı. Bunun yanında uzmanların[1] idare ettiği "mektebe-i amire" vardı.

Onlar sanki şu sözü kendilerine şiar edinmişlerdi: "Ruhlar rahatlıktan yorulurlar, onları işle dinlendirin." Kur'an-ı Kerim de Allah rızası için olduğu sürece nefsin ferahlayacağı bir işte devamlı çalışmayı tavsiye eder: **"O halde bir işi bitirince, hemen başka işe giriş, onunla uğraş."** (İnşirah, 7-8) Yani Allah'ın rızasına rağbet, müslümanı bir işi bitirdiği zaman, kişiliğini Rabbiyle, nefsiyle, ailesiyle ve insanlarla beraber bina edecek bir çalışma içine iter. İmam Şafiî ne doğru söylemiş: "Bana bir gün gelir de ondan fayda elde edemezsem, ilim bakımından istifade edemezsem geçirdiğim ömrün ne anlamı var!"[2]

3- Edebiyat ve Tercümeye Önem Vermesi:

Sultan, muttaki edipleri özellikle seçerdi. Sarayında otuz şair vardı. Onların her birinin maaşı aylık bin dirhemdi.

Türkçeyi, Arapçayı, Farsçayı ve Rumcayı çok iyi biliyordu. Yunanca, Latince, Arapça ve Türkçe eserlerin tercüme edilmesini emretti. Bilimsel alandaki bütün temel kitaplar tercüme edildi. Cerrahî ameliyatlar esnasında hastanın durumlarını ihtiva eden, cerrahî alet resimleriyle beraber Endülüslü ez-Zehravi'nin tıpla ilgili *et-Tasrif* adlı eseri de tercüme edilen kitaplar arasındadır. Coğrafya ve haritaları ile ilgili Batlamyus'un kitabı da tercüme edilmiştir. Sarayında 12.000 cilt kitap vardı. İlimde Doğu ile Batı'nın arasını bir noktada birleştiren bir merkez haline gelmişti.

4- İdarî Düzene Önem Vermesi:

"Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına uyun." (Enfal, 24) âyet-i

1 A.g.e., s. 170-171; Mehmed Fatih, s. 384-385.

2 Bakınız: Müellifin eseri Mevsuatü Riyadu'ş-şi'r'i-hikemi, s. 72; Divanu'ş-Şafiî.

kerimesinden yola çıkarak Rabbinin ona hidayet etmesi için kendisinden istediği davete icabet ederek Müslümanlara bir yol olması için Kitap ve sünnetten derlenmiş, "Kanunname" adıyla devlet kanunları vazetti. Vatandaşların kendi aralarındaki ilişkilerin, müslümanın müslümanla, müslümanın gayri müslimle, halkın devletle ilişkilerinin nasıl olacağını düzenledi. Adalet ve emniyeti yaydı. Hırsızları yakaladı ve onlara kısas uyguladı.

Devleti büyük ve küçük şehirlere böldü. Büyük şehirleri "emiru'l-umera," "beylerbeyi" unvanını verdiği kimseler yönetiyordu. Küçük şehirleri de "emiru'l-liva" yönetiyordu. "Sancak Beyi" diye bilinir. Her ikisi de askerî ve sivil işleri yürütürdü, savaşlarda özel bir nizamla ordu hazırlamak onların göreviydi. Ordunun başında bulunur ve savaşa iştirak ederlerdi.

Malların korunmasında, devlet gelirlerinin sınırlandırılmasında, israf ve lüksü engelleyen sarf yollarında katı kurallar koymuştu. Böylece malî ve idarî fesadı yok etmişti.[1]

İdarî mekanizmayı ehliyetsizlikten temizledi. Emniyeti, istikrarı, hızlı gelişmeyi, devlet ile halk arasındaki insicamı sağlamak için idarecilere ehliyeti ve halk sevgisini şart koştu. Hırsızlara ve yol kesenlere İslam'ın hükümlerini uyguladı. Devlet sathında emniyet ve sükûn yerine oturdu.[2]

5- Orduya ve Denizciliğe Önem Vermesi:

Avrupa ve Asya'daki fetihlerine devam etti. Yunanistan, Arnavutluk ve Bosna Hersek fethini tamamladı. Trabzon Rum İmparatorluğu'nu yıktı. Bunun yanında başka on emîrliği yıktı. 200 şehir fethetti. Romanya, Kırım, Karadeniz kıyıları, Kuzey Kafkasya ve Astrahan bölgesini fethetti. Vefat ettiğinde Osmanlı Devleti'nin yü-

1 A.g.e., s. 177.

2 A.g.e., s. 177.

zölçümü 2.000.000 km² idi.[1] Askerî güce verdiği önem zirveye ulaşmıştı. Devleti düşmanlarından korudu, İslam yurdunun topraklarını genişletti ve zafer tahakkuk etti.[2]

Orduda her bir bölüğün "Ağa"sı, o bölüğe kumanda ediyordu. Yeniçeri kuvvetlerinin diğer ordu kuvvetlerine göre öncelik hakkı vardı. Çünkü Kostantiniyye'nin fethinde onların büyük üstünlüğü vardı. Yeniçeri kuvvetlerinin çoğu fethedilen yerlerde İslam'ı ve müslümanları severek Müslüman olan Hristiyan ahaliden seçilmişti. Ordu, emîrlerini ordunun en yüksek komutanlığını elinde bulunduran Sadrazamdan alıyordu.[3]

Sultan Fatih, ordunun sayı ve donanım bakımından gücüne önem veriyordu. Ordunun kıyafet, zırh, mühimmat, zahire ve gelişmiş çeşitli silahlarını hazırlayan askerî sanayiler inşa etti. Süvari, piyade, topçu, ateşle savaşan muharebe bölükleri, gıda, su, hayvan yemleri ve zahire sandıkları gibi askerî teşkilatın her türlü alanına önem veriyordu. Bunların yanına muhasara esnasında kalelere tünel kazıp mayın yerleştiren lağımcı bölüğünü de eklemek gerekir.

Sultan Fatih, Harbiye'yi geliştirdi. Öyle ki oradan mühendis, doktor, veteriner, fen âlimleri ve komutanlar mezun oldu. Stratejik bölgelere kaleler, sağlam yerler inşa etti. Ağır topların geliştirilmesinde Batılı mühendislerden yardım aldı. "Sultanî top" adı verilen bir tür top 70-100 ton ağırlığındaydı.

Sultan Fatih, "Ebu'l-Feth/Feth'in Babası," "Ebu'l-Hayrat/Hayırların Babası" olarak bilinirdi. Zira iki imparatorluk yıkmış, iki yüz şehri ele geçirmişti.[4]

---

1 es-Sultan Abdu'l-hamid es-Sani, Orhan, s. 4; Albumu'l-Osmaniyyin, s. 45. Burada, "İmparatorluğun yüzölçümü 2.214.000 km² idi" denilmektedir.

2 A.g.e., s. 178; Mehmed Fatih, s. 162.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 178; Mehmed Fatih, s. 162.

4 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 45; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 173; Osmaniyyun fi't-tarihi ve'l-hadare, s. 247.

Deniz kuvvetlerine gelince; Karadeniz'de ve Akdeniz'de en büyük filoyu inşa etti. Venedik ve Cenova'daki gelişmiş İtalyan filolarından da faydalandı. Zamanın en büyük limanlarını kurdu. Tarihçiler Osmanlı deniz filosunun kurulmasının, devleti korumak ve Endülüs'ü kurtarmak için hazırlık olduğunu söylerler.[1]

Yine geçmişte benzeri görülmemiş, gelecekte de görülmeyecek şekilde dâhice bir planla Kostantıniyye kuşatmasını iyice sağlamlaştırmak için gemileri bir gecede kendi yönetiminde ve bizzat katılıp karadan yürüterek denize nakletmişti.[2]

6- Ticaret ve Sanayiye Önem Vermesi:

Sultan Fatih, babalarının ve dedelerinin izlerini takip ediyordu. Onlar uluslararası alanlarda, kara ve deniz yollarında geniş bir kavrayış ve bilgiye sahiplerdi. Eski yolları geliştirdi. Devlet içinde refah ve mutluluğu geniş kesimlere yaydı. Altın lira devletin parası oldu. Askerlere yönelik birçok fabrika inşa etti. İlaç fabrikaları da bunlar arasındadır.[3]

7- Şifahanelere, İnşaat ve Mimariye Önem Vermesi:

Mescitlerin, külliyelerin, sarayların, şifahanelerin, hanların, hamamların, büyük çarşıların ve umumi bahçelerin yapılmasına adeta âşıktı. İhtiyaca cevap verecek şekilde, uyumlu binalarla şehir mimarisine çok önem verirdi. Su kemerleri vasıtasıyla İstanbul'a su getirdi. Vezirleri, zenginleri ve ileri gelen kişileri bina, dükkân ve hamam yapmaları hususunda teşvik etti. İstanbul'u dünya başkentlerinin en güzeli, ilim ve sanatın da başkenti yaptı. Hastanelere önem verdi, onları en donanımlı sistemle tesis etti. Aynı zamanda doktorlara en geliş-

1 A.g.e., s. 116-118 (Özetlenmiş).

2 A.g.e., s. 124-125; Mehmet Fatih, Abdu's-selam Fehmi, s. 100; el-Futuhu'l-İslamiyye, Abdu's-sabur, s. 370.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 175-176.

miş yöntemleri sundu. Yine hastanelerde hastaların muayenesine itina gösteriliyor, hasta yakınları yakınlarını ziyaret edebiliyorlardı.[1]

Tıp ve tabiplere önem verdiği gibi eczacılığa ve eczacılara, bitkisel ilaçlara ve diğer ilaçlara da önem verdi. Hastanelerin hastalarına, ilaçlarına, tedavilerine ve yemeklerine özen gösterildi. Bütün devlet hastanelerinde dinleri, ırkları, dilleri ve yaşam düzeyleri farklı olan her vatandaşın tedavi ve ilaçları bedavaydı.[2]

Sarayların inşasına da önem verildi. En büyük ve en meşhur olanı Topkapı Sarayı'ydı. Müslüman ordular bu saraydan dünyanın her tarafına sefer düzenler, İslam ordularının sancakları oradan hareket ederdi. Kuzey Afrika'yı açgözlülerin saldırılarından korumak için İslamî filolar gönderme kararı da buradan çıktı. O sarayın duvarları arasında bulunan Allah Rasûlünün sancağı, mübarek hırkası, kılıçları ve birçok mukaddes emaneti günümüze kadar muhafaza edilmiştir.[3]

Topkapı Sarayı

1 A.g.e., s. 175 (kısaltılmış).

2 A.g.e., s. 175.

3 A.g.e., s. 190.

Sarayın yapımına 1465 yılında Fatih Sultan Mehmed'in zamanında başlandı, 1478 yılında inşası tamamlandı.

Bu saray "Saray-ı Cedide-i Amire" diye adlandırılmıştır, ama önündeki toplar sebebiyle halk arasında "Topkapı Sarayı" olarak bilinir. Sarayın inşasından sonraki hükümdarların hepsi saraya yeni bölümler ekledi. En büyük ilaveyi Kanuni Sultan Süleyman yaptı.

Topkapı Sarayı, uzunluğu beş kilometre olan bir sur ile çevrilidir. Saray yolundan girilen birinci kapı "Bab-ı Hümayun," ikinci kapı "Babu's-Selam," üçüncü kapı "Babu's-Saede" diye isimlendirilir. Ziyaretçiler birinci kapıdan rahatlıkla girer, saygıda kusur etmeksizin gezerler. Fakat ikinci kapıdan giriş ise izne tabidir.

Yediyüz dönüm üzerinde inşa edilen bu tarihî eser günümüzde "Topkapı Müzesi" olarak kullanılıyor. Geçmişte -en kalabalık olduğu zamanda- bu sarayda ve müştemilatında 40.000 kişi yaşardı.

Fatih Sultan Mehmed Camii'nin Arkadan Görünüşü

Fatih Sultan Mehmed Camii

2. İSTANBUL'UN FETHİ H. 857 / M. 1453

Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"İstanbul muhakkak fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir!"*[1] Fatih Sultan Mehmed henüz 19 yaşındayken tahta geçtiğinde yaptığı ilk icraatı İstanbul'un fethine hazırlanmak oldu. Böylelikle 860 yıl sonra Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem*'in müjdesini gerçekleştirmiş oluyordu!

Fetih tamamlandığında Sultan Fatih henüz 22 yaşındaydı. Yıl m. 1453 / h. 857 yılıydı. Tahta h. 855 / m. 1451 yılında geçmişti.

Fethin Başlıca Sebepleri

Fethin bütün sebepleri İslamî gayret dairesi içinde kalmaktadır. Bunlar, Allah Rasulünün müjdesine ve O'nun fetih vadine nail olmak, müslüman devletin cihat görevi, islam devletinin kuvvetinin artması ve genişlemesi, beşeriyetin hidayeti, yeryüzündeki ezilenlerin kurtarılması ve İslam'ın yayılmasına engel olan herşeyin ortadan kaldırılması şeklinde sıralanabilir.

1 Hadisin kaynağı daha önce geçti.

1- Baş Komutan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Müjdesi:

O *sallallahu aleyhi ve sellem*'in İstanbul'un fethine dair mucize vaadi sonradan gelen bütün komutanları fetih şerefine ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in övgüsüne ulaşmak için fethin gerçekleşmesi için yarışmaya sevketmiştir. Fatih ve ordusu da fetih sırasında onun vaadini yerine getirmek, İstanbul ahalisinin Allah'ın nuruna kavuşmasına, hidayetine vesile olmak için koştular. Her iki halde de İslam ya da kendi dinlerinde kalma hususunda onlara şefkatle davranarak güzel muamelede bulundular. Hukukî meselelerde ve vazifelerde Müslümanlarla onları bir tuttular. Onları yöneticilerinin zulüm ve istibdadından kurtarmak; şirk, küfür ve hurafe karanlıklarından çıkarıp İslam'ın nuruna kavuşturmak için bu fethe koştular.

2- İstanbul, İslam'dan Üç Asır Önce Bizans İmparatorluğunun Başkenti Olmuştu.

Hz. Peygamberimizin zamanından beri Bizans ordusu İslam'ı ve Müslümanları tehdit ediyordu. Mu'te ve Tebük gazvesi bu sebepten olmuştu. Allah Rasûlü'nün, vefatından önce komutan olarak vasiyet ettiği Üsame'nin ordusu da bu fethi tamamlamak için yola çıkmıştı. İmparator, asileri teşvik ederek, onlara para ve silah desteğinde bulunuyor, İslamî fetihlerin Anadolu'ya ve Avrupa'ya açılmasına engel oluyordu. İstanbul, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olarak devam ettiği süre boyunca Avrupa devletlerini Osmanlıya karşı kışkırtıyordu ve kışkırtacaktı. Bu sebeple Müslümanları zulüm ve tecavüzden korumak, Avrupa'nın fethini kolaylaştırmak için oranın alınması artık zorunlu hale geldi.

3- İslam'ın Yayılması ve İslam Topraklarının Genişletilmesi:

İslamiyeti yaymak ve İslam'ın topraklarını genişletmek her Müslümanın, özellikle de İslam ordusunun misyonudur. Her Müslüman, İslam'ı; dili, kalemi, ilmi, silahı, canı ve kanıyla yüceltmeyi, hima-

yeyi ve müdafaayı üstlenmiş bir asker, bir mücahit ve bir davetçidir: **“İşte böyle! Biz sizi, insanlar üstüne tanık olasınız, Rasûl de sizin üstünüze tanık olsun diye, orta yolu izleyen bir ümmet yaptık.”** (Bakara, 143)

Bizler kıyamet günü Osmanlı Devleti’nin İslam’ı insanlara tebliğ ettiğine dair tanıklık ederiz. Peygamberimiz de uğrunda öldüğümüz, yaşadığımız, emaneti tebliğ ettiğimiz için bize tanıklık edecektir: **“De ki: Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamam da, ölümüm de Âlemlerin Rabbi Allah içindir. O’nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben müslümanların ilkiyim.”** (Enam, 162-163)

4- Bizans, Avrupa’da Cihat Eden İslam Orduları İçin Zorlu Bir Engeldi.[1]

Bizans, Avrupa fetihleri zamanında çevresinde bulunan müslümanlara engel oluyordu. Bu da İslam ordusunu zayıflatmak ve ilerlemesini durdurmak demekti. Bunun yanı sıra her iki taraftan askerî ve ticarî geçişi, seyahat için geçişi engelleyen, Karadeniz’i Marmara’ya, sonra da Akdeniz’e bağlayan boğazın kontrolünü elinde bulunduruyordu. Bizans dünyada kale ve yüksek burçlarıyla korunan şehirlerin en güçlüsü olmakla şöhret bulduğundan fethi İslamiyet için büyük bir revaç ve güç olacaktı. 1.150 seneden fazla Bizans İmparatorluğu’nun başkentliğini yapmış olan bu şehir, dünya üzerindeki şehirlerin en güzeliydi.

5- Fransa ve İngiltere Arasındaki Yüzyıl Savaşları’nın Yıprattığı Avrupa Devletlerinin Bölünüşü:

İngiltere kendi iç kargaşasıyla meşguldü. İspanya ve Portekiz, Endülüs’teki Müslümanlardan geri kalan bölgeleri yok etmek ve Gırnata Krallığı’nı ortadan kaldırmak için hazırlık yapıyordu. İtalya Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içindeydi. İtalya, Ve-

1 el-Misku’l-Fatih min mesireti Muhammed el-Fatih, es-Salabi, s. 82 (kısaltılarak).

nedik ve Balkan devletleri Osmanlı ile geçici anlaşma yapmışlardı. Macaristan, Avusturya ve Papa beraberdiler, ama Papa ölmüş, Macaristan da Osmanlılara karşı savaşta kaybetmişti. Her biri diğerini küfürle niteleyeren ve birbirleriyle sürekli çekişen Batı ve Doğu kiliseleri arasındaki büyük kavgayı da burada saymak gerekir.

Hristiyanların iddiasına göre fethin sebepleri üçtür ki, bu üç etken şöyle özetlenebilir:

1. Müslümanların, düşmanlarının şehri kendilerine teslim etmelerini istemesi
2. Şehrin hazinelerine tamah etmeleri,
3. İslam'ın ve Müslümanların Hristiyanlara ve Hristiyanlığa kini.

İslam'a ve Müslümanlara iftira olan bu sebepler İslamî, tarihî ve mantıkî açıdan asla kabul edilmemiş ve reddedilmiştir.

İftira olan birinci sebebin reddolunduğunu şöyle açıklarız:

Sultan Fatih, onlardan; savaşmadan, kendilerine bir sıkıntı gelmeden şehri teslim etmelerini istedi. Bu konuda onlara yemin etti. Ne var ki onlar bunu reddettiler. Bununla birlikte şehir fethedilince o, şehir halkına zulmetmedi, kan dökmedi. Müslüman olmaları için hiçbir hristiyana kılıç kaldırmadı. Bilakis fethin ilk gününden itibaren hristiyanlar, özellikle de din adamlarından bazıları kilise ve evlerinden gruplar halinde ve yalnız olarak çıkıp Müslümanlıklarını ilan ettiler.

Fatih onlara daha ilk günlerde sofralar kurarak bol bol ikramda bulunmuş ve hiçbir şekilde onları küçük düşürmemiştir. İslam dininde Müslümanın bütün beşeriyete karşı muamelesindeki şiarı Allahu Teâla'nın şu âyet-i kerimesidir: **"Andolsun, Biz, insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları, yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."** (İsra, 70)

Ayrıca Müslümanın savaşta ve barıştaki düsturu şudur: *"Rahman, merhametli olanlara merhamet eder. Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki göktekiler de size merhamet etsin."*[1]

İftira olan ikinci sebebin reddolunduğunu şöyle açıklarız:

O asırda yaşayan bütün devletler, dinî inancı ne olursa olsun yaptıkları savaşların sonunda ganimet alıyorlardı. Bu dinlerine göre aralarında süregelen bir sistemdi. Fakat Kostantiniyye'nin ganimetleri, Fatih'in emri üzerine Şeyh Akşemseddin'in tavsiye ettiği şekilde dağıtıldı. Fetih hakkı olarak üç günün sonunda hiçbir evi, hiçbir ticarethaneyi, hiçbir mağazayı yağmalatmadı. Kudüs'ü teslim ettiklerinde Hz. Ömer'in vasiyetiyle amel ederek kendilerini korudukları gibi Müslümanlar burada da o güzel vasiyeti koruyup muhafaza etti: *"Bizim lehimize olan şeyler, sizin de lehinizedir. Sizin aleyhinize olan şeyler bizim de aleyhimizedir."*[2]

Fatih'in onlara zorunlu kıldığı cizyeye gelince: Şüphesiz kadın, çoluk-çocuk, hasta, yaşlı, din adamı ve esir gibi kimselerden cizye alınmadı. Ancak eli silah tutan yetişkin gençlerden cizye alınır. Gayri müslimlerden cizye almak, bütün Müslümanlar arasında icma ile sabittir.[3] Eğer askerî hizmete katılırsa cizye ondan düşer. Çünkü cizye, başka bir şey için değildir, sadece askerin hizmetinin bedelidir.

Bunun delilleri çoktur. İşte ikisi:

1. Şehriberaz, Müslümanların komutanı Süraka b. Amr (r.a)'dan, kendileriyle birlikte düşmana karşı savaşma mukabilinde üzerlerinde var olan cizyenin kaldırılmasını talep edince Süraka bunu kabul etti ve ona şöyle dedi: "Biz bunu sizden bu sebeple kabul etmiştik." Süraka, Ömer b. el-Hattab (r.a)'a bu durumu bildiren bir mektup yazdı. Hz. Ömer de bunu güzel bularak caiz gördü.[4]

1 Ebu Davud.

2 Taberani, el-Hafız Ebu'l-Kasım Süleyman.

3 Usulu'd-da've, Dr. Abdulkerim Zeydan, s. 263; el-Muğni, 8/496; el-Cessas, 3/92-93; İhtilafu'l-Fukaha, Taberi, s. 199.

4 Ahkamu'z-Zimmiyyin ve Müste'menin, Dr. Abdulkerim Zeydan, s. 120-158.

2. Süraka, Ermeni ahalisine şöyle ferman gönderdi: "Vali'nin yararlı gördüğü her emîrle sefere çıkarsanız, icabet edenlerden cizye kaldırılacaktır."[1]

Aynı şekilde eğer devlet, zimmîleri himayeden aciz kalırsa cizye kendilerine iade edilir. Bunun için Ebu Ubeyde el-Cerrah (r.a), bazı Şam şehirlerinde zimmileri korumaktan aciz kalınca cizyeleri onlara iade etti.[2]

Halid b. Velid, Hire bölgesindeki Saluba b. Nestuna adlı valiyle yaptığı antlaşmada ona şöyle demişti: "Eğer biz sizi koruyabiliyorsak cizye alırız. Yoksa sizi koruyana kadar cizye almayız."[3]

Aşağıda geleceği gibi cizye vergisi üç kısımdır:

Genellikle zengin olanlar yıllık üç dinar, orta halliler iki dinar, zayıf olanlar ise bir dinar öder.[4] Bu miktarı âlimler, zamanındaki şartlara göre içtihad ile artıp eksiltebilir.

Zimminin ödediği cizye miktarı ile Müslümanın yıllık verdiği zekât karşılaştırılsa cizye miktarının zekât karşısında yok hükmünde olduğu görülür. Mesela bir Müslüman ve zimmi (Yahudi, Nasrani, Mecusi, Sabii) bir milyon dinara sahip olsalar Müslüman yıllık 25.000 dinar zekat öderken. Zimmî sadece 3 dinar cizye öder.[5]

İftira olan üçüncü sebebin reddolunduğunu şöyle açıklarız:

İslam'ın bütün semavî dinlere muamelesi üst düzeydedir. Özellikle Kur'an'da "Ruhullah" olarak mübarek hayatı anlatılan, annesi dünya kadınların efendisi olan İsa Mesih olmak üzere bütün peygamberlere saygı ve hürmet gösterilir: **"Bir de melekler şöyle de-**

1 A.g.e., Taberi Tarihi, 5/257.

2 el-Harac, Ebu Yusuf, s. 139.

3 A.g.e., Taberi Tarihi, 4/16.

4 "Her akıl baliğ olan erkeğe bir dinar veya değerinde cizye gerekir. Yahudi, Yahudiliğinden dolayı hile yapmasın." Bu hadisi İmam Abdurrezzak rivayet etti.

5 Nazmu'l-hayat fi'l-İslam, s. 290; Sünen-i Beyhaki el-Kübra, 9/193, H. no: 8450.

mişlerdi: Ey Meryem, Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı." (Al-i İmran, 42)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İsa (a.s)'ın muharref olmamış dinini, din olarak kabul etti: **"Deyin ki: Biz Allah'a, bize indirilene** (Kur'an'a)**, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen** (Tevrat ve İncil) **ile bütün diğer peygamberlere Rablerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz."** (Bakara, 136)

İslam zimmilere de, himayesi altında yaşayan zimmi Hristiyanlara da iyi ve adil davranılmasını vasiyet etmiştir: **"Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah âdil davrananları sever."** (Mümtehine, 8)

Allah Rasulü de onları öldürmeyi ve onlara eziyet etmeyi yasaklayarak şöyle demiştir: *"Kim bir zimmîye eziyet ederse ben onun düşmanıyım. Ben bugün kimin düşmanı olursam Kıyamet günü de onun düşmanıyım."*[1] Aynı şekilde İslam, Allah Rasulünün şu sözüne itaat ederek onlara insan kardeşliği muamelesi yapılmasını da istemiştir: *"Ben şahidim ki bütün kullar kardeştir."*[2] *"Kendin için istediğini insanlar için de iste ki Müslüman olasın!"*[3]

Üstelik Müslüman mücahitlerin şehir ahalisine davranışı İslam'ın onlara tavsiye ettiği şekle uygundu. Onlar şehir halkına da, mallarına da, mülklerine de, ırzlarına da, hürriyetlerine de zarar ver-

1 Bu manada bir hadisi Ebu Davut rivayet etmiştir. Başka bir sahih hadiste şöyle geçer: *"Kim anlaşma yaptığı kişiyi öldürürse cennet kokusunu alamaz. Halbuki onun kokusu beş yüz yıllık mesafeden duyulur."* Bu hadisi İbni Hibban, "Cennetin Vasfı ve Ehli" babında; Hakim, Müstedrek; Ahmed b. Hanbel, Müsned'de zikretmiştir..

2 el-Müstedrek ala's-Sahihayn, 2/17, 241; Sünen-i Ebi Davud, 4/332.

3 Ahmed b.Hanbel, Müsned, 2/310. Hadisin metni şöyledir: *"Haramlardan sakın ki, insanların en abidi olasın. Allah'ın sana taksim ettiğine razı ol ki, insanların en zengini olasın. Komşuna ihsan et ki, mümin olasın. Kendin için istediğini insanlar için de iste ki, Müslüman olasın. Gülmeyi çoğaltma, zira çok gülmek kalbi öldürür."*

mediler. Sultan kendine mahsus malından fidye vererek -özellikle Bizans emîrleri ve din adamları olmak üzere- birçok esiri serbest bıraktı. Sofralar kurdurdu, onlarla birlikte yemek yedi. İbadetlerini serbestçe yapabileceklerine dair onları rahatlattı. İstedikleri dili konuşmakta onları serbest bıraktı.[1]

İstanbul Şehri ve Fetih Teşebbüsleri:

1- Tarihi: İstanbul, 1.150 seneden fazla süreyle Bizans İmparatorluğu'nun başkentliğini yapmıştı. Onu m. 330 yılında İmparator Konstantin kurdu. Dünya şehirlerinin en güzeli, siyasî, dinî, ticarî ve askerî açıdan da en önemli jeopolotik kentiydi. Sağlam ve dayanıklı kaleleriyle hiçbir şehir onunla kıyaslanamazdı. İçinde dünya kiliselerinin en mukaddesi ve en güzeli kabul edilen Ayasofya vardı.

Ayasofya, Ortodoks Hristiyanlığının merkeziydi. Ortodokslar, Papa başkanlığındaki Katolik Hristiyanlığın düşmanıydı. Şehrin halkı ve bazı liderler şöyle diyorlardı: "Şehirde katolik külahı görmektense Türk sarığını yeğlerim!"[2]

İstanbul, Marmara denizi ve kalın zincirlerin koruduğu Haliç Körfezi olmak üzere iki deniz üzerindedir. Boğazın iki yakasına bağlanmış kalın zincirler savaş gemilerinin oraya girmesini engelliyordu. Ayrıca içeriden kırk, dışarıdan yirmi beş ayak yüksekliğinde olan iki büyük sur tüm şehri çevreliyor, üzerinde içi askerlerle dolu yüzlerce burç yükseliyordu. Ayrıca yıkılması zor korunaklı onlarca kale, Karadeniz ve Akdeniz'e hâkim ticarî ve askerî deniz filolarına sahipti.[3] İmparator Konstantin ölümü göze alacak derecede büyük bir cesaretle İstanbul'u savunmasına rağmen sonunda orada öldü.[4]

---

1 el-Miskü'l-Fatih min sireti Muhammed el-Fatih, es-Salabi, s. 82-88.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 119; Muhammed el-Fatih, er-Reşidi, s. 89'dan naklen: O liderlerden birinin sözü şudur: "Bizans diyarında Türk sarığını Katolik külahına tercih ederim."

3 A.g.e., s. 119; Selatin-i Al-i Osman, s. 2; Mehmed Fatih, s. 96.

4 A.g.e., s. 138; Mehmed Fatih, s. 139.

İstanbul'un Fetih'ten sonraki önemi: İstanbul, Osmanlı-İslam Hilafetinin yaklaşık beş asırlık başkenti olmuştur. Orası ilimlerin parladığı yer oldu. Çin'in içinden Hind, Sibirya, Rusya, Kafkasya, Avrupa, Kuzey Afrika, Arap Yarımadası, Yakın doğu, Orta doğu ve Uzak doğu'ya kadar İslam âleminin hedefi oldu. Savunmada, özellikle Safeviler ve Bâtınî fırkalar gibi dâhilî fitnelerden himayede ve Avrupa devletlerine karşı İslam âleminin sığınağı/kalesi oldu. Pekin'den Hind'e ve Atlas Okyanusu'na kadar İslam âleminin her bölgesinde minberlerde İstanbul'daki Halife'ye dua ediliyordu.

2- Fetih Teşebbüsleri: Allah Rasûlü Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* fetihten 860 sene önce Hendek Savaşı esnasında *"Konstantıniyye/İstanbul muhakkak fethedilecektir; onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir!"* buyurmuştu. İstanbul daha önce kalelerinin sağlamlığı sebebiyle 10 defa alınma teşebbüsünde bulunulmuş ise de ancak on birinci seferde fethedilebilmiştir.

1- İlk teşebbüsler Emevi Devleti zamanında olmuştur.

A- Muaviye (r.a.) zamanında iki defa teşebbüs edilmiştir:

İlk fetih teşebbüsü Muaviye (r.a.) zamanında h. 49 (669) senesinde iki kez yapılmıştır. O teşebbüste birçok sahabî bulunmuştur. Mübarek sahabî Ebu Eyyub el-Ensari seksen yaşına yaklaşmışken şehrin civarında vefat etmiş, naaşı ordunun gidebildiği, şehre en yakın yere defnolunmuştu. Kabr-i şerifi İstanbul'un Eyüp ilçesindedir. Fatih zamanında kabri keşfedilmiştir.[1]

İkinci teşebbüs de yine Muaviye hilafetinde h. 54-60 / m. 669-673 yıllarında olmuştu. Ancak zafer gerçekleşmemişti. İslam donanmasının üzerine püskürtülen "İğriki ateşi" denilen bir madde ile birçok gemiyi yakmışlar, birçok sahabî orada şehit olmuştur.

1 Kırk sene önce ilk defa ziyaret ettiğimde mescidinde bulduğum feyzi ancak Haremeyn-i şerifeynde bulmuştum. Daha sonra da defalarca ziyaret ettim.

Sonra İstanbul'un fethi maksadıyla h. 54 (674) senesinde Girit adası fethedildi. Daha Sonra Türkiye'nin güney batısındaki birçok ada fethedildi. Bütün bu adaların fethi ileriki zamanlardaki savaşlarda donanmanın mola yeri olması için Muaviye'nin ısrarı ile olmuştur.[1]

B- Süleyman b. Abdulmelik zamanında:

H. 98 (717) yılında 100.000 kişilik muhteşem bir ordu ve 1.800 harp gemisiyle Süleyman'ın kardeşi Mesleme komutasında bir teşebbüs olmuş, fakat sonuç alınamamıştır. Sonraları Emevi asrında birçok teşebbüs olmuş, ama muvaffak olunamamıştır.[2]

2- İkinci teşebbüsler Abbasi Devleti zamanlarında olmuştur:

H. 190 senesinde çok yoğun teşebbüsler olmasına rağmen Kostantiniyye fethedilememiştir.[3]

3- Üçüncü teşebbüsler Osmanlı Devleti zamanında olmuştur.

A- Dördüncü Sultan Yıldırım Bayezid:

Sultan Yıldırım Bayezid, h. 803 / m.1400 senesinde yedi ay içinde iki defa muhasara etti. Üstelik şehrin teslimi için görüşmelere başlanmıştı. Fakat Bayezid, büyük bir orduyla İslam âlemini yağmalamaya başlayıp hücum eden Timur'a meşhur Ankara Savaşı'nda yenildi. Ve esaret hayatında vefat etti.[4]

B- Sultan II. Murad da muhasara etti:

Sultan II. Murad, h. 824-863 (1421-1451) yılları arasında birçok defa fethe ciddi olarak teşebbüs etmesine rağmen şehrin fethine muvaffak olamadı.[5]

---

1 A.g.e., s. 112; Avrupa Fi usuru'l-vüsta, Said aşur, s. 29; el-Müctema el-medeni el-Cihad dı'dde'l-müşrikin, Dr. Ekrem Ziya el-Umeri, s. 115.

2 A.g.e., s. 113; İbn-i Haldun, el-İber, 3/70; Tarih-i İbn-i Tayyat, s. 315.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi; Halife bi Hayyat Tarihi, s. 458; Tarih-i Taberi, 10/69; el-Kamil, İbn-i Esir, 6/185-186.

4 A.g.e., s. 92; ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 2-3; Mehmed Fatih, Dr. Salim er-Reşidi, s. 35; el-Futuhatu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 358.

5 A.g.e., s. 114; el-Futuhatu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 358.

Sultan Fatih, İstanbul'a yapılan daha önceki bu teşebbüsleri bilip iki sene gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra İstanbul'u kuşatıp Hz. Peygamber'in kendisini ve askerini müjdeleyen hadis-i şerifine mazhar olarak h. 857 (1453) yılında fethe muvaffak oldu.

Sultan I. Bayezid İstanbul'u kuşattığı esnada Bizans surlarının karşısında, boğazın en dar kısmı tarafında bulunan "Anadoluhisarı kalesi"ni inşa etmişti. Yüksekliği 82 metreye ulaşıyordu. Fatih de Kostantıniyye surlarına bakacak şekilde boğazın Avrupa tarafında bir kale inşa etmeye karar verdi. Oraya işçiler ve inşaat malzemesi getirtti, kale inşaatının yapılışında devlet adamlarıyla birlikte kendisi de işçilerle birlikte çalıştı. İmparator Konstantin bu durumu görüyor, fakat elinden bir şey gelmiyordu!

Rumelihisarı kalesi, kalın duvarlarla çevrili üçgen gibi, her köşesinde kurşunlarla kaplı bir burç olarak üç ay gibi kısa bir zamanda tamamlandı. Kostantıniyye'ye gelecek her türlü yardımları engellemek için her iki kıyıda karşılıklı birbirine bakacak şekilde mancınıklar ve büyük toplar yerleştirdi. Kalenin yüksekliği 82 ayaktı. İki hisar arasındaki mesafe 660 metre idi.[1]

Fatih Sultan Mehmed'in Yaptırdığı Rumeli Hisarı

1 A.g.e., s. 117.

Bizans Devletine Harp İlanı:

Kalenin inşası sırasında düşman tahrik edici davranışlarda ısrar edince Sultan Fatih resmî olarak Bizans devletine savaş ilan etti. İmparator da kanının son damlasına kadar şehri savunacağını söyledi. Şehrin içindeki bütün Osmanlı halkını tutuklayarak kalenin kapılarını kapattı. Kalenin içinde kalan zayıf surları onararak halk için gerekli malzemeyi toplamaya başladı. Ayrıca Bizans, şehrin karşısındaki Altın Boynuzu, yani Haliç'i zincirlerle bağlayarak geçişleri engelledi.

Kostantıniyye'nin fethi, Abbasi Devleti'nin Hulagu tarafından yıkılışından (h. 656) 200 sene, Ayn Calut'un h. 658'de gerçekleşen savaşta ve Kudüs'ün kurtuluşu olan Hittin Savaşı'ndan (h. 583)[1] 270 sene sonra meydana geldi.

1- Fethe hazırlık ve harp sanayinin gelişmesindeki önemli atılımlar:[2]

• Orduya ihtimam göstererek âlimleri ordunun içinde görevlendirdi. Yeni silahlarla, gelişmiş deneyimlerle yoğun askerî tatbikatlarla askeri cihada teşvik edip ordusunu cesaretlendirdi. Ordunun asker sayısı 200.000'e ulaştı. Her bir asker aynı zamanda birer mücahit ve davetçiydi. Ordunun 15.000'ini yeniçeri askerleri oluşturur ki savaşın sonunda şehre girip teslim alımında onların büyük rolü vardır. Sultan Fatih diğer askerlere nisbeten yeniçeri ordusuna öncelik hakkı vererek ikramlarda bulundu.[3]

• Hisar için özel haritalar hazırladı, çok sayıda muhbirden meydana gelen gizli bir istihbarat teşkilatı kurarak içeride olup biten-

1 Bu, güvenilir kaynaklardan benim hesabıma göre böyledir.

2 el-Miskü'l-Fatih min sireti Muhammed el-Fatih, es-Salabi, s. 86-89 (özet); ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 116-124 (özet).

3 Tarihu'd-devletu'l-aliyye el-Osmaniyye, Muhammed Ferit Bey, s. 161 ve 119; Salatin-i al-i Osman, s. 24-25 ve 138; el-Futuhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 382; Albumu'l-Osmaniyyin, s. 45.

lerden haber alıyordu. Buna ilaveten Kuzeydoğu Anadolu tarafına düşen Karadeniz'deki Trabzon'dan gelecek yardımlara dikkat ediyordu. İmparatorluk merkezi Kostantiniyye her hususta tek başına kalmıştı.

• Fatih, başta ağırlığı on ton olan Sultanî topları olmak üzere özellikle harp silahlarının geliştirilmesine ciddi manada önem verdi. Bazı kaynaklar bu topların yüz ton ağırlığında olduğunu iddia etse de bunda mübalağa vardır. Çünkü onları hareket ettirmek için yüzlerce öküze ihtiyaç duyulur. Sultanî topun yapılmasında Macar asıllı olan meşhur mühendis Urban'ın[1] planlamasıyla birlikte Fatih'in kendisi de bu işin başında bulunmuştur. Sultan, Edirne'den Kostantıniyye'ye kadar topların rahat bir şekilde getirilmesi için yolları tesviye edip hazır hale getirmişti. Bu ulaşım işini de yine bizzat Fatih organize ediyordu. Sultanî topu yüz öküz, yüz adamla birlikte çekiyordu. Bu topların attığı gülle 12.000 rıtıldı.[2] Edirne'den İstanbul'daki menziline iki ayda taşınan, 20 km. uzaklıktan sesi duyulan bu top güllelerinin atış mesafesi tam bir mil idi.

• Harp donanması yapımına da önem vererek muhasara için 400'den fazla gemi inşa edildi. İcat edilen yeni topların yanında mancınığa da önem verdi.

• Düzenlediği bir plana göre kara ordusunu bölüklere ayırarak, arkasından ihtiyaten savaşacak hazır kıtadan oluşan bir askerî birlik kurdu. Surların önüne topları dikerek başlarında gözetmek için askerî bölükler hazırladı.

• İstanbul'un doğusunda bulunan Galata emîrliğiyle antlaşma yaptı. Haliç ikisinin arasını bölüyordu. Macar ve Venediklilerle de antlaşma yapmasına rağmen onlar ahitlerini bozarak sözlerinde dur-

1 A.g.e., s. 117; el-Futuhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 361.

2 Bir rıtıl, 4.16 gr. (mütercim).

madılar. Daha sonra Osmanlı Donanması Marmara'daki bütün bunların adalarını istila etti.[1]

• Hiç kimsenin aklına gelemeyecek muhteşem planlar hazırladı. Bizzat Sultan Fatih, kontrolünde gerçekleştirerek toprağı tesviye edip zemini hazırladıktan sonra, onlarca gemiyi yağlı kazıkların üzerinden kaydırıp beş kilometrelik yüksek yer ve vadileri aşarak bir gece de Haliç'e indirdi.

• Donanma tekbirlerle, tevhitlerle Haliç'e hâkim oldu. Bu donanma nakli harp arasında oldu.[2] Yerin altında şehre doğru giden tüneller kazdı. Bununla ilgili bilgiler ileride gelecek. Bu da harp esnasında oluyordu.

• İçinde asker bulunan, surlardan daha yüksek, etrafı kalkan ve derilerle kaplı tahtadan yapılmış sürüklenebilen kaleler yaptı. Osmanlılar bu kaleleri surlara sürükleyip ona yapıştırıyorlardı. Bu da savaş esnasında oluyordu. Bundan bahsedeceğiz.[3]

• Düşmanın hazırlıklarına gelince; onlar şehrin kalelerini çok iyi güçlendirdiler. Fakat şehrin dış dünya ile alakası neredeyse tamamen kesilmişti.

• Düşman Hz. Meryem'in ve Hz. İsa'nın heykeline sığınarak onlardan yardım istiyorlardı. Aralarında din adamları ve askerlerin de bulunduğu Bizans halkı Kiliselere ve Ayasofya'ya giderek dua edip sığınıyorlardı.

Cenova'dan gemilerle gelen yardım birlikleriyle 700 gönüllü savaşçı da geldi. Fakat bu yardıma rağmen İstanbul Fatih'ten kurtulamadı. Uzun muhasarada onların müdahalesi fayda vermedi.[4]

1 A.g.e., s. 118; Tarih-i Salâtın-i Osman, s. 58.

2 A.g.e., s. 124-126; Sultan Mehmed Fatih, Abdusselam Fehmi, s. 100-102; Futuhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 37; Tarihu'd-Devletu'l-Osmaniyye, Yılmaz Öztuna s. 135.

3 A.g.e., s. 129-130; Mehmed Fatih, s. 144.

4 A.g.e., s. 121; Mehmed Fatih, s. 120.

Papa, Doğu ile Batı (Ortodoks ve Katolik) kilisesini birleştirmeye teşebbüs etti. Ayasofya kilisesine, birleştirmek için din adamları gönderdi. Aralarındaki inanç farklılığının geleneksel düşmanlığa dönüşmesi sebebiyle Ortodokslar bu birleşme işine karşı ayaklandılar. İmparator şehri teslim etmemek için Fatih'e yüklü miktarda para teklif etmesine rağmen sultan Fatih, "ya harp ya teslim" diyerek bu taleplerini reddetti.

2- Muhasaranın Başlaması:

Sultan muhteşem ordusuyla h. 13 Ramazan 855 (5 Nisan 1451) Cuma günü Avrupa kıtasına bitişik İstanbul'un batı surlarına ulaştı. Otağını ve komuta merkezini Aziz Romanos kapısının önüne kurarak uzun menzilli güçlü toplarını da dikti.

Sonra Sultan, kıbleye yönelerek iki rekât namaz kıldı. Bütün ordu da arkasında namaz kıldı. 200.000 mücahit[1] askeri vardı. Kuvvetlerin tevzi edilmesiyle muhasara fiilen başladı.

Anadolu birliklerini Marmara denizi tarafında sağına aldı. Avrupa birliklerini de sol tarafına, Haliç kısmına aldı. Yeniçerilerden seçilmiş 15.000 hassa ordusunu merkezde[2] bıraktı. Bizans daha önce, gelişmiş silahlı bu yoğunlukta bir orduyla kuşatılmamıştı.

Sultan, İmparator'a can, mal, inanç ve can güvenliklerinin korunacağına dair söz vererek şehrin teslim edilmesini istedi. Fakat İmparator kalın surlarına, sağlam kalelerine güvenerek bu teklifi reddetti. Uzunluğu dört mil olan iki sur onu deniz kıyısından Haliç'e kadar koruyordu. İç surun yüksekliği 40 adımdı. Yüksekliği 60 adıma ulaşan burçlar da onları destekliyordu. İki burcun arası 180 ayaktı.[3]

1 Albumu'l-Osmaniyyin s. 46; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 119; Mehmed Fatih, er-Reşidi, s. 89; Salatin-i al-i Osman, s. 2; Mehmed Fatih, s. 96; Fethu'l-Kostantınıyye, Muhammed Saffet, s. 57; Mehmed Fatih, er-Reşidi, s. 82.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 46; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 119; Salatin-i al-i Osman, s. 24-25; Mehmed Fatih, s. 96

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 119.

Haricî surların yüksekliği ise 25 ayaktı. Birinci surdaki burçlara benzer sağlam duvarlardan meydana gelen burçlarla sağlamlaştırılmıştı. İki sur arasındaki mesafe 50-60 ayaktı. Haliç tarafında ise şehri kuzey doğudan sular çevirmişti. O surlar da sağlam ve kalın demir zincirlerle kapatılmıştı. Bu zincirler İstanbul surları ile Galata'nın girişine kadar uzanıyordu. Şehri 40.000 savaşçı savunuyordu.[1]

Fethin Merhaleleri:[2]

Mücahit ordusuyla eğitim tatbikatı yaptıktan, savaş için yeni silahlar aldıktan ve en ince hesapları yaptıktan sonra ordunun arasına âlimler gönderdi ki, fethe iman ile başlayıp cihat aşkı, cennet özlemi ve Hz. Peygamber'e ulaşma arzusu aşılasınlar.

Fatih, düşmana karşı kıvılcımlar tutuşturacak bir hutbe irat etti. Allah'ın kitabından huşulu bir tilavetle başladı. Sonra fethi müjdeleyen hadis-i şerifle süslü etkili bir hitabetle devam etti. Tevhit ve tekbirler getirdiler, Fatih'in imametiyle bütün ordu ona tabi olup namaz kıldı.[3]

1- Hücumun Başlaması: Fatih'in bizzat kumanda ettiği Osmanlı ordusu h. 857 yılı Rebiyülevvel ayının 26'sı Perşembe günü (m. 6 Nisan 1453 günü) İstanbul'a hâkim yüksek yerlere ulaştılar. Büyük toplar ve sultanî topları yoğun bir şekilde Bizans şehrinin surlarını dövmeye başladı. Güllelerin surlara çarpmasıyla meydana gelen sesler kalpleri korkuyla dolduruyordu. Savaş burçlardan, kalelerden ve deniz donanmaları üzerinden oluyordu. Her iki taraftan da büyük kayıplar oluyordu. Osmanlı donanması bütün çabalarına rağmen Haliç'teki büyük zincirleri geçmekte başarılı olamadı. Surlar yıkılıp parçalanın-

1 A.g.e., s. 120

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 119-142 (özet); el-Miskü'l-Fatih min sireti Muhammed el-Fatih, es-Salabi, s. 89-112 (özet).

3 A.g.e., s. 120; Futuhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 364.

ca Bizans kuvvetleri hızlı bir şekilde yıkılan yerleri onarıyorlardı. Bu durumun vehameti karşısında Konstantin, Fatih'e yüklü miktarda para ödeyerek barış yapmak istedi. Sultan Fatih, şehrin teslimini isteyerek teklifi reddetti. Yemin ederek, gerek kendisine, gerek malına ve ırzına hiçbir şekilde zarar gelmeyeceğini bildirdi. "İsteyen burada kalır, isteyen emniyet içinde istediği yere gider" diyerek, tıpkı Hz Ömer'in Kudüs halkına verdiği "eman" gibi eman verdi. Bazı vezirler sulha uymaya teşebbüs ettilerse de o bunu reddetti.

Kuşatma ve savaş, iki güzelden birini isteyen bir ordu için şiddetli ama en iyi şekilde devam ediyordu. Surların bazı yerlerinde delikler açılınca Osmanlılar merdivenlerle yukarıya tırmanarak hücum teşebbüsüne geçtiler.[1]

Deniz savaşında her iki taraftan birçok gemi tahrip olup sonuç alamadan battı. Mancınıktan atılan taşlar dışarıdan gelen gemilerin yaklaşmasını engelliyordu. Ancak Sicilya'dan, papadan gelen, bazı devletlerin yardım gemilerine engel olunamadı. Şiddetli deniz savaşına rağmen onlar İstanbul'a geçmeyi başardılar.

2- Donanmanın Karadan Nakli: Haliç'in kalın demir zincirlerle kapatılması sebebiyle Osmanlı donanması karadan nakledildi. Çünkü Haliç tarafının diğer taraflara nisbeten surları daha zayıftı. Fatih, kara yoluyla gemileri Haliç boğazına indirmeyi düşündü ve bunu uyguladı. Düşman aniden Haliç boğazının hâkimiyet altına alındığını görünce dehşete kapıldı. Düşmanın uykusunu kaçıran tekbirler bu işi gerçekleştirdi. Bizanslı tarihçiler şöyle der: "Özellikle daha önce bunun bir benzerini hiç görmedik. Mehmed Fatih karayı denize çevirdi. Dalgaların üstünden geçirir gibi gemileri dağın tepelerinden yürüttü. Fatih bu yaptığıyla Büyük İskender'i bile geçti!"[2]

1 A.g.e., s. 120, 126-127.

2 A.g.e., s. 124-126; Mehmed Fatih, s. 100, 102, 106; Futuhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 370; Tarihu'd-devletu'l-Osmaniyye, Yılmaz Öztuna, s. 135.

OSMANLI GEMİLERİ KARADA YÜZÜYOR!!
GEMİLERİN HALİÇ'E İNDİRİLİŞİ

3- Harbin ve Kuşatmanın Devam Etmesi: Düşman, zayıf Haliç surlarını korumak için kuvvetlerinin büyük bölümünü diğer surlardan geri çekti. Bizans'ın surlarını daha önceleri Marmara denizinin suları koruyordu. Osmanlı topları gece gündüz Bizans'ın sağlam duvarlarını yıkıp harap ediyordu. İmparator, Osmanlı donanmasını batırmaya teşebbüs etse de sonuç alamadı. Osmanlı donanması büyük kayıplara rağmen onların gemilerin felç edip denize batırdı.[1]

Fatih, şehrin içindeki istihbaratçıları ile sürekli irtibat halindeydi. İmparator diğer devletlerden yardım istese de beklediği yardım gelmedi. Sultan'ın ordusu ise kuşatmayı iyice sertleştirerek tekbirlerle ve nadir görülecek cesaretle surlara tırmanmaya devam etti, onların içine dalgınlık, yüzlerine endişe ve zillet alametleri döktürerek ümitsizlik yaymaya başladı.[2]

1 A.g.e., s. 126, Futuhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 371.

2 A.g.e., s. 127; Mehmed Fatih, 116.

İmparator nafile yere komutanlarıyla üç toplantı gerçekleştirdi. Surlarda delikler açılınca onları kapatmaya uğraştı. Fatih, düşmanı yorgun ve bitkin düşürmek için sürekli ve yoğun bir şekilde saldırıp geri çekiliyordu. Surlarda gedikler tekrar açıldı. Tekbirler başlarında yıldırımlar gibiydi.[1]

4- Tünellerin Kazılması: Şehrin sakinleri yerin altından gelen şiddetli darbe sesleri işitince bizzat İmparator da olayı görüp incelemek için bu seslerin duyulduğu yere doğru koştu, bu korkunç manzaraya şahit oldu. Bizans askerleri de Osmanlı lağımcılarından habersiz bir şekilde tüneller kazarak bunları tuzak haline çevirdiler. Osmanlı askerleri düşman hendeklerine ulaştıklarında burayı şehrin bodrumları zannettiler. Bunun üzerine hemen Rumlar ansızın onların üzerine kızgın yağ, yanıcı ve alevli maddeler boşaltarak bu tuzaklarda şehid ettiler.

Fakat Osmanlı askerleri büyük bir kararlılıkla başka tüneller kazdıkça Bizans halkının ayaklarının altındaki yer sallanıyor, kazma sesleri onların korkusunu arttırıyordu. Sanki yer yarılacak, yerden askerler çıkıp şehri saracak diye düşünüyorlar. Yolda yürürken sağlarına, sollarına, arkalarına bakarak, endişeyle 'İşte Türk! İşte Türk!" diyorlardı. Gölgelerinden korkup kendilerini kovaladığını zannederek sağa sola kaçıyorlardı. Osmanlı ordusunun birçok askeri bu tünellerden yüzünden şehit olmuş, kurtulanlar ise esir edilip boyunları vurularak müslüman ordusunun içine atılıyordu.[2]

Hiç durmadan hücum ve savunmada aralıksız süren bu dehşetli savaşta iki taraf da ölüme meydan okuyordu. Korku son haddine varmıştı. İnsanlar durmadan Hz. Meryem'in heykeline geliyor, heykeli taşıyarak yalvarıp yakarıyorlardı, bu esnada heykel ansızın düşüp parçalanınca bunu kendilerine uğursuzluk saydılar. Şiddetle

1 A.g.e., s. 127; Mehmed Fatih, s. 106.

2 A.g.e., s. 128-129; Mehmed Fatih, s. 108-110; Futuhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 372.

yağan yağmurda Ayasofya Kilisesi'nin üzerine yıldırım düştüğünde Allah'ın onları terk ettiğine inandılar. İmparator korkudan bayginlık geçirdi. Osmanlı topları kulakları sağır eden sesiyle sağlam surları bombalamaya devam ettikçe sur ve burçlardan birçok parça düştü. Hendekler binlerce ölü ve enkazla doldu. Bundan dolayı şehri ele geçirmek iyice kolaylaştı.[1]

5- Ağaç Kalenin Yapılışı: Yapılmasını Fatih emretti. O her katında askerler bulunan, üç kattan meydana gelen, sürüklenerek hareket ettirilen, surlardan daha yüksek, yanmaması için deriyle kaplanmış ahşaptan büyük bir kale idi. Osmanlılar o ahşap kaleyi sürükleyerek kaleye yaklaştırdı, surlardan başını çıkaran düşman askerlerine oradan ok atarak onları zayiata uğrattılar. İmparator'un bizzat kendisi ve ordusu savunma yapıyorlardı. Bazı askerler bu hareketli kaleden surlara tırmanırken surlardan üzerlerine ateş dökülüyor, bu esnada ahşap kale yanıyordu. Osmanlı askerlerinden kalenin ve burçların içine düşenler savunmacılar tarafından şehit ediliyorlardı. Hendekler taş ve toprakla dolmuştu. Ahşap kale yakılınca Fatih "Yarın bunlardan dört tane daha yaparız."[2] dedi. Harplerde tahta kale daha önceki İslam savaşlarında da kullanılmıştır. Büyük komutan Allah Rasûlü, Taif fethinde ve Abbasiler de son zamanlarında kullanmıştır.

6- Şehrin Teslim Görüşmeleri: Fatih ikinci defa İmparator'a mektup yazdı, daha fazla kan dökülmeden şehri teslim etmesini, kendisinin, ailesi ve yardımcılarıyla birlikte emniyet içinde çıkıp gidebileceklerini, başkalarının da istedikleri yere emniyetle gidebileceklerini bildirdi. İmparator bu durumu danışmanlarına arz etti. Danışmanları İstanbul'un teslimi fikri konusunda ayrılığa düştüler. En sonunda Fatih'e, cizye vermeye razı olduklarını, eğer kabul etmezse savaşta ısrar edecekleri haberini içeren mektuplarını ilettiler. Sultan Fatih de son nefesine kadar savaşa devam edeceğine yemin

1 A.g.e., s. 131; Mehmed Fatih, s. 144.

2 A.g.e., s. 129-130; Mehmed Fatih, s. 116.

etti. Fatih'in harbi durdurmayı uygun bulmaması düşmanın bu talebi geç olarak bildirmiş olmasındandır. Harp esnasında "ya tahtımı korurum ya da surların altına defnedilirim" diye cevap vermek savaşa devam kararlılığının kesin olduğunu bildirmektir. Çünkü İslam'da harp şartları bellidir: Düşman ya İslam'ı kabul eder, ya cizye verir.

Fatih onların ret kararlarını kabul etti. Ve şöyle dedi: "Yakında İstanbul'da ya taht ya da kabir benim olacak!"[1]

Fatih âlimlerden ve komutanlardan meydana gelen şura meclisini topladı. Hristiyan Avrupalıların kendi aleyhlerinde toplanıp bir araya gelmelerinden korktukları için bu konuda fikir ayrılığına düşüp anlaşamamalarına rağmen, yeni Müslüman olmuş eski bir Hristiyan olan Zağanos Paşa, harbin devam etmesi gerektiği fikrini beyan etti, diğer âlimler de desteklediler ve savaşa devam ettiler. Osmanlı ordusu genel süpürme hücumu ilan ettiler.

Sultan topu sürekli gülle yağdırmadan dolayı patladı. Topu icat eden Macar mühendis ve adamları da öldüler. Fakat Sultan Fatih, dehasını ortaya koyarak toplara zeytinyağıyla soğutma işlemi gerçekleştirip ısınmayı önlemede başarılı oldu. Ve böylelikle surlara, şehrin ortasına ve diğer kalelere gülle yağdırmaya devam etti.[2]

Büyük Taarruz Harekâtı:

Sultan Fatih, Akşemseddin'in çadırına yönelip Şeyhinin ellerini öperek şöyle dedi: "Efendim! Fethin gerçekleşmesine muvaffak olabilmem için bir dua öğretiniz."

Şeyh ona bir dua öğretti. Sultan Fatih şeyhinden de onay alarak genel hücum emrini vermek için çadırdan çıkıp ordunun başına geçti.[3]

---

1 A.g.e., s. 131-132; Mehmed Fatih, 116.

2 A.g.e., s. 132; Futuhu'l-İslamiyye abre'l-usur, s. 376.

3 A.g.e., s. 143; el-Osmaniyyun fi't-tarihi ve'l-hadare, s. 373.

Sultan Mehmed döneminde Osmanlı Devleti Sınırları

Sonra h. 857 yılı Cemaziyelevvelin 20'si Salı günü (m. 29 Mayıs 1453'de) Allah'a yalvarıp yakarıp, huşu içinde dua edip namaz kıldıktan sonra, Allah'ı zikreden ordusuna yöneldi. Her biri halis niyet, samimi gayret ve Rablerine itaatte dosdoğru istikamet üzerinde olan askerlerine cenneti hatırlattı.

Osmanlılar ordunun etrafında yoğun bir ateş yakarak zafer beklentisini, azim ve gayretlerini alevlendiren büyük bir heyecanla tekbir ve tehlil sesleriyle yeri göğü inlettiler. Düşman bu seslerden korkuyor, âlimler ise cihat yolunda askerlerin gayretini arttırıyordu. Mekke'den Medine'ye hicretinde Hz. Peygamber'i evinde misafir eden sahabî Ebu Eyyub el-Ensari'yi kendilerine vesile kılarak, onun burada, yakınlarında medfun olduğunu söylüyorlardı.

Fatih, ordusuna şöyle seslendi: "İstanbul'un fethi tamamlandığı zaman, Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisi, mucizesi, müjdesi gerçekleşmiş olacaktır." Daha sonra kiliselerden, mabetlerden uzak durulmasını, zarar verilmemesini, din adamlarına, zayıflara, savaşamayacak kadar acizlere, kadın ve çocuklara dokunulmamasını istedi.[1]

1 A.g.e., s. 135-136; Mehmed Fatih, s. 126

Aynı anda gece yarısı tekbirlerle surlara doğru kara ve deniz hücumu başladı. İlk hücum bölüğü bitkin düşünce Fatih onu geri çekip ikinci hücumda başka bir bölüğü gönderiyordu. **Osmanlı donanması Haliç'in girişindeki demir zincirlerin kaldırılmasında başarılı oldu.**[1] Surları aşmak için yüzlerce merdiven yaptırdı. Bizanslılar ölümüne savunuyorlardı. Müslümanlar da hücumda olağanüstü cesurdular. Her iki taraftan da kayıplar büyüktü. Âlimler asker arasında dolaşıp şu âyeti tekrar ediyorlardı: **"Her halde o topluluk bozulacak ve geriye dönüp kaçacaklardır. Bilakis kıyamet onlara vaad edilen asıl saattir. Saat cidden çok feci ve acıdır."** (Kamer, 45-46)

Fatih, İstirahat Kararı Veriyor:

Sonra aniden kuvvetli üçüncü bir hücumu başlatarak düşmanın sinirlerini bozup onları zor durumda bıraktı, şehri top atışlarına tutup surları yıkmak için kısmî olarak geri çekilmeyi emretti. Sonra dördüncü hücumu başlattı.

Dördüncü saldırı: Birçok yönden düşman kuvvetlerini meşgul etmek ve dikkatlerini dağıtmak için surlardan ve denizden tırmanıyorlardı.[2] Allah'ın ordusundan ilk bölükler, surların ve burçların üzerinden bir mermi gibi düşmanların üzerine yağıyordu. İki tarafın ordusunda korkusuzca öne atılıp savaşarak ölenlerin zayiatı sayılamayacak kadar çoktu. Ön saflarda savaşan birlikler tükendikten sonra geri çekilmeleri emredildi. Sonra dördüncü saldırıda çoğunluğu şehid edilen öncü birliklerin yerine ikinci birlikler ön saflara geçtiler. Ön saflardaki savunmacı birlikler hücum birliklerinin surlara ulaşabilmesi için hazırlık yapmaktan yorgun düştüler. Yüzlerce merdiven kurdular, ama düşman sıkıntısız bir şekilde surların merkezinde durup oraya muhafaza ediyorlardı. Allah'ın ordusunun düşman ile yaptığı deniz savaşları da devam ediyordu.

1 A.g.e., s. 137.

2 A.g.e., s. 137; el-Futuhu'l-İslamiyye abra'l-usur, s. 380.

Sonra Fatih "dur" emri verip savaşan askerlerini biraz dinlendirdikten sonra üçüncü bölüğe aktif ve kuvvetli bir şekilde hücum emrini verdi. Yorgun ve bitap düşmüş olan düşman ordusu bu korkunç saldırıyı hiç beklemiyordu. Bu arada kara ve deniz saldırıları aynı anda şiddetli bir şekilde devam ediyordu. Sultan Fatih surları ve burçları yoğun top atışına tutmak için emir vererek beşinci kez savaşı durdurdu. Sabaha kadar aralıksız şekilde süren bu aktif ve cesur saldırılar düşmanı bitap düşürmüştü.[1]

Mücahit ordusuna komutanlık eden Sultan Fatih altıncı ve son vurucu saldırıyı başlatarak, mevcut olan kara ve deniz toplarıyla birlikte bütün silahlarla büyük bir taarruza geçti. Ordudaki otuz kadar yeniçeri askeri kuşatmayı yararak surlara tırmanmayı başarsa da birçoğu şehit edildi. Diğerleri gedik açılan surların arasından geçerek Topkapı civarına kadar gelip ellerindeki Osmanlı bayraklarını havaya kaldırarak şehre girmeyi başardılar. Osmanlı ordusu, peşlerinden çakan bir şimşek gibi şehrin merkezine doğru akın etti. Başka bir bölge olan Edirnekapı'dan ellerinde Osmanlı sancaklarıyla, tekbir ve tehlillerle şehre girdiler. Şehir halkı sağa sola kaçarak kilise ve ibadethanelere saklanmaya çalışıyordu. Ulema, ordunun arasında Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şu âyetini okuyup tekrar ediyordu: **"Böylece zulmeden kavmin kökü kesildi. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun."** (Enam, 45) Büyük taarruz h. 20 Cemaziyelevvel 857 (29 Mayıs 1453) gece yarısından sonra Çarşamba günü yapılmıştır. Fetih ve zafer, büyük âlim Akşemseddin'in haber verdiği gibi Çarşamba günü olmuştur. Taarruzun başlamasından ancak üç saat sonra zafer muvaffakiyeti tahakkuk etmiştir.[2] **"Yardım ve zafer ancak aziz ve hâkim olan Allah katındandır."** (Al-i İmran, 10)

Düşmana gelince: İmparator erkek, kadın ve çocukları kiliselere, Allah'a yalvarmaya ve ağlamaya davet etti ve veciz bir hutbe verdi.

1 A.g.e., s. 138; el-Futuhu'l-islamiyye abra'l-usur, s. 382.

2 A.g.e., s. 136; Muhammedü'l-Fatih, s. 126-129.

Bu onları, Hristiyanlığı korumak için ölümüne savunmaya çağırdığı son hutbesidir. Tarihçiler bu hutbenin tüm toplumu ağlattığını, dinleyenin kalbi odundan ya da taştan olsa bile gözlerine yaşlar hücum ettiğini anlatır. Sonra mukaddes Ayasofya kilisesinde dua etti. Ailesine son vedasını yapmak için etkileyici bir manzara ile sarayına yöneldi. Sonra sözde Mesih resminin altında rükû ve dua etti. Son taarruz gecesi gece yarısından sonra savunma birliklerini kaybedip kara ve deniz taarruzunu aynı anda yapmak üzere hazırlanan İslam ordusunun hareketini görünce tarihçi yaveri Frantezç ile sarayından çıktı.[1]

Osmanlının saldırısı esnasında kiliselerin çanları çaldı. Ve herkes kiliselere sığındı. Mücahitler yüksek sesle tekbirler getirerek surlara doğru yöneldiler.[2]

Düşman kumandanı Justinian ağır yara aldı. Geri çekilerek kaçmak üzere bir gemiye bindi. İmparator komutayı kendisi ele aldı. Düşmanın manevî ruhu çökmüştü.[3]

İmparator surların ve burçların üzerinde dalgalanan ve sokaklarda yayılan Osmanlı bayraklarını görünce tanınmamak için atından inerek elbiselerini değiştirdi. Savaş bittiğinde öldürülmüştü.[4]

Onun öldürülmesi, Allah'ın ordusuna teslim olan ordusu için korkunç bir yıkım oldu. Şehirde düşman askerlerinin bulunduğu noktalar vardı. Mücahitlerden zayiatlar vererek bu noktalar düşmandan temizlendi. Birçoğu ise kiliselere kaçtı.

Fethin Sonuçları:[5]

1. Komutan Fatih'in Davranışı: Fatih, Allah'a şükredip kendisini ve ordusunu "Allah'ın ordusu" diye metheden Hz. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salavat-ı şerife getirerek şehir halkının emniyet-

1 el-Miskü'l-Fatih min sireti Muhammed Fatih, es-Salabi, s. 107.

2 el-Futuhu'l-İslamiyye abra'l-usur, s. 380.

3 A.g.e., s. 136; Muhammedü'l-Fatih, s. 137.

4 A.g.e., s. 108-109; Muhammedü'l-Fatih, s. 139.

5 A.g.e., s. 109-111, özetle.

te olduğunu beyan etti; mütevazı, merhametli ve kahraman bir şekilde İstanbul'a girdi. Şehre girdiğinde askerleri Sultan'ı "maşallah" nidalarıyla karşıladılar. Sultan, ordusunun içine girerek şöyle hitap etti:

"Elhamdulillah, Allahu ekber! Salat ve selam, önderimiz ve rehberimiz Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem* efendimizin üzerine olsun. Allah şehitlerimize merhamet etsin, mücahitlerimize şeref ve izzet versin. Şükür ve övgü halkımındır. Sizler komutanımız Hz. Muhammed Mustafa'nın haber verdiği Kostantiniyye'nin fatihi oldunuz. Sizi insanları öldürmekten men ediyor, onlara iyi ve merhametli davranmanızı emrediyorum." Ardından atından inip toprağın üzerinde Allah'a şükür ve tevazu içinde boyun eğerek secde etti.[1] Fatih üç gün ziyafet vererek askerlere bizzat ikramda bulundu.

2. Hristiyan Halk Açısından Fethin Sonuçları: Fatih Sultan Mehmed, Hristiyan Kostantiniyye halkını şöyle teskin etti: "Ben Sultan Murad'ın oğlu Sultan Mehmed'im. Yerin ve göğün yaratıcısının ismiyle, yüce Rasûlümüz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ismiyle, iman ettiğimiz sebu'l-mesani ile ve Allah'ın yüz yirmi dört bin peygamberinin ismi ile yemin ederek ceddimin ismi, babamın ruhu ve çocuklarımın ismiyle kuşandığım kılıcıma yemin ederim ki; Bizans ahalisine özgürlüklerini ve yasalarını veriyorum. Ahali kendi mallarını, evlerini, dükkânlarını, bahçelerini, bineklerini ve ticaretlerini istediği şekilde idare edebilir. Ailelerinin ve evlatlarını istedikleri şekilde koruyabilir. Şehrin her tarafında ticaretlerini istedikleri şekilde yapmakta özgürdürler. Kiliseleri ve şehir halkının ibadetlerini koruyacağım. Kiliselerini camiye çevirip çocuklarını almayacağım. Dinimize girmek için onları asla zorlamayacağım. Onlara köle muamelesi yapmayacak, bilakis kendi zatımı koruyup kolladığım gibi onları da koruyup muhafaza edeceğim."[2]

1 A.g.e., s. 109-110; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 139; el-Futuhu'l-İslamiyye abra'l-usur, s. 383.

2 A.g.e., s. 109-110; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 139; el-Futuhu'l-İslamiyye abra'l-usur, s. 383.

Kiliseden camiye çevirdiği Ayasofya'ya gelince: Sultan'ın ve Müslümanların ilk etapta namaz kılacak, özellikle de toplu halde Cuma namazı kılacak bir yere ihtiyaçları vardı. Onların, sığacakları büyüklükte bir cami inşasını beklemeleri mümkün değildi. Fetih hakkı olarak Ayasofya'yı satın aldı. Diğer kiliselerin çoğu kilise olarak kalmıştır. Hiç kimse onlara kötülük yapmamıştır. Bu, İspanya'da Müslümanları hezimete uğrattıklarında yapılan muamelenin tam zıddıdır. Çünkü orada bütün camiler kiliseye çevrilmiş, mağlup olan Müslümanlara korkunç bir soykırım yapılmıştır.

Tarih kaynakları Sultan Fatih'in Ayasofya kilisesine girdiğinde orada papazlar, rahipler ve halktan birçok kişinin olduğunu söyler. Korkarak kapıları Sultan'a açan rahiplerden bir kısmı emniyet ve güzel muameleyi görünce gün ışığına ve yollara çıktılar. Fatih onlara emniyet içinde evlerine dönmelerini emretti. Din adamları ve halkın çoğu Müslüman oldular.

İstanbul'u fethettikten sonra sekiz tane kiliseyi camiye, etrafındaki papaz odalarını ise satın alarak medreseye çevirmiştir.[1] İçerideki haç ve heykelleri temizleyerek resimleri bir kireç tabakası ile belirsizleştirmiştir. Hutbe için minber yapılmıştır.[2] Fatih, hocası Akşemseddin'in ve ordunun yardımı ile kabrini bulduğu yüce sahabe Ebu Eyyüb el-Ensari'nin kabrinin yanına cami yapılmasını emretti. Fatih, Hristiyanların başına seçimle tayin edilen bir patrik atanmasını emretti. Onu çok hoş bir şekilde karşılayarak, kendisine ve yanındaki rahiplere büyük bir ziyafet tertip etti. Onlarla dinî, siyasî ve toplumsal konuları konuşarak hristiyan din adamlarını doğrudan Patrik'e bağladı.[3]

Şehir halkı emniyet ve barış içinde normal hayatlarına döndüler. Her Hristiyan milletin, dinî özgürlüklerini, uygulamalarını ve ya-

1 Albumü'l-Osmaniyyin, s. 45.

2 es-Sultan Abdu'l-Hamit, Orhan, dipnot, s. 13; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 140, el-Futuhu'l-İslamiyye abra'l-usur, s. 384.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 140-141; Muhammedü'l-Fatih, s. 134-135.

şantılarını serbestçe yaptıkları kendi okulları, idareleri ve başkanları vardı. Özel bir durumları olduğunda onlarla görüşüyorlardı.[1]

Azınlıkların hak ve özgürlüklerini muhafaza etme karşılığında cizye şartı getirdi. Bu cizye, sahip olduklarına karşılık neredeyse sembolik denebilecek kadar az bir miktardı. Eğer orduya katılırlarsa kendilerinden cizye düşüyordu. Hristiyanların dinî liderlerine, onların durumlarını denetleyebilmek, varsa sıkıntılarını gidermek ve İmparatorluğun her tarafında özgürce gezebilme salahiyeti veren özel bir ferman verdi. Ancak hepsi durumlarına şükrettiklerini söylediler. Çünkü Osmanlıların İslam sloganı Ömer b. Hattab (r.a.)'ın Kudüs'ü teslim aldığında Kudüs halkına söylediği şu sözdü: "Sizin lehinize olan bizim lehimizedir. Sizin aleyhinize olan bizim de aleyhimizedir."[2]

Fatih, esirlerden birçoğunu özel malı ile fidye karşılığında serbest bıraktı. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *"Bir kavmin zillete düşen azizine, fakirleşmiş zenginine ikram ediniz"* sözüne intisaben özellikle Bizans emîrlerini ve din adamlarını serbest bırakmıştır.

Batılı tarihçiler, Amerikan Ansiklopedisi'nde (1980) Fatih'in şehir halkına zulmettiğini, onları köle olarak alıp Edirne'de köle pazarlarında sattığına dair iftira etmişlerdir. Bu, haçlıların ona yönelik kin ve iftiralarının bir ürünüdür.

3. Zafer ve Zaferin Sonuçlarında Fatih ve Hocası Akşemseddin:[3] Fatih, Kostantiniyye'yi teslim aldığında şunu ilan etti: "Benim sevincim sadece şehri fethettiğim için değil, zamanımda Akşemseddin gibi biri olduğu içindir." Onun fetih gününü Çarşamba günü olarak belirlemedeki bereketi zahir olmuştur. O, Fatih'i, "Kostantiniyye Fatihi" olabilmesi için mürebbisi ve hocası olduğu zamandan beri hazırlamıştır. O, Hz. Muhammed Mustafa *sallallahu*

1 A.g.e., s. 141; Cevanibun mudie, s. 274-283.

2 BunuTaberani zikretti; el-Hafız ebu'l-Kasım Süleyman.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 142-147; el-Miskü'l-Fatih min sireti Muhammed Fatih, es-Salabi, s. 112-117, özetle.

aleyhi ve sellem'in müjdesini ve mucizesini Fatih'e anlatandır. Onun Fatih'in yanındaki yeri, Salahu'd-din Eyyubi Kudüs'ü geri aldığında yanında bulunan Kadı Fazıl'ın yeri gibidir. Allah onların hepsine rahmet eylesin.

Sultan Fatih'in savaşta birinci taarruzu başarısız olmuştu. Üstelik Papa tarafından gönderilen dört tane yardım gemisi İmparatorluğa ulaşmıştı. Sultan Fatih, Şeyhinin yanına geldi. Şeyh ona, Allah *azze ve celle*'nin yardım edeceğine dair şu rahatlatıcı sözü söyledi: **"Şüphesiz Allah kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Allah çok kuvvetlidir. Mutlak güç sahibidir."** (Hac, 40)[1] Ve ona şöyle yazdı: "Kul tedbir alır, Allah takdir eder. Hüküm Allah'ındır. Biz huşu ve saygı ile aziz olan Rabbimize iltica ettik, Kur'an-ı Kerim okuduk, Allah *azze ve celle*'ye yalvardık." Sultan rahatlayarak hemen savaşa devam etme kararı aldı.

Fatih, savaş süresince yanında olabilmesı için askerlerden birini vazifelendirerek hocasına gönderdi. Nöbetçiler oraya gelen askeri içeriye almayarak geri gönderdi. Bu haberi duyan Sultan Fatih hiddetlenerek bizzat oraya gitti, çadırı hançeriyle keserek içeriye girdi. Akşemseddin Hazretleri, uzun secde halindeydi, sarığı başından yuvarlanıp beyaz saçları yere dökülmüştü, beyaz sakalı toprağın üzerinde, yanaklarında gözyaşları, muzaffer olabilmeleri için huşu içinde Rabbine yalvarıyordu.[2] Sultan hemen komuta merkezine geri dönerek gedikler açılan kalelerin surları içinden şehrin içine akın eden askerleri gördü. Bu, hocası Akşemseddin'in duasına icabet olunduğunu gösteriyordu.

Akşemseddin Hazretleri şehre girdikten sonra Sultan'ın ve muzaffer ordunun önünde bir konuşma yaptı. Onlara Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in fetihle ilgili müjde veren hadisini asker ve komutanının Allah, Rasûlü ve tüm İslam ümmeti nezdindeki maka-

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 142.

2 A.g.e., s. 143; el-Butulet ve'l-feda ınde's-sufiyye, Esad el-Hatip, s. 146.

mını hatırlattı. Şehitlere dua ederek orduyu tebrik etti. Onlara israf etmemelerini, ganimetleri iyilik ve hayra infak etmelerini hatırlattı. Sultanlarını dinleyip itaat etmelerini ve onu sevmelerini emretti.

Sonra Fatih'e yöneldi: "Ey Sultan'ım, Âli Osman için göz aydınlığı oldun. Ebediyen mücahit olasın." Sonra yüksek bir sesle "Allahu Ekber!"[1] diyerek tekbir getirdi.

Sonra yüce sahabî Ebu Eyyüb el-Ensari'nin Kostantiniyye surlarının yakınında bulunan kabrinin yerini işaretledi.[2] Onu ziyaret ederek Ayasofya Camiinde ilk hutbeyi verdi.

4. İslam Âlemi Üzerinde Fethin Etkisi: Fatih İstanbul'u, Osmanlı devletinin ve 470 sene sürecek olan İslam Hilafetinin başkenti yaptı. Orada Fatih camisini ve Topkapı sarayını inşa etti. Bu, Osmanlının en büyük ve en geniş saraydır. Artık devlet buradan yönetilmeye başlandı.

Avrupa, Asya ve Afrika'da bulunan tüm İslam halkı büyük bir sevince boğuldu. Her yere Resulullah (s.a.v.)'in nübüvvetinin tahakkuk ettiğini müjdeleyen mektuplar gönderdi. Hindistan'dan Mağrib'e kadar minberlerde Allah'a şükürle müjdeler ilan edildi. Şükür namazları kılınarak evler ve dükkânlar süslendi, her yere Osmanlı sancakları asıldı.[3]

Mektuplarda saygı ve takdir vardı. Mekke Şerif'i, Sultan'a mektup yazarak Fatih'e hürmetlerini sunuyor ve onu tebrik ediyordu. Mektupta; "İstanbul'u kemal-i edep ile fethettik, Kâbe-i Muazzama karşısında Hicaz halkı ve Araplar ile müjdenizi okuduk. Onun son Peygamber Resulullah (s.a.v.)'in mucizesi olduğunu gördük. Bu, kalelerinin ve surlarının dayanıklılığı avam-havas cümle âlem arasında meşhur olan büyük Kostantiniyye'nin ve tabilerinin fethidir."[4] diyordu.

1 A.g.e., s. 143; el-Osmaniyyün fi't-tarihi ve'l-hadara, s. 373

2 A.g.e., s. 143; et-Tarihi ve'l-hadara, s. 373

3 A.g.e., s. 148; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Muhammed Ferit, s. 164.

4 A.g.e., s. 143; et-Tarihu ve'l-hadara, s. 373.

Sultan, Mısır, İran ve Avrupa'daki Müslümanların emîrlerine ve İslam Âleminin diğer devletlerine fetih müjdesini içeren mektuplar gönderdi.[1]

5. Hristiyanlık Dünyası Üzerinde Fethin Etkisi:[2] Hristiyan Avrupa'nın umutları sarsıldı. Ortaçağın sonlarında duygusal çöküntü yaşıyorlardı. Kara ve deniz askerî güç alanı gibi birçok alanda bilimsel kalkınmanın eşlik ettiği yeni bir çağ başladı. Hristiyanlar aralarındaki ihtilafın kalkması çağrısı yapıyorlardı. Papa çok üzülmüştü, tüm Avrupa devletlerini bir araya toplayarak Roma'da bir kongre tertip edip hepsini bütünleştirecek bir antlaşma akdetti. Fakat 1455 de öldü. Onun ölümü Yüzyıl savaşları içinde Avrupa'nın Fransa ve İngiltere arasında bölünmesine, İspanya'nın Endülüs Müslümanlarını yok etmesine, Gırnata krallığının yıkılıp yok olmasının hazırlığına sebep oldu. Sonra Macaristan, Fatih'in elinde tarihî bir hezimete uğradı. Fatih, Balkan yarımadasını ve Kırım'ı fethetti.[3]

Burada Papa II. Bolis'in Sultan Fatih'i ve Müslümanları Hristiyanlığa davet etmesini ve cennete gireceklerini vaat etmesini zikretmek gerekir. Bu davetin reddedilişinden sonra Papa tehditlere başvurdu. Avrupa'nın durumuna yukarıda işaret etmiştik. Sultan Fatih'in vefatı geçici olarak krizi sona erdirmişti.[4]

3. VEFATININ İSLAM VE HIRİSTİYANLIK ÂLEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:

Vefatı: H. 886 / M. 1481

Sultan Fatih, 1481 yılı baharında kuvvetli ve büyük ordusunu sevk ve idare için İstanbul'dan Üsküdar'a geçti. Niyetinin ne olduğunu ve nereye sefer düzenleyeceğini hiçkimseler bilmiyordu. Sefer sırasında bir rahatsızlık geçirmesine rağmen bunu pek önemsemedi.

1 A.g.e., s. 145; Muhammedü'l-Fatih, s. 149.

2 A.g.e., s. 148-152 (özet).

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 149; Sultan Mehmed Fatih, s. 136-137, 140.

4 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 150; Sultan Mehmed Fatih, s. 141.

Çünkü cihat onun en büyük şifası idi. Fakat rahatsızlık şiddetlendi ve ordusunun ortasında vefat etti. Allah rahmet eylesin! Allah ondan razı olsun, onu hoşnut etsin!

O, savaş için hangi tarafa gideceğini ilan etmez, şöyle derdi: "Eğer sakallarımdaki kıllar nereye gideceğimi bilip hissederse onu söküp ateşe atar yakarım."[1]

Endülüs'teki Müslümanların kardeşlerinin maruz kaldıkları çileye üzülüyor, onların yardımına koşmayı çok arzuluyordu. Fatih vefat ettiğinde ordusu İtalya'nın güney tarafındaydı. Sicilya'yı, güney İtalya'yı ve Napoli'ye kadar olan bölgeyi işgal etmişti. Osmanlı komutanlarının ve düşmanların büyük çoğunluğuna göre onun İtalya'yı işgal etmesinin sebebi Fransa'yı almak, oradan Endülüs'e inip orayı yeniden fethetmekti. Bu sebeple orada Napoli kralıyla bir antlaşma yaparak geri çekilmek zorunda kaldı. Ancak düşman anlaşmayı bozarak orada kalan Osmanlı askerlerini tutuklatıp zincire vurdurdu. Daha sonra ordu oradan çekildi.[2] Büyük ihtimalle o, Roma'yı fethetmeye teşebbüs etmişti. O Roma ki Allah Rasûlü (s.a.v.), onun İstanbul'dan sonra fethedilecek ikinci şehir olduğunu müjdelemişti.[3]

Vefatının İslam Dünyasına Etkisi:[4] Fatih'in vefatı üzerine müslümanlar onun vefatına ağlıyor, meclislerde, minberlerde ve camilerde ondan razı olduklarını ifade edip ona rahmet diliyor ve dua ediyorlardı. Hatipler hutbelerinde, şairler şiir ve mersiyelerinde onu anlatıyorlardı. Tarihçiler ve yazarlar onun menkıbelerini yazdılar.[5]

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 202; Sultan Mehmed Fatih, s. 269.

2 A.g.e., s. 201; Sultan Mehmed Fatih, s. 373.

3 Bir sahabî "Ya Rasûlallah! Hangi şehir fethedilecek; İstanbul mu, Roma mı?" diye sordu. Rasulullah (s.a.v.) "Hirakl'ın şehri" buyurdu. (İstanbul'u kastediyordu). Hâkim, Müstedrek, 4/468, H. no: 8301, Abdullah b. Amr'dan. Buhari ve Müslim şartlarına uygundur..

4 el-Miskü'l-Fatih min sireti Muhammed el-Fatih, es-Salabi, s. 171-174 (özet).

5 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 203-204; Şüzüratu'z-Zeheb, 7/345.

İslam âlemini derin bir hüzün kaplamıştı. Zira fetihten 860 yıl önce Allah Resulünün *"Ne güzel komutan!.."* diye onu övdüğü, müjdelediği bir zatı kaybetmişlerdi: **"Müminlerdendir o erler ki Allah'a verdikleri ahde sadakat gösterdiler. Kimi adağını ödedi** (canını verdi)**, kimi de beklemektedir. Onlar ahidlerini hiç değiştirmediler."** (Ahzab, 23) Peşinden yolunda yürüyecek, o yolu değiştirmeyecek, onun ve İslam'ın hükmünün bereketiyle o yolu devam ettirecek Sultanlar bıraktı.

Vefatının Hristiyanlık Âlemine Etkisi: Hristiyanlar, hiçbir zaman hayatlarında kendilerine adil davranan, iyilikte bulunan Fatih'in ölümüne sevindikleri gibi başka bir şeye sevinmediler. Onların sevinci çevresindeki zalim kralların, makamlarını korumak için dini kullanan, kendilerine tabi olup uyanlara tapu karşılığında cennet satan Papa ve adamlarının tahrikiyle olmuştu. Krallar, güzel kıyafetler giyip şenlikler tertip ederek ülkelerindeki bütün kiliselerde şükür duaları ettirip üç gün üç gece top atışları yaptırmış, ayrıca Fatih'in ölüm sevinciyle Papa üç gün üç gece çan çaldırmıştır.[1]

Fatih, kendi yaptırdığı Fatih Camiinin[2] yanında defnedildi. Arkasında üç erkek ve bir kız çocuğu bıraktı. Babasını zamanında devletin yüzölçümü 90.000 km^2 idi. Kendi zamanında 2.220.000 km^2 kadar, yani yirmi katından daha fazla oldu.[3]

Ünlü Tarihçilerin Fatih Sultan Mehmed Hakkındaki Sözleri:

İtalyan tarihçi Zoro Dolphin şöyle söylemiştir: "Fatih Sultan Mehmed ile ortaçağ kapanmış, yeniçağ başlamıştır."

Ayrıca şunları dile getirmiştir: "Fatih Sultan Mehmed çok nadir gülerdi. Hiç durmadan çalışan bir akla sahipti. Oldukça onurlu

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 45; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 202.

2 A.g.e., s. 45.

3 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 45; Tarihçi Orhan bey onun yüzölçümünün 2.000.000 km^2 olduğunu zikreder..

biriydi. Tasarladığı şeyler konusunda kararlı, cesaretli ve yürekliydi. Parlak bir zekâsı vardı. Büyük İskender'e benzemekteydi. Nam ve şan kazanmaya doymak bilmezdi. Soğuğa ve sıcağa, açlığa ve susuzluğa karşı dayanıklıydı. Sözü kesindi, kimseden çekinmezdi. Eğlenceden, ahlak dışılıktan uzaktı. Türkçe, Yunanca ve Sırpçayı iyi derecede konuşmaktaydı. Diğer dilleri de iyi derecede okuyup anlayabilmekteydi. Her gün belli bir süreyi okumaya ayırmaktaydı. Okuduğu kitaplar arasında şunlar vardır: Roma Tarihi, Alman İmparatorluğu Papalık Tarihi, Fransa Krallığı, Lombardiya Krallığı ve İtalya coğrafyası ile ilgili tüm detaylı bilgiye sahipti. Ayrıca Avrupa'da bulunan tüm yönetimler hakkında da bilgisi bulunmaktaydı. Elinin altında Avrupa'ya ait büyükçe bir harita olmadan edemezdi. Askerî ve coğrafî bilgileri büyük bir arzuyla takip ederdi. Ülkesinde var olan çeşitli bölgelerin âdet ve geleneklerine adapte olma becerisine sahipti." Yılmaz Öztuna'nın Osmanlı Devleti Tarihi adlı eserinden nakledilmiştir: "Fatih Sultan Mehmed yabancı diller alanında birinci sınıf bir uzman, tarihçi ve filozof değildir sadece, bunun yanında büyük bir idareciydi, çeşitli silahları kullanmada olağanüstü bir beceriye sahipti."[1]

Roketlerin Mucidi:

Roket ilk defa Osmanlı İslam İmparatorluğu tarafından icat edilmiştir. "Fatih, Üsküdar (Anadolu) hisarında yangın balonlarını ve roketlerini, devasa boyuttaki 11 topu ve dokunduğu yerde patlayan uçan roketleri kullanmıştır."[2]

1 Yılmaz Öztuna, Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye, 1/144.

2 Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye, 1/168.

8. PADİŞAH:
SULTAN İKİNCİ BAYEZİD

Doğumu-Vefatı: (H. 851-918 / M. 1447-1512)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 886-918 / M. 1481-1512)

34 yaşında tahta çıktı, 31 yıl padişahlık yaptı ve 65 yaşında vefat etti.[1]

SULTAN İKİNCİ BAYEZİD 1447-1512

1 Albümü'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 47.

Fatih Sultan Mehmed'in oğludur. Cesur, atılgan, hattat, şair, edip ve bestekârdı. İslamî ilimlerin yanında astroloji ilmini iyi bilirdi. Bir şiir divanı vardır. Babası onu kendi zamanının en meşhur ulemasının elinde yetiştirmiştir. Takvasından dolayı "veli" lakabı ile anılmıştır. Ulemaya ve şairlere ikram eder, onları el üstünde tutar ve sarayında toplardı.

Ramazan'ın son on gününde itikâfa girerdi. Savaşlara bizzat katılırdı. Harp meydanlarında tozlanan elbisesinin tozlarını toplamıştı, onlardan küçük bir kerpiç yapılarak kabirde sağ yanağının altına konulmasını vasiyet eden mücahit bir padişahtır.[1]

Amasya şehrinin şehzadesiyken hattatların hocası Mevlana Hamdullah'ın elinden hat sanatını öğrendi, bu sanatta hocasının mertebesine ulaşmaya yaklaştı. Saltanata geçtikten sonra hat hocasına çok ikramlarda bulundu. Hat sanatına duyduğu saygı ve hürmetinden dolayı hokka ve divitini sürekli yanında taşırdı. Kırk gün itikâfta nesih, sülüs, reyhani, muhakkık, tevkii ve rika hatlarında da ustalaştı.[2]

Avrupalı mühendislerden istifade ederek hanlar, dervişler için tekkeler, fakirler için hastaneler, hamamlar, köprüler ve yol ağlarının yapımına önem vermiştir. Ayrıca sadrazam, müftü, ulema ve müderrislere de ciddi manada ihtimam göstermiştir.

Veli, takva ve vera sahibi Sultan: Bayezid Camisi tamamlanıp döşeme işlemleri bittiğinde namaz için açılış günü gelmişti, fakat bu namazda cemaate kimin imamlık yapacağı tayin edilmemişti. Bu yeni cami için kimin imam olacağını; ulemadan birinin mi yoksa şeyhulislamın mı imam olacağını kimse bilmiyordu, herkes imamete kimin geçeceğini büyük bir merakla bekliyordu.

Cami cemaati namaz için saflara dizildiğinde caminin imamı cemaatin önünde durarak şöyle dedi: "İçimizden hayatı boyunca farz namazını kazaya bırakmamış olan kim varsa imamete o geçsin."

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 217; Tarihu Salatin-i Al-i Osman.

2 Fennu'l-hat et-Türki beyne'l-madi ve'l-hadır.

Orada bulunan cemaat dehşete düşerek "Bu şarta sahip olan biri var mıdır?" diyerek birbirlerine bakmaya başladılar. Biraz bekledikten, Sultan İkinci Bayezid'in sessizce mihraba, imamete geçtiği, sonra huşu içinde tekbir alıp cemaate namaz kıldırdığı rivayet edilir.[1]

Saltanatı üstlendiğinde kardeşi Cem'in Bursa'da isyan etme tehlikesiyle karşılaştı. Bursa halkı ona Sultan olarak biat etmişlerdi. Kardeşi, Bayezid'den kendisini tanımasını istedi, fakat o bunu reddetti. Çünkü babası ona kendisinden sonra sultanlığı vasiyet etmişti. Sonra kardeşine devleti aralarında taksim etmeyi önerdi. Avrupa Cem'in, Asya de Bayezid'in olacaktı. Kardeşi ile yapılan bu çekişmeleri 14 sene sürdü.[2]

Sultan, kardeşine karşı büyük bir ordu hazırlatınca Cem Sultan Mısır'a kaçtı. Ona karşı iki defa saldırı teşebbüsünde bulunmuş ise de mağlub olup Rodos'a sığındı. Daha Sonra buradaki Malta şövalyeleri onu Papa'ya sattı ve Cem Sultan senelerce Roma'da kaldı. Fransa kralı, Papa'dan, Cem Sultan'ı kardeşine vermesini istedi. Papa bunu reddetmedi muhtemelen, fakat onu zehirledikten sonra iade etti. Bu sebeple Cem Sultan, Paris'e ulaşamadan hastalanarak vefat etti. Sultan Bayezid, kardeşinin cenazesini alıp ülkesine götürerek Bursa'da defnetti.[3]

Sultan, Müslümanlar arasında barışı sağlamak için Şam ve Mısır'da bulunan Memlüklerle barış antlaşması sağladı, h. 8. asrın sonunda Gırnata krallığını kurtarmak istedi. Ayrıca Gırnata düştükten sonra oradaki Müslümanlara da yardım etmek istemiş ve Endülüs Müslümanlarını cesaretlenmişti. Endülüs'e, özellikle Gırnata ve Bolonsiya'ya askerî yardım ve silah göndermiş olsa da müslümanların gerçekleştirmek istediği hareket kesin bir şekilde bastırılmıştı.

---

1 Davet ayırdetmek için yapılmıştır. Meryem Abdullah en-Neimi'nin Revai mine't-tarihi'l-Osmani adlı kitabından, Orhan Muhammed Ali, s. 54.

2 Albumu'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 47.

3 Bu not, İstanbul'dan tarihçi Orhan Muhammed Ali'nin öğrencisinin notudur, kendisine teşekkür ederim.

İkinci Bayezid, Fernand ve İsabella'nın bir soykırım yapmasına mani olabilmek için uğraştı. Endülüslüler, Bayezid'in kendilerine aracı olarak, düştükleri zor durumdan onları kurtarması için yüz beyitten fazla bir mersiyeyle beraber papadan yardım çağrısında bulundular. Papa buna cevap vermedi. Endülüs için başka kurtarma girişimlerinden bahsedilse de Avrupa'nın Osmanlı'ya karşı topluca savaşlar düzenlemesi kuvvetli ve aktif bir yardım göndermeye mani olmuştur. Üstelik kardeşi Cem ile olan çekişmeleri de devam etmekteydi.

On beşinci asrın sonlarında İspanya kıyılarına donanma gönderdi. Fakat herhangi bir devlet karşılarına çıkmadı. Yunanistan'da Libanto Körfezi'nde Venedik donanmalarına karşı zafer elde etti (h. 909 /m. 1499). Ve orduları ile Venedik'i ele geçirip Avrupa'da hâkimiyet yelkenlerini açtı.

Zamanında geniş fetihler yapılmamış, bu durumda Fransa, İspanya ve Papa donanmalarının ona karşı ittifak yapmasına sebep olmuş, nihayetinde onlar ile barış antlaşması yapmıştır.[1]

Yaptığı savaş sayısı azdır ama savaşları bizzat kendisi komuta etmiştir. Bunda kardeşi Cem'i Papalığın elinde tutsak olmasının da payı vardı. Avrupa'da birçok şehri fethetmiş, Belgrad'ı ikinci defa muhasara etmiş, zaferler elde etmiş, İstanbul'da Şah kulu isyanını bastırmıştı.[2]

1484-1485 yıllarında Mısır'da Şam sınırları üzerinde Memlükler ile savaşmış, bu savaş padişahlığının sonuna kadar devam edecek barış antlaşması ile neticelenmiştir[3].

Sultan Beyazıt hastalanınca çocuklarının en güçlü ve kuvvetlisi olan oğlu Selim adına saltanattan feragat etti. Tahttan feragat ettiği

1 A.g.e., s. 216; ed-Devletü'l-Osmaniyye fi tarihi'l-İslami'l-hadis, s. 52.

2 Albumü'l-Osmaniyyin, s. 47.

3 A.g.e., s. 47; Salabi kitabında "aralarındaki savaş 1491 yılında idi" diyor, s. 207; Kırae cedide fi tarihi'l-osmaniyyin, s. 66.

sırada hastaydı. 65 yaşında vefat etti[1]. Kabrinde "Sultan Beyazıt Han Veli sona erdi" yazılıdır. Bu ebced hesabı ile vefat tarihidir.[2]

Sultan Beyazıt barışa yatkındı. H.898 yılında Rusya'dan başlayarak Avrupa devletleri ile diplomatik ilişkiler kurdu. Bu, devletin zaaflarını görmeleri için düşmanlarının karşısında bir kapı açmasına ve ona karşı komplolar kurmalarına sebep oldu.[3]

Onun zamanında İstanbul'da 45 gün boyunca devam eden yıkıcı depremler yaşandı. Denizin dalgaları surların üzerine kadar taştı. Binden fazla ev, yüzlerce cami, saray ve surlar yıkıldı. Daha Sonra zararlar onarıldı.[4]

Vefat ettiğinde, Mısır'da dahi cenaze namazı kılındı.[5] İstanbul'da yaptırdığı camisinin yanında defnedildi.

Arkasında 8 erkek, 5 kız evlat bıraktı.[6]

Padişahlığının sonunda devletin sınırları 2.375.000 km kareye ulaşmıştı. Genişliği İran, Irak ve Şam topraklarının tamamının içinde bulunduğu Asya'ya uzanıyordu.[7]

1 A.g.e., s. 47.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 207; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Cemal Abdu'l-hadi, s. 49-50.

3 Albumü'l-Osmaniyyin, s. 47.

4 Tarihu Salatin-i Al-i Osman'a bakınız.

5 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 47.

6 A.g.e., s. 47.

7 A.g.e., s. 47.

9. PADİŞAH ve BİRİNCİ HALİFE: YAVUZ SULTAN SELİM

Doğumu-Vefatı: (H. 870-926 / M. 1465-1519)

Tahtta kaldığı yıllar: (H. 918-926 / M. 1512-1519)

46 yaşında tahta çıktı, 8 sene padişahlık yaptı ve 54 yaşında da vefat etti.[1]

Yavuz Sultan Selim

1 Albümu'l-Osmaniyyin, s. 49.

İkinci Bayezid'in oğludur. Takva sahibi ve mücahiddi, düşmanını saf dışı etme hususunda azimliydi. Aynı zamanda edebiyata tutkun bir edip olmasının yanında benzersiz birçok şiiri bulunan, alimleri seven biriydi. Osmanlı sultanlarının ilk halifesidir.[1]

Yavuz Sultan Selim, ordularının teçhizat ve disiplinine çok önem verirdi. Memlükleri hezimete uğrattığı savaşta hareketli topları ilk o kullanmıştır.

Batı Avrupa'da savaşları kısmen durdurmuş, İslam dünyasının doğu ve batısına yönelerek büyük zaferler kazanmıştır. Son Abbasi halifesi Mütevekkil, Sultan Selim'e hilafeti devretmiş ve ona "Hilafet" ünvanını, yani "Hadimü'l-Haremeyn eş-Şerifeyn" ünvanını vermiştir. Bu ünvan 1516 yılında Osmanlı Sultanı 1. Selim'in aldığı en yüce lakaptır. Mekke'de Harem-i Şerif'in eski binasını en maharetli usta mühendisler ve köklü mimarlar ile kısım kısım tekrar bina ettirmiş, tüm Harem'i yeniden yaptırmıştır. Birbirine uyumlu olan heybetli kubbe ve sütunları imar etmiştir ki, günümüzde bu eserler hâlâ durmaktadır. H. 920 / m. 1514 de Şam'dan sonra Mısır'ı devletinin sınırlarına katarak bütün mukaddes emanetleri İstanbul'a taşımıştır.

SAFEVİ DEVLETİ

17 Temmuz 1487 tarihinde doğan Şah İsmail, Safevî Tarikatı'nın lideri, Safevi Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarıdır.

İsmail, Erdebil şehrinde Safevî Tarikatı'nın şeyh ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. İsmail'in babası Şeyh Haydar, dedesi Şeyh Cüneyd'dir. İsmail'in annesi Alemşah Halime Begim, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın kızıdır. Babası Şeyh Haydar öldürüldükten sonra, İsmail, dayısı Sultan Yakup tarafından annesi Âlem şah Begüm ve kardeşleri Sultan Ali ve İbrahim ile birlikte Şiraz Valisi Mensur Pürnak Bey'in yanına gönderildi. İsmail o sırada bir yaşındaydı.[2] Sul-

1 A.g.e., s. 49; ed-Devletü'l-Osmaniyyin, es-Salabi, s. 219.

2 et-Ta'ribu'l-Kurani fi Zavi es-sıraa es-Safeviyyil-Osmani.

tan Yakup'un ömrünün sonuna kadar onlar Fars'ta İstahr kalesinde hapsedildiler. Sultan Yakup, 1490'da eşi tarafından öldürüldü.

Safevi Devleti Maverau'n-nehir, Irak, Kafkasya ve İran bölgesini kapsar. Şah İsmail halkının arasında kuvvetiyle nam salmıştır. Üç halifeye ve sahabeye sövmeyi devletinin sloganı yapmıştır. Safeviler 1508 yılında Bağdat'ı işgal ederek Sünnileri katletmiş, İmam Ebu Hanife (r.a.)'ın kabrini tahrib etmişlerdir.

İsmail, bir mağaraya girdikten sonra İmam Mehdi'yi gördüğünü ve isyan çıkarmasını istediğini söyleyip kılıcını kuşanarak oradan çıkmıştır. Hz. Ali (r.a.)'ı rüyasında gördüğünü ve onun mezhebi üzerinde karar kıldığını söylemiştir. Keşfe, yani gaybî ilhama inanır ve kendisinin "masum" olduğunu iddia ederdi.

Hz. Hüseyin'in şehadetinin yıldönümünde -bugün olduğu gibi- kutlamalar tertip edilmesini emretti. Bunu 14. asırda Büveyhiler başlatmıştı. Sonra bu törenler taziye meclislerine, sonra da Aişe (r.a.) ve halifelere hakaret meclislerine dönmüştür.

37 yaşında ölümünden sonra oğlu Şah Tahmasp'ı Sultan olarak bıraktı. Daha sonra Şah Abbas (İkinci Abbas) yönetime geçti (H. 996-1038 / m. 1587-1629). Devletin eski kuvvetini yerine getirdi ve 42 sene hükmetti.

Bağdad, Şah Abbas tarafından 15 yıl işgal edildikten sonra, 1638 yılında 4. Murad tarafından fethedildi. Ve Safevi devleti ile 90 yıl sürecek bir barış antlaşması yapıldı.

Şah Büyük Abbas'tan sonra tahta torunu Şah Safiyuddin geçti. Ondan sonra oğlu 2. Abbas, ondan sonra da Şah Süleyman tahta geçti. Bu hükümdarların dönemi (1666-1694) sefahat içinde geçti.

Ancak Osmanlılar, Irak ve Bağdat'ı Safevilerden ikinci defa geri almıştır. Sonra devletin içinde meydana gelen zayıflık h. 1136 / m. 1724 yılından Şah Nadir'in gelişine kadar h. 1148 / m. 1736 çökme derecesine ulaşmıştır.

Şah Hüseyin Safevi, m. 1708 yılında Fransa Kralı XIV. Louis'e resmî bir mektup göndermiş, Fransa ve İran arasında antlaşma imzalanmıştır. Arap körfezine yapacağı harekatta İran'a yardım için Fransa'nın donanma göndermesi bu anlaşmanın maddelerindendir.[1]

19. asrın ortalarında İngiltere ve İran, Irak'ın güneyi ve körfezdeki Arap aşiretleri arasında Safevi Şiilik hareketinin yaygınlaşması için güçlü bir adım atılması zarureti üzerine anlaşmıştır. Bazı Arap aşiretleri Safevi Şiiliği'ni benimsemiştir.

M. Bakir el-Meclisi adındaki büyük alimleri "Biharu'l-Envar" adlı 25 ciltlik büyük kitabını Safevi Devleti yıkılmadan 25 sene önce yazmıştır. Bu kitap mezheplerinin temel kitabı olarak görülür.

Safevi Devletinin Yıkılışı

Şah 1. Abbas döneminde İngiltere ve Portekiz'in Basra körfezi üzerindeki emelleriyle bölgeye girmesi ve Safevi Devleti ile giriştikleri ticarî münasebetlerle Safevi Devleti'nin ekonomik olarak zenginleşirken siyasî olarak zayıflaması Safevi Devleti'nin sonunu hazırlayan süreci başlatmış oldu.

Sonradan Safevi tebaası olan Afgan kökenli kabileler birleşerek isyan hareketine giriştiler ve isyan hareketinin önderi olan Mahmud'u Afganistan'da tahta geçirerek Safevi topraklarında bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Afganların bu hareketi zamanla daha da genişleyerek İran içlerine kadar ulaştı. 1722 yılında İsfahan'ı kuşatarak Şah Hüseyin'i tahttan indirdiler. Böylelikle Safevi Devleti fiilen yıkılmış ve yönetilemez duruma gelmiş oldu. Afganlar İsfahan'ı kuşatarak Şah Hüseyin'i tahttan indirmişlerdi ancak burayı hâkimiyetleri altına almak yerine yağmalayarak geri döndüler. Şah Hüseyin'den sonra yerine 2. Tahmasp geçti (1722-1732), ancak 10 yıllık saltanatında iç isyanlarla baş edemedi, Afgan istilacıların taarruzlarına karşı koyamadı.

1 et-Ta'ribu'l-Kurani fi Zavi es-sıraa es-Safeviyyil-Osmani, s. 35-36.

Safevi Devleti yıkılmak üzereyken aslen Afşar Türkü olan Safevi ordu kumandanı Nadir Şah'ın devlet yönetimini inisiyatifi altına almasıyla devam etti, yaşamaya başladı. Devrin en büyük kumandanlarından ve askerî dehalarından biri olan Nadir Şah, hükümdar vekili olarak devletin idaresini eline aldıktan kısa bir süre sonra Safevi tahtına hakim oldu (1736).

Osmanlı devleti, Tiflis yakınlarındaki Kakit'i ele geçirirken savunmasız kalan Gilan ve Bakü de Rusların eline geçti.

Bu arada Osmanlıların bölgede ilerleyişi devam etti. Ermenistan ve Azerbaycan'ın büyük bölümü Osmanlı kontrolüne girdi. Bu ilerleyişin ardından Osmanlı da İran ile bir anlaşma yaptı. Buna göre Osmanlının ele geçirdiği bölgeler Osmanlıda kalacak, İran vilayetlerinde Safevi otoritesini tesis için yardım edecekti. Şayet kabul etmezse Osmanlı ilerlemeye devam ederek İran'ın önemli şehirlerini ele geçirecek, Tahmasp'ın yerine de bir başkasını İran şahı yapacaktı. Tahmasp bu teklifi kabul etti. Osmanlı, bu esnada bölgedeki Afganlardan gelen İran'da egemenlik kurma tekliflerine olumlu karşılık vermedi.

Afganlara Karşı Savaş

Eşref Han,1725 yılında Afganistan'ın yeni hükümdarı olduktan sonra zamanla Afgan halkı onu benimsedi ve etrafında toplanmaya başladı. Bu esnada Hazar denizi kıyılarında da ilerlemeye devam eden Ruslar, bölgeyi pay etmek için Osmanlı ile yakın temas içindeydi. Osmanlı, İran ile vardığı anlaşmalara binaen Rusya'ya İran'daki Afganlara karşı beraber savaşma teklifinde bulundu. Eşref Han da İstanbul'a kendilerine karşı savaşılmaması için bir elçi gönderdi. Âlimler, Müslümanlara karşı bir Hıristiyan gücün yanında yer alınmasına karşı çıktılar. Bunun yanı sıra Şii prenslere karşı otorite kuracak bir Sünni hükümdarla savaşılmasına da tepki gösterdiler. Osmanlı yöneticileri Rusya ile olan birliğin bir gereklilik olduğunu ve Eşref Han'ın Osmanlı sultanını tüm Müslümanların başı olarak görmeyi reddederek düşman konumuna düştüğünü söylediler, ule-

mayı kendi yanlarına çekmeyi başardılar. İki güç arasında savaşın kaçınılmaz hale gelmesiyle Afgan elçisi geri yollandı ve Marğa ile Kazvan'ı ele geçiren Ahmed Paşa, İsfahan üzerine gönderildi. Tahmasp da savaşa müdahale etmeyerek Mazindaran'da kaldı.

Esir İran Şahı

Eşref Han'ın tahttaki ilk yılı iç yönetimini güçlendirmek, İsfahan'ı surlar ve iç kale ile tahkim etmek gibi işlerle geçti. İsfahan birkaç yıl önce Safevilerin baş şehriydi ve Afganlar tarafından ele geçirilmişti, İran şahı da bu esnada tutsak alınmıştı. Bu kale günümüzde de buradadır ve "Eşref Tepe" olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı ordusu İsfahan'a yaklaşırken, Eşref Han bölgedeki yolları tahrip ederek Osmanlı ilerleyişini yavaşlatmak istedi. Bu esnada Ahmed Paşa, Afganların yoksul bir halk olduğunu ve meşru bir hükümdarı devirdiklerini, Şah Hüseyin'i yeniden tahta çıkarmak üzere Osmanlı ordusunun geldiğini belirten bir mektubu Eşref'e gönderdi. Bunun üzerine öfkelenen Eşref, tutsak İran şahı Hüseyin'i öldürerek, kesik başını Ahmed Paşa'ya gönderdi ve "Sana kılıçla cevap vereceğim" mesajını iletti.

"Kan dökmek haramdır!"

Ahmed Paşa, 6 bin askeri Afgan mevkilerini incelemeleri için keşfe gönderdi. Bu öncü birlik, yanlışlıkla Eşref'in kurduğu pusuya düşerek son askere kadar öldürüldü. Bu başarı Afgan askerlere cesaret verdi, saldırı pozisyonundaki Osmanlı birlikleri ise ana kampın çevresine siperler kazarak müdafaa pozisyonuna geçti.

Osmanlı ordusu, toplam 12 bin kayıp vermiş biçimde geri çekilmek durumunda kaldı. Ahmed Paşa, Kirmanşah'a geri çekilirken onu kovalamayı sürdüren Eşref Han, bazı Osmanlı toplarını ele geçirdi. Ahmed Paşa buradan da Bağdad'a geçti.

Osmanlılar Eşref'e karşı saldırılara devam etmedi ve Osmanlı Sultanını Müslümanların halifesi olarak kabul etmesi karşılığında onu İran topraklarına meşru lider olarak kabul etti. Osmanlı ile Afganların yaklaşık 2 yıl süren savaşı böylece son bulmuş oldu.

Afganistan-Anadolu Bağı

Bu tarihten sonra, gerek İran'ın siyasî otoritesini pekiştirmesi, gerekse Afganistan ve ötesinde yaşanan siyasî ve askerî gelişmeler, Afganların batıya ilerleyişini, dolayısıyla Osmanlı ile ciddi temas kurmalarını engelledi. Ancak Osmanlı ile Afganistan arasındaki bağlar hiçbir zaman kopmadı. Bu ilişkinin bir tabi olma bağı değil, iki kardeş halk arası bağ şeklinde olduğu söylenmelidir. Yakın tarihte Afgan halkı, "hilafetin işgalden kurtulması" amacıyla kendi ülkesindeki İngiliz unsurlarına karşı isyan etmişti. Dünyanın en fakir halklarından biri olmasına karşın Afgan halkı, "Kurtuluş Savaşı" sırasında Anadolu'ya yüklü maddî yardım göndermişti.

NÂDİR ŞAH'IN ORTAYA ÇIKIŞI

İran'da Avşarlılar Hânedanının Kurucusu Ve İlk Hükümdarı (1736-1747).

Muharrem 1.100'de (Kasım 1688) Horasan'ın Destgird köyünde doğdu. Asıl adı Nedr (Nezr) Kulı'dır. Kuzey Horasan'ın Ebîverd sınır bölgesinde yaşayan Afşar Türkmenlerinin Kırklu obasına mensup olup babasının adı İmam Kulı'dır. Çocuk yaşta babasını kaybetti. Ebîverd bölgesi valisi Baba Ali Bey'in maiyetinde bulundu ve onun iki kızı ile evlendi. 1723'te Baba Ali Bey'in vefatından sonra onun yerini aldı. Ardından İran'ın Afganlı Galzaylar (Gılzaylar) tarafından işgali üzerine Meşhed ve civarının bağımsız hâkimi olan Melik Mahmûd-ı Sîstânî'ye katıldı. Ancak ona karşı gerçekleştirilmek istenen bir suikasta adı karışınca bir grup arkadaşıyla birlikte kaçmak zorunda kaldı. Meşhed bölgesinde sahip olduğu yüksek meziyetlerle kendini kabul ettirip Horasan'ın meşhur emîrlerinden biri oldu (1137/1725). Bu sırada Safevî tahtı için mücadele veren Abbas Mirza'nın (II. Tahmasb) talebi üzerine muhafız kuvvetleri kumandanlığına getirildi ve maiyetindeki 2.000 kişiyle onun hizmetine girerek "Tahmasb Kulı Han" unvanıyla anılmaya

başlandı. Meşhed'in zaptında önemli rol oynadı. İsfahan ve Şîraz'ı Galzaylar'dan geri aldı (1142/1729). Ardından İstanbul'daki Patrona Halil İsyanı'nı fırsat bilerek harekete geçip Hemedan ve Tebriz dahil Irâk-ı Acem ve Azerbaycan'da Osmanlıların elinde bulunan yerleri yeniden Safevîlere kazandırdı.

Bir müddet sonra doğuya yönelerek Abdâlîlerden Herat'ı aldı. Bu arada Osmanlıların karşı harekâtı neticesinde Hemedan ve Kirmanşah'ı ele geçiren Şark Seraskeri Ahmed Paşa'nın II. Tahmasb'ı yenilgiye uğratması, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Urmiye ve Tebriz'e girmesi üzerine iki taraf arasında antlaşma yapıldı (12 Receb 1144 / 10 Ocak 1732). Tebriz, Hemedan ve Kirmanşah'ı Safevîler'e; Gence, Tiflis, Revan, Şirvan ve Dağıstan'ı Osmanlılara bırakan bu antlaşma, Osmanlı Hükümdarı I. Mahmud'u memnun etmediği gibi İsfahan'a dönen Nâdir tarafından da kabul görmedi. Nâdir antlaşmayı bozdu, II. Tahmasb'ı tahttan indirip yerine onun henüz birkaç aylık olan oğlu III. Abbas'ı geçirdi. Kendini de "vekîlü'd-devle" ve "nâibü's-saltana" ilân ederek yönetime hâkim oldu (17 Rebîülevvel 1145 / 7 Eylül 1732). Ardından emrindeki kuvvetleri üçe ayırdı, başında bulunduğu orduyla Erbil'e gitti, oradan da Bağdat'a yürüyüp şehri kuşattı (Receb 1145 / Ocak 1733). Ancak yardıma gelen Erzurum Valisi Topal Osman Paşa kumandasındaki Osmanlı askerleri karşısında dayanamayıp yaralı olarak Hemedan'a döndü (7 Safer 1146 / 20 Temmuz 1733). Aynı yılın Aralık ayında yeniden Irak seferine çıktı, Kerkük'ün kuzeyinde Akderbend mevkiinde Osmanlı kuvvetlerini yenerek Bağdat'ı kuşattı. Fakat İran'da kendisine karşı başlatılan bir girişimi haber alınca muhasarayı kaldırıp geri döndü. Zira bu sırada İran'ın güneydoğusunda Mahmud Han isyan etmişti. Nâdir, Ramazan 1146'da (Şubat 1734) isyanı bastırıp Şîraz'ı ele geçirdi. Oradan İsfahan'a gitti ve Osmanlılara karşı Ruslarla bir ittifak yaptı. 1147 Şevvalinde (Mart 1735) Ruslar'ın desteğiyle Gence'yi kuşattıysa da ele geçiremedi ve Kars'a yürüdü. Burada bir günlük mücadelenin ardından Arpaçayı'nı geçerek Kars'ın güneydoğusuna çekildi. Ken-

disini takip eden Abdullah Paşa kuvvetlerini mağlûp ettikten sonra 17 Safer 1148'de (9 Temmuz 1735) Gence'yi, 22 Rebîülevvel'de (12 Ağustos) Tiflis'i ve 15 Cemâziyelevvel'de (3 Ekim) Revan'ı zaptetti. Böylece İran'ı Osmanlı ve Rus baskısından kurtarmış oldu. Bu seferlerin ardından Mugan sahrasında ordu kumandanları, devlet adamları, ulema ve eşrafın katıldığı bir kurultay tertip ederek artık İran'ın istikrara kavuştuğu gerekçesiyle Horasan'a dönme arzusunu belirtti. Sayıları 20.000'i bulan katılımcılar kendisinden İran'ı bırakmamasını istediler. Bunun üzerine Safevîlerle Osmanlılar arasında savaşlara ve dolayısıyla kan dökülmesine sebep olan aşırı Şiî anlayışının terkedilip mutedil Ca'ferî mezhebinin benimsenmesi şartıyla bu isteği kabul etti ve "Nadir Şah" unvanıyla hükümdarlık makamına getirildi (24 Şevval 1148 / 8 Mart 1736). Böylece Safevîler hanedanı son bulmuş oluyordu. Nadir Şah'ın müslümanlar arasında mezhep farklılığından doğan düşmanlığa nihayet vermek ve İran'ı İslâm ülkeleri arasında yalnızlıktan kurtarmak için başlattığı bu hareket İran'da onun Sünnîlikle itham edilmesine yol açtı.

Osmanlılarla yapılan barış görüşmelerinde bu durum bildirilerek diğer şartların yanında Osmanlıların Ca'ferî mezhebini beşinci hak mezhep olarak kabul etmeleri, Mekke'de Ca'ferîler adına bir rükün açılması ve İranlı Hacılar için emîr-i hac tayininin kabulü istendi. Aylar süren müzakerelerden sonra Osmanlı tarafı İranlı Hacılar için emîr-i hac tayinini kabul etti (18 Cemâziyelevvel 1149 / 24 Eylül 1736).

Ca'ferîliğin beşinci mezhep olarak tasdik edilmesi talebi ise şer'î ve siyasî mahzurlar gerekçe gösterilip reddedildi; fakat sadece İran'a ait bir mezhep şeklinde tanınmasında bir sakınca görülmedi. Nadir Şah'ın Şiî-Sünnî yakınlaşması için girişimleri devam etmiş, Osmanlı ve İran uleması arasında 1159'da (1746) Necef'te müzakereler yapılmış, bir mutabakat metni imzalanarak İranlıların Hz. Peygamber'in ashabına kötü atıfta bulunmaması, Osmanıların da İran Şiî inancını İslâm dairesinde görmeleri hususunda anlaşma sağlanmıştır. 1159

(1746) tarihli anlaşma metninde İranlıların dört halifeyi hayır ve dua ile anacakları ibaresi de yer almıştır.

Nadir Şah, Zilkade 1150'de (Mart 1738) Kandehar'ı ele geçirdi ve eski şehrin yakınlarında kendi adıyla anılan (Nadirâbâd) yeni bir şehir kurdu. Burada Galzay ve Abdâlîlerin katılımı üzerine güçlenen ordusuyla aynı yıl içinde Gazne, Kâbil, Celâlâbâd ve Peşâver'e hâkim oldu. Oğlu Rıza Han'ı İran hükümdarı sıfatıyla Meşhed'e gönderdi, kendisi de büyük bir ordu ile Evrengzîb'in 1118'de (1707) vefatından sonra iç karışıklıklarla zaafa düşen Hindistan'a yöneldi. Zilkade 1151'de (Şubat 1739) Lahor'a, bir ay sonra Delhi'ye hâkim oldu. Bâbürlü hazinesine el koydu ve ünlü Taht-ı Tâvûs ile "kûh-i nûr" elması dahil olmak üzere hazineyi yanına alıp Ramazan 1152'de (Aralık 1739) Kâbil'e döndü (Nadir Şah, Taht-ı Tâvûs'u daha sonra I. Mahmud'a hediye olarak göndermiş olup günümüzde Topkapı Sarayı Hazine Dairesi'nde bulunmaktadır; elmas ise halen İngiliz kraliyet ailesindedir). Ardından Hindistan'da yeniden karışıklıklar baş gösterince Sind'e giderek hâkimiyetini sağlamlaştırdı.

Hindistan'da kalmak istemeyen Nadir Şah, Bâbürlülerle yaptığı antlaşma ile İndus nehrinin batısında kalan yerleri topraklarına kattı. Hindistan'ı üç eyalete taksim edip 7 Safer 1153'te (4 Mayıs 1740) Nadirâbâd'a döndü. Bu arada oğlu Rıza Han, Türkistan seferine çıkmıştı. Nadir Şah da o tarafa yöneldi, Buhara ve Hîve hanlarını mağlûp ederek Meşhed'e döndü. Aynı yıl içinde Dağıstan ve Gürcistan seferine çıktı, on sekiz ay kadar bölgede kaldıktan sonra 1156'da (1743) Osmanlılara karşı yeni bir sefer başlatıp 400.000 kadar olduğu rivayet edilen ordusuyla Kerkük'e girdi. Ancak aynı başarıyı Musul'da gösteremedi. 8 Şâban 1156'da (27 Eylül 1743) başlattığı kuşatmayı bir hafta sonra kaldırmak mecburiyetinde kaldı. Bağdat Valisi Ahmed Paşa ile vardığı mutabakat neticesinde bölgedeki mukaddes mekânları ziyaret etti. Bu sırada bazı Safevî hânedan mensuplarının tahtı ele geçirmek için çalışmalar yaptığını haber alınca İran'a döndü ve

istikrarı sağladı. Bu arada Basra körfezinde güçlü bir donanma oluşturarak Bahreyn ve Umman'a hâkim oldu.

Musul kuşatmasının ardından Osmanlılara karşı yeni bir sefer başlattı. Bunun sebebi, Safevîler'den I. Hüseyin'in Osmanlılara iltica etmiş olan oğlu şehzade Sâfî Mirza'nın İran şahlığında hak iddia etmesiydi. Plana göre Kars seraskeri onu Tebriz üzerinden İsfahan'a götürüp tahta çıkaracaktı. Bu sırada Osmanlılar da İran'a üç cephe açmıştı. Nadir Şah bu gelişmeler üzerine Kars'a yürüyüp kaleyi kuşattı (18 Cemâziyelâhir 1157 / 29 Temmuz 1744). İki ay süren bu kuşatmadan sonuç alamadı. Ancak 23 Receb 1158'de (21 Ağustos 1745) Kağaverd mevkiinde Yeğen Mehmed Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetlerini bozguna uğrattı. Ardından İsfahan'a dönerek bir taraftan imar çalışmaları ile ilgilenirken diğer taraftan bazı kumandan ve beylerin ayaklanmalarını bastırdı. Bu arada kendisine karşı tertip içinde olduğu gerekçesiyle oğlu Rıza Kulı Mirza'nın gözlerine mil çektirdi. Ca'ferî mezhebinin Osmanlılarca tanınması hususundaki ısrarından vazgeçerek 17 Şaban 1159 (4 Eylül 1746) tarihinde Osmanlılarla bir antlaşma yaptı (Kerden Antlaşması). Bundan bir süre sonra da ağır vergi yükü ve baskılara karşı Sîstan'da çıkan büyük bir ayaklanmayı bastırmak için çok kan dökmesinin sebep olduğu tedirginlik ortamında hayatlarından endişe eden bir grup kumandanı tarafından Fethâbâd'da çadırında öldürüldü (11 Cemâziyelâhir 1160 / 20 Haziran 1747). Mezarı Meşhed'dedir. Dört defa evlenen Nadir Şah'ın beş oğlu, on beş torunu ve diğer yakınları arasında başlayan kanlı iktidar mücadeleleri sonunda yeğeni Ali Kulı Han, Âdil Şah unvanıyla tahta oturdu. Torunu Şâhruh ise Horasan'a hâkim oldu. Osmanlı belgelerinde Nadir Şah dönemi İran'ı, Devlet-i Nâdiriyye ve Devlet-i Behiyye-i Nâdiriyye şeklinde adlandırılmıştır.

Sert ve acımasız tutumuyla tanınan Nadir Şah modern literatürde İskender, Timur ve Napolyon ile mukayese edilir. Ayrıca batıda Osmanlılara, Türkistan'da hanlıklara verdiği tahribatla Rusların, doğuda da Bâbürlülere verdiği zararla İngilizlerin işini kolaylaştırdığı

yönünde eleştirildiği dikkati çeker. Köklü bir devlet geleneğinden gelmemişse de askerî dehası ve sert disipliniyle başarı kazanmış, fakat askerî başarıları kalıcı olmamıştır. Bununla birlikte İmâmiyye Şiîliğinin İran'da yaygınlaşmasındaki ve tarihte ilk defa modern anlamda bir Afganistan ülkesinin ortaya çıkmasındaki rolü önemlidir.[1]

YAVUZ SULTAN SELİM'İN SAFEVİ DEVLETİ İLE YAPTIĞI ÇALDIRAN SAVAŞI

Osmanlı Devletinin Safevi Devleti ile savaşları h. 920 (1515) tarihinde Yavuz Sultan Selim döneminde başlamış, 1. Abdülhamid dönemine, h. 1200 (1780) yılına kadar 280 yıl devam etmiştir.

Yavuz Sultan Selim en önemli askerî harekatlarını İran'da Safevilere karşı yapmıştır. Safeviyye, Safiyyüddîn-i Erdebîlî (ö. 735/1334) tarafından kurulan ve XVI. yüzyılın başında İran'da Safevî Devletine dönüşen bir tarikattır.

Kurucusunun adına nisbetle "Safeviyye" diye bilindiği gibi Erdebîlî nisbesinden dolayı "Erdebîliyye" diye de anılır. Azerbaycan'ın Erdebil şehrinde kurulup buradan yayılması sebebiyle mensuplarına "Erdebil sûfîleri" denilmiştir.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den sonra vasiyeti gereği yerine geçen oğlu Sadreddîn-i Erdebîlî, babasının Erdebil'deki merkez tekkenin yanındaki kabrine bir türbe, dervişler için halvethâne ve dârülhuffâz gibi binalar yaptırarak tarikatı daha geniş imkânlara kavuşturdu.

Doksan yaşlarında vefat eden (794/1392) Sadreddîn-i Erdebîlî, makamını "Hâce Ali" unvanıyla tanınan oğlu Alâeddîn-i Erdebîlî'ye vasiyet etti.

Hâce Ali'den sonra Erdebil'deki tekkede yerine "Şeyh Şah" diye bilinen oğlu İbrâhim geçti (ö. 851/1447). Safeviyye tarikatı onun zamanında İran'ın kuzeybatısı, Anadolu'nun doğusu ve Suriye'nin kuzeyinde yaşayan Türkmen kabileleri başta olmak üzere geniş bir

1 Azmi Özcan, "Nadir Şah," TDV İslam Ansiklopedisi, 32/275-277.

topluluk arasında yayılmasını sürdürdü. Şeyh İbrâhim'in ardından tarikatın başına geçen oğlu Şeyh Cüneyd ile birlikte Safeviyye siyasî yönü ağır basan bir tarikat haline geldi. Bu gelişme, Şeyh İbrâhim döneminde önemli bir mevkiye sahip olan amcası Şeyh Câfer'le aralarının açılmasına sebep oldu. Şeyh Câfer'in ve Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah'ın baskılarına dayanamayan Cüneyd, yanındaki sadık müridleriyle birlikte Erdebil'i terketmek zorunda kalınca posta Şeyh Câfer oturdu. Cüneyd ise çoğunluğunu Türkmen kabilelerinin oluşturduğu -özellikle Şiî- bağlılarını siyasî emelleri için potansiyel bir güç haline dönüştürdü. Ayrıca Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın kız kardeşiyle yaptığı evlilik, çocuklarına Akkoyunlu hânedanı üyelerinden biri olarak iktidara talip olma gerekçesi sağladı. Cüneyd'in Şirvanşah Sultan Halil ile giriştiği bir savaşta öldürülmesi üzerine (864/1460) geride kalan müridleri oğlu Haydar'ın etrafında toplandı. Şeyh Haydar, babasından Safevî tarikatının mânevî liderliğinin yanı sıra düşmanlarına karşı savaşmaya istekli geniş bir sûfî-gazi topluluğu ile Akkoyunlu hânedanlığı içinde güçlü bir pozisyon devralmıştı. Karakoyunlu hânedanına son vererek otoritesini bütün topraklarına yaymış olan dayısı Uzun Hasan tarafından 1469 yılında Erdebil'e yerleştirilen Haydar, müridlerine on iki dilimli, üzerine beyaz bir tülbent sarılan sürahi biçiminde kırmızı bir taç (tâc-ı Haydar) giydirmeye başladı. Bu başlığı kullananlara Osmanlılar başlangıçta alay maksadıyla "kızılbaş" dedikleri için daha sonra bu isimle anılır oldular. Öte yandan Haydar, dayısının kızı Halime Begüm ile evlenerek Akkoyunlu yönetimi ile bağlarını daha da güçlendirdi ve İran'ın her geçen gün kötüleşen iç şartlarını kendi lehine kullanmaya çalıştı. Haydar'ın 893 (1488) yılında Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yâkub ile Şirvanşah Ferruh Yesâr'ın birleşik kuvvetlerine karşı giriştiği savaşta öldürülmesinin ardından liderliğe önce büyük oğlu Ali, onun öldürülmesinden sonra da diğer oğlu İsmâil (Şah İsmâil) geçti. İsmâil, 1501 yılında Akkoyunlu başşehri

Tebriz'de taç giyerek İsnâaşeriyye Şiîliğinin resmî mezhep olarak kabul edildiği Safevî Devleti'ni kurdu.

Sünnî bir tarikat olarak kurulduğu halde daha sonra İsnâaşeriyye Şiîliğinin resmî mezhep olarak kabul edildiği bir devlete dönüşen Safeviyye'de Şiîliğin ne zaman ve nasıl başladığı hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür.[1]

Çaldıran Savaşı, 23 Ağustos 1514'de bugünün İran coğrafyasında bulunan Maku şehrinin Çaldıran Ovasında, Safevi Hükümdarı Şah İsmail ile Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim arasında meydana gelmiş, savaş Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanmıştır.

Çaldıran Savaşı'nın Nedenleri

Çaldıran Savaşı'nın temel nedeni olan mezhep ayrılığının körüklediği siyasî mücadeleler neticesinde iki büyük Türk Devleti karşı karşıya gelmiş, 16. yüzyıl Türk tarihinin en önemli vakalarından biri olarak Çaldıran Savaşı yaşanmıştır. Selçuklu döneminde topyekûn bir göçle Anadolu'ya yerleşen ilk Türk toplulukları, hem kültürel hem de mezhebî olarak ortak bir sosyal doku oluşturmaktaydılar. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'yu Türkleştiren bu ilk kol Sünni iken Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması ve Orta Doğu'da yükselen Bâtınilik hareketinin etkisiyle Şia Mezhebinin etkisi altında kalarak farklı bir inanç benimseyen toplumların Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Anadolu'ya göç etmeleri önemli bir sosyal sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştu.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde kalabalık kitleler halinde Anadolu'ya yerleşen Türk toplulukları ile Büyük Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan Bâtınilik hareketinin ve Şia mezhebinin tesiri altına girmiş olan Türk toplulukları arasında, benimsedikleri mezhebî inanç farkları sebebiyle toplumsal çatışmalar meydana geldi. Anadolu'ya ilk gelen Türk toplulukları Anadolu'nun

1 Reşat Öngören; "Safeviyye". TDV İslam Ansiklopedisi, cilt 35, s. 460-461

içlerine yerleştikten ve buraları yurt edindikten 50 ila 100 yıl kadar sonra gelen Türk topluluklarını kabul etmemiş, hem mezhep ayrılığı hem de arsa, arazi ve mera sorunları nedeniyle aralarında çatışır duruma gelmişlerdi.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde başlayan bu mezhep ayrılığı ilerleyen dönemlerde de büyük sorun haline gelerek pek çok isyana ve mücadeleye sahne olmuştu. Söz konusu sorunlar Osmanlı Devleti döneminde de devam etti. 16. yüzyıla gelindiğinde hâkimiyet alanını genişleten Osmanlı Devleti, Bâtınilik akımından etkilenen bu kitleleri bünyesinde barındırmaya devam ediyor ve ortaya çıkarttıkları ayaklanma ve huzursuzluklarla mücadele ediyordu. Bu sorunlar devletin idare ve otoritesini etkileyecek bir iç mesele olduğu gibi Bâtıni inancı benimseyen komşu devletlere karşı da önemli bir zafiyet teşkil ediyordu. Safevi Hükümdarı Şah İsmail de bu durumdan istifade ediyor ve Osmanlı Devletine karşı Osmanlı bünyesinde bulunan mezhepdaşlarını kullanarak taciz ve taarruz hareketlerine girişiyordu.

Şah İsmail, tıpkı Anadolu Bâtınileri (Alevileri) gibi Şia mezhebi ve Batınilik hareketlerinden etkilenmiş olan bir Türk hükümdarıydı. Azerî kökenli bir Türk olan Şah İsmail, İran'da hüküm sürmekte olan Akkoyunlular devletini yıkarak hâkimiyet alanını genişletip güçlenmiş, Osmanlı Devleti için bir tehdit unsuru haline gelmişti. Zira Şah İsmail'in kurduğu Safevi Devleti, mezhep ayrılığı hasebiyle Osmanlı Devletine karşı düşmanca hareket etmekte, Osmanlı'ya tabi olan Türk boyları üzerinde baskı kurarak önemli bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu çekişme, Çaldıran Savaşı'nın gerçekleşmesine sebep olan tüm etkenlerin kaynağı olmuştur.

Çaldıran Savaşı Öncesi

Osmanlı Devleti 1500'lü yılların başında yaşadığı saltanat mücadeleleri nedeniyle hâkimiyeti altındaki bölgelerde otoritesini koruyamamaktaydı. Bu durumdan istifade eden Şah İsmail, Doğu Ana-

dolu bölgesinde yaşayan Türkmenler üzerinde baskı kuruyor, Bâtıni hareketine tabi olan Osmanlı tebaalarını bünyesine katmak için faaliyet yürütüyordu. Safevilerin uzun süredir içinde bulundukları bu tahrikkar faaliyetler Osmanlı için büyük sorun haline gelmişti. Yavuz Sultan Selim, saltanat mücadelelerine girip muvaffak olunca 1512'de tahta çıktı ve giderek büyüyen ayrılıkçı Bâtınilik hareketine ve Şah İsmail'e karşı büyük bir taarruz hazırlığına başladı.

Yavuz Sultan Selim, hazırlıklarını tamamlayarak 1514 baharında, tarihe "İran Seferi" olarak mal olan büyük doğu seferine başladı. Bizzat başına geçtiği ordusu 1514 yılı Mart ayında Edirne'den yola çıktı. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'nın yaşandığı Çaldıran Ovasına ulaşması 5 ay sürdü. Zira bu sefer yalnızca İran Seferi için başlatılmamıştı. Osmanlı Hanedanlarının saltanat mücadelesi içine girdiği yıllarda Şahkulu isyanı baş göstermiş, bu isyan zaten saltanat mücadeleleriyle zayıflayan Osmanlı Devletini zor durumda bırakmıştı. Yavuz Sultan Selim, saltanat makamına geçtikten sonra hem büyük bir iç mesele olan ve giderek büyüyen Şahkulu İsyanlarının sorumlularını cezalandırmak hem de isyanların kaynağı olan Şah İsmail'in Osmanlı toprakları üzerindeki düşmanca tavrını ortadan kaldırmak amacıyla İran Seferini başlatmıştı.

Şahkulu İsyanı

Safevi saltanat ailesinin bir mensubu olan Hasan Baba, Anadolu'da yaşayan Alevi Türkmenler ile uzun yıllardır münasebet içindeydi. Vefatı üzerine yerine oğlu Şahkulu Baba geçmiş, babasının Tekkesinin liderliğini yapmaya başlamıştı. Zamanla itibar gören Şahkulu Baba, nüfuz kazanarak Abdal Baba Tekkesinin liderliğini de üstlenerek Alevi Türkmenler içinde öne çıkan bir dinî önder (Baba) haline geldi.

Şahkulu Baba, Anadolu'da yaşayan Alevi Türkmenlerin dinî ve sosyal liderliğini üstlendikten sonra Şah İsmail lehine faaliyetler yürüterek gerek kendi tekkesine bağlı olan tebaasını gerekse diğer

Alevi Cemaatleri Safevi Devletine ve Şah İsmail'e biat etmeye davet etmeye başladı. Bu durum, Anadolu'da Türk Birliğinin sağlamaya çalışan Osmanlının devlet politikalarına zarar veriyordu. Şahkulu, bu söylemlerini eyleme dökerek büyük bir isyan hazırlığına girişti. Saltanat makamının, şehzadelerin hâkimiyet mücadelesine girmesi sebebiyle zayıflamasından istifade ederek kendisine bağlı tebaaya kılıç kuşandırıp isyan hareketine başladı. Emri altına aldığı kuvvetlerle birlikte Manisa Sancağına giderek saltanat mücadelelerine karışan Şehzade Korkut'un hazinesine saldırdı ve hazineyi ele geçirdi. Şahkulu, ilk isyanında başarılı olunca daha da itibar görerek güçlendi ve isyan hareketine katılan Alevi Türkmenlerin sayısı arttı.

Şahkulu, emrindeki asilerin sayısı artınca kendini Şah İsmail'in halifesi ilan ederek çok daha büyük isyanlara ve katliamlara girişti. Manisa'dan sonra Antalya'ya girip Antalya Kadı'sını öldürdü. Ardından Kızılcakaya, Korkuteli, Elmalı, Burdur ve Keçiborlu beldelerine girdi. Bu bölgelerin Kadılarını öldürerek yerel halk üzerinde katliamlar gerçekleştirdi. Giriştiği isyan hareketiyle Kütahya'ya kadar ulaşan Şahkulu, isyanın bastırılması için üzerine gönderilen Osmanlı kuvvetlerini de mağlup edince daha da pervasızlaştı. Kütahya'yı kuşatarak Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmed Paşa'yı öldürdü (22 Nisan 1511).

Şahkulu, Kütahya kuşatmasında muvaffak olamasa da Kütahya'dan çekilip Bursa'ya doğru yola çıktı. Osmanlı, isyanı bastırmak için Subaşı Hasan Ağa komutasında ikinci bir kuvvet daha sevk etti. Şahkulu, bu kuvvetlere karşı da galip gelince isyanı bastırmak için doğrudan Vezir-i Azam Hadım Ali Paşa görevlendirildi. Şahkulu, bu esnada Hadım Ali Paşa'dan önce ulaşan Karaman Beylerbeyi Haydar Paşa'yla mücadeleye girişti ve üçüncü Osmanlı kuvvetine karşı da galip gelerek yoluna devam etti. Şahkulu İsyanı ancak Vezir-i Azam Hadım Ali Paşa'nın müdahalesiyle durdurulabildi. Hadım Ali Paşa, isyanı bastırmak için görevlendirilen Şehzade Ahmed'in güçleriyle birleşerek Şahkulu güçlerini Altıntaş mevkiinde dağlık bir alanda

kuşattı. Ancak Şehzade Ahmed, isyanı bastırmak yerine kendisine verilen Yeniçerilerden, giriştiği saltanat mücadelesinde destek vermelerini ve kendisine biat etmelerini istedi. Emrindeki Yeniçerilerin bu teklifi kabul etmemeleri üzerine isyanı bastırma vazifesini reddederek kendi sancağına çekildi. Şehzade Ahmed'in kuşatmada destek vermemesi üzerine Hadım Ali Paşa'nın kuşatmasından kaçmayı başaran Şahkulu ve isyancıları İran'a doğru gerilemeye başladılar.

Hadım Ali Paşa, kaçan Şahkulu isyancılarını takip ederek Sivas yakınlarındaki Çubukova mevkiinde yetişti. İsyancılar burada Osmanlı kuvvetlerine güç yetiremeyip mağlup oldular. İsyanın başını çeken Şahkulu bu mücadelede öldürülünce de kargaşaya kapılıp dağıldılar. Ancak Hadım Ali Paşa'da savaş meydanında aldığı ok darbesiyle öldürülünce Osmanlı kuvvetleri kaçan isyancıları takip edemediler. Osmanlı kuvvetleri geri çekilince isyancılar da İran'a kaçtılar.

Şahkulu Baba'nın başını çektiği Bâtıni (Alevi) isyancıları Osmanlı Devletinin merkezî ve bölgesel idarelerine büyük zararlar verip halk üzerine uyguladığı zulümlerle büyük bir sorun oluşturduktan sonra isyan bastırılabilmişti. Ancak bu isyan Bâtınî hareketin isyanlarının başını çekti. Devam eden yıllarda Şah İsmail ve Safevi yanlısı Alevi Türkmenler Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetler yürütmeye başlamışlardı. Şahkulu İsyanı, Anadolu Alevilerini isyana teşvik etmiş olması hasebiyle bastırılmış olsa da çözülememiş bir sorun olarak uzun yıllar önemini korudu.

Yavuz Sultan Selim'in Alevi İsyancılarla Mücadelesi

Şahkulu İsyanı ile başlayan Alevi-Kızılbaş Ayaklanmaları Hadım Ali Paşa tarafından bastırılmıştı. Ancak Alevi Türkmenlerin Osmanlı Devleti aleyhine ve Şah İsmail lehine yürüttükleri isyan faaliyetleri son bulmamıştı. Üstelik isyancıların Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilmiş kadıların öldürülmesi ve savunmasız Sünni toplumların katledilmesi affedilemezdi. Yavuz Sultan Se-

lim'in saltanat makamına geçtikten sonraki ilk icraatı bu sorunu bertaraf edip sorumlularını cezalandırmak oldu.

Yavuz Sultan Selim, iki yıl süren hazırlık neticesinde başlattığı İran Seferi ile önce isyanda rol oynayan Kızılbaş Tekkeleri ve isyana destek veren Alevi Aşiretler üzerine yürüdü. Sefer öncesinde yaptığı hazırlıklarla isyanın sorumlularını tespit ettirmiş, isyana karışan tekkeler ve aşiretler kendisine bildirilmişti. Yavuz Sultan Selim de sefer güzergâhını isyancıların bulunduğu bölgeler üzerinden ilerleterek isyanda payı olan tekke ve aşiretlere taarruz etti ve bastırılmış olan Şahkulu İsyanının kalıntılarını temizleyerek Alevi-Kızılbaş Türkmenlerin ayrılıkçı ve asi hareketlerine büyük darbe vurdu. Bu mücadelelerde öldürülen isyancıların sayısı binlerle, hatta onbinlerle ifade edilmektedir.

Çaldıran Savaşı'nın Tezahürü

Yavuz Sultan Selim, Şahkulu isyanının sorumlularını cezalandırmak ve Osmanlı Devleti için büyük tehdit unsuru haline gelen Şah İsmail'i bertaraf etmek için çıktığı İran seferini beş ay gibi uzun bir sürede tamamlayarak Çaldıran Savaşı'nın yaşandığı Çaldıran Ovasına ulaştı (23 Ağustos 1514).

Yavuz Sultan Selim, uzun süren seferi sırasında Şah İsmail ile mektuplaşmıştı ki, bu yazışmalar hem meydan okuma, hem tehdit hem tenkit içermekteydi. Bu yazışmaların en dikkat çeken detayı ise Yavuz Sultan Selim'in İran/Fars topraklarında hüküm süren Şah İsmail'e yazdığı mektuplarda Farsça, İran/Fars Hükümdarı Şah İsmail'in ise Türkçe kullanmış olmasıydı. Zira Fars edebiyatının hâkim olduğu Osmanlı Sarayına kıyasla Fars topraklarına hükmeden Şah İsmail ve Safevi Devletinde Türklük ve Türk Kültürü ön plandaydı.

Yavuz Sultan Selim, sefere başlarken gönderdiği ilk mektupta Şah İsmail'in "İslamiyete aykırı hareketlerini tenkit etmiş, yaptığı mezalimlerden bahsederek katlinin vacip olduğunu ifade ederek

kılıcından evvel İslamiyeti kabul etmesi lazım geldiğini" yazmıştı. Şah ismail ise harbe hazır olduğunu ifade ederek "Er isen meydana gelesin, biz de intizardan kurtuluruz" diyerek cevap vermiştir.

Sefer süresince elçiler aracılığıyla yapılan karşılıklı yazışmalar bir süre kesilip Şah İsmail'in cevabı gecikince Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'e bir mektup daha göndererek "Davete icabet edip uzun yollar geçerek memleketine geldik. Fakat sen meydanda yoksun. Padişahların hâkimiyetindeki memleket onların nikâhlı karısı gibidir. Yiğit olan, ona başkasının elini dokundurmaz. Hâlbuki bunca gündür memleketinde yürüyorum, hâlâ senden haber yok. Bundan sonra görünmezsen erkeklik sana haramdır. Miğfer yerine yaşmak, zırh yerine çarşaf giyip serdarlık ve şahlıktan vazgeçesin" diyerek mektupla beraber hırka, şal ve çarşaf göndermiştir.

Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere Yavuz Sultan Selim'in ordusu Safevi topraklarına girmiş, ancak Şah İsmail karşılarına çıkmamıştı. Yavuz Sultan Selim seferini devam ettirmekteydi, ancak engebeli arazilerde uzun yollar kat eden yorgun ordusu huzursuzlanmaktaydı. Şah İsmail'in karşılarına çıkmayacağını düşünen ordu geri dönülmesi gerektiğini düşünüyordu, ancak bunu Padişaha söyleyemiyorlardı. Padişahın itimat ettiği ve sevdiği Karaman Valisi Hemdem Paşa'yı elçi tayin ederek Padişaha meramlarını ilettiler. Ancak Yavuz Sultan Selim, bu duruma hiddetlenerek Hemdem Paşa'yı cezalandırıp görevinden azledildi.

Ordu Eleşkirt civarına ulaştığında Yeniçeriler yine huzursuzlandılar. Başkaldırarak "Düşman meydanda yok, bu harap yerlerde ilerlemek askeri beyhude yere telef etmektir." yazan bir mektubu Padişahın çadırına bıraktılar. Hatta Padişahın çadırına ok atarak da tehdit ettiler. Yavuz Sultan Selim, bu hadise üzerine atına atlayarak Yeniçerilerin içine daldı:

"Biz henüz kastettiğimiz yere varmadık, düşmanla karşılaşmadık, dönme ihtimali yoktur, hatta bunu düşünmek bile hayaldir. Te-

essüf olunur ki Şah'ın maiyeti kendi efendileri yoluna can verdikleri halde, biz şeriat-ı Ahmediyye'ye muhalif hareket eden bunları yola getirmek için bu serhatlara kadar gelmişken, birtakım gayretsizler bizi yolumuzdan geri çevirmek isterler. Biz katiyen yolumuzdan dönmeyeceğiz. Ûlu'l-emre itaat edenlerle, kastettiğimiz yere kadar gideriz. Kalpleri zayıf olanlar, ehl ü ıyâllerini düşünenler ve yol zahmetini bahane edenler, kendileri bilirler. Dönerlerse dîn-i mübîn yolundan dönerler. Eğer bahane, 'düşman gelmedi' ise, düşman daha ileridedir. Er iseniz benimle beraber gelin ve illâ ben tek başıma da giderim."

Yeniçerilerin başkaldırılarına boyun eğmediğini ve vazgeçmeyeceğini açık bir üslupla ifade edip sefere devam edileceğini ilan etti. Yavuz Sultan Selim'in bu fevkalade tavrı üzerine Yeniçeriler hicap duyarak giriştikleri başkaldırıdan vazgeçtiler ve Yavuz Sultan Selim Han'ın peşinden sefere devam ettiler.

Ordu yeniden sefer yoluna çıkmıştı, ancak sıkıntılar bitmiyordu. Şah İsmail'in meydana çıkmaması ve çok uzun süren sefer nedeniyle erzakları yetersiz kalıyor, takviye gelen erzaklar da çabucak tükeniyordu. Beklenen haber 22 Ağustos günü ulaştı. Şah İsmail'in meydana çıktığı haberi alındı. Ertesi gün iki ordu Çaldıran Ovası'nda karşı karşıya geldiler.

Çaldıran Savaşı ve Meydan Muharebesi

Osmanlı Ordusu, Çaldıran Ovasına ova sırtından indi. Osmanlı ordusunun merkezinde Yavuz Sultan Selim ve Kapıkulu askerleri vardı. Sağ cenahta Anadolu Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa, sol cenahta ise Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa bulunuyordu. Ordunun en önünde ise Azap askerleri konuşlanmıştı. Şah İsmail'in ordusu ise sağ cenahta en büyük kumandanları olan Durmuş Han Şamlu ve Nur Ali, sol cenahta Diyarbakır Beylerbeyi Ustacluoğlu Mehmet Han bulunuyor, Şah İsmail ve muhafızları ordunun en gerisinde ihtiyatta duruyorlardı. İki tarafın kuvvetleri de sayıca eşit durumdaydılar.

Osmanlı ve Safevi ordularının takribi güçleri 80-100.000 kişiydi. Bu denk güçlerin galibiyeti ancak savaş stratejileri ve askerlerin yetenekleri ile belirlenebilirdi.

Osmanlı ordusunun en muntazam birliği Yeniçerilerdi. Buna karşın Safevi ordusunun yarısından fazlası mükemmel niteliklerdeki süvarilerden oluşuyordu. Üstelik 2.500 km'lik yolu kat eden yorgun Osmanlı ordusuna karşın hızlı süvarilerden oluşan Safevi ordusu stratejik olarak daha avantajlı durumdaydı. Şah İsmail'in savaş stratejisi Osmanlı ordusunun yorgun düşmesi ve süvarilerin taarruzlarına karşı koyamayacak duruma gelmesi üzerine planlanmıştı. Osmanlı ordusu ise gönüllü genç Azap askerlerinin hızlı hareket ederek düşmanın savaş düzenini bozarak Yeniçerilerin üstün savaş yetenekleriyle düşmanı bertaraf etmesi üzerine kurgulanmıştı.

Çaldıran Savaşı fevkalade bir şiddetle başladı. Safevi ordusunun sağ cenahı Osmanlı ordusunun sol cenahını bozguna uğrattı. Topların zamanında ateşlenememesi ve Azap askerlerinin topların vurduğu yollardan içeri girememesi nedeniyle Safevilerin sağ cenahı Osmanlı ordusunun sol kanadına üstün geldi. Beylerbeyi Hasan Paşa ölünce Osmanlı ordusunun sol kanadında düzensizlikler baş göstermeye başlamıştı. Sol cenahın zaafiyetini Hadım Sinan Paşa'nın yerinde hamleleri giderdi. Zamanında ateşlenen hafif toplar ile Safevi ordusunun sol cenahına büyük zayiatlar verdirdi ve Safevi ordusunun sol cenah kumandanı Ustacoğlu Mehmet bu taarruzla öldürüldü. Her iki ordunun da sol cenahları ağır zayiatlar vermiş, kumandanları öldürülmüş, sağ cenahları ise muvaffak olarak üstün gelmişti.

Bu eşitlik Yeniçerilerin başarılı tüfek atışlarıyla Osmanlının lehine döndü. Safevi ordusunun muvaffak olan sağ cenahını isabetli tüfek atışlarıyla bozguna uğratan Yeniçeriler Şah İsmail'i de kolundan yaralamışlardı. Yeniçerilerin tüfek atışlarıyla bozguna uğrattıkları Safevi Ordusu, Şah İsmail'in de yaralanmasıyla geri çekilmeye başladı. Şah İsmail'in esir düşmesi söz konusuyken Şah gibi giyinen

bir seyis ortaya atılarak "Şah İsmail" benim deyince esir alındı. Şah İsmail de hem ordusunu hem de sefer hazinesini arkasında bırakarak Tebriz'e kaçtı. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı'ndan hemen sonra Tebriz'e doğru ilerledi. Osmanlı Ordusu'nun Tebriz'e yaklaştığını haber alan Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'in gazabından kaçmak için İran'ın içlerine kaçmak zorunda kaldı. Yavuz Sultan Selim, Tebriz'de 10 gün kadar kalarak burada yaşayan pek çok sanat erbabı, tüccar ve edebiyatçıyı İstanbul'a davet edip seferini tamamladı ve İstanbul'a geri döndü.

Çaldıran Savaşı'nın Sonuçları

23 Ağustos 1514'de yaşanan Çaldıran Savaşı, Osmanlı Devleti'nin galibiyeti, Safevi Devleti'nin hezimeti ve mağlubiyetiyle sonuçlandı. Bu savaşın neticesinde Bâtıni-Şii Safevi Devleti'nin Anadolu üzerindeki hâkimiyet emelleri bertaraf edilerek Anadolu'nun güvenliği temin edildi. Çaldıran Savaşı'nın kaybedilmesi durumunda Osmanlı tebaası olan Alevi Türkmenlerin Safevi Devleti'ne biat etmesi söz konusu olacak, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine gölge düşerek zayıflamasına belki de yıkılmasına sebep olabilecekti.

Çaldıran Savaşı'nın kazanılması ile Erzincan, Bayburt ve Kemah kalesi Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girdi. Çaldıran Savaşı'nın tezahürü olarak ortaya çıkan Turnadağ Zaferi ile de Dulkadiroğulları Beyliğine son verildi ve Osmanlı tebaası haline getirildi. Böylelikle Diyarbakır, Mardin ve Bitlis Osmanlı topraklarına dâhil oldu. Çaldıran Savaşı sonrası Anadolu'daki Osmanlı hâkimiyeti kesinleşerek bölgedeki Türk-İslam Birliği sağlanmış oldu.[1]

Mercidabık Zaferi

Fatih Sultan Mehmed devrinden kalan anlaşmazlık ve İran Seferi, Mısırlıların ve Safevilerin ittifak yapmalarına neden oldu. Yavuz Sultan Selim, bu ittifakın yapılacağını öğrenince Mısır seferine karar

1 İbrahim Sarı, Büyük Türk Savaşları, s. 114-120.

verdi. Yavuz Sultan Selim, 5 Haziran 1516'da Mısır seferine çıktı. 27 Temmuz günü Osmanlı Ordusu Mısır sınırına dayandı. Mısır Sultanlığına bağlı Antep (18 Ağustos 1516) ve Besni (19 Ağustos 1516) kaleleri birer gün arayla teslim oldular. Ancak asıl savaş 24 Ağustos 1516'da Mercidabık'da oldu. Mısır Ordusu Osmanlıların ezici top ateşi karşısında fazla dayanamadı. Mısır hükümdarı Gansu Gavri ölü olarak bulundu. Kazanılan Mercidabık zaferi sonunda Suriye'nin kapıları Osmanlılara açılmış oldu.

Memlükler ve Ridaniye Zaferi

28 Ağustos 1516'da Halep'e giren Yavuz Sultan Selim hiçbir direnişle karşılaşmadan şehri teslim aldı. Hama (19 Eylül 1516), Humus (21 Eylül 1516) ve Şam (27 Eylül 1516) aynı şekilde teslim olurken, Lübnan emîrleri de Osmanlı hakimiyetini kabul ettiler. Yoluna devam eden Yavuz, 30 Aralık 1516'da Kudüs'e, 2 Ocak 1517'de Gazze'ye girdi. Mercidabık Savaşı'ndan sonra Mısır'ın başına Tumanbay geçti. Tumanbay, Osmanlı hakimiyetini kabul etmediği gibi, barış teklifi için gelen Osmanlı elçisini öldürmüş ve Venediklilerden top ve silah alarak Ridaniye'de kuvvetli bir savunma hattı kurmuştu. Yavuz Sultan Selim, ordusuyla birlikte, ilkçağdan beri hiçbir komutanın geçemediği Sina çölünü 13 günde geçerek Ridaniye'de Mısır Ordusu ile karşılaştı. Mısır Ordusu'na, el-Mukaddam Dağı'nın etrafını dolaşarak güneyden saldıran Yavuz Sultan Selim, bu manevra sayesinde Mısır ordusunun yönleri sabit olan toplarını etkisiz hale getirdi. 22 Ocak 1517'de Ridaniye Zaferi kazanıldı. Bu zaferle birlikte Memlükler Devleti tarihe karıştı.

24 Ocak 1517'de Kahire alındı. 4 Şubat 1517'de Yavuz büyük bir törenle Kahire'ye girdi ve Mısır Memlüklerine bağlı Abbasi halifeliğine son verdi. Yakalanan Tumanbay idam edildi. Mısır Seferi sonunda Suriye, Filistin ve Mısır Osmanlı hakimiyetine girdi. Ayrıca Hicaz ve yöresi de Osmanlı topraklarına katıldı. Doğu ticaret yolları tamamen Osmanlıların eline geçti. Elde edilen ganimetler ve alınan

vergilerle Osmanlı hazinesi doldu. 6 Temmuz 1517'de "Emanet-i Mukaddese (Mukaddes Emanetler)" denilen ve aralarında Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hırkası, dişi, sancağı ve kılıcı da bulunan eşyaları, Hicaz'dan Yavuz Sultan Selim'e gönderildi. 29 Ağustos 1516'da Hilafet, Abbasi soyundan Osmanlı soyuna geçti. Yavuz Sultan Selim, Ayasofya Camii'nde yapılan bir törenle, son Abbasi halifesi Üçüncü Mütevekkil'den (kendi deyimiyle Hadim-i Haremeyn-i Şerifeyn) Haremeyn-i Şerifeyn, yani Mekke ve Medine'nin hizmetkarı ünvanını devraldı ve böylece bütün Müslümanların dinî ve siyasî lideri oldu.

Üçüncü Mütevekkil kürsüye çıkıp Halifeliği Osmanlı Padişahı Sultan Selim Han'a devrettiğini açıkladı. Sırtındaki cübbeyi Yavuz'a elleriyle giydirdi. Halifelik nişanlarından sayılan kılıcı elleriyle Yavuz'un beline bağladı. Yavuz Sultan Selim, o andan itibaren Müslümanların dinî ve dünyevî lideri oldu. Artık yalnız padişah olarak değil, "halife" olarak da anılacaktı ve ondan sonra gelen tüm padişahlar aynı zamanda halife de olacaklardı. Yavuz Sultan Selim, tahtı devraldığında 2.375.000 km^2 olan Osmanlı topraklarını sekiz yıl gibi kısa sürede 6.557.000 km^2ye çıkarmayı başardı. Devletin gelişmesi için de birçok faaliyeti oldu. Çok düzenli çalışan bir casus teşkilatı vardı. Bu sayede ülke içinden ve dışından istediği bilgileri alan Yavuz Sultan Selim'in adam seçiminde büyük bir isabet yeteneği vardı.

Yavuz Sultan Selim'in Endülüs'ün Kurtuluşu İçin Mücadelesi

Yavuz Sultan Selim, deniz yolu ile Endülüs'ün ve müslümanların kurtuluşu için mücadele etmiştir. İkinci kitapta bu konu daha detaylı ele alınacaktır.

Yavuz Sultan Selim'in Vefatı

25 Temmuz 1518 tarihinde İstanbul'a giren Sultan, Mısır seferinde Batı'nın hazırlamaya çalıştığı Haçlı seferi ittifakını haber al-

mıştı. Bu olayı çözümlemek için İstanbul'a geldikten 8 gün sonra Edirne'ye yöneldi ve burada yaptığı savaşların stresi ve yapacağı savaşlara hazırlık olarak av partileri düzenletti. Oğlu Süleyman ile görüştü ve onu tekrar sancağı Manisa'ya yolladı. Haçlı ittifakı üzerine yardımcılarıyla görüşmeler yaptı, fakat Avrupa'nın kendi içinde uyuşmazlığı bir yana Haçlıların lideri olacak Macar İmparator Maximillian'ın 11 Ocak 1519'da ölümü bir denge sorunu meydana getirdiği için Haçlı düşüncesi rafa kalktı.

I. Selim'in amacı İmparatorluğun doğu sınırlarını güvenceye alarak Batı'ya yapacağı seferlerde bu bölgeden isyan çıkmasını ya da Batı'yla işbirliği yapmalarını engelemekti. Bunu sağladığını düşündüğü an yönünü Batı'ya çevirdi ve bu maksatla Edirne'den İstanbul'a 1519 Nisan'ında hareket ederek donanma hazırlıklarını tamamlamaya girişti. Donanma hazırlıkları onun Rodos seferine çıkacağı bilgisini teyit etmesi açısından önemlidir. Bu bilgi Sultan'ın hayatının son 2 yılını Ruznamesine yazan Haydar Çelebi tarafından ortaya atılır ve tarihçilerce desteklenir. Öte yandan Anadolu'da çıkan karışıklığın sürmesi ulemayı rahatsız eder ve sefer hakkının Anadolu'dan yana kullanılmasını isterler. Kudretli Osmanlı Sultanı istişareye önem veriyor olmalı ki bu hoşuna gitmeyen karar sonrası sadece sinirlenmekle yetinerek seferden vazgeçtiğini bildirip 18 Temmuz 1520 tarihinde İstanbul'dan Edirne'ye gitmek üzere hareket etti.

I. Selim, Edirne yolculuğuna çıkmadan birkaç gün önce saray bahçesinde gezinirken sırtında bir ağrı olduğu ve diken gibi bir şeyin canını acıttığını nedimi Hasan Can'a söyler. O da müsaade isteyerek yarayı kontrol eder, fakat elle yapılan yoklamada bir şeye rastlayamaz ve Sultan'ın ağrısının devam etmesi üzerine sırtını açarak bakar ve kılların arasında ucu beyazlamış bir sivilce görür. Padişah bunun sıkılıp patlatılmasını ister. Fakat bunun tehlikeli olabileceğini söyleyen Hasan Can'a, bugün Sultan Selim ile ilgili menkıbe haline gelen cevap gelir: "Biz çelebi değiliz ki küçük bir çıbandan dolayı cerraha başvuralım."

Ertesi gün hamama giderek tellağa sivilceyi sıktıran I. Selim'in acısı dinmez, bu hadiseden sonra daha da artar. Bunun bir sivilceden öte veba uru olma ihtimalinin yüksekliğini vurgulayan Feridun Emecen, "Onun Edirne'ye hareketi Batı'ya karşı çıkacağı bir seferin habercisi olarak kaynaklarda yerini almışsa da bu sırada İstanbul'da çıkan veba salgını dolayısıyla dinlenmek ve hastalıktan kaçınmak için buraya hareket etmiş olması da kuvvetle muhtemeldir. Padişahın veba hastalığından etkilendiği söylenebilir, omuzu arasında çıkan bu urun da veba yumrusu olma ihtimali vardır. Yol esnasında giderek ur büyümeye başlamış ve padişahın ıstırabı daha artmıştı. İstanbul'dan getirilen hekimler buna bir türlü çare bulamadı. Yaraya zift yakısı konulmuş, fakat faydası olmamıştı. Çorlu yakınlarında Sırt köyüne gelindiğinde artık hareket edebilecek durumda değildi ve zaruri olarak burada konaklandı. Hekimlerin müdahalesine rağmen hastalığı giderek artan Padişah burada 2 ay süreyle tedavi gördükten sonra 22 Eylül 1520'de sabaha karşı nedimi Hasan Can'a okumasını söylediği Yasin suresini tekrarlarken geldikleri "Selam" ayetinde ruhunu teslim etmiştir."

I. Selim'in nedimi Hasan Can'ın oğlunun, tarihçi Hoca Sadeddin Efendi'ye naklettiğine göre de "Ölüm vakti gelip çattığında bana seslendi ve şöyle dedi: 'Hasan Can, ne haldir' Ben kulu ona söyledim ki 'Sultanım Allah'a yönelip O'nunla olma vakti gelmiştir.' Bunun üzerine buyurdu ki 'Ya sen bizi bunca zaman kiminle bilirdin. Allah'a yönelişimizde kusur mu gördün?' Ben dedim ki: 'Haşa, bir an bile Allah'ı anmada gaflet içinde olduğunuzu görmedim. Ama bu zaman ötekilere benzemez, ihtiyat olsun' diye söyledim. Bir süre sonra Yasin suresini okumamı buyurdu. Bunun üzerine bir kere Yasin suresini okuyup tamamladım. Benimle sureyi tekrar ediyordu. İkinci defa 'Selamun kavlen min Rabbi'r-Rahim" ayetine gelince gördüm ki mübarek dudakları sözü edilen ayeti okuyor gibi kıpırdıyordu ve sağ şehadet parmaklarını kaldırıp geride kalan parmaklarını sıkıp güçlü elleri ellerimde olup kolunu sıyırıp nabzını tuttum. Hekimbaşı

Ahi Çelebi bana bakıyordu. Çabamı görünce 'Henüz yaşıyor, niye böyle acayip davranıyorsunuz?' diye beni azarladı. Ben de dedim ki: 'Bu kapıda hizmet gördüğüm günden bu yana velinimetimin hizmetinden bir dakika bile yüz döndürmedim. Bu anda ona gereken hizmet budur, hekimlik bir durum artık kalmadı, cevherimiz elden gitti.'"[1]

Cenaze namazı Fatih Camiinde kılındı. Ve kendi adına yapılan Yavuz Selim Camiinin avlusuna defnolundu.

1 Beyaztarih.com

10. PADİŞAH:
HALİFE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Doğumu-Vefatı: H. 902-974 / M. 1494-1566

Tahtta Kaldığı Yıllar: H. 926-974 / M. 1520-1566

26 yaşında tahta çıktı, 46 sene padişahlık yaptı ve 72 yaşında vefat etti.

Kanuni Sultan Süleyman (1495-1566)

Yavuz Sultan Selim'in oğludur. İlmi, ilim ehlini, edebiyatı ve şairleri sever, değer verirdi. Son derece halim ve tedbirli hareket ederdi. Bir karar aldığında ise o kararından dönmezdi. Cesur, saygın ve heybetliydi. Babası onun iyi bir şekilde yetişmesi için gayret sarfetmişti. Bu köklü eğitim ve terbiyenin nihayetinde 26 yaşındayken Osmanlı Devleti'nin tahtına geçmiştir. Verdiği hükümlerde kararlı ve tedbirli davranır, çok derin düşünürdü. Kanunname yazılmasını emrettiği ve bizzat uygulattığı için kendisine "Kanuni" ünvanı verilmiştir. İngiltere kralı onun, yönetimdeki adaletini ve yönetim sistemini takip ettirmek için İstanbul'a elçiler göndermiştir. Avrupalılar zaferle sonuçlanan birçok savaşa komutanlık yaptığı için onu dedesi Fatih'e benzeterek "Muhteşem Süleyman" olarak anmışlardır.

Onun dönemi Abbasi Devleti'nde Harun Reşid dönemi gibi, Osmanlı Devleti'nin altın çağını temsil eder. Yavuz Sultan Selim Han vefat edince, Manisa'da bulunan Şehzade Süleyman, Veziriazam Pîrî Mehmed Paşa vasıtasıyla İstanbul'a davet edildi, 30 Eylül 1520'de tahta çıkarak onuncu "Osmanlı Sultanı ve İslâm Halifesi" oldu. Osmanlı ülkesinde huzur ve sükûn temin ettikten sonra, Avrupa seferlerine başladı. Macar Kralı II. Layoş'un, Kutsal Roma Germen İmparatoru Şarlken'e güvenerek, Osmanlı elçisine düşmanca davranması üzerine, Orta Avrupa'nın kilidi sayılan ve önceki devirlerde üç defa kuşatılıp alınamayan Belgrad üzerine sefere çıktı. 18 Mayıs 1521'de İstanbul'dan hareket eden Kanunî Sultan Süleyman Han, 29 Ağustos'a kadar şehrin çevresindeki kaleleri fethettirdi. 29 Ağustos 1521'de Belgrad Kalesi de teslim alınarak, 30 Ağustos Cuma günü, şehrin en büyük kilisesi camiye çevrilerek Cuma namazı kılındı. Belgrad'ın imarı için hazineden büyük yardımlar yapıldı.

Mohaç Seferi:

Macar Kralı II. Layoş'un; Şarlken ile akrabalık kurup Osmanlı Devletine karşı İran Safevî Devleti ve Sultan Süleyman Han'ın hâkimiyetindeki Eflâk ve Boğdan beylikleriyle ittifak kurması, Papalığın

Haçlı rûhu ile Hıristiyanları kışkırtması ve esir Fransız Kralı için annesinin, Osmanlı Sultânından yardım istemesi üzerine bu sefer tertib edildi. 23 Nisan 1526'da İstanbul'dan hareket eden Kanûnî, 29 Ağustos 1526'da Macaristan ve Haçlı ordusunu Mohaç Meydan Muhârebesinde büyük bir mağlûbiyete uğratarak zafer kazandı (Bkz. Mohaç Meydan Muhârebesi). Macaristan Krallığının başşehri Budin (Budapeşte) dâhil Macaristan, Erdel (Transilvanya) Türklerin hâkimiyetine geçti.

Avusturya Seferi

Mohaç Meydan Muhârebesinden sonra, Macaristan'da askerî harekât bitti. Fakat siyasî faaliyetler başladı. Osmanlı padişahının, Budin muhafazasına ahalinin de arzusuyla tayin ettiği, Erdel Voyvodası Zapolya'ya karşı, Viyana Arşidükü Ferdinand, Macar kralı olmak için harekete geçti. Ferdinand 1527'de Macaristan'a girip Zapolya'yı mağlûb ederek,- Budin'i işgal etti. Macaristan'daki hudut hadiseleri ve Zapolya'ya yardımda bulunmak üzere Sultan Süleyman Han, 10 Mayıs 1529'da Avusturya Seferine çıktı. Ferdinand'ın işgalindeki Budin 8 Eylül 1529'da teslim alındı. Zapolya 14 Eylül'de Osmanlı'ya sâdık kalmak şartıyla Kral Yanoş ünvanıyla Macar tahtına geçirildi. Osmanlı Ordusu 22 Eylül'de Avusturya'ya girdi ve 25 Eylül'de Viyana önlerine geldi. Viyana'nın teslimini isteyen Sultan Süleyman Han, teklifin kabul edilmemesi üzerine, 27 Eylül 1529'da şehri kuşattı.

Alman Seferi:

Mukaddes Roma-Germen İmparatoru Şarlken'in ve kardeşi Avusturya ve Bohemya Kralı Ferdinand'ın Macaristan'ın içişlerine karışması üzerine Kral Yanoş, Sultan Süleyman Han'dan yardım istedi. Padişah, 25 Nisan 1532'de Alman seferine çıkıp yüz yirmi bin mevcutlu ordusuyla Avusturya'yı zaptetti. Şarlken, 250.000 kişiden fazla olan Hıristiyan ordusuyla Osmanlıların karşısına çıkmaya cesaret edemedi. Osmanlı Sultanının Alman Seferi de düşman ülkesi-

nin ezilmesi ve Avusturyalılardan birçok kaleyi almasıyla netiicelendi. Sultan Süleyman Han'ın, Alman Seferi münasebetiyle Orta Avrupa'da bulunmasından korkup meydan muhârebesinden kaçan Şarlken, 22 Haziran 1533 tarihli İstanbul Antlaşmasıyla Osmanlı Devletinin ve Sultanın üstünlüğünü kabul etti. Antlaşma şöyleydi:

1) Kral Ferdinand, Sultan Süleyman Hanı baba ve metbû (kendisine tâbi olunan, uyulan) bilecek ve ancak "kardeş" diye hitap ettiği veziriâzamla eşit sayılacaktır.

2) Kral Ferdinand, Osmanlı ülkesine saldırmayacak, Sultan da Avusturya ülkesiyle ahalisini kendi tebaası bilecektir.

3) Kral Ferdinand, Macaristan üzerindeki verâset iddialarından vazgeçecek, Macaristan'ın batısı ve kuzey batısındaki arazisinin hâkimi olacaktır.

4) Macar Kralı Yanoş ile Kral Ferdinand arasında, Osmanlıların uygun göreceği sınır geçerli olacaktır.

5) Eski Kraliçe ve Ferdinand'ın kızkardeşi Maria'nın kocasından miras kalan malikâne, geçimi için ihsan edilecektir.

6) Bu antlaşma geçici değil devamlıdır. Avrupa'da, Fransa'dan başka Avusturya'nın da Osmanlı Sultanının himâyesini kabul etmesiyle Şarlken'in "Avrupa İmparatorluğu" kurma projesi gerçekleşemedi. Türklerin takip ettiği cihanşümûl dünya hakimiyeti siyaseti gereğince, Kanunî Sultan Süleyman Han ve Osmanlı Devleti, Avrupa'da tek başına söz sahibi oldu.

Boğdan Seferi:

Osmanlı Devleti'nin düşmanlarıyla işbirliği yapan Boğdan Voyvodalığının bazı hareketleri üzerine sefere karar verildi. 8 Temmuz 1538'de İstanbul'dan hareket eden Padişah'ın, Avrupa içlerine ilerlerken düşman ülkesinde bile ahalinin canına, ırzına, malına, mülküne ve hatta tarlasındaki ekili mahsûlüne zarar verdirtmeden hareketi güzel bir adalet örneği oluyordu. Mimar Sinan bu

seferde, kenarı bataklık bir araziye sahip, Prut Nehri üzerine büyük ve sağlam bir köprü yaparak Osmanlı ordusunun yoluna devam etmesini temin etti. 15 Eylül 1538' e Boğdan Voyvodalığının merkezi Suçava'ya girildi. Ahali İslâm dininin adaletini temsil eden ve Avrupa'ya medeniyet götüren Osmanlıyı istediğinden, Voyvoda kaçmak mecburiyetinde kaldı. Boğdan meselesini halleden Sultan Süleyman Han, büyük ganimetlerle 27 Kasım'da İstanbul'a döndü.

Budin Seferi:

Osmanlı Devletine tabi Macaristan Kralı Yanoş ölünce, Kral Ferdinand fırsattan istifadeyle Budin'e büyük bir Avusturya-Alman ordusu sevk etti. Macar Kraliçesi İsabelle, Sultan Süleyman Han'dan ve ordusundan yardım istedi. 20 Haziran 1541'de İstanbul'dan hareket eden Padişahın yaklaşmakta olduğunu haber alan düşman, Tuna nehrini geçmeye çalışırken Osmanlı ordusunun ustaca hareketiyle 21/22 Ağustos gecesi imhaa edildi. Bu zaferle Budin ve Macaristan, antlaşmaya sadık kalmayan Avusturya-Alman Kralı Ferdinand'ın istilasından kurtarıldı. Macaristan, Osmanlı Devletine katılarak 30 Ağustos 1541'de Budin Beylerbeyliği ve idare teşkilatı kuruldu. Kral Yanoş'un ve Kraliçe İsabelle'in bir yaşındaki oğlu Sigusmund Yanoş, Erdel Hanlığına tâyin edildi. Budin'in en büyük kilisesi camiye çevrilip "Fethiye" adı verildi. Kanunî bu camide, Ebussu'ûd Efendinin imametinde 2 Eylül 1541'de ilk Cuma namazını kıldı. Budin'de adaleti tesis ettirdi. Defalarca verdiği sözü tutmayarak, tekrar riyakârca Macar Krallığına talip olduğunu iddia eden Kral Ferdinand'ın isteği Osmanlı Devletince reddedildi. Kral Ferdinand, 1542 yazında, yıllık haraç karşılığında Macar Krallığının kendisine verilmesini tekrar teklif ettiyse de bu teklif dikkate alınmadı. Ferdinand, Budin'in bir Türk eyaleti olmasından ürkerek telaşa kapıldı. Avrupa'da Türk-İslâm tehlikesinden bahsederek propagandaya başladı. Avusturyalı, Alman ve diğer Avrupa milletlerinden 100.000 mevcutlu büyük bir Hıristiyan ordusu top-

ladı. Peşte Kalesini kuşatan müttefik Avrupa ordusuna karşı, Budin Beylerbeyi Yahya Paşazâde Bali Bey, sekiz bin askerle müdafaada bulundu. 17 kasım 1542'de Osmanlı ordusunun başında İstanbul'dan hareket eden Sultan Süleyman Han, henüz yoldayken, 24 Kasım'da düşmana karşı gece taarruzuyla Peşte Zaferi kazanıldı. Müttefik Avrupa orduları perişan bir hâlde kaçarken imha edildi. Düşmanlardan pek çok esir ve ganimet alındı. Zafer haberi Padişah'a ulaşınca o, Edirne'de kaldı.

Avusturya Seferi:

Estergon Seferi de denilen bu sefere, Osmanlı eyaleti hâline gelen Budin'in emniyet ve teşkilatını pekiştirmek için çıkıldı. Padişah'ın emriyle Budin Kalesine Müslüman ahali iskan edilip dinî müesseselerin yapımına başlandı. Âlimler tayin edilerek Avrupa'ya İslâm dininin daha da yayılarak yerleşmesi için faaliyetler genişletildi. 23 Nisan 1543'te İstanbul'dan hareket eden Kanunî, yol boyunca alınması lüzumlu mevkileri fethettirerek 29 Temmuz 1543'te Tuna Nehri sahilinde ve Budin yakınlarındaki başpiskoposluk merkezi Estergon önüne vararak şehri kuşattı. Estergon Kalesindeki Alman, İtalyan ve İspanyol muhafız askerleri teslim teklifini kabul etmeyince, devrin en büyük ve tesirli ateşli silahlarına sahip Osmanlı ordusu, 315 topla kaleyi dövmeye başladı. Kanunî'nin en muhteşem seferlerinden biri olan Estergon Seferine gayet planlı ve tedarikli çıkılmıştı. Anadolu ve Rumeli orduları Padişah'ın maiyetinde, çeşitli sınıfların aldığı sefer tertibi, mühimmatı ve erzağı mükemmeldi. Estergon, Osmanlı kuşatmasına on iki gün mukavemet edebildi. 10 Ağustos'ta müdafilerin çekilip gitmesine müsaade edildi. Şehrin en büyük kilisesi camiye çevrilerek Kanunî Sultan Süleyman Han, Cuma namazını burada kıldı. Osmanlı fütühatı, Avrupa'da devam ederek eski Macar krallarının taht merkezi İstolni-Belgrad 20 Ağustos'ta kuşatıldı. 4 Eylül'de fethedilen İstolni-Belgrad'da büyük kilise camiye çevrildi. Mevsim ilerlediğinden Padişah, 7 Eylül'de İstanbul'a hareket etti.

Avrupa'daki fetihler durmadı. Budin Beylerbeyi, Avusturya kalelerine karşı harekâtı devam ettirdi. On altıncı yüzyılın ortalarında Avrupa'da Osmanlı askerî kuvvetlerinin bu muhteşem başarıları yanında Akdeniz'de ve Atlas Okyanusu'nda hepsi birer denizkurdu olan Türk levendleri de Osmanlı bayrağını şan ve şerefle dalgalandırıyorlardı. Bu kara ve deniz harekâtlarından Fransa da menfaatleniyordu. Mukaddes Roma-Germen İmparatoru ünvânı taşımak arzusuyla Avrupa siyasetinde hakim rol oynamak isteyen Şarlken'in elinde esir olan Fransa Kralı I. Fransuva, annesi vasıtasıyla Kanunî'den yardım talep ediyordu. Fransızlara yardım eden Osmanlılardan korkan Şarlken, Kanunî'yle antlaşmak için elçilik heyeti gönderdi. Osmanlı devlet adamları tarafından kabul edilen Şarlken ve kardeşi Ferdinand'ın elçilik heyetleri ile uzun süren müzakereler oldu. 13 Haziran 1547 Antlaşması'na göre, Almanya ve Avusturya, Osmanlılara yıllık otuz bin duka haraç vermeyi kabul ettiler. İmparator ünvanını kullanmamayı kabul eden Şarlken, İstanbul Antlaşması'nı 1 Ağustos'da imzalayınca Osmanlı Padişahı da bu antlaşmayı 8 Ekim 1547'de tasdik etti.

Zigetvar Seferi:

Osmanlı ordusunun İran seferlerinde, Safevî Devleti ile Papalık ve Hıristiyan devletler bir olup aralarında anlaşarak Avusturya ve Macaristan'da çeşitli hadiseler çıkartıyorlardı. 1562 Osmanlı-Avusturya Antlaşması'nda kabul ettikleri vergiyi ödemedikleri gibi yeni Kral II. Maksimilyan'ın olumsuz tutumu ve Zigatvar Kalesindeki düşman kuvvetlerin ahaliyi taciz etmeleri üzerine, Osmanlı ordusu, başlarında Sultan olduğu hâlde 1 Mart 1566'da İstanbul'dan hareket etti. Sultan Süleyman Han, bu on üçüncü seferinde yetmiş üç yaşındaydı. Hayatı, seferden sefere koşarak insanlığı Hakka kavuşturacak yola davetle geçmişti. Birtakım hastalıklardan dolayı durumu iyi olmayan, ayaklarında nikris hastalığı bulunan Padişah, zulmün önüne geçmek, ahalinin huzur ve güveni için, hasta hâliyle Osmanlı tarihinin en muhteşem askerî harekâtı kabul edilen sefere bazen ara-

ba, bazen tahtırevân ile gidiyor ve yerleşim merkezlerine girileceği zaman, ata binerek en muteber psikolojik metodları tatbik ederek ilerliyordu. 1566 Ağustos başında kuşatılan Zigetvar Kalesini, Zerniski Makloş müdafaa etmekteydi. Günlerce süren kuşatmada birçok defa umumî hücumlar yapıldı. Zigetvar Kuşatmasından iyice bunalan Kont Zerniski, Eylül başındaki huruc harekâtında öldürülünce 7 Eylül'de kale fethedildi. Kanunî 6-7 Eylül gecesi vefat ettiyse de askerin moralinde bozukluk meydana gelmemesi için ordudan gizli tutuldu. Bu sefer ile Zigetvar'dan başka; Güle, Lügos ve diğer bazı kaleler de fethedildi.

Doğu Seferleri: Kanunî, batıda Hıristiyan Avrupa devletleri ile mücadele ederken, İran'daki Şiî Safevî Devleti de Mukaddes Roma-Germen Devletiyle Osmanlılara karşı ittifak kurarak Doğu Anadolu'da hududa tecavüz ettikleri gibi, Sünnî halka da zulmediyorlardı. Safevîlerin ajanları Osmanlı ülkesinde faaliyet gösterip Celâliler vasıtasıyla iç isyanlar çıkarmak istiyorlardı. Şah Tahmasb'ın bu düşmanca davranışları yüzünden Sultan Süleyman Han harekete geçti. 27 Ekim 1533'te Vezir-i âzam Makbul İbrahim Paşa'yı İstanbul'dan doğuya gönderen Sultan'ın kendisi de baharda sefere çıktı.

Irakeyn Seferi:

11 Haziran 1534'te İstanbul'dan hareket eden Kanunî Sultan Süleyman Han, 20 Temmuz'da Konya'ya geldi. Konya'da Mevlanâ Celaleddîn Rûmî'nin türbesini ziyaret edip Kayseri-Sivas-Erzincan yoluyla 27 Eylül'de Tebriz'e girdi. Safevîlerin zulmünden bunalan şehir halkı, Kanunî'yi ve Osmanlı ordusunu sevinçle, kurtarıcı olarak karşıladılar. Yavuz Sultan Selim Han'a karşı 1514 Çaldıran mağlûbiyetinin hâlâ tesirinde olan Safevîler, devamlı Osmanlılardan kaçıyor, meydan muhârebesi için ortaya çıkamıyorlardı. Osmanlı kuvvetlerinin bölgeye gelmesinden memnun olan ahali, âlimler, kale ve şehir hâkimleri Padişah'a bağlılıklarını arz ettiler. Hz. Ali ve Hüseyin'in makamlarının bulunduğu Kerbelâ ve Hanefî mezhebinin kurucusu

İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin kabrinin bulunduğu Bağdat Valisi Zülfikâr Han ve büyük İslâm âlimi ve Veliy-yi kâmil Abdülkâdir-i Geylanî'nin memleketi Geylân Hakimi Malik Muzaffer, Sultan Süleyman Han'a bağlılıklarını bildirdiler. 24 Kasım 1534'te Bağdat'a giren Osmanlı ordusunun ardından Azamiyye'de İmam-ı A'zam'ın kabrini ziyaret edip büyük bir türbe yapılmasını emrettikten sonra Kanunî Sultan Süleyman Han, 30 Kasım'da şehre girdi. Bağdat'ta ahalinin, âlimlerin, kumandanların ve devlet adamlarının bulunduğu bir sırada şükür ifadesi olan dinî merasim yapılarak, ihsânlarda bulunuldu. 1534-1535 kışını Bağdat'ta geçiren Sultan, burada Osmanlı devlet teşkilâtını tesis ettirdi. Bağdat'ın mübârek beldelerini, Kerbelâ'da Hz. Ali ve Hüseyin'in makamlarını ziyaret etti. Geylan'da Abdülkâdir-i Geylanî hazretlerinin kabrine türbe ve yanına imâret, İmam-ı A'zam'ın kabrine türbe yaptırdı. Safevî tehlikesini kesin olarak bertaraf etmek isteyen Kanunî, Şah Tahmasb'ın Van istikametinde olduğu haberi üzerine harekete geçti. 1 Temmuz 1535'te Tebriz'e gelen Osmanlı Sultanı, devamlı kaçan Şah Tahmasb Safevî'yi takib için İran içine girdiyse de karşı çıkan olmadı. Avrupa devletlerinden ve Safevîlerden elçi heyetlerini kabul eden Sultan Süleyman Han, dönüşünde de Mevlana Muhammed Şems-i Tebrizî'nin makamı dâhil mübarek beldeleri ziyaret ederek Tebriz-Diyarbekir-Antakya-Adana-Konya yoluyla 8 Ocak 1536'da İstanbul'a geldi. Irak-ı Arab ve Irak-ı Acem fethedildiği için "İki Irak seferi" manasında "Irakeyn Seferi" adı verilen bu hareketin neticesinde, bölgedeki Şiî Safevî hakimiyeti sona erdirildi, Bağdat dâhil Basra, Osmanlı ülkesine katıldı.

Tebriz Seferi:

Osmanlı Devleti'nin batı cephesindeki muharebeler ile meşguliyetini fırsat bilen, Irakeyn Seferinde Sultan Süleyman Han'dan devamlı kaçan Şah Tahmasb ve Safevî ordusu, Doğu Anadolu'da saldırganca hareket ederek Anadolu'da Şiîlik propagandası yaptırıyorlardı. Şah Tahmasb'ın, huduttaki bazı Osmanlı kale ve mevkilerini

ele geçirmesi, Safevîlere isyan eden, Şah İsmail'in oğlu Şirvan Valisi ElkasMirza'nın Sultan Süleyman Han'dan yardım istemek gayesiyle İstanbul'a gelmesi ve Şiî propagandasına karşı âlimler ile Osmanlı halkının tepkisi üzerine sefere çıkıldı. 29 Mart 1548'de İstanbul'dan hareket eden Sultan, Konya-Kayseri-Sivas yoluyla 28 Temmuz 1548'de Tebriz'e gelinceye kadar, Doğu Anadolu'da fütûhâta devam edildi. Osmanlı ordusundan devamlı kaçan Safevîlerden 25 Ağustos'ta Van teslim alındı. Van ve Diyarbekir'den Haleb'e gelen Padişah, 1548-1549 kışını burada geçirdi. Kanunî Halep'teyken Osmanlı fütühâtı devam etti, Doğu Anadolu'da Safevî propagandasına aldanarak asi olanlar yola getirildi. Gürcistan Seferine çıkılarak; Berakân, Gömge, Penak, Germek, Samagar, Ahadır kaleleri ve mevkileri fethedildi. 6 Haziran 1549'da Halep'ten hareket eden Sultan, 21 Aralık'ta İstanbul'a döndü.

Nahcivan Seferi:

Osmanlı ordusunun Macaristan'da, Sultan Süleyman Han'ın Edirne'de bulunmasından istifaade eden Safevîler ve Şah Tahmasb, Doğu Anadolu'ya saldırdı. Van civarında Osmanlı ülkesi ve ahalisine karşı düşmanca davranıp zulmettiren Şah Tahmasb, Adilcevaz ve Ahlat kalelerini Hıristiyanların da teşvikleriyle tahrib ettirip Erciş Kalesini de kuşattırmıştı. Osmanlıların içişlerine karışarak devlet adamlarına türlü iftira kampanyası başlatılınca, Sultan Süleyman Han, İran Seferine karar verdi. 28 Ağustos 1553'te İstanbul'dan hareket eden Padişah, Konya yoluyla Haleb'e gitti. 8 Kasım'da Haleb'e gelen Sultan, 1553-1554 kışını burada geçirdi. 15 Mayıs 1554'te Diyarbekir'de toplanan Harp Divânı'nda Osmanlı devlet adamları ve kumandanları Sultan Süleyman Han'dan İslâm'a hizmet beklediklerini arz edip emirlerinde Hind'e ve Sind'e dahi gidebileceklerini ifade ettiler. 20 Mayıs'ta Diyarbekir'den Nahcivan ve Revan üzerine sefer niyetiyle hareket edildi. 5 Temmuz'da Şah Tahmasb'a, Kars önlerinde harp daveti çıkarıldı. Ancak Osmanlının yokluğunda Doğu

Anadolu'yu kana bulayıp Müslümanlara her türlü insanlık dışı fiilleri işleyen İran Safevîleri, muharebe meydanında görünmeyince, İran'a tabi Şüregil, Şaraphâne, Nilfirâk alındı, 18 Temmuz'da Revan'a girildi, Arpaçay, Karabağ'dan sonra Padişah 30 Temmuz 1554'te Nahcivan'a geldi. Osmanlı ordusuna büyük ganimetler düşen bu seferde, Kerkük de fetholundu. Doğu'da Osmanlı hâkimiyeti kesinleşince, 28 Eylül 1554'te Erzurum'dan hareket eden Sultan, 1554-1555 kışını geçirmek için 30 Ekim'de Amasya'ya geldi. Şah Tahmasb'ın sulh isteği üzerine 29 Mayıs 1555'te Osmanlı-Safevî Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre: Toprak bakımından Ardahan, Göle, Arpaçay ve çevresi Osmanlılara verildi; inanç bakımından Şiî İranlıların Hz. Ebû Bekr, Ömer, Osman, Âişe dâhil sahabîlere küfür ve iftira etmemeleri ile mukaddes makamlara hürmet göstermeleri için ahd alındı. Kanunî Sultan Süleyman Han'ın doğu seferleri neticesinde Safevîlerin almış oldukları Doğu Anadolu toprakları bugünkü şekliyle Türkiye'ye dâhil edildi. Batı İran, Gürcistan ve Irak fethedildi.

Deniz Seferleri:

Kanunî tahta geçtiğinde Karadeniz, Marmara ve Ege denizleri Türk gölüydü. Böyle olmasına rağmen, Akdeniz bütünüyle Osmanlı hâkimiyetinde değildi. Batı Anadolu sâhillerine çok yakın Rodos Adası, coğrafî, stratejik mevkii, korsanlık ve Osmanlı düşmanlarıyla müttefik olarak hareket etmesi, devletin hâkimiyeti ile Akdeniz'in emniyeti için tehlike gösterdiğinden sefere karar verildi. Rodos Adası, Haçlı şövalyelerinin idaresinde olup korsan yatağıydı. Rodos şövalye idaresi; Osmanlı Devletine karşı Papalık başta olmak üzere, Hıristiyan devletler ve âsilerle devamlı münasebette bulunuyor, Osmanlı deniz ticaretiyle Müslümanların hacca gitmelerini engelliyorlardı. Ayrıca Anadolu sahillerine baskın düzenleyerek halkı tâciz ettikleri gibi, Kanunî Sultan Süleyman Han'ın tahta geçişinde küstahca hareketlerde bulunmuşlardı. Bütün bu sebepler üzerine 700 gemiden meydana gelen Osmanlı donanması, önce İkinci Vezir

Çoban Mustafa Paşa kumandasında Rodos'a gönderildi. 16 Haziran 1522 tarihinde Padişah, İstanbul'dan Kapıkulu ve Tımarlı sipahileriyle karadan yola çıktı. 28 Temmuz'da Marmaris'ten Rodos'a geçen Sultan, kalenin teslimini şövalyelerden istedi. Antlaşma ile Rodos'un teslimi kabûl edilmeyince 29 Temmuz'da savaş başladı. Yeniçağın en sağlam (müstahkem) kalesine sahip Rodos'un, devrin bütün teknik ve ateşli silahlarını elinde bulunduran Osmanlı ordusu karşısında, Avrupalılardan çok yardım almasına rağmen, fazla dayanamayacağı meydandaydı. Rodos başşövalyesi Viye dö Lil Adam, Fatih Sultan Mehmed Han'ın oğlu Cem Sultan meselesini ve oğlunu ileri sürerek yine küstahlık gösterdiyse de Sultan Süleyman Han, taviz vermeyerek kalenin teslimini istedi. Osmanlı topçu ve lağımcısının çalışmalarıyla Rodos'un bütün istihkamları Türklerin eline geçince, başşövalye antlaşmayla adayı Osmanlılara teslim etti. Aralık 1522 sonunda bütünüyle Türk hâkimiyetine giren Rodos adasındaki üç bin kadar Müslüman esir kurtarıldı. Korsanlar adayı terk edince, Kanunî Sultan Süleyman Han, Ada'nın imârını emretti. Papalığın doğudaki son temsilcisi olan Saint-Jean Haçlı Devleti yıkılarak, Batı Anadolu korsanlığı bertaraf edildi. İstanbul-Suriye-Mısır deniz ticareti ve Hac yolu emniyete alındı.

Korfu Seferi:

Venedik Cumhuriyetinin Papa'nın da teşvikiyle Osmanlı Devletine riyakârca davranması ve Hıristiyan ittifaka dâhil olması üzerine harekete geçildi. Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın emrindeki Osmanlı donanmasındaki kara ordusuna da İkinci Vezir Lütfi Paşa kumanda ediyordu.

7 Mayıs 1537'de İstanbul'dan yola çıkan Kanunî Sultan Süleyman Han'ın bu seferinde hedef Adriyatik ve İtalya'dır. 13 Temmuz'da Avlonya'ya gelen Padişah, Adriyatik'teki askerlere yardım edip Venediklilerin tahrikiyle Delvine ile havalisinde çıkan isyanları bastırttı. Osmanlı donanması İtalya sahillerini abluka altına aldı. Haçlıların

büyük amirali ve Akdeniz kıyısındaki Müslüman ahali ile denizcileri taciz eden Andrea Doria, bütün aramalara rağmen Osmanlı kaptan-ı deryası Barbaros Hayreddin Paşa'nın karşısına çıkamadı. Korfu Adasını fethettiren ve kalesini kuşattıran Sultan, Avlonya'da bulunuyordu. Kanunî, mevsim şartları ve dört Osmanlı askerinin top güllesiyle şehîd olması üzerine, 6 Eylül 1537'de kuşatmayı kaldırttı. 15 Eylül'de İstanbul'a hareket eden Padişah, kara ve deniz harekâtının devamını emretti. Kaptan-ı derya Barbaros Hayreddin Paşa, Venediklilere ait Şira, Patmos ve Naksos adalarını fethetti. Kanunî devrinde Osmanlı Fütûhâtı daimî fetihler neticesinde devletin hudutları genişledi. Batıda Almanya içlerine kadar giren akıncı beyleri, doğuda Hazar Denizine ulaştı, Türkiye-Orta Asya birleşmesi siyaseti yanında, bütün Arabistan, Ortadoğu dâhil, Hind Okyanusu'ndan Umman Denizi'ne, Basra Körfezine, Kızıldeniz'e ve Kuzey Afrika'dan Atlas Okyanusu'na kadar yayıldı. Akdeniz fütuhâtı netîcesinde Atlas Okyanusu'nda her biri birer deniz kurdu olan Osmanlı levendleri ve reisleri dolaşmaktaydı. Afrika sahilleri ile Batı Akdeniz'de Oruç, Hayreddin ve Hızır Reisler, Akdeniz'de Turgut Reis, Piyale Paşa, Sinan Paşa, Salih Reis, Hind Okyanusu'nda Hadım Süleyman Paşa, Selman Reis, Süveyş'te Seydi Ali Reis, Murad Reis Osmanlı sancağını dalgalandırıp fetihler yapıyorlardı. Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa Preveze'de, Turgut Reis Cerbe'de Haçlı donanmalarını bozguna uğratarak Türk-İslâm tarihinin en muhteşem zaferlerini kazandılar. Diğer Devlet ve Beyliklerle münasebet "Türk Asrı" denilen 16. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin Sultanı Süleyman Han'ın dünyanın bütün kralları ve beylerine karşı yüksek otoritesi vardı. Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu, Portekiz, İspanya, Fransa, Milano, Napoli, Papalık, Venedik, Ceneviz, Macaristan, Avusturya, Lehistan, Rus Knezleri, Safevî, Gürganiyye, Özbek; devlet, krallık, dükalık ve sultanlığı ile münasebetlerde bulunuldu. Kırım Hanlığı, Mekke-i Mükerreme Emîrliği, Eflâk, Boğdan, Erdel voyvodalıkları, Ragusa cumhuriyetleri Osmanlı Devletine tâbi ve imtiyazlı hükümetlerdi. Mukaddes Roma-Germen İmparatoru Şar-

lken'in ülkesinde esaret hayatında yaşayan Fransa Kralı I. Fransuva kurtarılarak, dünya ticaret ve hakimiyet siyaseti gereğince imtiyaz verildi. Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu, Avusturya, Lehistan, Safevî devletleri ile sulh antlaşmaları imzalandı. Gürganiyye, Özbek devletleri ile dostluk tesis edildi.

Sultan Süleyman Han'ın asıl adından daha fazla bilinip şöhretli olan "Kanunî" ünvânı, önceki Osmanlı Kânunnâmeleri'ni ve devri icâbı lüzumlu hükümleri, İslâm Hukuku esaslarında toplattırıp tanzim ettirmesinden gelir. "Kanunnâme-i Âl-i Osman"ın hazırlanmasında Sultan Süleyman Han'a devrin büyük âlimlerinden olan Ahmed İbn-i Kemal Paşazâde ve Ebussü'ûd Efendiler yardımcı oldular. Kanunnâme; hukukî, idarî, malî, askerî ve diğer lüzumlu mevzuları içine alan başlıklar altında ceza, vergi ve ahali ile askerlerin kanunlarını ihtiva ediyordu. Yüzyıllarca tatbik edilen Kanunnâme'de tımar ve zeamet sahipleri ile ahalinin hukukî ve malî durumlarını tespit eden, toprakları, öşri, haracî ve mîrî olarak birbirinden ayıran hükümlerin tatbik şekilleri açıklanmıştır. Devleti idare etme, hilafet müessesesinin gerekleri ve sosyal adalet hususları tatbik edilmiştir. Sultan Süleyman Han, Atlas Okyanusu'ndan Umman Denizi'ne; Macaristan, Kırım ve Kazan'dan Habeşistan'a kadar geniş yerleri Allahu teâlâ'nın kelâmı Kur'ân-ı Kerîm'in emirleri ile adaletle idare etmeye muvaffak oldu. Kanunnâme'yi hazırlarken ve tatbik ederken, İslâm âlimlerine danışmadan bir iş ve kanun yapmadı.

Zigetvar'da on üçüncü seferi esnasında 6-7 Eylül gecesi 1566 tarihinde vefat eden Kanunî Sultan Süleyman Han, iyi bir komutan, teşkilâtçı devlet adamı, halife ve ediptir. Vakur, azim ve irade sahibiydi. Adam seçmesini ve yetiştirmesini gayet iyi bildiğinden, devlet kadrosunda kıymetli şahsiyetleri vazifelendirdi. Müsamaha sahibi olmasına rağmen, din ve devlet aleyhine hareketleri affetmezdi. İleri görüşlü olup anlayışı kuvvetliydi. Milletin ve askerin psikolojisini iyi bildiğinden çok sevilirdi. Hayatı seferden sefere koşmakla ve muharebe meydanlarında geçen Kanunî Sultan Süleyman Han dev-

rinde Osmanlı Devleti çok zenginleşti. Kırk altı yıl süren saltanatı müddetince İslâmiyeti yaymaktan başka bir şey düşünmedi. Görevinin 10 yılını seferlerde geçirmiş 6.557.000 km² olarak devraldığı Osmanlı topraklarını 14.893.000 km²'ye ulaştırmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
DURAKLAMA DÖNEMİ

Bu Dönemde 4 Halife Padişah Gelmiştir.
(H. 974-1026 / M. 1566-1617)

GİRİŞ

11. PADİŞAH: HALİFE PADİŞAH İKİNCİ. SELİM

12. PADİŞAH: HALİFE PADİŞAH ÜÇÜNCÜ MURAD

13. PADİŞAH: HALİFE PADİŞAH ÜÇÜNCÜ MEHMED

14. PADİŞAH: HALİFE PADİŞAH BİRİNCİ AHMED

GİRİŞ

"Duraklama dönemi"nden kastımız; sınırları üç kıtaya ulaşan devletin içeride hakimiyetini korumaya çalışırken, Avrupa devletlerine karşı da dışta hakimiyetini korumaya çalışmasıdır. Karada en tehlikeli Avrupa devletleri, Macaristan, Avusturya ve Rusya, Deniz gücü açısından en tehlikeli devletler İtalya, Venedik, İspanya, Portekiz ve bağımsız korsanlardır.

Asya kıtasına gelince; Safeviler ve Portekiz gibi devletlerin deniz donanmalarıdır. Afrika kıtasındaki kara ve deniz savunmasındaki güçlü devletler ise Fransa, İspanya, Portekiz İtalya ve Venedik'tir.

"Duraklama" dönemiyle ilgili, Osmanlı devletinin büyük devletleri ciddi teşebbüslerine rağmen birtakım küçük menfaatler dışında kendi iç işlerine müdahale etmesine izin vermediğini söyleyebiliriz.

Aynı şekilde Endülüs Müslümanlarını kurtarmak, ayaklanmalarına yardım etmek, kaybettiği toprakları geri almak için sürekli teşebbüslerde bulunma konusunda halifelerin, ordunun ve sadrazamların göstermiş olduğu yüksek himmetli çabaları da "duraklama" devrinin içinde sayabiliriz. Bu durum üç kıtada saldırgan düşmanlar karşısında büyük sorumluluktur.

Beyit;

"Ceylanlar Haraş'ın üzerine yığıldılar.

Haraş hangisini avlayacağını bilemedi."[1]

1 Haraş adındaki bir avcı gün boyu av için dolaşır, ancak nafile bir şey avlayamaz. Neticede bitkin düşer ve av teçhizatını çıkartarak uzanır ve uykuya dalar. Uyandığında birden etrafında ceylan sürüsünün dolaştığını görür. Hemen yayına davranır, okunu, hedef aldığı ceylandan daha semiz olan bir ceylana, ondan bir başkasına doğrultur. Neticede ceylanların tümü kaçar ve Haraş hiçbir ceylanı avlayamaz.

Avrupa'ya gelince; Papa, Fransa hariç bütün Avrupa devletleriyle bir araya gelerek Osmanlı devletine karşı bir ittifak oluşturdu. Yapılan savaşlar bazen Osmanlının aleyhine ama genelinde lehine sonuçlanmış, savaşların birçoğunda Osmanlılar galip gelmiş ve Macaristan boyun eğmek zorunda kalmış, Avusturya Osmanlı devletine cizye vermeye devam etmiş, Osmanlı devleti Romanya ve Polonya üzerindeki hakimiyetini tekrar kazanarak sınırları Baltık denizi sahillerine kadar ulaşmıştır.[1]

Deniz savaşları bazen Osmanlı devletinin lehine bazen de aleyhine gelişiyordu. Bazı savaşlarda Osmanlının büyük kayıpları olmuş fakat daha sonra tekrar eski gücüne kavuşarak Karadeniz, Kızıl Deniz ve Arap Denizi'nde ezici zaferler kazanmıştır.[2]

Asya kıtasına gelince, şehirlerinin dörtte üçünü kaybetmiş Safevi devletiyle Osmanlı devleti arasında meydana gelen savaşlarda da sonuç kimi zaman Osmanlının lehine kimi zaman da aleyhinde gelişiyordu. Safevi devleti kaybettiği bazı şehirlerle beraber Bağdat ve Necef'i hükmü altına alarak ehlisünnet mezhebine mensup olanları öldürdü.

Şah Abbas Hristiyanların ticaretini ve misyonerlik faaliyetlerini destekleyerek buna teşvik edip Anadolu'da ayrılık isyanının meydana gelmesine sebep oluyordu. Osmanlılar mukaddes beldelerin girişi olan Bab-ı Mendeb'i ülkesine katarak[3] Yemen'in tamamını yeniden kontrolü altına aldı. Bab-ı Mendeb'i muhafaza etmek için Habeşistan'a gözetleme noktaları koydu.[4]

1 A.g.e., s. 353; Tarihu'd-devleti'l-Osmaniyyeti'l-aliyye, s. 259-260; Devletü'l-Osmaniyye fi tarihi'l-İslami, s. 105.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 339-343; Harbu selasümie sene, s. 396-399; Tarihu'd-devleti'l-Osmaniyye, s. 125-126.

3 A.g.e., s. 355-356; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal abdu'l-hadi, s. 68.

4 A.g.e., s. 346-349; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 484, 487, 460; el-Berku fi fethi'l-Osmani, Kuybuttin en-Nehrevali, s. 173, 177, 218, 255, 266, 249; Dirasatun fi tarihi'l-Arabi'l-kadim, Ömer Abdulaziz, s. 102-103; Ğayetü'l-emani fi ahbari'l-kutru'l-bani, Yahya b. el-Huseyn, 2/733-736.

Afrika ve Endülüs'e gelince; Osmanlı devletinin yoğun bir çaba sarf ettikten sonra Tunus'u gaspçı ve vahşi Don Juan'ın[1] elinden tekrar kurtardı. Cezair'i İspanyalılardan temizledi. Daha Sonra Mağrib'te Avrupalıların rahatlarının bozulacağı şiddetli savaşlar meydana geldi.[2]

1 A.g.e., s. 344-346; el-Etraku'l-Osmaniyyun fi ifrikya eş-Şemaliyye, s. 250; Har4 bu selasümie sene, s. 400-401; Tarihu'l-Cezair, s. 51; Cuhudu'l-osmaniyyin s. 460.

2 A.g.e., s. 345; Tarihu'l-Cezair, s. 51; Harbu selasümie sene, s. 401; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 460.

11. PADİŞAH:
HALİFE İKİNCİ SELİM

Doğumu-Vefatı: (H. 924-982 / M. 1524-1574)

Tahtta kaldığı yıllar: (H. 974-982 / M. 1566-1574)

42 yaşında tahta çıktı, 8 yıl tahtta kaldı ve 50 yaşında vefat etti.[1]

İKİNCİ SELİM 1524-1574

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 54.

Hikmetle iş gören bir idareciydi, komuta ettiği savaşlarda yiğit ve şecaatli idi. Batılı tarihçilerin onun hakkında "çok içki içerdi" sözü sırf Osmanlı Sultanlarını kötüleyerek, onlardan intikam alıp töhmet altında bırakmak, tarihlerini kirletmek için uydurulmuş iftiradan ibarettir.

Halife II. Selim, babası gibi şair bir padişahtı. Onun döneminde devletin yüzölçümü 15.162.000 km^{2}ye ulaştı. Babasından devraldığında ülkenin yüzölçümü 14.892.000 km^2 idi.

50 yıl yaşadı. Ayasofya Camiinin karşısına defnedildi. Geride sekiz erkek, dört kız çocuğu bırakmıştır.[1]

Annesi olan Yahudi asıllı Müslüman olmuş Hürrem Sultan (Roxelana), babasından sonra tahta oğlunun geçmesi için çok çalışmıştır. Bu sebeple Kanuni Sultan Süleyman'ın padişahlığının son dönemlerinde, Padişah'a karşı birtakım planlar kurmuştur.[2]

II. Selim üç kıtada hüküm sürmüştür.

Avrupa Kıtasındaki Girişimleri

Elinde tuttuğu bazı ülkelerdeki hâkimiyetini sürdürebilmek için yaptığı antlaşmalar ile düşmanını etkisiz hale getirmeyi başarmıştır.[3]

Aşağıdaki maddelerde bu durum gösterilmiştir.

---

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 53.

2 Hürrem Sultan, Kanunî'den sonra Şehzade Mustafa'nın tahta çıkmasını engellemiştir. Şehzade Mustafa büyük bir komutandı, ordu içinde de sevilen bir şehe zadeydi. Tahta çıkması engelendiğinde yeniçeriler Sultan'a karşı büyük bir isyan başlattılar. Sultan Süleyman bu isyanı bastırdı, neticede Hürrem Sultan, oğlunun (II. Selim) tahta çıkmasını sağladı. ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 234; Usuu lu't-tarihi'l-Osmani, s. 102; Devletü'l-Osmaniyye fi tarihi'l-İslami, s. 94.

3 Akdeniz'deki ticaret sahiplerinden olmak için Fransa ile antlaşma yaptı. Fransa da Osmanlı devletinin içinde Hristiyanların oturduğu bütün bölgelere Hıristiyan temsilciler gönderdi. Daha sonra bu temsilciler tedrici olarak o bölgelerde Osmanlı devletine karşı isyan hareketlerini başlattılar. Bu imtiyazlar (kapitülasyonlar) Osmanlı Devletine karşı meydan okumak için Avrupalı devletlerinin yardımlaşmasına cesaret verdi. Kendi aralarında siyasî ve ekonomik olarak yardımlaştılar. Ancak II. Selim, Kudretli Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa desteği ile Avrupa devletlerine karşı tavizsiz bir şekilde durdu ve onların imtiyazlardan faydalanmalarını engelledi. (ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 335; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 230)

1- Kanunî Sultan Süleyman'ın son zamanlarında durumu sarsılan devletin hükümranlığını yeniden eski kuvvetine geri döndüren zeki, mücahit, tecrübeli ve dahi siyasetçi Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa[1] ile yaptığı istişare sonucu, Macaristan'daki mülklerinde haklarını muhafaza etmekle birlikte Osmanlı Devletine yıllık vergisini veren Avusturya devleti ile h. 975 (1567) yılında barış antlaşması akdetti. Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki kapitülasyon antlaşması ve Osmanlı Devletine etkileri daha evvel izah edilmişti.

2- Polonya kralı 9. Şarl ve Fransa kralı ile h. 990 (1569) yılında barış antlaşmalarını yeniledi. Fransa, kendi kralının kardeşini Polonya'ya kral olarak atadı. Geçmişte Fransa ile yapılan antlaşmaların sürmesi sebebiyle, o antlaşmalar Fransa'ya Osmanlı Devletinin her bölgesine Hristiyan misyonerlerin gönderilmesine izin veriyordu. Bu misyoner heyetler halkın arasına fitne tohumları ekerek tedrici olarak isyan ve başkaldırıyı cesaretlendirdi. Başlangıçta azınlıklar olarak Hristiyanların kimliklerini ve dillerini koruyorlardı. Daha sonraları Osmanlı devleti gücünü kaybedip otorite zayıflayınca isyan ederek bağımsızlıklarını istediler. Bu antlaşmalarla elde ettikleri imtiyazlar, özellikle zayıf anında devletin delik deşik edilmesinde önemli etken olmuştur. Bu misyonerlerin gönderilmesi Osmanlının sonuna kadar da devam etmiştir.[2]

3- Rusya'nın Konumu: Rusya, Volga nehri üzerinde bulunan stratejik şehir Astrahan'ı işgal ederek Türkistan'dan gelen hacı yolunu engelliyordu. Bundan dolayı Harezmî, Buhara, Semerkand'da-

1 **Sokullu Mehmet Paşa**: Kanuni Süleyman, II. Sultan Selim ve III. Murad gibi üç Sultan'ın döneminde en güçlü sadrazamlarından biriydi. 1579 yılında öldürüldü. Devlet yönetiminde dosdoğru, hikmetliydi. Yöneticiliği güzeldi. İnce, hassas planlar yapardı. Valilerini dikkatle takip ederdi. Onun suikastından sonra ordu içinde bazı bölükler isyan çıkardı ve ayaklanmalar oldu. Polonya, Osmanlı devletinden ayrıldı. (ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 355; Devletü'l-Os maniyye fi tarihi'l-İslami, s. 101-102)

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 335; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 123-124.

ki Maveraunnehir yöneticileri Sultan Selim'e yeniden hac yolunun açılması için Astrahan'ı kurtarmasını talep ettiler.[1] Sultan bu talebi değerlendirerek h. 976 (1568) yılında Astrahan'ı Rus işgalinden kurtarmak ve bu şehri Osmanlının Maveraunnehir bölgesinin savunma merkezi haline getirmek için Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'yı gönderdi. Sadrazam ilk olarak, Osmanlı donanmasının Karadeniz yolundan Hazar denizine girişini sağlamak, ayrıca Rusya'nın güney taraflara doğru genişlemesini engellemek için, Don ve Volga nehirlerinin arasını birleştirerek Karadeniz ile Hazar denizi arasında kanal açma çalışması başlattı. Böylelikle, İran'ı Kafkasya ve Azerbaycan'dan kovmak, İran ile engebeli Azerbaycan yolu üzerinden savaşmak yerine bu yol üzerinden savaşmak, Özbek'le Tatar ve Kırım'ı birleştirmek, doğudan ve batıdan Orta Asya'ya giden eski yolu birleştirmek mümkün olacaktı. Osmanlılar Don ve Volga nehrinin birleştirilmesi projesine başladı. Kanalın üçte biri tamamlandı, fakat Rusya'nın şiddetli kış mevsimi gelip çatınca çalışma durdu. Bu sebeple Astrahan'ın istilası da gerçekleşemedi. Bunun yanısıra Rusya da hac kafilelerine olan saldırı ve müdahalelerini de durdurdu.[2]

4- Ayasofya Camiini onarıp Edirne'de Selimiye Camiini inşa etti. Osmanlılara cizye vermemenin sevkiyle Kırım kuvvetleri Rusya muharebesinde ilerledi.[3]

Afrika Kıtasındaki Girişimleri ve Endülüs'ü Kurtarma Teşebbüsleri:

Halife Selim, Endülüs'ün kurtuluşu için yoğun hazırlıklar yaptı. Yaptığı bu hazırlıkların tafsilatı ileride gelecektir.

Özetle Cezayir, Tunus ve Kıbrıs adasının kurtuluşu için, İnebahtı deniz savaşı meydana geldiğinde İspanya, Venedik ve bazı

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 337; ed-Devletü'l-İslamiyye, Devletün İslamiyye müftera aleyha, 1/75.

2 A.g.e., s. 337; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 447.

3 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 54.

İtalya şehirleri ile beraber Kutsal Papa ittifakı bir araya gelmiş, bir de Avusturyalı Don Juan liderliğinde Fransa da eklenmişti. Savaş Adriyatik denizinin güneyinde Lepanto (İnebahtı) yakınında meydana geldi. Osmanlı devletinin hedefi Hristiyanlar tarafından gasp edilen bütün yerleri (Tunus, Cezayir ve Trablus'u) geri almaktı. Savaş hicri 979 (1574)'de kızıştı. Savaşın başlangıcında Osmanlılar galip geldi. Fakat sonunda başarısız oldular. 20.000 Osmanlı askeri şehid oldu. 200 geminin yarısı battı, geri kalan gemiler de düşmanın ganimeti oldu. Osmanlılar düşmandan 10.000 kişiyi esir aldılar ve Papa'nın bayrağını taşıyan kutsal gemilerini ganimet olarak ele geçirdiler. Hezimet acısına rağmen Osmanlılar İstanbul'a fatihlerin karşılanışı gibi döndüler. Bu savaş, Osmanlı donanmasının Akdeniz'de aldığı ilk hezimettir. Bu felaket Osmanlı üzerinde fazla uzun sürmedi. Zira yeni donanmanın komutanı Kılıç Ali Bey bütün gayretiyle ve Osmanlı devletinin gücüyle bir yıl içinde 250 adet yeni gemi inşa edince bunu gören Avrupa devletleri bu güçlü donanmadan korkmuşlar, büyük bir harp borcu ödemekle sulh talep etmişler ve Kıbrıs adasından vazgeçmek zorunda kalmışlardır.[1]

Tunus, h. 981 (1573) yılında 138 gemiden meydana gelen büyük bir İspanyol donanması ve üzerinde 25.000 savaşçı askeri bulunan Don Juan tarafından işgal edilmişti. Daha Sonra Osmanlıların cesur paşalarından biri olan Vezir Sinan Paşa ve donanma komutanı Kılıç Ali Paşa sayesinde h. 981 (1574) yılında şiddetli bir savaştan sonra Tunus geri alındı.[2]

Asya Kıtasındaki Girişimleri

1- Yemen'in geri alınması: Padişah 2. Selim stratejik öneminden dolayı Yemen'e çok önem veriyordu. Çünkü Yemen, Kızıldeniz'in

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 54; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 342-343; Tarihu'l-Cezairiu'l-amm, 3/96-97; Harbu selasümie sene, s. 339.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 345-346; Etraku'l-Osmaniyyun fi ifrikya eş-şemaliyye, s. 250-251; Harbu selasümie sene, s. 40; Tarihu'l-Cezairiu'l-hadis, s. 51, 401; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 460.

ve Harem'in kapısıydı. Portekizliler ise mukaddes topraklara ulaşmak için oraya saldırı planı içindeydi. Bununla birlikte Yemen, Arap denizi ve Hint Okyanusunun yolu üzerinde bulunan, askerî, ticarî ve akidevî açılardan İslamiyetle sağlam bağları olan bir bölgeydi.

Yemen'de o dönemde el-Mutahhar adında şianın "Zeydiye" mezhebinden bir kabile reisi ortaya çıktı. Mutahhar, kabileleri kışkırtarak Osmanlı devletinin yolunu kesmeye uğraşınca Osmanlı Sultanı, Sinan Paşa komutanlığında bir ordu göndererek onları büyük bir hezimete uğrattı. Sinan Paşa daha sonra Mısır'dan birçok asker toplatıp oradan Yenbu'ya inip Mekke'ye geçti. Kabileler Sinan Paşa'nın etrafında toplanarak ona itaatlerini ilan ettiler. Sinan Paşa, Taif'e yürüyerek orada bazı galibiyetler elde etti. Aden'i kuşatmak için kardeşiyle birlikte hareket eden Sinan Paşa, kardeşi denizden kendisi de karadan olmak üzere iki hamle hazırladı.[1] Aden şehrinin halkı Şafiî mezhebine mensub olduklarından onlara hâkim olan Zeydilerden hoşlanmıyorlardı. Vali Mutahhar, Portekizlilere, sahilin onların, karanın da Zeydilerin olması şartıyla ittifak teklif etti. Osmanlı ordusu karadan hızlıca Aden'i kuşattı. Aynı şekilde denizden de Osmanlı donanması sahile yaklaşmakta olan Portekiz donanmasını kovdu.[2]

Bu tecrübeli, dindar komutan, ordusuyla birlikte Zamar'ın kuzeyine yönelerek toplarının da San'a kalesine çekilmesini emretti. Mutahhar, ülkesinin hazinesiyle birlikte kaçtı. Osmanlı ordusu Zamar'a girince şehir halkını teskin edip ikramda bulundu. Ordu daha sonra Kevkeban ve Selaya'ya yöneldi. Burada iki sene kadar süren çarpışmalar yaşandı. H. 980 (1573) yılında Zeydi İmam Mutahhar ölünce savaş sona erdi. Sinan Paşa orduyu Yemen'in diğer şehirlerine nakletti. Zeydiye mezhebinin merkezi olan Sa'de şehri bu

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 147; Gayetu'l-emani fi ahabri'l-kutru'l-Yemani, Yahya b. el-Huseyn, 2/733; el-Berku'l-Yemani fi fethi'l-Osmani, s. 218, 266.

2 A.g.e., s. 348; el-Berku'l-Yemani fi fethi'l-Osmani, s. 249-255.

şehirlerden biriydi. Mutahhar'ın vefatından sonra imamete geçen İmam Hüseyin de burada esir edildi.[1]

2- Haremeyn'in muhafızlığı: Mekke-i Mükerreme, Medine-i Münevvvere ve Yenbu şehirlerini özel Osmanlı birlikleriyle koruyordu. Yine hacılar ve yolcuları himaye için ve yol boyunca Mısır, Suriye ve Mekke arasında bulunan su kuyularının güvenliği için kuyu civarlarına muhafız karakolları kurdu. Hicaz bölgesini temsilen Cidde'ye bir vali tayin etti. Böylece Osmanlı devleti, mukaddes toprakları Hristiyan düşmanlarından korumak için güçlü bir zırh bina etmiş oldu.

Yine Mescid-i Nebevi'de yeni bir Mihrab imarını planlarken vefat eden babası Kanuni Sultan Süleyman'ın bu isteğini yerine getirmek için Mescid-i Nebevi'nin mihrabının yeniden yapılması da onun eserlerindendir.[2]

Sultan 2. Selim, Hindistan'daki Müslüman yöneticilere de yardım etti, deniz yoluyla Endonezya'ya da ilgi gösterdi.[3]

Sultan 2. Selim'in Aleyhine Yapılan Karalamalara Cevap

Müsteşriklerin birçoğu (Brokelman gibileri) 2. Selim'i fısk ve günah işleyen bir padişah, içkiye düşkün biri olarak vasfederler.[4] Dr. Abdulaziz eş-Şenavi gibi bazı Arap tarihçiler de onlara tabi olmaktadır.[5] Bununla birlikte insaflı birçok tarihçi de bu iddiayı reddetmektedir.

Zaten kâfir bir kimsenin Müslümanın aleyhine yaptığı şahitlik şu âyet-i kerime ile reddedilmektedir. **"Ey iman edenler, herhangi**

1 A.g.e., s. 348; Gayetu'l-emani fi ahabri'l-kutru'l-Yemani, Yahya b. el-Huseyn, 2/736, el-Fethu'l-Osmani lil Yemen, Faruk Eyada, s. 23.

2 Sahvetü'r-reculi'l-meridi, s. 81; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 349; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 484-487.

3 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 53. Bu kadar önemli veciz tarihî haberi ancak bu kaynakta buldum.

4 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 350; Etraku'l-Osmaniyyun, Carl Brockelmann, 3/137.

5 A.g.e., s. 350; Ahtaun yecibu en tusahhah fi't-tarih, s. 64.

bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edip doğruluğunu araştırın." (Hucurat, 6)

Şu bir hakikat ki, Sultan Selim'in başarıları, İslamî gayretleri, savaş ve zaferleri onun sarhoş ve fasık bir yönetici olmasına ters bir durumdur! İnebahtı Deniz savaşında çoğu yok edilen donanmanın yeniden yapılmasında kendi malından harcamış, donanma bir sene içinde daha güçlü bir şekilde tekrardan Akdeniz'e çıkmıştı.[1]

Batılı tarihçiler onun aşırı derece içki içmekten dolayı vefat ettiğini söyleseler de, müslüman tarihçiler onun vefat sebebi olarak hamamda ayağının kayıp düştüğünü, bu sebeple hastalanıp vefat ettiğini söylerler.[2]

VEFATI

Sultan 2. Selim, h. 982 yılında vefat etmiştir.

Saltanatından geriye birçok eser bırakmıştır. Şüphesiz bu eserlerde çocukluğundan beri onun yanında ve yönetimde bulunan Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın önemli yeri vardır. Bu değerli Sadrazam, İnebahtı deniz savaşında kaybedilen donanmayı bir yıl içinde en güçlü haline geri getirmeyi başarmıştır. Rusya'ya karşı cesur duruşu, Don ve Volga nehirlerini birleştirme projesi, Astrahan'ın geri alınma teşebbüsü, devletin yapılanmasındaki istikametli ve hikmetli davranışı, ince ve hassas planlamalar yapması, güçlü iradesi, valilerin takibi gibi konular Sokullu Mehmet Paşa'nın o dönemdeki önemini gösterir ki, bazı tarihçiler onun için "Sadrazamın suikaste kurban gitmesi, Osmanlı devletinin yükseliş ve ilerlemesinin sona erdiği, gerileme döneminin başladığının göstergesidir." derler. [3]

---

1 A.g.e., s. 350-351; Ahtaun yecibu en tusahhah fi't-tarih, s. 64-65; ed-Devletü'l-İslamiyye devletün Osmaniyye, 1/677-678; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal Abdulhadi, s. 66.

2 A.g.e., s. 357; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, s.128.

3 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 20.

Edirne Selimiye Camiinin Dıştan Görünüşü

12. PADİŞAH:
SULTAN ÜÇÜNCÜ MURAD

Doğumu-Vefatı: (H. 953-1003 / M. 1545-1594)

Tahtta kaldığı yıllar: (H. 982-1003 / M. 1574- 1594)

28 yaşında tahta çıktı, 22 yıl tahtta kaldı.

SULTAN ÜÇÜNCÜ MURAD (1545-1594)

3. Murad, Sultan 2. Selim'in oğludur. Annesi Nur Banu sonradan İslamiyet'i kabul edip Müslüman olan Yahudi kökenli bir kadındı. 3. Murad âlimleri seven, temiz, güzel ahlaklı, özellikle askere bahşiş ve armağan dağıtan cömert bir sultandı. Tasavvufa meyilli kişiliğinin yanında Osmanlıca, Arapça ve Farsça gibi üç dili ileri derecede iyi bilen, çok yönlü, kültürlü bir padişahtı.

AVRUPA KITASINDAKİ GİRİŞİMLERİ

1. Kırım ordusu,[1] Rusya'ya karşı harekete geçip Moskova'ya kadar ulaşarak Rusya'yı vergi vermeye zorlayıp geri çekildi.[2]

2. Polonya Kralı Henri Difalu Fransa'ya kaçtı. Halife, Transilvanya emîrinin onun yerine kral olmasını tavsiye etti. Bu tavsiye yerine getirildi. Polonya h. 983 (1575) yılında Osmanlının himayesine girdi. Avusturya h. 984 (1576) senesinde yapılan antlaşmaya göre bunu kabullendi. Bu himaye sekiz yıl sürdü.[3] Daha sonra Polonya, Osmanlı devleti ile savaşarak hâkimiyetinden çıktı!

3. Avrupa Kapitülasyonları: Fransa'ya ve Venedik'e 1580 yılında İngiltere Kraliçesi İsabella ile beraber ticaret alanında imtiyazlar verilmiştir. Bu devletlerin gemileri bayraklarıyla beraber Osmanlı devletinin limanlarına uğrayarak deniz seferleri düzenliyordu. Verilen bu imtiyazlar daha sonraları Avrupa devletlerini, fiilî olarak Osmanlı devletinin işlerine müdahale etmesine kadar götürmüştür.[4]

4. Eflak, Boğdan ve Transilvanya emîrlikleri isyan ederek Avusturya devletine katıldılar. H.1003 (1594) yılında Sinan Paşa onlarla savaştı, fakat herhangi bir zafer kazanamadı birçok şehri de kaybetti.[5]

---

1 Kırım, Rusya'nın güneyinde, Karadeniz'in kuzeyinde bir yarımada. Başkenti Sivase topol'du.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 55.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 353; ed-Devletü'l-Osmaniye fi't-tarihi'l-İslami el-hadis, s. 100.

4 A.g.e., s. 354; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyyetü'l-Aliyye, s. 260.

5 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 353; ed-Devletü'l-Osmaniye fi't-tarihi'l-İslami, s. 101.

İngiltere'nin Osmanlı Himayesine Dâhil Edilmesi:

1580 yılında Kraliçe Elizabeth, III. Murad'a gönderdiği mektubunda "putperest" olarak adlandırdığı Katoliklere karşı yardımını talep etmiş ve tasvirlere ibadetin Protestan mezhebinde, İslam dininde olduğu gibi yasak olduğunu ifade etmişti. Sultan Murad ise 1580 yılında yazılan mektubunda Kraliçe'ye "Siz de Bâb-ı Âli'ye boyun eğip itaat etmelisiniz" diyerek malî ve askerî yardımda bulunmayı vaat etmişti. Kraliçe, Kenan Paşa, Siyavuş Paşa gibi vezir-i azamlara, Bahriye Nazırı Kılıç Ali Paşa'ya, Şeyhülislâm Hoca-i Şâh-ı cihân Sa'deddin Efendi'ye çok sayıda ve detaylı mektuplar yazıp yardım talep etmiştir... Kraliçe Elizabeth, 1578 yılında İspanyol donanmasına karşı en az 60-70 kadar Türk savaş gemisi gönderilmesini rica etmişti.[1] (Yılmaz Öztuna, Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye, 1/365).

ASYA KITASINDAKİ GİRİŞİMLERİ

1. Şia Safevi devleti ile mücadele: Safevi devletinin çıkardığı bazı karışıklıklar sebebiyle Osmanlı Sultanı h. 985 (1572) yılında Kafkasya ve İran'ın kuzey bölgesine büyük bir askerî güç göndererek buradaki birçok şehri ele geçirdi. H. 993 (1585) yılında üçüncü kez oraya girip başkentleri olan Tebriz, Tiflis, Çıldır, Corcia, Gürcistan ve Kerec şehirlerini aldı. Bunun yanında Azerbaycan, Hazar denizi ile Karadeniz arasındaki bütün Kafkas bölgesini kontrolü altına aldı. Tiflis şehrindekiler ölümü göze alabilecek derecede kendilerini savunup büyük bir kararlılık ve sabır gösterdiler.[2] Şah Abbas'ın hükmü döneminde Osmanlılarla yapılan sulh antlaşması gereği buralardaki şehirlerden vazgeçtiler. Aynı zamanda ülkesinde Hulafa-i Raşidine (r.a.) sövülmeyeceğine dair taahhütte bulunarak, amcasının oğlu olan Haydar Mirza'yı da rehin olarak İstanbul'a gönderdi.[3]

---

1 Yılmaz Öztuna, Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye, 1/365.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 55.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 354; ed-Devletü'l-Osmaniye fi't-tarihi'l-İslami, s. 101.

2. Sultan, Yahudilerin bir kısmının Sina'ya bir kısmının Tur bölgesine göç etmelerine izin verdi. Sina, hem karadan Mısır'a, hem de denizden ticaret gemileriyle Kızıldeniz limanlarına bitişik olduğu için stratejik bir şehirdi, gemilerin yanaşması için de uygun bir yerdi. Yahudiler oraya yoğun bir şekilde göç edince rahat durmayarak ruhban sınıfındaki Hristiyanlara sıkıntı verdiler. Bu duruma tahammül edemeyen Hristiyanlar bu meseleyi halifeye kadar ulaştırıp ondan şikâyetçi olunca, sultan emir vererek Yahudileri bu bölgeden çıkarttı, oraya geri gelip yerleşmelerini yasakladı.[1]

AFRİKA KITASINDAKİ GİRİŞİMLERİ

Halife Sultan III. Murad'ın Endülüs'ü (Yitirilmiş Firdevs'i) geri alma teşebbüslerini şöyle özetleyebiliriz: Cezayir ve Fas'a askerî destekle birlikte yoğun mücadeleler verilmiş olsa da, Fas Sultanı Ahmed el-Mansur Billah, Avrupa ordularının Fas'a nakledilen kısmına karşı "Mahazin" savaşını kazandıktan sonra kibre kapılıp İspanya'yla ittifak kurarak Osmanlıya ihanet etti.

Osmanlı donanmasının Fas sahillerindeki iskelelere yanaşmasına mani olunca Osmanlı devleti, Müslüman kanının dökülmesinden endişe duyarak orayı terk etmek zorunda kaldı.

Tafsilatı ikinci babda "Yitirilmiş Firdevs" başlığı altında tekrardan gelecektir. (Üçüncü Kısım "Yitirilmiş Firdevs'i Kurtarmak İçin Osmanlı Devletinin Girişimleri" Dokuzuncu Konu).

Dış Güçlerin Planları ve Yönetimdeki Zaafiyet Belirtileri:

Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın öldürülüşü: Sokullu Mehmed Paşa, Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri devletin en

1 A.g.e., 356; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal Abdu'l-hadi, s. 68.

yüce makamı olan sadrazamlık makamındaydı. Sadrazamlık Başbakan'la eşdeğerdir. İcra makamını temsil eder.[1]

Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa doğruluğun, hikmetin, yöneticiliğin, idareyi elinde tutmanın ve valileri takibin zirvesinde bir insandı.

Bir delinin elinde öldürülüşü, dış güçlerin planıyla Sultan'ın mahiyetindeki kimselerin, bir tertibi şüphesini uyandırmaktadır. Onun öldürüşü devlet için felaket ve büyük bir kayıptır. Sadrazamlara hükmetmede şer kapısının açılmasıdır.

Bu sebeple hilafet makamı ve gücü zayıflamıştır. Ordu isyanlarının kapısı açılmıştır. İç ve dış sıkıntılar meydana gelmiştir. Çünkü muktedir ve güvenilir sadrazamlar emniyet ve gücün güvencesidirler. Bütün bunların sonucunda Polonya, Osmanlı devletinden çıktı ve onunla birlikte çatışmalar ve karışıklıklar başladı.[2]

Vefatı

Sultan h. 1003 (1594) yılında 16 Kanunu Sani'de İstanbul'da vefat etti. 49 yıl yaşamıştır. Ayasofya'nın bahçesine defnedilmiştir. Allah rahmet eylesin!

Onun zamanında Osmanlı devletinin yüzölçümü 19.9000.000 km^2 idi. Babası Selim'den devraldığında ise 15.160.000 km^2 idi. Dönemi, Osmanlı devletinin en geniş olduğu, hatta İslam devletinin de yüzölçümü olarak en geniş olduğu zamandır.[3]

1 Padişah'ın tahttan indirilmesi anlamındaki "hal fetvası" yetkisi ise yalnızca Şeyhülislam'a aittir, sadrazama ait değildir.

2 A.g.e., s. 356; Salatinu'l-Osmaniyyun, s. 5.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi / s.354, Salatini Al-i Osman, Yusuf ASAF / 86

13. PADİŞAH:
HALİFE ÜÇÜNCÜ MEHMED

Doğumu-Vefatı: (H. 974-1012 / M. 1566-1603)

Tahtta kaldığı yıllar: (H. 1003-1012 / M. 1594-1603)

30 yaşında tahta çıktı. 8 yıl tahtta kaldı.[1]

HALİFE SULTAN ÜÇÜNCÜ MEHMED

1 A.g.e., 358; ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 70.

III. Mehmed, babası III. Murad'ın vefatından 12 gün sonra tahta çıktı. Şehzadelik dönemini Manisa sancağında geçirdi. Annesi İtalyan asıllıdır.[1]

Savaşlarda orduyu bizzat yönetip İslam'ın cihat sancağını yükselterek dalgalandıran cesur ve takva sahibi bir sultandır. Peygamberimizi çok sevip sayan, onun ismi anıldığında ona olan saygısından dolayı ayağa kalkıp hürmet gösterecek kadar edepli olan ve halkına karşı gayet mütevazı edip, şair ve kültürlü bir padişahtı.[2]

Kız çocuklarının isim ve sayısını bilemediğimizden burada zikredemiyoruz, kendisinden sonra geriye 3 erkek evlat bıraktıktan sonra 38 yaşında vefat etmiştir.[3]

Kendisinden önce geçen iki halifeden sonra ordunun yönetim merkezini bizzat kontrolüne alarak III. Murad dönemindeki bazı zaafiyetleri telafi etti. Ordunun başında bulunması askerin manevî gücünü arttırıyordu.

26 Ekim 1596 tarihinde Kanuni Süleyman'ın bütün uğraşlarına rağmen fethedemediği Eğri kalesini fethetti. Tarihte "Eğri kalesi fatihi" olarak meşhur olmuştur. Macaristan ve Avusturya'ya karşı girdiği şiddetli savaşı bizzat kendisi yöneterek büyük bir zafere imza attı. Bundan dolayı kendisinden sonra ortaya çıkabilecek şiddetli savaşların meydana gelmesine engel oldu. Askerî nizam ve otoritenin sarsıldığını gösteren iç isyanlar (Celali isyanları) başlayınca Sultan'ın bu isyan hareketlerinin ıslahı ile uğraşması sonucu birçok kale ve Osmanlı toprakları Avrupa devletlerine bırakılmıştır.[4] Ayrıca Gence kalesinin savunması ve tekrardan başlayan Safevi savaşlarıyla da mücadele etmiştir.

---

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 57.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 358; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 268.

3 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 57.

4 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 57; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 358; Salatinu'l-Osmaniyyun, s. 57; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 131.

Onun samimiyet ve doğruluğunu gösteren şiirinden kısaltılmış bir kısmı şöyledir:

"Yokdurur zulme rızâmuz adle biz mâ'illerüz
Gözlerüz Hakk'un rızâsın emrine kâ'illerüz.

Ârifüz âyîne-i âlem-nümâdur gönlümüz
Rûzgârun cünbişinden sanmayın gâfillerüz.

Hükm-i Mevlâ'ya mutî'iz, fârigiz tedbîrden
Biz tevekkül ehliyüz takdîrine kâ'illerüz."

14. PADİŞAH:
HALİFE BİRİNCİ AHMED

Doğumu-Vefatı: (H. 998-1026 / M. 1590-1617)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1012-1026 / M. 1603-1617)

14 yaşında tahta çıktı, 14 yıl tahtta kaldı.[1]

HALİFE SULTAN BİRİNCİ AHMED (1590-1617)

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 366; ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 133.

14 yaşındayken hilafete seçildi. Kendisinden önce bu yaşta tahta çıkan hiçbir halife ve sultan olmamıştır. Saltanatın idaresinde yetişip büyüyen dindar ve takvalı bir insandı, devlet işlerini bizzat takip ediyor, ilim ehlini sevip onlarla istişare ediyordu.[1] Resulullah (s.a.v.)'e gönülden gelen derin bir sevgisi vardı. Rasullullah (s.a.v.) efendimizin ayak izini resimleyip üzerine aşağıdaki şiiri Türkçe olarak yazmış, sarık bezinin altına saklayarak başına koymuştu.

"N'ola tâcım gibi başımda götürsem dâim
Kadem-i pâkini ol Hazret-i Şâh-i Rasûlün
Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sahibidir
Ahmeda durma yüzün sür kademine o gülün."[2]

Kâbe'nin örtüsünü Mısır yerine İstanbul'dan göndermeye başladı. Ordunun güçlendirilmesine önem vermiş, dünyanın en meşhur ve en büyük camilerinden biri olan Sultan Ahmed Camiini İstanbul›da inşa ettirmiştir.

Avrupa'da Avusturya'ya karşı, İran'da Safevilere karşı savaştı. Celali isyanları gibi iç isyanlar sebebiyle devlet zor bir durumla karşı karşıyaydı. 1611 yılında iç isyanlar tamamen kontrol altına alındı. Sadrazam Lala Mehmed Paşa'yı kendisinden öncekinin yerine askerin başına komutan olarak atadı. O da vefat edince onun yerine seçkin askerlerden biri olan Murad Paşa'yı atadı.

Aşağıda kısaca onun üç kıtada yaptıklarını özetleyeceğiz:

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 59.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 359; ed-Devletü'l-Osmaniye fi't-tarihi'l-İslami, s. 105.

AVRUPA KITASINDAKİ GİRİŞİMLERİ:

KARA VE DENİZ SAVAŞLARI:

1. Avusturya'daki sağlam kaleleri geri aldı, Eflak-Boğdan'la savaşıp barış yaparak Macaristan'ı yendi. Avusturya'nın barış talep etmesi üzerine yıllık 200.000 duka altın ödemesi ve Macaristan'ın Osmanlı devletine bağlanması olması şartıyla antlaşmaya vardı.[1]

2. Osmanlının askerî birlikleriyle İspanya, İtalya ve Malta'daki şövalyeler arasında gerçekleşen deniz savaşlarında zaferler bazen onların, bazen de Osmanlılar lehine sonuçlanıyordu.[2]

3. İngiltere ve Fransa'ya verilen imtiyazlar yenilendi. Kırım Tatarlarının Polonya'ya, Kazakların da Osmanlıya[3] saldırması durumunda bunlara mani olunması şartıyla antlaşmaya vardılar. Hollanda tekrar imtiyazlar elde etti. Osmanlı devletinde yayılan tütüne Şeyhülislamın koyduğu yasaktan dolayı asker ve halkın ayaklanması sonucu meseleye sessiz kalmak zorunda kalan ulemaya karşı ordu gün geçtikçe daha çok cesaretlendi.[4]

ASYA KITASINDAKİ GİRİŞİMLERİ

1. Safevilerin İslam'ın doğu bölgesindeki faaliyetleri: Şah Abbas, İran'da geçmiş halifelerin aldığı yerleri geri alarak başkent Tebriz'i dördüncü kez kuşatıp geri aldı. Ayrıca Doğu Anadolu bölgesindeki Van gölünün kenarında bulunan Van şehrini işgal etti Bağdat, Kerbela, Necef ve Kufe'yi zapt etti. Sünnilerden mezheplerini değiştirmeyenleri affetmiyor, Şia mezhebini ilan ederek dört büyük sahabeden üçü olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a lanet etmeyenlere

1 A.g.e., s. 360; ed-Devletü'l-Osmaniye fi't-tarihi'l-İslami, s.105.

2 A.g.e., s. 360; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal Abdulhadi, s. 72.

3 A.g.e., s. 359; el-İslam fi Asya, Muhammed Nasr Mühna, s. 249-250.

4 A.g.e., s. 359; el-İslam fi Asya, s. 253.

müsamaha göstermiyordu.[1] Halife onunla yaptığı savaşlardan sonra antlaşma yapmaya mecbur kalarak daha önceki antlaşmada aldığı bazı şehir ve beldeleri geri vermek zorunda kaldı. Bu, Osmanlı devletinin zaafiyetini gösteren ilk faciaydı. Bununla yetinmeyen Safevi şahı, Osmanlı saltanatını yıkmak için Hıristiyan krallarla anlaşacak kadar ileri gitmiştir.[2]

2. Anadolu'daki Ayrılıkçı Hareketler: Devlette zaaf zuhur edince isyan hareketleri başkaldırsa da bunların hepsi bastırıldı. Bunlar:

---

1 Dürziler: Fatımi Halifesi el-Hâkim biemrillahi ilah kabul eden Bâtınî bir fırkal dır. İnançlarının birçoğu İsmaliyye fırkasından gelse de birçok dinden bir araya getirilmiş inançlardır. İnançlarının gizliliğine inanırlar ki bunların bazıları şöyledir: el-Hâkim billah'ın tanrı olduğuna, kaybolup tekrar döneceğine inanırlar.
Resul ve nebileri inkâr ederler, onları iblis diye isimlendirirler.
Mesih (a.s)'a inanırlar ve onların davetçisidir.
Müslümanların kanlarını ve mallarını mübah sayarlar.
Dinlerinin geçmiş dinleri neshettiğine inayorlar. İslam'ın hükümlerini, ibadetlerini inkâr ediyorlar, namaz kılmıyorlar, hacca gitmiyorlar. Fakat Lübnan'ın Hasıbiye beldesinde Beyazıya halvetine haccediyorlar.
Ruh göçüne inanıyorlar.
Cenneti, cehennemi ve uhrevî sevap ve cezayı inkâr ediyorlar.
Kur'an-ı Kerim'i inkâr ediyorlar ve "onu Selman-ı Farisi ortaya koydu" diyorlar. Kendilerini özel bir mushafları var.
Kâbe'yi yıkıp yeryüzündeki Müslümanları ve Hıristiyanları yok edecek el-Hâkim'in dönüşüne kıyamet olarak inanıyorlar. Âlem'in ebedî olduğuna inanıyorlar. Müslüman lara cizye ve zilleti farz görüyorlar.
Başkalarıyla evlenmeyi ve onlara sadaka ve yardımda bulunmayı haram sayıyorlar.
Çok evliliği ve boşandıktan sonra dönmeyi yasaklıyorlar.
Kızları mirastan menediyorlar.
Sahabeyi münker amellerle suçlayıp Fahşa ve Münker'in Ebubekir ve Ömer (r.a.) olduğunu söylüyorlar.
Onların inançları, İsmailiyye, Aristo ve Eflatun felsefesindeki Yunan, Dehriyyun, Fars felsefesi, Hind ve eski Mısır-Firavun düşüncelerinin karşımıdır.
Osmanlı devleti, Avamilu'n-nuhud ve esbabu's-sukut, Muhammed Ali es-Salabi, s. 363-366 (özet); el-Mevsuati'l-müyessere fi'l-edyan, 1/400-404.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 363; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 132.

• Kürt İsyanı (Can Polat)

• Ankara valisinin isyanı (Kalender Oğlu): Bu isyanları halifenin tecrübeli veziri Sadrazam Kuyucu Murad Paşa bastırdı ve Anadolu'yu onlardan temizledi.

Lübnan'daki isyan hareketini h. 1022 yılında Fahruddin ed-Dürzi1 yaptı. Nusayri, Dürzi ve Hristiyan gruplarından oluşan isyancıları topladı. İtalyanlar ona 40.000 askerle destek sağlasa da Sadrazamın bastırdığı bu isyan hareketinden sonra yenilip İtalya'ya kaçarak 1628 yılında tekrar Lübnan'a döndü. Bir süre sonra Safevilerin fitnesinden yararlanarak tekrar isyan edip başarısız olunca esir edildi. H. 1045 yılında tekrar isyan hareketine katılıp hezimete uğrayınca yakalanıp idam edildi. Sonra kardeşinin oğlu (Malham) onun öcünü almak için silahlı bir isyan hareketine kalkıştı, ama o da başarısız oldu.

Bu hareketlerin asıl sebebi ise iç kargaşaların yanında, devletin siyasî varlığını zayıflatmak için yabancı ülkelerin 14 yaşında halife olarak devletin başına geçen küçük ve tecrübesiz Sultan'ın bu zaafından faydalanmak istemelerinden kaynaklanıyordu. Suikasta kurban giden Sadrazam ile yerine getirilen Murad Paşa'nın her ikisi de Sokullu Mehmed Paşa'nın tecrübe seviyesine yükselemiyor, bu yüzden de devlet idaresinde zaafiyet oluşuyordu. Ancak sadrazam Kuyucu Murad Paşa askerî alanda geniş tecrübe ve bilgi sahibi yaşça da ileriydi. Anadolu'da varlığını gösteren isyanları bastırarak Anadolu'yu onlardan temizledi.[2]

VEFATI

İstanbul'da 28 yaşındayken vefat etti. Sultanahmed Camiinin avlusuna defnedildi. Geriye 10 erkek ve 6 kız evlat bıraktı.[3]

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 59.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 60 (özetle).

3 A.g.e., s. 60.

İSTANBUL, SULTANAHMED CAMİİ VE BİTİŞİK YAPILAR

Dünyanın Büyük Şahsiyetlerinin Osmanlı Hilafeti Hakkındaki Tanıklıkları:

"İslam tarihi, Osmanlı İmparatorluğu gibi güçlü ve istikrarlı bir siyasî yapıya şahit olmamıştır... Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki en büyük ekonomik kaynaklara sahip bulunuyordu. Yönetim teşkilatı, ayakları yere sağlamca basan bir yapıya sahipti ki, bu yapı Osmanlı halkının çıkarlarını gözeterek hizmet ederdi. Osmanlı donanması Akdeniz'in tamamına hâkim durumdaydı. Dünyadaki medeniyetin merkezi olarak İstanbul, Avrupalı turistlerin adeta kıblesi gibiydi." (Fransız Oryantalist Sovwaget).

"Osmanlı İmparatorluğu gerçekten büyük bir dünya devletiydi." (Alman Oryantalist Bein[1])

"Osmanlı İmparatorluğu, Ortadoğuyu tarihin en uzun döneminde kendi yönetimi altında toplamış olan yegâne devlettir. Arapça konuşan kavimlerin tamamı tek bir devletin bayrağı altında toplanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yerini almış olan herhangi bir Avrupalı sömürgeci devlet, ister İngiltere, ister Fransa, ister İtalya veya Rusya bahsedilen bölgelerin yönetimini, Osmanlı Devleti'nin yaptığı gibi uzun süre devam ettirmeyi başaramamıştır." (İngiliz Tarihçi Toynbee)[2]

---

1 Bahsedilen Alman oryantalistin Babinger olması muhtemeldir. (Çev.)

2 Bütün bu aktarımlarda yararlanılan eser: Yılmaz Öztuna, Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye, 1/7-9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GERİLEME DÖNEMİ

BU DÖNEMDE ON DÖRT HALİFE PADİŞAH GELMİŞTİR

(H. 1026-1222 / M. 1617- 1807) 197 YIL SÜRMÜŞTÜR

GİRİŞ

HALİFE PADİŞAH I. MUSTAFA
(M. 1617-1618)

HALİFE PADİŞAH II. OSMAN
(M. 1618-1623)

HALİFE PADİŞAH IV. MURAD
(H. 1032-1049 / M. 1623-1640)

HALİFE PADİŞAH İBRAHİM
(H. 1049-1058 / M. 1640-1648)

HALİFE PADİŞAH IV. MEHMED
(H. 1058-1098 / M. 1648-1687)

HALİFE PADİŞAH II. SÜLEYMAN
(H. 1098-1102 / M. 1687-1691)

HALİFE PADİŞAH II. AHMED
(H. 1102-1106 / M. 1691-1694)

HALİFE PADİŞAH II. MUSTAFA
(H. 1106-1115 / M. 1695-1703)

HALİFE PADİŞAH III. AHMED
(H. 1115-1143 / M. 1703-1730)

HALİFE PADİŞAH I. MAHMUD
(H. 1143-1168 / M. 1730-1754)

HALİFE PADİŞAH III. OSMAN
(H. 1168-1171 / M. 1754-1757)

HALİFE PADİŞAH III. MUSTAFA
(H. 1171-1187 / M. 1757-1773)

HALİFE PADİŞAH I. ABDÜLHAMİD
(H. 1187-1203 / M. 1773-1789)

HALİFE PADİŞAH III. SELİM
(H. 1203-1222 / M. 1789-1807)

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin zayıflama döneminin evreleri biraz düşünüldüğünde, bu süre zarfında devletin başındaki on dört halifenin hayat hikâyesinde açıkça şunlar görülür:

1. Halifelerin genelde dindar ve cihat ruhuyla dolu olması: Osmanlı padişahlarının bazıları ordunun komutanlığını bizzat üstlenip savaşlara katılıyordu. Bu dönemde Osmanlı ordusu özellikle Rusya Avusturya, Macaristan, Sırbistan gibi Avrupa devletleriyle her an savaş halindeydi, kimi zaman kazanıyor kimi zaman kaybediyordu. Deniz savaşında da Venedik ve İtalya devletleriyle savaşıyordu. Gerek kara, gerekse deniz savaşlarının sürekliliği, şiddeti, genişliği, bazen büyük kayıplar vermesine rağmen ordudaki askerlerin savaşma ruhu, motivasyonu ve heyecanı daima yüksekti.

2. Yeniçerinin kararlılığı ve dindarlığı zayıfladı, savaşlar onu bıktırdı. III. Sultan Murad zamanından başlayarak 250 yıldan fazla bir zamandan beri Yeniçeri fertleri arasına içki bağımlılığı ve sultanlara başkaldırıp isyan etme hareketleri sirayet etti. Ordu içinde iç kargaşalar, isyanlar çıktı. Bu durum devleti zayıflamaya, savaşlarda büyük kayıplar vermeye kadar götürdü. Yeniçeri ordusu 1.600 tarihinden sonra entrika ve komplo kurmada iyice güçlense de 1826 tarihinde II. Mahmud onları top atışına tutarak ortadan kaldırıp yok etti.

3. Bazı halifelerin zayıflığı, yaşlarının küçük ve tecrübelerinin az olması: Bu durum düşmanı cesaretlendiriyordu. Ayrıca bazı dönemlerde Harem'deki Hanım sultanların siyasete müdahalesi ve sorumluluk sahibi büyüklerin ve halifelerin arasında lüks ve israfın yaygınlaşması da zaaflar arasında zikredilebilir.

4. Sadrazamların devletin nezdinde çok büyük saygınlığı vardı. Bu sadrazamların içinde savaşa katılıp şehit olanlar olsa da rüşvet alıp Avrupalılar ile işbirliği yaparak Osmanlıya ihanet edenler de vardı.

5. Yavuz Sultan Selim (h. 918-926 / m. 1513-1530) zamanından beri başlayan, üç asırdır devam eden Safevilerin konumu, zayıflama döneminin sonu III. Sultan Selim'e kadar devam etti (h. 1203-1323 / m. 1789- 1807). Safevilerin Orta Doğu'da devletin geniş topraklarını istila etmeleri ve Müslümanları katletmeleri Osmanlı Devleti'nin onların üzerine yoğun askerî hamleler yapmasına neden oldu, bu durum da Osmanlı İmparatorluğunu Avrupa devletleri karşısında zayıflattı. Bu devir Rusya'nın Karadeniz'in kuzey ve doğu sahillerine ve Bulgaristan'a hâkim olmasıyla sonuçlandı. Osmanlı birçok Balkan vilayetini kaybetti, sınırları ve boğazlar tehlikeye düştü.

6. Avrupalı devletlerin bazı halifelerin zayıf noktalarından faydalanması: Bazı sadrazamların yetersizliği, yeniçerilerin isyanı, yapılan savaşlarda birçoğunun kaybedilmesi, özellikle askerî sanayi olmak üzere, sanayi ve ticarette hızlı gelişimin olmaması, İslam'a ve özellikle Türklere olan kin ve nefretin birleştirdiği bu devletlerin omuz omuza gelerek bir safta olmalarını sağlamıştır. Osmanlı devletine karşı bu ittifak ve dayanışmanın en derin etkisi entrikalar çıkararak içten yaralamak, karada ve denizde Osmanlı ile savaşmak ve onu zayıflatıp çökertmek için her türlü fırsattan faydalanmaktır. Fakat kuvvet ve kudret, ordusuna cihat ruhunun gıdasını veren halkın arasında hâlâ devam etmektedir. Rabbine ve dinine güveni kendine güvenmesini sağlamaktaydı ve inancını kaybetmeyip ümitsizliğe kapılmadan sürekli fedakârlıklarda bulunmaktaydı.

7. Genel halkta din mefhumunun tahrifi, ritüellerin, tembelliğin ve dervişliğin yayılması: Özellikle cahil sufiler ve hurafelere tabi olan pek çok kimse böyledir. Bunlar Kur'an-ı Kerim'e ve Hadis-i Şeriflere saygıdan uzaklaşmışlardır. Akıllarını içtihada kapatmışlar,

özellikle Batı'dan gelen problemlerin çözümü konusunda şaşkın duruma düşüp kör taklitçilikle yetinmişlerdir. Bu sebeple bu durum birçok kimseyi İslam'dan uzaklaşıp yönetim işlerinde Batı'ya uymaya doğru götürüyordu. Hâlbuki bunlar halkın ve devletin varlığını kemiren gözle görülebilecek kadar açık desiselerdi.

15. PADİŞAH:
HALİFE BİRİNCİ MUSTAFA

Doğumu-Vefatı: (M. 1592-1639)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (M. 1617-1618)

25 yaşında tahta çıktı, 1 yıl tahtta kaldı.

HALİFE BİRİNCİ MUSTAFA

Fizikî yapısı, hafif sakallı, sarı tenli, gözleri büyük ve gösterişli bir zattı.[1]

Sultanlığı: Aklî melekesi biraz zayıftı. Bu sebeple hilafete çıktıktan üç ay sonra azledilerek yerine Genç Osman geçti. Daha sonra 1622 yılında bir hile ile Sultan Osman azledilip ikinci defa tahta çıktı. Azlinden 16 yıl sonra 47 yaşındayken şehit edilip Ayasofya camiinin avlusuna defnedildi. [2]

TUĞRA (I. MUSTAFA)

1 Albumu'l-Osmaniyyin / 61 (özet olarak) ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi / s.367-368 (kısaltılarak)

2 A.g.e., 61, ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi / s.367, Ed-develtü'l-osmaniyye, Dr. Cemai/ 72

16. PADİŞAH:
HALİFE İKİNCİ OSMAN (GENÇ OSMAN)

Doğumu-Vefatı: (M. 1604-1623)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (M. 1618-1623)

13 yaşında tahta çıktı. 5 sene tahtta kaldı.

HALİFE SULTAN İKİNCİ OSMAN

Zeki, çalışkan ve yakışıklı olan bu Sultan, annesinin yardımıyla ilim ve eğitimini iyi bir şekilde ikmal ederek gençliğinin daha başında olmasına rağmen kafasında büyük planları olan, Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve İtalyanca gibi dilleri öğrendi. Baş komutan sıfatıyla Polonya savaşına katılan basiretli bir Sultan'dı. Saltanata 1617 yılında amcası I. Mustafa'nın aklî dengesinin bozuk olduğu ulema fetvasınca ortaya konulup azledildikten sonra seçildi.[1] Sonra yeniçerilerin kurduğu tuzakla katledildi, yerine tekrar Sultan Mustafa getirildi. Sultana karşı komplo kurarak bir yıl içinde yedi kez sadrazam değiştirttiler. Bunların bazıları yönetimde sadece üç ay kalmıştır.[2] Son halifelerin döneminde bu durum sık sık vuku bulmuştur.

Genç Padişah'a komplo kurmalarının asıl sebebi, Boğdan eyaletinin işlerine karıştığı için Polonya'ya savaş ilan etmesidir. Polonya'nın barış talebi üzerine savaştan yorulan yeniçeriler ile iki taraf arasında h. 1029 (1620) yılında barış yapıldı. Onların bu rahatlık ve tembellik meyilleri ve Polonya'yla barış yapmaya mecbur bırakmaları sebebiyle öfkelenen Sultan yeni bir ordu kurup onları eğiterek düzene sokmayı planladı, bu tehlikeli işi uygulamaya hazırlanarak kesin olarak bu asi topluluktan kurtulmaya karar verdi. Fiilî olarak bu projeyi uygulamaya başlayınca Yeniçeriler öğrenip infiale kapıldılar, isyan hareketlerine başlayıp onu azletme konusunda fikir birliğine vararak h. 9 Recep 1031 (20.Mayıs 1662)'de onu Yedikule'ye hapsedip boğarak öldürdüler.[3]

Bazı tarihçiler "Eğer kader onun hayatta kalmasına izin verseydi 2. Fatih olurdu" diye ifade ederler. Hattat ve şairdi, Arapçaya çevrilmiş şiirlerinden biri şöyledir:

"Niyyetûm hizmet idi saltanat-u devletime,

1 A.g.e., 367; ed-Devletü'l-Osmaniye fi't-tarihi'l-İslami el-hadis, s. 106; es-Salatinu'l-Osmaniyyun, s. 61.

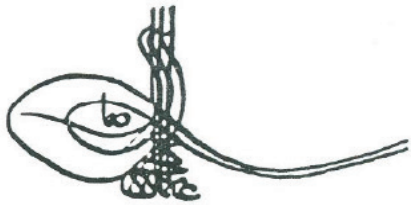
2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 367; es-Salatinu'l-Osmaniyyun, s. 61.

3 A.g.e., s. 61.

Çalişur hâsid-ü bedbâh, acep nekbetime.”

(Niyetim, saltanat ve devletime hizmet etmekti amma, ne iştir ki, kıskanç ve kötü dilekler hep felaketime çalışır.)[1]

Planlarının uygulanmasına sadrazam ve vezir tarafından destek çıkılmayınca Yeniçeriler tarafından hapiste boğulmak gibi korkunç bir facia ile katledilerek tahtan uzaklaştırıldı.[2]

II. Osman’ın Tuğrası

1 Albumu’l-Osmaniyyin, s. 63 (özet); ed-Devletü’l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 368-369.

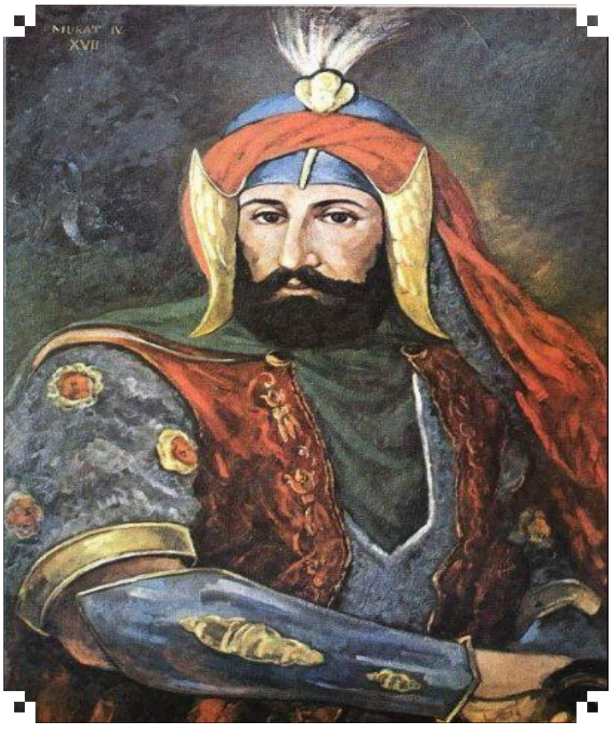
2 ed-Devletü’l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 368; es-Salatinu’l-Osmaniyyun, s. 61; Tarihu’d-Devleti’l-Osmaniyye, s. 136.

17. PADİŞAH:
HALİFE DÖRDÜNCÜ MURAD (BAĞDAT FATİHİ)
OSMANLI DEVLETİ'NİN İKİNCİ KURUCUSU

Doğumu-Vefatı: (M. 1612-1640)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1032-1049 / M. 1623-1640)

11 yaşında tahta çıktı, 17 sene tahtta kaldı.[1]

HALİFE SULTAN DÖRDÜNCÜ MURAD

1 A.g.e., s. 369; es-Salatinu'l-Osmaniyyun, s. 63.

Tahta amcası Mustafa'nın azlinden sonra çıkan 4. Murad, II. Osman'ın kardeşidir. İkisi de Sultan I. Ahmed'in oğludur. Siyasî yönetimde zeki, güçlü, akıllı ve cesur olan bu büyük Sultan'a "Osmanlı devletinin II. kurucusu" derler. İçki ve sigarayı yasaklayıp düşmanlarına karşı güçlü bir istihbarat teşkilatı kurarak sürekli fitne, fesat ve kargaşa çıkaran yeniçerilerin isyan hareketlerini kontrol altına aldı, müstebitleri şehirde tüm halkın gözü önünde idam ettirdi. Genç yaşına rağmen Celali isyanlarını ve diğer isyan hareketlerini söndürüp yatıştırdı.[1]

H. 1044 (1634) yılında Safevilerle savaştı. Bağdat seferinde orduyu bizzat yönetti. Bağdat Safevi Şahı Şah Abbas'ın üzerine sefer düzenlediğinde Şah büyük bir korku ve dehşete düştü. "Bağdat fatihi" ünvanını alan Sultan Murad, savaş esnasında Safevi ordusunu bozguna uğrattı. Savaşta şehre girebilmek için yapılan top atışları sonucu tahrib olan surları onararak şehre bir vezir tayin etti.[2]

Saltanata geçtiği zaman devraldığı boş hazineyi dolu bıraktı. Kâbe'yi onardı. 28 yaşındayken hastalık sebebiyle öldü. Geride 4 erkek 6 kız çocuğu bıraktı.[3]

SULTAN MURAD'IN TUĞRASI

1 A.g.e., s. 369; es-Salatinu'l-Osmaniyyun, s. 63; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 136.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 62.

3 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 64; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 369-370.

18. PADİŞAH:
HALİFE PADİŞAH İBRAHİM

Doğumu-Vefatı: (M. 1616-1648)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1049-1058 / M. 1640-1648)

25 yaşında tahta çıktı, 9 sene hüküm sürdü.

HALİFE SULTAN İBRAHİM[1]

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 371; Devletü'l-Osmaniyye, s. 73.

Kardeşi 4. Murad'dan sonra tahta geçmiştir. Ondan sonra erkek kardeş kalmadı. Hanedanın tek erkek çocuğuydu. Kadınların yönetim üzerinde olan etkisini durdurarak birçok olayı ıslah etti. Barıştan yararlanarak Ege denizinde ticareti kontrol eden Venediklilerin nüfuzlarını yok etmek için orduyu ve donanmayı hazırlatarak Venediklilerle harp ilan etti, onları bozguna uğratarak varlıklarına el koydu. Girit adasına hücum ederek h. 1055 (1645) senesinde Girit'in bir bölümünü fethetti.

Sultan İbrahim, Osmanlı hanedanının tek erkek çocuğuydu. Hapisten çıkartıldıktan 2 yıl sonra Şehzade Mehmed doğdu. Böylece Osmanlı hanedanı, soyunun kesilmesinden kurtuldu. Kardeşinin hilafeti müddetince hep hapisteydi. Halife tayin edildiği zaman devlet büyükleri onun halife olduğunu bildirmek için hapishaneye koştular. O kendisini öldürmeye geldiklerini zannederek kapıyı üzerine kilitlemişti. Askerler kapıyı kırıp içeri girerek onu kutladığında o hâlâ bunun bir hile olduğunu zannediyordu. Annesi, vefat etmiş kardeşinin cenazesini ona gösterince buna ikna oldu. Sonra kardeşinin cenazesinin gösterişli bir törenle defnedilmesini emretti, Eyüp Sultan Camiinde kılıç kuşanılan yere götürülüp halife olduğu ilan edildi.[1]

Kardeşi Murad'ın yeniçerileri bastırması ve orduyu yenilemesi sebebiyle orduda başı bozukluk yoktu. Donanma ve ordu giderlerinde tasarrufa ve vergi sisteminin yeni esaslara göre ikame edilmesine yöneldi ve Yeniçeri liderlerinin müstebitlerine karşı ciddi mücadeleler gösterince birçok yalan ve iftiraya maruz kaldı.[2]

34 yaşında vefat etti. Geride 6 erkek ve 5 kız çocuk bıraktı.

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 34.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 64.

19. PADİŞAH:
HALİFE PADİŞAH DÖRDÜNCÜ MEHMED

Doğumu-Vefatı: (M. 1624-1693

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1058-1099 / M. 1648-1687)

7 yaşında tahta çıktı, 34 yıl tahtta kaldı.[1]

HALİFE SULTAN DÖRDÜNCÜ MEHMED[2]

1 A.g.e., s. 371; ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 73-74.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 65.

Yedi yaşında tahta çıkan bu Padişah, Sultan İbrahim'in oğludur. Kuvvetli bir irade ve derin bir imana sahipti. Avrupa devletleri, bu ızdıraplı zamanda Osmanlı devletinin genişlemesini durdurmak için Avusturya, Polonya, Venedik, Malta Şövalyeleri, Papa ve Rusya'dan oluşan kutsal bir ittifak kurmuşlardı. Ancak Allah Teâlâ, devlete h. 1072 (1661) yılında Sadrazam Köprülü Ahmed Paşa'yı nasip etti. Yedi sene içinde devleti ve saltanatı tekrar eski kuvvetine döndürdü. Avusturya savaşında orduya komutanlık ederek zafer kazandı, Viyana'nın doğusundaki en büyük kalesi olan Fühzel'i fethetti. Ondan önce m. 1659'da Rusya'ya, sonra da m. 1663'de Almanya'ya karşı zafer kazandı, daha sonra onlara karşı savaş kaybetti. Savaşların birçoğunu bizzat yönetiyordu.[1]

Avusturya'ya karşı kazanılan zafer Fransa'nın Osmanlı devletine yaklaşmasına ve imtiyazları tekrardan gözden geçirip yenilemesine zemin hazırladı. Fransa harp donanmasını Osmanlı sularına göndererek tehdit yoluna girince Sadrazam hızlı bir şekilde misliyle Fransa'ya karşılık verdi. Sadrazamın "İmtiyazlar bir izindir, muhakkak yapılması gereken bir antlaşma değildir" sözünden sonra Fransa yumuşamaya ve görüşmeye doğru geri dönerek eski antlaşmaları yenilemekle yetindi. H. 1084 yılında Beyt-i Makdis'i himaye imtiyazını Osmanlı devleti iade etti.

Viyana'yı ikinci kez kuşatan Osmanlı ordusu bu teşebbüsünde herhangi bir başarı elde edemeyince geri çekildi. Osmanlı antlaşma yaparak Macaristan ve Transilvanya'dan vazgeçti. Budapeşte ve diğer kentleri kaybetti, Peşinden Rusya'ya karşı yapılan savaş da kaybedildi. Polonya, Eflak, Boğdan'a hücum etti. Venedik gemileri h. 1097 yılında Mora, Yunan, şehirlerine saldırdı, Atina ve Kürnese işgal edildi. Bu felaketler, Sultan'ın tahttan uzaklaştırılmasıyla sonuçlandı. Öldüğü yer olan Edirne Sarayı'nda altı yıl yaşadı. Daha Sonra cenazesi h. 1099 (1688) yılında İstanbul'a nakledildi.[2]

---

1 A.g.e., s. 372.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 371; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal, S. 74.

Sultan'ın Azli ve Vefatı:

Tarih kitapları, âlimlerin ve din adamlarının Sultan IV. Mehmed'in azli üzerinde ittifak ettiklerini zikrediyor. H. 1099 yılında azledildikten kısa bir süre sonra vefat etti. Yerine kardeşi II. Süleyman Padişah oldu.[1] Geride 4 erkek ve 4 kız evladı bıraktı.

Yahudi Dönmeleri:

Yahudi Dönmeleri, Kanuni Sultan Süleyman tarafından, sonradan Müslüman olan Yahudi asıllı eşi Hürrem Sultan'ın (Roxelana'nın) teşvikiyle Endülüs'ten getirilen, yanmaktan ve ölümden kurtarılan ve daha çok, Yunanistan'ın kuzeyinde, Makedonya'da iskân ettirilen yahudilerdir. 1648 yılında bu Yahudilerin içinden Sabetay Sevi adında bir kişi ortaya çıktı. Mesih olduğunu, Yahudileri yöneteceğini ve Kudüs'ü başkent edineceğini iddia etti. Bu inanç hâlâ bazı Yahudiler nezdinde yaygındır. Bunun üzerine Yahudi cemaati inançlarını tahrif ettiği gerekçesiyle onu Osmanlı devletine şikayet ettiler. Bunun üzerine tutuklatılıp hapsedilerek mahkemeye çıkarıldı. Mahkemede ona şöyle dendi: "Görevli askerler üzerindeki elbiselerini soyup seni ok atılan hedef tahtasının yerine koyacaklar, şayet atılan oklar seni delip geçmezse senin Mesih olduğunu kabul edecekler." Bunun üzerine bütün bunların kendisine atılan iftira ve suçlama olduğunu beyan ederek Mehmet Aziz Efendi adıyla Müslüman olduğunu beyan etti. Ancak insanları gizlice Yahudi dinine davet ediyordu. 1673 yılında Arnavutluk'a sürüldükten beş sene sonra orada öldü.[2]

İslamî değerlerin tahrib olup yıkılmasında Yahudi dönmelerin önemli rolü olmuştur. Zira batıl fikirler, masonluk gibi İslam inancına aykırı olan pek çok bozuk ahlakı hep onlar yaymışlardır.[3]

1 A.g.e., s. 65.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 66 (özet).

3 A.g.e., s. 66

20. PADİŞAH:
HALİFE İKİNCİ SÜLEYMAN HAN

Doğumu-Vefatı: (M. 1642-1691)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1097-1012 / M. 1687-1691)

45 yaşında tahta çıktı, 4 yıl sultanlık yaptı ve 49 yaşında vefat etti.[1]

HALİFE SULTAN İKİNCİ SÜLEYMAN[2]

1 A.g.e., s. 66.

2 A.g.e., s. 67.

İstanbul'da doğup annesinin himayesinde yetişen bu Sultan, orta boylu, kır sakallı, gayet yumuşak huylu, yakışıklı, samimi, cesur, şefkatli ve zarif bir zattı. Hat sanatında yetenekli, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilen, yüksek gayret sahibi biriydi, aynı zamanda şairdi.[1]

Yönetime geçtiğinde çok zor şartlar altında olan devleti alıp büyük bir temizlik harekâtına başlayarak şehir emniyetini zorbaların ihlalinden kurtardı, asayişi sağladı. Selefi IV. Mehmed zamanında işgal edilen yerleri geri aldı.[2]

Padişahlığı, dört yıl gibi kısa bir zaman sürmesine rağmen büyük devletlerle şiddetli savaşlarla geçti. Birçoğunda zafer kazansa da Balkanlarda hezimetler devam etti. Venedikliler Adriyatik denizindeki Batı Dalmaçya sahillerini işgal etti. Padişahlığının son zamanlarında siyasî çöküntü devam etti.[3]

Polonya, Rusya, Avusturya, Venedik gibi bazı müttefik güçlere karşı savaşıp zaferler kazandı. Avusturya'nın, 1690 yılında Belgrat ve Sırbistan'a saldırmaya devam etmesiyle Sadrazam Köprülü Mustafa Paşa savaşı bizzat yönetip zafer kazanınca Sultan sevinçten ağlayarak onu karşıladı, kaftanını ona giydirdi. Bu sadrazam kendisinden sonra Padişah olan II. Ahmed'in ilk zamanlarında M. 1102'de Avusturya ile yapılan çetin savaşların birinde şehit oldu.[4]

Macaristan'ın fethi için başlattığı savaş, m. 1691 yılında başlayarak dört yıl sürdü. Elli yaşına ulaşırken yakalandığı hastalık sonucu vefat etti. Naaşı İstanbul'a getirilip Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesinin yanına defnedildi.[5]

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 372; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal, s. 74.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 66.

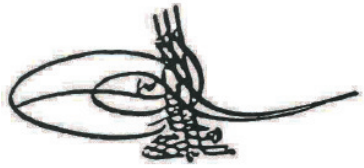
3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 373; Tarihü'd-Devletü'l-Osmaniyye-ulye, s. 306.

4 A.g.e., s. 372; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal, s. 74; Tarihü'd-Devletü'l-Osmaniyye ulye, s. 306.

5 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 66.

İslam'ın emrettiği gibi devlet sınırlarının her köşesindeki Hıristiyanlara karşı iyi muamele sergiledi, yıkılan kiliselerinin onarılıp yapılmasına izin vererek onlara iyilikte bulundu. Dinlerini yaşamada onlara zorluk çıkarıp karşı koyanları da şiddetli bir şekilde cezalandırarak, devletin sınırları içinde yaşayan bütün Hıristiyanların gönlünü kazandı. Yunanistan'daki Mora ahalisine zulmedip mezheplerine girmeye zorladıkları Katoliklilere karşı onların haklarını koruyarak onları ve askerlerini Mora'dan kovunca onlar da kendi hür iradeleriyle Osmanlı himayesine girdiler.[1]

Meşhur Hattat Hafız Osman onun devrinde yaşamıştır.

II. Süleyman'ın Tuğrası

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 66.

21. PADİŞAH:
HALİFE PADİŞAH İKİNCİ AHMED

Doğumu-Vefatı: (M. 1643-1695)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1102- 1106 / M. 1691-1695)

48 yaşında tahta çıktı, 4 sene padişahlık yaptı.[1]

HALİFE SULTAN İKİNCİ AHMED[2]

1 A.g.e., s. 67.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 374, ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal, s. 76

Sultan 2. Ahmed, 2. Sultan Süleyman'ın kardeşi Sultan İbrahim'in oğluydu. İstanbul'da doğdu. Annesi onun eğitimiyle titizlikle ilgilendi. Bütün işlere müdahil olmak isteyen son derece aktifti. Mushaf yazmada, hat sanatında kabiliyetliydi. Arapça ve Farsçayı çok iyi biliyordu. Yoğun bir şekilde devlet işlerini takip ediyor, hasta bile olsa divana katılıyordu.[1]

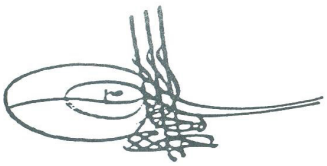
Şiire ve şairlere tutkundu.

Sadrazam Köprülü Mustafa Paşa'nın yerine Arabacı Ali Paşa gibi zayıf bir sadrazam seçilince işler kötüye gitmeye devam etti, devletteki çöküş sürdü. Venedikliler Ege denizindeki bazı adaları işgal ettiler. Onun döneminde meydana gelen savaşlar sanki normal bir çatışma gibiydi. Padişahlığı dört yıldan fazla sürmedi.

Avusturyalılar Belgrat'ı kuşatınca arkalarında 10.000 ölü bırakarak çekildiler.[2]

Sultan II. Ahmed, 6 Şubat 1695 yılında Edirne'de vefat etti. Abisi II. Süleyman gibi naaşı İstanbul'a nakledildi. Kanuni Sultan Süleyman türbesine defnedildi.

Geriye iki erkek ve üç kız çocuğu bıraktı.[3]

TUĞRA (II. AHMED)

1 A.g.e., s. 67.

2 A.g.e., s. 67; Albumu'l-Osmaniyyin, s. 67.

3 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 68.

22. PADİŞAH:
HALİFE İKİNCİ MUSTAFA

Doğumu-Vefatı: (M. 1664-1703)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1106-1115 / M. 1695-1703)

31 yaşında tahta çıktı, 8 yıl padişahlık yaptı.[1]

HALİFE SULTAN İKİNCİ MUSTAFA[2]

1 Albumu'l-Osmaniyyin.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 374-377; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Bağı, s. 117.

2. Mustafa, Padişah IV. Mehmed'in oğludur. Ciddi, disiplinli ve dindar kişiliğinin yanında hat sanatına da vakıf bir padişahtı. Venedik, Polonya, Avusturya, özellikle de Rusya gibi güçlü ve büyük devletlere karşı şiddetli savaşlara komutanlık yapmış, bu savaşların çoğunu kazanmış, bazen de kaybetmiştir.

Savaşların cesameti, sürekliliği ve büyük kayıp ve zayiatların olması onun hüküm sürdüğü dönemin sonunda cihat ruhunu zayıflattı. H. 1110 (1699) yılında Rusya'yla Tuna nehri üzerinde Zağreb'in güney batısında bulunan yerde Karlofça antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın metnine göre Osmanlılar bütün Macaristan'dan çekilerek Müslümanları adaletsiz ve merhametsiz Hıristiyanların yönetiminin altında bıraktılar, böylece Transilvanya'dan da çekiliyorlardı. Osmanlıya vergi veren bütün Hristiyan devletler bu savaştan sonra vergi vermekten de vazgeçti.[1]

Ondaki cihat azmi ve kendini bütün benliğiyle bu yola adaması nadir görülen bir durumdu. Hatta padişahlığının üçüncü gününde ilan ettiği ve duyurunun içinde yapacaklarını vaat ettiği fermanın bir maddesinde şöyle diyordu: "Nefsime rahat ve eğlenceyi haram kıldım." Yine vezirlerden her birine gönderdiği fermanında şöyle diyordu: "Benim mal ve şöhrete ihtiyacım yoktur. Gerekirse kuru ekmek yer ve bütün gücümü ve nefsimi din yoluna harcar, bütün belalara sabrederim. Halkıma hizmeti tamamlamadan önce savaştan dönmeyeceğim."

Yeniçeri ordusu sadrazamın azline müdahale etmek için hilafet merkezi olan İstanbul'da isyan edince Sultan bunu reddetti, onlar da Sultan'ı tahttan uzaklaştırdılar. Hilafetten uzaklaştırıldıktan dört ay sonra vefat etti. Cenazesi Yeni Cami Haziresine defnedildi.[2]

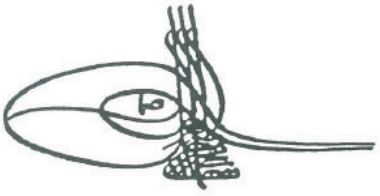
1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 68.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 68 (özet); ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 373-374.

Geriye 8 erkek ve 11 kız çocuğu bıraktı.[1]

SULTAN MUSTAFA, DOKUZ YAŞINDA BU HATTI YAZDI

TUĞRA (II. MUSTAFA)

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 69-70 (özet); ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 374-377 (özet).

23. PADİŞAH:
HALİFE ÜÇÜNCÜ AHMED

Doğumu-Vefatı: (M. 1667-1730)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1115-1143 / M. 1703-1730)

36 yaşında tahta çıktı, 27 yıl tahtta kaldı ve 36 yaşında vefat etti.

HALİFE SULTAN ÜÇÜNCÜ AHMED[1]

1 A.g.e., s. 376-377; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Yağı, s. 119.

Uzun boylu, kara gözlü, kartal burunlu, buğday tenli, şair ve hattat olan bu Padişah, 4. Mehmed'in oğludur.[1]

Saltanatındaki Başarıları

• Cihat sancağını yükseltti, doğu Avrupa'daki bazı yerleri aldı.

• 200.000 askerle, içinde Çar ve eşinin de olduğu Prut savaşında Çar'ı esir alıp Rusya'yı yok etmek üzereydi. Fakat İngiltere'nin müdahalesi ve Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa'nın kararı ile h. 1123'te savaş durdurulup Edirne antlaşması yapıldı. Bu antlaşmaya göre Rusya, Karadeniz sahillerinden vazgeçiyordu. Sadrazam görevinden azledildi, Ruslara karşı cihat devam etti. Tarihçilerin çoğu sadrazamı bu kararı yüzünden suçlarlar.[2]

• Osmanlılar Akdeniz'de Venedik donanmalarına karşı zafer kazandı. Mora'yı geri alarak Girit adasını dördüncü kez ele geçirdi.

• Venedikliler Osmanlılardan aldıkları yerleri geri vermemek için Avusturya'dan yardım istediler. Osmanlı ile Avusturya arasında savaş çıktı. Belgrat ve birçok Sırp beldesi kaybedildi. Venedikliler Adriyatik denizinin doğusundaki Dalmaçya sahillerine sahip oldular. Bu arada I. Petro, Safevî devletinin zayıflığı sebebiyle Dağıstan şehirlerini ve Batı Hazar denizi (Kazvin) sahillerini istila etti.[3]

• Safeviler Osmanlı devletine saldırıp hezimete uğrayınca Osmanlı devleti, Tebriz (dördüncü kez), Hemedan, Ermenistan, Gürcistan ve pek çok kaleyi muhasara altına alıp fethetti, yenilgiye uğrayan Safevi devletinin talebiyle h. 1140 (1728) yılında Hemedan antlaşması yapıldı.[4]

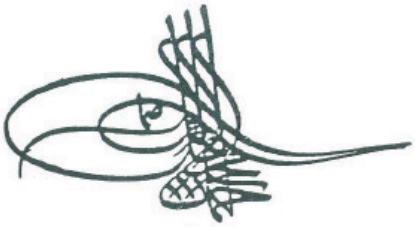
---

1 A.g.e., s. 375; Fi Usulü't-Tarihi'l-İslami, s. 156-157.

2 A.g.e., s. 375; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Bağı.

3 A.g.e., s. 375; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Serhenk, s. 207.

4 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 69.

TUĞRA (III. AHMET)

• Damad İbrahim Paşa'nın önderliğinde İstanbul'da oturan elçilerle iyi ilişkiler kurularak Avrupa'nın medeniyet ve teknolojisini tanıyıp önem vermeye başladılar. Osmanlı devletinin Batı'ya olan demir perdesi kırıldıktan sonra başta Paris ve Viyana olmak üzere Avrupa başkentlerine ilk kez elçi gönderdi. Yüksek tabaka arasında lüks ve debdebe yayıldı.

• İlk kez matbaa kullanılmaya başlanınca edebiyat, tercüme basım ve yayım hareketi canlandı. Askerî sanayiye önem verildi.[1]

• Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı ile başlayan ve 1730 yılına kadar devam eden devreye "Lale Devri" adı verildi. 1723'de başlayan İran Savaşları bu dönemin 1730'da tamamen sona ermesine sebep olmuştur. Her çeşit kültür faaliyetinin arttığı, matbaanın tam olarak hizmet vermeye başladığı ve harpten ziyade sulh, sükûn ve eğlencenin hâkim olduğu bu dönem, Osmanlı tarihi için ayrı bir sayfadır. Rusya'nın İran'a girmesi ve Osmanlı Devleti'nin de bu duruma müdahale mecburiyetinin bulunması, 7 sene sürecek olan İran Savaşlarını başlattı. Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın Tebriz'i fethetmesi ve İran'a ait beş eyâletin Osmanlı Devleti'ne ilhak edilmesi, Ekim 1727'de yapılan Hemedân Andlaşması ile Sünnî olan Eşref Şah Üveysî tarafından kabul edildi. Ancak Nâdir Han'ın bunları kabul etmeyerek bazı yerleri Osmanlı Devleti'nden

1 A.g.e., s. 375; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Serhenk, s. 207-208.

geri alması, savaşı yeniden başlattı. Padişah ile sadrazamın İran Seferini 1723 baharına erteleme istekleri tepkiyle karşılandı.

Damad İbrahim Paşa'nın aleyhindeki bu rüzgâr, kendi yakınlarına devletin bazı makamlarını ve menfaatlerini peşkeş çekmesi de ilave edilince, daha da arttı ve bu durum yeniçerileri azdırdı. Bir bahriye neferi olan Patrona Halil'in başını çektiği bir isyan hareketi, tarihin en kötü isyanı olacak şekilde genişledi. Yağmalar, hapishanelerdeki tutukluları serbest bırakarak silahlandırmalar ve ev baskınları artınca, asilerin Padişah'tan kellelerini istedikleri Damad İbrahim Paşa ve yakınlarından olan bazı paşalar idam edildiler. 1 Ekim 1730 günü, asiler bununla da yetinmeyip Padişah'ın görevden ayrılmasını istediler ve gerçekten III. Ahmed'i o gece biraderi II. Mustafa'nın oğlu Sultan Mahmûd'u tahta davet ederek kendisinin feragat ettiğini açıklamak mecburiyetinde bıraktılar. III. Ahmed, ailesi ile birlikte Topkapı Sarayı'ndaki dairelerinde 5 küsur yıl daha yaşadı ve 62 yaşındayken Temmuz 1736 tarihinde vefat etti.

24. PADİŞAH:
HALİFE PADİŞAH BİRİNCİ MAHMUD

Doğumu-Vefatı: (M. 1696-1754)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1143-1168 / M. 1730-1754)

34 yaşında tahta çıktı, 24 yıl tahtta kaldı.[1]

HALİFE SULTAN BİRİNCİ MAHMUD[2]

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 377; Fi Usulü't-Tarihi'l-İslami, s. 162-163.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 71.

II. Mustafa'nın oğludur. Çocukluk döneminden itibaren büyük âlimlerin riyasetinde tedrisat gören bu Padişah, yönetimde güçlü ve kararlı bir halifedir.

Dönemindeki Gelişmeler

• Batı ile ilişkilerde top sanayii ve diğer yaygın silahların gelişmesinde olumlu katkılar sağlamış, askerî düzenin yeni usullere göre geliştirilmesiyle ilgili önerilerde yeniçeriler karşı çıkınca bu yeni gelişmeler uygulanamamıştır.

• Askerî Mühendislik Okulu ve Kağıt fabrikası açıldı.[1]

• Safevilerle yaptığı savaşta galip geldi. H. 1144 yılında Safevilerin talebiyle barış antlaşması imzaladı. Barış antlaşması maddelerine göre Safeviler Tebriz ve Hemedan'dan çekildiler. Fars devletinin başına Şah Tahmasp'ın yerine, "Doğu'nun Napolyonu" diye bilinen Nadir Şah seçildikten sonra Safeviler yakın zamanda kaybettikleri tüm yerleri geri alarak Bağdat'ı kuşattılar ve Osmanlılara karşı zafer kazandılar.

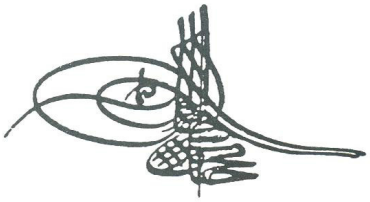
• Boğdan bölgesinde Rusları, Bosna-Hersek, Eflak ve Sırp bölgelerinde ise Avusturyalıların ilerlemesini durdurdu. Fransa'nın arabuluculuğuyla sulh isteyip harpten çekilen Avusturya ve Sırp ordularına karşı galip geldi. H.1152 (1739) yılında Belgrat'ta yapılan sulh antlaşmasında Avusturya, Belgrat şehrinden ve bütün Sırp ve Boğdan bölgelerinden vazgeçti. Rusya Karadeniz'de gemi yapmayacağını taahhüt etti.[2]

• İstanbul›da meydana gelen deprem ve yangın hadisesinde zarar gören büyük camileri aslına uygun bir şekilde restore ederek, yerleri hasar gören ev sahiplerine yıkılan evlerini inşa edip teslim etti.[2]

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 70.

2 A.g.e., s. 70

Onun döneminde devletin yüzölçümü 15.538.000 km²[1] idi. Yeni Camii Turhan Valide Sultan Türbesi'nde babası Sultan II. Mustafa'nın yanına gömüldü. Çocuğu olmadı.[2]

TUĞRA (I. MAHMUD)

1 A.g.e., s. 70.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 70.

25. PADİŞAH:
HALİFE ÜÇÜNCÜ OSMAN

Doğumu-Vefatı: (M. 1699-1757)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1168-1171 / M. 1754-1757)

55 yaşında tahta çıktı, 3 yıl tahtta kaldı.[1]

HALİFE SULTAN ÜÇÜNCÜ OSMAN[2]

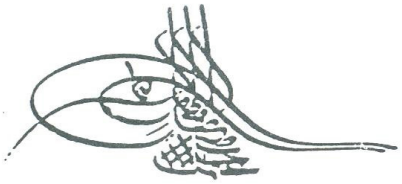
1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 71.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 72.

Bu padişahın dönemi dahilî reformlar ve istikrar devri idi. İstanbul'da meydana gelen iki büyük yangında meydana gelen zararın yarısını gidermiştir. Son derece cömert kişiliğinin yanında fakirlere karşı şefkatli idi. Hat sanatına hâkim olduğunu ispat eden çok güzel hat yazıları vardır. Peygamber Efendimizin ayak izinin yanında tuğrasını resmetmiş daha sonra bunu Eyüp Sultan Hazretlerinin türbesine hediye etmiştir.

Asabi ve hükmünün uygulamasında acele ederdi. Hanımların terbiyesine önem veriyordu. Ayağına çivili bir ayakkabı giyerek sarayda dolaşır, Kadınlar onun ayakkabısının sesini duyunca koşarak odalarına girerlerdi.[1]

Zamanında harp ve sınırlı birkaç isyan hariç hiçbir dâhili kargaşa olmadı. Geceleyin kıyafet değiştirip halkının halini araştırır, Şer'i kanunlara muhalif olan her şeyi yasaklayan emirler çıkarırdı.[2]

TUĞRA (III. OSMAN)

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi / s.377, ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal Abdulhadi/ 79 ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Bağı / s. 122

2 Albumu'l-Osmaniyyin / s. 76

26. PADİŞAH:
HALİFE ÜÇÜNCÜ MUSTAFA

Doğumu-Vefatı: (M. 1717-1774)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1170-1187 / 1757-1774)

40 yaşında tahta çıktı, 17 yıl tahtta kaldı.[1]

HALİFE ÜÇÜNCÜ MUSTAFA

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 381.

Sultan III. Ahmed'in oğludur. Tam bir ilmî eğitim aldı. Ciddi ve cömert kişiliğinin yanında yetenekli bir şairdir. Meşhur şiirlerinden biri şöyledir.

"Yıkıluptur bu cihân sanma ki bizde düzele

Devleti, çarh-ı deni verdi kamu mübtezele

Şimdi ebvab-ı saadette gezen hep hazele

İşimiz kaldı heman merhamet-i lemyezele."[1]

Anlamı:

"Dünya yıkılıp gitmektedir, bizde düzeleceğini sanma.

Alçak felek devlet çarkını aşağılık kimselerin eline verdi.

Şimdi saadet kapısında gezenler hep o yüzsüzlerdir.

İşimiz Allah'ın merhametine kaldı."

Devlet idaresinde geniş basiret ve dirayet sahibiydi. Bu şiir, onun hayatında Osmanlı Hilafetindeki yönetici ve sorumluların tavır ve davranışlarında meydana gelen ciddi bozulmalara işaret ediyor. Sadece kendi döneminde değil aynı zamanda kendisinden önceki dönemlere kadar uzandığını gösteriyor. Osmanlı Sultanlarının gayretlerine, cihat meydanlarında ordunun başında bulunup önderlik yapmalarına rağmen bu bozulma süreci devam ediyor.

Dönemindeki Önemli Gelişmeler

• Büyük tehlikenin Rusya'dan geleceğini bildiği için gece gündüz çalışarak donanmasının askerî savunma sisteminde büyük reform hazırlıkları yaptı, donanmayı güçlendirdi, hazineyi altın ile doldurdu.[2]

• Döneminde İstanbul'da 1766 yılında meydana gelen depremde zarar gören Fatih Camisi ve Eyüp Sultan Camisini tamir ettirdi. 1764 yılında kara ve deniz Mühendislik Okulu açıldı.

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 72.

2 A.g.e., s. 72.

• Dört yılda Laleli Camiini inşa etti.[1]

• Devlet yönetiminin içindeki bazı işbirlikçilerin peşinden zayıf ve basiretsiz, hain bazı sadrazamlar geldi. Bu durum, özellikle savaşlarda devletin üzerine ciddi sıkıntıların gelmesine sebebiyet veriyordu.

• 1768-1774 yılları arasında Ruslarla yapılan savaşların bazen devletin lehine bazen de aleyhinde sonuçlanması beraberinde birçok hezimetleri getirince iki devlet arasında savaşları sonlandırma görüşmeleri gerçekleşse de bir karara varılamamış, sonraki savaşlarda ise daha çok Osmanlılar mağlup olmuşlardır.[2]

• Rusya devleti yıkmaya güç yetiremeyince dışarıdan Şam ve Mısır'da isyan hareketlerini destekledi. Bu dönemden itibaren devlette hakiki gerileme başladı.[3]

• Rusya'ya karşı savaşırken hastalanan Sultan, iki erkek, beş kız evladı geride bırakarak h. 1187 yılında 57 yaşında vefat etti.[4] Yerine Sultan I. Abdülhamid geldi.

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Bağı, s. 122.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 72; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 379; ed-Devletü'l-Osmaniyye, İsmail Serhenk, s. 216.

3 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 72.

4 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 73.

27. PADİŞAH:
HALİFE BİRİNCİ ABDULHAMİD (GAZİ)

Doğumu-Vefatı: (M. 1725-1789)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1187-1203 / 1774-1789)

49 yaşında tahta çıktı, 15 sene tahtta kaldı.[1]

HALİFE SULTAN BİRİNCİ ABDULHAMİD[2]

1 A.g.e., s. 381; ed-Devletü'l-Osmaniyye, İsmail Bağı, s. 123.

2 Sahvetü'r-reculu'l-merid veya Sultan II. Abdülhamid ve Hilafet-i İslamiyye, Muvafi fak Beni el-Merce, s. 58.

Sultan 3. Mustafa'nın kardeşidir. Kardeşinin vefatından sonra tahta çıktı. Kardeşinin sultanlığı döneminde sarayında alıkonulmuştu.[1] Özellikle tarih bilgisinde yüksek kültür sahibi olmakla beraber hat sanatına düşkün, son derece kibar bir Padişah idi. Reform ve imar faaliyetleri yapıp birçok savaşı bizzat yönetti.[2]

Dönemindeki Önemli Gelişmeler

Rusya ile devam eden savaşlarda Rusya, Karadeniz üzerinde Bulgaristan'daki Varna'yı işgal etti. 1774 yılında Küçük Kaynarca antlaşması akdedildi. Bu antlaşma ile iki taraf arasında barış yapıldı ve Osmanlı Devletinin Karadeniz üzerindeki hâkimiyeti sona erdi. Kırım bağımsızlığını gerçekleştirdi.

Rusya, Osmanlı devletindeki Ortodoksların himayesi, Karadeniz ve Akdeniz'de bütün Osmanlı limanlarında Rusların denizcilik hürriyeti, Rus tüccarlarının Osmanlı topraklarının kara ve denizinde ticaret hürriyeti, ithalat, ihracat, ikamet ve kilise yapma hakkı, Rus ileri gelenlerinin göç hürriyeti, harp ve cizyeden kurtulmaları gibi bütün Osmanlı topraklarındaki Ortodoksları himaye gücünü ve imtiyazlarını elde etti.[3]

Rusya 70.000 askerle Kırım'a saldırıp Kırım'ı işgal etti.[4]

Avusturya, Rusya'yla dayanışma yaparak Osmanlı devletine savaş ilan etse de Belgrat ve Sırbistan'a saldıran Avusturya'ya karşı Osmanlı kuvvetleri zafer kazandı.[5]

Sultan'ın vefatından sonra, Rusya Balkan'ın doğusundaki Boğdan, Besarabya vilayetlerini, Avusturya da Belgrat'ı ve bazı Sırp vilayetlerini işgal etti.[6]

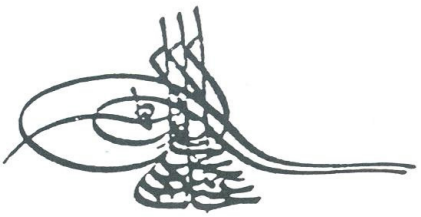
1 A.g.e., s. 273; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 382.
2 A.g.e., s. 383-384; el-Osmaniyyun ve'r-Rus, s. 85.
3 A.g.e., s. 384; el-Osmaniyyun ve'r-Rus, s. 86.
4 A.g.e., s. 384.
5 A.g.e., s. 384.
6 A.g.e., s. 73.

Safevilere karşı m. 1775-1779 yılları arasında devam eden savaşta bir netice alınamadı.[1]

İki harpte hezimete uğrayan Avusturya ile harp başladı. Çok savaşa katıldığı için Sultan Abdülhamid'e "Gazi" ünvanı verildi. Fakat Rusya, Avusturya, Safeviler ile yapılan savaşlardaki büyük kayıplar sebebiyle sultanlığının son zamanında iyice yıprandı.[2]

Özi kalesi düşünce orada 25.000 sivilin hepsini katledip bir tanesini dahi sağ bırakmadılar. Bu haber üzerine Sultan felç geçirerek 65 yaşında vefat etti. Bahçekapı'daki türbesine defnedildi.

Geriye 6 erkek 10 kız evlat bıraktı.[3]

I. Abdulhamid'in Tuğrası

1 A.g.e., s. 73; el-Osmaniyyun ve'r-Rus, s. 8.

2 A.g.e., s. 73.

3 Albumu'l-Osmaniyyin / s. 73.

28. PADİŞAH:
HALİFE ÜÇÜNCÜ SELİM

Doğumu-Vefatı: (M. 1761-1808)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1203-1222 / M. 1788-1807)

28 yaşında tahta çıktı, 19 sene tahtta kaldı.

HALİFE SULTAN ÜÇÜNCÜ SELİM

Sultan III. Mustafa'nın oğludur. Tahta amcası I. Abdülhamid'in vefatından sonra çıktı. Güçlü, cesur ve mücahit bir sultandı.

Edebiyat, şiir, musikî ve hat sanatına önem veriyordu. Bazı cami ve türbelere levhaları asıldı. Arapça ve Farsçayı çok iyi derecede biliyordu. Şefkatli, duygulu, şair ve edepli bir kişiliğe sahipti. Kırım'ın Rusların işgaline uğramasını şu duygulu şiirle ifade etmiştir:

"Kalalım mı kılıç altında öyle?

Oturmak dinimizde var mı böyle?

Esir etmiş nice Tatar'ı bir bir

Kırım Rusya'da kalsın mı söyle?

Ol Moskof'tan varıp öcüm alayım,[1]

Ya düşman içre helâk olam şöyle."[2]

Geçmişte olduğu gibi devletteki gayretlerin tekrar coşmasını istedi. Samimi olduğu için cihat ilan edip ısrar etti.

Şöyle diyordu: "Düşman eli ciğerimde dolaşıyor!" Mazideki zaferlerin İslam dinine sımsıkı sarılma sebebiyle olduğunu, hezimetlerin sebebinin ise akide zayıflığı ve Rablerinin hidayetinden uzaklaşma olduğunu halkına anlattı.[3]

En tehlikeli ıslah hareketi, iki asırdır yönetimi kötüye kullanan ve savaşlarda kazan kaldıran Yeniçerilerden orduyu temizlemeye çalışmak olmuştur. Ayrıca deniz donanmasının güçlenmesine önem vermiş, Osmanlı donanması dünyanın en güçlü üçüncü donanması seviyesine ulaşmıştır. Donanma komutanı olarak önceki komutan Hasan Paşa'yı tayin etmiştir. Nizam-ı Cedid'i kurmuş, orduyu en modern askerî silahlarla, özellikle Fransız yapımı özel toplarla donatmıştır. Asker maaşlarında ek ikramiyelerle beraber artış yapmıştır.[4]

---

1 "Moskof," Rus demektir. Bu Türkçe kelime hâlâ Arapça ammicede kullanılıyor.

2 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 73-74.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 385.

4 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi.

Sadrazam olarak idarî, askerî ve siyasî bakımdan yetenekli olan Yusuf Paşa'yı tayin etmiştir.

3. Selim'in Tuğrası

Padişahlığı, aşağıda zikredeceğimiz üzere üç kıtada karşılaştığı olumlu ve olumsuz birçok girişimle doludur.

AVRUPA'DAKİ GİRİŞİMLERİ

• Sadrazam Yusuf Paşa'dan, düşmana karşı koymak için önlemler almasını istedi.

• Sultan, İsveç'in, kuzeyde Rusya'ya mukavemet etmesi karşılığında on yıl boyunca Osmanlı Devletini belli bir nakit meblağ ödemeye yükümlü kılan sadakat anlaşmasını İsveç ile imzalayarak Rusya'ya galip gelmede ısrar ediyordu. İki ülke, Rusya ile savaşa devam etmek üzere anlaştılar. Avrupa'nın bu anlaşma karşısındaki tutumu her birinin hırsları ve menfaatleri farklı olduğu için çelişkiliydi.[1]

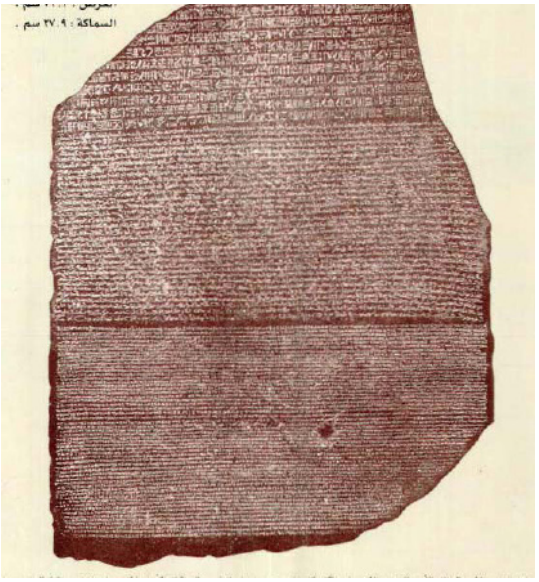
Osmanlı ordusunu Boğdan ve Eflak (şimdiki Romanya) boyunca komuta etmeye başladı. Ancak Rusya ve Avusturya orduları onu gafil avladılar. Avusturya sınırında savaş başladı. Bu savaş Avusturya'ya ve müttefiklerine Sırbistan'a hâkim olma ve Tuna Nehri'nin kuzeyindeki tüm topraklardan Osmanlı'yı kovma fırsatı verdi (1789).[2]

Ancak aynı yılda (m. 1789) ilan edilen Fransız Devrimi, Fransa'nın ve Napolyon'un başarılarının Avrupa kıtasında otoritesini hâ-

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 387; Mevkıf Avrupa mine'd-devleti'l-Osmaniyye, s. 71; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Abdurrahman Şeref, s. 210-211.

2 A.g.e., s. 388; Mevkıf Avrupa Mine'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 72.

kim kılacağı endişesiyle Avrupa Devletlerinin ve Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yakınlaşmasına sebep oldu. Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya arasında arabuluculuğa yöneldi. Neticede h. 1205 (1791)'de meşhur Rostov anlaşması yapıldı ve aralarındaki savaş sona erdi.[1]

Daha sonra Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Yaş anlaşması daha yapıldı (1792). Savaşların yıprattığı Osmanlı Devleti bu antlaşmaya muvafık kalmıştır. En önemli maddeleri, esirlerin mübadelesi, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'in en kuzeyinde bulunan Azak, Odessa ve Sivastopol limanlarını, Karadeniz üzerinde Romanya'nın doğu kısmında bulunan Kırım ve Besarabya'yı Rusya'ya bırakması, Dinyester nehrinin iki ülke arasında ayırıcı sınır hattı olması, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin Rus vatandaşlarını vergiden muaf tutması ve Rusya'dan savaş tazminatı ve benzeri taleplerde bulunmaması, Bab-ı Ali'nin, vatandaşlarının Rus gemilerine baskın yapmayı yasaklaması karşılığında Boğdan ve Romanya'dan başka yerleri

1 A.g.e., s. 389; Mevkıf Avrupa Mine'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 82-84.

Osmanlı'ya geri vermesi. Böylece Karadeniz ve Danup, Dinyester ve Berus gibi büyük nehir ağızlarında Rusya'nın hegemonyası ve denizcilik hareketleri bitmişti. Bu antlaşma ile iki devlet arasında savaş bitmiş, bir süre barış gerçekleşmişti. Bu, gerçekte sonun başlangıcıdır ve sonuçları ilk antlaşmadan daha fecidir.[1]

AFRİKA KITASINDAKİ GİRİŞİMLERİ

• Napolyon'un Mısır'a beraberinde 150 kadar mühendis, araştırmacı ve antropolog ile beraber yaptığı Mısır çıkarması (h. 1213 / m. 1798) modern tarihte Osmanlı Devleti'nin vilayetlerinden olan bir Arap vilayetine yapılan ilk Haçlı saldırısı idi. Fransa ve diğer Avrupa devletleri elçilikleri vasıtasıyla Osmanlı Devleti içindeki durumları, Osmanlının onlara verdiği tavizleri, kurdukları ticarî ilişkileri ve içinde yapılanan gizli hareketleri biliyorlardı.[2]

Napolyon'un beraberinde getirmiş olduğu bilim adamları hiyeroglif ve firavun sembollerini çözmüşler ve bunu Fransızların eliyle "Firavun medeniyetinin keşfi" diye dünyaya ilan etmişlerdi. Böylece Fransa'nın bilimsel sahada Mısır üzerinde etkisi olmuştur.[3]

Napolyon, 19 Mayıs 1798 sabahı Toulon'dan demir alan 600 gemilik Fransız donanması ve 40 bin askerle 1 Temmuz sabahı İskenderiye önlerine ulaştı. Napolyon, askerlerine, yol boyunca "Mısır'ın halkı Müslümandır. İnançlarına ve âdetlerine hürmet edin." demişti. İstanbul'un tayin ettiği Mısır Valisi Ebubekir Paşa'nın işgal karşısında yapacağı pek bir şey yoktu. Mısır, o dönemde Osmanlı toprağı idi ama askerî güç, ülkeye asırlardır hâkim olan Memlüklerin elindeydi ve Memlük kuvvetleri de Napolyon'un askerleri karşısında bir hayli zayıf kalıyordu.

---

1 A.g.e., s. 391; Mevkıf Avrupa Mine'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 83; el-Mes'ele eş-Şarkıyye, eş-Şazeli, s. 1224.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 392; Kırae Cedide fi Tarihi'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 141-142.

3 A.g.e., s. 393; Acaibü'l-Asari Fi't-Teracim Ve'l-Ahbar, 3/120.

Napolyon'un karaya çıktıktan sonraki ilk işi, gemide hazırlatmış olduğu Arapça bir beyannameyi halka dağıttırmak oldu.

Beyannamede şöyle deniyordu: "Kafkas dağlarından ve Gürcistan'dan getirilmiş olan Memlükler, dünyanın bu en güzel yerini çoktan beridir zulüm altında tutuyorlar, fakat her şeye kadir olan Allah artık bu hükümranlığın son bulmasını emretti.

Ey Mısırlılar! Size, benim buraya dininizi yıkmak için geldiğim söylenecektir. Bu açık bir yalandır, inanmayınız. Zalimlere benim buraya gaspedilmiş haklarınızı iade için geldiğimi, Allah'a Memlüklerden daha fazla inandığımı ve Hz. Muhammed ile hayranlığımı celbeden Kur'an-ı Kerim'e hürmetkâr olduğumu söyleyiniz. Nerede verimli araziler, kıymetli elbiseler, güzel esirler ve mükemmel evler varsa, hepsi Memlüklere ait. Eğer Mısır onların çiftliği ise Allah'ın bunu onlara verdiğine dair tapu senetlerini göstersinler. Allah âdildir ve merhametlidir. İdareye bundan böyle herkes ortak olacak ve mutlu bir şekilde yaşayacak.

Ey şeyhler, imamlar ve diğer önde gelenler! Fransızların da hakikî birer Müslüman dostu olduklarını ve Osmanlıların şevketli Padişahı ile her zaman dost bulunduklarını halkınıza anlatınız. Maksadımız, Padişah'a asi olan Memlükleri ezmektir. Bize hemen destek verecek olanlar müsterih bulunsunlar, fakat Memlüklere katılmaya kalkanların vay haline! Onlar için selâmet yoktur ve dünyadan izleri silinecektir."

• Sultan 3. Selim'in Fransa'ya karşı ilan ettiği cihat çağrısına, Hicaz, Şam ve Afrika'nın kuzeyi, özellikle Libya karşılık vermiştir. Mücahitler ve Fransızlar arasında birçok savaş yapıldı. Müslümanlar Nil deltası, Sait bölgesi ve Kahire'de onlara galip geldi.[1]

İNGİLİZLERİN MISIR HIRSLARI

Nelson komutasındaki İngiliz donanması, İskenderiye Ebi Kayr Körfezi›nde Fransız donanmasına baskın yaptı ve m. 1798 yılında Fransız donanmasını batırdı. Mısır'dan Fransız ordusunu temizle-

1 A.g.e., s. 397; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal Abdu'l-hadi, s. 60.

di. Böylelikle Akdeniz'e İngilizler hakim oldu.[1] Mısır›dan çıkartılan Napolyon Avrupa'da kendisi aleyhine patlak veren genel harp sebebiyle Mısır'ı terk ederek Fransa'ya gitmek zorunda kaldı.[2] Makamını General Kleber'e bıraktı. Fransızların Mısır'da hâkimiyetleri ise bir süre daha devam etti, ama 1801'de Kahire'den, aynı yılın Ağustos'unda da İskenderiye'den çekilmek zorunda kaldılar.

Napolyon'un Mısır çıkarmasının etkilerinden bazıları şunlardır:

1. Mısır tarihinde ilk defa Fransız anayasasından yardım alarak İslam'ın dışında yeni kanun konmuştur.

2. Müslümanların, Avrupa ordularının kuvvetine, silahlarına ve toplarına sahip olmamaları ve bunları tedarik etme çabalarının zayıf kalması, onları düşmanlarının karşısında zayıf hissettirmiştir.[3]

3. H. 1220 (1805) yılında Muhammed Ali Paşa'nın Mısır'da vali olarak ortaya çıkması. O, Avrupa devletlerinin bile yapamadıkları hilafeti Mısır'da yıkan kişidir.[4]

Kavalalı Mehmed Ali Paşa

1 A.g.e., s. 398.

2 A.g.e., s. 401.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 410-419, özetle; Vakıuna el-Muasır, Muhammed Kutup, s. 205; Mısır fi metlai'l-karni't-tasi' aşer, Dr. Muhammed Fuat Şükri, 2/857.

4 A.g.e., s. 422; el-Alemü'l-Arabi fi Tarihi'l-Hadis, s. 17.

ASYA KITASINDAKİ GİRİŞİMLERİ

• Suudî Arap Krallığında Vehhabi hareketi ortaya çıktı. Mekke ve Medine'yi işgal ettiler, birçok kabri yıktılar.[1]

• Sonra Sultan'ın tahttan azledilmesine yol açan Kabakçı ayaklanması oldu. Bir yıl sonra da Sultan, 46 yaşına girmeden önce şehit edildi.[2]

İÇ ISLAHATLAR VE REFORMLAR:

III. Selim, Osmanlı İmparatorluğunu parçalanmaktan kurtarmak için geniş alanda yenilik yapılmasını gerekli görüyordu. Önce asker ocaklarının ele alınmasına karar verdi. Yeniçeri ocağına, haftada birkaç gün eğitim ve öğretim yapma yükümlülüğü kondu. Topçu, Arabacı, Humbaracı ve Lağımcı ocaklarını, ordunun teknik bölümü durumuna getirmek amacıyla kanunlar çıkardı. Yeniçerileri ürkütmemek ve bir ayaklanmaya neden olmamak için, Nizam-ı Cedid ocağı, önce Bostancı ocağına bağlı Bostancı Tüfekçisi ocağı olarak kuruldu (1793). Hazırlanan tüzüğe göre, Nizam-ı Cedit ocağı 12.000 kişi olacaktı. Bunun 1.600'ü İstanbul'da, ötekiler Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinde yetiştirilecekti. Bu yeni askerin, eğitim ve öğretimi için İsveç ve Fransa'dan subaylar getirildi. Nizam-ı Cedit ocağı için Levent'te kışlalar yapıldı. Ayrı bir kıyafet kabul edildi. Askerler kırmızı, dar ceket, mavi şalvar, püsküllü fes ve yemeni giyeceklerdi, subayların ceketleri daha uzun, önü ve kolları sırmalı olacaktı.

Erlerin silahları pala, tüfek ve süngü, subayların ise kılıçtı. İstanbul'daki Nizam-ı Cedid ordusu 12 bölüktü. Her bölükte bir top ve topçu erleri bulunacaktı. Ocağın giderleri için İrad-ı Cedit hazinesi kuruldu. Nizam-ı Cedit ocağı kısa sürede güçlü bir duruma geldi. Napolyon komutasındaki Fransız ordusu, bu askerlere karşı

1 Albumü'l-Osmaniyyin, s. 74.

2 A.g.e., s. 391; Kırae Cedide li Siyaseti Muhammed ale't-Tevesuıyye, Dr. Süleyman Ganim, s. ١٢.

Akka kalesi önünde yenilgiye uğradı. III. Selim, daha önce açılan Mühendishane'yi geliştirerek büyük bir askerî okul haline getirdi. Ders kitapları ve araçları hazırlattı. Bu okulda topçu ve istihkam subayları yetiştirildi. Baruthaneler düzene kondu. Fransa'dan getirtilen top örneğine uygun olarak yeni toplar döktürüldü. Denizciliğe de önem verildi, tersaneler işler duruma getirildi. Tersanelerde birçok gemi yapıldı. Deniz subayları yetiştirildi. Nizam-ı Cedid ocağının kısa sürede gelişmesi ve güçlenmesi, yeniçerilerin ve onlarla işbirliği yapanların karşı çıkmalarına neden oldu. Kabakçı Mustafa'nın yönettiği ayaklanma sonucunda Nizam-ı Cedit kaldırıldı. III. Selim padişahlıktan indirildi.[1]

1 Tarihin.com

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖKÜŞ DÖNEMİ

Bu Dönemde Dokuz Halife Padişah Gelmiştir
(H. 1222-1341 / M. 1807-1924)

HALİFE PADİŞAH DÖRDÜNCÜ MUSTAFA

(M. 1807-1808)

HALİFE PADİŞAH İKİNCİ MAHMUD

(M. 1808-1839)

HALİFE PADİŞAH BİRİNCİ ABDÜLMECİD

(H. 1255-1277 / M. 1839-1860)

HALİFE PADİŞAH ABDÜLAZİZ

(H. 1277-1293 / M. 1861-1876)

HALİFE PADİŞAH BEŞİNCİ MURAD

(M. 1876-1876)

HALİFE PADİŞAH İKİNCİ ABDULHAMİD

(H. 1293-1326 / M. 1876-1909)

HALİFE PADİŞAH MAHMUT REŞAD

(H. 1326-1335 / M. 1909-1918)

HALİFE PADİŞAH VAHDETTİN

(H. 1335-1339 / M. 1918-1922)

HALİFE İKİNCİ ABDULMECİD

(H. 1338-1339 / M. 1922-1923)

GİRİŞ
OSMANLI DEVLETİ'NİN ÇÖKÜŞÜ

Bu dönemi, padişahların cihat anlayışları, askerlerin maneviyatı ve 120 yıllık süre içinde tahta çıkan dokuz Padişahın içeride ve dışarıda izlediği devlet siyaseti temsil eder.

Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Padişahlar salih ve mücahit kimselerdi, bozguncu ve toplumun huzurunu kaçıran kimseler değildi. Avrupa'daki çok önemli savaşlarda düşmanlarına karşı, özellikle de Rusya ve Avusturya'ya karşı zaferler kazandılar. Bazı savaşlarda ise mağlup oldular. Özellikle içkiye ve zevklerine düşkün ve isyancı on binlerce yeniçeriden kurtulduktan sonra cihat ruhu yüksekti. Ancak tüm bunlara rağmen çöküş dönemine girilmiş ve devlet bu asırda Avrupa tarafından "hasta adam" diye isimlendirilmişti.

2. Padişahların Avrupa medeniyeti karşısında iki türlü yaklaşımı vardı. İlk yaklaşım, Batı'nın fenini ve teknik ilimlerini alma yaklaşımıydı ki, özellikle askerî ve denizcilik sanayisinde bu temayüz ediyordu. Diğer yaklaşım şekli anayasa ve yasalarda, giyim ve yaşantı tarzında tam bir Batılılaşma akımıydı. Gençlerin özellikleri dikkate alınmadan heyetlerle Batı'ya gönderildi. Neticede bu gençler kendileri etkilendikleri gibi yurda döndüklerinde önemli mevkilere gelerek diğer insanları da etkilediler. Ancak her ne kadar Batı'nın ilmine ve fenine bir yöneliş olsa da Batı; silahlanmada, ticarette ve güçlenmede büyük bir ilerleme kaydetmişti.

3. Fransız Devrimi'nin (h. 1215 / m. 1789) Avrupa ile Osmanlı Devleti üzerinde büyük etkisi olmuştur. Daha sonra bu devletler Osmanlı'ya ihanet etmişlerdi. Napolyon'un Mısır işgali, hiyeroglif

sembollerin sırlarını çözen bilim adamlarını getirmesi, ilmî ve askerî gücünü göstermesi, Mısır'da birçok mason locasını kurması, Şam'ı ele geçirmesi, Batı'nın, askerî gücünü artıran Mehmed Ali Paşa'yı istismar etmesi, İngiltere'nin Şam'ı hakimiyeti altına alması ve Yunan ihtilalini ve Osmanlı devletinden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesinde Yunanistan'ı desteklemesi, güya selef-i salihîn akidesine davet eden "Vahhabi hareketi"ni ve onun yanında duran Suudî emîrleri desteklemesi, bunların hepsi Osmanlı Devletini zayıflatmak, dibe çekmek, Karadeniz ve Balkanları onun hakimiyetinden çıkarmak ve bugünkü Türkiye sınırlarına çekmek içindi.

4. Fransa 1881'de Tunus'u, İngiltere 1882'de Mısır'ı, sonra Filistin ve Irak'ı işgal etti. İslam'a kötülükte ve Mısır, Suriye, Lübnan ve Filistin'de ırkçılık, milliyetçilik ve mezhepçilik kışkırtmalarında mason localarının büyük rolü vardı. Arap, Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman ajanların gizli olarak yürüttükleri "böl, parçala egemen olursun" sloganı altında İslam birliğini parçalamak için kurdukları komplolar tehlikeliydi. Masonlar Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine yardım ediyordu. Osmanlı Devletini yıkma ve Hıristiyan Avrupa devletlerinin bir araya gelerek Osmanlı Devletini hegemonyaları altına almalarında ve onu yıkmalarında en güçlü destekçiydi. Yine onlar, misyonerler göndererek, neşriyat ve gazetelerde, siyasî ve ticarî merkezlerde Hıristiyanlığı desteklemiş, hatta masonluğu devletteki en yüksek makam olan sadrazamlık mertebesine kadar ulaştırarak rüşvetle yoldan çıkarmaya cüret etmişlerdi. Ancak Osmanlıdaki Müslüman çoğunluğun İslam'dan uzaklaşmalarına güçleri yetmemiştir. Bugün Müslüman Türkiye'nin kalkınması, halkının kalplerindeki samimi gayret sebebiyledir.

5. Sultan İkinci Abdulhamid Han'ın Halifeliğine gelince: O, zirvede olan padişahlardandır. Hikmetli hayatının detayları ileride gelecek.

29. PADİŞAH:
HALİFE DÖRDÜNCÜ MUSTAFA[1]

Doğumu-Vefatı: (M. 1779-1808)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1222-1223 / M. 1807-1808)

28 yaşında tahta çıktı, 1 yıl padişahlık yaptı.

HALİFE PADİŞAH DÖRDÜNCÜ MUSTAFA

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 75.

Sultan Birinci Abdulhamit'in oğludur. İstanbul'da doğdu. Eğitim ve terbiyesini annesinden aldı. Hat sanatına çok önem verdi. Onun döneminde Rusya ile savaş devam etti. Bir yıl iki ay padişahlık yaptı. Zamanında kayda değer bir şey olmamıştır. Komplo ile gaddarca öldürülüp Babası Sultan Birinci Abdulhamid'in haziresine defnolunmuştur. Arkasında bir kız evlat bırakmıştır.

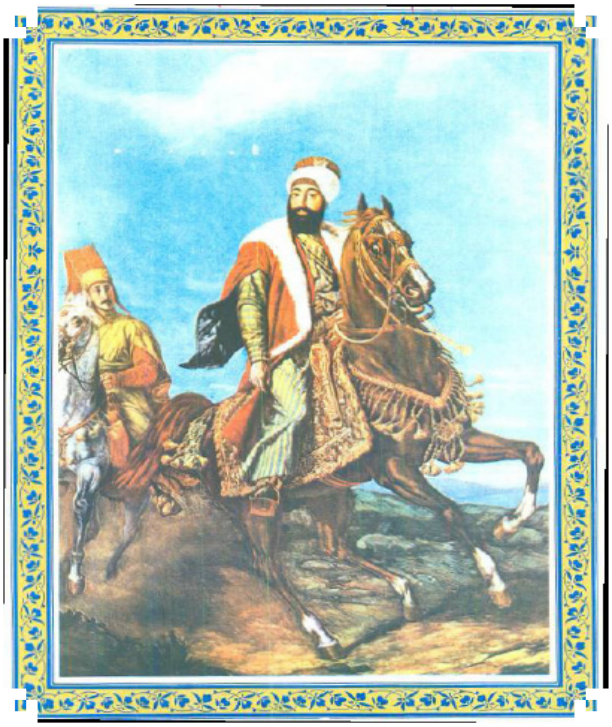
Dördüncü Mustafa Tuğrası

30. PADİŞAH:
HALİFE İKİNCİ MAHMUD[1]

Doğumu-Vefatı: (H. 1200-1255 / M. 1784-1839)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1223-1255 / M. 1808-1839)

23 yaşında tahta çıktı, 32 yıl padişahlık yaptı.

HALİFE İKİNCİ MAHMUD[2]

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 408-409; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Dr. Ali Hasun, s. 16; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 407-447.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 408-409; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Dr. Ali Hasun, s. 16; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 407-447.

Sultan Birinci Abdülhamid'in oğludur.

İkinci Abdulhamid›in dedesi olan bu cesur Sultan, cihadı seven, sabırlı, hikmet sahibi ve kararlı bir kişiydi. Düzenli orduyu kurarak yeniçeri ocağını tamamen ortadan kaldırdı. Mescid-i Nebevi›nin binasını yenileyerek Peygamber (s.a.v.)'in mahfelinin üzerine yeşil kubbeyi inşa etti.[1]

Devlet iç ve dış meselelerinde çalkantılı durumlarla karşılaştı. Bunlara karşı koyabilecek yeterliliğe, tahammül ve zekaya sahip olsa da bu, onun gücünün üstünde bir durumdu.

İcraatlarının bazıları şunlardır:

• Devlet istihbarat teşkilatını geliştirerek genişletti.

• Artık bozulan ve problem haline gelen Yeniçeri Ocağını kaldırdı (1826). Zira yeniçeriler İkinci Mustafa'yı, Üçüncü Ahmed'i, Dördüncü Mustafa'yı hal ederek yönetime kastetmişlerdi. Bazı halifeleri öldürüp yerlerine başkalarını getirmiş, bir kısmını da azletmişlerdi. Avrupa'daki savaşlardaki hezimetler de bunların beraberinde gelmişti. Sultan, sayıları 60.000'i bulan bu yeniçeri ordusunun etrafını sararak top ateşine tuttu ve tamamen bitirdi.

• Batı medeniyetinden etkilenmiş Osmanlı sarığını fes ve Avrupa kıyafeti ile değiştirip bu alanda birçok yenilik yapmıştır; birçok okul açıp büyük imaretler yaptırmıştır. İstanbul'daki büyük camilerin onarımını, meşhur Unkapanı köprüsünü yaptırmış, Mekke-i Mükerreme'de okul inşa ettirmiş, Mescid-i Aksa'yı tamir ettirmiştir. H. 1255 (1839) yılında 55 yaşında vefat etti. Arkasında 12 erkek ve 11 kız evlat bıraktı.[2]

Onun döneminde Osmanlı Devleti'ne "hasta adam" deniyordu. Ama bu, onun sebebiyle değildi. Zayıflık döneminden birikmiş ağır miras sebebiyleydi. Tüm enerjisini ve vaktini devletini güçlendirmek

1 Sahvetü'r-Racülü'l-Merid, s. 81.

2 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 77.

için harcamışsa da açılan yara büyüktü. Ne zaman onu kapatmaya çalışsa muvaffak olamıyordu. Yine de bu yoğun çabasına devam etmiş, bu acı gerçek karşısında üzüntüsü ince hastalığa yakalanmasına sebep olmuştur.

Çok ciddi engellere rağmen onun yaptığı işler şu şekilde sıralanabilir:

Avrupa Kıtasındaki Girişimleri

• H. 1224 (1809) yılında İngiltere ile barış imzaladı. Rusya ile de barış imzalamaya çalıştı, ama sonuç alamadı.

• Savaşlarda oldukça katıydı. Rusya ile yaptığı bir savaş sonrasında ordu hezimete uğradığı için sadrazamı azletti. Rusya ile h. 1237 (1812) yılında Bükreş antlaşmasını yaptılar. Bu antlaşma gereğince Osmanlı, Avrupa'nın ortasındaki ve doğusundaki bölgelerden, Sırbistan'dan çekildi. Daha sonra bir kısmını geri aldı.[1]

• Osmanlı devletine karşı komplolar durmak bilmiyordu Sultan İkinci Mahmud döneminde.[2] Ortodoks kilisesi komutasında Bizans İmparatorluğunu canlandırmak için iç ayaklanmalar patlak verdi. Hristiyan din adamlarından bazıları Avrupa devletlerinin bu amacını gerçekleştirmek için -özellikle Rusya, İngiltere ve Fransa için- çalışıyorlardı. Halkı devletlerinin aleyhine kışkırtmak ve devleti içten yıkmak için gizli cemiyetler kurdular.[3] Devletin her tarafında kurulan bu gizli cemiyetler, özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde İspanya ve Portekiz'den göç ettirilen Dönme Yahudilerin bulunduğu Yunanistan'da gizli cemiyetler kuruldu. Osmanlılar onları soykırımdan ve yakılmaktan kurtarmış, İslam toprakları olan Yunanistan'ın kuzeyinde yurt vermişse de onlar İslam Hilafeti aleyhine komplo

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 407; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Yağı, s. 127-128.

2 A.g.e., s. 516.

3 A.g.e., s. 407-408; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Dr. Ahmet Serhenk, s. 226-228; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Yağı, s. 127-128.

kurdular. M. 1821 yılında Yunanistan-Mora'da gizli cemiyetlerin başkanı Piskopos Giregoryus komutasında isyan başladı. Yunanlılar Türklere ölüm sloganı atıyordu. Paskalya bayramı gecesinde Türklere saldırı başladı. Halife İkinci Mahmud bu komployu ve onu besleyenleri belgeleriyle beraber ortaya çıkararak komutanları olan Piskopos Giregoryus'u azlettirip Ortodoks paskalya bayramında idam etti. Yerine başka bir Piskopos seçtiler. İsyanın diğer komutanlarını da idam etti.[1]

• Mehmet Ali Paşa'nın Yunanistan'daki rolü: M. 1823 yılında Yunanistan ve Girit'i alma karşılığında Yunan ayaklanmasını bastırmak için Halife, ondan yardım talep etti. Bunun üzerine, Avrupa, Yunanistan'ı himayesi altına aldığını ilan etti. Osmanlı Devleti, Rus gemilerinin boğazdan teftişsiz geçmesi için Rusya'ya izin vermek zorunda kaldı. Sonra Rusya, Fransa ve İngiltere, Osmanlı Devletini Yunanistan'a bağımsızlığını vermeye mecbur bırakmak için ittifak kurdu. Bu ittifakın donanması İbrahim Paşa komutasındaki Osmanlı Mısır Donanmasına baskın yaptı ve çoğunu batırdı. Binlerce Osmanlı askerini öldürdüler. Yunanistan daha sonra Fransa ve İngiltere'nin kararı ile bağımsızlığını ilan etti.[2]

Afrika ve Asya'daki Girişimleri

Mehmet Ali Paşa ve Osmanlı Devleti:

1- Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da ortaya çıkması: İhtiraslı, hayatının başından beri sert bir vergi toplayıcısı, makam sevdalısı, tamahkar ve açgözlü kişiliği olduğu söylenirdi. Mısır valisi oldu. Osmanlı Devleti'nin zayıf durumundan istifade etti. Fransızlarla anlaştı ve Padişah'a karşı isyan ederek Kütahya'ya kadar geldi.

• Fransa onu bağrına bastı, onun için güçlü, modern bir ordu ve gelişmiş bir deniz donanması oluşturdu.[3] Ayrıca Mısır'daki sulamayı

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 432-437; Devru'l-Kenise fi Hedmi'd-Devleti'l-Osmaniyye, Tercüme: Muhammed Harp.

2 A.g.e., s. 437-439; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal Abdu'l-hadi, s. 98-101; Devru'l-Kenise fi Hedmi'd-Devleti'l-Osmaniyye, s. 77.

3 A.g.e., s. 415; Vekıuna el-Muasır, s. 205.

düzenlemek için karşılıksız köprülerin inşasına yardım etti. Mısırlılara iyiliklerinin Batı medeniyeti yoluyla geleceğini ima ediyordu.[1]

• Mehmet Ali Paşa çok sayıda genci Avrupa'ya göndererek Mısır'ın Batı'ya olan sıkı bağlılığının geliştirdi. Ezher'in işlevselliğini bitirdi.[2]

• Şehir halkını ticaretten mahrum ederek bu sahayı Avrupalılara açtı. Batı kültürünü cesaretlendirdi. Masonların ve Batı devletlerinin ilhamı ile Arap milliyetçiliğinin kapılarını açıldı.[3]

Arap Yarımadası ve Mehmed Ali Paşa:[4] Muhammed b. Abdulvehhâb'ın Kitab'a ve sünnete dayanan, iki salih önder olan İbn Teymiyye (661-728h.) ile İbnu'l-Kayyım'ı (691-751h.) -Allah ikisinden de razı olsun- örnek alan selef-i salih akidesi yöntemini esas alan yenilikçi hareketi, 1115 (1703) yılında ortaya çıkmıştır.

Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb, Muhammed b. Suûd ile antlaşma yapmıştır. Riyad hicri 1178 yılında fethedilmiş ve Şeyh vefat etmiştir. Suudluların bu harekete verdikleri destek devam etmiştir. Mekke'yi, ardından da Medine-i Münevvere'yi, Kerbelâ'ya kadar Irak'ın güneyini ve Havrân'a kadar Şam topraklarını fethetmişlerdir. Yemen haricinde Arap Yarımadası'nın tamamını kontrol altına almışlardır. Körfez su yollarını da kontrollerine almışlar ve burada Britanya deniz donanmasına karşı zafer kazanmışlardır. Avrupa, İslam dünyasını hurafeleri din gibi göstererek tahrik etmiş ve bunun üzerine cahil kesim içinde ve Şiîlerin genelinde var olan kabirperestler ve ölüperestler arasındaki çıkar sahipleri Muhammed b. Abdulvehhab'ın hareketine hasım olmuşlardır.

---

1 A.g.e., s. 415

2 A.g.e., s. 416; Vekıuna el-Muasır, s. 209-210.

3 A.g.e., s. 413; Kırae Cedide fi Tarihi'l-Osmaniyyin, s. 169.

4 es-Sallâbî, ed-Devletu'l-Osmâniyye, s. 420 (özetle); el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'ûdiyye fî Sutûr (Özet Suud Tarihi) Takvîmu's-sekâfe ve'l-i'lâmi's-Su'ûdiyye, 1428-1429 (2007).

Avrupalılar Vahhâbî-selefi hareketi Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı hedefleyen bir hareket olarak lanse etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Bağdat ve Şam valilerine bu hareketin saldırılarına engel olma talimatı vermiş, ama valiler bu konuda başarılı olamamışlardır. Ardından Halife III. Selim, 1807 yılından önce, yani II. Mahmud'un halife olmasından bir yıl önce Mehmet Ali Paşa'dan, söz konusu hareketin kökünü kazımasını talep etmiştir. Ancak Mehmed Ali Paşa'nın kuvvetleri de başlangıçta başarılı olamamış, daha sonra Haremeyn'i geri almışlardır. Ardından da Arap Yarımadası'nda savaş devam etmiş, kadınlar, mal, mülk, namus hiçe sayılmıştır. Daha sonra ise Tosun b. Mehmed Ali, Emîr Abdullah b. Suud karşısında hezimete uğramıştır. Ordusunun yarısı kırılmıştır. Bunun üzerine Mehmed Ali Paşa yeni destek kuvvetle orduya bizzat komutanlık yapmıştır. Suud tarihindeki en büyük savaşlardan biri olan Bisl Savaşı'nda Suudlulara karşı zafer kazanmıştır. Ardından da oğlu muzaffer bir komutan olarak devam etmiş ve en nihayetinde başkent ed-Dir'iyye'yi işgal etmiştir. Suudlular barış yapmak istemişler, ama ona kabul ettirememişlerdir. Ardından İbrahim Paşa, Yarımada üzerindeki kontrolü tam olarak sağlamak üzere yeninden savaşa koyulmuştur. Esir alınan Emîr Abdullah b. Suud İstanbul'da idam edilmiştir.[1]

Bütün bunlar İngilizlere ve masonlara hizmet etmek, Mehmed Ali'nin işbirlikçiliği, İslam'a ve devletine karşı hainliği ve vefasızlığıdır. **Suud Devleti'nin Kuruluşu Özetle Şu Aşamalardan Geçmiştir:**[2]

a- 1744 yılında İmam Muhammed b. Suûd, Arap Yarımadası'nın büyük bir bölümüne hâkim olmuştur. 1157-1233 (1744-1818) yılları

1 A.g.e., s. 417-429 (özetle). (Şu kaynaklardan yararlanılarak: Acâibu'l-Âsâr, 4/150; Ömer Abdulazîz, Târîhu'ş-Şark el-'Arabî, s. 346, 322, 323; Kırâe Cedide fî Târîhi'l-Osmâniyyîn, s. 180; Arnold Toynbee, Abdurrahman el-Cebertî, s. 14; Muhammed Fuâd, Mısr fî Matla'i'l-Karni't-Tâsi'a 'Aşar, 3/1232; Ömer Edîb Ğâlib, min Ahbâri Necd ve'l-Hicâz, s. 110-112).

2 Suud Kültür ve Enformasyon Bakanlığı tarafından 1932 yılında yayınlanan kitapçıktan özetlenmiştir.

arasında 75 yıl süresince başkenti Riyad'ın batısındaki ed-Dir'iyye olmuştur.

b- İkinci Suûd Devleti'nin kuruluşu. İmam Faysal b. Türkî tarafından kurulmuş olup 115 sene önce 1240-1309 (1824-1891) yılları arasında 74 yıl sürmüştür.

c- Kral Abdulaziz'in 1319 (1902) yılında yönetimi geri almasıyla modern devletin kuruluşu. Riyad şehrini de başkent olarak geri almış ve yönetimi 75 yıl sürmüştür.

d- Kral Abdulaziz, devleti, Suudi Arabistan Krallığı ismiyle 1351 (1932) yılında ilan etmiştir. Ondan sonra 1412 (1993) yılından itibaren sırasıyla Suûd, Faysal, Halid, Fahd ve Abdullah krallık yapmışlardır. Üçlü yönetim düzenlemesi yapılmıştır: Siyasî sistem, şura meclisi ve bölgeler yönetim sistemi.

1427 (2006) yılında "biat heyeti" düzenlemesi yapılmıştır ki bu düzenleme veliaht seçiminin nasıl yapılacağını belirlemektedir.

Mescid-i Haram, genişletme çalışmalarıyla 400.000 m^2'ye ulaşmış ve 2 milyondan fazla kişinin aynı anda namaz kılabileceği kapasiteye erişmiştir. Mescid-i Nebevî de genişletme çalışmalarından sonra 700.000 m^2'ye ulaşmış ve 1 milyondan fazla kişinin aynı anda namaz kılabileceği kapasiteye erişmiştir.

3- Fransa'nın Cezayir'i İşgali: 1830 yılında 55.000 savaşçı, Fransız donanması tarafından nakledilmiştir.

HALİFE İKİNCİ MAHMUD'UN TUĞRASI

31. PADİŞAH:
HALİFE BİRİNCİ ABDÜLMECİD

Doğumu-Vefatı: (H. 1239-1277 / M. 1823-1860)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (h. 1255-1277 / M. 1839-1860)

17 yaşında tahta çıktı, 21 yıl padişahlık yaptı.[1]

HALİFE PADİŞAH BİRİNCİ ABDÜLMECİD[2]

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 78.

2 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 78.

Sultan İkinci Mahmud'un oğludur. Merhametli ve vakur halifelerdendir. Gerçekçi ve merhametli kişiliğinin yanında ıslahı da severdi. Dönemi kaos, kötü idare ve para israfı ile öne çıkar. Döneminde ilk defa altın para yerine kağıt para basıldı. İngiltere ve Fransa'dan sonra dünyada en kuvvetli üçüncü donanmaya sahipti. Ticaret alanını genişleterek kendi zamanında bilim ve teknolojiyi ilerletip şehirlere telgraf hatları çektirmiştir.[1]

Avrupa devletlerinden, nasıl ödeneceği düşünülmeden İmparatorluğun her yerinde dağılmaya ve çökmeye sebep olacak ilk borçlanmalar yapıldı. Ayrıca büyük devletlere karşı korku başladı. Malî enflasyon sonucunda ekonomik krizler baş gösterdi.[2]

Mescid-i Nebevi, Hücre-i Saadet, Daru'z-Zehra, Üç mihrap ve Minber-i Şerif tamir edilip inşa edildi. Mescid-i Nebevi'nin süslemeleri ve revakları yeniden yapıldı. H. 1277 yılında tamir edilerek yenilenmesi tamamlandı. Oyulmuş taşlardan yeni sütunlar dikildi. Babü's-Selam'ın inşası da yeniden yapılarak minareler dikildi.

Osmanlılar İslam aleminde cami yapımına devam ettiler, İstanbul'u binden fazla camiyle süsleyip İslam dünyasındaki diğer şehir ve köylere de on binlerce cami inşa ettiler.

Aynı zamanda İslam'ın üçüncü Haremeyni olan Mescid-i Aksa'nın[3] tadilat ve tamiratını yaparak kubbesi ve revaklarını yeniledi.[4]

Sultan Abdülmecid'in camileri tamir alanında yaptığı güzel işlerle beraber devlette altyapı çalışmaları ve birçok savaşta zaferleri de vardır. Ancak lükse ve düşkünlüğü sebebiyle halkı tarafından tenkid edilmiştir.[5]

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 448-4689; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Dr. Ali Hasun, s. 198.

2 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 31.

3 1967 yılında Yahudiler, Mescid-i Aksa'yı ve Selahaddin Eyyübi (Allah ona rahmet etsin) minberini yaktılar.

4 Sahvetü'r-Racülü'l-Merid, s. 81.

5 es-Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan Muhammed Ali, s. 31.

Osmanlılar ile Ruslar arasında yapılan şiddetli Kırım savaşlarında Osmanlılar muzaffer olmuştur. Sultan askerî kuvvetlerini Kırım'a göndermiştir. Fransa ve İngiltere, bu savaşta Osmanlı'nın yanındaydı.[1]

Birçok ayaklanma olmuştur. İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı ve Mecidiye Camiini yaptırdı.[2] Telgraf hatları çektirdi.

Babası gibi üzüntü ve yorgunluk sebebiyle ince hastalığa yakalanan Sultan Abdülmecid, arkasında 18 kız, 18 erkek evlat bırakarak vefat etti İstanbul'da Sultan Selim Camii bahçesine defnedilmiştir.[3]

Gülhane Hatt-ı Hümayun Kararnamesini[4] çıkararak -Müslüman ve Hristiyanları eşit sayan anayasa- resmî bir kararname ile Batılılaşmayı ilan eden en cüretkar halife olmuştur.

"Biz ışığından bir parça almak için Batı'nın arkasından yürüdük Ne var ki, onun şarapnelleri bizi yaraladı."

Sultan Abdülmecid resmî bir sıfatla Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketini genişleten Osmanlı Sultanı olmuştu. M. 1856 yılında Hatt-ı Hümayun (Islahat Fermanı) adında bir kararname çıkardı. öncekinden daha cüretkar olan kararnamenin bazı maddeleri şu şekildedir:

- Rüşvet ve fesadı ortadan kaldırmak için iltizam sisteminin lağvedilmesi,

- Zorunlu askerlik hususunda Müslümanlar ile gayrimüslimler (Yahudi ve Hıristiyanlar) arasında eşitlik,

- Devletin hangi din ve mezhepten olursa olsun tüm halk arasında muamelede eşit davranması,

- Gayrimüslim cemaat başkanlarının hak ve imtiyazlarının muhafaza edilmesi,

---

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 78.

2 A.g.e., s. 78.

3 A.g.e., s. 78.

4 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 448; Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Dr. Ali Hasun, s. 185.

- Yabancılara devlette toprak edinme izni ve devletin ekonomik gelişmesinde Avrupa uzmanlığı ve sermayesinden yardım istemek.[1]

Bu, devlet işlerini Batı metoduna göre düzenlemek manasına gelen bir işlemdir. Ve bu fermanla işler İslam şeriatından uzaklaşmıştır. Ancak Müslümanlar bu yeni sistemi Kur'an-ı Kerim'e aykırı olduğu için büyük bir nefretle kınamış, Sultan da Batılılaşma hareketinin sahibi olan sadrazam Reşid Paşa'yı azletmekten başka çare bulamamıştır.[2]

MEHMET ALİ PAŞA

1. Mehmet Ali Paşa ve Şam'da Bulunan Oğlu İbrahim'in Siyaseti:

Vahhabî hareketini askerî ve siyasî olarak bastırdıktan sonra oğlu İbrahim Paşa'yı Şam'a gönderdi. Osmanlı ordusu Halife Abdulmecid'in padişahlığından bir yıl sonra, m. 1840 yılında hezimete uğradı.[3] Fransız ve Amerikan misyoner okulları açıldı, Basın ve kültür onların elindeydi. Ayrıca Şam'da milliyetçilik sesleri yükseliyor, İslam karşıtı milliyetçi akımlar her yerde karışıklık çıkarıyordu. Avrupa ticaret şirketlerine, Şam'daki ekonomiyi kontrol etme fırsatını verdi.[4]

Osmanlı ordularının Şam'da ve Anadolu'da Mehmet Ali Paşa önünde hezimete uğramasının akabinde Mehmet Ali'nin Fransa ve İngiltere'nin desteğini aldığını fark eden Osmanlı'nın, Rusya'dan yardım isteyip antlaşma yapması karşısında İngiltere ve Fransa, Rus-

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 454; el-İnhıraf ani'l-akide vel-ilmiyye, 2/268, Tarihu'l-Arabi'l-Hadis, Mecmuat Ulema, s. 14; Mezkuratü's-Sultan Abdulhamid, s. 449; Kırae Cedide fi Tarihi'l-Osmaniyyin, s. 208.

2 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 80.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 441.

4 A.g.e., s. 44.

ya'nın daha fazla müdahalesinden korktu, bu da Mehmet Ali'den yüz çevirmelerine sebep oldu ve onu anlaşmaya zorladılar.[1]

2. İngiltere'nin Hain Mehmet Ali Paşa'dan İntikamı:

Onun gerçek bir ajan olduğunu gösteren olaylardan biri de, dört ay devam eden görüşmelerde onu İngiltere'nin himaye altına almış olması ve -bu görüşmeleri içeren Frezer raporunda anlatıldığına göre- İngilizlerin Mısır operasyonlarını uygulamalarının önünü açacak şekilde Fransızların, Türklerin ve sair orduların İskenderiye'ye girmesine mani olacağını taahhüt etmesidir. Ve böylece tarihe, Mısır'a hakim olmak için ve kendi menfaati için İslam düşmanlarını bir araya getiren, Fransa ve İngiltere'nin bir ajanı olarak geçti.

İngiltere'nin Mehmet Ali Paşa'dan intikamına gelince: Yunanistan Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra Vahhabi hareketinin bastırılması ve Şam'ın Osmanlı devletinden ayrılmasından sonra İngilizler, ordusunu 18.000 askerle sınırlandırıp uzlaşma için Osmanlı devletine senelik 80.000 kese savaş tazminatı ödemesi, Şam'ın hakimiyetini bırakması karşılığında onu anlaşmaya mecbur ettiler.[2] Avrupa, Mehmet Ali'nin hizmeti karşılığında ilmî, iktisadî ve askerî ilerlemeyi durdurmuş, ayrıca Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, Cezayir'in düşmesi ve Suud Devletini parçalanması Avrupa'ya ticaret kapılarını açmıştır.

Fransa ve İngiltere, 1841-1860 yılları arasında milliyetçilik fitnesiyle ayaklanma başlattı. Lübnan, Suriye ve Ürdün, yani Şam vilayetleri ve Afrika'nın kuzeyinde nüfuz sağlayarak isyan çıkardılar.

1 A.g.e., 440-443 (özet); Kıraaatün Cedidetün fi Tarihi'l-Osmaniyye, s. 193-196, 312; el-Camiatü'l-İslamiyye, Ahmed Şüveyke, s. 101.

2 A.g.e., s. 444; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Cemal Abdülhadi, s. 108.

32. PADİŞAH:
HALİFE ABDÜLAZİZ HAN

Doğumu-Vefatı: (M. 1830-1876)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1278-1293 / M. 1861-1876)

31 yaşında tahta geçti, 15 sene padişahlık yaptı.[1]

HALİFE PADİŞAH ABDÜLAZİZ[2]

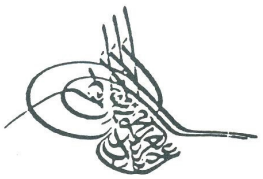
1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 80; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 468-471 (özet).

2 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 79.

Halife Padişah İkinci Mahmud'un oğlu olan Sultan Abdülaziz, kardeşi Abdülmecid'den sonra devletin başına geçmiş şair, bestekar ve güreş şampiyonları ile güreşebilecek kadar cüsseli, heybetli ve kuvvetli bir padişahtı. Avrupa'yı ziyaret ederek Avrupa'daki gelişmelerden istifade etti. Batı teknolojisini takip etme hususunda babasının ve kardeşinin yolunda yürüdü. Islahat konusunda açıktı.

Babası İkinci Mahmud, kardeşi ve onun zamanında Osmanlı devleti "hasta adam" diye ifade ediliyordu. Paranın değeri düşmüş, ekonomik sıkıntı başlamıştı. Reformlar istikrarı sarsıyordu.[1]

Birbirine zıt olan çelişkili sıfatları kendinde toplamıştı. Fizik^^ı kuvveti ve keskin zekasının yanında Batı'daki teknolojiyi takip etme ve yenilenme konusunda hırslıydı. H. 1285 (1869) tarihinde Süveyş Kanalı onun döneminde açılmıştı. Mısır'ı ziyareti sırasında kendisi at arabası üzerinde gidiyor, Hidiv İsmail ve vezirleri onun yanında ve peşinden yaya olarak yürüyorlardı. Süveyş kanalının açılışı Hindistan ve Ortadoğu'nun can damarı olması sebebiyle İngiltere'nin doğrudan Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahalesi ve baskısı yoğunlaşmıştır.[2]

ABDÜLAZİZ TUĞRASI; DOLMABAHÇE SARAY KAPISI

Islahatları

Saltanata geçtiği ilk yılda aşağıda zikredilecek alanlarda yüz tutmuş devleti zayıflıktan kurtarmaya çalıştı:

Kara ve Deniz Kuvvetleri: Ordusunu zamanının en modern silah ve teçhizatı ile donatarak sayılarını 50.000 olan kuvvetleri-

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Hayatuhu ve Ahdas-u Asrihi, Orhan M. Ali, s. 32.

2 A.g.e., s. 31-36 (özet).

ni 180.000'e çıkardı, Girit ayaklanmasını bastırdıktan sonra Babü'l-Mendeb'i korumak için Yemen'i Osmanlı Devleti'nde tuttu.

Dünya orduları arasında ikinci veya üçüncü konumdaydı.[1] Deniz kuvvetleri İngiltere'den sonra dünyada ikinci sıraya ulaşsa da donanmayı komuta edecek deniz subayları kadrosu yeterli olmadığından zamanla atıl kalmıştır.[2]

Demiryolları: Beş sene içinde toplam uzunluğu 1.300 km'ye ulaşan demir yolları inşa etti.[3]

Bina ve İmar Hareketi: Okullar, hastaneler, yollar, limanlar, sanat okulları ve şirketler inşa etmeye çalışarak yerli sanayiyi koruyup muhafaza etmek adına gümrük vergisi kanununu getirdi, beş yıl içinde ithalatı dört katına çıkararak ıslahat hareketlerini Tuna vilayetine kadar yaydı.[4]

M. 1868 yılında, muhtevası bütçe tartışması üzerine kurulan Fransız sistemi Şura Meclisini (Devlet Meclisi) getirerek[5] Batı'nın birçok anayasa maddelerini aldı. Ülkede kısmen adalet ve refahı tesis etti.[6]

Kötü taraflarına gelince: Devletin dar olan ekonomisini kurtarma ve ıslah etme teşebbüslerinde bulunmasına rağmen etrafındaki liyakatsiz vezirler ve dalkavuklar onu oyun ve eğlence hayatına çekmeyi başarmışlardır.

Yönetimdeki Kötü Tarafları

Dış borçlara müraacat etmiş olması, büyük devletlerin doğrudan devletin içişlerine müdahale etmesine sebep olmuştur.[7]

---

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 80; Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 33.

2 A.g.e., s. 80; es-Sani, s. 34.

3 A.g.e., s. 34.

4 A.g.e., s. 35.

5 A.g.e., s. 468, ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. İsmail Bağı, s. 159.

6 A.g.e., s. 31-36 (özet).

7 A.g.e., s. 33.

Süveyş Kanalı onun zamanında açılmıştır. Süveyş kanalının açılması, aslında Osmanlı Devleti için faydalıydı. Ancak burada en büyük sömürü payı İngiltere'nindir. Zira Doğu ile Batı'yı siyasî ve ekonomik olarak kendi menfaatlerine bağlayarak sömürüyordu. Kanalın açılması, Hindistan'ın ve Orta doğunun ticaret yolları olması sebebiyle İngiltere'nin Osmanlı devletinin içişlerine karışması ve doğrudan müdahale etmesiyle sonuçlanmıştır.[1]

Yeni Osmanlılar Cemiyeti: Bu cemiyet onun zamanında onu tahttan uzaklaştırmak için bariz bir şekilde bilinen kişiler tarafından kurulmuştur. Veliaht 5. Murad bu cemiyetin destekçilerinden biriydi. Sultan İkinci Abdülhamid bu cemiyete davet edilmiş, ancak bu hain teklifi kabul etmemiştir.[2]

Bazı paşalar Sultan Abdülaziz'e komplo kurmak için Fransa ve İngiltere'den yardım istediler. Bu, yabancı devletlerin eliyle Osmanlı Devletine kurulan ilk komploydu. Komplo Sultan Abdülaziz'in bileklerini makasla kesip ölümü veya öldürülmesiyle son buldu.

Hind allamesi Rahmetullah el-Hindi, Sultan Abdülmecid zamanında İstanbul'a hicret edip Sultan Abdülaziz döneminde de yaşamıştır. Meşhur kitabı olan "İzharu'l-Hakk"ı birçok dile tercüme edilmiştir. Karşılaştırmalı dinler ilminde en güzel kitaplardandır.

Sultan Abdülaziz, 5 Haziran 1876'da şehit olmasından sonra Divan yolunda bulunan Sultan Mahmud türbesine defnedilmiştir.

Arkasında 8 erkek, 7 kız evlat bırakmıştır.[3]

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 80.

2 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 44-45 (özet).

3 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 80.

33. PADİŞAH:
SULTAN BEŞİNCİ MURAD

Doğumu-Vefatı: (M. 1840-1904)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (M. 1876-1876)

33 yaşında tahta çıktı, 3 ay padişahlık yaptı.[1]

HALİFE PADİŞAH BEŞİNCİ MURAD

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 81.

Sultan Abdülmecid'in oğlu olan bu padişah, Sultan Abdülaziz'i tahttan indirenlerin yardımı ile padişahlığı devralmıştır. Zeki kişiliği olsa da tahta geçtiğinde aklını yitirmişti. Dönemin en uzman doktorları tarafından tedavi edilse de şifa bulamamıştır. Sadece üç ay gibi kısa bir dönem yaptığı padişahlık döneminde müspet veya menfi hiçbir şey yapmamış, akıl hastalığı sebebiyle sultanlıktan azledilmiştir. Azledildikten sonra iyileşse de saltanata geçememiştir. 64 yaşında, geride bir erkek, üç kız çocuğu bırakarak vefat eden bu Sultan, Yeni Cami'de defnedilmiştir.[1]

1 Adı geçen iki eser/ s. 81, 472-473 (özet)

34. PADİŞAH:
SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD

Doğumu-Vefatı: (H. 1259-1326 / M. 1842-1918)

Tahtta Kaldığı Yıllar: (H. 1293-1326 / M. 1876-1909)

34 yaşında tahta çıktı, 33 yıl padişahlık yaptı.[1]

HALİFE PADİŞAH İKİNCİ ABDÜLHAMİD (1842-1918)[2]

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Hayatuhu ve Ahdas-u Asrihi, Orhan M. Ali, s. 61-66 (özet); Albümü'l-Osmaniyyin, s. 83 .

2 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 82.

Sultan Abdülmecid'in oğlu olan Abdülhamid Han, Osmanlı Devleti'nin en büyük padişahlarından biridir. Devletin en zirveye çıktığı Kanuni dönemi ile onun arasında üç asır geçmiştir. Son derece zeki ve devlet işlerinde inanılmaz derecede feraset sahibi olan bu Sultan'ın padişahlık dönemi, çökmeye yüz tutmuş ve "hasta adam" diye isimlendirilen Osmanlı devletinin son asrında olmuştur. Devletin yıkılışını çeyrek asır kadar geciktirmiştir.

Tahta çıktığı dönemde İngilizler Hindistan'a hakim olmuştu, Çin'e ve Orta Asya'ya nüfuz etmeye çalışıyordu.[1]

Saltanata geçtiği dönemde amcası Sultan Abdulaziz'in eceliyle mi, yoksa suikast sonucu mu öldürüldüğünü araştırmak için bir komisyon kurarak Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa ve onların yandaşları tarafından öldürüldüğünü tespit etmeye çalışmıştır. Dönemin ileri gelen devlet ricallerinden olan Gazi Osman Paşa ve Cevdet Paşa tarafından idamları istense de Sultan Abdülhamid onları yüksek mertebelerinden indirip ömür boyu hapse mahkum etmiştir.[2]

DOĞUMU

Sultan Abdülmecid'in oğludur. Annesi çerkez asıllı Tir-i Müjgan hanımdır. Sultan Abdulhamid'in 9.22.1842 tarihindeki doğumu sırasında Padişah emri ile İstanbul'da bir hafta boyunca günde beş kez top atışı yapılmıştır.[3]

Çocukluğu: Sultan Abdulhamid henüz 8 yaşındayken annesi ince hastalık diye bilinen tüberkülozdan vefat etmiştir. Annesinin vefatına çok üzülen Sultan'ı, ömrünün son anına kadar kendisi ile beraber yaşayan babasının 80 yaşındaki ikinci hanımı büyütmüştür. Annesi ile aralarında çok derin bir sevgi bağı olmasına rağmen onun devlet işlerine müdahil olmamasını rica etmiş ve bu isteğinde başarılı olmuştur.[4]

1 Sahvetü'r-Recüli'l-Merid, s. 103.

2 A.g.e., s. 67.

3 Sultan Abdülhamid es-Sani, Hayatuhu ve Ahdas-u Asrihi, Orhan, s. 61 (özet).

4 A.g.e., s. 62-63 (özet).

Gençliği: Usta bir marangoz olan Sultan Abdulhamid, babasının çiftliğinde kılıç ve silah talimi, yüzme, kürek çekme, ata binme ve avcılık gibi spor dalları ile ilgileniyor, nadir bulunan özel silahların kullanımı, kuş terbiyeciliği, resim yapma, müzik öğrenme, çiftçilik ve botanik ilmiyle ilgilenmesinin yanında tarih alanında çeşitli okumalar yapan çok yönlü ve renkli bir kişiliğe sahipti.

Şehzadelik dönemi ve padişahlık döneminden sonra israf ve savurganlıktan uzak mütevazı ve sade bir hayat tarzını benimseyip yaşadığı için cimrilikle itham edilmiştir.[1] Amcası Sultan Abdülaziz ile beraber Fransa ve İngiltere seyahatlerine çıkan bu Padişah, sakin ve vakur bir kişiliğe sahipti.

Sultan İkinci Abdülhamid'in Gençliği2

Çocukluğundan itibaren birçok spor dalı, fennî ilmi takip edip dinî ilimleri öğrenen Sultan Abdulhamid, dünya siyasetindeki bütün gelişmeleri yakından takip ederek, Hristiyan aleminin Osmanlı devleti üzerinde kullanmayı planladıkları tehlikeli komplo ve tuzaklarını büyük bir ferasetle önceden sezerek meseleleri çözüme kavuşturuyordu. Amcası Abdülaziz ile beraber Avrupa'yı ziyaret ettiği

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Hayatuhu ve Ahdas-u Asrihi, Orhan, s. 60.

2 A.g.e., s. 64-65 (özet).

sırada Üçüncü Napolyon, İngiltere Kraliçesi Viktorya, Belçika Kralı Leopold, Rusya müsteşarı Bismark, Almanya imparatoru Wilhelm ve Avusturya İmparatoru ile görüştü.

Avrupa ile ilgili zihninde net bir tablo oluşturmuştu: Fransa için "eğlence ülkesi;" İngiltere için "varlık, sanayi, ticaret;" Almanya için ise "askeriye ve yönetim ülkesi" diyerek hayranlığını açık bir şekilde ifade etmişti. Ordusunun intizamında Almanya'nın askerî sistemini taklit ediyordu. Daha sonra kendisini sevip sayan Bismark ve Wilhelm ile sıkı dost oldu.

Üzerinde türlü oyunlar dönen ve ablukaya alınarak yönetilen devletini kurtarmaya çalıştı.[1]

Kişilik Özellikleri

Buğday tenli, siyah saçlı, orta boylu, hafif ince ve Osmanlı hanedanının taşıdığı büyük ve kemerli burnu vardı. Yoğun ve sık kirpikleri, büyük ve delici yeşil gözleri yüzünün en belirgin uzvuydu. Kendisiyle muhatap olan kişi heybetinden yüzüne bakamaz, gözlerini aşağı indirirdi.

Tahta geçtiği dönemde sakalı traşlı, zarif bıyıklı, tatlı sesli, açık sözlü, sakin, heybetli ve vakur bir şahsiyete sahipti. Yüz hatları ve bakışları çok anlamlıydı. Muhatabının sözünü kesmeden konuşmasına uzunca kulak verip sonuna kadar dinlerdi. Nazik ve alçak gönüllü kişiliğinin yanısıra yüz hatları gücünü gösterir tarzdaydı. Devlet idaresinde sevilen ve devletin her şeyinden haberi olan Sultan'ın farklı din ve etnik ırklardan meydana gelen azınlıklara karşı müsamahakar bir kalbi vardı.[2]

Döneminin komutan, vezir ve devlet ricalinin ileri gelenleri nişan ve madalyalarla süslü elbiseler giyerken kendisi gayet basit,

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Hayatuhu ve Ahdas-u Asrihi, Orhan Muhammed Ali, s. 111-120, özetle; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 475-476 (özet).

2 A.g.e., Orhan Muhammed Ali, s. 110-111 özetle.

sade ve şık elbise giyer, Osmanlı nişanından başka hiçbir şey taşımazdı.[1]

Kültürü: Osmanlıca, Farsça, Arapça ve Fransızca dillerini iyi bilirdi. Doğu ve Batı müziğine aşina, tarih okumalarına aşırı düşkün ve şiir okuyan bir şairdi.[2]

Günlük programı: Peygamber sünneti olduğu üzere yatsı namazını kıldıktan sonra erkenden uyur, seher vaktinde erkenden uyanarak sabah namazını kılar, hafif bir kahvaltı yaparak Harem'e yönelirdi. Devletin resmî işlerini yapabilmek için idarî bölüme geçip işlerini halleder, orada Harem'deki ailesiyle beraber öğle yemeğini yedikten sonra öğlen namazını kılıp kısa bir istirahate çekilirdi. Daha sonra akşama kadar devam edecek olan işine geri dönerdi. Akşam yemeğini yiyerek Sarayın bahçesine çıkar, bazı paşa ve saray erkanı ile beraber bahçede gezer veya marangozluk atölyesine ya da kütüphaneye yönelir, orada kitap okurdu. İşleri yoğun geçtiği dönemler olsa da onları halletmek için gece yarısına kadar orada kalırdı.[3]

Hilkati ve tabiatı: Yumuşak huylu, sabırlı ve merhametli, kimsenin can, mal ve ırzına göz dikmeyen, iffet ve hâyâ timsaliydi. Kur'an-ı Kerim'i çokça okur, beş vakit namazlarını vaktinde eda etme hususunda çok dikkat eder, özellikle Ramazan aylarında camileri sık sık ziyaret ederdi. Gençliğinde Şazeli tarikatına mensup olan Sultan, daha sonra Kadirî tarikatına intisap etti. Rasulullah'a muhabbet ve saygısından ötürü Medine'ye yakın olan demiryolu raylarının altına keçeden tabakalar koyup gürültü çıkarılmamasını emretti. Devletin ümmetle alakalı hiçbir evrağını abdestsiz ve besmelesiz imzalamazdı. Kendi ihtiyaçlarını gidermek adına devlet hazinesinden hiçbir harcama yapmaz, aksine devlet harcamalarına kendi özel

1 A.g.e., 112 özetle.

2 A.g.e., 112-113 özetle.

3 A.g.e., 113 özetle.

mülkünden hibe ederdi. Bu meyanda kendi özel mülkünden 1.552 okul, hastahane ve cami yaptırdı.[1]

Gece gündüz demeden büyük gayret sarfederek vezirleri kadar çalışıyordu. Tercüme edilmiş bütün Avrupa gazetelerini okuyordu. Avrupa devletleri ve Amerika hakkında geniş bilgilere sahip, zeki ve ağırbaşlı kişiliğinin yanında kuvvetli bir irade, derin ve tesirli gözlere sahipti.

Fikirleri İslam asaleti ve çağdaş fikirler terazisi arasında dengeliydi. Ermeni, Rum ve Hıristiyan milletlerine birçok hak verdi; sarayda yüksek mertebelere ve vezirliklere kadar terfi edenler oldu. Ekonomi, tarih, astronomi ve coğrafya alanları gibi tüm çağdaş ilmî konulara teşvik etmiştir.[2]

Sultan'ın bu büyük merhamet vasfına sahip olmasına rağmen Ermeniler onu "Kızıl Sultan" lakabıyla yaftalamış, İngiliz Gladstone onu "büyük günahkar" diye isimlendirmiş, Corci Zeydan onun için "kan dökücü ve mason" diye yazmıştır. Kendi düşmanları ve devlet düşmanlarına verilen idam hükmünü daima hapse çevirmiştir. İçlerinden sadece anne-babasını katleden bir vahşiyi idam ettirmiştir.

Kendisine karşı suikast düzenleyen suikast planlayıcısını affetmiş, devlet aleyhinde komplo kuran siyasîleri ve yabancı devletlere istihbarat ajanlığı yapan hiçbir suçluyu idam ettirmemiş, bunlardan bir kısmını affetmiş, kimisini sürgün ettirmiş kimisini de mahçup edip utandırarak ya da ıslah etmek için yüksek makamlara getirerek kendi safına çekmeyi başarmıştır.

Kendisini tahttan uzaklaştırmak için azletmeye gelen hainleri, kendini ve hilafeti kurtarmak için küçük bir işaretle bertaraf edebilecek gücü olduğu halde, onlara bir kurşun dahi atılmasına müsaa-

1 A.g.e., s. 114-115 özetle.

2 A.g.e., s. 116-117 özetle.

de etmemiştir.[1] Kendisine suikast girişiminde bulunan Yıldız Sarayı'nın iki nöbetçi askerini askeriyeden ihraç edip affederek, emekli maaşına bağladıktan sonra memleketlerine göndermiştir.

Bomba Hadisesi ve Suikast Girişimi:

1905 yılında 80 kg. patlayıcı madde ve 20 kg.lık demir kutu bir araca konarak Sultan'ın namaz kıldığı caminin bahçesinde Sultan'a suikast girişiminde bulunuldu.

Sultan, patlama anından 1,5 dk gibi kısa bir zaman farkıyla kurtulmuştur. Patlamada 26 kişi ölmüş, 58 kişi yaralanmış, 20 at telef olmuştu.

Ermeni planı olan bu patlamadan sonra Sultan Abdulhamid sessizce insanların arasından yürüyerek onların sloganları eşliğinde geçip arabasına binmiştir. Bu olayın akabinde Avrupa devletlerinin Osmanlıya müdahale etmesine bahane sağlamak için Osmanlı hükümet binası, Bab-ı Ali binaları, Galata Köprüsü, Osmanlı Bankası binası ve bazı büyükelçilikleri bombalayıp polemik çıkartmışlardır.

Yönetimi boyunca hiçbir kimsenin idam edilmesini kabul etmeyen Sultan, kendisine karşı suikast girişiminde bulunan kişiyi de affetmiştir.

Devlet ve milletine karşı sadık ve güvenilir olan bu Sultan, tahta geçtiğinde hazineden devraldığı 2.528.000.000 borcu, 106.440.000'e kadar düşürmüştür. Ne varki İttihatçılar bu borçları daha sonra 13 katına çıkarmıştır![2]

Şairlerin Sultanı, şu şiiriyle Abdülhamid'in bu komplodan kurtuluşunu tebrik etmiştir:

---

1 A.g.e., s. 117-119, özetle; Türkçe kaynaklar: II. Abdülhamid ve Devr-i Saltanatı, Siyasî ve Hususi Hayatı, Osman Nuri, Kitaphane-i İslam İbrahim Hilmi, İstanbul, 24.02.1327 h.

2 Sahvetü'r-Racülü'l-Merid, s. 81.

"Kurtuluşun kutlu olsun, ey müminlerin emîri!

Senin kurtuluşun dinin kurtuluşudur.

Kutlu olsun ey Taha,[1] ey Kitap, ey Ümmet!

Senin bekan onların da bekasıdır.

Sen kaderden ahit ve eman aldın,

Sana musibet isabet etmez asla (sen kendisine hoş olmayan şeylerin geldiği kimse değilsin)

Bir kimse Nebi'nin hırka ve elbisesinin içinde olursa

Atışlar onu aşar düşmanlarına gider.

Neredeyse Beyt (Kâbe), Rabbine şükür için sana yürüyordu.

Neredeyse Arafat neşeyle koşuyordu.

Mescitler boyun eğmiş, af ve bağış istiyor

Cumalar tövbe avuçlarını açıyor.

Namaza düşman şerli bir çete,

Bir hiyanet oku atıyor onlar namazdayken

İsa (a.s.) ve arkadaşları kurtuldu onlardan,

Şefkat sahibi İsa'nın takipçileri

Dine düşmanlık ediyorlar devlete değil,

Şüphesiz yalan oldu iddia ve şikâyetleri.

Hangi kalp bir facia karşısında bu kadar sakin olur.

Dünyadaki hiçbir kalp sakin olmaz bu kadar.

Etrafında yer sarsıldığı zaman,

Senin vakarın, etrafın sakinleşmesini aradı."[2]

---

1 Peygamberimizin bir adıdır.

2 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 127; Şevkıyyat, Ahmet Şevkı, 1/92, 94.

Tahta Çıkışı

Sultan Murad'ın iyileşmesinden ümit kesilince gözler veliaht Abdülhamid'e çevrildi. Osmalı Devletine ve Osmanlı Sultanına karşı gizli planlar hazırlayan Britanya, Fransa ve Rusya sefirlerinin pek çoğu İstanbul'da bulunuyordu.

Dikkatli, tedbirli ve kontollü bir şekilde devletin gelir ve giderlerini kontrol ederek Sultan Abdulmecid zamanından beri devam eden çeyrek milyon lira altın değerine ulaşan Saray'ın gereksiz giderlerini üçte bir oranında kısarak, şehzade ve padişah kızlarının lüks ve şaşaalı harcamalarını yasakladı.

Saray'da alışılmış bazı âdetleri değiştirerek ailesiyle birlikte toplu halde yemek yeme âdetini getirdi. Vezirleriyle bir araya geldiğinde birlikte oturuyorlardı. Daha önceki divan meclislerinde vezirler sultanın önünde elleri bağlı bir şekilde duruyorlardı.

Saltanat dönemi süresince Saray ve Devlet yönetiminin mühim yerlerinde görevlendirilmiş kişileri gizlice takip ettirdi, mason ve ihtilalcilerin hilelerine alet olmadı. Önemli kadrolara atanmış yüksek rütbeli memur ve vezirlerin fikirlerini sormak için her birisiyle ayrı ayrı görüşürdü. Farklı kanaatte düşünenleri dışlamadan onların gönüllerini hoş tutardı. En iyi ekonomistleri etrafında toplayıp onlarla malî meseleler üzerinde ince hesaplar müzakere ederdi.

Yönetiminin ilk üç senesinde Ruslar, Sırplar ve Yunanlılar ile yapılan zorunlu savaşlarla meşgul oldu. Bu bölüm ileride gelecektir. Ömrünün kalan otuz yılını düşmanlarının plan ve oyunlarını boşa çıkarmak, İslam âleminin birlik ve beraberliğini sağlamak, usanmadan devlette geç kalınmış önemli dâhilî reformları hayata geçirmekle

meşgul olmuştur. Devletteki gerilemenin onunla bir alakası yoktur. Kaderi onu bu asra denk getirmiştir![1]

Bismark, Sultan II. Abdülhamid'in dehası ile ilgili şöyle der: "Aklın % 90'ı II. Abdülhamid'de % 5'i bende, geri kalan beşi ise öteki siyasetçilerdedir." Onun döneminde Almanya ve Osmanlı devleti arasındaki ilişkiler çok iyiydi. Kaiser II. Wilhelm, II. Abdülhamid'in değerini yükselterek, Müslümanlara sempati duyuyordu. İstanbul'a bir ziyaret gerçekleştirmiş, ayrıca 1898 yılında Kudüs'ü de ziyaret etmişti.[2]

Saltanatı sırasında iki savaşa girdi.

İlk savaş Rusya ile oldu. Saltanattaki yetkileri eline almadan önce Mithat Paşa›nın baskısıyla kararı alınan bu savaşta Osmanlı devleti kaybetmiştir.

İkinci savaş Yunanlılar ile olmuştur. Bu savaşı Osmanlı devleti kazanmıştır. Girit adasında Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında meydana gelen bir çatışmada Yunanlıların adadaki Hristiyanlara silah yardımı yapmasıyla başladı. Bu durum Osmanlı devletinin harp donanmasını gönderip müdahale etmesine sebep oldu. Yunanlılar ordularıyla adaya çıkıp Müslümanları katlettiler. Avrupa devletleri, Yunanistan'a altı gün içinde ordusunu geri çekmesi uyarısında bulundu. Yunanistan'ın Türkiye hududuna saldırıp sınırdaki mevzileri işgal etmesi sebebi ile, Sultan II. Abdulhamid ilk olarak bu durumu Avrupa devletlerine bildirdi, Yunanlıların Avrupa devletlerinden yardım almasının önüne geçti, sonrasında harp ilan ederek Yunanlıları büyük bir hızla yenilgiye uğratarak Atina'ya kadar ulaştı. Bu hezimet karşısında Yunanlılar Rusya ve Avrupa devletlerinden yardım istedi. Sultan II.

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 474-551; Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 65-69, özetle.

2 Sahvetü'r-Racülü'l-Merid, Muvaffak el-Merce, s. 67.

Abdulhamid, Çar'ın ricasına olumlu cevap vererek savaşı durdurdu ve o yılın sonunda barış yapıldı.[1]

Batı Medeniyeti Karşısındaki Tutumu

Sultan II. Abdulhamid, Batı'da gelişen askerî, sınaî ve eğitim alanındaki her türlü olumlu icadı takip edip ülkesine getirmek için ciddi adımlar attı. Eğitim metotlarını geliştirip hanım muallimeler için kız yurtları inşa etti.

Osmanlı Devletine haberleşme araçlarından telgraf, deniz donanmasını güçlendirmek için iki denizaltı gemisi aldı, aynı zamanda Batı'da kullanılan ilk motorlu araba ve bisiklet gibi araçları getirtti.[2]

Bütün bu olumlu gelişmelerin yanında, kendisinden öncekilerin her konuda Batılılaşmaya çalıştığı bazı olumsuz hareketleri kontrol etti, akidesinin sağlamlığından dolayı hiçbir baskıdan etkilenmeyip kadın ve erkeklerin karışık bir şekilde okumasının önüne geçti, dinî örtünmeyi emretti, kadının rolünü, ailesinin eğitimcisi ve kızların öğretmeni olarak belirledi.

En Önemli İç Reformları

Devletin resmî dilinin Arapça olmasını çok arzu etse de bunun zor olduğunu şöyle ifade ediyordu: "Arapça güzel bir dildir. Keşke biz daha önce bu dili resmî dilimiz olarak kabul etseydik. Tunuslu Hayrettin Paşa sadrazam olduğunda Arapça dilinin Osmanlının resmî dili olması teklifinde bulunduğumda Başmabeynci Sait Paşa, 'Eğer devletin dilini Arapça yaparsak «Türk unsuru» diye bir şey kalmaz' diyerek itiraz etmişti. Aslına bakılırsa Sait Paşa'nın bu en-

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 83; Sultan Abdülhamid es-Sani, Hayatuhu ve Ahdas-u Asrihi, Orhan M. Ali, s. 176-179, özetle.

2 A.g.e., s. 66-77, özetle.

dişesi boştur. Bu mesele Türk unsuru meselesine girmez! Mesele tamamen bu değil. Bunların ikisi ayrı meselelerdir. Arapçayı resmî dil olarak kabul edinmek, en azından Araplarla irtibatımızı artırırdı."[1]

Hat sanatını mükemmel derecede iyi bildiğini gösteren nadir hat levhaları vardır. Kendinden önceki Sultanların dönemlerinde olduğu gibi, onun döneminde yaşayan vezirleri de Batılılaşma ve milliyetçilik akımına meylediyorlar ve ona muhalefet ediyorlardı.[2]

Anayasayı İlan Etmesi ve Sonra İlga Etmesi:

1876 yılında Saltanatının ilk dönemlerinde tehlikeli biri olduğu iddia edilen Mithat Paşa tarafından anayasayı ilan etmek zorunda kalmıştı. Çok hararetli bir savunucu olan Mithat Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından aylar süren ciddi bir çalışma, Parlementoda tartışıldıktan sonra oy birliğiyle kabul edildi.[3]

1877 yılında 21'i Müslüman, 5'i de diğer milletlerden olan ayan meclisinin bu yeni anayasasının mebus seçimleri direkt halk tarafından değil de vilayetlerin idare meclisleri yoluyla yapıldı. Bu sistemin anayasasına göre Müslümanlar 71, Hristiyanlar 44, Yahudilerin ise 4 sandalye hakkına sahipti.[4]

Mithat Paşa'nın zoruyla ilan edilen bu anayasa, daha sonra Sultan Abdulhamid Han tarafından 23 yıl boyunca kapatılmış, muhalifleri sürülmüştür. Ancak daha sonra yeniden açmak zorunda kaldı. Bismark bu anayasa hakkında şöyle der: "Meclisi kapatmakla çok iyi ettiniz. Birçok kavim ve milletten meydana gelmiş herhangi bir devlet için parlamenter sistem faydadan çok zarar getirir."[5]

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, s. 504, özetle, Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 199-200, özetle; Vakıuna el-Muasır, s. 153 .

2 Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 104.

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 477-479; Sultan Abdülhamid es-Sani, Dr. Muhammed, s. 77; Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 70-71.

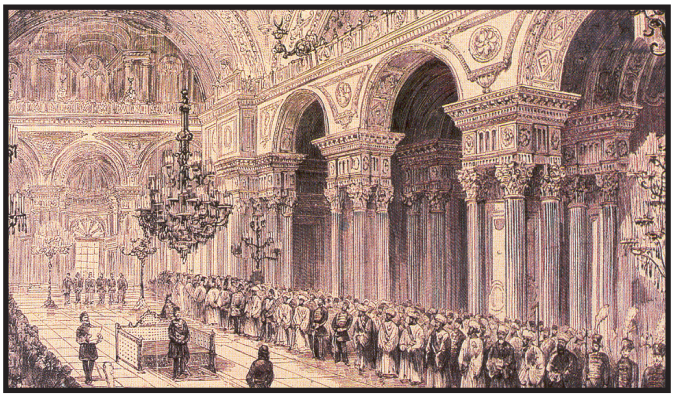
4 A.g.e., s. 480; ed-Devletü'l-Osmaniyye, İsmail Bağı, s. 181.

5 Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s.70-72, özetle; Abdülhamid'in Hatıra Defteri, İstanbul, s. 117.

Osmanlı Anayasası'nın İlk Sayfası

Sultan Abdulhamid, Osmanlı Devleti tarihinde anayasa yapan ilk sultan olarak meşhur olmuştur. İttifak-ı Hamiyyet örgütü lideri Mithad Paşa'nın, anayasa ilan edilmesi girişiminin Avrupa devletlerini Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etmekten geri adım attıracağı, özellikle de Balkanlardaki ve Şam bölgesindeki Hıristiyan tebaanın durumunu düzelteceği yönünde ikna etmesinden sonra Abdülhamid, ülkesi için bir anayasa ilanında bulunmuştur. Anayasa projesinin ilanından önce incelenmesi için Mithad Paşa başkanlığında bir ana komisyon ile tali komisyonlar teşkil edilmiştir. Komisyon uzun çalışmalarının ardından parlamenter sistemin iskeletini oluşturma safhasına ulaşmıştı. Bu sistem "Meclis-i A'yân" denilen ihtiyarlar meclisi ile "Meclis-i Meb'ûsân" denilen vekiller meclisinden oluşan iki meclis temeline oturmaktaydı.

Osmanlı Anayasası'nın İlanı ve Parlamento'nun Açılışı Töreni

Osmanlı anayasası, mutlak otoritenin padişaha ait olduğunu, padişahın İslam dininin hamisi olduğunu ve şahsının da kutsal bir dokunulmazlığa sahip bulunduğunu ifade etmekteydi. Padişah, tasarruflarından dolayı hiç kimse karşısında sorumlu değildi. Anayasa devleti, başkenti ve halka ait genel hakları belirlemişti. Anayasa, sadrazamın yürütmeye dair yetkilerinden birçoğunu alıp padişaha vermişti. Ayrıca Mecslis-i A'yân üyelerinin -üye kırk yaşını geçmemiş olma şartıyla- ömrü boyunca tayin edilmesi hakkını da padişaha vermişti. Meclis-i Mebûsân üyeleri ise genel seçim yoluyla göreve gelmekteydiler. Her iki meclis her yıl normal dönem içinde toplanırdı. Bu dönem kasım ayının birinci günü başlar, şubat ayının son günü biterdi. Padişahın bu dönemi öne alma veya süresini kısaltma yetkisi bulunmaktaydı. Yeni yasama faaliyetleri hükümet tarafından parlamentoya teklif edilirdi. Her iki meclisin üyelerinin tekliflerinin ise padişaha sunulması gerekmekteydi. Onay vermesi durumunda bu teklifleri padişah, devlet meclisi yoluyla parlamentoya havale ederdi. Padişahın onayının çıkmasıyla işlem sona ererdi. Söz konusu iki meclisten birinin kanun tasarısını reddetmesi durumunda bu tasarı aynı dönem içinde bir daha incelenmezdi.

Aslında modern anlamıyla anayasal yaşam Sultan II. Abdülhamid döneminde sonuç vermeyen başarısız bir deneyim olmuştur. İki aşamadan geçilmiştir: Birinci aşama, anayasanın yayınlandığı 23 Aralık 1876 (6 Zilhicce 1293) tarihinde başlamış ve parlamentonun dağıtılıp çalışmalarının durdurulduğu 14 Şubat 1878 (11 Safer 1295) tarihinde sona ermiştir. İkinci aşama, Sultan Abdülhamid'in anayasanın tekrar işletilmesine karar verdiği 1908 yılı Temmuz ayında başlamış ve kendi döneminin sonuna kadar devam etmiştir. Sultan Abdülhamid dönemi, parlamento oturumlarını süresiz olarak durdurmaya karar verdiği 18 Mart 1920 (26 Cemâzyelâhir 1338) tarihinde sona ermiştir. Daha sonra Sultan VI. Mehmed aynı yılın 11 Nisan'ında parlamentoyu dağıtma kararı almıştır.

Parlamento ve Osmanlı Anayasası:

Osmanlı parlamentosu veya Meclis-i Mebûsân, 4 Rebiülevvel 1294 (19 Mart 1877). İlk Osmanlı meclisi Beşiktaş (Çırağan) Sarayı'nda açılmıştır. Açılış sırasında padişah devletin gerilemesi, yapılması gereken reformlar, eğitim öğretimin yaygınlaştırılması, herkes arasındaki eşitlik ve yargı hükümlerindeki adalet hakkında bir konuşma yapmıştır. Meclis 13 Safer 1295 (14 Şubat 1878) ila 23 Cemâziyelâhir 1326 (23 Temmuz 1908) tarihleri arasında yaklaşık otuz yıl işlevsiz kalmıştır.

En Güçlü İstihbarat Örgütünü Kurması:

İstihbarat teşkilatı direkt kendisine bağlı olduğu için Sultan, düşmanlarının dâhilî ve haricî gizli planlarını, onlar henüz uygulamadan önce haber alıyor, böylece onların tertib etmek istediği komplo ve tuzaklar daha doğmadan yok ediliyordu. Böylelikle büyük devletlerin ihanetlerinden, özellikle de kendi dönemindeki Sadrazamların, bazı komutan ve vezirlerin rüşvet almalarını önlemiştir. Emniyet teşkilatından, gizli istihbarattan faydalandığı gibi sufilerden, zahit-

lerden ve dervişlerden de faydalandı. Bütün istihbarat ağı makamları ona bağlıydı.[1]

Eğitim-Öğretim Kurumlarına Önem Vermesi:

Eğitim-öğretim kurumlarında daha önce atılmamış genişlikte ciddi ve büyük adımlar atmış, bir ülkenin büyüyüp gelişmesini sağlayan gücün garanti altına alınmasını eğitim kalitesinin devamlılığına bağlı olduğuna inanmıştır. Bu sebeple kendisi bu eğitim ve öğretim kurumlarından olan fakülteler, enstitüler ve okullar açarak buna önem verdiğini ispatlamıştır. Döneminde kurduğu kurumlar kendisinden bir asır sonra hâlâ devam etmektedir.

Kendi Döneminde Kurduğu Kurumlardan Bazıları:

A- Fakülte ve Enstitüler:

1- Mühendislik Üniversitesi

2- Tıp Fakültesi

3- İlimler Fakültesi

4- Edebiyat Fakültesi

5- Hukuk Fakültesi

6- Siyasal Bilgiler Fakültesi

7- Güzel Sanatlar Akademisi

8- Ticaret Fakültesi

9- Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi

10- Orman ve Maden Enstitüsü

11- Yüksek Öğretmen Enstitüsü

12- Yabancı Diller Enstitüsü[2]

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 502-504, özetle.

2 Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 127

13- Samarra İlmiye Okulu[1]

B- Orta ve Lise Okulları:

1- Her şehirde lise okulları

2- Her kazada ortaokullar

3- Erkek ve kızlar için sanat okulları

4- Erkek ve kız öğretmen okulları

5- Sağır ve dilsiz okulları

C- Sayılamayacak Kadar Çok İlkokul Kurmuştur:

Devletin her tarafında kurduğu binlerce eğitim müessesesi kurmuştur, ama ciddi manada yaşanan malî sıkıntılar olmasaydı, hiç şüphesiz kurduğu okulların sayısı daha fazla olurdu.

İslamî ilim ve akidenin yayılmasında bu kurumların ciddi katkısı olduğu gibi, cahillik, ümmilik, bilgisizlik ve misyoner okullarının tehlikelerine karşı durmada da yine bunların büyük payları olmuştur. İslamî eğitimin yasak olduğu Amerika, Fransa, İngiltere'ye ait misyoner okullarında Müslüman talebeler Batı boyasına boyanmış olarak mezun oluyorlardı.[2]

Diğer Medeniyet Kurumlarının Kurulması:

Yine onun döneminde kütüphaneler, müzeler, su tesisleri, posta ve telgraf hatları, kara ve demir yolları, köprüler, Darü'l-Acezeler,

1 Kapısının üstündeki kaside onun tarihini ebedileştirmiştir. Hâlâ eğitime devam etmektedir. Onun inşası için 400.000 lira tahsis edilmiştir. Beş sene içinde iyice genişlemiştir. Yirminci asrın ilk yarısında birçok hayırlı Irak uleması oradan mezun oldu. Onlardan bazıları: Şakir el-Bedri, Abdülaziz es-Salim, Abdülmelik es-Sa'di, Eyyub el-Hatib, babası Molla Tevfik, Abdülvahhab es-Samarrai, Taha el-Yasin, geçen asrın sonunda vefat eden Dr. Said'in babası, el-Hafız Muhammed Said el-İdrisi, Seyit Ahmet er-Ravi, Seyit Abdulvahhab el-Bedri, Seyit Muhammed Said Ali eş-Şahir... Onların zamanında yaşamış, oradan mezun olmuş bazı alimlerden bu isimler nakledilmiştir.

2 Sahvetü'r-Racülü'l-Merid, s. 72, özet.

İstanbul ve Beyrut'ta tren yolları, özellikle Çanakkale olmak üzere savaş kalelerinin kuvvetlendirilmesi gibi önemli atılımlar yapılmıştır. Osmanlı kuvvetlerinin I. Dünya Savaşı'ndaki büyük gayret ve başarısında bu ve diğer kalelerin önemli etkisi olmuştur.[1]

Hastaneler, nüfus daireleri, ticaret, ziraat ve sanayi odalarının yanında toprak-seramik, kâğıt, gaz ve mum fabrikaları kurdu. Hereke'deki kumaş fabrikasını genişletti.

Beyrut'ta, İstanbul-Galata'da ve Tophane'de iskeleler, çeşitli yerlerde küçük su barajları yapıp kömür ocaklarını işletilecek hale getirterek, Anadolu yakasında yakın zamanlara kadar hizmet veren Haydarpaşa Tren istasyonunu yaptırdı. İstanbul'dan Medine-i Münevvere'ye, Libya'dan Bingazi'ye kadar telgraf hatları çektirdi. Mina'da hacıların su ihtiyacının giderilmesi için su şebekesi inşa etti. Mekke-i Mükerreme'de kaleler ve binalar yaptırdı. Osmanlı devleti banka inşası ve yeni projeler açısından katlandıkça katlandı. 30.000 km genişliğine yayılan, telgraf ve telefon hatları kurarak devletin birçok bölgesini birbirine bağladı, bu hatları Hicaz, Yemen ve Şam'a kadar ulaştırdı.

Sultan Abdülhamid'in inşa ettiği genel eserlerin sayısı 1.552'ye ulaşmıştır. 73 milyon altın liraya ulaşan bu miktar, günümüzde milyarlarca dolara tekabül eder!

Yaptığı icatlarla adından sözettirip dünya çapında şöhret bulan mucit Edison'u (1847-1931) İstanbul'a davet etti, İstanbul'a gelip ikamet ederek çalıştığı taktirde kendisine araştırma ve keşifleri için her türlü kolaylığın sağlanacağını ve ülkesinde elde ettiği kazancın dört katının kendisine verileceği bildirilse de Edison özür beyan ederek bu cazip teklifi kabul etmemiştir.[2]

1 A.g.e., s. 127, özet.

2 Abdülhamid es-Sani, Orhan, s.129-130, özetle.

İslam Birliğine Davet Etmesi:[1]

Bağların en sağlam ve en kuvvetlisi olan İslam birliği bağıyla Müslümanların biribirine kenetlenmesi, devleti çöküşten kurtarmak için girişilen hikmetli bir teşebbüstür. Zira insanın kalbindeki bir zerre inanç, binlerce keskin kılıçtan daha güçlüdür.

Onun bu sebatkar, samimi ve ihlaslı daveti bir asır önce olsaydı muhakkak meyvesini verirdi. Fakat ne hazindir ki, düşmanlar devletin her tarafını kuşatmış ve iliklerine kadar devletin içine sızmışlardı!

Zeki ve dindar bir insan olan Sultan II. Abdulhamid, cihan devletinin çöküş sebebini İslamî vicdanın zayıflığı olduğunu anladı. O Türkistan'dan, Çin'den, Hindistan'dan, Sibirya'dan Afrika'nın kuzey ve doğusuna kadar, Arap Yarımadası'ndan, Irak'tan, Şam'dan Mısır'a kadar bütün İslam coğrafyasına sesleniyordu. Bu davet, onları uyudukları uykularından uyandırdı, hazin gerçeği bütün dehşetiyle gördükten sonra şu aşağıdaki sonuçlar doğdu:

• Güçlü karşıtlık bilinciyle laiklerin aktivitelerini durdurması. Çünkü onlara göre İslam birliği fikri, laikleştirmeye karşı bir saldırıdır.

• Avrupa ülkelerini, özellikle de Rusya gibi ülkeleri caydırıp endişelendiren tek şey İslam ümmetinin yeniden bir araya gelip toparlanmasıydı.

• Avrupa'nın inanç, fikir ve kültürüne, onlardan daha sağlam olan İslam ile meydan okumuştur. Batı ile mücadelede İslamî hissiyat kuvvetlendirilmiştir.

• Uluslararası siyasette İslam devleti yeniden güç kazanmıştır.

• Hilafetin toparlanıp eski heybetine dönmüş, Müslüman devletlere güvenenler güvenlerini tazelemiştir.

Davet Üslubu: Dünyanın muhtelif milletlerinden İslamcı, siyasetçi ve şeriat âlimlerinden oluşan davetçi cemiyetleri hazırladı. Osmanlı devletinin Arap milletleri ile irtibatının güçlenmesine çalıştı.

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 495-498, özetle.

Bu teşebbüsü milliyetçi ve laikler cephesinden şiddetli bir muhalefetle karşılaştı. Yeni camiler inşa etti, eski camilerin ise tamir edilip onarılmasına büyük bir önem verdi. Arap kabile liderlerini, tarikat şeyhleri ve âlimleri bu davete kazandırıp onlarla iletişime geçmek için gazetecilikten faydalanmak adına davete mahsus gazeteler çıkararak, başta kendisi olmak üzere yapılan bağışlara büyük katkıda bulundu. Irak, Mısır, Suriye ve Libya'dan seçkin ve tanınmış âlimler de bu davetçilere katıldı.

Britanya ve Fransa hükümetleri İslam Birliğine karşı şiddetle direnmiş, bu hususta milliyetçiliğe, ırkçılığa ve mezhepçiliğe davet ederek bunu tersine çevirmeye çalışmışlardır.[1]

Halife hac mevsiminde "İslam Birliği" kavramını her kesime ilan edip duyurdu. Sadece Afrika'nın kuzeyinden binlerce kişi İstanbul'daki davet organizasyonuna gelerek, kalplerine cihat sevgisi ve İslam camiasının hedeflerini aşılayan Hıristiyan sömürgeciliğe karşı direniş fikirlerinin ilhamını verdi.[2]

İslam Birliği davetinin ehemmiyetinin geniş kitlelere ulaşması karşısında Fransız istihbaratı şunu söylemiştir: "Sultan bu gücüyle düşmanlarına direnmek için nerede isterse orada mahalli bir ordu toplayabilir."[3]

"İslam Birliği" fikrine davette ona destek olan vasıtalardan biri de "Nebevî Hadis" gibi önemli kitapların basılıp bütün İslam âlemine dağıtılmasıdır.

Sultan, âlimleri, İslamî fikir adamlarını ve davetçileri kendine o kadar çok yaklaştırdı ki İstanbul ikinci Mekke'ye döndü. İslam âleminin önemli şahsiyetleri bu "Birliğin" gaye ve hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla gruplar halinde İstanbul'a geliyor, İstanbul'dan

1 A.g.e., s. 499-500, özet; Sultan Abdülhamid es-Sani, s. 181-183.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye es-Salabi, s. 503.

3 A.g.e., s. 503; Sultan Abdülhamid es-Sani, s. 196-197.

İslam âleminin her köşesine heyetler gönderiliyordu. Bu durum otuz yıl kadar devam etti.[1]

Japonya'yı İslam'a davet etmek "İslam Birliği"nin emellerindendi. 1904 yılında Japonya'nın Rusya'ya karşı zafer kazanması Osmanlı devletinde büyük bir sevince neden oldu. Sultan Abdulhamid, Japonya devleti ile temasa geçip yakın ilişkiler kurarak, davetçilerden oluşan bir heyeti bir savaş gemisiyle birlikte, İslam'a davet etmeleri için Japonya'ya gönderdi. Japon heyeti kendilerine gelen İslam davetçilerini sıcak karşılasalar da İslam dinine girecek olumlu herhangi bir gelişme olmadı. Japon devleti iade-i ziyarette bulunmak amacıyla, İmparatorun akrabalarından biri olan Emir Heyi başkanlığında bir heyeti İstanbul'a gönderdi, iki devlet arasındaki siyasî ve iktisadî ilişkilerin geliştirilmesi teklifinde bulundu.

Osmanlı devletine Japon İmparatoru'nun dayısının oğlu Mikado başkanlığında da bir resmî ziyaret gerçekleşti, Sultan son derece ikramda bulunarak, İmparatora karşılıklı siyasî ilişkilerin devam etmesini öneren bir mektup gönderdi.[2] Japon İmparator'u, Sultan'a hitaben Osmanlı devletine herhangi bir saldırı olduğunda Japonya'nın Osmanlı devletine yardıma hazır olduğunu ima eden bir mektupla cevap verdi. Sultan Abdulhamid Han çeşitli hediyeler ve nişanlarla beraber Japon İmparatoruna iade-i ziyaret amacıyla bir gemi gönderdi. Bir yıl kadar süren bu gemi yolculuğu, Müslümanların bulunduğu bütün limanları ziyaret ederek, Bakohama limanına ulaşmış, Japonlar tarafından çok sıcak karşılanmış ve heyet üç ay orada kalmıştır. Japonya dönüşünde gemi fırtınaya kapılarak Oşima sahilinde taşlara çarparak parçalanmış, 607 kişilik heyetten 67 kişi kurtulmuş, gerisi vefat etmiştir. Heyet Reisi Müşir Osman Paşa boğulanlar arasında idi.[3]

---

1 Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 195-204, özetle,

2 A.g.e., s. 203.

3 Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 195-204 özetle.

Aşiret Okullarının Tesisi:

Eğitim süresi beş yıl olan ve giderleri devlet tarafından karşılanan bu mekteplerde Arapların aşiret çocukları okutuluyordu. Müfredat programında İslamî ilimler, Arapça, Farsça, Osmanlıca, Fransızca, Sosyal Bilgiler, Sağlık, Muhasebe ve askerî eğitim dersleri bulunuyordu. Buradan mezun olan öğrenciler askerî hizmetlerde istihdam ediliyordu.[1]

Osmanlı Ordusunun Modernizasyonu:[2]

Osmanlı-Rus Harbinden sonra, ordunun eğitim, silah talimi ve düzen bakımından gelişmiş Avrupa orduları karşısında zayıflığını anlasa da hazine boşalmış ve ağır borçlardan dolayı hareket edemez olmuştu.[3] Kendisinden önceki dönemlerde Rus harbine ciddi ödemeler yapmışlardı. Ordusunu kurtarmak için kemer sıkma politikasını uygulayarak her açıdan devleti himaye etmeye çalışıyor ve orduya takviye güç ilave etmek için birçok mucizevî vasıtalar uyguluyordu. Onlardan bazıları şunlardır:

1. Sultan Abdülaziz, Sultan Abdülmecid'den asker sayısı 50.000 olan nizamî orduyu devralmış ve orduyu tam teçhizatıyla 180.000 çıkarmıştı. Rus harbinde Osmanlı ordusunun asker sayısı yaklaşık çeyrek milyondu. Karşısındaki Rusya, Sırbistan ve Romanya'nın asker sayısı ise yarım milyondan çoktu. Sultan Abdülhamid orduyu geliştirerek yedi orduya eşit gelecek seviyeye ulaştırdı. Her ordu iki asıl, iki ihtiyatî, iki gözcü, bir süvari ve bir topçu bölüğünden oluşuyordu. Üçüncü ve dördüncü ordu ise takviye bölüğüydü. Hicaz ve

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 508-510, özet; Tarihu't-Terbiyeti't-Türkiyyeti, Osman Evlin, s. 84, 614-615, 1180-1182; Sultan Abdülhamid es-Sani, s. 272.

2 A.g.e., s. 200-204, özet.

3 Faiziyle birlikte devletin borcu 2.538.000.000 altın lira idi. Sultan müthiş siyaseti ve büyük basiretiyle bunu 100.000.000 altın liraya indirmiştir. % 1 kadar faiz indirimiyle, taksite de bağlanmak suretiyle devlete ödemesi ağır gelmeyecek hale getirdi. A.g.e., 163.

Batı Trablus'ta müstakil ordu bulunuyordu. Osmanlı devleti harbe girdiğinde 49 fırka piyade, 7 fırka süvari ve 5 fırka topçuya sahipti. Bunun yanında müstakil 3 süvari alayı ve 3 topçu alayı da vardı. Bu ordu, işgalci Yunan ordusunu bir ay içinde tarumar etmekle gücünü göstermiştir.

2. İstanbul ve Çanakkale boğazındaki hassas mevzileri sağlamlaştırdı. I. Dünya Savaşı'nda İngilizlere ve müttefiklerine karşı meydana gelen meşhur Çanakkale savaşında imar ettiği bu mevzilerin katkısı büyüktür.

3. Osmanlı fabrikalarında top ve tüfek yapımının yeniden gelişmesine büyük önem vererek denizaltı yapımında da başarılı olmuştur.

4. Ordunun yeni usullere göre talim ve eğitiminde Almanya'dan destek alarak birçok subay hazırladı.

5. Sultan Abdülhamid, amcası Abdülaziz'den teslim aldığı 39 harp gemisini 85 harp gemisine ve 79 destek gemisine çıkardı. Almanya'dan iki büyük torpido, İngiltere'den altı küçük torpido gemisi satın aldı.[1]

Vaaz ve İrşada Büyük Önem Vermesi:

İslam Birliğine davetçi yetiştirmek için Vaiz ve Mürşit Yetiştirme Enstitüsü kurarak burada yetiştirdiği davetçileri Çin'e yönlendirdi. Sadece Pekin'de halife adına hutbe irad eden 38 mescit ve cami vardı. Bu camilerde hutbeler Arapça okunarak, Çince›ye çevrilirdi. İslam Birliği, Pekin'de "Daru'l-Ulumu'l-Hamidiye" veya "el-Camiatu'l-Hamidiye" adıyla kurumlar açtı. Osmanlı devletinin bayrağının asılı bulunduğu bu üniversitenin açılışında, sevinçten gözyaşını tutamayan binlerce Çinli Müslüman hazır bulunmuştu. Binlerce camisiyle Britanya'nın sömürgesi olan Hindistan, sömürü altında olmasına rağmen, Babürlü Müslümanlar oraya hâkim olunca camilerde Abdülhamid adına hutbe irad edilmiş ve ona dua edilmiştir.[2]

1 A.g.e., s. 131.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 509-510, özetle.

Meşihat (Şeyhlik) Meclisleri ve Aşiret Mektepleri:

Sultan Abdulhamid Han Osmanlı devletini dağılmaktan ve azınlıkların bağımsızlıklarını ilan etmelerinden kurtarmak için İstanbul'da Arap, Kürt ve Arnavutlardan oluşan bir meclis kurmuş, ayrıca Arap alemindeki aşiretlerin erkek çocuklarını eğitmek ve hayata hazırlamak amacıyla masrafları devlet tarafından karşılanan ve eğitim süresi beş sene süren yatılı bir okulu İstanbul'da açmıştır. Müfredatında Arapça, Kur'an-ı Kerim, Matematik, Türkçe, İngilizce, Fransızca, Farsça, Tarih, Coğrafya dersleri ve askerlik eğitimi vardı. Buradan mezun olanlar askerî okullara girip eğitim sürelerini tamamlayarak orduda yüksek rütbeler elde ediyor, daha sonra memleketlerine dönüyorlardı.[1]

Demir Yolları Ağı:[2]

Özellikle uzak şehirleri birbirine bağlamak, ordu intikali ve ülkenin savunması için Osmanlı devletinin birçok bölgesinde demir yolları inşa etti. 814 mil / 1200 km. olan Şam-Medine demiryolu hattı projesi 2.000 km'den daha fazla uzunlukla İstanbul'a uzanıyordu.

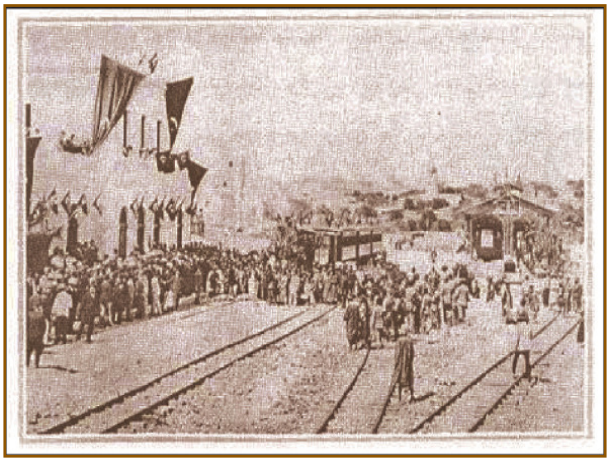
Yüz seneden bu yana atıl vaziyette bulunan ve Şerif Hüseyin ve oğulları tarafından İngilizler ile birlik olup tahrip edilen, günümüzde de hâlâ 300 milyon Müslümanın rüyası olan bu trenin ilk seferi 22 Ağustos 1908 yılında Şam'dan Medine'ye olmuştur. Sultan Abdulhamid Han'ın tahttan uzaklaştırılma sebeplerinden biri olan ve Mekke'ye kadar uzatılması planlanan bu proje 4.283.000 altın liraya mal olmuş, bu miktarın 320.000 altın lirasını kendi bütçesinden, 50.000 altın lirası İran Şahı tarafından, büyük bir çoğunluğu da Hind bölgelerindeki Müslümanlar tarafından karşılanmıştır.

Bu projenin hedeflerinden biri de Sultan Abdulhamid Han'ın İslam birliği davasını her yere kolaylıkla ulaştırmak, hacıların kara yoluyla

1 A.g.e., s. 508-509.

2 A.g.e., s. 129; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 510-516, özetle.

40 günde, denizden de 12 gün gibi uzun bir zamanda katettikleri yolu 4 güne indirmesinin yanında Arap bölgelerinden Mısır'a, boğazlara, Kızıl Deniz'e ve Yemen'e yolculuğu kolaylaştırmasıdır.

HİCAZ DEMİR YOLU HATTI (1914)

Alman Kralı 2. Wilhelm'in 1889 yılında Sultan Abdülhamid'i ziyaret etmesiyle başlayan yakınlık sonucu, demiryolu hattını Almanlar inşa etti. Bu ziyarette Sultan Abdülhamid Han, misafiri 2. Wilhelm ve eşini hediyelere boğmuştu. Bu proje, Osmanlı askerinin silahlarla donatılması, talimi ve eğitimini üstlenen Almanya ile yapılan anlaşma maddelerine dahil edilmişti. 1902'de Almanya Kralı 2. Wilhelm'in aynı yıl içinde Sultan Abdulhamid Han'a yaptığı ikinci ziyareti sırasında, İstanbul-Medine-i Münevvere demiryolu projesine İstanbul-Bağdat ve Basra hattı da eklenmişti. Böylece Britanya'nın sömürge hedeflerini tehdit eden Hind yoluna giden boğazlara yaklaşılmış oluyordu.[1] Bu nedenle borçların ağırlığına rağmen Sultan Abdulhamid Han demiryolu hattının 1.300 km'den 4.500 km'ye çıkarılmasına çok ciddi bir önem veriyordu.

1 Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 129-130, özetle.

İstanbul'da Denizaltı Köprü Projesi:

Sultan II. Abdulhamid Han, İstanbul'da Asya ve Avrupa kıtasını birbirine bağlayacak olan denizaltı tünel projesini inşa etmek için ABD'li bir mühendisi İstanbul'a getirterek 16 sütun üzerine dayanan ve üzerine de demiryolu yapılacak olan planın çalışmalarına başlamasını emretse de Sultan'ın tahttan uzaklaştırılması sonucu bu proje gerçekleştirilememiştir.[1]

Gazeteciliğe Önem Vermesi:[2]

Sultan II. Mahmud zamanında Fransızca yayınlanarak ortaya çıkan gazetecilik gayrimüslimler tarafından yapılıyordu. Abdülhamid Han döneminde sayısı 50'den fazla olan gazete ve dergilerin çoğu gayrimüslim azınlıkların elindeydi (17 Türkçe, 9 Yunanca, 3 Bulgarca, 7 Fransızca, 1 Almanca, 1 Arapça, 9 Ermenice, 2 İngilizce). Hatta Müslüman Osmanlı gazeteleri bile "basın özgürlüğü" adı altında, "hasta adam"a, yani Osmanlı Devletine zarar veren, Batılılaşmış işbirlikçilerin elindeydi. Avrupa devletleri bu işbirlikçi gazeteler vasıtasıyla Osmanlı devletini diğer devletlerin nezdinde zor durumda bırakıyor, yıpratıp şüpheli durumda bırakarak devletin kendi içinde de çalkalanmasına sebep oluyordu. Bu yüzden Sultan Abdulhamid Han onların bir kısmını kapattı, geri kalan gazeteleri de kontrol altına alarak Maarif Bakanlığına, makaleleri inceleme emri verdi. Edep ve ahlaka uygun olmayanlar çıkarılarak yabancı gazeteler üzerinde sansür koydu. Katı sansür sebebiyle bazılarının ülkeye girişleri yasaklandı.

---

1 Bir asırdan daha fazla bir zaman önce Sultan Abdulhamid Han tarafından planlanan fakat devlete içeriden ve dışarıdan kök salan hain düşmanların bütün hileleriyle engellenen bu projenin, Japon ve Türk şirketlerinin ortak çalışmasıyla 2004'de temeli atılmış, 29.10.2013'de başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açılmıştır. Bu, Aziz ve Alim olan Allah'ın takdiridir (Bkz: Yasin, 38).

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 503-504.

Sufilerin Yollarını Birleştirmek:[1]

Sultan Abdulhamid Han döneminde Mevlevilik, Kadirilik, Şazelilik, Rufailik ve Halvetilik gibi tarikatlar vardı. Bütün tekkeleri Hilafet makamında merkezî bir heyet halinde tek çatı altında topladı. Tarikatları hurafe, bidat, tembellik ve uyuşukluktan kurtarıp temizleme girişiminde bulunarak, canlılık ve ruh verdi. Tarikat müesseselerinin tekkelerini tamir ederek, İslam'a davet etmeleri için, zahit ve mutasavvıflardan oluşan bir grubu Çin, Hind, Güney Afrika ve Türkistan'a gönderdi. Zamanındaki sufiler onun yeryüzünde Allah'ın halifesi olduğuna ve ona itaatin gerekli olduğuna inanıyorlardı. Bu inanç ondaki basiretin yöneticilik gücüydü.

Sultan, Safeviler ile savaşmadan onları ıslah etme yoluna giderek, onların hayatına nüfuz etmiş olan hurafe ve bidatleri temizlemeye çalıştı. Onlar, içlerindeki büyük fitne ve fesat ile birlikte, önceden gelen zor şartlarla beraber, aynı zamanda ona yardımcı olabilecek kadar geniş bir güç ve fayda verebilecek bir İslamî yönelişi de temsil ediyorlardı. Onları, halkta geniş karşılığı olan Kadirî ve Şazelî tarikatlarında olduğu gibi, İslamî bir güç olarak dağıtmadan bir araya getirip bütünleştirerek kendi safına çekmeye çalışıyordu. İstihbarat hususunda dedesi II. Mahmud'un siyasî yolunu takip ederek (istihbarat veya gizli polis olarak) dervişlerden de faydalanıyordu.[2]

Harameyn'i (Mekke ve Medine'yi) Islaha Önem Vermesi:

Mescitlerin yıkılan, tahrib olan yerlerini onararak alimlere ikramlarda bulunup kalplerini fethetti. Yetkili muhafızlar oluşturarak İslam ümmetine kazanmak için onları yüksek görevlere tevdi etti.

---

1 Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 120-122.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 483.

DÖNEMİNDEKİ İSYAN VE SAVAŞLAR

1. Balkan İsyanları:

Avusturya, Rusya, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin kışkırtmasıyla Karadağ-Sırbistan, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da isyanlar meydana geldi. Zira küfür tek millettir. Ve hep birlikte İslam ve İslam'ın müntesiplerine karşıdır: **"Eğer güçleri yetse sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmayı sürdürürler."** (Bakara, 217), **"Kuşkusuz kafirler sizin apaçık düşmanınızdır."** (Nisa, 101)[1]

İsyan hareketlerinin bastırılınca Avrupa devletleri isyancı gruplara yardım edip etrafa yalan ve uydurma haberler yayarak Osmanlı'nın bu müdahalesini "soykırım" saydılar. Bu durum Osmanlı devletinin, egemenliğinin devam etmesi şartıyla Sırbistan'dan ordusunu çekmesiyle neticelendi. Bu hareketlerin hedefi Sultan'ın tahta çıkışının birinci veya ikinci yılında Osmanlı devletini yok etmekti.[2]

2. Rusya Harbi:

Sultan Abdülhamid Han'ın hilafetinden bir buçuk asır önce Büyük Petro'nun (1627-1725) rüyası Osmanlı devletini ortadan kaldırmaktı. Vasiyetinde dünyanın Avusturya ile Rusya arasında taksim edilmesini yazdığı için, Sultan'ın hilafetinin ilk senesinde Rusya, Osmanlı devletine savaş ilan etti. Balkanlardaki karışıklar ve Meclis-i Mebusan'ın baskısı sebebiyle Osmanlı devleti de Rusya'ya savaş ilan etmek mecburiyetinde kaldı. Avrupalı devletler menfaatleri için tarafsız olduklarını ilan ettiler.[3]

---

1 Kur'an-ı Kerim.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 484-486.

3 Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 98-102; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 487-490, özetle.

3. Avrupa Tarafındaki Savaşları:[1]

Osmanlı ordusu, 1877 yılında yapılan Birinci Plevne savaşında Sırbistan tarafından Bulgaristan'a yapılan iki saldırıyı püskürttü. Rus tarafında 800 top 250.000 Rus askeri, Sırp askerleri ve sayılamayacak kadar ihtiyat kuvvetleri ve 50.000 kişilik Romanya ordusu mevcuttu. Buna karşın Osmanlı ordusu sadece 200.000 kişiden oluşmaktaydı. Savaş sonucunda Rusya, 3.000'e yakın askerini kaybetti.

1877'de Rusya ile yapılan ikinci savaşta 184 top ve 50.000 kişilik Rus ordusuna karşın 32.000 asker ve 68 savaş topu ile kazanan taraf Osmanlı devleti oldu. Osmanlı ordusunun 100 şehit ve 400 yaralısına karşın Rus tarafında 7.300 asker öldürüldü.

Daha sonra bizzat Rus Çar'ının komuta ettiği üçüncü savaş, 432 top 100.000 kişilik kalabalık bir ordu ile yapıldı. Rus ordusuna Romanya'nın 50.000 kişilik kuvveti de katıldı. 58 top ve 30.000 kişiden meydana gelen Osmanlı ordusu ile dört gün süren tarihin en çetin savaşlarından biri meydana gelmiş ve Rus ordusu 3 general 353 subay 15.200 askerini kaybederek büyük bir hezimete uğramıştır. Bazı Batılı kaynaklar bu üç savaşta Ruslardan 50.000 ölü ve yaralı, Osmanlı tarafından ise 3-4 bin şehit ve yaralı olduğu söylerler.[2]

Bu parlak zaferlerin neticesi sonucunda Sultan, Plevne savaşı kahramanı Müşir Osman Paşa'yı "Gazi" lakabı ile taltif etmiştir. Diğer paşalara karşı böyle olumlu bir adımı olmamıştır.

Dördüncü Plevne savaşı ise 1278 yılında yapılmış ve 150.000 kişilik Rus ordusunun Osmanlı ordusunu Plevne şehrinde kuşatması ile başlamıştır. Osmanlı Ordusu birinci ve (daha sonraki) ikinci kuşatma hatlarını yararak savunmayı ele almış, üçüncü hat sırasında Kumandan Osman Paşa yaralanmıştır. Askerin erzağının azlığı, soğuk hava ve kıtlığın baş göstermesi sonucu orduda salgın hastalık-

1 A.g.e.

2 A.g.e., s. 100.

lar yayılmış, 2.500 asker şehit olmuş 3.500 asker ise yaralanmıştır. Ancak askerler arasında komutanları Osman Paşa'nın yaralandığı ve atının öldüğü haberi yayılınca, orduyu kaybetmemek için teslim olmaya mecbur kalmıştır. Yaklaşık beş ay süren bu dördüncü savaş Plevne'nin düşmesiyle son bulmuş, İstanbul'a yol açılmıştır. Sırplar, Yunanlar ve Bulgarlar, Ruslar ile birlikte Nis, Cebel-i Esvet, Tesalya, Sofya ve Vefilya'yı işgal ederek İstanbul önlerine kadar ulaşmışlardır.[1] Bu kötü durum, Mithat Paşa ve yaverlerinin Osmanlı Devletini uçuruma sürükledikleri savaşın neticesidir.

Ermenistan, Anadolu'dan bağımsızlığını isteyerek Rus ordusunu törenle karşılamış, ayrıca Rus komutana zaferini kutlamak için Patrik Tersis başkanlığında bir heyet göndermiştir!

Edirne ateşkesi: Sultan Abdülhamid Ruslardan ateşkes talep ederek, İngiltere Kraliçesinden de arabuluculuk yapmasını istemişti. İngiltere başbakanı Disraeli, donanmasını Marmara denizine gönderdi. Rusya ve Osmanlı Devleti arasında dokuz ay devam eden savaş ateşkesi imzalandı. Balkanlar ve Bulgaristan'da yapılan katliamdan kaçan yüz binlerce Müslüman, İstanbul'a göç etmiş, İstanbul'un cami ve medreseleri göçmen muhacirlerle dolup taşmıştı.[2]

Ayastefanos Antlaşması: M. 1878 yılında Hariciye Nazırı Saffet Paşa ile Rus tarafından General Agnatif arasında Ayastefanos Antlaşması yapıldı. Bu antlaşma Osmanlı hilafet döneminde yapılan en kötü antlaşmalardandır. Saffet Paşa, bu antlaşmayı ağlayarak imzalamıştır. Anlaşma 19 maddeden oluşuyordu. En ağır madde 1 milyar on milyon ruble ödenmesidir. Bu, 164 milyon altın Osmanlı lirasına tekabül etmektedir. Rusya'nın bir milyar on milyon rubleden vazgeçmesi karşılığında olacaklar ise şunlardı: Bulgaristan'ın Ege Denizi'ndeki kısmının bağımsız olması, Sırbistan ve Karadağ'ın topraklarının genişletilmesiyle beraber bağımsız kalması, Romanya'nın bağımsızlığı, Besarabya'nın kuzeyinden çekilmesi, Rusya'nın Kars, Batum ve Anadolu tarafından Karadeniz'i ele ge-

1 es-Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 101-102, özetle.

2 A.g.e., s. 102-105, özetle.

çirmesi.[1] Rus genel komutanı görüşmeler esnasında Karadeniz'de bulunan Osmanlı donanmasındaki altı deniz bölüğünü istedi, ama Sultan, M. 1878 yılında kendini feda etmesi gerekse de onlardan vazgeçmeyeceğine dair yemin edince Rus komutan bu talebinden vazgeçmek mecburiyetinde kalmıştır. M. 1878 yılında bu zor şartlar altında, Osmanlı tarafında Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Ayastefanos Antlaşmasını imzalamaya mecbur bırakılmış, Rus tarafında da general Agantif imzalamıştır. Uygulanmayan şartlarının en önemli maddeleri şunlardır:

• Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlığı.

• Osmanlı Devleti'nin Ermeni ve Hıristiyanları himaye etmesi.

• Osmanlı Devleti'nin 2.5 milyon altın lira savaş tazminatı ödemesi. Bu, Rusya'ya, bu meblağ karşılığında Anadolu'da Kars, Batum ve Ardahan'ı işgal etme fırsatı veriyordu.

PLEVNE SAVAŞI KAHRAMANI GAZİ MÜŞİR OSMAN PAŞA[2]

Ancak Sultan Abdülhamid Han'ın zekice diplomatik çözümleriyle İngiltere ile yapılan antlaşma üzerine bu antlaşma uygulanmadı. Doğu

1 A.g.e., s. 105-107, özetle.

2 es-Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 100.

Anadolu'ya Rusya'nın saldırması halinde Osmanlı Devletini silahla savunması karşılığında Kıbrıs'ı İngiltere'ye verdi.[1]

Berlin Konferansı:[2] Rusya, h. 1295 (13.6.1878) yılında İngiltere'nin baskısı ve Bismark'ın teşviki ve başkanlığı ile eski antlaşma şartlarını gözden geçirmek için Berlin konferansına katıldı. Bu konferansa Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Almanya, Avusturya, Fransa, Macaristan ve İtalya katıldı. Konferans yirmi oturumda tam bir ay sürdü ve şu kararlar alındı.

1. Makedonya, Osmanlı Devletine geri verildi.

2. Bulgaristan, kuzey ve güney olarak ikiye bölündü. Kuzey tarafı Osmanlı Devletine senelik vergi vermek üzere öz yönetim olarak bağımsız oldu, güneyi ise Bab-ı Ali'nin yönetimi altında bağımsız kaldı.

3. Bosna-Hersek Avusturya'ya verildi.

4. Romanya, Sırbistan ve Karadağ'a bağımsızlıkları verildi.

5. Sadece Besarabya Rusya'ya verildi.

6. Ermenistan ve Makedonya'da ıslahatlar yapılması kararlaştırıldı.

7. Osmanlı devletine şart koşulan tazminatlar senelik 350.000 frank ödemek üzere 802.500.000 altın franka indirildi. Bu, daha önceki anlaşmada belirtilen miktarın üçte biridir. Bu ödeme, Sultan Abdülhamid'in yönetimi boyunca devam etmiştir.

8. Kıbrıs'ın kullanım hakkı İngiltere'ye verildi.[3]

9. Fransa ganimetlerden bir şey elde edemedi. Fakat kulislerde onun payının Tunus olduğu geçiyordu. Bunun üzerine 3 yıl sonra orayı işgal etti. Avrupa kısmında Osmanlı devletinden 66.000 km^2 alındı

1 es-sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 105-106.

2 A.g.e., s. 107-109, özetle; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 492-493, özetle.

3 Kıbrıs, İngitere'ye I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar geçici olarak verildi. Bunk dan sonra sürekli işgale döndü.

orada milyonlarca insan yaşıyordu. Aynı şekilde Anadolu'dan 46.000 km^2 alındı, orada da bir milyon insan yaşıyordu.[1]

Mısır Meselesi:

Sultan Abdülaziz zamanında açılan Süveyş Kanalı'nda Mısır Devleti büyük miktar borçlanmıştı. Bu borçlar karşısında Hidiv İsmail tamamına sahip olduğu kanal hissesinin % 44'lük kısmını satmaya mecbur kaldı. Bu kanalda Fransa da hisse satın almak istiyordu. Ancak İngiliz Başbakanlarından Disraeli hisseleri alma konusunda Fransa'dan önce davranarak çok ucuza hisseleri satın altı. Bu meblağda borçların kapatılmasına kâfi gelmedi.

Hidiv İsmail, Sultan tarafından azledildi, h. 1296 (1879) yılında yerine oğlu Mehmet Tevfik Paşa atandı. Mısır Savunma Bakanlığı Ahmet Arabî liderliğinde teşekkül etti. Sultan Abdülhamid onu Liva rütbesiyle terfi ettirerek birinci dereceden Hamidiye Nişanı ve Paşa unvanıyla taltif etti.

Orduya önem verip Mısır'ı yabancılardan temizleme hareketi üzerine İngiltere ve Fransa savaş gemilerini İskenderiye önüne yığdı. İngiltere harp filoları İskenderiye'yi birkaç saat bombalayıp askerlerini indirerek 1882 yılında işgal etti.

et-Tellü'l-Kebir savaşında Ahmed Arabî Paşa'nın ordusunu bozguna uğratarak Kahire'ye girdi. Böylece İngiltere, Avrupalıların çıkarlarını koruyup karışıklıkları giderdikleri bahanesiyle Mısır'ı sömürge yaptılar. Bununla Mısır tebaiyetiyle Osmanlı devletine yakın olduklarını -yalandan- iddia ettiler.[2]

Sultan, 1901 yılında Ölüdeniz ile Gazze arasında stratejik bölgede, Hicaz yolu üzerinde Sina'yı görecek şekilde, İngiltere tarafından işgal edilmiş Mısır'a yakın bir yerde Bi'r-Seba şehrini inşa etti.

---

1 A.g.e., s. 108-109, (özet).

2 Sultan Abdülhamis es-Sani, Orhan M. Ali, s. 160-162 (özet).

Bu şehir stratejik önemini, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ve İngiltere arasında meydana gelen savaşta İngiltere'nin 10.000 askerini orada kaybettiğinde açık bir şekilde ispat edilmiştir.

Sultan Abdülhamid'in bu uzak görüşlü planı sayesinde Mısır hududunu tesbitten sonra Akabe'nin Osmanlıda kalmasına, pazarlık sonucunda da Taba şehrine dâhil edilmesine sebep oldu. İki taraf arasında askerî sorun meydana geldi. Durum Taba'nın Mısır'a geri verilmesiyle, Osmanlının da Akabe'yi korumasıyla sonuçlandı.[1]

Mekke Şerifi'nin Komplosu:[2]

Sultan Abdülhamid Han, Şerif Hüseyin'in komplo ve ihanetini anlamış, İngiltere'nin Şerif Hüseyin'i "Müslümanların halifesi ve Mekke Emîri" olarak ilan edeceği bilgisini almış, hikmet dolu siyasetiyle daha sonra aynı gayeyi taşıyacak olan torunu Şerif Hüseyin'i Osmanlı devleti Şura meclisine atayarak İstanbul'da alıkoymuştur.

Şerif Hüseyin liderliğindeki Arap isyanı geciktirildi, Sultan'ın İttihatçılar tarafından hallinden sonra Şerif Hüseyin, Mekke'ye iade edildi. Şerif Hüseyin de çok geçmeden Osmanlılara karşı İngilizlerle anlaştı. Osmanlı ordusu Mukaddes yurdu savunmak için bir araya gelmiş, Arap isyancılara karşı oraları savunuyordu.[3] Bu savaşlarda Osmanlıların şehit ve yaralı sayısı 25.000 askerdi.

---

1 A.g.e., s. 221-223 (çok kısa özet).

2 Şerif Hüseyin'in hayatı: İstanbul'daki Devlet Şurası meclisinde üyeydi. Osmanlıya ve hilafete ihanet eden tecrübeli Arap liderlerindendi. Sultan Abdülhamid'e karşı gizli, siyasî bir rol oynadı. Sultan Abdulhamid Han ona hiç güvenmeyerek onun hakkında şöyle dedi: "Şerif Hüseyin bizi sevmez. O şu an sakin sessiz oturuyor. Allah bilir yarın neler yapacak." Onu İstanbul'da alıkoydu. Fakat İttihat ve Terakki partisi Abdülhamid'i hal eder etmez Şerif Hüseyin'i Mekke'ye iade etti. Sonra o da İngiltere ile anlaşarak Müslüman Arap ve Osmanlılar arasında büyük bir uçurum açmayı başardı. (ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 515-516; Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, 227

3 ed-Devletü'l-Osmaniyye es-Salabi, s. 496.

Osmanlı Devleti Topraklarının Taksimi: Fransa, 1830 yılında II. Mahmud zamanında Cezayir'i, 1878 yılında Britanya II. Abdülhamid'in tahta geçmesinden henüz iki yıl sonra Kıbrıs'ı işgal etti. Daha sonra 1881 yılında Britanya'nın Kıbrıs'ı işgaline benzer bir şekilde Fransa, Tunus'u işgal etti.

Britanya, 1882 yılında işgalin geçici olduğunu iddia ederek Mısır'ı işgal etti.

Osmanlı istihbaratının İtalya'nın Libya'yı işgaline dair gizli planını keşfetmesi üzerine Halife, oraya 15.000 asker gönderdi. Bundan dolayı Sultan'ın idareden uzaklaşmasına kadar İtalya bu ihtilali erteledi. Sonra da Arnavutluk'u, ardında Habeşistan ve Somali'nin bir kısmını (Agadir) işgal etti.[1]

ERMENİ SORUNU

Kısa Tarihçesi

Ermeniler Büyük İskender'in fetih yolu üzerinde, Fars ve Bizans imparatorlarının çekişmelerine sahne olan bölgelerde yaşıyorlardı, buralardan Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldılar. Azınlıkların düştüğü gibi zor ve sıkıntılı günler yaşadılar. Neticede bazıları Farsların dinine girerek Hıristiyanlıktan çıktılar, bazıları da Ortodoks mezhebine girdiler. Tüm bu süreçte dilleri ve kültürleri değişti.

Sonra Raşit Halifeler zamanında İslamî yönetim altına girdiler. Zira Azerbaycan, Hz. Osman vefat ettiğinde Kays b. Eşas'ın yönetimi altındaydı. Hz. Ali'nin vefatından önce Sariye b. Sa'd el-Huzai yönetime geçmişti. Sonra tekrar Eşas'a iade edildi. Eşas, Sicistan'a yönelerek Ermenistan'ı da yönetimine ekledi.[2] İslamî idare Ermeniler için sekiz asırdan fazla Osmanlının sonuna kadar devam etti. İslam tarihi boyunca kendi yönetimleri gibi dinlerini saygıyla yaşadılar. Ermeni-

1 A.g.e., s. 518-519.

2 Taberi Tarihi, 5/601; Futuhu'l-Buldan, s. 207; Tarihu İbni Hayyat, s. 193.

ler, askerî hizmetten muaf tutulmuşlardı. Bundan dolayı ziraate, ticarete, finans işlerine ve kuyumculuğa yönelmek zorunda kalmışlardı.[1]

Osmanlılar ve Ermenistan arasında sadakat sevgisi devam ediyor ve kendi dilleri olan Ermeniceyi değil, sadece Osmanlıca dilini konuşuyorlardı. Okullarında Ermenice harflerle Osmanlıcayı öğreniyorlardı. Hatta din adamları dinî törenleri Türkçe yapıyorlardı. Devlet makamları Ermenilere açıktı. Fatih onlara ikram olsun diye hiçbir yabancı müdahalesi olmaksızın ülkesinde onlara Patrikhane inşa etmişti.[2]

Sultan, kendi el yazısıyla 1891 yılında yazdığı "Siyasî Notlarım" adlı hatırat kitabında, uydurulmuş "Ermenilerin Şikâyetleri" problemi hakkında şunları yazmıştır: "Ermenilere işkenceyle ve onları istismarla itham edilmemiz ne kadar komiktir. Bir kişi başını kaldırıp tarihteki İmparatorluğumuza baksa şunu görecektir: Ermeniler daima zengindirler. Müslüman ahaliye göre malî bilgiye sahip olmakla üstün konumda idiler. Ermeniler, Vezirlik dâhil her türlü devlet makamında her zaman görev üstlenmişlerdir. Bunu mübalağa olsun diye söylemiyorum. Bunun yanında Ermenilerin askerlik hizmetleri de yoktur. Onların durumu diğer halk gibiydi. Askerlik hizmeti için sadece sembolik bir bedel ödüyorlardı. Asla bu miktar Müslümanların askerlik hizmeti olarak geçirdikleri zamana denk değildi. Ermenilerin ticareti de seçkindi. Halkın en zengini Ermenilerdir. Zenginlerin bir kısmı da Rumlardır. Üstü örtülemeyecek hakikat şudur ki bu kavim beldelerimizdeki servetlerden nasıl istifade edeceklerini biliyor."[3]

Kuşkusuz Ermeniler yüksek makamlarda görev üstlenmişlerdir: Bakanlık, bakan yardımcılığı, ayanlık ve naiplik gibi.

---

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 164-174 (özet).

2 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 165.

3 Sultan Abdülhamid es-Sani, Siyasî Hatıralarım, s. 1891-1908, Risale Yayınevi, s. 27-28.

Bir maliye, iki hazine, dört sosyal işler, üç posta-telgraf, bir de dış işleri olmak üzere 11 bakanlık elde etmişlerdir. Ayan üyeliğine gelince onlar dört tanedir. I. Meşrutiyet'te 1876 yılında dokuz adet naiplik (vekillik) sahibi idiler. 1908 yılında II. Meşrutiyet'te naiplik sayısı on bir adet oldu. Ermenilerin yaptığı kaymakamlık, vali muavinliği ve mutasarrıflık gibi önemli makamlara gelince; onların sayısı sayılamayacak kadar çoktur.[1]

Rusya, kendi yararları uğruna Rus-Kafkas Ermenileri tarafından Osmanlı devleti içinde bir anarşi çıkarması için Ermeni sorununu yarattı. Hâlbuki Rusya'daki Ermeniler katı idare altında kötü şartlarda çökecek hale gelmişlerdi. Rusya onları askerliğe alıyor, bulundukları yerden en uzak noktalara gönderiyorlardı.[2]

1905 yılında Osmanlı devletindeki Ermeni nüfusu 1.295.000 idi. Yani nüfusun % 7'si.[3]

Fransız M. Zarecki, bundan yirmi sene önce dünyadaki Ermeni nüfusun üç milyon olduğunu, bunların 1.300.000'inin Türkiye'de; 1.100.000'inin Rusya'da; 500.000'inin Amerika, Polonya, Mısır, Romanya ve Bulgaristan'da olduğunu açıkladı. Osmanlı devletinin merkezinde nasıl böyle bir azınlık devlet olur? Ayastefanos ve Berlin antlaşması metninde Ermenistan'a öz yönetim hakkının verilmesi yazılmış ve Sultan şöyle diyerek bu maddenin tatbikini ısrarla reddetmişti: "Doğu Anadolu'yu bölmeye götüren şeyi kabul etmektense ölmeyi tercih ederim." İngiltere, antlaşmadaki Ermenilere mahsus madde kabul edilmezse Osmanlı devletine saldırmakla tehdit etti. İskenderiye'deki donanma filolarını Çanakkale'ye çektirdi. Fransa ve Rusya'da buna meyletmek isteseler de bir süre sonra İngiltere siyasetini değiştirdi ve filolarını geri çekti. Rusya'ya gelince, Ermeni meselesine müdahale etmekten çekindi. Ülkesindeki millî

1 A.g.e., s. 169-171.

2 A.g.e., s. 175.

3 A.g.e., s. 170.

siyasete uyarak bu siyasetini değiştirdi. Ermeniler bu çatışmanın yükünü taşımış oldu. Rusya siyasetini değiştirir değiştirmez Rusya içinde Ermenilerin dilleriyle, kiliseleriyle ve ırklarıyla savaşıldı. Böylece Ermeni meselesi İngilizlerin elinde her zaman Osmanlıya karşı kullanacağı bir kâğıt olarak kaldı.[1]

Silahlı Ermeni Çeteleri: 1886 yılında yabancı devletlerin müdahalesine dayanmaksızın şiddet ve silah yoluyla bir Ermeni devleti teşkil etmek için Rus-Ermeni liderliğinde "Hınçak" adı altında ilk silahlı Ermeni komitesi kuruldu. Daha sonra Sultan zamanında kargaşa çıkaran Taşnak örgütü ortaya çıktı ve her iki taraftan binlerce kişiyi kurban eden kanlı hareketler meydana geldi. Rus Ermenileri Rusya'nın yardımıyla Osmanlı devletinin hudutlarına saldırınca Osmanlı'daki birçok Ermeni grup da onlara katıldı. Bu durum yüz binlerce Ermeni'nin Anadolu'dan Suriye'ye, Lübnan'a, Irak'a veya şu anki Türkiye'nin güneyine doğru uzaklaştırılmasına sebep oldu. Göç edenler arasında hastalık yayıldı, tifo hastalığı yüzlerce can aldı.[2]

KÜRT SORUNU:

Kürt sorunu Osmanlı devletinin son döneminde başladı. Kürtler, Zağros ve Toros dağlarından Irak ovalarına, diğer taraftan Toros dağından İran yaylasına kadar küçük Asya ve onun doğusundaki dağlık bölgede yaşıyorlardı. Kuzeyden Ermenistan, güneyden Irak vadileri yaşadıkları bölge sınırlarıydı. Kürtler Akad, Babil ve Asurlulara kadar dayanan kadim bir geçmişi olan çağdaş bir millettir. Sayıları belgelere dayanmayan yaygın istatistiklere göre 30 milyon civarındadır. Yaklaşık 5 milyonu Irak'ta, 14 milyonu Türkiye'de, 10 milyonu İran'da, 2 milyonu Suriye'dedir. Çok azı Şia, Yezidî ve Hıristiyan olan Kürtler, eskiden beri Şafiî-Sünnî mezhebine mensup olarak İs-

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 171-173, (özet).

2 A.g.e., s. 175 -176.

lam diniyle şereflenmişlerdir. Aralarından Selahattin-i Eyyubî gibi kahraman, lider ve Müslüman mücahitler çıkmıştır.[1]

Osmanlılar I. Sultan Selim zamanında 1.514 yılında Safevî ordusu ile meydana gelen savaşta Kürt askerlerini yanlarına çektiler. II. Mahmud reformlarının birçoğunun içine Kürdistan'ı da dâhil etti.[2]

Sultan II. Abdülhamid zamanında Kürt aşiret reisleri doğrudan Sultan'a bağlandı. Sultan onları Ermeni isyanını bastırmak için kullandı. Kürtler I. Dünya Savaşı'nda cihat davetine icabet ederek Osmanlının yanında savaştı. 1920 Sevr Projesi, Osmanlı devletini parçalamak, Rusya ile Batılı devletlerin korumasında Kürtlerin ve Ermenilerin ayrı ayrı devlet kurma haklarını tanımış olsa da 1923'te Lozan antlaşması bundan bahsetmedi. Osmanlı hilafeti ortadan kaldırılınca Kürtler, Şeyh Said'in davetiyle laikliğe karşı çıktılar. Kürtler bunun İslamî bir iddia olduğunu, Kürt milliyetçiliği iddiası olmadığını görüp kabul ettiler.[3]

OSMANLI TOPLUMUNDAKİ AZINLIKLAR

Osmanlı toplumunun din, mezhep, ırk ve dil bakımından 10 farklı yapıdan meydana gelmesi Osmanlı devletine övgü ve hikmet olarak yeter. Müslümanların dindarlığı, ahlakı ve insanî muamelesi, Sultan ve Halifelerin hikmetle hareket etmeleri bu karışık topluluğu bir arada tutmanın en büyük etkenleridir. Osmanlı devletinin bölünmesinde, çok yönlü sömürge tehlikesini anlayabilmek için birçok yapıdan meydana gelen Osmanlı topluluğuna bakmak yeterli olacaktır.

Misal olarak bazılarını şöyle zikredebiliriz:

- Çoğunluğu Sünnî Türk olan ve Türkçe konuşanlar
- Çoğunluğu Arap olan ve Arapça konuşanlar
- Sünni Müslüman olup Türk ve Arap olmayan azınlıklar

1 Sahvetü'r-Reculi'l-Merid, s. 99.

2 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 516-517.

3 Sahvetü'r-Reculi'l-Merid, s. 99.

- Kürtler, Kafkaslılar, Çerkezler, Çeçenler, Berberiler ve Dağıstanlılar

- Sünnî olmayan Arap Müslüman Azınlıklar:

* Şia
* İsmailliler
* Nusayriler (Aleviler)
* Dürzîler

- Hıristiyanlar:

* Rum Ortodoks
* Marunîler
* Rum Katolik
* Katolik Latin
* Süryani Ortodoks (Yakubiler)
* Kıptî Katolikler
* Nesturiler
* Anglikan Protestanlar[1]

- Yahudiler ve Musevi Cemaatleri:

* Rabbaniler
* Sebtiler
* Yahova Şahitleri
* Dönmeler
* Samiriler

- Diğer Dinler:

* Yezidiler
* Bahailer
* Sabiiler
* Kadiyaniler
* Şibak
* Behre[2]

- Arapça Konuşmayan, Sünni Olmayan ve Azınlıklar:

- Farsça konuşanlar

* Fars Şiiliği
* Bahaîler
* Yahudiler[3]

- Kürtçe konuşanlar

1 A.g.e., s. 100.
2 A.g.e., s. 101.
3 A.g.e., s. 101.

YABANCI DEVLETLERİN PLANLARININ İPTALİ:[1]

Irak Planı: İngiltere, 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı devletini bölüp parçalamak için Kürtleri müstakil bir devlet olmaları hususunda kışkırtmaya başladı. İngilizler, Irak'taki Kürt aşiretlerini birleştirmek için onların arasında dolaşmaya başlayınca Osmanlı istihbaratı da onları takibe aldı. Ve karşı plan yaparak şu önlemleri aldı:

• Kürtleri Ermenilerin kanlı hücumlarına karşı korudu.[2]

• Kürtleri İslam BİrliğI[3] sancağı altında toplamak için Kürt aşiretlerine âlim ve davetçilerden oluşan bir heyet gönderdi. Osmanlı devleti ile bağlarını kesme planı tehlikesine karşı Kürtler uyandı.

Yemen Planı: Halife, isyanı bastırmak ve orada Osmanlının liderliğini geri kazanmak için mevcudu 8.000 olan askerî bir güç oluşturdu. En iyi komutanlarını oraya göndererek Yemen'i yeniden Osmanlının yönetimi altına aldı. İsyanı destekleyen İngilizlerin planını başarısız kıldı. Halife, Büyük Osmanlı projesi ile demiryolu hattını Yemen'e kadar uzatmayı planlasa da tahttan uzaklaştırıldığı için bu proje gerçekleşmedi.[4]

MİTHAT PAŞA

Gerçek adı Ahmet Şefik'tir. Mithat Paşa, Devlet Şurası başkanı idi. Tarihteki gizemli kişiliklerden biridir. Mithat Paşa, Irak vilayetinde, Tuna vilayetinde, Şam vilayetinde başarılı projelere imza atmış, inkâr edilemeyecek kadar faydalı reformlar yapmıştır.[5]

Kişilik bakımından; kendini beğenmiş ve güç sarhoşluğuyla aldanan biriydi. Rusya harbi sırasında devleti büyük bir felaketin içine sürüklemiş, yabancı devletlerin himayesinde büyük emeller

1 A.g.e., s. 100-102, (özet).

2 A.g.e., s. 516.

3 A.g.e., s. 516.

4 A.g.e., s. 517; Sultan Abdülhamid es-Sani, s. 131-132, 224.

5 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 133.

beslediği Anayasası da başarısız olmuştu. Türkiye'deki vekil seçimlerinin etkisinin Avrupa'da olduğu gibi büyük bir etki yapacağını zannediyor, onlarca birbirine zıt etnik yapı seçimlerinin Avrupa'daki gibi sonuç vermeyeceğini bilmiyordu. Zira devlet içinde ırk, unsur, din ve mezhep bakımından çeşitlilik vardı. Buna ilaveten Batılı devletlerin adamı olmasını ve devletine ihanet etmiş olmasını da zikretmek gerekir. O, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilip İngilizlerle görüştürülmesine, sonra da muhtemelen öldürülmesine de iştirak etmişti![1]

Sultan Abdülhamid'le ilgili tutumuna gelince: Ona meydan okuyor, sıradan bir insan için dahi uygun olmayan ifadelerle onu cahillikle suçlayacak kadar haddini aşıyordu. Hâlbuki biliyordu ki Sultan, reformlara başlamış, Meşrutiyeti Parlamenter sisteme uygun olan Anayasayı da ilan etmişti.[2]

Tuna vilayetinde Osmanlı bayrağı içinde hilalin yanına haç işareti koyma teklifi onun cehalet ve ihanetidir.[3] Sultan onu Osmanlı-Rus savaşının sonuna kadar süren Sadrazamlıktan alarak Avrupa'ya sürünce o, İtalya'yı tercih etti. Makamının onuru için kendisine malî destekte bulunan Sultan aleyhinde aktif olarak çalıştı. Daha sonra vatanına dönmek için özür dileyip izin istedi. Padişah, Girit'te oturmasına izin verdi. Oradan yaklaşık iki yıl kadar sürecek olan Suriye valiliğine tayin edildi. Sultan onun bu haline acıyarak vatanına dönmesine izin verip merkezi İzmir olan önemli vilayetlerden Aydın vilayetine vali olarak atadı.[4]

Tutuklama emri çıktıktan sonra Sadrazam olduğu halde yabancı devlete iltica ederek Fransa konsolosluğuna kaçmıştır. Daha sonra yakalanıp mahkemeye getirilen Mithat Paşa, Sultan Abdülaziz'in katline

1 A.g.e., s. 134.

2 A.g.e., s. 138; Sultan Abdülhamid ve Ahd-u Saltanatihi, Osman Sunnuri Paşa, 1/185.

3 A.g.e., s. 139.

4 A.g.e., s. 140.

iştirak etme suçlamasıyla Yıldız Mahkemesi'nde 1881 yılında mahkeme edildi. Padişah'ın bilek damarlarını kesme işini, bu suça iştirak eden Mustafa Ağa'nın yaptığını, üç kişinin daha ona yardım ettiğini de itiraf etti. Biri kollarını tutmuş, diğer ikisi de göğsüne ve dizlerine bastırarak bu vahşi katliamı gerçekleştirmişlerdi.

Yıldız Sarayı'nda üç gün süren ve herkese karşı açık olan celselerden meydana gelen mahkemeden sonra cinayeti işleyen üç kişiyle birlikte Ali Rüştü Paşa, Mithat Paşa, Damat Mahmut Paşa, Nuri Paşa, Fahri Bey ve Necip Bey'e idam kararı verildi.

Sultan bu hükümlerin onaylanmasında acele etmeyerek devlet adamları ve âlimlerden oluşan bir temyiz heyeti teşkil etti. Onlara tasdik ve düzeltme yetkisi verdi. 25 asil üyeden oluşan bu heyetin 15 üyesi idam kararlarının tasdikine karar verse de Sultan Abdülhamid bu idam cezalarını hafifleterek müebbet hapse çevirdi. 08.07.1881 tarihinde Taif hapishanesine sevk edildiler. Mithat Paşa'nın üç yıl sonra verem hastalığından veya boğularak öldüğü söylenmiştir. Sultan, boğdurma ihtimalinden masumdur.[1]

SULTAN ABDÜLHAMİD VE YAHUDİLERİN FİLİSTİN OYUNU:[2]

1870-1902 yıllarından beri Filistin'e göç etmelerine müsaade etmesi konusunda ikna etmek için Yahudiler ısrarla Sultan'la görüşme talebinde bulunmuşlardı. Sultan, Siyonist lider Herzl'in beş görüşme teşebbüsünü de reddetmiştir. İlk defa 1896'da, ikinci olarak 1898'de, üçüncü olarak 1901'de, dördüncü ve beşinci olarak da 1902'de bu teşebbüsler meydana gelmiştir. Bu dört teşebbüsten ikisinde görüşmeyi kabul etmiştir. 1902 yılındaki görüşme şiddetli bir öfke ve kovma ile sonuçlanmıştır. Son görüşmesinde Herzl, Sultan'a

1 A.g.e., s. 143-144, (özet).

2 Hertzl'in günlükleri, s. 35, Filistin Kurtuluşu Örgütüne bağlı Araştırma Merkezi Yayınları, s. 20-25. Sultan'la görüşmenin bütün tafsilatı buraya eklenmiştir.

Irak'ın, Hayfa'yı da katarak Yahudilere sömürge olarak verilmesini teklif etmiştir.[1]

Herzl'den nakledildiğine göre Sultan şöyle demiştir: "Devletimden bir karış dahi olsa toprak parçası satamam, zira o benim değil, bilakis halkımındır. Biz izin vermeden önce o bizden gasp edilse bile biz yine kanlarımızla onu örteriz. Cesedim bıçakla lime lime edilip doğransa da bir karış dahi satmam. Ancak Yahudi, milyarlarını korusun. İmparatorluk taksim edildiğinde Yahudiler hiç karşılıksız Filistin'i elde eder. Şüphesiz imparatorluk ancak cesetlerimiz üzerinde taksim edilecektir."[2]

Padişah'ın dediği gibi hiçbir malî bedel ödemeden ihanet sonucu fiilî olarak onu teslim aldılar!

Teodor Herzl tarafından arz edilen teklif maddeleri şöyleydi:

1. Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün borçlarının kapatılması,

2. İmparatorluktaki madenlerin bütün jeolojik araştırmalarının yapılıp maden yataklarının üretilmesi,

3. Akdeniz'de modern İmparatorluk filosunun inşası,

4. Müslüman evlatlarının dışarıda bozulmaması için Kudüs'te İslamî araştırmalar için İslam Üniversitesi'nin kurulması,

5. Ermenistan'daki Ermeni sorununu çözmek,[3]

6. Milyonlarca altın lira; baştan otuz beş milyon altın lira, sonunda yüz elli milyon altın lira (bugünkü hesapla yüz milyarlarca dolara müsavi olacak şekilde). Bunun yanısıra Sultan'a milyonlarca lira rüşvet teklif ettiler. Ona milyonlarca altın lira, hatta istediği şekilde açık çek sundukları zaman Sultan, şöyle diyerek onu, Haham başıyla birlikte çok şiddetli bir şekilde kovdu: "Hayır… Şüphesiz ki vatan malla satılmaz. 150 milyon İngiliz altını değil yeryüzü dolusu altın da verseniz sizin için Filistin'in bir karış top-

1 A.g.e., s. 206.

2 A.g.e., s. 207; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 548; Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 204-212.

3 A.g.e., s. 207-211 (özet).

rağından vazgeçemem. İslam milletine, Muhammed ümmetine otuz seneden fazla hizmet ettim. Osmanlı halife ve sultanlarından olan ecdadımın ve babalarımın ve Müslümanların şeref sayfalarını asla karartmayacağım."[1]

7. Herzl, Sultan'a şu sözlerle rüşvet teklifinde bulunmuştu: "Zatınız için ne kadar altın münasip görürseniz hemen milyonlarca altını sunmaya hazır olduğumu arz etmek isterim." Sürgündeyken arkadaşlarından birine yazdığı bir sözde bu teklife nasıl cevap verdiğini anlatıyordu: "Kanımın beynime sıçradığını hissettim. Düşün! Bu iki Yahudi'nin -Herzl ve Haham Başı- cür'eti, saltanat makamımda bana rüşvet teklif edecek dereceye ulaşmış. O ikisine bağırarak 'Hemen buradan çıkın. Vatan mal ile satılmaz.' dedim. Bundan sonra Yahudiler bana düşman oldular. Filistin ve Kudüs için tahtımı feda ettim."[2]

8. Sultan Abdülhamid, Filistin'de Yahudi yerleşmesine mani olan, aşağıda özet olarak içeriği sunulan "Sened-i Hakanî" belgesini yazdı: Yahudilerin Filistin'e yerleşme ve göç konusunda Padişah'ın görüşünün özeti, Saray memurlarından biri olan İzzet Bey'in zikrettiği şekilde şöyledir: Sultan, kanunî görevlerin hepsine uyarak Osmanlı vatandaşı olmayı taahhüt etmeleri şartıyla bütün devletlerden gelecek olan Yahudi mültecilere İmparatorluğu açmaya hazırdır. Filistin hariç devletin istediği yerde yerleşsinler. (Kudüs, Müslümanlar için Mekke gibi kutsaldır.) Sultan, üç ferman yayınladı. Son fermanda şu yazılıdır: Şüphesiz bütün İsrail ziyaretçileri pasaportlarını geçici olarak pasaport memurlarına bırakacaklardır. Filistin'i ziyaret edenler veya üç ay orada kalmak isteyenlerin ayrıca ziyaret veya ikamet izni almaları

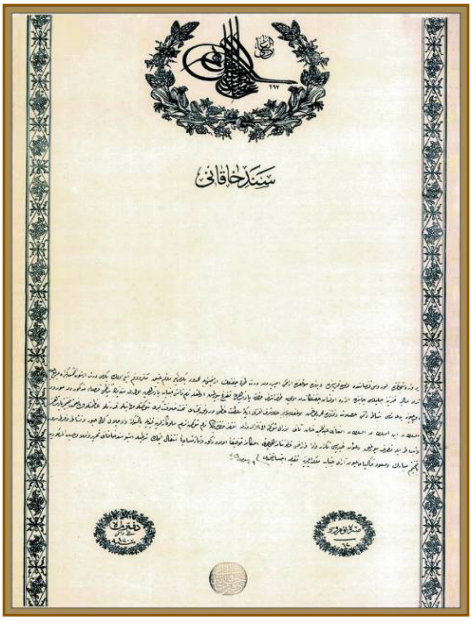
1 Sultan Abdulhamid, Hayatuhu ve Ahdas-u Asrihi, Orhan M. Ali, s. 240. Hicri 22.09.1329 yılında Selanik'te sürgündeyken arkadaşına (Ebi Şammat'a) yazdığı mektuptur. Mektubun metni saklıdır.

2 A.g.e., s. 239.

gerekir. Muhalefet edenler zorla çıkarılır. Bu kanunu uygulama hususunda gevşeklik gösteren memurlar cezalandırılır.[1] Buna rağmen 30 yıl içinde Filistin'e gelip orada kalanların sayısı 25.000'e ulaşır.[2]

MESCİD-İ AKSA

Yahudiler 1863 yılından beri, yani 150 yıldır Mescid-i Aksa'yı yıkmak için altından tüneller kazmak suretiyle planlar yaptı. Kazılar hâlâ devam ediyor. Yahudi arkeoloji bilginlerinin de kabul ettiği gibi İsrail'e ait hiçbir tarihî eser bulamadılar. Yerine "Süleyman Heykeli"ni dikmek için onu yaktılar. Ruhu, estetiği ve azameti olmayan, tapınaktan ibaret olan bu heykeli -iddialarına göre- M.S. 70 yılında Titus yıktığında yaklaşık 2.000 yıllık eski bir binanın sanat özelliklerini taşımaktadır.

Sened-i Hakanî
Filistin'de Yahudi yerleşiminin durdurulması ile ilgili
Büyük Sultan II. Abdülhamid'e ait vesika.

1 A.g.e., s. 209; Herzl'in günlükleri, s. 172, 215-216.

2 A.g.e., s. 217; Mevkıfü'd-Devletü'l-Osmaniyye mine'l-Hareketi's-Sihyuniyye, 1897-1909, Üstaz: Hasan Ali Hallak.

Sultan Abdülhamid'e Ait Belge

Elimizde Sultan II. Abdülhamid'in -Allah rahmet eylesin- kendi el yazısıyla kaleme alınmış bir belge bulunmaktadır. Bu belge tahttan indirilmesinden sonra şeyhi Şâzelî Mahmûd Ebu'ş-Şâmât'a yazdığı mektubu ihtiva etmektedir. Mektupta halifelikten indirilmesinin altında yatan nedenden de söz edilmiştir.

Merhum Saîd el-Afgânî söz konusu belgeyi Kuveyt el-Arabî Dergisi'nin Şevval 1392 (Aralık 1972) tarihli sayısında neşretmiştir. Aynı belgenin içeriği Üstat Refik en-Netşe tarafından es-Sultân Abdulhamîd es-Sânî ve Filistîn adlı kitabında ve Dr. Muvaffak Benî el-Merca tarafından da Sahvetu'r-Raculi'l-Marîd adlı kıymetli eserinde, araştırmacı Muhammed Ali Şahin tarafından da Kadâyâ'l-Karni'l-'İşrîn adlı eserinde yeniden yayınlanmıştır. el-Arabî Dergisi'nin Amman Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi'nde yer alan ciltlerinden bu belgeyi aktarıyoruz. Mektubun Arapça tercümesi ise Ahmed el-Kâsimî ed-Dimaşkî tarafından yapılmıştır. Söz konusu tercüme açık seçik basılı harflerle aşağıdaki gibidir:1

"Ya Hu.

Bismillahirrahmanirrahim vebihi nestain

Elhamdülillahi Rabbilalemin ve efdalü salati ve ettemmü teslim ala Seyyidina Muhammedin resulü Rabbulalemin ve ala alihi ve sahbihi ecmain vetabiine ila yemüddin.

İşbu arîzamı tarikat-i Şazeliye Şeyhi vücutlara ruh ve hayat veren ve cümlenin efendisi bulunan eş-Şeyh Mahmud Ebüşşamât Hazretlerine ref ediyorum:

Mübarek ellerini öperek ve duâlarını rica ederek selâm ve hürmetlerimi takdimden sonra arz ederim ki, sene-i haliye şehr-i mayısın 2. günü tarihli mektubunuz vasıl oldu. Sıhhat ve selâmette daim olduğunuzdan dolayı Allah'a hamd ve şükürler ettim… Efendim, evrâd-ı Şazeliyye kıraatine ve vazife-i Şazeliyyeye, Allah'ın tevfikiyle gece ve gün-

1 Mektubun orijinali Osmanlı Türkçesi olup Latinize edilmiş hali şu kaynaktan istifade edilerek buraya alınmıştır: http://www.sazeliyye.org/?pnum=36 (10.04.2019).

düz devam ediyorum. Ve bu vazifeleri edâya muvaffak olduğumdan dolayı Allah Teâlâ Hazretlerine hamd ederim ve dâvet-i kalbiyenize daima muhtaç olduğumu arz ederim.

Bu mukaddimeden sonra, şu mühim meseleyi zat-ı reşadetpenahilerine ve zat-ı semahatpenahilerin emsali ukulü selim sahiplerine tarihî bir emanet olarak arz ederim ki, ben Hilâfet-i İslâmiyeyi hiçbir sebeple terk etmedim. Ancak ve ancak 'Jön Türk' ismiyle maruf ve meşhur olan İttihat Cemiyeti'nin rüesasının tazyik ve tehdidiyle Hilâfet-i İslâmiyeyi terke mecbur edildim. Bu ittihatçılar, Arazi-i Mukaddese ve Filistin'de Yahudiler için bir vatan-ı kavmî kabul ve tasdik etmediğim için ısrarlarında devam ettiler. Bu ısrarlarına ve tehditlerine rağmen ben de katiyen bu teklifi kabul etmedim. Bilâhare yüz elli milyon altun İngiliz lirası vereceklerini vaad ettiler. Bu teklifi dahi katiyen reddettim ve kendilerine şu sözle mukabelede bulundum: 'Değil yüz elli milyon İngiliz lirası, dünya dolusu altun verseniz bu tekliflerinizi katiyen kabul etmem! Ben otuz seneden fazla bir müddetle Millet-i İslâmiye'ye ve Ümmet-i Muhammediye'ye hizmet ettim. Bütün Müslümanların ve selatin ve Hulefa-i İslâmiyeden aba ve ecdadımın sahifelerini karartmam ve binaenaleyh bu tekliflerinizi mutlaka kabul etmem' diye kat'î cevap verdikten sonra hal'imde ittifak ettiler. Ve beni Selanik'e göndereceklerini bildirdiler. Bu son tekliflerini kabul ettim ve Allah Teâla'ya hamdettim ki ve ederim ki; Devlet-i Osmaniyye ve Alem-i İslâm'a ebedî bir leke olacak olan tekliflerini, yani Arazi-i Mukaddese ve Filistin'de Yahudi devleti kurulmasını kabul etmedim. İşte bundan sonra olan oldu. Ve bundan dolayı da Mevlâ-yı Müteal Hazretlerine hamd ederim.

Bu mühim meselede şu maruzatım kâfidir. Ve şu sözlerimle mektubuma hitam veriyorum. Mübarek ellerinizden öperek hürmetlerimi kabul buyurmanızı sizden rica ve istirham ederim. İhvan ve asdıkamın cümlesine selâmlar ederim.

Ey benim muazzam üstadım! Bu bâbta sözümü uzattım. Muhat-ı ilmi semahatpenahileri ve bütün cemaatinizin mâlûmu olmak için uzatmaya mecbur oldum.

Veselâmualeyküm ve rahmetullahi ve berakatühü.
Hadim-i el-Müslimin Abdulhamid
22 Eylül 1329”

Sultan II. Abdülhamid’in Selanik’ten Şam’daki Şeyh Mahmud Ebu’ş-Şammat’a gönderdiği mektup. Mektupta tahttan indirilişinin Filistin yurdu üzerinde Yahudi kavminin vatan kurmasına muvafakat vermemesinden dolayı olduğunu belirtiyor.

H. 22.09.1329
Müslümanların Hadimi

Abdulhamid Abdulmecid1

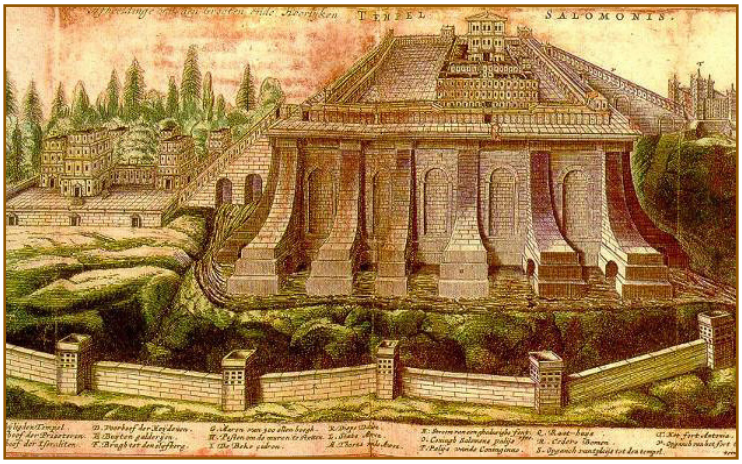
1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 241.

Mescid-i Aksa

Kubbetü's-Sahra

Var Olduğu İddia Edilen Süleyman Mabedi'nin Resmi

PADİŞAH DÜŞMANI İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ:

Sultan Abdulhamid Han, saltanatının son zamanlarında bu cemiyet eliyle tahttan uzaklaştırılmıştır. Bu cemiyet, 1889 yılında Arnavut bir öğrenci olan İbrahim Temo liderliğinde askerî Mülkiye Mektebi'nde bir grup öğrenci tarafından kurulmuştur. Cemiyetin arkasında mason parmağı vardır. Niyetleri Sultan'ı azletmektir. Teymo, Masonların elinde İtalya'da eğitim görmüştür.[1]

Temo ve üyelerinin kurduğu cemiyetin gizli görevi ve vatana ihaneti ortaya çıktı. Askerî mahkemede hapisle yargılandılar. Sonra zalim(!) Sultan onları affetti! Onlar da o Sultan'ın hayatına ve devletin selametine komplo hazırladılar.[2]

Daha sonra cemiyet genişledi, özellikle Paris olmak üzere Avrupa'ya kaçışlar çoğaldı. "Meşveret" adında gazete çıkardılar. Günün birinde gizli planlarını gerçekleştirmeden önce ikinci defa ittihatçıların başlarının büyük çoğunluğu (1895) yakalandı. İdam veya sür-

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 224-225.

2 A.g.e., s. 224.

gün gerekirken Sultan onları ikinci kez affetti. İbrahim Temo, Romanya'ya kaçtı. "Genç Türk" adıyla tali bir cemiyet daha kurdu. Bu ad altında gazete çıkardı.[1]

Cemiyet özellikle İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa devletlerinin yardımlarıyla etkinliklerini sürdürdü. Siyonist bir devlet peşinde koşan yahudiler kontrolü ellerinde tutuyordu. 1895 yılında düştükleri tuzaktan bir yıl sonra (1896) inkılâp planlamıştı. Harekete geçme saatinden bir gün önce planları ifşa oldu. Gizli plana ortak olanların hepsi tutuklanarak hapsedildiler. Sultan üçüncü defa hafif cezalar vererek bazılarını başka yerlere sürdü, bazılarını da vatan dışında hafif tutuklu olarak sınırlı ikamet cezasına çarptırdı. Hiçbirini idam ettirmedi.[2]

İsyancıların peş peşe affedilmeleri Sultan için geri dönüşü olmayacak derecede büyük bir hata oldu. Düşüşü hızlandırıldı. İttihatçılar cemiyeti dağıttıklarını belirtip "Mizan" gazetesini çıkardıklarını ilan ettiler. Buna rağmen cemiyet liderlerine büyük-küçük makamlar verildi. Bazıları Devlet Şurasında, bazıları orduda vazife aldılar.[3]

Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti felç oldu. İçeride ve dışarıda faaliyet yapamaz hale geldiler. Çünkü cemiyetin üyeleri liderlik kazanınca kendilerine verilen makamlara razı oldular.[4]

Mason ve dönmelerin merkezi Selanik'ten yeni bir kıvılcım alev alıp yayıldı. Masonlar buna destek oldular. Filistin'de Yahudiler için millî bir vatan elde etme işinde Sultan'ın nezdinde başarısız olduktan sonra, Masonlar ellerini yeniden devletin kontrolünden uzak, üçüncü ordudan firar etmiş ordu mensuplarından oluşan Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içine uzattı. Gazete ve dünyayla iletişim konusunda onlara yardım ettiler. Düzenli şekilde toplu çalışmaya başladılar. Bunların yarısı Sultan Süleyman'ın, yakılmak

1 A.g.e., s. 225-228.
2 A.g.e., s. 228.
3 A.g.e., s. 232.
4 A.g.e., s. 232-233.

ve boğazlanmaktan kurtarıp Endülüs'ten getirdiği dönme Osmanlı Yahudilerinden oluşuyordu.[1]

Malî gücü ve uluslararası basını elinde tutan Yahudiler Osmanlı toplumunda ve dışarıda Sultan'a karşı kuvvetlerini birleştirmeye başladılar. İtalya Mason çevreleri 1900 yılında Selanik'ten hareketle Sultan'a karşı komploda önemli rol oynadı. Fransız Büyük Mason Locası aldığı kararda tahttan uzaklaştırılmasını kararlaştırdı. Bunun için başından beri Refik Bey başkanlığında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyetini, yaklaşık bütün Avrupa devletlerindeki masonların desteğiyle kendilerine çektiler. Masonlar, günümüzde bile Sultan'ın indirilmesi ve Osmanlı devletinin dağılmasındaki rollerini inkâr etmezler.[2]

II. ABDÜLHAMİD'İN TAHTTAN İNDİRİLİŞİ:

Sultan Abdulhamid Han 1908 yılından anayasayı ilan etti. İttihat ve Terakki ordusu İstanbul'u işgal etmek üzere Selanik'ten hareket etti. Üçüncü Ordu ile Yahudi ve masonlarca aldatılan İttihat ve Terakki Cemiyeti, uluslararası masonlar, İngiltere, Fransa ve İtalya devletleri tarafından finanse edilmişti.

Padişah'ın muhafız alayı komutanı kendisinin bir işaretiyle bu orduyu yok etmek için izin istedi. Ordu komutanı, Sultan'a, "Sizin bir işaretinizle bir saat içinde üçüncü orduyu yok ederiz." dediğinde, Sultan, tahtı sebebiyle bir damla kan damlasının dahi akıtılmasını reddetti. Neticede Sultan, asılsız iddialarla suçlandı. İttihat ve Terakki komutanları, Halife'nin hal'i fetvasını cebirle Şeyhülislam'dan aldılar.

Sultan'ın hal'i hususunda fetva maddeleri içinde şu suçlar yer almaktaydı: "Beytülmalden israf ve savurganlık, şeriatın kurallarına muhalefet, katl ve kan dökmek, yasal sebep olmaksızın hapis ve sür-

1 İzharu'l-Hak, Rahmetullah el-Hindi, s. 343, 431.

2 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 235-236.

gün, suçtan dönmeye yemin ettiği halde yeminini bozması ve fitne çıkarmada ısrar etmesi...”[1]

Hal’ kararını Sultan’a ulaştırmak için dört kişilik heyet kuruldu ki, bunlar şu kişilerdi:[2]

1. İspanya Yahudisi ve Selanik mebusu Emanuel Karasu, Selanik dönmelerindendir. İtalya ve Makedonya Mason locasında Üstad-ı azam idi. İhaneti ortaya çıktıktan sonra İtalya’ya kaçtı. İttihat ve Terakki liderlerindendi. İtalya’dan ihanetinin bedeli olarak yüklü miktarda mal aldı. İtalyan vatandaşlığı alarak Trieste’de yerleşti ve 1934 yılında orada öldü. Makedonya mason locasının birinci dereceden üstad-ı azamıydı. İtalya ve Osmanlı vatandaşlığı olmak üzere çift vatandaşlık kimliği taşıyordu.[3]

2. Ermeni ayan Aram efendi. Osmanlı Ayan Meclisi üyesiydi.

3. Draç mebusu Arnavut kökenli Esat Toptanî Paşa. Meclis-i Mebusan vekiliydi.

4. Amiral Arif Hikmet Paşa, Ayan Meclisi üyesidir. Aslen Irak Kürtlerindendir.[4]

Hal’ kararıyla Halife’ye doğru ilerleyen Yahudi Karasu oldu. Sultan, işini Allah’a havale ederek ve şöyle diyerek onu kabul etti: “Bu, Aziz ve Alim olan Allah’ın takdiridir.” Sonra Karasu’yu göstererek heyete döndü: “Müslümanların halifesine hal’ kararını ulaştırmak için bu Yahudi’den başka bir şahıs bulamadınız mı?”

Takvimler 6 Rebiulevvel 1327 yılını (27 Nisan 1909) gösteriyordu.[5] Sonra Selanik’te bir süre sürgünde kaldı. Sonra İstanbul Beylerbeyi Sarayı’na nakledildi. Aynı zamanda Osmanlıların Birinci Dün-

1 ed-Devletü’l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 545-546.

2 ed-Devletü’l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 546.

3 A.g.e., s. 546-547.

4 ed-Devletü’l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 546.

5 el-Mektubat, Bediüzzaman Said Nursi, Tercüme: İhsan Kasım es-Salihi, s. 537; Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 282-283.

ya Savaşı'nda geriledikleri zamana kadar orada kaldı. Sürgününden dokuz yıl sonra, 1918 yılında vefat etti.[1]

Sultan tahttan indirilip uzaklaştırıldıktan sonra Müslümanlara tuzak kurup aleyhlerinde hareket etmek için geniş bir alana yayılmış yahudi Mason locaları Osmanlı'nın birçok şehrine yayıldılar.

Sultan II. Abdülhamid Yahudilere bir karış toprağı bile satmayı yasaklamışken, İttihat ve Terakki hükümeti Osmanlı devletindeki arazilerin yabancılara satışına izin veren yeni kanunlar çıkardı. İttihat ve Terakki hareketi Türkiye isyanından daha çok bir Yahudi hareketine dönüştü. Bu cemiyetin İstanbul başkanı Selanik masonlarından bir Yahudi'ydi ve başkentin valisiydi. Polis ve Jandarma teşkilatı Selanik masonlarının yetkisindeydi. Cemiyetteki herkesin ağızları kapalı ve kendilerine muhalif olacak hiç kimse yoktu. Masonik cemiyet ordu üzerindeki tesir ve kontrolünü iyice ağırlaştırdı. Yunan ve Ermenilerin desteklediği bu Cemiyet yedi isimden fazla isimlerle localar inşa etti. Sonra çalışma ve tahrip için geniş bir serbestlikle, bariz ve aleni isimlerle Mısır ve Lübnan'a kadar bu localar yayıldı. Daha sonra Fransız ve İngiliz Mason Locaları devleti ve ümmeti parçalamak için İtalya civarında faaliyetlerine devam etti.[2]

İttihatçılar İngiltere ve Almanya taraftarları olmak üzere iki gruba bölündüler, daha sonra Birinci Dünya Harbinde Almanya taraftarı grup ağır bastı da Osmanlı devletini korkunç bir şekilde parçalara ayırdılar.

İttihatçılar siyasî yenilgiye uğradılar. Avusturya, 1908 yılında Bosna-Hersek'i kendi topraklarına kattı. Aynı yıl Bulgaristan, Osmanlı'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan etti. Girit, Yunanistan'a katıldığını ilan etti.[3]

---

1 el-Vasit fi İlmi'l-Edyan el-Yahudiyye bi Mizani'l-İslam, s. 283-286, özet (Yazar'ın eseri); Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 211.

2 A.g.e., s. 230-235.

3 A.g.e., s. 268, 272.

Hicri 22 Rebiyülevvel 1327 (13 Nisan 1909 m. / 31 Mart 1325 rumî) yılında 31 Mart Vakası'na gelince... Bu bir isyan ve başkaldırı hareketidir. Sultan bununla suçlansa da gerçek tarihî belgelere bakıldığında onun bu olayla asla bir alakası olmadığı görülecektir.

Bu isyan hareketini çıkarıp sokağa taşıyanlar, içlerinde ordu mensupları da bulunan ittihatçılardır. Bu taşkın isyancılar Sadrazamın değişmesini istediler. Sultan, Tefvik Paşa'nın yerine başka birini atadı.

Yine Harbiye nazırını (Ali Rıza Paşa'yı) değiştirdi. Talep ettikleri 1. Ordu komutanı (Mahmut Muhtar Paşa) ve Meclis-i Mebusan Başkanı (Ahmet Rıza Paşa) değişiklikleri yapıldı.

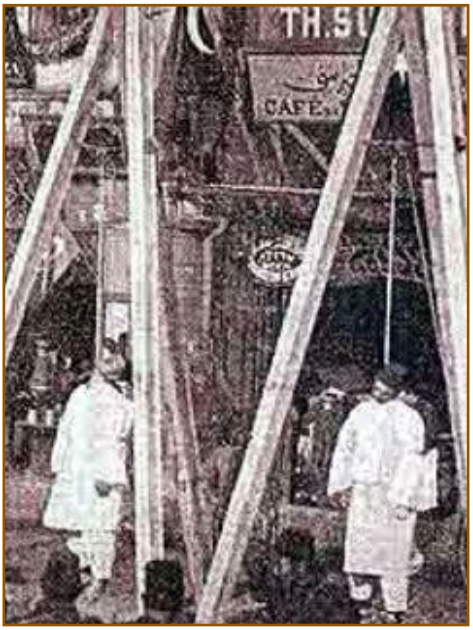
Selanik'teki askerler Sultan'ı bu isyanı idare etmekle itham etti. Sekiz ay devam eden bu isyanı yok etmek için nizamî olmayan ve senelerdir Osmanlı devletiyle savaşan Makedon topluluklarından oluşan Hareket Ordusu'nu gönderdiler.

Seçimlere gelince, İttihatçılar mecliste çoğunluğu sağlamak için hile yaparak, Cemiyet üyelerine peş peşe suikastlar tertip etmeye başladılar. Devlette Yahudi nüfuzu arttı. Ayaklanmaları sebebiyle dinî medrese talebeleri affedildikten sonra zorunlu askerî hizmete tabi tutuldular.

O sırada Hareket ordusunu destekleyen Üçüncü ordu harekete geçmişti. Sayı ve donanım bakımından Hareket ordusundan daha üstün olan, hâlâ Sultan'a bağlı olan ve ona katılan I. Ordu'ya Hareket ordusunu yok edip ortadan kaldırmasını ima etmek (emretmek) Sultan'ın gücü dâhilindeydi.

15 Nisan'da Selanik'ten hareket eden Hareket ordusu, 22 Nisanda İstanbul'un dış mahallelerine ulaştı. Sıkıyönetim ilan ederek askerî mahkemeler kurdular ve masumlar yakalanıp asılarak idam edildi. Sultan'ın adamlarının birçoğunu sürdüler.[1]

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 270-275, özet.

31 Mart Olayından Sonra Asılanların Resmi[1]

Sarayı koruyan 4.000 asker isyancıları bastırmaya kâfiydi. Ayrıca Sultan'ın tasarrufunda başka askerî garnizon da vardı. Zaten I. Ordu Sultan'a bağlıydı. Yani sayı, donanım, bakım ve teknik açıdan Hareket ordusundan üstün olmalarına rağmen Sultan Abdulhamid Han ateş edilmesini yasaklayarak kardeş kanı akıtılmamasını istedi. "Ateş etmek isteyen Sultan'a etsin!" emri çıkmıştı! Birçok subayın kendilerini savunmaya izin vermesi için ısrarlarına ve yalvarmalarına rağmen, kendi hayatı ve tahtı yolunda bir damla Müslüman kanının akıtılmasını kabul etmedi. Saray'ın subayları ve ordusu peş peşe teslim oldu.[2]

Saray garnizonunun çekilmesinden sonraki günlerde Alman, Fransız ve İngiliz elçileri Saray'ı ziyaret etti. Hal' edilmiş Sultan'la görüştüler. Eğer isterse kendisinin selametini temine hazır oldukla-

1 A.g.e., s. 274.

2 A.g.e., s. 273.

rını bildirdiler. Onlara teşekkür etti ve şöyle dedi: "**Onların benim etimi lime lime doğrayacaklarını bilsem de asla yabancı bir devlete sığınmam. Vatanımdan kaçmak bana ardır. Ben bunu özellikle benim gibi 33 sene devlete hükmetmiş biri için benzersiz bir alçaklık ve sefihlik addederim. Ben Allah'ın ve kaderimin hükmüne razıyım."** Daha önce de **"Ölümüm için bir plan hazırlarlar ve akıbetim amcam Abdülaziz'in akıbeti gibi olabilir."** demişti.[1]

Asker çıktıktan sonra Saray karanlığa gömüldü. İnsanlar arasında orasının bombalanacağı ve orada oturanların başına yıkılacağı haberi yayıldı. Askerlerin erzak malzemeleri onlara dağıtıldı.

Sultan'ın yerine V. Mehmed adıyla Mehmet Reşat'ın tahta çıkışını ilan eden top sesleri yankılandı.[2]

Şeyhu'l-islam Mehmet Ziyauddin'in Sultan Abdülhamid için verdiği hal fetvasına gelince: Bunu baskı sonucu imzalamıştır. Eğer reddederse ya kendisini öldüreceklerini ya da Sultan Abdülhamid'i öldürüp suçu onun üzerine atacakları tehdidinde bulundular. O da "Bu fetvanın vebali sizin üzerinize olsun."[3] diyerek imzalamak mecburiyetinde bırakıldı.

Cemalettin Afgani

1 A.g.e., s. 277, Bu "alçak" ve "sefih" kelimesini tevazu için söylemiş olabilir. Yoksa asla ona layık vasıflar değildir. Zira o, Sultanların en asiliydi.

2 A.g.e., s. 278.

3 A.g.e., s. 280.

Cemalettin Afgani'nin Sultan Abdülhamid'le görüşmesi:

"Hiç kuşkusuz Sultan Abdülhamid eğer çağındaki dahilerle kıyas edilse zekâ, deha ve siyaset bakımından hepsine tercih edilirdi. Özellikle yanında oturan kişiyi büyüleme konusunda büyük bir tesiri vardı. Onun Batı devletleri karşısındaki zorlukları yenmesi sana garip gelmesin. Ona karşıt olan kimse onun huzurundan ondan, davranış ve hareketinden razı ve delillerle ikna olmuş olarak çıkar. Bu ister kral olsun, ister emîr olsun, ister vezir olsun, ister sefir olsun… Afganî onu överken şöyle der: 'Elimi ona uzattım, hilafet ve sultanlık için ona biat ettim.'"[1]

Fakat Sultan, kendi hatıralarında ona güvenmediğini yazıyordu. Şöyle diyor: "Blund adlı bir İngiliz ile Cemalettin Efgani adlı bir maskaranın el birliği ederek İngiliz hariciyesinde hazırladıkları bir plan elime geçti. Bunlar Hilafetin Türkler tarafından zorla alındığını ileri sürüyorlar ve Mekke Şerifi Hüseyin'in Halife ilan edilmesini İngilizlere teklif ediyorlardı."[2]

Cemalettin Efgani'yi yakından tanırdım. Mısır'da bulunuyordu. Tehlikeli bir adamdı. Bana bir ara "Mehdilik" iddiasıyla bütün Orta Asya müslümanlarını ayaklandırmayı teklif etmişti. Buna muktedir olamadığını biliyordum. İngilizlerin adamı idi ve çok muhtemel olarak İngilizler beni sınamak için bu adamı hazırlamışlardı. Derhal reddettim. Bu sefer Blund ile işbirliği yaptı.[3]

SULTAN'IN SÜRGÜNÜ

Hal' kararından birkaç saat sonra Sultan Abdulhamid Han'a Selanik'e yolculuk için hazırlanması bildirildi. İstanbul'daki hilafet saraylarından birinde kalma talebi reddedildi. Herhangi bir gecik-

1 Cemalettin Afgani el-Müftera Aleyh Dr. Muhsin Abdülhamid, s. 137.

2 Sahvetu'r-Reculi'l-Merid, Müzekkirat-ı Abdülhamid es-Sani, Daru'l-ensar, 1. Baskı Kahire 1978.

3 Sahvetu'r-Reculi'l-Merid, s. 101.

menin kendisinin ve ailesinin hayatı için tehlike teşkil ettiği bildirildi. Gecenin sükûneti içinde gece yarısı saat bir'de kızları, oğulları, eşleri ve hizmetçilerinden oluşan 24 fert, iki veya üç arabayla Selanik'e giden trene bindirilmek üzere istasyona nakledildiler. Sonra Alatini köşküne yerleştirildi. Oturmak için mefruşat, kap-kacak, sabun, elektrik ve su yoktu, hiçbir hazırlık yapılmamıştı.[1]

Selanik'te Alatini Köşkü:

Sultan, yakınlarıyla birlikte yeni ikamet mahalli olan bu köşke yatsı ezanı ile birlikte girdi. Karşılamada üçüncü ordudan bazı komutanlar bulundu.

Dünyadan tecrit edilmiş, yoğun koruma altında, gazete okumaktan menedilerek 1909-1912 yıllarında üç yılını burada geçirdi. Vaktinin çoğunu sigara dumanları arasında uzun saltanat günlerinin hatıraları içinde marangozlukla, ahşap oymayla ve Ege Denizini seyrederek geçiriyordu. Bazı muhafız subaylarıyla gece sohbetleri yapardı.[2]

Gece sohbetlerinde Yıldız Sarayı havuzunun altında inşa ettirdiği ancak bir çırpıda yağmalanan büyük hazine[3] odasından esefle bahsederdi. Ayrıca kendisi iktidarda olmadığı halde devlet için gerçekleşmesini umduğu siyasî-iktisadî projelerinden bahsederdi.[4]

1911 yılında İtalya Trablusgarb'ı ve Bingazi'yi işgal ettiği, Balkan devletleri (Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Karadağ) Osmanlı'ya harp ilan edip de savaş cephesinin Selanik'e yaklaştığı zaman Sultan'ı oradan uzaklaştırmak icap etti. Sultan'a, harp ilanı haber verilince buna sebep olan ve devleti ateş içine atanlara, Allah'ın Kahhar ismiyle beddua etti.[5]

---

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 284.

2 A.g.e., s. 285.

3 Sultan oraya yıllarca iktisat edip biriktirdiği altın ve malları emanet olarak saklamıştı. A.g.e., s. 288.

4 A.g.e., s. 288.

5 A.g.e., s. 288.

1912 yılında Alman zırhlısı vasıtasıyla İstanbul'a, boğaza nazır Beylerbeyi Sarayı'na nakledildi. 1918 yılında orada vefat etti.[1]

Beylerbeyi Sarayı:

İstanbul'da boğaz üzerindedir. Hayatının geri kalanını şiddetli gözetim altında orada geçirdi. Sadece bayramlarda aile fertlerinin ziyaretine izin verilirdi.

Bu sarayda oturduktan iki sene sonra I. Dünya Savaşı başladı. İttihat ve Terakki cemiyetinin kararıyla Osmanlı devleti de gözleri kapalı olarak bu ateşe atıldı.

Sultan II. Abdülhamid'in İstanbul'da son günlerini geçirdiği Beylerbeyi Sarayı

Abdülhamid'in Enver Paşa'ya Nasihatleri:

I. Dünya Savaşı'nın başında kendisini ziyaret eden Enver Paşa'ya Sultan'ın nasihati iki sayfadan fazla olduğu için burada sadece önemli noktaları özet olarak veriyoruz:

1 A.g.e., s. 289.

"Enver Paşa! Sana 'oğlum' diyorum. Evet, çünkü sen de bizim aileye karışmış bulunuyorsun. Hanedanımızın sevgili damadısın, kahraman bir asker, mert bir adamsın…" Sonra Gazi Osman Paşa'yı ve dört değerli komutanı övdü. Onların sorumluluklarındaki sadakatlerini ortaya koydu. Sonra onun son zamanlardaki yükselişinden taşıdığı sorumlulukları hatırlatarak şöyle dedi:

"Oğlum Enver! Otuz üç sene saltanat hayatı sürdüm. Padişahlığım müddetince ferdin hürriyetine, serbestîye daima taraftar idim. Fakat keyfime göre bir hürriyeti, gelişigüzel bir serbestîyi de hiçbir zaman hoş görmedim. Müstehcen yazıların ve resimlerin matbuata hâkim olmasına asla müsaade etmedim. Millî ananelerimizin bozulmasına da taraftar olmadım." Sonra kör taklitçiliği zemmeder ve medeniyetin kültürümüze ve örflerimize uyarlanmasını ister. Bu medeniyetin olumsuz yanlarını Sarayına sokmadığını belirtir.

"Padişah olarak bu memleketin tarihinde ilk Meclis-i Mebusan'ı ben açtırdım. Fakat mebusların kâfi derecede olgunlaşmamış olduklarını görünce, aynı meclisi yine ben kapattırdım. Bilir misin ki Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının verdiği ilân-ı harp kararı bize neye mal oldu? Bu Rus harbi ile tekmil Balkanları, Rumeli'yi kaybettik. Bu kararı hiç beğenmedim. Fakat önleyemedim. Mithat Paşa bu hususta çok ısrar etmişti. Harbin korkunç sonuçlarını çabuk gördük. Plevne'nin şanlı müdafaasına, Kars'ın savaştaki kahramanca mücadelesine rağmen mağlup olduk.

Evet, ey Enver Paşa! Şimdi sizler de bir savaşa (1. Dünya Savaşı) girmiş bulunuyorsunuz. Bu da acele olmuş, hissiyata kapılarak memleket tehlikeye atılmıştır. İnşallah devletimiz ve milletimiz için hayırlı ve şerefli biter. Fakat -Allah korusun- felaketle biterse, ister misiniz ki bu da bize bir Anadolu'ya mal olsun, o zaman elimizde ne kalır!

Enver Paşa! Hareket ordusuyla İstanbul üzerine yürüdünüz, muzaffer oldunuz, şehri zaptettiniz, Saraya kadar dayandınız, beni de hal' ettiniz (tahttan indirdiniz). Arkadaşların beni inkâr ettiler ve be-

nim hiçbir alakam olmadığı halde beni 31 Mart hadisesinin tertipleyicisi olarak suçladılar.

Beni en çok üzen, huzurumdan kovduğum bir insanı, saltanattan beni uzaklaştıran kararı tebliğe memur bir heyete katmanız olmuştur. Bu, Emanuel Karasu'dur. Bu Yahudi'yi niye karşıma çıkardınız? Bununla hilafet ve saltanat makamına elin Yahudisini hakaret ettirdiniz. Bugün insanı alkışlayanlar yarın onu paralamasını da bilirler. Dikkat et. Allah yolunu açık etsin. Allah millete, devlete zeval vermesin."[1]

Abdülhamid sözünü tamamlayınca Enver Paşa ayağa kalkarak son derece saygı içinde asker tekmili vererek onunla tokalaştı. Sultan, onu odasının kapısına kadar uğurladı.

Harp şiddetlenip İstanbul'a doğru yaklaşınca Çanakkale'de harp zırhlıları yola çıkıp başkente doğru hareketlenince İttihatçıları korku kapladı, başkenti Orta Anadolu'ya (Eskişehir) taşımayı düşündüler. Sultan Reşad, kardeşi Abdülhamid'e bir heyet göndererek, şehrin düşmesi, kendisinin de düşman eline geçmemesi için alternatif olarak hangi şehri seçtiğini sordu. Sultan cevap verdi: "Bir milim bile yerimden kımıldamayacağım. Dedem Mehmed Fatih, İstanbul'u fethettiğinde şöyle demişti: Kuşkusuz Bizans İmparatoru kaçmayı düşünmedi. Ben Sultan Fatih'in neslindenim, bu nasıl olur?! Ben Bizans İmparatoru kadar da mı olmayayım! Benim yerim dedemin fethettiği İstanbul şehridir. Vefat ettiğim zaman da onun bağrında yatacağım."[2]

Vefatı:

Sultan Abdülhamid Han, bu Sarayda 5 yıl 3 ay kaldı. H. 28 Rebiyülevvel 1336 (10.02.1918) yılında vefat etti. Yaklaşık 77 yıl yaşamıştı. Orada hatıralarını yazdı. Hatıraların içinde kızı Ayşe Sultan yazdığı mektupta ikinci oğlunun olduğunu müjdeliyordu. İsviçre gazetelerinde Abdülhamid'in torunu olduğu haberi yayıldı. Her taraftan tebrik mesajları yağdı.[3]

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 289-291.

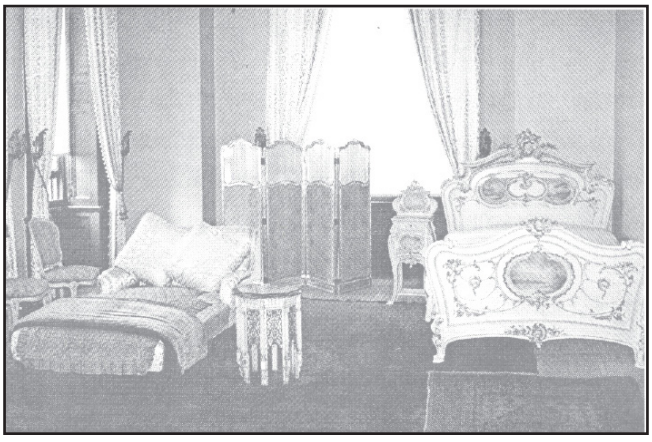
2 A.g.e., s. 292, özet.

3 A.g.e., s. 292-293.

Sultan, mide yorgunluğundan şikâyet ediyordu. Vefatından üç gün önce her zamanki âdetine göre giyindi, Sarayın bahçesinde dolaştı. 09.02.1918 tarihinin akşamında hanımlarıyla sofraya oturup hafif bir akşam yemeği yedi. Sonra eşine göğsündeki ağrılardan şikâyet etti. Doktor yoktu. İki rekât sabah namazını kılıp sütünü içti. Kardeşi Sultan Reşad'ın bazı arkadaşları, eşi ve kızı ziyaret etti. Onlara dua etti. Sonra yüksek sesle "Allah!" nidası ile inleyerek başı eşinin kolları arasına düştü. İç kanama eseri bayılmıştı.

Saray'ın içinde feryat-figan ve ağlama sesleri yankılandığında muhafız subaylar içeri girerek askerî selamlarını verip sabaha kadar yas tutarak ağladılar. Kur'an okudular.[1]

Geriye, içinde hatıraları ve 10.000 lira kıymetinde mücevher bulunan bir çanta bıraktı. 10 Şubat 1918'de vefat etti. Dedesi Sultan Mahmud ve amcası Abdülaziz'in yanına, Sultan Mahmud Han türbesine defnedildi. Geriye 10 erkek ve 7 kız evlat bıraktı.[2]

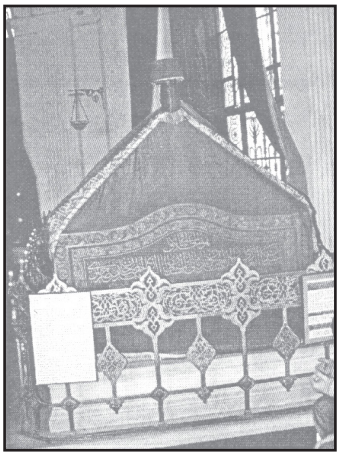

Sultan Abdülhamid'in Vefat Ettiği Yatağı ve Beylerbeyi Sarayı'ndaki Odası[3]

1 A.g.e., s. 293.

2 Sultan Abdülhamid es-Sani, Siyasî Hatıralarım, Sahvetu'r-Reculi'l-Merid, s. 85.

3 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan M. Ali, s. 296.

İstanbul Çemberlitaş Semtinde Bulunan Sultan II. Mahmud Türbesinin İçindeki II. Abdülhamid'in Kabri[1]

Sultan'ın Vefatı Karşısında İttihatçıların Tutumu:

İttihatçılar on yılda (1908-1918) Osmanlı devletini batırdıkları için pişman olmuşlardı. Bu durum onları onu övmeye, onun zamanına özlem duymaya sevk etti. Şairler birçok kasideyle onu övdüler.

Sultan'ın zamanında bir kişinin aç kalıp öldüğü görülmedi. Hâlbuki ölüm, açlık ve intihar İttihatçılar zamanında yaygınlaştı. İttihatçılar bir günde 17 şahsı idam ettikleri halde Sultan'ın zamanında hiç kimsenin işkence görüp idam edildiği görülmedi. İttihatçılar zamanında sadece bir hapishanede 100 kişiye işkence yapıldı. Sultan zamanında Tunus dışında hiçbir toprak kaybı yaşanmadı. Hâlbuki İttihatçılar I. Dünya Harbine girerek ülkeyi parçaladılar.[2] Eğer Sultan Abdulhamid Han'ın padişahlığı devam etseydi I. Dünya Harbi olmaz, olsa bile ülke savaşın etkilerinden kurtulur, devlet, kaybettiği yerleri bitkin düşmüş savaşçılardan geri alırdı.[3]

1 A.g.e., s. 296.

2 A.g.e., s. 299.

3 A.g.e., s. 191; Müzakkirat el-emir Sör Henri Vork Zkreyat, Türkiye, b. yılı 1924.

İttihat ve Terakki'nin liderlerinden biri şöyle anlatıyor: "Merhum Sultan Abdülhamid'in kabrini ziyaret ettim. Hıçkırarak ağladım. Dedim ki: Ey Sultan! Senin hakkında çok hata ettim. Senin hakkında çok günahkârım. Senelerce sana eziyet ettim, sen bana lütufla muamele ettin. Ben aldanmıştım. Şüphesiz seni aşağılayanlar, seni hal' edenler devleti dağıtıp parçaladılar. Sağlam dinle birbirine sadakatle bağlı 30 milyon Müslüman Türk›ün birliğini bozup bir milyon Türk halkını da ölüme sevk ettiler. Binlerce köyü yakıp yıktılar. Senin düşmanların Büyükada kulüplerinde vakit geçiriyor, yemeğin ve içki şişelerinin tadını çıkarıyorlar. Ülkeyi mahvedip ülke topraklarını eski halinden beşte birine kadar düşürüp harabeye çevirerek ülkeyi yoksullaştırdılar, ahalini kovdular."[1]

Sultan, Rabbine yürümüştü fakat hâlâ Müslümanların gönlündeki Sultan idi. Allah rahmet eylesin! Allah ondan razı olsun! Allah onu hoşnut etsin! Cennetine dâhil eylesin! Amin!

Sultan'ın makamına komplolar kurup onu tahttan indirdikten sonra korkunç bir dikta rejimi kuran, düşmanlarını asmak suretiyle idam eden, suikastler tertip ederek devleti yok eden ve sonuçta lüzumsuz yere I. Dünya savaşı çıkmazına sokup on sene gibi kısa bir zaman diliminde devleti tarumar ederek yıkan İttihatçılar çok pişman oldular. Onların taraftarlarından biri olan şair ve filozof Rıza Tevfik'in dizeleri bu derin acıyı dile getirmektedir:

"Nerdesin şevketlim Sultan Hamid Han?
Feryâdım varır mı bârigâhına?
Ölüm uykusundan bir lâhza uyan,
Şu nankör ümmetin bak günâhına.

Târihler ismini andığı zaman,
Sana hak verecek ey koca Sultan;

1 A.g.e., s. 300.

Bizdik utanmadan iftira atan,
Asrın en siyâsî Padişâhına.

‘Pâdişah hem zâlim, hem deli’ dedik,
‘İhtilâle kıyam etmeli’ dedik;
Şeytan ne dediyse, biz ‘beli’ dedik;
Çalıştık fitnenin intibahına.

Dîvâne sen değil, meğer bizmişiz,
Bir çürük ipliğe hülyâ dizmişiz.
Sade deli değil, edepsizmişiz.
Tükürdük atalar kıblegâhına.”

35. PADİŞAH:
HALİFE PADİŞAH MEHMED REŞAD[1]

Doğumu-Vefatı: (M. 1844-1918)

Tahtta kaldığı yıllar: (H. 1326-1335 / M. 1909-1918)

65 yaşında tahta çıktı, 9 yıl padişahlık yaptı ve 74 yaşında vefat etti.

Halife Padişah Mehmed Reşad[2]

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 85.

2 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 85.

Hilafet ve Saltanat üzerinde herhangi bir yetki ve hakimiyeti olmayan, sadece şekil olarak makamda bulunan Sultan Reşad, Abdülmecid'in oğludur. Uzun boylu, mavi gözlü ve beyaz tenlidir. Padişah İkinci Abdülhamid'in kardeşidir.

Birinci Dünya Savaşı onun zamanında olmuştur (M. 1914-1918). Devletin savaşa girmesine karşı çıksa da "itaat edilmeyen kişinin görüşü makbul değildir" sözü gereğince dikkate alınmamıştır.

Fakir ve hastalara çokça yardım eder, tarih kitapları okumaktan tat alırdı. Çok kuvvetli bir hafızaya sahipti.

Anayasal yönetim sistemi olarak Meşrutiyeti ilan etti. 1910 yılında Arnavut isyanını bastırdı. M. 1912 yılında Balkan Savaşı başladı. M. 1912 yılında Türkiye şanlı bir savunma yaptı ama Edirne, Bulgaristan'ın elinden kaldı.

Osmanlı Ordusu, Fransız ve İngilizlerin Çanakkale'ye saldırılarını durdurdu (M. 1915), düşman 120.000 ölü vererek bozguna uğradı. Müttefikler boğazı geçmeyi başaramayınca geri çekilmek zorunda kaldılar.

M. 1917 yılında Rusya, imzaladığı anlaşma sonucu Karadeniz'deki Batum'dan çekildi.

Kız çocuğuna sahip olmayan Sultan, m. 1918 yılında peşinden dört evlat bırakarak 74 yaşında vefat etti. Eyüp Sultan Camiinin kabristanlığında bulunan türbesine defnedildi.

Birinci Dünya Savaşı: (H. 1333-1337 / M. 1914-1918)

Türkiye, müttefikleri Almanya ve Avusturya ile beraber birbirlerinin müttefiki olan İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa girmeye mecbur kaldı.

Bu savaş Osmanlı'nın düşmesine ve bazı Araplarla Türkler arasında çekişmelere sebep olmuştur. Osmanlı, savaşta yenik düşünce

Yunan müttefikleri İstanbul'u ve Türkiye'nin batısını işgal ederek halifeyi esir düşürdüler.[1]

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 552.

36. PADİŞAH:
HALİFE VAHDEDDİN

Doğumu-Vefatı: (M. 1861-1922)

Tahtta kaldığı yıllar: (H. 1335-1338 / M. 1918-1922)

57 yaşında tahta çıktı, 4 sene padişahlık yaptı ve 71 yaşında vefat etti.

HALİFE PADİŞAH MEHMED VAHDEDDİN[1]

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 86.

Sultan Abdülmecid'in oğlu Mehmet Reşad'ın ve İkinci Abdülhamid'in kardeşidir. Osmanlı devleti onun zamanında en kötü günlerini yaşamıştır. Bazı zaferlerine rağmen Birinci Dünya Savaşı'nda hezimete uğrayarak, en ağır şartlarla Mondros ve Sevr anlaşmalarını imzalamak zorunda kalmıştır.[1]

Sultan'ın üst seviyede gizli bir toplantı yaptığı söylenir. Buna göre toplantıda subaylarına Anadolu'ya gitmelerini ve halkı İslam hilafetinin şanını geri almaya hazırlayan kurtuluş savaşını komuta ederek ayaklanma çıkarmaya yönlendirmiştir. Anadolu'da Kuva-i Milliyye hareketi genişledi, Millet Meclisi kuruldu. Saltanat lağvedilerek Cumhuriyet yönetimi ilan edildi.

İstanbul işgal edildiğinde Sultan'ın elinde hiçbir yetki yoktu. Yönetim, Sultan'ı ve bütün hanedanı ülkeyi terk etmeye mecbur kıldı. Sultan Vahdeddin, İngiltere'nin bir parçası olan Malta'ya, oradan da Avrupa'da birçok ülkeye uğradı. Birçok ülke onu ikamet etmek üzere davet etti. O, İtalya'da Sanremo'da kaldı. Ecel onu m. 15 Mayıs 1926'da 65 yaşına yaklaşırken yakaladı. Naaşının İtalya'dan Türkiye'ye getirilmesine, borçlarını ödeyememesi sebebiyle müsaade edilmeyip naaşı alıkonulunca Suriye reisi onun borçlarına kefil olup naşını Suriye'ye getirtti. Şam'da Sultan Selim Camii bahçesine defnetti.

Arkasında bir erkek ve 3 kız evlat bıraktı.

ALTINCI MEHMED TUĞRASI

1 A.g.e., s. 86.

SON HALİFE ABDÜLMECİD:

Sultan Abdülaziz'in oğludur. Herhangi bir idarî iş yapmamıştır. Edebiyatçı ve kültürlüydü. O, yolda yürüyüp camilere giderken İstanbul halkı onu bir an görebilmek için birbiriyle yarışır ve her Cuma onu selamlarlardı. 1923 yılı Şubat ayında halifelikten azledildi ve itibarsızlaştırılıp yetkileri yarıya indirildikten sonra 9 Şubat 1924'de İslam Hilafetinin kaldırıldığı ilan edildi.[1]

HALİFE ABDÜLMECİD

1 Albümü'l-Osmaniyyin, s. 87; ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 558-559.

OSMANLI HİLAFETİ NASIL YIKILDI [1]

Birinci Bölüm

Misyonerlik ve Kültürel Saldırı

Birincisi: Lübnan

Beyrut'ta İbrahim Paşa'nın teşvikiyle ilk misyonerlik merkezinin açılmasıyla 1820 yılında misyonerlik faaliyetleri Lübnan'da yenilenmiştir. Misyonerlik faaliyeti yapan gruplar Fransa, İngiltere ve Amerika'nın etkisiyle Şam bölgesinin tamamına yayılmıştır. Lübnan'da bir misyonerlik fakültesi açılmıştır. Amerikan Misyonu, matbaasını 1834 yılında Malta'dan Beyrut'a taşımıştır. Mehmed Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa vasıtasıyla Beyrut, Fransa'nın nüfuzuna girmiştir. Ayrıca misyonerlik okulları ve kurumları da faaliyette bulunmuş, İslam'a muhalif misyonerlik siyaseti sebebiyle Şam bölgesi halkı arasında fitne yayılmıştır. En nihayetinde 1860 yılında katliam yaşanmış ve Batılı devletler Fransız savaş gemileri göndermek suretiyle Beyrut'a karadan ve denizden müdahalede bulunmuşlardır. Ülkeyi hegemonyaları altına alıp okul ve fakültelerin, özellikle de Aziz

1 Bu bölüm ve sonrasındaki onuncu bölüme kadar olan bölümler Osmanlı halifeliğinin nasıl düştüğünden bahseden birkaç kaynaktan edinilmiş bir özettir. Bu eserlerden bazıları şunlardır: Dr. Kays Abbâs el-'Azzâvî, ed-Devletu'l-Osmâniyye – kırâe cedide li 'avâmili'l-inhitât, ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm, 2. b., 2003; Halil İnalcık, Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye mine'n-Nuşû' ila'l-İnhidâr, (trc) Mahmûd el-Arnâût, 1. b., Dâru'l-Medâri'l-İslâmî, Libya, 2002; Dr. Cemâl Abdulhâdî vd., Ahtâ' yecibu en Tusahhah fi't-Târîh: ed-Devletu'l-Osmâniyye, 1. b., Dâru'l-Vefâ, Mansûra-Mısır, 1995; es-Sallâbî, ed-Devletu'l-Osmâniyye: 'Avâmilu'n-Nuhûd ve Esbâbu's-Sukût, s. 565.

Joseph Cizvit Üniversitesi önünde kapıları ardına kadar açmışlardır. Nitekim Amerikalılar 1866 yılında Amerikan Üniversitesi'ni açmışlardır. Söz konusu üniversite İslam'a ve Müslümanlara karşı en ağır kampanyalara imza atmış, binlerce Müslüman evladını inkârcı düşüncelere yöneltmiştir. Laikliği, dinin devletten ayrılığını, İslam'ın ve Müslümanların küçümsenmesini güçlendirip pekiştirmiştir.

Misyonerler Arap Dili'ne de ilgi göstermişler ve bununla Müslümanları Müslümanlıktan Araplığa doğru yönlendirmeyi ve Arap Dili'nin sancağının Hıristiyanlarca taşınmasını amaçlamışlardır. Söz konusu şahıslardan bazıları şunlardır: Nâsîf el-Yâzicî, Rahip Luis Şeyho. Hıristiyanlar Arap Dili sancaktarlığı yapmada başı çekme çabaları gibi Arap milliyetçiliğinin de bayraktarlığını yapmaya çalışmışlardır.

İkincisi: Malta'nın misyonerlik alanındaki rolü:

Malta'da, büyük bir misyonerlik merkezinin kurulduğu on altıncı yüzyılının sonlarında söz konusu faaliyetler başlamıştır. Misyonerler buradan Müslüman doğuya gönderilmekteydi. Daha sonra misyonerler buradan 1625 yılında Müslümanların onlara gösterdikleri zorluk ve baskılar altında çalıştıkları Şam topraklarına taşınmışlardır. Misyonerlik faaliyetleri iki yüz yıl kadar duraklamıştır. Ardından bu faaliyetler Büyük Mehmed Ali Paşa zamanında Fransa'nın desteğiyle yeniden canlanmıştır.

İkinci Bölüm

Batılı Anayasa Hükümlerinin Dâhil Edilmesi Çabaları

Batılı devletler üniversitelerde, okullarda ve medya alanında Müslüman evlatlarını ifsat etmekle yetinmemişler, bununla birlikte yönetim sistemini, şerî hükümleri değiştirmek, ortadan kaldırmak ve bunlar yerine Batılı kanunları yerleştirmek için bizatihi devletin kendisini de hedef almışlardır.

Birincisi: Halife I. Abdülmecid Dönemi

Halife 17 yaşındaydı. Olağanüstü büyükelçisi Reşid Paşa Londra'daydı. Hemen İstanbul'a gelmiş ve dışişleri bakanı olarak tayin edilmiştir. Ardından da Osmanlı devletinin ileri ülkeler düzeyine çıkması için anayasal yönetim sisteminin değiştirilmesi çağrılarında bulunmaya başlamıştır. Genç yaştaki halife bu çağrılara olumlu karşılık vermiş ve şu aşamalardan geçerek anayasa belgesi hazırlanmıştır:

1839'da "Gülhane" adıyla meşhur olan bir hatt-ı şerif kaleme alınmış ama uygulamaya konulmadan kağıt üzerinde kalmıştır.

1855 yılında padişah, "Hatt-ı Hümayun" adıyla başka bir ıslahat fermanı çıkarmıştır. Bu ferman da bir önceki fermanı teyit etmiştir. Bu fermanın Sultan Abdülmecid dönemindeki maddelerini önceden ele alıp açıklamıştık.

- Söz konusu fermanda yer alan en önemli maddelerden biri Müslüman olan Hıristiyan bir kimsenin eski dinine dönmesine göz yumulmasıdır ki bu, İslam'ın hükmüne aykırıdır. (Kim dinini değiştirirse, onu öldürün!)

- Bahsedilen ferman, ayrıca Hıristiyanların Osmanlı ülkesinde arazi sahibi olmalarına müsaade etmiştir. Ancak devletin ve halkın İslamî bilinci Mithad Paşa'nın gelişine değin bunu kabul etmemiştir.

İkincisi: Halife Abdülaziz Dönemi

Mithad Paşa devlet için bir anayasa koymaya çalışmış ve bir taslağını vezarete sunarak onayını almıştır. Daha sonra da bu taslağı padişaha takdim etmiştir. Ancak padişah öfkelenerek Mithad Paşa'nın vezirlik görevinden alınması ve Selanik'e vali olarak atanması talimatı vermiştir. Daha sonra Hüseyin Avni Paşa ile Mithad Paşa arasında, teklif edilen anayasayı kabul etmemesi sebebiyle padişahı katletmek hususunda 1876 yılında bir anlaşma yapılmıştır.

Üçüncüsü: Sultan Murad Dönemi

Sultan'ın o zamanlar aklî melekeleri yerinde değildi ve anayasa tamamlanmıştı. 1876 yılında müftünün fetvasıyla görevinden azledilmiştir.

Dördüncüsü: Sultan II. Abdülhamid Dönemi

Anayasa "Kanun-i Esasî" adı altında tamamlanmıştı. Belçika anayasasından ilham alınmıştı. Sadrazam Mithad Paşa, bazı İslamî yönleri de göz önünde bulundurarak bu anayasayı kabul etmişti. Ayrıca Meclis-i Mebusân adıyla milletvekilleri meclisi ile Meclis-i A'yân adıyla ihtiyarlar meclisinin kurulmasını ve bu iki meclisin yılda bir kez toplanmasını kabul etmiştir. Ardından da padişahın kanunları onaylamasına sıra gelmektedir. Yönetim adem-i merkeziyetçilik esasında eyaletler şeklinde olacaktır.

Sultan Abdülhamid'in İslam'la çelişen demokratik hükümler taşıdığı için Mithad Paşa anayasasına karşı durması. Bu anayasanın hükümlerinin uygulanması hilafet sisteminin ilga edilmesi anlamı taşımaktaydı. Sultan Abdülhamid, İngiltere'nin anayasa konusuna müdahale ettiğini öğrenince Mithad Paşa'yı, büyük bir hıyanet sergilediği için sadrazamlıktan azletti.

Beşincisi: Berlin Konferansı

1878 yılında büyük devletlerden (İngiltere, Rusya ve Almanya) oluşan bir kongre, Balkanlardaki Osmanlı reformlarının ne boyutlarda olduğunu araştırmak üzere düzenlenmişti. İngiltere başbakanı olan Yahudi Disraeli bu konferansa başkanlık etmekteydi. Bismarck, Almanya'yı temsil etmiş ve İngiltere'ye karşı Osmanlı'nın yanında durmuştu. Konferansın oturumları dört hafta sürmüş ve Osmanlı devletinden, bağlı kalması talep edilen birtakım kararlar alınmıştır.

Padişah bu kararlara aldırış etmeyip ordusunun eğitimine yönelerek Batılı devletlere dayanmaya davet edenleri veya İslam'ı terk etmeyi talep edenleri tehdit etmiştir. Bunun üzerine halife düşmanları ve anayasa yanlıları Paris'te, özellikle de Cenevre'de "Jön Türkler" ve "İttihat ve Terakki" adı altında kendilerine ait merkezler kurmak üzere ülkeyi terk etmişlerdir.

Bu merkezler, adı geçen üç ülkenin desteğiyle gelişmiş ve en nihayetinde bu kesimdekiler 1908 yılında padişaha karşı ayaklanarak anayasa ilanında bulunmuşlar, İstanbul'u işgal etmişler ve Sultan Abdülhamid'i anayasayı kabul etmeye, kendilerinden memnun olan bakanları atamaya zorlamışlardır. Ardından Osmanlı parlamentosu açılmıştır. Abdülhamid, anayasayı iptal edip İslam şeriatına geri dönmeyi tasarlamaktaydı. Ordu, genç Türkiye'nin düşmesi çağrısı yaparken kalk ayaklanması meydana gelmiştir.

Daha sonra padişah bir başka sadrazam tayin etmiş ve bu yeni sadrazama İslam şeriatını ve şerî hukukunu yeniden uygulama alanına koyma ve anayasayı ilga etme vazifesini tevdi etmişti. Ancak Selanik'teki Üçüncü Ordu bir kez daha padişaha karşı harekete geçip yönetime el koyarak vezaret görevine son vermiştir.

Aynı yıl Sultan Abdülhamid tahttan indirilmiş ve yerine kardeşi Mehmed Reşad getirilerek anayasa uygulamaya konulmuştur. Böylece Osmanlı devletinin yönetim sistemi, "parlamenter anayasal sistem" olarak değişmiştir. Yönetim artık halifelik sistemi değildi. Geriye devlet başkanının -elinde saltanat bulunan ve- isminin halife olmasından başka bir şey kalmamıştı. Bundan sonra kanun koyma yetkisi parlamentoya aitti. Hükümde ve yasamada İslam hukukunun dönemi sona ermişti. Medeni kanun İslam fıkhını uzakta tutmuş, onun yerine eski Fransız medenî hukukunu koymuştu.

Üçüncü Bölüm

Osmanlı Devleti ve I. Dünya Savaşı

Birincisi: Çanakkale Boğaz Savaşları

İtilaf ülkelerinin donanmaları 1915 yılında Çanakkale Boğazı'na ulaşmıştı. Ancak Osmanlı ordusu, hem Osmanlıların hem de İngilizlerin ve Fransızların fedakârca mücadele etmelerine rağmen söz konusu donanmaları geri püskürtmeyi başarmıştır. İtilaf kuvvetleri komutanı General Hamilton kayıplarının çok olmasından ve Osmanlı ordusunun dayanıklılığından ötürü asker ve finans desteği talebinde bulunmuştur. Ancak itilaf devletleri ordusu Çanakkale Boğazı'nı işgal edemeden birden bire çekilmiştir.

İtilaf devletleri, Dördüncü Tabur Komutanı ve Suriye Valisi Cemal Paşa'nın devlete karşı bir darbe yapılması yönünde onayını almaya çalıştılar. Cemal Paşa ise İtilaf devletlerinin bölünmesine yol açan birtakım şartlar ileri sürmüştür. İtilaf devletleri bu şartları daha sonra kabul etmemişler ve ikinci bir hain olan ve kendilerine sınırlı derecede yardımda bulunan Mekke Şerifi Hüseyin'e yönelmişlerdir.

İkincisi: Mustafa Kemal'in ortaya çıkması

Türkiye'deki boğazlar I. Dünya Savaşı'nda Rusya'ya, koalisyon devletleri olan İngiltere ve Fransa tarafından destek gönderilmesinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktaydı. Bu durum İngilizleri 1915'teki savaşın ikinci yılında Çanakkale Boğazı'na yönelik kapsamlı bir saldırı girişiminde bulunmaya yöneltmiş ve Osmanlı birliklerini Gelibolu'ya doğru dağıtmada başarılı olmuşlardır. Bunun üzerine Alman komutan Von Sanders, Osmanlı komutanını görevden alıp yerine Albay Mustafa Kemal'i tayin etmiştir. Osmanlılar dağın en yüksek kesiminde, İngilizler ise eteklerinde bulunuyorlardı. Çatışmalar aylarca devam etti. Ancak İngilizler belli bir sebep olmaksızın birden bire geri çekilmişler ve bu çatışmadaki zafer Anafarta

Zaferi olarak Mustafa Kemal lehine yazılmıştı. Zafer kazanmış ve muhteşem bir nam salmıştı; her ne kadar bu zafer savaşta Almanların baskınlığını arttırmış olsa da... Zira silah yetersizliğinden dolayı karşı koymaktan aciz olan Rusya tarafını bitkin düşürmüştür.

Mustafa Kemal, yetkililerle, İngilizleri öven ve Almanları yeren konuşmaları ve Osmanlı devletinin bu savaşta zarar görmesi nedeniyle Kafkaslara gönderilmiştir.

Daha sonra Bağdat'ın 1917 yılında İngilizlerin eline geçmesi, Osmanlıların Kûtu'l-Amâre'de İngilizlere karşı zafer kazanmış olmalarına ve tüm kuvvetlerinin esir edilmesine rağmen Mustafa Kemal'i Osmanlı devletinden geri çekilme talebinde bulunmaya sevk etmiştir. Ancak İngilizler yeniden saldırıya geçip Kûtu'l-Amâre ile birlikte Bağdat'ı da 1917 yılında işgal etmişlerdir. Saldırılarını Musul'a doğru devam ettirmişler, bunun üzerine Osmanlı Harbiye Nazırlığı mecbur kalarak Alman komutan ile İttihat ve Terakki'nin önde gelen kişilerinden olan Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Mustafa Kemal arasında, uygulamaya konulmamış planlarla Bağdat'ın geri alınması konusunda askerî ve siyasî toplantılar düzenlenmiştir. Mustafa Kemal, Cemal Paşa'nın da desteğiyle savaşa açıkça karşı çıkmış, bu da Bağdat'ın geri alınması çabasını başarısız kılmıştır.

Dördüncü Bölüm

Mustafa Kemal'in Yönetimi Ele Alma Çabaları

Birincisi: İtilaf Devletleriyle Barış Yapma İsteği

Sultan Mehmed Reşad 1918 yılında vefat etmiş ve onun yerine tahta Aman kuvvetlerini görmek üzere Mustafa ile birlikte Almanya ziyaretinde bulunan ve sahip olduğu fikirlerden vazgeçmeye ikna olan Mehmed Vahdeddin (V. Mehmed) geçmişti.

V. Mehmed tahta geçer geçmez dostu Mustafa kendisini ziyaret etmiş, padişah tarafından çok sıcak bir şekilde karşılanmıştır. Musta-

fa Kemal, padişahtan, Başbakan Enver Paşa'nın ve Alman komutanların bütün yetkilerinin alınmasını, bu yetkilerin tamamını padişahın kendi elinde bulundurmasını, Mustafa'yı da Türkiye'yi uçurumdan kurtarmak üzere başkomutan yapmasını ve İtilaf devletleriyle tek taraflı bir barış anlaşması yapmasını talep etmişti. Üç görüşme sonrasında padişah bu taleplere cevap vermeyip suskun kaldı ve sonra onu huzurundan çıkardı.

Daha sonra padişah, bazı Alman komutanlarla birlikte yakın çevresindekiler arasında bulunan Mustafa'yı çağırdı ve ondan övgüyle söz etti. Ardından da yeteneklerine duyduğu güven nedeniyle Suriye cephesi komutanı olarak atadığını bildirerek konuşmasına fırsat vermeden huzurundan çıkardı.

İkincisi: Mustafa Kemal'in Suriye'yi İngilizlere terk ederek çekilmesi

Mustafa, 1918 yılında Suriye cephesine katılmış ve 7. Ordu komutasını Alman komutan Sanders'ten teslim almıştı. Fakat savunma hattı oluşturmanın hiçbir faydası bulunmadığı gerekçesiyle ve daha da önemlisi Türk topraklarını koruma gerekçesiyle bu cepheden çekilmiştir.

Ayrıca Britanya istihbarat subayı Lawrens, bazı hain Arap liderlerden Mustafa'nın nüfuzunu kullanarak hükümeti İtilaf devletleriyle tek taraflı anlaşma yapma hususunda ikna etmelerini talep etmiştir.

Bunun üzerine İzzet Paşa'nın başbakan olarak atanması konusunda padişaha bir telgraf göndermiştir. İzzet Paşa, "Allah'ın izniyle ateşkes şartları üzerinde anlaşıldıktan sonra iki dost olarak bir araya geliriz" diyerek özel bir telgraf gönderdiği arkadaşıdır. Ayrıca Mustafa, bazı isimleri padişaha bakan olarak önermiş ve bu kişilerin bakanlık yapmasını teklif etmiştir.

Ancak söz konusu öneri savaşın bitiminden sonra hayata geçmiştir.

Üçüncüsü: Osmanlı Devleti'nin teslim olması ve topraklarının bölünmesi

Başbakan Enver, birkaç yenilgiye uğrayan ordularını bir araya toplamaya çabalamış, ama başarısız olmuş ve ateşkes anlaşması yapmayı talep etmiş, ateşkesin şartları üzerinde anlaşmak üzere görüşmeler yapılması beklentisinde olmuştur. Böylece devlet teslim olmuş ve toprakları İtilaf güçleri tarafından işgal edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu İtilaf devletleri arasında bu şekilde parçalanmaya başlamıştır. Türk milliyetçiliğini ve ulusçuluk eğilimini imparatorluğun çöküşü için bir silah olarak kullanmışlardır. Türkçe konuşan bölgeleri tek bir toprak parçası haline getirmişler, bağımsızlık kelimesine İtilaf devletlerinin işgalinden kurtulma anlamı yüklemişlerdir. Oysaki gerçek durum imparatorluğun, Arapçanın konuşulduğu diğer bölgelerinden ayrılmasıdır. Bağımsızlık ise imparatorluğun diğer bölgelerinden İngiliz bakış açısıyla koparılmasıdır. Arapça konuşan bölgeler ise parça parça bölüşülmüştür.

Yapılan bu ganimet paylaşımı, barış antlaşmasından önce ve barış antlaşması şartları üzerinde anlaşma sağlanmasından önce olmuştur. Savaş sırasında işgalci devletler olmaları bakımından askerî olarak buraları işgal ederek paylaşmışlardır. Böyle bir paylaşım uluslararası hukuk açısından gayri meşru olup geçersizdir. Şu husus da bunu desteklemektedir: Berlin'in işgali kırk sene sonra da kabul edilmemiştir. Berlin sadece barış şartlarını veya barış antlaşmasını ve İtilaf devletlerinin bu şartlar üzerindeki anlaşmalarını kabul etmiştir.

Lübnan, Suriye, Irak, Filistin, Doğu Ürdün, Hicaz, diğer Körfez ülkeleri, Mısır, Libya, Cezayir ve Tunus'un hiçbirinin yapısal, özerk ya da uluslararası bir görüşü mevcut değildir. Kendi başlarına ne iç ne de dış siyaset anlamında bir siyasete de sahip değillerdir. Bu nedenle bu ülkelerin halklarından olan hiç kimse uluslararası görüşmeler yapabilme hakkına sahip bulunmamaktadır. Hatta Mısır'da Mus-

tafa Kâmil, İngilizlerin çekilmesi ve Mısır'ın yeniden İstanbul'daki hilafete geri dönmesi talebinde bulunmuştur.

Şerif Hüseyin b. Ali de İstanbul'daki hilafete hıyanet edenlerden biridir. Hilafete karşı isyanda bulunmuştur. Bu durum ona görüşmeler yapma konusunda uluslararasılık sıfatı kazandırmaz. Görüşmelerde bulunma hakkı İstanbul'daki devlet merkezinde bulunan halifenin hakkıdır. Yapılan görüşmelerde Şerif Hüseyin'in yanında yer alan diğer Arapların tamamı imparatorluğundan sorumlu meşru Osmanlı devletine hıyanet içinde olan kimselerdir.

Gayri meşru olan bu tek taraflı -uluslararası- görüşmeler sebebiyle Osmanlı devleti geçersiz bir şekilde bölünmüştür. Fakat inançsız düşmanın hukukuna göre hak güçlünündür, yoksa haklının değildir.

Söz konusu bölme çalışması 1915'ten önce gizliydi. Daha sonra 1916 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan Sykes-Picot Anlaşmasıyla, savaş sona erdikten sonra İngiltere hemen İstanbul'u ve tüm Arap ülkelerini işgal etmiştir. Fransa da elini çabuk tutarak Lübnan'ı ve Suriye'yi 1920 yılında işgal etmiştir. İtalya da 1919 yılında Anadolu'nun batı kıyılarına sahip olma çabasıyla katkı sağlamış, fakat İngiltere ve Fransa tarafından engellenmiştir. Yunanlılar İzmir'i işgal etmişlerdir. Daha sonra II. Lozan Konferansı ile büyük komplo nihayete ermiştir. Böylece İtilaf devletleri istedikleri her şeye uluslararası bir formda erişmişlerdir.

Dördüncüsü: Teslim olduktan sonra ne oldu?

Osmanlı İmparatorluğunun bölünmesi uluslararası hukuk bakımından geçersiz sayılmaktadır. Hilafet merkezi olan Türkiye'ye odaklanma başlamıştır. İngiliz savaş gemileri Çanakkale Boğazı'nı ve İtilaf devletlerinin ordularına karşı savaşta büyük bir direniş gösteren ve geri çekilmek zorunda bırakan kalelerini işgal ettikten sonra İstanbul Boğazı'nı istila etmişlerdir. Ayrıca önemli askerî bölgeleri de işgal etmişelerdir. İtilaf devletleri başkomutanı, Fransızların ve

İtalyanların sembolik olarak katkı vermelerine rağmen asıl işgalci olan İngiliz Harrington idi.

Hilafete karşı birtakım krizler oluşturmaya başlayıp başbakanın değiştirilmesini talep ettiler. Bunun üzerine Halife IV. Mehmed, Mustafa'nın önceden gönderdiği telgraftaki gibi İzzet Paşa'yı başbakan yaparak diğer bakanlarla yönetimi oluşturmak zorunda kaldı. Halife bunu zorluk altında kalarak uygulamıştır. Hiçbir şeye sahip değildi, güçsüz durumdaydı. Söz konusu başbakanlık ise aslında tehlikeli bir düşman olan İngilizlere karşı hüsnü zan beslemekteydi.,

Fransız koalisyon ortakları olmaksızın İngilizler, Türkiye'nin önemli bölgelerini işgal ettikten sonra tek taraflı bir barış anlaşması yaptılar. Ateşkesten bir ay sonra İngilizler halifeden İzzet Paşa'yı bakanlıktan uzaklaştırmasını ve Büyük Savaş'ın (I. Dünya Savaşı'nın) baş sorumlusu olarak gördükleri Talat ve Enver Paşaları kendilerine teslim etmesini talep ettiler.

Beşincisi: İngilizlerin Hilafeti Siyasî ve Hukuk Olarak Yıkma Girişimleri

Halife, İngilizlerin bakanı görevinden alma taleplerine olumlu karşılık verip İngilizleri memnun etmek için İngiliz dostu olan Tevfik Paşa'ya bakanlık görevi vermiştir. Fakat İngilizler ondan önce Türkiye'nin hoşlanmadığı Meclis-i Mebusân'ın da değiştirilmesini istemişlerdir. Oysaki meclisin çoğunluğu hilafetin korunmasını, yani Osmanlı İmparatorluğunun tamamının muhafazasını uygun gören İttihat ve Terakki'den oluşmaktaydı. İngilizler ise hilafetin ilga edilip imparatorluğun geri kalan parçalarının da Türkiye'den sıyrılıp alınmasını istiyorlardı.

Mustafa Kemal, parlamentonun anayasal olarak dağıtılmasına çabaladı ama başarılı olamadı. Bunun üzerine padişah sürpriz bir şekilde hiçbir sebep belirtmeksizin meclisi dağıttı. Ayrıca padişah, hilafet makamı konusunda titizlik göstermekteydi. Mustafa'ya hü-

kümet başkanlığı görevi verilecek olursa aralarındaki kadim dostluktan ve yaptıkları uzun konuşmada bu yönde vaatte bulunmuş olmasından ötürü onu destekleyeceği kanaatindeydi. Ancak halifenin Mustafa hakkında birtakım şüpheleri bulunmakta idi ve kendi makamı konusunda da istekli ve titizdi. Halife, İngiliz Muhibleri Cemiyeti'ni kurmuştur. Bu cemiyete gençler, ordu subaylarına ek olarak padişahın damadı olan yeni başbakan Ferit Paşa üye olmuştur. Ferit Paşa, "İngiliz centilmen" olarak da tanınmaktaydı. Böylece padişah, devlete ve ümmete hainlikle İngilizlere daha da yakınlaşmış oldu. Tahtta kalmayı istedi. Ancak halkın geneli İngilizlerden nefret ediyor ve işgalcilerden intikam alıyordu. Padişah ve bakanları, fiilî padişah haline gelmiş bulunan İngilizlerin elinde birer oyuncağa dönmüşlerdi.

Beşinci Bölüm

Mustafa Kemal'in Padişaha Karşı Çıkışları

Birincisi: Mustafa, İzmir'de Padişaha Saldırıyor

Yunanlılar İngilizlerle yapmış oldukları gizli bir anlaşma uyarınca donanmaları ve ordularıyla işgal etmek üzere İzmir'e gelmişlerdi. Üzerlerine açılan ateş neticesinde halka ve Osmanlı ordusuna karşı öldürmek, aşağılamak, yüze tükürmek, Müslümanların evlerini yağmalamak ve Müslüman kadınların tesettürlerini parçalamak gibi zorbaca tutumlar içine girmişlerdi. Karşı gelen öldürülüyordu. Onların her yer ve zamandaki tutumları hep böyleydi.

Mustafa Kemal'in uzaklaştırılarak Samsun'a gönderilmesi yönünde padişah tarafından talimat verilmişti. O da tam o anlarda İzmir'e ulaşmak üzereydi. Yapmış olduğu konuşmalarda ve çektiği telgraflarda ahaliye kendisini kurtarıcı olarak ve padişahın onay verdiği bir planın uygulayıcısı olarak gösteriyordu. İngilizleri müdaha-

leye sevk edecek barışçıl bir gösteriye liderlik etmiş, Hıristiyanlara ilişilmesine mani olmuştu. Halkı padişaha karşı harekete geçirmek için "Avrupa'nın, istediği gibi hareket ettirdiği bir hükümet varken Türk milletinin hayatta kalması mukadder değildir." diyordu.

İkincisi:

Padişah, Mustafa'nın geri dönmesi hususunda ısrarcı oldu ama o, "Ülkenin bağımsızlığı kesinleşinceye dek Anadolu'da kalacağım" diyerek reddetti. Bu riskli tutumdan da anlaşıldığına göre İngilizler, padişaha karşı ayaklanmaya zemin oluşturmak için her şeyi hazırlamışlardı. Kendi donanmaları gözetiminde Yunanlıları getirenler de onlardı. Yunanlılarla Türkler arasındaki yapay çekişmeyi yok etmesi için Mustafa'yı getirenler ve onu ayaklanmaya doğru kanalize edenler de onlardı.

Üçüncüsü: İngiltere'nin Mustafa Kemal'in Ayaklanmasına Verdiği Destek

Mustafa Kemal, planında bu sonuca ulaşıp bıraksaydı daha ileriye gidemezdi. Çünkü halkın yaklaşık olarak tamamı hilafete sıkıca bağlıydı.

Ancak İngilizler Batı medyasını Türkiye'de büyük çalkantıların ve istikrarsızlıkların olduğu yönünde hareketlendirdiler ve İtilaf devletleri arasında Paris'te bir barış konferansı yapılmasını teklif ettiler. Ancak Fransa, İngiltere'nin oyununu fark etti. Konferansta alınan kararlar -onların ifadelerine göre- istenmeyen Osmanlı yönetimi aleyhinde kesindi ve Avrupa, Akdeniz ve Karadeniz'deki tüm limanların bütün milletlere açılması konusunda hemfikirdi. Bununla hedeflenen Türkleri padişaha karşı kışkırtmaktı. Fakat Fransa ve İtalya konferansın şartlarından memnun kalmadılar ve söz konusu antlaşmayı iptal etmek üzere 1921'de Londra Konferansı yapılması çağrısında bulundular.

Dördüncüsü: Mustafa'nın Padişaha Karşı Giriştiği Entrikalar

Mustafa Kemal işgale karşı direnişin yegâne emeli olduğu yönünde bir bakış açısına sahip bulunduğunu ifade etti. Yunanlılara karşı İzmir'de çeteler oluşturmak, Türk kuvvetlerinin batıda Ali Fuat, doğuda Kazım Karabekir ve ortada Mustafa Kemal komutasında üçe ayrılması konusunda herkes onunla aynı fikirdeydi.

Mustafa, geçici hükümet kurulmasını talep etti. Böyle bir girişim padişaha meydan okumak anlamında olduğu için herkes ona karşı öfkelenmişti. Çünkü padişah, herkes tarafından sevilmekte ve padişahın öfkelenmesi arzu edilmemekteydi. Bunun üzerine Mustafa onların isteklerini kabul etmek zorunda kaldı ve hilafetin başına kötü bir şey getirmeyeceğini ve hilafetin de kendisine bir kötülük yapmayacağını duyurdu. Vaatlerini de vurgulayarak dile getirdi. Mustafa, padişaha bağlılığını yineledi. Hiç kimsenin birbirine karşı içi rahat değildi.

Altıncı Bölüm

Mustafa Kemal'in Adım Adım Yönetimi Teslim Alması

Birincisi: Ankara'yı Yönetim Merkezi Yapması ve Parlamento Seçimini Tekrarlaması

Hilafete dokunmaksızın yeni parlamento seçimi için hazırlıkları başlatmış, kendisi için bir merkez oluşturmak üzere Ankara'ya taşınmıştır. Halk kendisini Kur'an-ı Kerim okuyarak, tekbirlerle, tehlillerle ve kadınların zılgıtlarıyla karşılamıştır. Muzaffer komutan edasıyla şehre girmiştir. Yeni seçimler yapılmış ve kendisi Ankara'dan parlamento üyesi olarak seçilmiştir.

Parlamento İstanbul'da 1919 yılında padişahın mesajıyla açılışını yapmıştır. Seçim icra edilmiş ve vekiller başkan olarak Mustafa'nın seçilmesinden kaçınmışlardır. Avrupalı devletler Osmanlı

devletine resmî bir müzekkere ulaştırarak İstanbul'un ve boğazların padişahın tasarrufunda kalacağını bildirmişlerdir. Mustafa Kemal, yönetimi yasal olarak eline almak ve padişahlık yerine cumhuriyet rejimine dönüştürmek için geniş çaplı bir çaba göstermiştir. Meclis-i Mebusan tarafından Ali Rıza Paşa başvezir olarak seçildikten sonra adeta deliye dönmüş ve kuvvet kullanarak yönetimi ele geçirmeye karar vermiştir.

Mustafa Kemal orduları savaş için hazırlamaya koyulmuş, İtilaf güçlerine karşı savaşıp zafer kazanmıştır. Ancak İngilizler 1920 yılında İstanbul'u işgal ederek sıkıyönetim ilan etmişler ve birçok subayı tutuklamışlardır.

İkincisi: İngilizlerin Yanında Yer Almasından Ötürü İnsanların Padişaha Duydukları Öfke

İstanbul'un işgali sırasında padişah, vezirleri aracılığıyla insanları sükûnete davet etmişti ki bu durum padişahın kutsal saygınlığının yok olmasına, insanların öfkelenmelerine, vezirliklerin değiştirilmesi konusunun İngilizlerin kontrolüne geçmesine ve parlamentonun dağıtılmasına yol açmıştır. Şeyhülislam, ayaklanan asilere savaş açılması hususunda fetva yayınlamıştır ki söz konusu asiler Mustafa Kemal'in destekçileridir. Mustafa Kemal'in ve beraberindekilerin idam edilmesi yönünde padişah iradesi de yayınlanmıştır. İtilaf kuvvetleri karşısında Mustafa Kemal'in primini yükseltecek bir zafer olması hedefiyle İngilizler ve İtalyanlar savaşmadan Türkiye topraklarından çekilmişlerdir.

Ülke, yanlarında halife ve hükümet olmak üzere İngilizlerle, yanında tüm halkın bulunduğu ve İngilizlere karşı komutanları olan Mustafa Kemal arasında bölünmüştür. Ordunun subaylarının büyük çoğunluğu ve ayrıca memurlar Mustafa Kemal'in yanında yer almaktaydı. Formalite olarak seçimler yapılmış ve sadece Kemalistler seçilmişlerdi. Kemalist olmayan hiçbir vekil seçimi kazanamamıştı. Daha sonra Ankara'da millî kongre düzenlenmiştir.

Üçüncüsü: Mustafa Kemal'in Ankara'da Devlet Teşkilatını Kurması ve Padişahın Tavrı:

Düzenli bir ordu, resmî daireler ve basılı gazete kurulmasıyla birlikte Ankara, cumhuriyetin başkenti olarak hazırlanmıştı. Mustafa Kemal millet meclisinin başkanlığına seçilmişti. İstanbul hükümeti ile yabancı devletler arasında daha önceden yapılmış olan ticarî anlaşmaların geçersiz olduğu ve devletin gelir kaynaklarının Ankara hükümetinin yetkisi altında olduğu yönünde kararlar yayınlamıştır.

Padişahın ise yaptığı yegâne şey, Ankara hükümetine askerî operasyon yoluyla son verme çabası olmuştur. Kürt aşiretlerin de tahrikiyle orduyu Ankara üzerine yürütmüştür. Halk hâlâ padişaha itaati Allah'a itaat, ona isyanı da Allah'a isyan olarak görmekteydi. Halifenin ordusu Kemalist birliklerden birini tamamıyla esir almayı başarmıştı. İki taraf arasındaki çatışmalar 1920 yılında tam bir ay boyunca devam etmiştir. Padişahın ordusu ezici bir zafer kazanmıştır. Tüm bölgeler padişahın saflarına katılmıştır. Ankara düşmenin eşiğinde bulunmaktaydı. Mustafa Kemal'in ise yaşamı pamuk ipliğine bağlı haldeydi ve sona ermek üzereydi.

Daha sonra Mustafa Kemal ile -onun lehine- barış anlaşması yapıldı. Bu anlaşma Paris'te Sevr Antlaşması adıyla imzalandı. Söz konusu antlaşmayı padişah ve baş veziri imzalamıştır. Bu anlaşma ateşkesten bir buçuk yıl sonra Türk halkına İngiltere başbakanı Lloyd George tarafından "İtilaf devletlerinin amacı Türk olmayan milletleri Türk boyunduruğundan kurtarmaktır" sözleriyle duyurulmuştur. Bu sırada Mustafa Kemal Ankara'da muhasara altındaydı ve neredeyse düşmek üzereydi. İngilizlere ve anlaşmalıları olan halifeye ve vezirlerine karşı çıkışlar daha da arttı. Durum tepe taklak oldu. İnsanlar tarihte benzerine az rastlanır bir tiyatroyla halifeyi bırakıp İngilizlere karşı ayaklanan devrimci sayılan Mustafa Kemal'e yöneldiler. Halifenin ordusu çok kötü bir yenilgiye uğramış ve işgalden kurtaran kurtarıcı Mustafa Kemal olmuştu.

Padişah ve Vezirleri Tarafından İmzalanan Sevr Antlaşmasının Tehlikesi:

Bu antlaşmanın bazı maddeleri şöyledir:

1-Arap toprakları, Hicaz müstakil bir devlettir. Türkiye Filistin, Suriye ve Irak'taki yetkilerini terk etmiştir. Buraların geleceğini İtilaf güçleri belirler.

2-Türkiye'nin Avrupa yakası Yunanlılara verilmiştir.

3-Geçici olarak Smirna (İzmir) ve Ege adaları Yunan idaresi; Rodos İtalyan idaresi altındadır.

4-Ermenistan müstakil bir devlettir.

5-Kürdistan -Kürtlerin özerk yönetimi- Fırat Nehri'nin doğusundadır. Daha sonra İran'la olan sınırda değişiklik meydana gelmiş ve onlara bağımsızlık verilmesi tavsiye edilmiştir.

6-Boğazlar uluslararası bir denetime tabidir. İstanbul, Türk egemenliğinde kalacaktır.

7-Türk ordusu 50.000 kişiyle sınırlandırılacak ve İtilaf devletlerinin yönlendirmelerine uyacaktır. Burada yer verilmesine gerek duyulmayan daha başka şartlar da bulunmaktadır.

Dördüncüsü: Ankara Hükümeti ve Kimi Devletlerle Direkt Bağlantısı

Mustafa Kemal hükümetinde istikrar bulduktan sonra İngiltere, 1921 yılında Londra Konferansı'na çağırmıştır. Baş veziriyle halifenin heyetini davet ettiği gibi Mustafa Kemal'i de davet etmiştir. Mustafa Kemal bu çağrıyı önce reddetmiş, daha sonra kabul etmiştir. Halife de aynı şekilde önce reddetmiş, daha sonra kabul etmiştir. Söz konusu konferans, daha fazla ganimet almaları bakımından diğer İtilaf devletlerinin, yani Fransa ve İtalya'nın lehineydi.

Konferansta padişahın baş veziri konuşmaktan Ankara hükümeti reisi lehine çekilmiştir. O konuşur konuşmaz Londra Konferansı

Türkiye'yi Avrupa devletleri arasında paylaştırma konusunda başarısız olmuş ve hiçbir sonuç alamadan dağılmıştır. Her iki heyetin de geri dönmesinden sonra Mustafa Kemal sözü edilen antlaşmayı reddetmiştir.

Beşincisi: Mustafa Kemal ve Yunan Sorunu

Mustafa Kemal'in önündeki yegâne askerî sorun Türkiye'deki Yunan ordularından kurtulma sorunuydu. Yunanlılar Türklere saldırmaya başlamış ve savaş bir buçuk yıl sürmüştür. İtilaf devletleri taraf-sız olduklarını ilan etmişler ve Yunanlılar 1922 yılında Eskişehir ve Afyonkarahisar'a kadar ilerlemişlerdir. Ardından Bursa taraflarında yenilgiye uğramışlar, daha sonra da İstanbul'u işgale çalışmışlar, fakat İngiliz komutan Yunanlıların karşısında durmuştur. Osmanlı ordusuna karşı savaş devam etmiş, çok sayıda zaferler kazanmışlar ve Osmanlı ordusu büyük direniş göstermiştir. Ancak Mustafa Kemal, çatışmalar belli bir seviyeye ulaştığında geri çekilmeyi, silahların ve çok sayıdaki ganimetin Yunanlılara bırakılmasını emretmiştir. Bu da Mustafa Kemal'in hem ordu içinde hem de Ankara'daki hükümeti nezdinde priminin düşmesine neden olmuştur. Ancak Yunanlılarla çatışmalar devam etmiş ve çok kayıplar verilmiştir. İtilaf devletleri Yunan ordusuna geri çekilmesi için baskı uygulamışlardır. Türk ordusu geri çekilmesi sebebiyle Yunan ordusuna hücum etmekteydi. Yunanlılar İzmir'e vardıklarında tek bir kurşun dahi atmadan şehri boşaltmışlardır. İngiltere, Fransa ve İtalya ateşkes yapılmasını talep etmişler ve 1922 yılında anlaşma sağlanmıştır. Yunanlılar Türkiye'den çekilmişler ve savaş sona ermiştir.

Türk-Yunan savaşı sırasında İngiltere, kahraman muzaffer olarak kabul etmek suretiyle Mustafa Kemal lehine propaganda çalışması başlatmış ve padişaha ölümcül darbeyi indirmek üzere ona "gazi" unvanını vermişlerdir.

Atıncısı: Mustafa Kemal ve Hilafetin İlgası

Yunan sorunu ve devamında gelen problemler sona erdikten sonra Mustafa Kemal, kendini hilafetin ilgasına vermiştir. Ancak millet meclisinin ekseriyeti ona karşı direnmeye hazır olduklarını açıkça belli etmişlerdir. Bu da Mustafa Kemal'i ağırdan almak zorunda bırakmıştır. Niyetlerinden hiç kimseye söz etmemiştir. Meclise hayal âleminde olduğunu söyleyip aleyhine esen fırtınayı yaptığı açıklamalarla dindirmiştir.

Daha sonra Fransızların, İtalyanların ve Yunanlıların Türkiye'den çekilmeleri, İngiliz himayesini Harrington'un komutasında yegâne yetki sahibi haline getirmiştir. Harrington, Mustafa Kemal'in gizli bir dostuydu. Mustafa Kemal'in gücü ve popülerliği oldukça baskın bir durumdaydı ve yetki elindeydi. Halifenin sahip olduğu isimden başka bir şeyi yoktu. Bedenine yerleşmiş hastalıklarla boğuşuyordu. Çağrılarına kulak veren de yoktu. Yaşamını devam ettirebilmesi için insanlar sadaka vererek, borç vererek destek oluyorlardı.

Lozan Konferansı'ndan iki hafta sonra Rıfat Paşa İstanbul'da beklenmedik bir askerî darbe girişiminde bulundu. General Harrington'un gözleri önünde ordu yoluyla yönetimin kilit noktalarını ele geçirdi. Padişah, İngiliz komutana himaye talebinde bulunduğu ve hayatının tehlikede olduğunu bildirdiği bir mektup gönderdi. İki gün sonra bir İngiliz cankurtaran aracı padişahlık sarayına geldi. Padişah, yanında oğlu, küçük çantasını ve eşyalarını taşıyan bir hizmetçi dışarı çıktı. Gelen araç padişahı İngiliz savaş gemisine taşıyacak buharlı bir tekneye götürdü. Gemi 17 Kasım 1922 tarihinde padişahı Malta'ya götürmüştür.

Yedincisi: Vahdeddin'in Amcası Sultan Abdülmecid b. Abdülaziz'in Hilafet Makamına Geçmesi

Hilafeti destekleyen kimselerin birçoğu hemen ona koşarak kendisini desteklediklerini ilan ettiler. Mustafa Kemal, devlet yetkilerini

halifelikten ayırmakla yetinmiş ve yetkileri kendi eline almıştı. Halifeyi tüm yetkilerden soyutlanmış olarak bırakıp barış konferansına hazırlanmaya koyulmuştu.

Sekizincisi: İngilizler Halifeliğin İlga Edilmesini ve Devletin Laikleştirilmesini Şart Koşuyorlar

Bu söylenenler 20 Kasım 1922 tarihli Lozan Konferansı'nda olmuştur. İngiltere temsilcisi Türkiye'nin bağımsızlığını tanımak üzere dört şart koşmuştur. Bu şartlar:

1-Türkiye'nin İslam'la her türlü bağını koparması,

2-Hilafetin tamamen ilga edilmesi,

3-Halifenin sınır dışı edilmesi ve mal varlığına el konulması,

4-Devletin laik olduğunun ilan edilmesi.

Konferans, 1923 yılında[1] Türkiye'nin eski İslamî anayasası yerine medenî anayasaya sahip olması kararıyla dağılmıştır.

Yedinci Bölüm

Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkanı Mustafa Kemal

Birincisi: Seçilmesi

Mustafa Kemal, hilafetin ilgası konusunda çoğunluğun muhalefet ettiği bir ortamda Lozan Antlaşması'nın şartlarını sağlamak amacıyla zorlu koşullardan geçmiştir. Ancak bu koşulları tamamen önünden kaldıramamıştır. Ta ki Millet Meclisi'ni tüm cesareti ve direnciyle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başkanı olarak kendisini seçmek üzere hazır hale getirene değin... Vekillerin % 40'ı oylamaya katılmıştır. Bunun ardından hilafetin ilga edilmesi ve laikliğin ilanı için çalışmalara başlanmıştır. Kamuoyu ve ayrıca hatiplerle vaizler

1 es-Sallâbî, ed-Devletu'l-Osmâniyye, s. 566, (Muhammed Sâbit eş-Şâzelî, el-Mes'eletu'ş-Şarkıyye, s. 242'den aktarılmıştır).

Mustafa Kemal'e saldırıya geçmiş, ona karşı bazı broşürler dağıtılmıştır. Çok sayıda vekil Ankara'dan ayrılıp İstanbul'a giderek Halife Abdülmecid'in etrafında toplanmışlardır. Türkiye'nin tamamındaki atmosfer Mustafa Kemal'in aleyhine dönmüştür. Hindistan, protesto için ilim adamlarını göndermiştir ki bunlardan biri de İsmailiye taifesinin lideri Ağa Han'dır.

Büyük Millet Meclisi 1924 yılında toplanmıştır. Yapılan ilk konuşma hilafetin kaldırılmasının zorunluluğu hakkındadır. Estirilen şiddetli muhalefet kasırgaları ortasında hilafetin ilgası kabul edilmiş, ayrıca dinin devletten ayrılması talep edilmiştir. Yaklaşık üç gün, üç gece boyunca şiddetli çekişmeler yaşanmış ama bir sonuç alınamamıştır.

İkincisi: Sultan Abdülmecid'in Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi

Büyük Millet Meclisi toplantısının son gecesinde Mustafa Kemal, İstanbul valisine talimat göndererek Halife Abdülmecid'in bir sonraki gün tanyeri ağarmadan önce Türkiye'yi terk etmesini istemişti. Vali, beraberindeki polis ve askerlerle birlikte gece yarısı halifenin sarayına gitmiş ve içinde giysi ve bir miktar para bulunan bir valizi verdikten sonra sınırdan geçirerek İsviçre'ye götürecek bir araca binmeye zorlamıştı. İki gün sonra padişahın saraydaki tüm erkek ve kız çocuklarını toplayıp ülke dışına göndermiştir. Tüm dinî görevler iptal edilmiş ve Müslümanların vakıfları devletin mülkü haline gelmiştir. Dinî okullar sivil okullara dönüşmüştür. Böylece Mustafa Kemal, İngiltere dışişleri bakanının koştuğu dört şartı da uygulamış olmaktaydı. Bundan sonra 1924 yılında barış konferansı düzenlenmiş ve barışın şartları kabul edilmiştir. Diğer ülkeler de Türkiye'nin bağımsızlığını tanımışlardır. İngiltere, İstanbul'dan ve boğazlardan çekilmiş, Harrington, Türkiye'den ayrılmıştır. İngiliz Curzon, Türkiye'nin işinin bitirildiğini ve sahip olduğu manevî gücün, yani hilafetin ve İslam'ın kökünü kazıdıkları için bir daha ayağa kalkamayacağını açıkça ifade etmiştir.

Sekizinci Bölüm

Allah'ın Rahmeti Sayesinde Türkiye'nin Tekrar İslam'a Dönmesi

Allah'a hamd olsun ki, Türk halkının içinde İslamî gayret baki kılmıştır. Bu halkın öncelikle iyi bir halk olması ve ikinci olarak da kendisine karşı komplo kuranlara karşı dikkatli ve uyanık bulunması, evrensel masonluk ve Yahudiliğin, Hıristiyan ülkelerin estirdikleri fırtınalar arasında yolunu yararak ilerleme konusundaki bilgeliği ve Allah'ın müheyya kıldığı ıslahçı şahsiyetler nedeniyle bu milletin gayretini Allah baki kılmıştır.

Halk Partisi 1937-1950'de kurulmuştur. Halk tek partiye karşı çıkmış ve Atatürk'ün 1938 yılında ölümünden sonra çok sayıda parti kurulmuştur. Bu partilerin en önemlisi Celal Bayar başkanlığında kurulan Demokrat Parti'dir. Celal Bayar yaşlı biriydi. Yürütmede 50 yaşındaki Adnan Menderes bulunuyordu. İslamcı fikirler taşımaktaydı. Laikliğe saldırmamış ancak seçildiği takdirde Türkçe olarak okunmakta olan ezanı yeniden Arapça haline döndüreceği sözünü millete vermişti. Ezanın Arapça okunduğunu duyan halk sokaklarda secdeye kapanmıştır.

Adnan Menderes 1952-1960 yılları arasında yönetimde kalmıştır. İstanbul'da, Ankara'da ve altmış ilin tamamında imam hatip okullarının açılması talimatını vermiştir. Ayrıca Ezher'e öğrenciler göndermiştir. Onun yönetim döneminde İslamcılar nefes almışlar ve Arap ülkelerine yakınlaşma meydana gelmiştir. Askeriyenin yönetim üzerinde hegemonyası söz konusuydu ve Adnan Menderes'i İslamcı yönelişi nedeniyle yargılamıştı. Menderes 1960 yılında idam edildi. Hemen ardından Süleyman Demirel başkanlığında Adalet

Partisi kuruldu. O da Adnan Menderes çizgisinde İslamcı bir yönelişe sahipti. Daha sonra bu partiyi dağıttılar ve İslamcı bir gruptan olan Necmeddin Erbakan başkanlığında 1972 yılında Milli Selamet Partisi kuruldu.

Türkiye'de Erbakan yönetimi sekiz ay sürmüştür. Erbakan seçim gecesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Asr-ı Saadet dönemini getireceklerini ilan etmiştir. 1973 yılında % 11,9 oranında, yani seçmenlerin 1 milyon 240 bininin oyunu almıştır. Meclise 45 vekil göndermiştir.

Yenilikçi ilim adamı Bediuzzaman Said Nursi (ö. 1965) ve takipçileri olan Nurcular ortaya çıkmışlardır. Sadece Türkiye'deki sayıları 1 milyondan fazladır. Dünya üzerinde ise milyonlarla ifade edilmektedirler. Bine yakın medreseleri bulunmaktadır. Nursî, siyasetten uzak durmuş, bilinçlenme ve sürekli uyanık kalmaya dikkat çekmiştir. Ayrıca imanî eğitime önem vermiştir. Nursî hicri on dördüncü yüzyılın Türkler ve Kürtler için, hatta tüm İslam dünyası için dinî müceddidi sayılmaktadır.[1]

Şu sözleriyle meydan okumaktadır: "Ey dinini dünyası için satıp da mutlak inkârcılığa din gibi bağlananlar! Allah'ın bana verdiği gücü sonuna kadar kullanarak diyorum ki: Yapabildiğinizi yapın! Bizim en büyük emelimiz, başlarımızı İslam'ın hakikatleri içinde en ufak hakikati için feda edebilmektir..."[2]

Allah'a -teâlâ- ve Rasûlü'nü yegâne dost bilmiş ve felaha kavuşmuştur: **"Kim Allah'ı, Peygamberini ve inananları dost edinirse bilsin ki, şüphesiz Allah'tan yana olanlar üstün gelirler."** (Mâide, 56)

---

1 es-Sallâbî, ed-Devletu'l-Osmâniyye, s. 566 (Hâdıru'l-'Âlemi'l-İslâmî, 1/117'den aktarılmıştır).

2 es-Sallâbî, ed-Devletu'l-Osmâniyye, s. 565-566.

Onun bereketinden olarak yaptığı davet çalışmaları, Erdoğan[1] liderliğindeki bu çağdaş yönetimi meyve olarak vermiştir. Bu yönetim İslam'la güç buluyor, İslam dini üzerine titriyor, kendinden çok onun kudsiyetini muhafaza etmeye çalışıyor. Allah bu yönetimi sevsin, bu yönetim de Allah'ı sevsin! Müslümanın bu hayattaki temennisi budur: **"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse** (bilsin ki) **Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü** (şefkatli), **kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir.** (Bunlar) **Allah yolunda cihat ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar** (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar). **Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir."** (Mâide, 54)

İşte bu şekilde Allah, İslam ümmetine, ümmetin dinini ayağa kaldıracak, güçlendirecek ve destekleyecek kimseleri yeniden bahşeder: **"Allah, Kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."** (Hac, 40)

"Mü'minlere yardım etmek ise üzerimizde bir haktır." (Rûm, 47)

Allah ne kadar doğru söylemiştir. **"Kimdir sözü Allah'ınkinden daha doğru olan?"** (Nisâ, 122)

1 Yahudilerin, İsrail cumhurbaşkanı Şimon Perez'in yüzüne kara çalarak öfkeye kapılmalarına neden olan ve Gazze'ye destek olan yegâne Müslüman liderdir. Ayrıca Danimarka temsilcisinin, üç yıl önce Danimarka medyasının Hz. Peygamber'e -sallallâhu aleyhi ve sellem- karşı sergilediği tutumdan ötürü özür dilemeden NATO başkanı olmasını reddetmiştir. NATO başkan yardımcısının da bir Türk olmasını ve NATO'nun Afganistan'daki temsilcisinin de Müslüman bir Türk olmasını şart koşmuştur. Kendisine verilen değerden ötürü bu hususta anlaşma sağlanmıştır. Kendisine karşı sergilenen kötü tutumdan ötürü özür dilenmediği takdirde İsrail büyükelçisini çekeceğini ifade etmiş ve birkaç saat içinde İsrail, hayatı boyunca ilk özrünü dilemiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
İLK DÖRT ASIRDA
OSMANLI DEVLETİ KRONOLOJİSİ
(H. 699-1340) (640 SENE)

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM: Dönemlere Göre Güçlenme ve Zayıflama Sebepleri.

İKİNCİ BÖLÜM: Birinci Asır Kronolojisi (Büyüme, Yükselme ve Hakimiyet Dönemi)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İkinci Dönem: Duraklama Dönemi Sultanları Kronolojisi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Üçüncü Dönem Sultanları Kronolojisi (Gerileme Dönemi)

BEŞİNCİ BÖLÜM: Dördüncü Dönem: Çöküş Dönemi Kronolojisi

GİRİŞ

Bu kapsamlı kitabı okuyan kıymetli okuyucu, Osmanlı devletinin ömrünün ilk yarısının birinci ve ikinci döneminde onu mutlu eden olumlu gelişmelerle karşılaşır, son yarı döneminde ise yiğitçe zaferler ve kahredici hezimetler görerek bazen sevinir bazen tedirgin olur. Uygarlığın arkada kalıp zaaf ve yıkılış dönemine dahil olduğunu görür. Ayrıca orada halife İkinci Abdülhamid'in, dönemindeki yönetim, dindarlık ve samimiyet sebebiyle yıkılışı çeyrek asır durdurduğuna şahit olur.

Her dönemin kronolojisini, genel noktalarıyla iyi ve kötü yönlerini okuyucuya sunmak istedim. Bu tarafsız kitap onu okuyan her sağlam akıl ve her tövbekar kalp için ibret ve nasihattir.

Ayrıca altı buçuk asırlık uzun ömürlü saltanatında Osmanlı Hilafetinin yükselme, duraklama, zaaf ve yıkılış sırrını aziz okuyucuya açıkça anlatabilmek için her Osmanlı Sultanını iyi ve kötü yönleriyle münferit olarak ele aldım. Çünkü yükseliş ve düşüş hiçbir topluluğu diğerinden ayırmaksızın insanoğlunu avutan hayatın kuralı olmuştur: "Daha önce gelip geçenler hakkında da Allah'ın kanunu böyledir. Allah'ın kanununu tebdile çare bulamazsın."[1]

1 Kur'an-ı Kerim, Fatır sûresi, 43.

Birinci Bölüm

OSMANLI DEVLETİ'NİN GÜÇLENME VE ZAYIFLAMA SEBEPLERİ[1]

BİRİNCİ KISIM: İLK DÖNEM PADIŞAHLARI KRONOLOJISI (ILERLEME, GENIŞLEME VE YÜKSELIŞ DÖNEMI)

Bu dönemde on Padişah, 275 yıl hüküm sürmüştür. Onlar seçilmiş en zirve Sultanlardır. Adeta her birine Allah Teala şu ayeti ile yardım etmiştir: **"Müminlerden öyle erler vardır ki, Allah'a verdikleri söze sadık kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir** (şehit olmuştur)**. Bir kısmı da** (şehit olmayı) **beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir."** (Ahzab, 23)

Onlar barışta ve savaşta Allah'a verdikleri söze sadık kalmışlardır. Hepsi cesurdur. Ordularını bizzat komuta etmişler, dindarlık ve cihat yönünde henüz emsalleri gelmemiştir. Gerek münferit gerekse topluca yirmi Avrupa devletiyle savaşmışlardır. Ayrıca karada ve denizde, Asya ve Avrupa'da savaşmışlar ve asla hezimete uğramamışlardır. Allah *azze ve celle* vaadine sadık kalarak onları muzaffer kılmıştır. **"Şüphesiz ki Allah, Kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."** (Muhammed, 7)

Sadece, büyük bir ordu ile tüm Doğuyu silip süpüren Timurlenk'e karşı yapılan Ankara Savaşı, mağlup olunan nadir savaşlardandır.

---

1 Burası tüm paragrafları ve dipnotları ile, birçok kaynağa dayandırdığımız padişahlar döneminin yoğun bir özetidir. Bu sebeple tekrar kaynaklandırmaya gerek duyulmamıştır.

Silah donanma ve teçhizat bakımından en geniş ve en kuvvetli orduya sahip olmakla beraber tartışmasız büyük denizlerin de tek hakimi idiler. Dönemin en büyük devleti Avusturya'nın başkentini defalarca kuşatarak Akdeniz ve Kuzey Afrika'nın tamamında hakimiyet kurarak, korkusuz girişimlerde bulunarak, Endülüs'teki Müslümanları kurtarmaya çalıştılar!

İslam'ın yüce daveti ve gazi ordusu beraber aynı saflarda yürüyor, sultanlar, yöneticiler ve ulema cihat meydanlarında askerlerle birlikte orduya bizzat komuta ediyorlardı. Ayrıca her asker aynı zamanda insanları İslamiyete davet eden birer davetçiydi. İslam topraklarının alanı 16.000 km^2den başlayıp 20.000.000 km^2ye yayılarak, bu dönemde üç kıtada yaklaşık 45 devleti içine aldı.

Daha önce onlarca fetih girişimi yapılan ve dünya şehirlerinin en güzeli olan Kostantiniyye fethedilerek, yaklaşık beş yüz yıl "İslambol" ismiyle hilafet merkezinin başkenti oldu. Son iki Padişah, hilafet Abbasilerden kendilerine geçtiği için "Mekke ve Medine'nin hamisi" unvanını almışlardır. Osmanlı yönetimindeki genel müslüman vatandaşların kimliği "Müslüman" olduğundan milliyetçilik, kavmiyetçilik ve mezhepçilik büyük ölçüde eriyip yok oldu.

İslam'ın yükselmesi, savaş ve barışta yaygın bir medeniyet düzeyinde olmuştur. Sıbyan mektepleri, okullar, külliyeler ve enstitüler imparatorluğun her yerinde büyük cami ve mescitlerin etrafında yüzbinlere ulaşmıştır. Zekat ile, refah seviyesi yaygınlaşıp yükselerek fakirlik ve ümmilik yok edilmek üzereydi. Halife ve yöneticiler kapsamlı çalışmalarla sanayi, ticaret, ziraat ve mühendislik alanlarında modern medeniyetin gereklerini uygulayıp Müslüman ve gayrimüslimleri güvenlik içinde entegre ederek tam bir eşitlik sağladılar.

Gerek halife ve yöneticilerin gerekse halkın gözünde Arapça değerli kabul edilmişti, yazı Arap alfabesiyle yazılıyordu. İslam hat sanatı zirveye ulaşmıştı, birçok hat çeşidi ortaya çıkarmış olan yetenekli hattatları vardı. Her bir Padişah hattat olmanın yanında dinî eğitimde

de ilerlemişlerdi. Osmanlı yönetimindeki bütün Halifeler büyük ulemanın elinde yetişmiş ve askerî komuta eğitimi almışlardır.

İKİNCİ KISIM: İKİNCİ DÖNEM KRONOLOJİSİ-DURAKLAMA DÖNEMİ:

"Duraklama devri" diye isimlendirilen bu dönemde dört Padişah yarım asır hükmetmişlerdir. Kara ve denizlerde sınırlı fetih ve yenilgiler vardır.

Bu dönemde kesin fetihler, ordunun yapılanması, deniz donanmasındaki gelişmeler ve dört tarafın egemenliği sımsıkı bir şekilde hilafet yönetiminin egemenliği altındaydı. Özellikle Kuzey Afrika'nın fethi tamamlanmış, Arap denizinin hakimiyeti hilafet egemenliğinin altına geçmiş, donanma Endonezya, Filipinler ve Hind Okyanusu'nun doğu ve batı sahillerine kadar ulaşmıştı.

Kara zaferleri Avrupa'da büyük devletleri ve Safevileri silmişti.

Padişahlar dindarlık, cihat azmi ve cesaret hususunda eşsiz yeteneklere sahiptiler. Kendileriyle beraber diğer yöneticiler ve ulema da deniz ve kara savaşlarında orduyu komuta ediyorlardı. 14 yaşında tahta geçen Sultan I. Ahmed derin imana, cesarete ve cihat ruhuna sahip, İstanbul'da kendi adıylae en büyük camiyi inşa etmiş ileri görüşlü bir mimar ve medeniyete katkı sağlamış büyük bir sultandı. İslam sınırları, ömründeki en geniş alana onun döneminde ulaşmıştır (20.000.000 km^2).

Halifeler üç dili (Türkçe, Arapça ve Farsça) çok iyi biliyor, bunun yanında Arap hat sanatları dalında seçkin hattatların derecesine ulaşan yüksek bir kültüre sahiptiler. Üniversite ve okullar açtırarak ilmi geniş bir coğrafyaya yaymışlardı. Edebiyat, takva, merhamet ve kararlılıkta yüce makamdaydılar.

Zaferler Osmanlı devletinin ayrılmaz parçası halindeydi.Gerek kara, gerek deniz savaşlarında yarışma halindeydiler.

Zaaf noktalarına gelince: Bu döneme etki eden iki şey vardır:

Birincisi: Yeniçeri Askerleri

Yeniçeri ocağının isyanları bu dönemin ortalarından başlayarak halife İkinci Mahmud tarafından tamamen ortadan kaldırılıncaya kadar iki buçuk asır sürmüştür. Bu, yıkılma döneminin başlarında olmuştur. Yeniçerilerin hilafete karşı isyanları, mütemadiyen devam eden savaşlar ve iman zayıflıkları sebebiyle içki, sigara ve haksız yere yöneticilerin katledilmesini doğurmuştur.

İkincisi: Yabancılara Verilen İmtiyazlar: Fransız, İngiliz, Arnavut ve Hollandalılara verilen imtiyazlar, devleti millî, dinî ve ırkçı isyan ruhu taşıyan ayaklanmaların hedefi haline getirmiş, misyonerlik faaliyetleriyle insanları dinlerinden döndürüp Hıristiyanlaştırma politikası da bunun peşinden gelmiştir.

ÜÇÜNCÜ KISIM: ÜÇÜNCÜ DÖNEM KRONOLOJİSİ-ZAYIFLAMA DÖNEMİ:

Bu dönem dört halife dönemini kapsar. İki asır hükmetmişlerdir.

Dönemin Güçlü Yönleri

1. Halifeler: Çoğunluğu alim, edip ve cesur birer mücahit olan her bir Osmanlı Halifesi ulemanın dizleri dibinde yetişmiş, iman ve takva terbiyesinden geçmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e muhabbet taşıyan bu Padişahlar üç dili iyi konuşuyor, hat sanatına iyi derecede vakıflar, aynı zamanda savaşlarda vezir ve ulema ile birlikte orduya bizzat ön saflarda komutanlık etmiştir. Osmanlı devletinin ikinci kurucusu diye isimlendirilen Bağdat fatihi 4. Murad, 11 yaşında tahta çıkmış, ciddi disipliniyle isyancı ve düşmanlarını ıslah ederek, zor savaşları kazanmış, boş bir vaziyette teslim aldığı Osmanlı hazinesini tamamen doldurmuş ve 17 sene padişahlık yapmıştır.

Sultan Dördüncü Mehmed, 7 yaşında tahta çıkarak 34 sene padişahlık yapmıştır. Ordulara bizzat komutanlık yaparak isyan hareketlerini büyük azmiyle bastırmıştır. Rusya, Macaristan, Almanya

ve Avusturya gibi büyük devletlerle savaşmış, Viyana'yı kuşatmış, Girit ve Makedonya'yı almıştır. Küçük yaşta tahta geçen bu yetenekli Sultanları destekleyen basiret sahibi vezir ve yöneticilerin önemli rolü büyüktür.

Döneminde önemli ıslah haraketleri yapılmıştır.

İçki ve sigara yasaklanmış, kötülükler men edilmiştir. Bu dönemin ilk zamanlarında Kabe-i Muazzama'nın binası yenilendi. Yabancılara imtiyaz hakkının yenilenmesi reddedilerek ordu yeniçerilerden defalarca temizlenmiştir. Bu girişimlerin birçoğu bilim, eğitim, ticaret, ziraat, sanayi ve mühendislik alanında geniş ıslahatlar şeklinde olmuştur.

2. Ordu: Peşpeşe yapılan savaşlar zor ve hazırlıksız bir şekilde yapılıyordu. Bazı halifelerin döneminde bu savaşlar birçok büyük devlete karşı topluca veya münferit olarak yapılmış ve kesin galibiyetler elde edilmiştir. Birçok Avrupa devleti vergi ödemeye mahkum edilmiş, Viyana kuşatılmış, Rusya ordusu yok olma ihtimaliyle karşı karşıya gelmişti. Ayrıca Osmanlı Devleti, Safevi ve birçok Balkan ülkesini kuşatmış, deniz savaşlarında galibiyetler elde etmiştir.

DÖNEMİN ZAYIF YÖNLERİ

1. Gerilemenin iki asrı boyunca devam eden yeniçeri ordusunun isyanları: Halife ve sadrazamlar tarafından defalarca cezalandırmalarına rağmen halife ve sadrazamların katlinde payları olmuş, yönetime karşı isyan ve ihanet hareketleri ortaya çıkmıştır. Halifelerin koyduğu içki ve sigara yasağına rağmen bu emri çiğnemişler, aralarında içki ve sigara yayılmıştır.

2. Kara ve deniz savaşları: Deniz savaşlarının çoğunda zafer elde edilse de Osmanlı Devleti Balkanlardaki topraklarının birçoğunu kaybetmiştir. Safeviler Osmanlılardan topraklarını geri almıştır.

3. Fransızlardan sonra İngilizler Mısır'ı işgal etmiştir.

4. Büyük ülkelere verilen imtiyazlar, Avrupa'nın sürekli müdahalesi, misyonerlik faaliyetleri ve masonların İslamiyeti kötüleyerek İslam dinini karalamaları üzerine ülkelerde fesat yayılmış ve iç fitne ayaklanmıştır.

5. Bilimsel ilerleme, eğitim, sanayi ve silaha verilen önemin duraklama döneminde iki asır boyunca geri kalması yıkılma dönemini hızlandırmıştır.

DÖRDÜNCÜ KISIM: YIKILMA DÖNEMİ SULTANLARI KRONOLOJİSİ "HASTA ADAM"

Bu dönemde 9 Halife bir asırdan fazla padişahlık yapmışlardır.

Bu dönemi dört farklı odak temsil eder:

1- Dört Zayıf Halife: İlki bir sene hükmetmiş, sonra öldürülmüştür. Diğer üç Padişah salih kimseler olsa da masonlar ve Batı ülkeleri tarafından kontrol edildiği için yönetimde herhangi bir yetkileri olmamıştır.

2- Halife Beşinci Murad: Aklî melekesini kaybetmiştir. Mason olduğu iddia edilir.

3- İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Halifeler: Bu halifeler döneminde Osmanlı devleti Batı'ya yönelerek Batı sanayisinden istifade etmiş, orduyu yeni silahlarla donatarak ilerlemeler katetmiş, Osmanlı donanması dünyanın ikinci donanması seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca şehirlere telgraf hatları çekilmiş, hastahane, okul ve kütüphaneler kurularak yol ve köprüler yaptırılmıştır. Ticaret, ziraat ve sanayi ilerletilmiş, Yeniçeri ocağı tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Her ne kadar Osmanlı Devleti ile Avrupalı düşmanları arasındaki savaşlar ve Batılılaşma çalışmaları devam etmişse de İslamî görüntüye çok önem verilmiştir. Öyle ki Mescid-i Nebevi'nin binası, yeşil kubbe, minareler, Mescid-i Aksa yenilenmiş, camiler çoğaltılmıştır. Sadece İstanbul'daki camilerin sayısı bine, Osmanlı'da ve İslam aleminde on binlere ulaşmıştır.

Dördüncü eksen ise, Hilafet tarihinde halife ve sultanlar zincirinde 34. olan 6. Halife, İkinci Abdülhamid Han›dır. Onun döneminin tahlili ileride gelecek.

YIKILMA EMARELERİ:

• Rasûlullah (s.a.v.)'in buyurduğu gibi *"Yiyicilerin* (oburların), *tabaklarına üşüşmeleri gibi ümmetlerin* (diğer milletlerin) *sizin* üzerinize üşüşmeleri yakındır)."[1]

Küfür devletleri İslam devletlerine saldırmışlardır.

• İngiltere, Süveyş kanalının açılması ve hilafetin zayıflamasından faydalanarak doğrudan hilafet işlerine müdahale etmiştir.

• Osmanlı, Kuzey Afrika, Mısır ve Yunanistan'ı kaybettikten sonra Birinci Dünya Savaşı ile de topraklarını ve her şeyini kaybetti.

• **Misyonerlik faaliyetlerinin çoğalması, Şam ve Mısır'da Fransız ve Amerikan okullarının artması,** milliyetçi ve ırkçı isyan hareketlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

ZEKİ, DİNDAR VE AZİMLİ HALİFE PADİŞAH İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN:

O, İslam ve Osmanlı tarihinde nadir bulunan bir kişiliğe sahiptir. Bismark, 2. Abdulhamid'in zekası için "Dünyada 100 gram akıl varsa bunun 90 gramı Abdulhamid'de, 5 gramı bende, kalan 5 gramı da diğer dünya siyasetçilerindedir" demiştir.

Döneminin en takva ulemasının elinde yetişmiştir. Allah vergisi bir zeka, hikmet, siyaset, ahlak ve merhamete sahipti. Padişahlığı döneminde hiç kimsenin idamına hükmetmemiş, aksine kendisinin katline ve yönetimine kasteden komploculara bile affetmiştir. Hıristiyanlara ve özellikle Ermenilere karşı müsamahakardı. Kendisine karşı kurdukları komplolara rağmen, orduya onlardan vezir ve sadrazamlar tayin etmiştir.

1 Hadisin kaynağı daha önce geçti.

Osmanlı Ordusunu farklı ve çeşitli silahlar ile donatarak, **dünyevî yaşamı kolaylaştırmak için Batı medeniyetinin teknolojisinden istifade etmiş, kötü taraflarına** karşı engelleyici bir set çekmiştir.

Tahta çıktığı dönemde Rusya ve Yunanistan'a karşı savaşlar yapılmış, ilk etapta zaferler kazansa da daha sonra ağır yenilgiye uğramış ve saltanatı boyunca hilafeti bitkin düşürecek iki antlaşmaya boyun eğmek zorunda kalmıştır.

İç ıslahata büyük önem vererek iki buçuk milyar altın lira borçla aldığı hazinenin borcunu en asgari seviyeye indirmiştir. Her alanda modern icatlara önem vermiş, devlet içi ve dışındaki Müslümanları bir safta toplamak için İslam Birliğini kurmuştur. Heyetler ve karşılıklı ziyaretlerle Japonya'yı İslam'a davet etti. Bütün sufi tarikatları, şeyhleri ve milliyetçi akımları tek bir çatı altında topladı, dönemin güçlü istihbarat teşkilatını kurdu. Yahudiler ve onların Filistin üzerindeki komplolarına karşı caydırıcı bir engel koyduğu için tahtından indirilmiştir.

Onun döneminde Batılıların desteği ile İslam Aleminin anahtarlarını kötüye kullanan birçok tehlikeli batınî fırka ortaya çıkmıştır. İran'da ve Hindistan'da Bayiyye, Behaiyye, Kadıyaniyye, İsmailiyye ve Behra, Arap ülkelerinden -özellikle Şam'da- Nasiriyye ve Dürzilik, Arap ve Ermenilerden bağımsızlığa çağıran milliyetçi akımlar İslam hilafetine karşı İslam'a düşman olan Batı devletleriyle beraber çalışmışlardır. Ona karşı en tehlikeli komplolar mason locaları ve büyük Avrupa devletlerinden gelmiştir.

Kendisine ve devletine karşı cüretkar bir şekilde düşmanlık besleyen ve affedilmeyi asla hak etmeyenlere karşı sınırsız ve geniş merhamet göstermesinden başka kötü bir tarafı yoktur. Bunlardan en tehlikelisi ise onu tahttan indiren orduya karşı intikam almaması olmuştur. Tek bir işaretle onları bastırma kudreti elinde olmasına rağmen tahtı için Müslüman kanı akıtmayı reddetmiştir. Allah ona rahmet etsin ve sevabını eksiksiz versin.

İkinci Bölüm

BİRİNCİ ASIR (BÜYÜME, YÜKSELME VE HAKİMİYET DÖNEMİ)

(H. 699-974) (275 YIL)

1. SULTAN OSMAN GAZİ

41 yaşında padişah oldu, 27 sene hüküme sürdü.

Kişiliği:

İçinde Kur'an-ı Kerim bulunan bir odada Kur'an-ı Kerim'e saygısından dolayı uyumamıştır. Bu sebeple evin sahibi onu kızı ile evlendirmiştir.

Meziyetleri:

Dindarlığı ve Rabbine Teveccühü:

Dinine olan ihlası, samimiyeti ve doğruluğundan ötürü kendisine muhabbet besleyen birçok Hristiyan komutanın İslam'a girmesine sebep olmuştur. Savaş esnasında saf değiştirerek onun ordusuna katılmışlardır. Yeniçeri ocağının temeli buradan gelir.

Oğluna **öğüdü olan vasiyeti** tarihin en mükemmel vasiyetlerindendir. (Allah'ın men ettiği herhangi bir işle meşgul olmamasını vasiyet ederek "Biz dünya makamı için değil, bilakis tevhid kelimesini yaymak için sürekli cihadı isteriz. Halk bizlere emanettir.")

Takvası: Vefatından sonra geriye bıraktığı mirası, hesap edildiğinde görülür ki, bir askerin servetiyle eşitti.

Sözlerine bağlılığı: Ordusu ile Ulubat kalesine giden köprünün üzerinden geçmeyeceğine dair Bizans'a söz verdiği için hem kendisi hem de sonrakiler bu söze sadık kaldılar.

Yönetimdeki adaleti: Müslümanlara karşı savaşan Hristiyan bir komutanı yönetimi altına alınca, komutan, halkı ile beraber Müslüman oldu.

Cihattaki Gelişmeler:

• Cihat için yaratılan bu komutan, komuta ettiği ordusu ile onlarca kaleyi fethederek Marmara'ya ulaşmış, Kostantiniyye **önlerine kadar ilerlemiştir.**

• Selçuklu devletini, yeni kurup inşa ettiği devletin sınırlarının **içine ilhak etmiştir.**

• Devletinin **sınırları** onun döneminde 16.000 km^2ye ulaşmıştır.

• Yılmadan cihada devam ettiği için "Gazi" unvanı almıştır. Kostantiniyye'nin fethine muvaffak olan yeniçeri ocağının tohumlarını o atmıştır.

Medeniyetteki Gelişmeler:

Kurmuş olduğu Şura meclisinin güvenilir komutanlardan oluşmasını tavsiye etti.

2. SULTAN ORHAN

45 yaşında padişah oldu, 33 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

Dine bağlılığı ve takvası:

Babasının kendisine tavsiye ettiği hikmetli vasiyetine sımsıkı bağlı kaldı.

Onları İslam'a davet için Avrupa'ya birçok insan göndermiştir.

Meziyetleri:

Cihattaki Gelişmeler:

• "Gazi" ve "Şehit" unvanı almıştır. Sancağında kırmızı hilal ve altında Ali (r.a.)'ın Zülfikar kılıcı vardır.

• 235 sene hükmetmiş olan Selçuklu devletini kendi topraklarına ilhak etmiştir.

• Onlarca kaleye rağmen İzmit, Bursa, İznik, Ankara, Dardanel ve Gelibolu kalelerini fethedip Çanakkale kalesini inşa ederek Avrupa kıtasına geçmiştir.

• Devletinin sınırlarını 90.000 km^2'ye ulaştırarak, komutanlık ettiği ordusu ile Kostantiniyye'yi alma girişimlerinde bulunmuş, **Balkanlara sefer düzenlemiştir.**

Medeniyetteki Gelişmeler:

İlk defa "Sultan" unvanını kullanan, ismiyle ilk kez para bastıran Osmanlı padişahıdır. **İlk Osmanlı medresesini kurarak,** her şehirde mektep ve medreseler inşa ettirerek Kur'an-ı Kerim'in hıfzına önem vermiştir. Modern ve İslamî ilimlere önem vererek, devletini ilmî, askerî ve güvenlik bakımından geliştirmek maksadıyla yirmi seneyi savaşsız geçirmiştir.

3. SULTAN BİRİNCİ MURAD

35 yaşında Padişah oldu, 30 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

Dine bağlılığı ve takvası: Halkı tarafından çok sevilen, maneviyatı yüksek olan ve ilme, ulemaya ve cihada tutkun bir padişahtır.

Cihatta ilerleyişi: Bizans'ın Avrupa sınırlarındaki en sağlam kalesi olan Edirne şehrini fethetmiştir.

Balkanlarda 100.000 kişilik Macar ordusunu yenmiştir.

Üç devletin ortaklaşa meydana getirdiği 60.000 kişilik orduyu Kosova savaşında hezimete uğratıp Bulgaristan ve Sırbistan'ı

egemenliği altına alarak devletinin sınırlarını Romanya ve Macaristan'dan Arnavutluk'a, Adriyatik denizine kadar ulaştırmıştır.

Savaşlarda orduya bizzat komutanlık yapmış, Balkanlarda ve yaptığı bütün savaşlarda muzaffer olmuş, katıldığı 37 savaştan sonra şehid olarak devletinin sınırlarını 500.000 km^2ye ulaştırmıştır.

Medeniyetteki Gelişmeler:

Camii ve tekkeler inşa etmiştir.

4. SULTAN YILDIRIM BAYEZİD

29 yaşında Padişah oldu ve 15 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

Takvalı, dinine bağlı, mücahit, davetçi ve cesur bir padişahtı.

Meziyetleri:

Cihattaki Gelişmeler:

Ordunun eğitimine ve kapsamlı bir şekilde silahlandırılmasına önem verdi.

Anadolu'da Bizans'tan kalan imaretlere sahip çıktı.

"Rum Sultanı" unvanını aldı. Kahire'de bulunan Abbasi halifesi bunu ikrar etti.

Cihada çıktığı Edirne şehrini topraklarına katarak orayı Osmanlının başkenti yaptı.

Bizans'ı 7 ayda iki kere muhasara ederek onlardan vergi aldı. Bizans'ı teslim alma girişimleri olsa da Timur'un ordusu karşısında **gafil avlanıp hezimete uğrayarak mağlub oldu.** Ve esaret hayatındayken üzüntüden vefat etti.

Papa'nın önderliğinde **tüm Avrupa** haçlı devletlerinin ortak meydana getirdiği orduyla yapılan en önemli savaşlardan biri olan

Niğbolu (Nikopolis) Savaşını kazanarak, **Endülüs'ü kurtarmak için hazırlık** yapmıştır.

Bosna ve Romanya'yı devletinin sınırlarına katarak, babasından aldığı devletin sınırlarını 920.000 km^2ye ulaştırmıştır.

Timur, Bayezid'in çocukları arasında fitne ve fesat çıkarmıştır.

5. SULTAN ÇELEBİ MEHMED

24 yaşında padişah oldu, 8 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

İkinci kurucu liderdir.

Dindar ve takva sahibi olan bu Sultan, Mekke emîrine hediyeler, oranın ve Medine'nin fakir halkına sadakalar göndermiştir. Vasiyeti, tarihteki en hikmetli vasiyetlerden biridir.

Meziyetleri:

Cihattaki Gelişmeler:

• Osmanlı ordusunun Timur'a yenilmesinden sonra meydana gelen 11 yıllık karışıklığı çözüme kavuşturmak için yoğun çaba ve gayret sarfetmiştir.

• Kendisine karşı Avrupa'da isyan eden kardeşi Süleyman'ı Edirne'de, Asya kıtasında isyan eden kardeşi İsa'yı Bursa'da öldürttü.

• Asya ve Avrupa'da meydana gelen fitneyi bastırdı. Bu isyanlardan biri olan Şeyh Bedrettin Deccal'e karşı savaşı kazanıp onu esir ettikten belirli bir süre sonra onu idam ettirmiştir.

• Venedik ve Bizans ile barış yapmak zorunda kalmıştır.

• 24 savaşa bizatihi komutanlık yaparak 40 yara almıştır.

• Devletin sınırları 550.000 km^2ye ulaşmıştır.

6. SULTAN İKİNCİ MURAD

19 yaşında padişah oldu, 30 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Merhametli, **mücahit, adil ve edip olan bu Padişah, yönetim ve takva hususunda** zamanının en iyi hükümdarıdır.

• Yönetimde takva sahibiydi. Oğlu Muhammed Fatih, 14 yaşındayken tahttan onun adına feragat etmiştir. Yönetiminin 14. yılında oğlu 19 yaşındayken ikinci defa tahttan feragat etmiştir.

• "Hadi Allah'ı zikredelim. Zira Biz bu dünyada kalıcı değiliz" düsturu, onun şiarlarındandır.

Meziyetleri:

Cihattaki Gelişmeler:

• Kendisine komplo kuran amcasını ve kardeşini öldürtmüştür.

• Romanya'da **Sırbistan, Yunanistan ve Eflak'ı fethedip Macaristan'ı büyük bir hezimete uğratmış,** Arnavutluk'un güneyini topraklarına katmıştır.

• Kosova mevkiinde Macarlara karşı 4 gün süren tarihin en çetin savaşlarından birini yaparak galip gelmiş, esir aldığı askerleri de serbest bırakmıştır.

• Ordulara bizzat komutanlık etmiştir.

• İki defa isyan hareketine kalkışan yeniçeri ocağının isyanlarını bastırmıştır.

• Devletinin **sınırlarını 900.000 km^{2}ye ulaştırmıştır.**

Medeniyetteki Gelişmeler:

İlim ve ulemaya önem vermiş, Meşhur Edirne Camiini ve yine Edirne'de Muradiye Camiini inşa etmiştir.

7. SULTAN MEHMED FATİH:

19 yaşında padişah oldu, 30 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

Dindarlığı ve Takvası:

• İki büyük ve meşhur alimin terbiyesinde yetişmiştir.

• **Kur'an-ı Kerim'i, hadis-i şerifi ve fıkıh** ilmini öğrenmiştir.

• Rabbine karşı tevazu sahibi ve cihatta ihlaslıydı.

• Son derece zeki olan Sultan Fatih yedi dili ileri derece biliyordu. Arapça, Türkçe, Farsça, Latince, İbranice, Yunanca... Ayrıca sair dinî ve medenî ilimler...

Cesareti: Sabırlı, kararlı ve vakarlı kişiliğinin yanında kuvvetli bir bedene sahipti. Çocuk yaşında babası ile birlikte savaşlara katılmıştır.

Adaleti: "Adalet mülkün esasıdır" sözü onun şiarı olmuştur. **Özellikle ehl-i zimmete karşı. Çünkü Nebi (s.a.v.)'in *"Sizin lehinize olan bizim lehimize, sizin aleyhinize olan bizim aleyhimizedir"* sözüne imtisalen onları hukukî işlemlerde eşit tutmuştur.** Bir adam, kadıya karşı haddini aşınca Sultan hükme ve hakime saygısızlığından dolayı katlini emretmiş, daha sonra onu kalın bir odunla dövmüştür. Bu sebeple bu şahıs 4 ay hasta yatmıştır. Daha sonra vezir olmuştur. Bu adam Davut Paşa'dır.

Oğlu Bayezid'e yaptığı ender vasiyeti: Bu vasiyette oğluna; adaleti, barışı, merhameti ve fethedilen beldelerde İslam'ın yayılmasını tavsiye etmiştir. Bu, gerçekleşmesi gereken en önemli hedeftir. Bidat ve fesattan kaçınmayı, malları muhtaçlara ve hak edenlere vermeyi vasiyet etmiş, şeriat ve hükümlerine muhalefetten kaçınmak devletin ve ulemanın kuvvesindedir. Çünkü bu, yönetimin ve yaşamın amacıdır. İsraftan kaçın, **çünkü bunda helak vardır.**

Meziyetleri:

Cihattaki Gelişmeler:

• Devletin sınırlarını 2.214.000 km^{2}ye ulaştırdı. Bu, kendisinden **öncekinin iki buçuk katına tekabül eder.**

• Karadeniz ve Akdeniz'de en kuvvetli donanmayı inşa etmiştir.

• Ordunun eğitimini Avrupa'dan getirttiği gelişmiş silahlar ve -özellikle- toplarla kuvvetlendirmiştir. Ordusu "Allah'ın ordusu" diye isimlendirilmiştir.

• Fetihleri Moskova'ya ulaşmıştır. Kırım ve Balkanları almış, Romanya ve Arnavutluk'u fethetmiş, Bosna-Hersek'i geri almıştır.

• Rum ve Trabzon İmparatorluklarını, 4 krallık ve 11 emîrliği yıkmış, 200 belde işgal etmiştir.

• Münferiden ya da toplu olarak 25 Avrupa devleti ile savaşmış, 25 savaşta orduyu bizzat komuta etmiş ve tamamında muzaffer olmuştur.

• Subaylar, doktorlar, mühendisler, alimler ve askerî komutanların yetiştirilmesi için **okullar kurmuştur.**

• Endülüs'ü kurtarmaya ya da Rasulullah (s.a.v.)'in dünyanın sonunda (kıyamete yakın zamanda) fethedileceğini haber verdiği Roma'nın fethine hazırlık için İtalya'n**ın güneyini ve Sicilya'yı feth**etti.

• Nereye gidileceği meçhul olan büyük bir savaş için hazırlık yaparken, yüce ordusunun içinde vefat etti. Bu, Endülüs'e ulaşarak Hıristiyanlara karşı Müslümanlara yardım etmek için **İtalya'yı ele geçirme girişimiydi.**

• Kendisine karşı tertib edilen 14 komplodan sağ kurtuldu.

Rasulullah (s.a.v.)'in müjdesini gerçekleştirmek için Kostantiniyye'yi fethetti. Dünyanın en korunaklı ve en güzel şehriydi. Onun fethi bir tarih harikasıdır! Orayı, fetihten önce iki sene hazırlık yaparak 22 yaşındayken, yaklaşık 54 gün süren bir muhasaradan sonra fethetti.

Halkından hiç kimseye eza etmedi, ganimetleri sahiplerine iade etti. Orada halka en iyi hizmetleri sundu. Kostantiniyye, 205.000 mücahit (15.000'i yeniçeri), modern toplar ve sultan topu, mancınıklar, surlara dayanan merdivenler, kaleler, tüneller, deniz donanması ve karadan yürütülen gemilerle fethedildi. Şehir halkına, fetihten sonra kendi nefsini koruduğu gibi onları koruyacağına dair söz verdi. Onlar ve kendi askerleri için verdiği ziyafette bizzat hizmet etti. Hiç kimse dinini terk etmeye mecbur edilmedi. Kostantiniyye, 470 sene İslam Hilafetinin başkenti olarak "İslambol" ismiyle devam etti.

Gemileri tepelerin üzerinden yürütüp Haliç'e geçirerek bu fethi hızlandırdı.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Günümüzde müze olarak kullanılan Topkapı Sarayı ile birlikte başka büyük saraylar, ek binalar, **öğrenciler için medreseler ve sayıları binleri bulan mescitler inşa ettirmiştir.**

• Fatih Camiinin yanına, senenin her günü eğitimi devam eden 8 tane medrese, kütüphane ve fatih külliyesini yaptırmıştır. Günümüzde bu külliyede üniversite öğrencilerinin barınma ve eğitim hizmetleri hâlâ devam etmektedir.

• Döneminde Ebu Eyyub el-Ensari'nin medfun bulunduğu kabrininin yerini keşfedip yanına bir cami inşa ettirmiştir.

• Fatih Camiinin yanında kamu daireleri inşa ettirmiş, Devletin genelinde fakirlik ve ümmiliği bitirmiş, kütüphaneler ve sene boyunca hizmet veren eğitim merkezlerinin açılmasına özen göstermiştir.

• Uygulamalı İslamî ilimlere, dönemindeki gelişmiş modern bilimlere ve askerî ilimlere özen göstermiştir.

• Ticaret, sanayi ve tıbba, hastaneler, büyük çarşılar ve hamamlar yapmaya, şehir planlamasına, halkın refahı ve azınlıkların eşitliğine, genel olarak Hristiyan rahiplere ve papazlara ikram etmeye ehemmiyet vermiştir.

• Devleti büyük ve küçük eyaletlere ayırıp sorumlular tahsis ederek, cihat zamanında asker ihiyacının giderilmesi için askerî birlikler bulundurtmuştur.

• İstanbul'daki 8 tane kiliseyi Hristiyanlardan satın alarak camiye çevirmiştir.

• Herkes mezheb, ırk, dil ve milliyet ayırımı yazılmaksızın sadece "Müslüman" yazılan hüviyet belgesine sahipti.

• Devlet genelindeki Hristiyan halkın taleplerinin kendisine ulaştırılması için papaz ve patriklere izin belgesi çıkarıp görevlendirse de onlar kendisine ve Müslümanlara teşekkür ederek bu isteği kabul etmediler.

• Kitap ve sünnet esasına dayalı devlet anayasasını meşrulaştırıp "kanunname" diye isimlendirmiştir.

• Muhtemelen Yahudilikten dönme **olan Müslüman doktoru Yakup t**arafından zehirlenerek **vefat etti (Allah ona rahmet etsin).**

8. SULTAN İKİNCİ BAYEZİD

34 yaşında padişah olmuş, 31 sene hüküm sürmüştür.

Kişiliği:

Dindarlığı ve Takvası:

• Savaş meydanlarından topladığı topraktan yastık yaparak, vefatında kabrinde başının altına konmasını vasiyet etmiştir.

• Takvasından ötürü "veli" lakabını almıştır.

• Ramazanın son on gününde itikafa girerdi.

• Vefatında İslam dünyasının çoğunda özellikle Mısır'da cenaze namazı kılınmıştır.

Yetenekleri:

• Hat sanatında neredeyse hattatların üstadı Mevlana Hamdullah'ın derecesine ulaşmıştır.

• Son derece cesur olan bu Padişah, edebiyatçılara, ulemaya ve şairlere yakınlığı ile bilinirdi.

Meziyetleri:

Cihattaki Gelişmeler:

• Devletinin sınırlarını 2.375.000 km^2ye ulaştırmıştır.

• Kardeşi Cem, Sultan'dan, Avrupa tarafını kendisine tahsis etmesi için ısrar edip 14 sene süren isyan hareketi başlatmıştır. Papa'nın Cem'i zehirleyip bedenini ölü olarak teslim etmesiyle bu isyan son buldu.

• Gırnata'y**ı kurtarmak için yardım için çalışmış, insanları cihada teşvik etmiştir.** Bu yardım çabaları İspanyalılar tarafından son derece vahşi ve katı bir şekilde bastırılınca Sultan Bayezid, İspanyalıların bu tutumundan dolayı Müslümanlara yapılan katı muamelenin mislinin Hıristiyanlara yapılacağına dair onları tehdit etti. Onun zamanında Gırnata teslim oldu ve teftiş mahkemeleri kuruldu.

• Venedik donanmasına karşı muzaffer olunca bu donanmaya el koyup diğerlerini de aldı. Varşova'ya ilerledi. Belgrat'ı muhasara etti. Avrupa'da birçok kaleyi fethetti.

• Kendisine karşı ittifak eden Papa, Fransa ve İspanya donanmaları ile barış antlaşması yaptı.

• Şahkulu isyanını bastırdı.

• Mısır'da Memlüklerle savaşarak, padişahlığının son dönemlerinde Şam sınırında (m. 1512) barışı tercih etti.

• Tebriz'i alıp İran, Irak ve Şam'ın tamamına sahip oldu.

• Savaşları bizzat kendisi komuta etti.

• Rusya ve birçok Avrupa Devleti ile barış antlaşması imzalamış, savaştan uzak durmayı tercih etmiştir.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Cami inşaası, dönemindeki iç sorunların ıslahı, eğitim ve öğretime önem veren barışçı bir kişiliğe sahipti.

• İstanbul'da meydana gelen büyük depremin hasarlarını onarmıştır.

9. HALİFE PADİŞAH YAVUZ SELİM

46 yaşında padişah oldu, 8 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Takva sahibi bir padişahtır. "Mekke ve Medine'nin hadimi" unvanını almıştır.

• Mücahit, cesur ve kararlı kişiliğinden dolayı Yavuz lakabını almıştır.

• Memlük devletini yıktıktan sonra halife III. Mütevekkil'in onun lehine hilafetten feragat ederek Ayasofya camiinde minberde Yavuz'a biat etmesi üzerine "Halife" unvanını almıştır. Halife ünvanı Osmanlıya Yavuz Sultan Selim ile birlikte taşınmıştır.

• Son derece mütevazı ve zühd sahibidir. Çoğu zaman, tahta bir tabak içinde tek çeşit yemek yerdi.

Meziyetleri:

Cihattaki Gelişmeler:

• Döneminde Batı'daki ilerleyiş durdu. Doğu'ya, özellikle Arap ülkelerine yöneldi.

• Safevi lideri Şah İsmail ile h. 920 yılında Çaldıran Ovası'nda yaklaşık 12 saat süren tarihin çetin savaşlarından biri olan Çaldıran

zaferini kazanarak ikinci kez başkent Tebriz'i fethedip Şah İsmail'in eşini esir alan Sultan, İran, Irak, Kürdistan, Kafkasya ve Anadolu'nun doğu ve güneydoğusuna hakim oldu. Şah İsmail savaştan kaçıp Osmanlılara karşı Portekizlilerle ittifak kurdu.

• Ordunun silahlandırılmasına ve hareketli toplar kullanmaya önem verdi.

• Halep önlerinde Mercidabık'ta, Mısır-Ridaniye'de yapılan iki büyük savaşta Şam ve Mısır'da Memlükleri hezimete uğratarak Kahire'yi teslim aldı. Kendi ismine "Sultan" ve "Halife" olarak para bastırdı.

• Memlük devletini kendi topraklarına kattı.

• Somali ve Kenya limanlarını -Mogadişu ve Mumbasa- Portekizlilerden alarak Kızıl Deniz'in güneyindeki Eritre'de bulunan limanları özgürleştirdi.

• Basra Körfezi, Kızıl Deniz, Arap denizi ve Hind sahillerinin önüne kadar gelen Portekiz donanmasına karşı koydu. (Hindistan'ın batısında bulunan Diyu adasında Osmanlılar ve Portekizliler arasında sürekli savaşlar meydana geliyordu).

• Hicaz ve Yemen'i özgürlüğüne kavuşturdu.

• Devletinin sınırları 6.557.000 km^2ye ulaştı. 4 senede yaptığı fetihlerle sınırları, babasının zamanının üç katına çıkardı.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Mekke'de bulunan Harem-i şerifin tahrip edilmiş eski halini yıkarak en mahir mühendis ve ustalar tarafından yeniden inşa ettirdi.

• Bütün mukaddes emanetleri İstanbul'a taşıdı.

10. HALİFE PADİŞAH KANUNİ SÜLEYMAN

26 yaşında padişah oldu, 46 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği:

Sakin, cesur, vakarlı, heybetli, kararlı, şair ve edebiyatçıdır.

Kanuni sultan Süleyman'ın dönemi, Abbasi Devletindeki Harun Reşit dönemi gibi Osmanlının altın çağıdır.

Meziyetleri:

Cihattaki Gelişmeler:

• Onun yönetimdeki dirayetli kararlılığı, süregelen cihadın gidişatını aksatmadı.

• **Üç kıta**ya ulaşan onlarca askerî seferin, 13'üne bizzat komuta etmiş ve muzaffer olmuştur.

• Avusturya'yı kuşatıp Belgrat, Rodos ve Macaristan'ı fethetti. Bağdat'ı, İran'ın bir kısmını, Azerbaycan ve Kafkas bölgelerinde kalan kısımları fethetti.

• Viyana'yı muhasara ederek top ateşine tuttu.

• İmparatorluğun alanı 14.900.000 km^2ye, yani babasının zamanındaki alanın iki katından fazlasına çıktı. Asya'da 15, Avrupa'da 20 ve Afrika'da 10 devleti içine alacak genişliğe ulaştı.

• Kara ordusu ve deniz donanmasının eğitim ve gelişimi için askerî silah üretimine önem verdi.

• Macaristan ile tarihin en çetin savaşlarından birini yaparak Polonya, Ukrayna, Romanya, Yunanistan ve Girit'e karşı muzaffer oldu.

• Yönetimdeki stratejisi ve askerî dehası ile, ittifak kurup kendisine karşı bir araya gelen düşmanlarını dağıtan güçlü bir siyasetçidir.

• Safevilerin başkentlerini üçüncü kez fethederek onlara karşı muzaffer olmuştur.

• Şam valisi Gazali isyanı, Mısır valisi Ahmet Paşa isyanı, Baba Zünnun isyanı ve şii Kalenderoğlu isyanı gibi dört önemli isyanı bastırmıştır.

• Denizlerde üç denizin tartışmasız hakimi olmuştur.

• Endülüs'teki Müslümanlara yardım ulaştırmak için büyük çaba sarf etmiş, Haçlılarla büyük çatışmalara girerek Cezayir ve Tunus'u fethetme girişimlerinde bulunmuştur.

OLUMSUZLUKLAR:

• Fransa ile antlaşma yaparak Doğu'ya girmelerinin kapısını onlara açmıştır.

• Yahudi asıllı Müslüman eşi Roksalana ömrünün son günlerinde ona sıkıntılar çıkarmıştır.

Detaylar:

• Onun döneminde Martin Luther öncülüğünde Papa ve Katoliklere karşı Protestan mezhebi ortaya çıktı. Hıristiyanlar iki parçaya bölündü. İki mezhep arasında meydana gelen çatışmalarda milyonlarca insan öldürülünce Avrupa Devletleri siyasî ve askerî olarak bölünmüştür.

Üçüncü Bölüm

İKİNCİ DÖNEM: DURAKLAMA DÖNEMİ SULTANLARI KRONOLOJİSİ

(H. 974-1026) (51 YIL)

1. HALİFE PADİŞAH İKİNCİ SELİM

42 yaşında Padişah oldu, 8 sene hüküm sürdü.

Kişiliği: Dindar, cihat hususunda sert ve kararlı bir padişahtır.

Cihattaki Gelişmeler:

• Ordunun ve deniz donanmasının geliştirilmesine önem verdi.

• Vergi ödemeye devam eden Avusturya ile barış antlaşması yaptı.

• Endonezya için deniz seferi tertibleyip, Portekizlilere karşı Hindistan'daki Müslümanlara yardım etti.

• Karadeniz'i Osmanlının egemenliği altına aldı.

• İnebahtı deniz savaşında kaybedilen eski donanmanın yerine daha görkemli bir donanma inşa ederek Akdeniz'de üstünlük sağladı.

• Babasından sonra Cezayir ve Tunus'u hakimiyetine alarak Kıbrıs'ı fethetti.

• Emri altındaki komutanları ile birlikte şiddetli savaşlardan sonra Yemen'i fethederek Kızıl Deniz ve Arap Denizini egemenliği altına aldı.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Çeşitli mektep ve medreseler açarak, ziraat, ticaret ve gelişmiş sanayiler kurarak halkının refah seviyesinin yükselmesine önem verdi.

• Mescid-i Nebevi'deki Süleyman Mihrabını restore ettirerek yeniledi.

• Haremeyn'in ve hac yolunun güvenliği sağlandı. Edirne'de Selimiye camiini yaptırdı.

Olumsuzluklar:

• Misyonerlik faaliyetlerine izin verilmesi ve Fransa'nın sürekli müdahalesi. Fransa'nın Osmanlı Devletinde, özellikle Şam'da imtiyazlara sahip olması, onun, Fransız sevgisini aşılamasına ve isyan çıkararak komplo hazırlamasına zemin hazırladı.

2. HALİFE PADİŞAH ÜÇÜNCÜ MURAD

28 yaşında Padişah oldu, 22 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği: Üç dili ileri düzeyde bilen, ordusuna karşı son derece cömert olan, ulemaya muhabbet duyan takva sahibi bir padişahtır.

Cihattaki Gelişmeler:

• Polonya, Osmanlı himayesinin altına girdi, daha sonra isyan hareketlerine başlayınca Polonya ile savaş başladı.

• Kırım ordusu Moskova üzerine yürüyerek Rusya'yı Osmanlıya vergi ödemeye boyun eğdirdi.

• Devletinin sınırlarını 19.900.000 km^2ye çıkartarak, İslam tarihi dönemindeki en geniş İslam devleti sınırlarına ulaştırdı.

• Osmanlı devleti Endülüs Müslümanlarını kurtarmak için hazırlık yapıp Mağrib sahillerine kadar ulaşsa da, Mağrib kralı Ahmet Mansur'un Osmanlı deniz kuvvetlerinin sahile yaklaşmasına mani olması, bu kurtarma girişimini engelledi.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Osmanlı halkının geneli takva sahibi, mücahit ve halifeye karşı itaatkardı. İçkiyi yasaklasa da yeniçeri askerlerinin isyanı sebebiyle bu yasağı kaldırmak zorunda kaldı.

• Safevi devletine karşı muzaffer olup başkentleri olan Tebriz'i dördüncü kez geri aldı, Hulefa-i Raşidin'e sövmelerini yasaklayıp Şah'ın amcasının oğlunu esir olarak yanına aldı.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Yeniçeri ordusu itaatsizlik ederek, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın hileli bir şekilde şehid edilmesini bahane ederek, isyan hareketlerine kalkıştı, Macarlar ve diğer devletlerle yapılan savaşlara katılmadılar.

• Orduda zayıflık baş gösterdi.

• Fransa, Venedik ve İngiltere ile beraber bazı Avrupa Devletlerine ticarî imtiyazlar verilmesi, Osmanlı devletinin içişlerine fiilî olarak müdahale etmelerine sebep oldu.

• Yahudilerin Endülüs'ten Makedonya'ya gitmelerini sağlamada sonradan Müslüman olmuş Yahudi asıllı Safiye Sultan'ın payı vardır.

• Yahudilerin Tur-i Sina'ya göç etmelerine izin verdi, daha sonra onları oradan çıkardı, oraya geri dönmelerini yasakladı.

• Üç sultan ile çağdaş olan Osmanlının en önemli sadrazam-larından Sokullu Mehmet Paşa'nın öldürülmesi.

3. HALİFE PADİŞAH ÜÇÜNCÜ MEHMED (GAZİ)

38 yaşında Padişah oldu, 8 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Rasulullah (s.a.v)'in adı zikredildiğinde ona olan saygı ve sevgisinden dolayı ayağa kalkan, gayretli, mücahit, dindar bir sultandır.

• Orduları bizzat komuta ederdi. "Gazi" ünvanı alan bu padişah, dedesi Süleyman'ın fethedemediği Ağrı Kalesi'nin fatihi diye nam salmıştır.

• Üç dili ileri derecede bilecek kadar yüksek kültüre sahipti.

• Adaletli ve yumuşak kalpliydi.

Cihattaki Gelişmeler:

• Macaristan ve Avusturya ordularına karşı muzaffer olmuştur.

• Meydana gelen bazı iç isyanları bastırmıştır.

• Safeviler ile savaşlar devam etmiştir.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Cami, okul ve umumi tesisler inşa etmeye önem vermiştir.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Osmanlı Devleti Avrupa'da birçok kale ve toprak kaybetmiştir.

4. HALİFE PADİŞAH BİRİNCİ AHMET

14 yaşında Padişah oldu, 28 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Daha önce görülmemiş bir yaşta yönetimi ele aldı.

• Dindar ve yönetimde aktif bir kişiliğe sahipti.

• Kabe'nin örtüleri Mısır yerine İstanbul'dan gönderilmeye başlandı.

• Takva sahibi ve mütevazı idi.

• İlmi ve ulemayı severdi.

• Rasulullah (s.a.v.)'e beslediği derin sevginden dolayı, Rasulullah'ın ayak izinin resmini çizerek yazdığı şiir beyitleriyle beraber tacının altına koymuş, hayatı boyunca taşımıştır. Şiirinin bir mısraı şudur: *"Ya Ahmet, durma yüzün sür kademine o gülün."*

Dönemindeki Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Ordunun donatım ve takviyesine önem verdi.

• Avusturya'da sağlam kale ve şehirleri alarak, Avusturya ve Macaristan'a karşı muzaffer olup Avusturya'ya cizye ödettirdi.

• Osmanlı donanmaları ile İspanya, İtalya ve Aziz Yuhanna arasındaki savaşlar devam etti.

• Küçük yaşta orduları bizzat yöneterek, Almanya ve Avrupa'daki müttefiklerine karşı muzaffer oldu, onlarla barış da yaptı.

• Dürzilerin, Nusayrilerin ve Hristiyanların Şam bölgesinde ortaya çıkarttığı üç büyük isyanı bastırdı.

Medeniyetteki Gelişmeler:

İstanbul'da kendi ismiyle büyük ve şaheser bir cami yaptırdı.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Devlet, Kürt Canbolat hareketi, Ankara valisi Kalenderoğlu hareketi, Lübnan'da Dürzi Fahrettin hareketi ve Nusayri hareketi gibi iç ayaklanmalarla uğraşmak zorunda kaldı.

• Akdeniz'de düşmanlarına karşı bazı deniz savaşlarında başarısız oldu.

• Fransa ve İngiltere'nin imtiyazlarının yeniledi, Hollanda'ya da imtiyazlar sağladı.

• Sigara içilmesi geniş bir kitleye yayıldı, Şeyhülislam tarafından yasaklansa da bazı ulemanın bu hususta sessiz kalması, yeniçeri askerini ve halkın bir kısmını cesaretlendirdi.

Dördüncü Bölüm

ÜÇÜNCÜ DÖNEM SULTANLARI KRONOLOJİSİ (GERİLEME DÖNEMİ)

(H. 1026-1222) (190 SENE)

1. HALİFE PADİŞAH BİRİNCİ MUSTAFA

25 yaşında Padişah oldu, birkaç ay hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Tahta geçirildiğinden 3 ay sonra zayıflığından ve aklî hastalığından dolayı azledildi, yerine beş yıl için 2. Osman getirildi. 2. Osman'ın azlinin akabinden yönetimi ikinci kez devralıp birkaç ay hükmettikten sonra 47 yaşında öldürülerek şehit edildi.

Olumsuzluklar:

• Aklî hastalığından ötürü yeniçeri ordusunun doğrudan müdahalesiyle yönetimden uzaklaştırılıp daha sonra şehid edildi.

2. HALİFE PADİŞAH İKİNCİ OSMAN

13 yaşında Padişah oldu, 5 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Genç, aktif, zeki ve güzel ahlaklı, aynı zamanda iyi bir şairdi.

• Ulema onu "İkinci Fatih" olarak benimsemiştir.

Cihattaki Gelişmeler:

• Polonya savaşında orduyu bizzat komuta etti ve muzaffer oldu.

• Yeniçeri ordusu isyan edip onu boğarak şehid ettiler.

3. HALİFE SULTAN DÖRDÜNCÜ MURAD

11 yaşında Padişah oldu, 17 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Sultan Birinci Ahmed'in oğludur. Bedenen ve devlet yönetiminde çok güçlü, dahi ve dindardı. Fitne-fesadı kökünden söküp attı.

Cihattaki Gelişmeler:

• Yeniçerilerden, amcasının katlinin intikamını aldı.

• İstihbarat ve güvenlik konusunda güçlü bir ordu hazırladı.

• Birçok isyanı bastırarak isyana katılan komutanları idam etti.

• Orduları bizzat yönetirdi. Safevilerle yaptığı savaşta Bağdat surlarını top atışları ile yıkıp fethederek Bağdat Fatih'i unvanını aldı.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Sigara ve içkiyi yasakladı.

• Bağdat fethinden sonra, savaşta tahrib edilen kısımlarını onardı.

• Boş olarak teslim aldığı Osmanlı hazinesini dolu bıraktı.

• Kabe'nin binasını yeniledi.

4. HALİFE SULTAN İBRAHİM

25 yaşında Padişah oldu, 9 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Dindar, takva sahibi ve sakin bir kişiliğe sahipti.

Cihattaki Gelişmeler:

• Ege denizindeki ticareti kendi hakimiyetinin altına almak için ülkenin her tarafındaki Venediklileri tutuklayarak kara ve deniz savaşlarında Venediklilere karşı muzaffer oldu.

• Girit'in bir bölümünü fethetti.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Kadınların yönetime müdahalesinin önüne geçti.

• Birçok fitne ve fesadı ıslah etti.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Yeniçeri ordusu ona isyan ederek onu şehid ettiler.

5. HALİFE SULTAN DÖRDÜNCÜ MEHMED

7 yaşında Padişah oldu, 39 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Kararlı ve cesurdu.

Dönemindeki Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Sadrazam orduların komutasını üstlendi. Avrupa Devletleri Osmanlıya karşı Haçlı ittifakı kurdular.

• Rusya, Avusturya ve Almanya'ya karşı muzaffer oldu. Daha sonra Almanlarla yaptığı savaşı kaybetti.

• Kanuni'nin muhasarasından sonra ikinci kez Viyana'yı kuşattı, sonra geri çekildi. Girit'i fethetti. Birden fazla savaştan sonra Polonya'yı aldı. Macaristan'ı ele geçirdi.

• Birçok Avrupa devletine karşı, çoğunda muzaffer olduğu cihat için çaba sarf etti.

• Sadrazam, Fransa'ya imtiyazların yenilenmesini reddetti. Beyt-i Mukaddes'in korunması üzerine anlaştı.

• M. 1648'de Mesih olduğunu, Yahudiliği ayağa kaldıracağını, kralların kralı olduğunu iddia eden Yahudi Sebatay Sevi fitnesini bastırıp onu ve etrafındakileri Arnavutluk'a sürdü.

Devrindeki Olumsuzluklar:

• Kırım, Osmanlı Devletinden ayrıldı. Bu, Osmanlı Devletinin Rusya'ya karşı savaşı kaybetmesine sebep oldu.

• Avusturya'ya karşı savaş kaybedildi.

• Mora'da Yunan ve Venedik gemilerine el koydu. Esine gemisi bunlardan biridir.

• O, yönetime geldiği 7 yaşından itibaren gücünü Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'nın himayesinden alıyordu.

6. SULTAN İKİNCİ SÜLEYMAN HAN

45 yaşında Padişah oldu, 4 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Yumuşak huylu, dindar, cesur, merhametli, güvenilir ve hattat bir kişidir. Birçok Mushaf yazmıştır.

• Üç dili ileri seviyede bilen yüksek kültürlü bir padişahtı.

Dönemindeki Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Saltanat dönemi, çoğunda muzaffer olduğu, toplu veya münferit olarak büyük devletlerle girdiği savaşlarla doludur.

• Daha önce Almanya'nın işgal ettiği yerleri onlardan geri aldı.

• Toplu olarak Rusya, Polonya, Almanya ve Venedik ile iki Sultan (Dördüncü Mehmet ve İkinci Süleyman) döneminde sadrazam olan Köprülü komutasında girdiği savaşlarda galip olmuştur. Daha sonra Sadrazam, Avusturya ile yapılan çetin savaşlarda şehit olmuştur.

• Gazi orduyu Avrupa'ya bırakarak vefat etti.

Medeniyetteki Gelişmeler: • Ordu içindeki fitneyi ıslah ederek barışın teminini sağladı.

• Devletin her yerindeki Hristiyanlara, özellikle Rumlara çokça ikram ederek rızalarını kazandı. Onlar Venedik'in kendilerine empoze etmeye çalıştıkları Katolik mezhebine isyan ettiler.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Balkanlarda Macaristan ve Adriyatik Denizinin batı sahillerini alan Venedik'e karşı yenilmiştir.

7. SULTAN İKİNCİ AHMED

48 yaşında Padişah oldu, 4 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Aktif, kararlı, yetenekli, üç dili ileri derecede bilen, birçok Mushaf yazan iyi bir hattattı.

• Şair ve edebiyatçıydı.

Dönemindeki Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Yönetimi sürekli savaşla/cihatla dolu olsa da bu, çatışmalardan öteye gitmemiştir.

• Avusturya, Belgrat'ı kuşatttılar, ama 10.000 askeri öldükten sonra geri çekildi.

• Venediklilere karşı muzaffer oldu.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Avusturya ve Venediklilerle girdiği bazı savaşlarda yenilgiye uğramıştır.

8. HALİFE PADİŞAH İKİNCİ MUSTAFA

31 yaşında padişah oldu, 8 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Cesur, dindar, mücahit, takva sahibi, hattat, ciddi ve kararlı bir kişiliğe sahipti.

• Halkına hizmet hususunda kuru ekmeği tercih edecek kadar fedakar ve takva sahibiydi. Şöyle derdi: Bütün gayretimi sarfeder, bela ve musibetin her türlüsüne sabrederek bizzat savaşa katılırım, fakat halkıma hizmetimi tamamlamadan savaştan geri dönmem.

Dönemindeki Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Ordulara bizzat komutanlık ederdi.

• Döneminde Almanya, Polonya, Venedik ve Ruslarla yaptığı savaşların çoğunda muzaffer olmuştur.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Ordu, süregelen büyük savaşların hezimetlerinden dolayı zayıflamıştır.

• Yeniçeri ocağı isyan edip onu tahttan indirdi. Sonra vefat etti.

9. SULTAN ÜÇÜNCÜ AHMED

36 yaşında Padişah oldu, 27 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Mücahit, cesur ve yönetimde güçlü bir iradeye sahipti.

• Edebiyatçı, şair ve hattattır.

Dönemindeki Olumlu Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Venedik donanmalarına karşı muzaffer oldu. Yunanistan'ın güneyindeki yarımadayı geri aldı, Girit'i aldı.

• Safevileri hezimete uğratarak beşinci kez başkentlerini aldı.

• Dağıstan'ı aldı.

• 200.000 asker ile Rusya'yı kuşatıp çetin bir savaş yaparak Rusya'yı fethetmek üzereyken, İngiltere'nin müdahalesi ve Edirne anlaşmasının maddeleri gereğince Rusya, Karadeniz sahillerinden geri çekilmek zorunda kaldı.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Askerî sanayiye önem verdi.

• Batı'da elçilik ve bilim merkezleri açtı.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Safeviler bazı topraklarını geri aldılar.

• Yeniçeri ordusu ayaklanarak onu azlettiler.

10. SULTAN BİRİNCİ MAHMUD

34 yaşında Padişah oldu, 24 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği: Yönetimde güçlü, eğitimli ve yüksek kültüre sahipti.

Dönemindeki Olumlu Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Silah ve top üretimini geliştirdi.

• Safevilere karşı muzaffer olup başkentlerini altıncı defa aldı.

• Rus ve Avusturya ordularının ilerleyişini durdurarak Sırplara karşı muzaffer olup şehir ve başkentlerini geri aldı.

• Devletin sınırları 15.538.000 km^2 idi.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• İstanbul'da yıkıcı depremden hasar gören yerlerin masraflarını karşıladı.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Safeviler kaybettikleri bütün toprakları geri aldılar.

• İki buçuk asır boyunca Osmanlı devletinde fitne ve fesat çıkaran Yeniçeriler onun yapmak istediği yenilik projelerine muhalefet ettiler.

11. SULTAN ÜÇÜNCÜ OSMAN

55 yaşında Padişah oldu, 3 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Fakirlere karşı merhametli kişiliğinin yanında cömert, dindar, sakin ve yetenekli bir hattattı. Gece tebdil-i kıyafetle halkın arasında dolaşırdı.

• Rasulullah (s.a.v.)'in ayak izini ve mührünü çizerek, Ebu Eyyüb el-Ensari'nin türbesine hediye etti.

• Kanunların seri olması hususunda hırslıydı.

• Kız çocuklarının eğitimine önem vermiştir.

Dönemindeki Olumlu Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Hiçbir savaşa girmedi.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Yönetimde istikrarlıdır, iç ıslahatlar yapmıştır.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Yöneticilere karşı fitne-fesat olayları patlak verdi.

12. SULTAN ÜÇÜNCÜ MUSTAFA

40 yaşında Padişah oldu, 17 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• İlmi, kültürü yüksek, cömert, kararlı, çalışkan, dindar, ahlaklı ve yetenekli bir şairdi.

Dönemindeki Olumlu Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Rusya ile süren savaşların çoğunda muzaffer oldu.

• Trabzon'u ve diğer yerleri işgal etme girişimlerinde bulunup Osmanlı Devletine komplolar kuran devletler bu planlarının çoğunda başarısız oldular.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Ordunun silah ve eğitimini geliştirmeye hazırlık yapmak için, gece gündüz çalışarak hazineyi altınla doldurdu.

• Geniş ıslah hamleleri yaparak kara ve deniz mühendislik okulları açtı. Süveyş Kanalını açmaya niyet etti. Laleli Camiini inşa etti.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Osmanlı Devletine karşı dış komplolar ve Mısır, Şam ve Trabzon'daki Hilafete karşı zorluklar ortaya çıktı. Bütün komplo girişimleri başarısız oldu.

• Bu asırdan başlayarak bir buçuk asır boyunca yönetim, halk ve asker açısından gerçek bir gerileme başladı.

• H. 1185 (1771) yılında Rusya, Kırım'ı, Eflak-Boğdan'ı ve (günümüzdeki Romanya'yı) işgal etti.

• Rusların projesinin gerçekleşmesi için Rus ajanları Mehmet Ali Paşa ile bir araya gelerek Osmanlı Devleti ile içeriden savaşmak üzere anlaştılar. Mehmet Ali Paşa'nın ordusu Dımaşk'a girdi.

• Birçok zaaf ve ihanet peş peşe geldi. Faydasız şekilde devam eden savaşlar Osmanlı Devletini iyice zayıflattı.

13. SULTAN BİRİNCİ ABDÜLHAMİD (GAZİ)

49 yaşında Padişah oldu, 15 sene hüküm sürdü.

Kişiliği:

• İlmi ve kültürü yüksekti, yetenekli bir hattat ve tutumlarında şeffaftı.

Dönemindeki Olumlu Gelişmeler:

Cihattaki Gelişmeler:

• Birçok savaşı bizzat komuta etti.

• Rusya ile beraber savaş ilan eden Avusturya'ya karşı muzaffer oldu. Savaşlarının çokluğundan dolayı "Gazi" unvanını almıştır.

• Safevilerle savaşa devam etti.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• İç ıslahatlar ve imar çalışmaları yaptı.

Dönemindeki Olumsuzluklar:

• Rusya, Karadeniz'e ve Osmanlı Devletinden ayrılan Bulgaristan'a ve Kırım'a (m. 1783) hakim oldu. Rusya, Karadeniz ve Akdeniz'de bulunan Osmanlı limanlarının her birinde denizcilik özgürlüğü kazandı. Ayrıca Osmanlı şehirlerinde, karada ve denizde ithalat

ve ihracat için ticaret özgürlüğü ve Osmanlı şehirlerinde Katolik himaye özgürlüğü kazandı.

• Uzi Kalesi Rusların eline düştü. Orada sayıları 25.000'i bulan tüm Müslüman sivilleri katlettiler. Sultan felç oldu, sonra vefat etti.

Beşinci Bölüm

DÖRDÜNCÜ DÖNEM:

ÇÖKÜŞ DÖNEMİ KRONOLOJİSİ

(H. 1023- 1222) (120 SENE)

1. HALİFE PADİŞAH IV. MUSTAFA

29 yaşında tahta çıktı, 1 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği:

• İyi terbiye alan Padişah, doğuştan hattatlık kabiliyetine sahipti.

Döneminin Olumlu Tarafları:

Cihattaki Gelişmeler:

• Rusya'ya karşı savaş yapılmıştır. Sınırlarda çatışmalar olmuştur.

Döneminin Olumsuz Tarafları:

• Bir komplo sonucunda haince öldürülmüştür.

2. SULTAN II. MAHMUD

23 yaşında tahta çıktı, 32 yıl hüküm sürdü.

Şahsiyeti:

• Mücahit ve hikmet sahibi olan II. Mahmud savaşlarda sert ve tavizsizdir.

Döneminin Olumlu Tarafları:

Cihattaki Gelişmeler:

• İki buçuk asırdır fitne-fesat ve bozgunculuk çıkaran yeniçeri ordusunu top atışına tutarak tamamen ortadan kaldırıp yok etti.

• Rusya ile meydana gelen savaşta Rusya'ya karşı yenilip daha sonra tekrar kazanarak Sırbistan ve çevresini Ruslardan aldı. Rusya daha sonra buraları geri aldı.

• Yunan isyanını bastırdı.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Mescid-i Nebevi'nin binasını yenileyerek Minber-i Şerif'in üzerine yeşil kubbe yaptı.

• Çalkantılı iç ve dış sorunlarla karşılaştı.

• Medreselerin açılması, yeni binaların inşası, büyük camiler, Mekke-i Mükerreme ve Mescid-i Aksa gibi kutsal yerlerin onarılması gibi işler yapıldı.

Döneminin Olumsuz Tarafları:

• Batı medeniyetinden etkilenmiş, Osmanlı sarığı Rum fesiyle ve Avrupaî kıyafetle değiştirilmiştir.

• Zekâsı ve yenileşmedeki gayretlerine rağmen, Osmanlı devleti "hasta adam" lakabı almıştır.

• Yunan ayaklanması bastırıldıktan sonra Halifenin yardım isteğine rağmen Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa'yı gönderip olaya müdahale etti, Osmanlıyı Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımaya mecbur bıraktı.

Fransa ve İngiltere donanmaları Osmanlı donanmasını batırdı. Yunanistan, istiklalini kazandı.

Değişik Meseleler:

• Mehmet Ali Paşa, yetişmekte olan gençleri Avrupa'ya göndererek Ezher gibi önemli bir ilim merkezini ihmal edip Mısır'a çok büyük zararlar verdi.

• Necd bölgesindeki Vahhabi hareketini kontrol altına aldı.

3. SULTAN I. ABDULMECİD

17 yaşında tahta çıktı, 22 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Zeki ve merhametlidir.

• Asalet ile çağdaşlığı birleştirdi.

• Üzüntü ve yorgunluk sebebiyle verem hastalığına yakalanıp vefat etti.

Dönemindeki Olumlu Gelişmeler:

• Fransa ve Britanya'dan sonra dünyada en güçlü üçüncü donanmaya sahipti.

• Osmanlı ve Ruslar arasında meydana gelen şiddetli savaşta Osmanlı galip oldu.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Ticaret alanı genişledi.

• Tanzimat ilan edildi.

• Zamanında ilim seviyesi yükseldi. Batılılaşma konusunda en cesur halifeydi.

• Ülkede telgraf hatları ve demiryolları uzadı.

• Mescid-i Nebevi binasını yenileyip minareleri yükseltti, Mescid-i Şerif'in içine Esma-i Hüsna'yı ve Rasulullah'ın isimlerini yazdı.

• Mescid-i Aksa'nın revaklarını ve imaretini yeniledi.

• Saraylar ve pek çok cami yaptırdı.

Döneminin Olumsuz Tarafları:

• Şam'da Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa ile yaptığı savaşta yenilip İngiltere'nin araya girmesiyle kurtuldu.

• Ülkeyi Fransız ve Amerika misyonerlerine açarak Hristiyanlara yayın yapma hakkı verildi.

• Açık bir şekilde Batılılaşmaya davet etti.

• 1839 yılında, her hususta Kur'an'a karşı olan, Müslümanla zimmet ehlini eşit kılan Islahat Hatt-ı Hümayununu yayınladı.

4. SULTAN ABDULAZİZ

31 yaşında tahta geçip 15 yıl iktidarda kaldı.

Kişiliği:

• Güçlü bir bedene sahip, heybetli, güreşçi, ressam, şair ve bestekar idi.

Döneminin Olumlu Tarafları:

Cihattaki Gelişmeler:

• 50.000 kişilik orduyu modern teçhizatlae donatarak 180.000'e çıkardı.

• Girit isyanını bastırdı.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Demiryollarını kapsamlı bir şekilde genişletip uzattı.

• Okullar, hastaneler, limanlar, imalathaneler, şirketler ve yeni yollar yaptı.

• Danışma meclisi kurdu.

• Süveyş kanalı açıldı.

Döneminin Olumsuz Tarafları:

• Cesaretli bir şekilde Batılılaşmaya davet ederek birçok Batı prensibini aldı.

• Hazineyi boşaltıp faizle borçlanması, büyük devletlerin Osmanlının işlerine müdahale etmesine sebep oldu.

• Süveyş kanalının açılması İngiltere'nin Osmanlının işlerine direkt müdahale etmesine sebebiyet verdi.

• Fransa ve İngiltere'nin kurduğu komplolar sebebiyle hayatını kaybetti.

5. SULTAN V. MURAD

33 yaşında Padişah oldu, 3 ay tahtta kaldı.

Kişiliği:

• Hilafete seçildiğinde aklî dengesi yerinde değildi.

• Müsrif bir insandı.

• Mason işbirlikçisi olduğu iddia edilen ilk Osmanlı padişahıdır.

6. SULTAN II. ABDULHAMİD

34 yaşında tahta çıktı. 33 yıl hüküm sürdü.

Olumlu Yönleri ve Şahsiyeti:

• Güçlü şahsiyetli, hassas ruhlu, sevimli, cömert, ağırbaşlı, sabırlı, bedeni sağlam, vezirleri ve maiyetindekilerle yemek yiyebilecek kadar mütevazı bir zattı.

• Hayatı son derece sade, mütevazı ve israftan uzaktı.

• Çok zeki idi ve siyasette tecrübeliydi.

• Spor, ticaret, musiki, şiir ve tarih gibi meraklara da sahipti.

• Tasavvufa önem veren son derece zarif ve edepli kişiliğinin yanında sürekli Rabbiyle beraber olan, mütevazı ve sade bir hayatı vardı.

• Almanya'yla sağlam ilişkilerinden dolayı Osmanlı ordusunun eğitimi Almanlara verilmişti.

• Amcasının katillerini (Mithat Paşa, Osman Paşa) affedip cezalarını müebbet hapse çevirdi. Kendisine komplo kuranlar dâhil hiçbir kimsenin idamını onaylamadı.

• Allah Rasîlüne olan sevgisinden dolayı, gürültü sesi çıkarmasını engellemek için Medine'ye yakın yerlerde demiryolu döşemesine keçe konulmasını emretti.

• İmzaya getirilen bütün kararları abdestli imzaladı.

• Devlet hazinesinden hiçbir şey almadı. Bilakis okul, hastane ve Medine demiryolunun yapım masraflarının çoğunu kendi bütçesinden karşıladı.

• Vezirleriyle beraber gece-gündüz çalışır, günlük gazetelerden dünyadaki gelişmelerin haberlerini takib ederdi.

• Fikirleri asalet ile muasırlık arasında eşit bir denge içindeydi.

• Hıristiyanları, özellikle Ermenileri idarî ve bakanlık makamlarına atayarak Sarayında da istihdam ediyordu.

• İki buçuk milyar altın lira borçla teslim aldığı devlet hazinesinin borcunu yönetiminin sonunda onda birine kadar indirdi.

• Saraydaki hanımların lüks yaşamını ortadan kaldırdı, saray masraflarını kısıtlayıp iktisat yolunu tercih etti.

• Kendisine muhalif olanlar zekâ ve edebinin tesirinde kalırdı.

• Saltanatının ilk üç yılında, hilafetinden evvel planlanan Rusya'ya karşı savaşlara girmek mecburiyetinde bırakılmıştı. Geri kalan otuz yılı geniş ufku ve zekâsıyla bıkmadan geniş çapta dâhili ıslahatlar, Arap ve Avrupa devletleriyle ilişkileri sağlamlaştırıp hilafete karşı kurulan düşman komplolarını boşa çıkarmakla geçirdi.

Cihattaki Gelişmeler:

• Siyasî hikmet ve hızlı askerî kuvvetle Yunanlılara karşı zafer kazandı.

• I. Dünya Harbi'nde karşı çıkmaya imkân sağlayan Çanakkale gibi kale ve surlar bina etti.

• Yönetime gelir gelmez asker sayısını kat kat artırarak 60'dan fazla fırka ile destekledi. Topçu fırkası bunlardan biridir. Top ve silahları geliştirerek ordusunun eğitim ve disiplin düzenini Alman ordusunun uzman komutanlarının yetkisine verdi.

• Osmanlı istihbaratı, İtalyanların Libya'yı gizli işgal planlarını öğrenerek oraya asker gönderdi. İtalyanlar Abdülhamid'in vefatına kadar Libya'yı işgalden mahrum kaldılar.

Medeniyetteki Gelişmeler:

• Uygarlığın her alanındaki sanayileşme, eğitim, yöntem hazırlıkları gibi çağdaş icatları takip etti ve onlara önem verdi. Kadın öğretmen evleri inşa edip telgraf ve modern okulları Osmanlıya getirdi. İki denizaltı satın aldı ve bir denizaltı yaptı. Araba yollarını genişletti. Daha birçok yeni keşfi ve modern matbaayı aldı. Kadının eğitimine ve terbiyesine önem verdi.

• Halk kesiminin çok sayıda olması ve zorluklar çıkarmaları sebebiyle önce Anayasayı ilan etti, sonra ilga etti. 23 sene ilga edilmiş olarak kaldı. Masonların şiddetli baskısıyla tekrar ilan etti.

• İç ve dış komploları keşif için en güçlü istihbarat servisini kurdu.

• Değişik ihtisas alanlarında yeni usullere göre onlarca okul kurarak eğitimi geliştirip binlerce mescit ve medrese inşa etti. Öğrencileri cehalet, ümmilik ve misyonerlerin okullarının tuzaklarından kurtardı.

• Ziraat, sanayi ve hastanelerin kurulmasına önem verdi. Çeşitli fabrikalar, kütüphaneler, müzeler, postahane ve telgraf hatları ku-

rarak yüksek maliyetle İstanbul'dan Medine-i Münevvere'ye kadar uzanan demiryolları inşasında kendi hususi bütçesinden katkıda bulunup tamamlamak üzereyken, Şerif Hüseyin ulaşmak istediği Mekke krallığına engel olacağı düşüncesiyle İngilizler ile birlik olup I. Dünya Savaşı'nda tahrib ettiler.

• Zekâsıyla ve kapsamlı kavrayışıyla "İslam Birliği" fikrine davet etti. Bu davetin etkileri bütün İslam Âlemini kapsadı. O dünyada İslam hilafetini reddeden Avrupaî-laik harekete karşı bir davetti. Bu iş için Cemalettin Afganî başkanlığında ehliyetli davetçiler seçti. Camia, heyetlerle Japonya'yı İslam'a davet etti ve karşılıklı ziyaretler yaptı.

• Arap devletlerinin hepsinde İslamî, dil ve askerî eğitim derslerinin verildiği aşiret okulları kurdu.

• Tebliğ ve irşadın önemine binaen enstitüler inşa etti. Mezun olanlar İslam Birliği'ne davet için çalıştılar. Çin-Pekin'de İslam Üniversitesi kurdu. Çin'de yüzlerce, Hindistan'da binlerce cami yaptı.

• Tarikatları "Meclis-i Meşayıh" çatısı altında toplama girişiminde bulundu.

• Üzerinden demiryolunun geçtiği, denizin altından İstanbul'un iki tarafını birbirine bağlayan bir köprü inşası proje çalışması başlattı. Fakat proje kabulünden sonra azledildi. Türkiye devleti bir asır sonra, 2010 yılında bunun benzeri bir projeyi başlattı.[1]

• Zamanında çoğu gayrimüslimlerin elinde olan, on farklı dille yayınlanan gazete ve dergi sayısı 50'ye kadar ulaşmıştır. İçeriden ve dışarıdan devletin aleyhinde çalışıp istismar edildiğinden ötürü bir kısmı kapatıldı, bir kısmına da yayın yasağı getirildi.

• Alim ve davetçilerden oluşan bir topluluğu Hindistan, Çin, Güney Afrika, Türkistan ve Endonezya gibi yerlere gönderdi.

1 2016 yılının sonlarında hizmete açıldı. (M.N.).

Döneminin Olumsuz Tarafları:

• Kendinden önceki yönetimde karar aldıkları harbe katılma mecburiyetinde kalarak, üç yıl gibi kısa bir sürede Balkanlarda geniş topraklar kaybetti. Devlete en büyük zararı veren dördüncü Plevne savaşını, Osmanlılar, üstünlük sağlasa da komutanlarının yaralanıp esir alınması sebebiyle kaybetti. Bu durum düşmanların İstanbul tepelerine kadar ulaşması, gelecekte Osmanlı devletini çok zora sokacak iki önemli antlaşmayla ağır savaş tazminatı ödemeye mahkûm edildi.

• Kendisinden önceki dönemde Fransa, Cezayir ile Tunus'u, kendi döneminde ise İngiltere, Kıbrıs ile Mısır'ı işgal etti.

• Onun tek zaafı, kendisine ve tahtına komplo kuranlara merhamet göstermesi ve onları affetmesiydi.

Farklı Meseleler:

• Mekke Şerifi, Halifeye komplo kurunca tayinini Devletin Şura Meclisine alarak siyasî bir hikmetle onu İstanbul'da alıkoydu, daha sonra Mekke'ye iade edildi.

Arapların İngilizlerle birlikte ihaneti üzerine Osmanlı, Filistin'i savunurken 25.000 şehit ve yaralı verdi.

• Yemen'de eş-Şeyh Hamiduddin ve Şeyh Asir komplosu ve bu ikisinin dışında ayrılıkçı davetçilerin komploları bunlardan biridir.

• Ermeni problemini çözmesi. (Ermeniler azınlıktı. Sayıları 1.300.000'di). Müslümanlardan daha zengindi. Yüksek makamlarda görev üstlendiler. Askerlikten muaf oldukları için ziraat ve sarraflık gibi en seçkin ve en önemli ticaret onların ellerindeydi. Rusya'da sayıları 1.100.000'i bulan Ermenilerin halleri çok kötü olmasına rağmen Rusya, Ermenileri kışkırtıyordu.

• Yahudi Entrikası: Yahudiler, kışkırtma ve tehditlerine rağmen Herzl liderliğinde Filistin'e göç iznini almada başarısız oldular.

• İttihat ve Terakki Cemiyeti: Halifeye ve Devlete karşı komplocu bir Arnavut öğrenci tarafından kuruldu. Mahkemede yargılanıp hapisle cezalandırılsa da Sultan onu ve komplocu arkadaşlarını affetti. Sonra cemiyet genişledi. Yine yakalandılar ve Sultan ikinci kez onları affetti.

• İngiltere, Fransa ve Masonlar tarafından desteklenen cemiyet Sultan'a karşı peşpeşe komplolarına devam edince deşifre oldu, bütün komplocular yakalandı. Sultan, idam cezalarını hafif cezalara çevirdi, hiçbirini asmadı. Aksine bazı liderlerini iyi makamlarda görevlendirerek onları kendi safına çekti.

7. HALİFE PADİŞAH REŞAD

65 yaşında tahta çıktı, 9 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği:

• Yüksek tarihî ve edebî kültüre sahip, hafızası güçlü ve merhametli bir kişiliğe sahipti.

Döneminin Olumlu Tarafları:

Cihattaki Gelişmeler:

• Padişahlık dönemi I. Dünya Harbi'ndeki döneme denk geldi. Savaşa girmeye karşı çıksa da sembolik bir güce sahip olması sebebiyle onu bu kararın dışında tutmuştur.

• Arnavutluk isyanı bastırıldı.

• Balkan harpleri başladı.

• Osmanlı ordusu Fransa, İngiltere ve Yunan ordusunu Çanakkale'de durdurdu.

Döneminin Olumsuz Tarafları:

• Ciddi bir savunmaya rağmen Bulgarlar Edirne'yi işgal etti.

• Müttefikler İstanbul'u ve Türkiye'nin batısını işgal etti. Padişah adeta esir edildi.

• İtalya 1911'de Trablusgarb'ı işgal ederek 90 yaşındaki Ömer Muhtar'ı şehid ettiler.

8. HALİFE PADİŞAH VAHDEDDİN:

57 yaşında tahta çıktı, 4 yıl hüküm sürdü.

Kişiliği:

• İslamî kültürü yüksek bir şahsiyetti.

Döneminin Olumsuz Tarafları:

• Kendi görüşüne başvurulmadan I. Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti yenildi.

Farklı Meseleler:

• İngiliz zırhlısıyla ülkesinden ayrılarak Malta'ya gitmeye mecbur bırakıldı. Büyük devletler kendi ülkelerinde kalması için davet etseler de o, bu teklifleri kabul etmedi.

• İtalya'da sürgün gibi bir hayat yaşadı. Vefat ettiğinde borçları karşılığında naaşı rehin olarak tutuldu. Suriye hükümeti borçlarını üstlendi ve naaşı Suriye'ye nakledilerek defnedildi.

SON HALİFE II. ABDÜLMECİD

Olumlu Tarafları:

Kişiliği:

• Edepli, terbiyeli bir zattı. Yöneticilerin'in İslam Hilafetine tavrını anladıktan sonra insanlar onun etrafına toplanmaya başladılar.

• 3 Mart 1924 yılında hilafetin ilgasıyla azledildi.

İkinci Kısım

YİTİRİLMİŞ FİRDEVS, ENDÜLÜS

(H. 91-897/ M. 711-1429)

(SEKİZ ASIR)

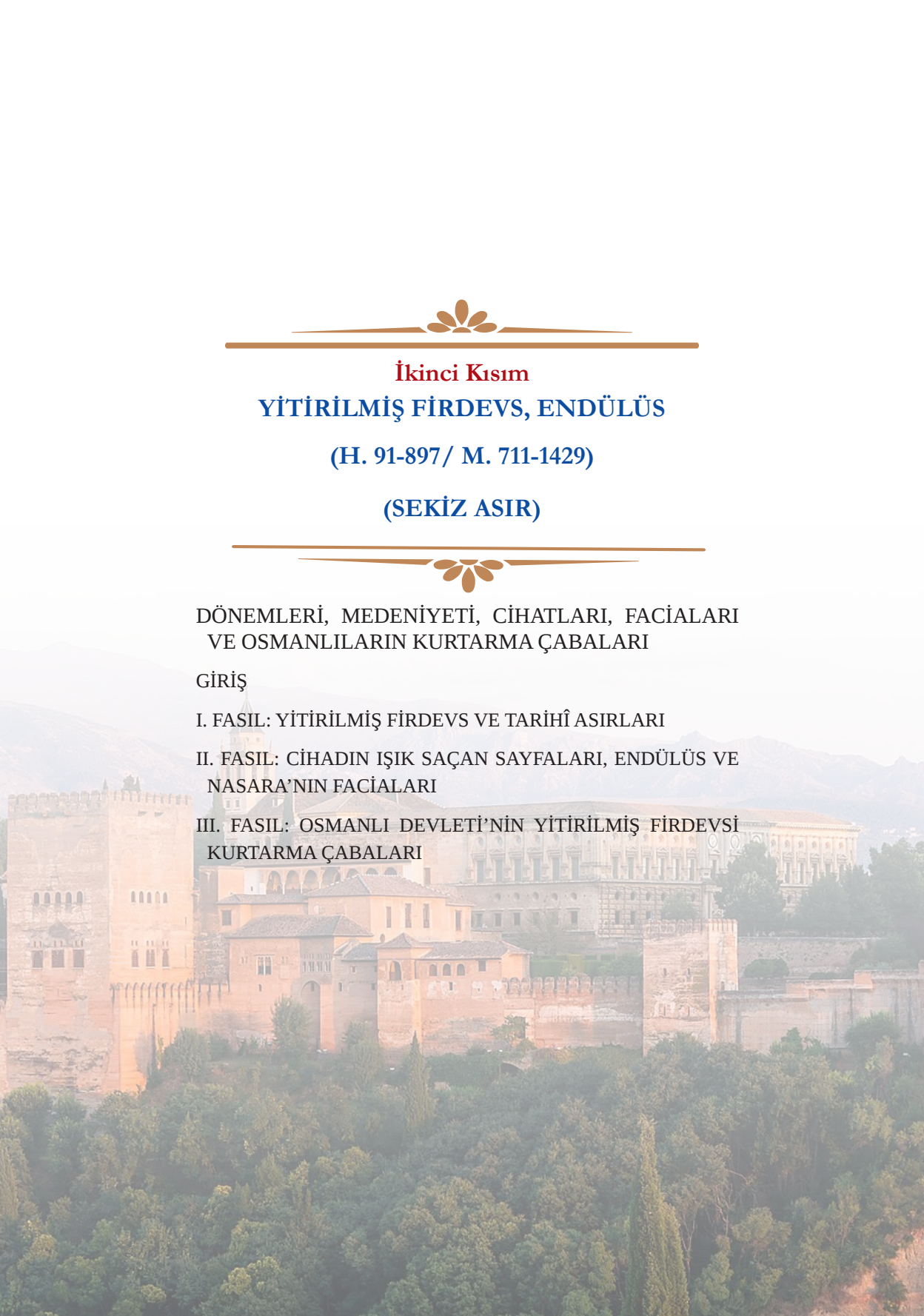
DÖNEMLERİ, MEDENİYETİ, CİHATLARI, FACİALARI VE OSMANLILARIN KURTARMA ÇABALARI

GİRİŞ

I. FASIL: YİTİRİLMİŞ FİRDEVS VE TARİHÎ ASIRLARI

II. FASIL: CİHADIN IŞIK SAÇAN SAYFALARI, ENDÜLÜS VE NASARA'NIN FACİALARI

III. FASIL: OSMANLI DEVLETİ'NİN YİTİRİLMİŞ FİRDEVSİ KURTARMA ÇABALARI

GİRİŞ

Endülüs'ün fethi Tarık b. Ziyad'ın, Muhammed Mustafa (s.a.v.)'i gördüğü iki rüyada müjdelemesiyle olmuştur. Rüyanın biri Endülüs'e geçmeden önce, diğeri geçtikten sonra görülmüştür. Peygamberimiz birinci rüyada zafer müjdesini vermiş, diğerinde zimmet ehli için tavsiyelerde bulunmuştur. Müslümanlar onları İslam'a ve Araplaşmaya sevk ederken, Rasulullah'ın vasiyetine uyarak Endülüs halkına karşı güvenilir kimseler oldular. Tıpkı müslüman olmayan Türklerin Hz. Ömer'in izniyle Müslüman olmadan önce ve Müslüman olduktan sonra cihat etmeleri gibi, onlar da Müslüman olmadan önce de, sonra da cihada iştirak ettiler. Allah Teâlâ onların cihatlarını, birbirlerine tutunmalarını ve takvalarını tamamlasın!

Ancak daha sonra dünya onları eğlence, mal, taht ve kadınlarla meşgul etti. Kralların yönettiği 14 vilayete parçalanarak 40 vilayete kadar çıktı. Bu olaylardan sonra şehirlerinin işgal edilip yakılması, halkın öldürülmesi, kadınların gasp edilip Avrupa pazarlarında satılması gibi zulümler ortaya çıktı. Ulemanın az bir kısmı dışında sesini yükselten olmadı. Beşinci asrın sonu ile altıncı asrın başında 60 yıl Afrika, yani murabıtlar imdatlarına yetişti Muvahhitler yedinci asrın yarısına kadar 140 yıl onları korudular. Yedinci asrın yarısından dokuzuncu asrın başına kadar 200 yıl Meriniler Endülüs'e sahip çıktı. Endülüs, üç kurtarma dönemi hariç, beşinci asırdan yıkılışa kadar felaketlerden kurtulamadı. Onlarca Endülüs şehri yakılıp yıkıldı. Sadece Gırnata krallığı yedinci asrın yarısından dokuzuncu asrın sonuna kadar 260 sene varlığını sürdürdü. H. 897 (1492) yılında "teftiş mahkemeleri" zamanında İslam ve Müslümanlık tarihi Endülüs'te sona

erdi. Müslümanların içler acısı yakarışlarına dönüp bakan olmadı.[1] Bu zulümleri Kitab-ı Mukaddes'teki bir nassı uygulamak için yapıyorlardı: "Rab Abde'nin emrettiği gibi onları yok ettiler, bir can bile bırakmadılar. Musa Yuşa da böyle emretti. Yuşa da böyle yaptı. Musa, Rabbinin emrettiği şeyden hiçbir şeyi ihmal etmedi."[2] "Hepsi kılıçtan geçirilip yok oldular"[3] "Şehirleri aldılar, orada bulunan erkek, kadın, çocuk, yaşlı, hatta inek, koyun ve merkep, hepsi kılıcın ağzına arz edildiler. Şehri, içindekilerle beraber yaktılar."[4]

Şüphesiz Endülüs tarihi, Allah'ın tarih boyunca halklara ve devletlere koyduğu değişmez evrensel kanunların bir tercümesidir: **"Allah şöyle bir memleketi misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı."** (Nahl, 112)

Böylece -iddialarına göre- Mesih İsa (a.s.)'ın tavsiyelerini uyguladılar, bütün Müslümanların nefesleri Nasranîlerin elinde tükenerek söndü. İşin en tehlikeli yönü, tahrif edilmiş İncil'in içinden yalan ve iftira ile bu uygulamayı İsa (a.s.)'a dayandırmalarıdır: "Düşmanlarıma gelince, işte onlar benim kendilerini sahiplenmemi istemeyen kimselerdir. Onları buraya getirin. Önümde boğazlarını kesin!"[5]

Fetih, Murabıtlar, Muvahhitler ve Meriniler zamanında fetih ve şiddet bakımından Kadisiye'ye, Yermük'e ve Nihavent'e denk korkunç savaşlar oldu. Bunlara kısaca temas edeceğiz.

Gırnata krallığı son nefesini verirken, halkın Osmanlı halifelerinden yardım talepleri gökyüzünü bürüse de üç etken onların gücünü paramparça etti:

1 el-Asru'l-Endülüsi, s. 173-215.

2 Sifr-i Yeşu 11:15-17

3 Sifr-i Yeşu ve Samevil ve diğerleri..

4 Sifr-i Yeşu:8

5 İncil Luka 19:17

1. Safevilerin açtığı cepheler: Safevilerin tam da Osmanlının yardım çabalarına denk gelen bir zamandaki isyanları, Sünni Müslüman Osmanlı devletine karşı iki buçuk asırdan fazla bir zaman Yavuz Sultan Selim'den (h. 918-926) I. Abdülhamid'in yönetiminin sonuna kadar (h. 1203) Nasranî Papa ve Portekizlilerle ittifak yapması.

2. Mağrib Sultanı Ahmet Mansurbillah'ın Osmanlılara karşı Portekizliler ve İspanyollarla ittifak etmesi sebebiyle aralıksız süren ve yoğun çabalarla hazırlanan silah, ordu ve donanmayla Endülüs'e ulaşma ve Endülüs'ün imdadına koşma planı başarısız oldu. Bu, Padişah III. Murad'ın zamanında olmuştu.[1]

3. Sırbistan zaferinden sonra İtalya seferine niyetlendiğinde Endülüs'ü de fethetmeye azmeden Sultan Bayezid'in ömrü vefa etmedi. Yine ordusuyla muhtemelen Endülüs'te savaşa hazırlanmak için Güney İtalya'yı fetheden Fatih Sultan Mehmed de yolda vefat etti. Daha önce 1539 yılında Osmanlının Cezayirli Komutanı Hasan Ağa, 13 geminin taşıdığı 13.000 askerle İspanya topraklarının derinliklerine ve güney sahiline girmiş, birçok Müslümanı da kurtarmıştı.[2] Daha önce m. 1555 yılında Osmanlılar Endülüslüleri kurtarmak için Caba şehrini fethetmişlerdi.[3]

Böylece dünya sevgisi ile oyalanma ve parçalanmadan dolayı bir ceza olarak Endülüs'teki Müslümanlar eriyip gittiler. Buna şahit olarak günümüzde dünyanın en büyük harikaları arasında varlığını devam ettiren eserleri mevcuttur.

1 ed-Devletü'l-Osmaniye, es-Salabi, s. 311-314 (özet); ed-Devletü'l-Osmaniyyetü Devletün İslamiyyetün müftera Aleyha, 2/ 926; Harbuselasimie sene, s. 392-393.

2 A.g.e., s. 275; Harbu Selasimie sene, s. 280.

3 A.g.e., s. 311; Mihnetu'l-morsiko Fi İspanya, Muhammed Kaşili, s. 33-35; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 394, 399-400.

BİRİNCİ FASIL

YİTİRİLMİŞ FİRDEVS VE TARİHÎ DÖNEMLERİ

BİRİNCİ KONU: FETİH DÖNEMİ

İKİNCİ KONU: KUVVET, İSTİKRAR VE MEDENİYET DÖNEMİ

ÜÇÜNCÜ KONU: ZAYIFLIK VE KURTARMA DÖNEMİ

DÖRDÜNCÜ KONU: ENDÜLÜS'ÜN ÇÖKÜŞÜ VE DİRENEN GIRNATA KRALLIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI

Birinci Konu

FETİHLER DÖNEMİ (H. 91-121)

Endülüs'ün Fethi (H. 91-93)

Fetih, Berberi Müslüman Komutan Tarık b. Ziyad'ın, ordusuyla Endülüs'ün güneyine çıkışıyla başladı. H. 92 (711) yılında Ramazan ayının sonunda sekiz gün aralıksız süren el-Berbat ve Vadileke savaşlarına daldılar. Asker sayısı 12.000 idi, hepsi de piyadeydi. Karşılarında Lezrik komutasında binlerce kişilik bir süvari ordusu[1] vardı. 3.000 şehit verdikten sonra zafer gerçekleşti. Düşman ordusundan on binlerce asker öldü, bir kısmı yaralandı, bir o kadarı bataklıklarda boğuldu, bir kısmı da dağlarda helak oldu. Her asker bir ata sahip oldu. Tarık b. Ziyad, ilk etapta 5.000, daha sonra 18.000 mücahitle Musa b. Nusayr'dan yardım aldı. H. 93 yılında üç buçuk senede fetih tamamlandı.[2]

Fransa'nın Fethi: (Geniş Topraklar) (H. 102-121)

Fetih döneminin ilk yarısı 42 sene sürdü (h. 95-138). Endülüs, Şam'daki Emevi Devletinin vilayetlerinden biri iken fetih 20 sene daha devam etti. Fetih aşamaları aşağıdaki gibidir:

Endülüs Valilerinin Bizzat Komuta Ettiği Altı Kapsamlı Hücumla Fransa'nın Fethi:

1. H. 102 yılı Zilhicce'de (700) **Vali Semah b. Malik el-Havlan** komutasındaki ordu Güney ve Doğu Fransa'yı istila etti.

---

1 Lezrik ordusunun sayısı hakkında ihtilaf edilmiştir: 90 bin, 240 bin diyen vardır.

2 Tarihu'l-Endülüs, Dr. Abdurrahman Haci, s. 52.

2. Terviye Günü[1] savaşta bütün mücahitler şehit oldu, bir kişi bile kurtulmadı. Güney Fransa'nın Septimanie bölgesinde İslamî bir hükümet kurdu. Akdeniz sahilleri üzerindeki Alburt dağlarının doğusundaki bu devlet bir asır yaşadı. Ömer b. Abdülaziz'in izniyle büyük vadi nehri üzerine meşhur Kurtuba Köprüsünü inşa ederek üzerinden sadece cihat için geçileceğine yemin etti. Kendi ve kendinden sonra gelen emîr ve halifeler vaatlerini yerine getirdiler.[2]

3. Abdurrahman el-Ğafikı. Üç ay süren savaşları komuta etmiştir.

4. Anbese el-Kelbi (h. 103-107). Dört buçuk yıl sürdü. Fransa'nın doğusunu, Rhone Nehri yukarılarında bulunan, Paris'e 100 km. uzaklıktaki Sans bölgesine kadar fethedip orada şehit oldu.[3]

5. Yahya b. Seleme (h. 107 / m. 726). İki buçuk yıl sürdü.[4]

6. Abdurrahman el-Ğafiki (h. 212 / m. 730). İki yıl sekiz ay süren fasılasız savaşlar yaptı. Büyük savaşlardan sonra Rhône Nehri üzerindeki Azal'ı aldı. Atlas okyanusuna-Biskay körfezine kadar olan Karun Nehri bölgesini fethederek Fransa'nın yarısından fazlasına hâkim oldu. H. 115 yılı Ramazan ayında Tur ve Puvatya şehirleri arasında Paris'in 200 km. güney batısında Balatu'ş-şüheda (Puvatya) savaşında Avrupa orduları onun karşısına dikildi, on gün süren savaşta Müslümanlar mağlup oldu, kendisi de orada şehit oldu.[5]

7. Ukbe b. el-Haccac (h. 116-121). Beş yıl süren cihat döneminde Güney Fransa'yı, İtalya hududuna kadar fethetti. Savaşta kaybetti. Bir asır İslam hükmüne tabi olan yedi vilayetlere çekildi. Bu mağlubiyetle Fransa'da İslamî fetihler sona erdi.[6]

---

1 Zilhicce ayının 8. gününe *Terviye günü* denir.(m.n).

2 A.g.e., Abdurrahman Hacı, s. 187-206; Nefhu't-tib, el-Makrızi, 1/226-227.

3 A.g.e., Abdurrahman Hacı, s. 208.

4 A.g.e., Abdurrahman Hacı, s. 204.

5 A.g.e., Abdurrahman Hacı, s. 193-203; Nefhu't-tib, birçok sayfa.

6 A.g.e.,, Abdurrahman Hacı/s. 204-207 (özet)

Endülüs'teki Fetihler Asrının Etkileri: Şüphesiz fetihlerin gayesi İslam'ı yaymaktır. Bu sebeple mücahitler mescit, irşad merkezleri, halkın İslamlaştırılması ve eğitimi için okullara önem verdiler. Peygamberlerinin tavsiyesine uyarak zimmet ehline iyi davrandılar ve onlarla evlendiler. Müslümanların İspanyol kadınlarıyla çokça evlenmesi sonucu bir nesil ortaya çıktı. İmam İbn Hazım onlardandır. Aslı Nasranî'dir. Yine İbn Haldun, İşbiliyye kadısı İbn Abd Rabbe ve pek çok kadı, alim ve meşhur edipler bunlardandır.

Ayrıca büyük oranda "müsta'ribler" ortaya çıkmıştır. Onlar Arapça konuşan, Müslümanları seven, Müslümanlar gibi giyinen, sünnet olup domuz eti yemekten sakınan, isimleri Müslüman ismi olan, Arapçayı çok güzel konuşan ve ondan zevk alan zimmet ehli kimselerdir. Seçkin yaşayışla milletlerini İslam'la buluşturmuş, İslam'ı da milletleriyle buluşturmuşlardır.[1]

1 Tarihu'l-Endülüs, Dr. Abdurrahman Haci / s.277-280

İkinci Konu

KUVVET, İSTİKRAR VE MEDENİYET DÖNEMİ (H. 121-280) (160 Sene)[1]

Birinci Kısım: Valiler Dönemi (H. 95-138 / M. 714-755):

Bazı tarihçiler fetih süresinin, Abdurrahman'ın gelmesiyle h. 138 (755) sona eren bu zaman içinde olduğunu kabul ederler. Endülüs bu dönemde 42 yıl içinde 20 vali ile yönetilir. Valiler, Şam'daki Emevi Hilafetine ya direkt bağlıydılar ya da Afrika ve Mağrip'deki[2] vilayetler vasıtasıyla bağlıydılar. Müslümanların hâkim olduğu yerlerde gayret sadece askerî alana has değildi. Muhteşem Kurtuba köprüsünün yapılması gibi, maliye, ziraat, imar, mimarî ve idarî olmak üzere hayatın bütün alanlarını ıslahı kapsıyordu.[3]

İkinci Kısım: Emîrlik Devri (H. 138-316) 175 yıl:[4]

1. Bu dönem, düşmanlarını ve el-Mansur'un gönderdiği orduyu yenen, Pirene dağlarını geçen Şarlman'a karşı zafer kazanan (Krallar babası) Abdurrahman ed-Dâhil (h. 138-172) ile başladı. O, iç isyanları bastırdı. Bu isyanlarının en önemlisi Vali Yusuf Abdurrahman el-Anzi'nin isyanıydı. Bu isyanda h. 138 (756) yılında şiddetli bir savaş olmuştu. H. 170 yılında Kurtuba camisini inşa etti. Adına para bastırdı. ed-Dahil, Abbasi Hilafetinden ayrı, III. Abdurrahman

1 Mevsuatu'l-Eedebu'l-İslami tarihu fi ususrihi, el-Asru'l-Endülüsi, Dr. Abid el-Haşimi, s. 179.

2 et-Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 39.

3 A.g.e., s. 212.

4 A.g.e., s. 212.

tarafından h. 316 (929)[1] yılında Hilafet ilan edilene kadar 178 yıl devam eden müstakil bir devlet kurdu. Abbasi Halifesi ona "Kureyş'in Doğanı" lakabını takmıştı.[2]

2. Hişam. 8 yıl devleti yönetti (h. 172-180). Meşhur Kurtuba köprüsünü yeniledi.

3. I. Hakem. 27 yıl devleti yönetti (h. 180-206).[3]

4. II. Abdurrahman (Ortanca) (H.206-238). Kurtuba camisini genişletti. 32 yıl hüküm sürdü. H. 190 yılında İspanya Krallığı, ondan önce İslam hâkimiyetinin sonuna kadar süren Lyon devleti, sonra 359 yılında Kastilya devleti ortaya çıktı ve o da İslam hâkimiyetinin sonuna kadar devam etti. Mürsiye şehrini kurdu. Normanların Endülüs'e hücumları vahşice peşpeşe devam etti. 1. hücum h. 229, 2. hücum 15 sene sonra, 3. hücum h. 247 yıllarında oldu. Tarif edilemeyecek şekilde katl, talan, yağma ve gasp gibi vahşetler irtikâp ettiler. Müslüman Endülüs donanmaları onlara saldırıp ağır kayıplar verdiler. Abdurrahman ed-Dahil'in günlerindeki Endülüs donanması h. 234 (848)[4] yılında üç adaya (Monorca, Miyorko ve Yabise) hakim oldu. Kuzey İspanya ile İslam orduları arasında her iki tarafın bazen kazanıp bazen kaybettikleri büyük savaşlar devam etti.[5]

5. Muhammed b. Abdurrahman (h. 238-273). 14 yıl devleti idare etti. Macrit devletini kuran odur. Günümüzde İspanya'nın başkenti Madrid bu isimden dönüşmüştür.

1 A.g.e., s. 39, 217.

2 A.g.e., s. 217; Nefhu't-tib, 1/329; el-Beyan Fi'l-Mağrib, 2/59.

3 A.g.e., s. 217; Nefhu't-tib, 3/27, 1/347, 1/329; el-Beyan Fi'l-Mağrib, 2/59.

4 et-Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 39, 243; Devletü'l-İslam fi'l-Endülüs, 1/197, 260 ve sonrası.

5 Nefhu't-tib, 1/167, 345-346, 350, 383, 2/257; et-Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 223-240; Aşaratu'l-Masadır an nususin mine'l-Endülüs, s. 119; el-Mukteseb, 2/311, 312, v.d.

el-Münzir b. Muhammed (h. 273-275 / m. 886-888). 2 yıl yönetimde kaldı.

6. Abdullah b. Muhammed (h. 275-300 / m. 888-912). 25 yıl hüküm sürdü.[1]

Endülüs'te Krallık Zamanının Eserleri:

Bu devirde ilmî, edebî ve imarî hareketler ilerledi, ordu ve ordunun silahlandırılması geliştiş, Donanmaya ağırlık verildi. Kurtuba camisi genişletildi. Emniyet ve zenginlik arttı. Kuzey İspanya, Arap ve İslamî devletlerle diplomatik ilişkiler geliştirildi.

Arap ve Berberî mücahitlerden kat kat fazla olan Endülüs halkı Müslüman oldu.

Endülüslüler önce İmam Evzai'nin (v. 88), sonra İmam Malik'in, sonra İmam Şafiî'nin, sonra da İmam İbni Hazm ez-Zahirî'nin mezhebine girdiler. (Allah hepsinden razı olsun.)

Müslümanlar gibi adaletli ve rahmetli bir zımmî topluluğu ortaya çıktı. Müslümanları seviyor, Arapça konuşuyorlardı. Bolluk ve refah yaygınlaştı. Müslümanlar ve zimmîler arasında hiçbir dilenci yoktu.

Alim ve kaşifler zuhur etti. Taştan cam çıkaran Abbas b. Firnas bunlardan biriydi. Uçmaya teşebbüs edenlerin ilki oydu. Bu teşebbüsle hayatı son buldu.[2]

Hukuk bağımsızlaştı, mahkemeler adaletle meşhur oldu. Uzak memleketlerden âlimler ve öğrenciler oraya geldi.

---

1 el-Asru'l-Endülüs, 180-181, et-Tarihu'l-Endülüsi, el-Haci, s. 160-170 (özet).

2 el-Asru'l-Endülüs, s. 181-182; A.g.e., s. 278-287.

Üçüncü Kısım: Hilafet Dönemi (H. 316-400) (84 Yıl)

Nasır'ın, Hilafeti ilan etmeden önce yöneticiliğe geldiği yıldan itibaren hesap edilirse hilafet süresi toplam 104 sene olur.

Bu Dönemin Endülüs'teki Etkileri:

• Halife en-Nasır, Avrupa krallarının hepsini boyun eğdirdi. Medeniyet onun zamanında zirveye ulaştı. Sayısı yüz binleri bulan kütüphane, üniversite, fakülte ve okul gibi ilim merkezleri inşa edildi.[1]

• Akdeniz'e hâkim olacak derecede deniz donanma sanayisi ve silah tersanesi gelişti. H. 290 (903) yılında Kral Abdullah'ın zamanında doğudaki üç ada fethedildi.[2]

• İslam ve Avrupa devletleriyle diplomatik ilişkiler geliştirildi.[3]

• Kurtuba'nın kuzey batısında h. 325 (936) yılında inşa edilip 40 yılda tamamlanan Zehra şehrini kurdu. Bir dönem orayı kendine başkent yaptı. Sonra el-Hacib el-Mansur, h. 368 (978) yılında Kurtuba'nın doğusunda ez-Zahira şehrini inşa etti.

• Yine Madrid'e 135 km. uzaklıkta Madrid'in kuzey doğusunda Salim, Endülüs'ün güney doğusunda da Meriye şehrini kurdu. Burası Endülüs donanmasının üssü oldu. Kurtuba dünyanın incisi oldu.[4]

---

1 A.g.e., s. 317. Devlet kütüphanesindeki kitapların sayısının 400.000 cilde ulaştığını zikrediyor.

2 A.g.e., s. 307; Coğrafya el-Endülüs ve Avrupa, s. 31; Endülüs Merhalesi, s. 79, 103-104, 317; el-Kütüb ve'l-Mektebat fi Endülüs, Abdurrahman el-Haci, Mecelletü'd-Dirasatu'l-İslamiyye, 4/370.

3 A.g.e., 302, 318, 320; Siyasetu'l-Fatmiyyin Nahve'l-Arab ve'l-Endülüs, 5/207; Endülüssiyat, 1/42; Nefhu't-tib, 1/367.

4 A.g.e., s. 303-305; el-Beyanu'l-Mağrib, 2/229, 233, 287; Nefhu't-tib, 1/347; er-Ravdu'l-Mi'ta, s. 183.

• Zamanında yargı (adalet) saygınlığıyla göz kamaştırdı.

• Kuzeydeki iki büyük isyan hareketini büyük kayıplarla bastırdı.[1]

• Endülüslü göçmenler Alp dağlarından Fransa'nın güneyine, İtalya'nın kuzeyine, İsviçre'nin güneyine ve doğusuna uzanan dağlar üzerinde h. 277-365 yıllarında krallıklar kurdu. Bu mesafe İsviçre'nin ortalarını ve doğusunu, İtalya'nın kuzeyi Milano'ya kadar, batıda yaklaşık Rhone nehri ile doğuda İtalya-Toronto arası, Fransa'nın 100 km. güneyindeki Marsilya'nın doğusu ile İtalya'nın güneyindeki alanları kapsar. Sahil olarak Akdeniz'in 300 km'lik alanını kapsar ki yaklaşık Gırnata devleti kadardır. Yakın çağda Avrupa'nın güvenliğin tehdit eden bir güçtü. Kutsal Roma Devleti, Halife Nasır'ın devleti ile Avrupa devletleri arasında antlaşma yapmak için Halife nezdinde aracılık etti.

• Normanların Endülüs limanlarına dördüncü, beşinci ve altıncı hücumlarında büyük kayıplar verdiler.[2]

• Yapımına Abdurrahman ed-Dâhil'in H. 170 (786)'da başladığı Kurtuba camisini Abdurrahman en-Nasır tamamladı.[3]

• Tarım Endülüs'ün her tarafına yayılmış, şehirler ve köyler su kanallarıyla donatılmış ve yeryüzü yemyeşil hale getirilmiştir.[4]

---

1 A.g.e., s. 300-301.

2 A.g.e., s. 307-312; Avrupa el-Vusta, 1/327-329; el-Müslimun fi Sakayla, s. 31 ve onlarca başka kaynak eser.

3 A.g.e., s. 303; el-Beyanu'l-Mağrib, 2/229-230, 287; Nefhu't-tib, 1/247; A'malu'l-İ'lam, 2/38, 42,76; Endülüsiyyat, 2/159.

4 A.g.e., s. 285-286; Nefhu't-tib, 1/156, 186, 220, 306, 337, 374, 466; el-Beyanu'l-Mağrib, 2/60.

En Önemli Endülüs Halifeleri:

1. Abdurrahman en-Nasır Lidinillah.[1] 50 yıl devleti yönetti (H. 300-350 / M. 912-961).

2. II. el-Hakem (el-Mustansır Billâh). 16 yıl tahtta kaldı (H. 350-366 / M. 961-976).

3. II. Hişam (el-Müeyyed Billâh). Çocuk Sultan. 11 yaşında tahta çıkıp 3 yıl tahtta kaldı (H. 366-369 / M.1013).

4. Muhammed b. Amir (el-Hacib Mansur). (H. 369-400) Fiilî[2] halife olduğunda 11 yaşındaydı. Kendisinden sonra yönetimi evlatlarına miras olarak bıraktı. Onlara halife unvanı yüklenmedi.[3]

1 Halife Abdurrahman (en-Nasır lidillah), (h. 300-350 / m. 912-961) Kurtuba'da doğdu ve orada öldü. Yetim olarak büyüdü. Babası, o 21 günlükken öldürüldü. Dedesi onu büyüttü. Dedesinin vefatından sonra ona biat edildi. 23 yaşındayken yönetimin dizginini ele aldı. Elli sene hükümdarlık yaptı. Endelüs İslam tarihi istikrar, ilim ve medeniyet bakımından onun zamanı kadar parlak bir dönem görmedi. Fetihlerde Müslümanlara boyun eğmeyenleri ve bütün topraklardaki fitneleri dirayet ve şecaatle bastırdı. Bütün İspanya kralları ona boyun eğdi. Müslüman ve Avrupa devletleri ona heyetler gönderdi.
H. 300-560 yılları arasında Akdeniz'e hakim olan Fatimî Devleti zuhur edip Abbasi devleti zayıflayınca ve Endülüs Sultanlığı da tehlikeye girince bu durum En-Nasır›ı hilafeti ilan etmeye sevk etti ve kendine "müminlerin emîri" unvanını verdi. İsyanlarla karşılaştı ama onları yok etti.
Endülüs onun zamanında şerefin en yüksek zirvesine ulaştı. İlim ve edebiyatta Kurtuba ile Bağdat yarıştı. Orada 13.000 cami, 300 hamam, 28 büyük şehir mahallesi, geniş caddeler, büyük imarethaneler, yüksek hanlar vardı.
Nasır, 25 yılda Zehra şehrini kurdu. Büyük bir saray inşa etti. Fatımilerin donanmalarıyla rekabet eden donanmalar inşa etti. İspanya Lyon devleti hariç bütün Endülüs'e hâkim olan güçlü bir ordu kurdu.
Devlet ve halk bollukta zirveye ulaştı. Geriye 5.000.000.000 beş milyarn altın bıraktı. Onu üçe böldü. Üçte biri orduya, üçte biri bina yapmak için üçte biri de hazineye taksim edildi.

2 A.g.e., s. 298-299.

3 el-Edebü'l-Endülüsi, s. 184; et-Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 293.

Üçüncü Konu

ZAYIFLAMA VE KURTARMA DEVRİ

BİRİNCİ KISIM: ZAYIFLIK DÖNEMİ: TAİFELER (H. 400-484) VE FAİCALAR:

Hilafetin çöküşünden sonra Beylik devletleri ortaya çıktı. (Seraksita Beldesi, Kurtuba Emîrliği, Tuleytula Beldesi, Buteylimus, İşbiliyye, Balensiye, Gırnata Beylikleri) Bu emîrliklerin sayısı 40'tan fazla sayıya ulaştı; emîrler, kadılar, imamlar birlik ve kenetlenme davetine karşı direndiler.[1]

• Beylikler, ümmetin değil sadece kendilerinin menfaatlerine önem verdiler. Hatta İbn-i Hazm onları şöyle niteledi: "Heves ve menfaatlerinin gerçekleşmesine bir vesile bulurlarsa Hristiyanlığı kabul etmede bile tereddüt etmezler."[2]

• Birbirleriyle çatışıyorlardı. Lüks hayat, içki ve israf çoğaldı.

• Yahudiler Endülüslüleri bu fesada teşvik ettiler.

• Bu dönemde Prebeştir, Tuleytula ve Balensiye'de emsali tarihte nadir görülen facia ve felaketler yaşandı. En önemlileri şunlardır:

Prebeştir Faciası: Hıristiyanlaşmış putperest Normanlar Papa'nın teşvikiyle h. 456 yılında Endülüs'ün kuzey doğusunda bulunan Prebeştir'i, ansızın 40.000 kişilik orduyla saldırarak istila ettiler. Şehrin içinde ve dışında kuşatma 40 gün sürdü. Kuşatmayı şiddetlendirip şehrin sularını kestikten sonra düşman şehre zorla girdi. İlk önce 140.000, daha sonra 6.000 insanı infaz ederek şehri yağmaladı-

1 et-Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 355 vd. sahifeler.

2 Devletü'l-Murabitın, s. 146; Düvelü't-Tevaif, s. 406. İbn-i Hazm'ın mektubundan nakil.

lar. Baba ve eşlerinin gözü önünde kadınlara zorla tecavüz ettiler. Durum tarif edilemeyecek kadar vahimdi. Kadınları esir aldılar. 1.500 cariye bekar kızı en büyük reisleri zorla kendine mülk edindi. Beş yüz yük süs ve elbiseden oluşan eşyayı yükleyip götürdüler. Yüzlerce kadın susuzluktan öldü. Şehir halkının geri kalan kısmını evlerine döndürdüler. Askerler onları "köle edilecekler, yağma edilecekler ve işkence edilecekler" diye gruplara ayırarak kadınların ırzına geçtiler. Kaçıp kurtulanları yakalayarak öldürdüler. Müslümanların güzel genç kızlarından 5.000 tanesini aldılar, İmparator Kostantiniyye'ye hediye ettiler.[1]

Tuleytula Felaketi: Düşman (VI. Alfons) h. 478 (1085) yılında Tuleytula'yı istila etti. Yedi yıl orayı kuşattıktan sonra hiç kimse orayı kurtaramadı. Halka güvence verdiler, iki ay sonra ahitlerini bozarak halkı cezalandırıp binlercesini öldürerek ırzlarına geçtiler. Halkın evlerini başlarına yıktılar. Camileri kiliseye çevirdiler, seksen minberi yıktılar.[2]

Balensiye Felaketi: Düşman orayı h. 487'de istila etti. Ruderic şehrini yirmi ay kuşattı. Murabıtlara uzak olduğu için yardım edemediler. Şehrin yöneticisi dindar, cesur Kadı İbni Cihaf'tı. Halk korkunç bir açlığa maruz kalarak fare ve köpeklerin leşlerini yediler. İnsanlar birbirini yediler, ölenlerin etlerini yediler. Haşere ve derileri yediler. İnsanların çoğu açlıktan öldüler. Kaçanların gözleri çıkarıldı, elleri ve ayakları kesildi veya öldürüldüler. Teslim olmaya mecbur kaldılar.

Haçlı komutan Kuneytur, Kadı için yerde bir çukur kazdı. Halkın ve çocuklarının gözü önünde onu ateşte yaktı. Aile ve çocuklarının ateşe müdahale etmesini isteyince engellendiler. Müslüman ve Hıristiyanların feryat ve figanları, çığlıkları önünde onu yaktılar. Sonra yine halkın birçoğunu büyük ateşler yakarak içine atıp

1 et-Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 359-361 (özet).

2 Nefhu't-tib, 4/483; et-Tarihu'l-Endülüsi, Dr. Abdurrahman el-Haci, s. 351, 395-396.

yaktılar. Şehir halkının cesetlerini ağaçlara, mabetlere astılar. Dillerini kesip gözlerini çıkardılar. Yem olmaları için vahşi ve yırtıcı hayvanların saldırılarına maruz bıraktılar.

Komutan, "Evinde demir cinsinden bir şey bulunursa o kimsenin malı ve canı helaldir" diye ilan etti. Evlerindeki iğne ve çivileri getirip teslim ettiler. Lezri, geri kalan halkı, şehrin ileri gelenlerinin hepsini yaktı. Yıl h. 490 idi.[1]

İKİNCİ KISIM: KURTARMA DÖNEMİ: Medeniyetin İstikrarı ve Yükselişiyle Birlikte Güçlü, Cesur ve Sağlam Yardımlar:

A- Murabıtlar Dönemi:[2] (H. 440-542) 102 yıl sürmüştür:

Abbasi hilafetini kabul ederek ehl-i sünnet çizgisini şiar edindiler. Sünnî Malikî oldukları için h. beşinci asrın yarısından itibaren paralarının üzerine Abbasi Halifesinin resmini nakşettiler. Halife Ahmet el-Müstahzar Billâh (h. 487-512) ile irtibata geçtiler. Allame Abdullah b. Muhammed el-Arabî'yi halifeye gönderdi, heyet Halife'nin Emir Yusuf b. Taşfin'e gönderdiği "emîrlik nişanıyla" döndü.

Kuzey Afrika'ya, Atlas Okyanusu'ndan Sudan'a kadar hâkim oldular. M. 1009-1091 yılları arasında -yaklaşık bir asır- Endülüs'e hâkim oldular. 62 sene içinde (h. 540-614) Endülüs'ü kurtararak, Endülüs'ün üçte ikisini geri alarak bir birlik altında topladılar. Yüz tane taraflı çatışmada ve on fasılalı savaşta[3] zafer elde ettiler.

---

1 et-Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 369-379 (çok kısa); Nefhu't-tib, 2/84, 199, 237.

2 Devletü'l-Murabitîn, es-Salabi, s. 235.

3 Devletü'l-Murabitîn fi ahdi Aliyy ibni Yusuf b. Taşfin, Selame Muhammed Selman el-Hereni, en-Nesrü'l-Endülüsi fi usuru't-tevaifi ve'l-Murabitîn, Dr. Hazim Abdullah Hıdır.

HAMRA SARAYI (ENDÜLÜS)

MURABITLARIN ENDÜLÜS'TEKİ ESERLERİ, MUTASAVVIF, MUTTAKİ VE MÜCAHİT MURABITLAR:

• Murabıtların siyaseti tamamen İslamîdir. Abbasi Hilafetine biat etmişlerdir. Abbasi Halifesi el-Müstansır Billah'a (h. 487-512/m. 1118) bir mektup yazarak İmam Abdullah b. Muhammed el-Arabî'yi gönderdiler. Mektupta Atlas Okyanusu'ndan Gana, Nijer, Büyük Sahra ve Sudan'a kadar Kuzey Afrika, Endülüs ve Mağrib'e kadar bütün ülkelerin yönetimi için bir "emîrlik nişanı" verilmesini istediler. Halife sevinip bu teklifi uygun buldu. Yusuf b. Taşfin zamanında Murabıtların sahip olduğu toprakların hepsi Abbasi Hilafetine tabi olmuştu.[1]

• Sultan İbni Taşfin, takva ve tevazusu sebebiyle kendinden önceki sultanların kullandığı "Emirü'l-Müminîn" unvanını kaldırdı. Zira bu unvanı Abbasi Halifeleri kullanıyordu. Onu "Emiru'l-Müslimîn" unvanıyla değiştirdi.

1 Devletü'l-Murabitîn, es-Salabi, s. 182-191 (özet).

• Harplerde kadılar, âlimler ve emîrler askerin ön saflarında bulunuyorlardı.

• Melik el-Mutemed b. İbad, birkaç meliki çağırıp Haçlılara karşı Allah'ın dinine yardım etmesi ve onları kurtarması için Emiru'l-Müslimîn Yusuf b. Taşfin'i davet etmeye karar verdiler.

• Murabıtlar donanmalar, silahların geliştirilmesi ve şehirlerin sağlamlaştırılmasına önem verdiler. Yine Haçlı Kral el-Huns'un (h. 478 / m. 1085) Endülüs şehirlerinin ruhuyla, beldeleriyle, ekinleriyle ve mallarıyla oynamasından sonra ziraate, ticarete, özellikle cami, saray ve köprüler olmak üzere mimarî güzelliğe çok önem verdiler. Fakih Ebi'l-Velid el-Bahi'nin Batlamyus meliki el-Mütevekkil Ömer b. el-Aftas'ın davetine karşılık verip bu işi hızlandırdılar.[1]

MURABITLARIN MİMARÎ ESERLERİ:

MAĞRİB'DE:

1. Karaviyyin Camisi: Bu cami kadim İslamî eserlerdendir. İlimde Ezher ile yarışırdı. Davetçi, âlim, fakih ve edebiyatçılar yetiştirdi. Yapılış tarihi h. 254 (859)'dur. İmaretlerin çoğu Ali b. Yusuf döneminde yapılmıştır. Minberi İslam minberlerinin en güzellerindendir.

2. Tilmisan Cami: Bina, Ali b. Yusuf'un emîrliğinde h. 530 yılında yapıldı. Mimarî olarak son derece güzeldir. Kurtuba camiinin etkisinde kalan bir mimarî yapısı vardır.

3. Savunma ile ilgili eserler: Endülüs ve Mağrib'te kale, burç ve surlar yapılmıştır. Çoğu savunma amaçlı olup Ali b. Yusuf zamanına aittir.[2]

• İlim alanında değerli âlimler yetişti. Onlardan bazıları:

---

1 Ayrıntı için bakınız: el-Asru'l-Endülüsi, s. 188-189; et-Tarihu'l-Endülüsi, Dr. Abdurrahman el-Haci, s. 391-400 (özet); Ahkamu'l-Kur'an fi'l-mukaddime ve'l-avasım mine'l-kavasım, s. 13, 16.

2 A.g.e., s. 247-249; Tarihu'l-Mağrib ve'l-Endülüs, s. 366, 372, 377.

1. Kadı Fakih Ebubekir b. el-Arabî (H. 468-543). Murabıtlar döneminin en büyük fıkıh âlimidir. Fas'a defnedildi. Birçok değerli telif eseri vardır.

2. Kadı Fakih İyaz (H. 476-544)**.** Hadis, nahiv, dil ilimleri ve nesep ilminde zamanının imamı idi. Merakeş'te defnedildi. Birçok eseri vardır. Peygamber Efendimiz hakkında yazdığı *"Eş-Şifa bi-ta'rifi hukuk el-Mustafa"* adlı eseri bu alanda yazılmış en önemli eserlerdendir. Sultanlara ve krallara karşı cesurdu.

• Murabıtlar döneminin sanat alanındaki eserleri oldukça zengindir. Savaş binaları, çeşitli medenî binalar ve imarette 800 tarz harir üslubu vardır. Demir ve bakırcılıkla ilgili sanat aletleri de o devrin sanatları arasındadır.

• Bilim alanına gelince; fıkıh, edebiyat, şiir, dil, nahiv, tıp, felsefe, astronomi; her dalda erkek ve kadın âlimler yetişmiştir.

• Maliye sistemi tamamen İslamî idi. Zekât, öşür, cizye ve beşte bir ganimet uygulanıyordu. Hiçbir vergi almadılar. Endülüs zenginleşti. İbn-i Taşfin, hâkimiyetinin sonunda hazineye binlerce altın dinar bıraksa da Ali b. Yusuf şehri sağlamlaştırmak, orduyu güçlendirmek, Haçlı kralı el-Füns'e karşı kaleler yapmak için vergi almaya mecbur kaldı.[1]

• Bıkıp usanmayan gayretleri, ahde vefaları vardı. Savaş şartları ne kadar sert olursa olsun benzeri görülmeyecek şekilde savaşın ağırlıklarına tahammül ederlerdi.

• Devirlerinde benzeri görülmeyecek şekilde İslam'a sımsıkı tutundular. İmamın fetvasına uyuyorlardı. Yusuf b. Taşfin, Endülüs'teki cihadın konumu hakkında soru sormak için Endülüs'ün Allamesi İmam Ebu Bekir İbn-i Arabî'yi, İmam-ı Gazali Ebu Hamid'e gönderdi. Gazali de gerekliliği hususunda fetva verdi. Sultan bu fetvaya bağlı kalarak defalarca cihat için Endülüs tarafına geçti ve şöyle

1 A.g.e., s. 245-246; Devletü'l-Murabitîn, s. 179; Tarihu'l-Mağrib ve'l-Endülüs, s. 320.

dedi: "Şüphesiz Allah cihat hususunda emretti. Bu, uyulması gereken bir emirdir."[1]

• Devirleri ilim asrı ve ulemanın ilme teşvik edildiği bir devirdir. Mescit ve medreselerde ilim halkaları kurulması, halkın bütün Avrupa'ya karşı kesintisiz cihada hazırlanması bu devrin özelliklerindendir. Din alimleri yetiştirilmesine teşvik vardı. Sivil devletten bağımsız kadılar vardı.[2] Devirlerinde İbn-i Zeydun, İbn-i Vehbun, İbn-i Lebane, İbn-i Abdun, İbn-i Ammar, ibn-i Haface gibi büyük edip ve ulema yetişti. Şiirde muveşşehat ve zecel[3] usulü yaygınlaştı. Emîrler için ilim sahibi olmak yüce bir nasipti. Aftas oğullarından el-Muzaffer yüz ciltlik "el-Muzafferi" kitabını yazdı! el-Mu'temed b. İbad, babası ve dedesi edip, şair ve mücahitti. İçlerinden İbn-i Zehr gibi İslam'ın en büyük tıp âliminin kitapları Avrupa'da ders kitabı olarak okutuluyordu. Yine Bekri ve Azri gibi coğrafyacılar vardır. İbn-i Hayyan el-Kurtubi gibi tarihçileri vardır. Coğrafya âlimlerinden "Nüzhetü'l-müştak fi ihtirakı'l-afak"[4] kitabının sahibi Ebu Abdullah Muhammed Eş-Şerif el-İdrisi vardı. Zerkani ve Kurtubi gibi astronomi ve ziraat ilminde uzaman âlimler vardı. Yine içlerinde felsefe ve matematik âlimleri yetişti. İlim ve edebiyat kadınlar arasında da geniş bir şekilde yayıldı. Öyle ki cariyeler arasında bile okuma-yazma bilmeyen kimse yoktu.[5]

• Murabıtların zimmet ehliyle olan teamülü, cizyenin ödenmesi ve Müslümanlar arasından onlara herhangi bir haksızlığın olmaması idi. Zimmet ehli, Kur'an-ı Kerim'e, İslam'a ve Allah Rasûlüne karşı

1 Devletü'l-Murabitîn, s. 148-154; Dirasat fi Tarihi'l-Mağrib ve'l-Endülüs, Dr. Ahmet İbadi, s. 484.

2 A.g.e., s. 282.

3 A.g.e., s. 255-257 (özet); İbn-i Harfaca, ed-Duyun, s. 290-291; İbn-i Haldun, Mukaddime, s. 436.

4 A.g.e., s. 281; Tarihu'l-Mağrib ve'l-Endülüs, s. 401-403.

5 Et-Tarihu'l-Endülüsi, Dr. Abdurrahman el-Haci, s. 451-451; el-Mağrib fi huluyyi'l-garb, 2/108; el-Hulletü's-Seyra, 2/211; ez-Zeydu ve't-Tekmile, 5/270.

uygun olmayan bir davranıştan çekinirler, umuma açık yerlerde aleni içki içmek gibi dinen yasak olan şeyleri yapmaktan da sakınırlardı. Korunmaları edilmeleri açısından özel bir sembolle[1] Müslümanlardan ayrılırlardı. İbn-i Ömer, Allah Rasûlü'nden şöyle nakletmiştir: *"Ehl-i zimmetim hakkında beni koruyun."*[2]

• Savaş Donanması, Akdeniz'de Mağrib ve Endülüs sahillerinde büyük zaferler gerçekleştirdi. Üç Balear[3] adasını da istila etti. Fakat Avrupa orduları İspanya'yla birlikte Murabıtlara karşı birleşince bu ordu onları yorduğu için savaşların birçoğunda başarısız oldular ve birçok şehir ve limanı kaybettiler. Buna ibadet ve zühde kendini veren Emîr Ali b. Yusuf'un zayıflığını da eklemek gerekir. Hâkimiyetinin son zamanlarında yavaş yavaş devlet işlerini devleti zayıflatmaya götüren etkenlere terk etti. Muvahhitler tarafından kuşatılma tehlikesine önem vermedi.

• Yusuf b. Taşfin ve oğlu Ali b. Taşfin, Endülüs yarımadasına muhteşem ordusuyla, demire meydan okuyan azim ve gayretlerle onlarca defa geçmiştir. Onlarca büyük şehri kurtararak birçok sağlam kaleyi fethetmiştir. Doğuda üç adayı geri aldı. Zellaka savaşında (h. 479) zafer kazandı. Özellikle h. 501'de Ikliş, h. 514'de Kalaidi'l-Ukban, h. 528'de Efrağa olmak üzere aralıklarla onlarca savaşta zafer kazandı.[4]

Murabıtların Zayıflama ve Çöküş Sebepleri:

Bunu maddeler halinde özetleyeceğiz:

1. Hâkimiyetlerinin son zamanlarında lezzet ve şehvetlere dalmaları.

---

1 Devletü'l-Murabitîn, s. 197-198; el-Muğni, İbn-i Kudame, s. 107, 606-618.

2 Devletü'l-Murabitîn, s. 197-198; el-Ahkamu's-Sultaniye, el-Maverdi, s. 143.

3 Devletü'l-Murabitîn, es-Salabi, s. 241-244; Tarihu'l-Mağrib ve'l-Endülüs, s. 311-312.

4 A.g.e., 261-277 (özet); Siyeru A'lami'n-Nübela, 19/378; Tarihu'l-İslam, ez-Zehebi, s. 369; el-Asru'l-Endülüsi, s. 189-192.

2. Hâkimiyetlerinin son zamanında kadınların açılması, kadın ile erkeğin karışık bulunmaları.

3. Yönetimin sonunda, çocuklar arasında çekişmeye götüren yönetim nizamının sıradan verasete dönmesi.

4. Murabıtların, Endülüslüleri, diğer Sünni mezhepleri bırakıp sadece Malikî mezhebine zorlamaları.

5. Yönetimlerinin son zamanlarında birçok din adamının nüfuzlarını artırmaları, ganimet almaları ve aşırı kibirli bir hayat yaşayıp sonuçta halkın güvenlerini kaybetmeleri.

6. Sonra gelen emîrlerin ya zahit olmaları ya da eğlenceye dalmaları veya yönetimde deneyimsiz olmaları.

7. Murabıtların lider ve büyük âlimlerinin birçoğunun cihat meydanında orduyla beraber bulunma özelliklerini kaybetmeleri.

8. Senelerce yağmurun yağmaması, Mağrip ve Endülüs'te kuraklık ve kıtlığın olması sonucunda Murabıtları bitkin düşüren ekonomik kriz ve bunun yanında yeryüzündeki yeşili yiyip bitiren çekirge sürüleri. Bu durum h. 524-530 yılları arasında olmuştu.

9. Hâkimiyetlerinin sonunda muvahhit ordularıyla silahlı çatışma.[1]

B- MUVAHHİTLER DEVRİ (H. 532-668)

Muvahhitlerin Tarihi ve Cihadı:

İbn Tumart**,** bu devletin fikrî kurucusudur. Planlamacı, zeki bir insandı. İlk olarak zahit kıyafetiyle dinin "iyiliği emir, kötülükten nehiy" ilkesini uygularken ortaya çıktı. Meliklere müdahale etti. Sultan Ali b. Yusuf'u, Murabıt âlimlerini münazaraya çağırdı. Getirdiği delillerle onlara galebe çalınca ünü yayıldı. "Ahiret adamı" imajı vermek için bir kabristanda çadır içinde kendini gizledi. Hâlbuki devlete hâkim olmak istiyordu. Berberî kabilelerinden istifade etti,

1 Devletü'l-Murabitîn, es-Salabi, s. 284-287; Tarihu'l-Mağrib ve'l-Endülüs, s. 407-409; ez-Zellaka bikıyadeti Yusuf b. Taşfin, s. 69; Sukut-u Devleti'l-Muvahhıdin, s. 31.

onlardan bir halk tabanı oluşturdu. Taraftarlarının güvenini kazanınca zulmün ve fesadın ancak Mehdi ile ortadan kaldırılacağını, Mehdi'ye inanmanın vacip olduğunu, dolayısıyla Mehdi'ye inanmayanın kâfir olduğunu ilan etti. Sonra kendisinin "beklenen Mehdi" oluğunu ilan etti. 1124 yılında berberiler ona biat etti ve "el-Mehdi el-Kaim Biemrillah" unvanını verdiler.[1] Üç yıl sonra öldüğü ilan edildi.[2] Münafık, ürkütücü, sapkın hedefleri için haram işleyen, kan döken ve ırza geçip mal gaspeden biriydi.

İbn Tumart, Murabıtları mücessime olmakla itham etti.[3] Hâlbuki onlar tecsimden beri idiler. H. 524 (1129) yılında vefatına kadar Büyük Atlas dağlarındaki Tinmel şehrini kendine başkent yaparak Allah'ın sıfatlarını inkar eden Mutezile mezhebini benimsedi. Bundan dolayı bunlara tabi olanlara "muvahhidler" denildi. Bazı sıfatların yorumunda Eşarilerin yolunu kabul ettiler. Kasırga gibi eserek düşmanlarını ezip geçtiler. Zira onlara göre düşmanları kâfir idiler ve kanları, malları helaldi. Düşmanlarının akidelerine inanmıyorlar. Selim akide sahibi binlerce ehl-i sünnet mensubunun kanını döktüler.[4]

Halk, asker, ilim, kültür, siyaset ve devlet organları İbn Tumert'in yetkisindeydi. H. 519 (1125)'de Merakeş'te Murabıtlara gücünü göstermeye başladı.[5]

Abdülmümin ve ürkütücü şahsiyeti. H. 487'de doğdu. İbn Tumart'ın en güvenilir arkadaşıdır. H. 526'da halife olarak kendisine

1 Devletü'l-Murabitîn, es-Salabi, s. 30, 36; Devletü'l-Murabitîn, Selame Muhammed, s. 11, 103-104, 109; el-Beyan, el-Mutrib, 3/22; el-Kamil, İbn Kesir, 9/562; İbn Haldun, 6/228.

2 A.g.e., s. 91; Devletü'l-Murabitîn. Bu Abdulmümin b. Ali'nin hilafeti üzerine söz birliğinden sonradır.

3 Mücessime, Cisimleşme ya da Enkarnasyon; İslâm dininde eskiden var olan itikadî bir fırkanın adı(m.n).

4 A.g.e., s. 152-153; el-Menaru'l-Münif, s. 152-153.

5 A.g.e., s. 76-77; Tecribetü'l-islah fi hareketi'l-Mehdi İbn Tumart, s. 120-121; el-Hilal el-Mevşebe libni'l-Hatib, s. 80.

biat edildi.[1] H. 526 yılında 30.000 kişilik orduyla Murabıtların üzerine yürüdü, binlerce insanı zulmederek öldürdü. Mağrip'te onlarca şehir ve kaleyi işgal etti. Mağrip'te ve Endülüs'te murabıtların birçoğu ona katıldı.[2]

Murabıtların Emîri Ali b Taşfin, h. 537 yılında vefat edince h. 539'da Taşfin'in yerine geçti.

Abdulmümin önce Fas, sonra Marekeş şehrine alıp h. 540 yılında hilafetini ilan etti, h.541'de Endülüs'ü işgal etmeye karar verdi.[3]

Muvahhitler h. 549'da Gırnata'ya üstünlük sağlayarak h. 556 yılında Tunus ve Trablusgarb'ı ele geçirdiler.[4]

Muvahhitlerin İmamı Abdulmümin'in Müslümanlara Karşı Siyaseti:

Üç defa namazı terk edeni öldürürdü. İnsanlara imamlık yapıyor, Pazartesi ve Perşembe günü oruç tutuyor. Fey'i[5] şeriata göre taksim ediyordu. Büyük bir silah imalathanesi, gemi tersanesi ve orduya ait büyük bir hazine kurdu. İslam'daki ilim ve cihad hususunu birbiriyle birleştirerek yönetici, devlet memuru ve ordu komutanları yetiştirmek için okullar inşa edip savaş taktikleri, yüzme ve deniz savaşı eğitimi veriyordu. Abdulmümin kendi devrinin en üretken, en cesur, en kararlı liderlerlerinin büyüklerindendi.[6] 13 oğlu vardı.[7]

---

1 A.g.e., s. 98; Siyeru A'lamu'n-Nübela, 20/369.

2 A.g.e., s. 100-104; Tarihu'l-Mağrib ve'l-Endülüs, s. 113-114; Devletü'l-Murabitîn, s.127.

3 A.g.e., s. 108-111.

4 A.g.e., s.114; el-Mağribu'l-Kebir, 2/791-792, 795; el-Merakeşi, s. 226.

5 Fey, savaş bittikten sonra, İslamiyeti kabul etmeyenlerden sulh yoluyla veya zorla alınan mallardır. Savaş sırasında zorla alınan mala ise "ganimet" denir. (m.n).

6 A.g.e., s. 117; Tarihu'l-Endülüs fi Ahdi'l-Murabitın ve'l-Muvahhıdin, Yusuf Eşyah, 2/50; el-Erk, Şevkı Ebu Halil, s. 29-123; Sukutu Devleti'l-Muvahhidin, s. 58.

7 A.g.e., s. 72, Dipnot.

Abdulmümin kendinden sonraki kişiyi seçmede veraset kullanarak, İbn Tumart'ın ilkelerinden sapınca Muvahhitlerin pek çoğu buna itiraz etti.

Endülüs'e ilk defa h. 558 yılında at, silah ve askerî donanımla geldi. Askeri daha da çoğalttı. Ne var ki h. 558 yılında savaşa başlamadan vefat etti.

2. Halife: Ebu Yakup b. Yusuf b. Abdulmümin: Ahlakı güzel, sevimli, cesur, zahit bir zattı. Kur'an'dan sonra Buhari'yi ezberledi. Felsefe, tıp ve nahiv ilminde iyi eğitime sahipti. Küçük günahlar için bile insanları hesaba çekiyordu. Fakat o, babasının peşinden çok kan döktü.[1]

Babasının cenazesini Mağrib'e taşıdı. H. 558 yılında tahta geçti.

Halife'nin Endülüs'e Geçişi: Endülüs'te İspanya müttefiki Balensiye Meliki uzun süre Muvahhitlere direndi. Onlara zarar vererek zayıflattı. H. 560 yılında onun isyanını bastırdı, ama daha tehlikeli bir şekilde tekrar isyan etti.

H. 562 yılında isyan hareketleri yedi kez tekrar etti ve en sonunda bu isyan hareketini tamamen bastırdı. Üçüncü isyan Mağrip'te oldu. Onu da bastırdı. Sükûnet dönemi başlayınca ziraat, sanat, ticaret ve ilimler canlılık kazandı.[2]

Endülüs'te savaşlarda parlak zaferle dört yıl kaldı. H. 571'de Marekeş'e döndü. İşbiliye camisi ve yüksekliği 96 m. olan meşhur minaresinin yapımıyla ilgilendi. Oraya su getirerek vadisine köprü yaptırdı.

H. 582 yılında Endülüs'e geçtikten sonra kara ve deniz harpleri şiddetlendi. Portekizlilerle savaştı. Müslümanlara aşırı derecede düşman idiler. Endülüs'ün kalbine Castilla ve Lyon'a kadar ilerledi. Portekiz'in başkenti Lizbon'a yönelerek kuşattı. H. 580 (1184) yılın-

1 A.g.e., s. 138; el-Bidaye ve'n-Nihaye, 12/264; Siyeru A'lamu'n-Nubela, 21/100.

2 A.g.e., s. 146-147; Sukutu Devleti'l-Muvahhidin, s. 75, 91, 96, 98.

da 22 yıl hüküm sürdükten sonra İşbiliye (Sevilla) kapılarında şehit olup babasının yanına defnedildi.[1]

H. 571 yılında Yusuf Abdulmümin zamanında Endülüs ve Mağrip'de bir yıl süreyle devam eden taun hastalığı yayıldı. Taun, Muvahhidîn devletinde ikamet eden birçok âlim ve lideri yok etti. Ticaret, ziraat ve sanat geriledi. Muvahhitlerin Hıristiyanlara karşı yapacağı savaş da gecikti.[2]

3. Halife: Ebu Yusuf Yakup el-Mansur: İbn Tumart'ın daveti gereği batılı yok etmeye çalışarak, kurdukları devleti zirveye, devrin altın çağına ulaştırdılar. Ülkeleri yönetiyor, kuvvet açısından Abbasi devletine benziyorlardı.[3] H. 584 yılında üç adada çıkan İbn Ğaniye isyanını bastırdı.[4]

Sultan Selahattin Eyyubi ile Sultan Ebu Yusuf Yakup el-Mansur'un İlişkisi:

Aynı çağda yaşadılar. Nurettin Zengi, Hıttin savaşından önce Mısır'la Şam'ı yönetimi altında birleştirerek ardını emniyete aldı. Kendinden sonra yönetime h. 583'de Beytü'l-Makdis'i fetheden Selahattin-i Eyyubi seçildi. Bundan dolayı Selahattin Eyyubi, Sultan Muvahhidi el-Mansur'dan donanma yardımı istemeyi düşündü. Nazik, zarif bir mektupla hediyeler göndererek Emirü'l-müminînle dostluk kurmak istiyordu. Selahattin, kendisinin Abbasi Devletine bağlı olduğunu kabul ediyordu. Hâlbuki Muvahhitler yasal hilafetin Bağdat'da değil Marekeş'de olduğunu kabul ediyorlardı. Bundan dolayı sadece 180 gemilik bir yardım gönderdi. Haçlıların Şam sa-

1 A.g.e., s. 149-152; el-Erk, Şevki Ebu Halil, s. 42; el-Mağribu'l-Kebir, 2/801; Sukutu Devleti'l-Muvahhidin, s. 120-127

2 A.g.e., s. 207-207; el-İkab, 31-32, 35-36; Tarihu'l-Endülüs fi Ahdi'l-Murabitın ve'l-Muvahhıdın, 2/113.

3 A.g.e., s. 209-213, 236; Tarihu'l-Endülüs fi Ahdi'l-Murabitın ve'l-Muvahhıdın, 2/117-118; el-İkab, 42, 46, 47; Nefhu't-tib, 1/420.

4 A.g.e., 215-218; Al-ikab/ 50-53; Tarihu'l-Endülüs, Yusuf Eşyah, 2/123.

hillerini[1] istilasını engelledi. Mısır'ı devletine katmayı arzulayarak ölene kadar planlar yaptı. Sultan Selahattin de Mağrib'i istilaya hazırlık için Libya'yı almayı planlıyordu. Buna rağmen Sultan Mansur, Selahattin'in elçisi İbn Munkız'ı, kırk beyitlik kasidesinin her bir beyitine bin altın vererek ödüllendirdi.[2]

Sultan Mansur'un Vefatı: H. 595 (1199) yılında hacdan dönerken Şam'da veya başka bir yerde vefat etti ve babasının yanına defnedildi.[3]

4. Halife: el-Muvahhidi Ebu Muhammed Abdullah en-Nasır: Babasından sonra h. 595 (1119)'da 18 yaşında tahta çıktı. Kendine ve fikrine güvenen, aklı az, işlerini baskıyla yapan hırslı bir gençti.

Ganioğulları İsyanının Bastırılması: Sultan Muhammed Mansur tahta çıkar çıkmaz Tunus ve Mehdiye'deki isyanları bastırdı. el-Muvahhidi el-Mansur'un vefatından sonra Ganioğulları öç alıp Tunus ve Mehdi şehirlerini işgal ederek Abbasi halifesine dua ile bağlılıklarını bildirmişlerdi. Ayrıca Ğanioğulları üç adayı da işgal etmişti. Sultan el-Muvahhidi en-Nasır, içinde binlerce atlı ve okçu bulunan 300 gemiyle deniz savaşı hamlesini yaparak h. 600 (1204) yılında adaları işgal etti. H. 601 (1204) yılında donanmasıyla ve ordusuyla Tunus ve Mehdiye şehirlerindeki isyanı bastırdı. Böylece en-Nasır, Ğanioğullarından kurtuldu. Bu isyan ve bastırılması yarım asır Muvahhit ordularını zayıflattı. Ğanioğulları, Murabıtların yoluna karşı Abbasi Devletine boyun eğmeye ve Sünni ümmetin birliğine olan hırsı sebebiyle kırk yıl Muvahhitlere direnmişti.[4]

en-Nasır'ın Endülüs'teki Cihadı: en-Nasır'ın Mağrib isyanlarını bastırdıktan sonra Endülüs'te Alfonso ve iki müttefiki Nafar ve

1 A.g.e., s. 188-190; el-İstiksa, es-Selavi, 2/163; el-İber, 6/490; Tarihu'l-İslam, 4/216 .

2 A.g.e., s. 191-193; el-Erk savaşı, s. 74.

3 A.g.e., s. 195-196; el-Erk savaşı, s. 76; Siyeru A'lamu'n-Nubela, 21/319.

4 A.g.e., s. 197-201; Mevsuatu'l-Mağribi'l-Arabi, 7/236-240; el-İkab, Şevki Ebu Halil, s. 15-16.

Aragon meliklerinin savaşa hazırlandıklarını duydu. el-Erk/Alarkos hezimetinin kusurunu gidermeye karar verdi.

el-İkab Savaşı (H. 609 / M. 1212): İspanya, dâhili cephelerini birleştirdi, o cephelere Papa'nın desteğiyle Almanya, Fransa ve İtalya'dan gelen ordular da eklendi. Ekinleri ve tarlaları yakmaya, köyleri yağmalayıp insanları öldürmeye başladılar. Sultan cihat ilan edince yarım milyon mücahit toplandı.[1] Endülüs'ü geçti. Kış bastırıncaya kadar sekiz ay (Tuleytuva) kalesini kuşatmak için bekleyince bitkin düştü. Kale Muvahhitlerin eliyle düştü. Avrupa Muvahhitlere karşı öfkeyle harekete geçti. Tuleytula'da sayılamayacak yoğunlukta asker toplandı. Avrupa'dan gelen birinci ordu 60.000 ila 100.000 arasında idi. Sonra ikinci, üçüncü ordu geldi ki orduların en büyüğü idi.[2]

Rabah Kalesinin Kuşatılması: Nasara (Meclun) kalesine hücum edip içindekilerin hepsini yok ettiler. Sonra (Rabah) kalesine doğru yürüdüler. Sonunda şehir düştü. Komutan Ebu Haccac barış görüşmelerine mecbur kalarak bütün gücünü sarfettikten sonra ordusunu çekerek kaleyi terk etti. Sultan buna hiddetlenerek onu ordunun önünde herkesin huzurunda öldürdü. Bu, ordunun öfkesine sebep olan vahim bir hata oldu.[3]

el-İkab Savaşı: Muvahhidiler ordularını beş gruba ayırdılar. 60.000 kişilik birinci ordu kendini Allah'a adayan, şehadet temenni eden savaşçılardan oluşuyordu. Sonra sağ kol, sol kol ve merkez ordusu vardı. Birinci ordu çok şiddetli bir hücuma geçmesine rağmen yoğun atlı düşman ordusu karşısında safları yaramadılar. Hücum eden birinci grup parçalandı, binlercesini şehit düştü. İspanyalılar onları ordunun merkezi olan İslam ordusunun kalbine kadar kovdular. Onlar da Müslüman atlıları takip ettiler. Rahipler ellerinde haç resmini

1 A.g.e., s. 203; el-İkab, Şevkı Ebu Halil, s. 26, 28-31.

2 A.g.e., 204-207, el-İkab, s. 26, 28-31.

3 A.g.e., s. 135, 157; Sukutu'l-Muvahhıdin, s. 131; Mealimu Tarihu'l-Endülüs, Hüseyin Mümin, s. 224, 227.

taşıyan bayraklarla askerlerin haçlı hamaset duygularını uyandırmak için savaşın kızıştığı yerin merkezine geldiler. İslam ordusu sağ ve sol cenahta hezimete uğrayınca geriye Mağripli muhafızlardan oluşan nizamî ordu kaldı. Benzeri görülmemiş bir kahramanlıkla direndiler, fakat başaramadılar. Beyasa ve İşbiliye'ye çekildiler.[1]

Komutan, lider ve asker bakımından kayıplar çok vahim oldu. Sultan'ın ordunun çokluğuna güvenmesi, askerî yönetimdeki tecrübe azlığı, ordunun önünde komutan katletmesi, Avrupa'nın el-Erk'in intikamında ısrar etmesi gibi sebepler yüzünden kaybedilen bu savaş bütün Endülüs için felaket oldu. Müslümanlar güçlerinin üçte birini kaybetti. Hıristiyanlar bütün Müslüman esirleri katlederek onlarca şehri işgal ettiler.

Nasır, 15 yıl hüküm sürdü. H. 610 (1214) yılında 24 yaşındayken vezirlerden birinin emriyle hizmetçisi tarafından zehirlenerek öldürüldü. Ondan sonra yerine 10 yaşında çocuk olan oğlu el-Muntasırbillah unvanlı Ebu Yakup Yusuf getirildi. Bir sene sarayında bahçesinde keyifle dolaştı, sonra zehirlenerek öldürüldü.[2]

Muntasır'dan sonra onlarca zayıf halife geldi. En sonuncusu Ebu Debbus el-Vasikbillah'tır (H. 665-668 / M. 1266-1270).

Muvahhitler devletinin sükûtundan sonra Kuzey Afrika'da küçük devletçikler ortaya çıktı. Afrika'daki Beni Hafs, Orta Mağrip'teki Beni Zeyyan ve Beni Merin, Uzak Mağrib'deki Beni Tavus onlardan bazılarıdır.[3]

Muvahhitlerin Endülüs'teki Olumlu Eserleri: Bir kısmını daha önce de zikrettiğimiz noktaları kısaca özetleyeceğiz:

• Devleti İslam ahkâmına sıkıca bağlayarak içkiyi haram kıldı, içki içenleri kovdu, katı davranarak üç defa namazı terk edenler katledildi.

1 A.g.e., s. 167; Mealimu Tarihu'l-Mağrib ve'l-Endülüs, s. 194-195.

2 A.g.e., s. 219; el-İkab, s. 57.

3 A.g.e., s. 234-235.

• Zimmîlerin ahkâmını değiştirdiler. Çünkü onlara göre cizye yoktur. Ya İslam ya savaş.

Yönetiminin ilk zamanlarında Mağrip'te ve Afrika'da durum buydu.

• Bolluk ve zenginlik halk içinde yaygınlaştı. Neredeyse dilenen fakir bulunmazdı. Murabıtların yaptığı gibi öşür ve zekât ile yetinip vergi almadılar.

• İslam ve Avrupa devletleriyle elçilik ilişkileri vardı.

• Orduya bizzat halife komuta ediyordu. İlk zamanlar âlimler, kadılar da ordunun önünde bulunuyorlardı.

• Şehirler, kaleler, su yolları, kanallar, camiler ve minarelerin yapımında mimarlık sistemindeki gelişme. 96 m. yüksekliğindeki İşbiliye minaresi dünya harikalarından biri olup hâlâ ayaktadır.

• İlmî hareket arttı. Halifeler, âlimler, fakihler, fıkıh, tefsir, hadis, dil, nahiv, edep, tarih, tıp, astronomi, hitabet, kitabet, siyaset, idare, askeri işler, sanat ve ziraat alanlarında öncülük etmişlerdir.

Muvahhitlerin Çöküş Sebepleri:

Aşağıdaki noktalarla özetlenebilir:

1. Murabıtlara korkunç zulümleri, kanlarını dökmeleri ve mallarına tecavüz edip kadınlarını cariye edinmeleri.[1]

2. Kahraman komutan el-Haccac'ın ordunun önünde katledilmesi.

3. İkab savaşında ulemanın büyüklerinden ve komutanlardan birçoğunun ve ordunun üçte birinin kaybedilmesi.[2]

el-Erk savaşının intikamı için Kastellia kralının ısrar etmesi.

4. Halife Nasır'ın kişiliğinin zayıflığı, deneyimsiz ve mağrur olması.

1 A.g.e., s. 220-223.

2 A.g.e., s. 227-228; Dirasat fi Tarihi'l-Mağrib ve'l-Endülüs.

5. Çeyrek asır süresince devam eden Ğaniye oğullarının Mağrib isyanları, Muvahhidlerin değerli mallarının ve deneyimli adamlarının tüketilmesi.[1]

6. Peş peşe gelen Endülüs isyanları, özellikle iki meşhur isyan: Hıristiyanlarla müttefik İbn Meriş ile Hain Balensiye valisi.[2]

7. H. 665-668 yıllarında başkentleri Merakeş'in Merinilerin eliyle düşüşü.

8. Muvahhitler arasında hilafet çekişmesi.[3]

9. Sonra gelen halifelerin şehvet ve lüks hayata düşmeleri.[4]

1 A.g.e., s. 223; el-İkab, s. 68.

2 A.g.e., s. 224; Dirasat fi Tarihi'l-Mağribi'l-İslami, İzzuddin, s. 83.

3 A.g.e., s. 225.

4 A.g.e., s. 229.

Dördüncü Konu

ENDÜLÜS'ÜN YIKILIŞ DÖNEMİ, MERİNİLER DEVLETİNİN DESTEĞİ VE GIRNATA KRALLIĞI

A- Kuşatma ve Toplu Katliamlar:

Muvahhitlerin Endülüs'teki hâkimiyetlerinden sonra onlarca büyük şehir, liman ve üç ada kuşatma sonrasında düştü. Sonra zulümler, saldırı, mal ve ziynetlerin talanı, ırza tecavüzler, boğazlamalar, ateşte yakmalar veya şehrin, içindekilerle beraber yakılması, halkın açık alana kovulmaları, yalancı bir güven sonrası tekrar onlara yetişerek erkek, kadın ve çocukları öldürmeleri... Böylece Müslümanların elinde sadece "Küçük Endülüs" adı verilen Gırnata şehri kaldı.[1]

Endülüs'teki büyük şehir ve limanları, küçük şehirleri ve köyleri İspanyalılar yağmaladılar. Özellikle h. 609 İkab savaşından sonra halkını yok ettiler. Katliamlar o kadar korkunçtu ki ne göz görmüş, ne kulak işitmiştir, ne de akla hayale gelebilecek cinstendir. Tafsilatı ileride gelecektir.

B- Gırnata Krallığı (H. 592-869 / M. 1190-1461) İle Birlikte Meriniler Devletinin Cihadı:

• Meriniler Endülüs'e 90 sene hâkim oldular.

• Merin kabilesinin ilk lideri Abdulhak el-Merini'dir. O, Malikî mezhebine tabi oldu. Dindar, hurafe ve bidatlerden uzak duran bir zattı. H. 642 yılında vefat etti.[2] Geriye dört erkek evlat bıraktı. Onlardan biri (Yakup-Ebu Yusuf) Muvahhitleri yıkarak h. 668 (1269)

---

1 et-Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 549-552 (özet); Nihayetu'l-Endülüs, s. 195-201; Vesaik-ı Arabiyye Gırnata, s. 40, 435, 437, 469.

2 A.g.e., s. 315; el-Mevsuatu'l-Amme litarihi'l-Mağribi ve'l-Endülüs, 3/55.

yılında Mağrib'in emîri oldu. Meriniler Tunus'taki Hafsilere tabi idiler, sonra onlardan ayrıldılar.[1]

• Başkenti Fas idi. Sonra H. 674 (1275) yılında yeni başkente (Ed-Daru'l-Beyda'ya) taşındı. Saltanat sınırları, Tunus'u da ekledikten sonra Libya'dan Atlas Okyanusu'na kadar olan alandı.

• Ebu Yusuf Yakup el-Mansur el-Merini, Mağrib'ten Endülüs'e geçti. H. 565 yılında orada kalan Muvahhitlerin varlığına son verdi. Daha sonra defalarca Endülüs'e geçip İspanya'nın içlerine doğru başarılı hamleler yaparak siyasî, askerî, medenî bakımından devlet gücünde büyük işler yaptı. Tüm Mağrib'i otoritesine boyun eğdirdi.

• Babası Abdullah el-Galip Billah'ın vefatından sonra Gırnata Krallığına azim, kuvvet ve geniş ufuklu vasıflara sahip oğlu Muhammed kral olarak seçildi. Şair ve fakih idi. Muhammed el-Fakih diye adlandırılmıştı. Krallığının ilk zamanında Kastalia kralı X. Alfonso kuvvetleri Gırnata'ya karşı harekete geçti. Mağrib, Merini Sultanı Ebu Yusuf Yakup'tan yardım istedi. Oğlu Ebu Ziyad, 5.000 kişilik deneyimli mücahitlerden oluşan bir orduyla, gerekli donanımla davullar eşliğinde yola çıktı. Babası ona takva tavsiyesinde bulundu. Endülüs'ü geçerek yeşil adaya indi. Sonra düşman topraklarının dâhilinde Şeriş'e inerek oraları fethedip ganimetlerle muzaffer olarak döndü. Bu biraz da keşif savaşı[2] olmuştu. Sonra meşhur İstece savaşı oldu. Tafsilatı ileride anlatılacaktır.

• Halife, h. 685 yılında vefat edince yerine oğlu Ebu Yakup Yusuf'u bıraktı.

• H. 674 yılında Meşihatu'l-Gazat savaşına katıldı. Bu, Alarkos ve Birbat savaşları gibi korkunç bir savaştı.

• Birçok deniz ve kara savaşı meydana geldi. Savaş, Meriniler ve İspanyollar arasında kimi zaman lehte kimi zaman aleyhte sonuçla-

1 A.g.e., s. 315; Kadetu Fethi Biladi'l-Arabiyye, 2/200.

2 A.g.e., s. 247-248; el-Mağrib fi Tarihi'l-Endülüs ve'l-Mağrib, Dr. İbade Kuhayle, s. 269.

nıyordu. İki taraf da ağır kayıplar veriyordu. Büyük âlim ve fakihlerin oğlu bu savaşlarda şehit oldu.

• Bir asrın beşte dörtlük süresi içinde (h. 740-820) bolluk ve güven oldu.

• Ebu'l-Hasan el-Merini (h. 731-752 / m. 1331-1351) ve oğlu Ebu Osman Faris (h. 752-m.1351) devrinde Kuzey Afrika'yı kuvvetle birleştirebildiler. Kısa süreliğine Kuzey Afrika birliğe kavuşunca Endülüs cihatla meşgul oldu. Endülüs'te Nasâra önünde hezimete uğradıktan sonra Kuzey Afrika'da genişleme hareketine geri döndü. Ülkesini Libya'dan Atlas Okyanusuna Endülüs'te Randa'ya kadar genişletmek için H. 748 (1347) yılında Tunus'a girdi.[1]

• Sultan İnan'ın (h. 753 / m. 1352) vefatından sonra zayıf sultanlarla Merinilerin siyasî ve askerî durumları bozuldu. Sonuncusu Abdülhak (823-869) idi. Kilit noktalara Yahudileri getirdi. Onlar da halkın boynuna çöktüler. Sonunda halk isyan etti. Meriniler Fas hariç Mağrib'i kaybettikten sonra halk Muhammed b. Ali el-İdrisi'ye biat etti. Meriniler devleti 200 yıl hayat sürdükten sonra h. 869 (1465) yılında sona erdi.

• H. 868 senesinde Şerif el-İdrisi'nin Mağrib'e hâkim olmasından sonra Meriniler yerlerini Vattasiler devletine bıraktılar. Şeyh Muhammed, şiddetli bir savaştan sonra ondan hâkimiyeti aldı. H. 868 (1472) yılında Fas'ı işgal etti. Onun hakimiyetinde şiddetli fitneler vardı. Hristiyan Portekizliler Mağrip limanlarını genişleterek, Sebte, Tanca ve Asıla'yı işgal etti. Onların zamanında 1492 yılında Gırnata düşünce milyonlarca Müslüman Mağrib'e hicret etti.

• Onlardan sonra eş-Şerif Ebu Abdullah Muhammed el-Kaim Biemrillah liderliğinde Sa'diler tarih sahnesine çıktılar. İspanya ve Portekizlere karşı cihat ilan etti. H. 923 senesinde vefat edene kadar onlara karşı zafer kazandı. Merakeş'e girip başkent yaptı. Sonra hâ-

1 A.g.e., s. 318-319; Mevsuatu'l-Mağrib el-Arabi, 3/336-337; Tarihu'l-Mağrib ve'l-Endülüs min Karni's-Sadis ila Karni'l-Aşir, s. 142.

kimiyet Vattasiler ve Sa'diler arasında ikiye ayrıldı. Sonra Kanuni Sultan Süleyman devri oldu ve Endülüs'e yardım hazırlığı için Arabî Mağrib'in birleştirilmesi gündeme geldi. Tafsilatı ileride gelecektir.

C- Direnen Güçlü Gırnata Krallığının Doğuşu (H. 635-897) ve Merinilerin Desteği:

Gırnata Krallığı 262 yıl hüküm sürdü. Bu sürede Avrupa devletlerinin toplu hücumlarına direndi. 20 Sultan geldi. Endülüs'ün % 10'undan daha azdır, Endülüs'ün güney batısındadır. Muvahhitlerin yerini alan, güç olarak onlardan düşük olan Meriniler ile çağdaştır.

İbn Hûd: Endülüs'te Müslümanların üstüne zifiri karanlığın çöktüğü sıkıntılı şartlarda doğuda, Mürsiye'de (h. 625 / m. 1228) Muhammed b. Hûd zuhur etti. Bu devletin ortaya çıkışında onun büyük bir etkisi vardı. Muvahhitlerden arda kalan kimselere ve Hristiyan İspanyollara karşı yaptığı kıyıcı savaşlardan sonra Endülüs'ün büyük bölümünü (Mürsiye h. 644, Kurtuba h. 632, İşbiliye h. 646) İspanyollardan geri aldı, onların kökünü kesti ve Gırnata devletinin çekirdeğini oluşturdu. Onun h. 635 yılında vefatından sonra İbn el-Ahmer Ebu Abdullah el-Galip Billâh Muhammed b. Yusuf zuhur etti. Orta Endülüs'teki şehirleri hâkimiyeti altına aldı. H. 635 yılında Gırnata Krallığı Sultanı olarak kendisine biat edildi. Parolası "Galip, sadece Allah'tır" cümlesi oldu.[1]

GIRNATA KRALLIĞI

260 Yıl İspanya'ya Direnen Gırnata Devleti

Gırnata Medeniyeti:

• 260 sene Avrupa ordularının kötü niyetli hücumuna hedef olmasına rağmen refah, bolluk, edebiyat ve ilimle dolup taşıyordu. Yönetim, şiir, felsefe, hitabet, cihat, eser yazma, dindarlık ve edep

1 Muvahhidin Devleti, es-Salabi, s. 231-232; el-Beyanu'l-Mağribi, 3/269; Dirasat fi Tarihi'l-Mağribi'l-İslami, s. 108.

açısından dünya harikası Zu'l-Vezareteyn unvanlı Lisanuddin b. el-Hatib burada ortaya çıktı. Ayrıca burada birçok alim, edebiyatçı, fakih ve tarihçi yetişti.

• Mimarî alanda parladı. Bu parlaklık mescitlere yansıdı. Hamra sarayı, eski ve yeni sanatın sembolüdür.

• Ordunun silah teçhizatı geliştirilerek atma gücüne dönüşen barutla atış yapan toplar keşfedildi. Bu keşif buradan Avrupa'ya intikal etti. Gemi ve deniz donanma sanayisi de geliştirildi.

• Burada sanayi de parladı. 80 çeşit ipek dokuma, ilginç altın yaldızlı lüks kâğıt, boyama, deri ve deri işlemeciliği gibi alanlarda parlama oldu.

• Ticaret alanları Avrupa ve İslam devletlerine kadar genişleyerek mescit, saray, cadde, bahçe, han ve hamam mimarisinde de parlama oldu.

• Gırnata şehri dünyadaki en güzel ve en temiz şehir kabul edilmişti. Bir milyon insanı içinde barındırıyordu.[1]

• Uzun ömürlü olmasının sebepleri, liderlerinin ve halkının ihlâslı ve Allah için çalışan kimseler olmaları, Mağrib'e yakın olmaları ve iki asır süresince adam, silah ve mal açısından sürekli Merinilerin onlara destek olmasındandır. Meriniler devleti zayıfladı. Endülüs çöktü. Gırnata devletinin parlamasının bir nedeni de diğer İspanya şehirlerinden kovulup Gırnata'ya göç eden Müslümanlardır. Çünkü onlar yüksek askeri ilmi ve medeniyet tecrübelerini buraya taşıdılar. Böylece savunma, meydan okuma ve surların iyi korunması mümkün oldu.[2]

---

1 İspanya'nın pisliği ve medeni geriliği o dereceydi ki h. 1174 yılında başkent Madrid'deki pisliklerin giderilmesine karşı protesto yapıldı. Bu pisliğin yok edilme işinin oturanlar açısından tehlikeli sonuçlar doğuracağını hatırlattılar. Çünkü onların, babalarının yaşadıkları gibi pislikler arasında yaşamaları gerekiyor. Bundan 250 sene evvel durum buydu!

2 Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 521-522; Nihayetu'l-Endülüs, s. 70-71; el-Hadaratu'l-islamiyye fi Endülüs, s. 55, 541-542; Rihletu ibn Batuta, s. 560-562, 670; Nefhu't-tib, 4/511-533, 541; Nihayetu'l-Endülüs, s. 127, 211.

• H. 719 yılındaki Meşihatu'l-Gazat savaşı açık bir zafer olduğu için düşmandan korunma ve emniyet supabıydı. O savaş, Kadisiye ve Yermük savaşı konumunda bir savaştı! Olayların detayı "Doğu Cihadı Sayfaları" başlığının ikinci bölümünde gelecektir.

ÜÇÜNCÜ KISIM: Gırnata Son Nefeslerini Veriyor:

A- Gırnata'nın Düşüşü ve Teslimi:

• Meriniler devleti çökünce Avrupa ve Endülüs şehir devletleri hemen savunmasız Gırnata'yı yok etmek için birleşti.

• Merinilerin çöküşünden sonra felaketler adeta peş peşe yağmaya başladı. Onlarca şehir ve liman kuşatılarak düşman tarafından düşürüldü, sonra tekrar geri alındı, musibetler böyle devam etti. Topluca yakma ve toplu soykırım birçok şehirde uygulanıyordu. Bu vahşete hiç kimse karşı koyamıyordu.

• Son meliki Abdullah es-Sağir, 67 maddelik teslim şartıyla[1] Gırnata'yı teslim ettikten sonra (h. 897 / m. 1491) birçok insanla beraber Mağrib'in bir kasabasına doğru yola çıktı. H. 924 yılında Fas'a yerleşti. Kendine Endülüs tarzı bir saray yaptı. Orada defnedildi. H. 1027 yılında onun soyundan sokak ortasında dilenen kimseler vardı.

• H. 897 yılında Hristiyanlar Hamra sarayını işgal ettiler. Bir daha dönülmemek üzere İslamî yönetim son buldu. 11. Melik Ebu Abdullah Muhammed son krallardandı. Endülüs'ün kuzeyindeki Beşerrat'tan ayrıldı ve Mağrib'e gitti.[2]

B- Gırnata'nın Teslim Şartları:

Bu şartlar 67 maddeydi ki en önemlileri şunlardır:

1. Büyük-küçük bütün mal ve can güvenliğinin teminatı, insanların yerleri, yurtları ve arazilerinin sürekli ellerinde kalması.

1 Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 552-553; el-Makkari, bu sayıları 553-554. sayfada Kitabu't-Tarihi'l-Endülüs kitabından aldı.

2 Tarihu'l-Endülüsi, Abdurrahman el-Haci, s. 554; Nefhu't-tib, 4/525; Ezharu'r-Riyad, 1/65-66; Nebzetü'l-asr, s. 42.

2. Emrine tabi oldukları şeriatlarının devamı, herkesin ancak kendi dininin hükümlerine uygun muhakeme edilmesi.

3. Mescit ve vakıfların devam etmesi.

4. Hıristiyanlar, bir Müslümanın evine giremez ve evin ahalisine zarar veremez.

5. Hiçbir Hıristiyan veya Yahudi, Müslüman üzerine sorumlu kılınamaz.

6. Daha evvel esir alınmış olan Gırnata esirlerinin salıverilmesi.

7. Müslümanlar kendileri ve malları hakkında emniyet içindedirler, Yahudilerde olduğu gibi başlarının üzerine bir işaret konulamaz.[1]

C- Teslimin Sonuçları ve Hıristiyanların Verdikleri Sözde Durmamaları:

Akdin onaylanması, Papa'nın tasdik etmesinden sonra Castalia kralı ve kraliçesi, anlaşma şartlarını şu an ve sonsuza(!) kadar uygulayacağına dinleri ve şerefleri üzerine yemin ettiler. İsimlerinin altını imzaladılar, mühürlerini bastılar. H. 898 (1492) yılında bu antlaşmayı pekiştirdiler. Bu pekiştirmede eşraftan, din adamlarından ve prenslerden birçok kimse de ek olarak imza atıp onayladılar. Yüz binlerce Gırnatalı teslim oldu. Hıristiyanlar ahitlerini bozdular.[2] Bu onların Allah'ın İslam'ı yeryüzüne varis olarak kıldığı zamandan bu yana âdetidir. Allah Teâlâ buyuruyor: **"Onların birçoğunda ahde vefadan eser bulamadık. Onların birçoğunu, tam fâsıklar olarak bulduk."** (Araf, 102)

• H. 904 yılında rahipler Hıristiyanlardan Müslüman olanların cebren dinlerine döndürüleceklerini ilan etti. Dedelerinden biri Hıristiyan olanların tekrar Hıristiyan olmaları gerektiğini ilan ettiler. Müslümanlara da ancak Hıristiyan olanların ölümden kurtulacağını bildirdiler.

---

1 Bugün Yahudilerin başlarına koydukları takkedir. Geçmişte Avrupa'da vatandaşlar onları tanısınlar ve sakınsınlar diye mecburen giyiyorlardı.

2 Tarihu'l-Endülüs , Abdurrahman el-Hacı / 569

• Müslümanlara işkenceye ve öldürmeye başladılar. Pek çok kimse uzaklaşıp köylerine gitti. Onları topladılar ve hepsini öldürdüler. Onlardan birçoğunu yaktılar. Müslümanların bıçak, hatta demir(!) bile taşımasını yasakladılar.

• Şayet gerçek Hıristiyan olmadıkları ortaya çıkarsa onları yakıyorlardı.

• Birçok Müslüman, hristiyanlarla savaşarak onlara galip geldi.

• H. 1017 yılında binlerce Müslüman Mağrib'e, Tunus'a, Şam'a ve Kostantıniyye'ye kaçtılar.

• Deniz yoluyla Mağrip ve Cezayir'e kaçan yüz binlerce kişiyi Ferdinand ve İsabella filoları takip edip boğarak öldürdüler, balıklara yem ettiler.

• Mescit ve minarelere çanlar ve haçlar taktılar.[1]

• Endülüs'ün bütününde İslamî tarih içinde milyonlarca Müslüman yok olduktan sonra böylece Gırnata'daki yüz binlerce insan da yok oluşla karşılaştı. Endülüs'teki yedi asırlık İslam hâkimiyeti boyunca vatandaşlarından tek bir Hristiyan dahi öldürülmemiştir. Hukuk ve görevlerde ehl-i zimmet (Yahudi ve Hıristiyan gibi ehl-i kitap) Müslümanlar gibiydiler. "Bizim lehimize olan onların lehine, bizim aleyhimize olan onların da aleyhinedir."[2]

Kral ve Kraliçenin teftiş mahkemesinde içlerinde gizledikleri şey Müslümanların kilise kontrolünde şiddetle Hıristiyanlaştırılmasıdır. İseviliği reddettikleri zaman da tahrif edilmiş şu anki İncil'e uymak için onları düşman isyancı ve ajan olarak kabul etmişlerdi. İncil'in metni şöyledir: "Benimle birlikte olmayan, benim aleyhimedir. Benimle bir araya gelmeyenler ayrılırlar."[3] Bu bugünde İslam dünyasına karşı Hıristiyan dünyasının siyasetidir.

1 A.g.e., s. 573-569, nihayetü'l-endülüs/s.250, Ezharu'r-riyad/1/s.68-70, Nebzetü'l-asr/ 45, Nefhu't-tib/4/s.527-528

2 Taberani, el-Hafız Ebu Kasım Süleyman

3 İncil, Matta 12/6

1501 yılında iki kralın yayınladığı fermanın özeti şudur: Allah Gırnata ülkesini kâfirlerden temizlemek için o ikisini seçmiş. Müslümanların varlığı sakıncalıdır. Muhalefet edenler ölümle ve mallarının zorla alınmasıyla cezalandırılacaklardır.[1]

Mağrib'e göçler başladı. Kalanlar da müslüman olduklarını gizleyip Hıristiyan olduklarını izhar ettiler. Müslüman olduğunu gizleyenleri bulunca onları haşerat ve fareyle dolu karanlık, korkutucu ve derin hapishanelere atarak zincirlere vuruyorlardı.

D- TEFTİŞ MAHKEMELERİ VE FACİALARI:

a. Müslümanların Kökünün Kazınması:

Ülkenin her tarafına teftiş mahkemeleri kurarak İspanya asıllı olmayan milyonlarca Arap Müslümanı bir defada yakarak öldürdüler. Teftiş mahkemeleri reisi Tuleytula Kardinali, tahrif edilmiş İncil'in nassına uyarak müslümanların başlarının kesilmesini(!) tavsiye etti. İncil'in nassı şudur: "Düşmanlarıma gelince, işte onlar benim kendilerini sahiplenmemi istemeyen kimselerdir. Onları buraya getirin. Önümde boğazlarını kesin!"[2]

Teftiş mahkemelerinden ve katliamlardan sonra İspanya'da milyonlarca Müslüman kaldı. Onlar için Hristiyan olmak, gizlenmek veya isyan etmekten başka çare kalmamıştı. Bunun detayları ilerideki üçüncü konu başlığında gelecektir.[3]

Teftiş Mahkemeleri başkanı, bize kadar ulaşmış insanlık fikrinin özeti olan ve içeriği paha biçilmez değerde olan bütün Arapça kitapların büyük bir yığın halinde şehrin meydanlarında toplanmasını emretti. Acımadan hepsini yaktılar.[4]

---

1 Devletü'l-Muvahhıdin, es-Salabi, s. 282; Teftiş Mahkemeleri, s. 91.

2 İncil Luka 19/17.

3 A.g.e., s. 281; Sukut-u Gırnata, s. 98.

4 A.g.e., s. 281.

b. İspanya'nın Moriskolara Yönelik Tutumu:[1] Tekfir ve İdam:

Moriskoların[2] veya Nasranî olan Arapların İslam'a dönmüş oldukları ve ölümü hak eden kâfir oldukları kabul edilir. Eğer bir kimse Muhammed (s.a.v.)'in dinini över, "İsa Mesih ilah değil ancak bir rasuldür" veya "Hz. Meryem'in sıfatları veya adı ilah annesi olmasına uygun değildir" derse, her Nasranî'ye gerekli olan, onu hemen gerekli yerlere ihbar etmektir. Yine Moriskolardan birinin İslamî âdetlerden birini yerine getirdiğini, mesela Cuma günü et yediğini -mubah olduğuna inanılır-, Cuma gününü normal elbiselerin dışında en temiz elbiselerini giyerek kutladığını, "bismillah" diyerek doğuya yöneldiğini, hayvan boğazlamadan evvel ayaklarını bağladığını, boğazlanmadan kesilen eti yemediğini, çocuklarını sünnet edip Arap isimleri verdiğini, bu âdetlere istekli olduğunu, itikat için ancak Allah ve Muhammed (s.a.v.)'e inanılması gerektiğini söylediğini, Kur'an'a yemin ettiğini, Ramazan'da oruç tuttuğunu ve sadaka verdiğini, sadece gurûb vaktinde yiyip içtiğini, yemeği fecirden önce (sahur) yediğini, domuz eti yemekten ve içki içmekten sakındığını, doğuya yönelerek abdest alıp namaz kılarak rüku ve secde ettiğini ve Kur'an'dan ayetler okuduğunu, İslam şeriatına uygun şekilde evlendiğini ve Arapça şarkılar söylediğini duymuş veya görmüş olursa, onu ilgili yerlere ulaştırmak ve ihbar etmek her Hıristiyan üzerine bir vecibedir.

c. İnsanın Tahammül Gücünü Aşan İşkence Örnekleri:

• Müslümanların, boğuluncaya kadar karnını su ile doldurdular.

---

1 Devletü'l-Muvahhıdin, es-Salabi, s. 289; el-Mevsuatu'l-Amme litarihi'l-Mağribi ve'l-Endülüs, 3/226.

2 Nasranilerin bakışına göre, Morisko, Nasraniyete girmeye zorlanan Müslüman için söylenir. Gerçeğe göre ve Müslüman tarihçilere göre ve İslamî açıdan, o, aslı Nasranî bir Müslüman'dır. -hem de hür ve zorlanmaksızın-.

• Müslümanların iki elini kızgın demir halkalarla sırtlarına bağlayıp karınlarına veya sırtlarına ağırlık bağlayarak işkence ettiler.

• Kemiklerini demir mengenelerin arasına sıkıştırıp ezerek işkence ettiler.

• Bacakları ve çeneleri birbirinden ayırarak işkence ettiler.

• İşkence, doktor, mahkumun hayatının tehlikede olduğunu görünceye kadar devam edilir.

• Mahkemenin kararı, mahkumun şehrin ortasında herkesin önünde infaz esnasında tamamlanır. O ya müebbet hapistir ya malların müsaderesidir, ya sürgündür ya da yakılarak idamdır. Çoğunlukla uygulanan, din adamlarının ve iki Katolik kralının da hazır bulunduğu esnadaki yakma törenleridir.[1]

• Kadınların işkencesine gelince, açık bir kabristanda avret yerleri hariç bütün elbiseleri çıkarılır. Kabrin yanına oturtulur. Başına ve omuzlarına ağırlık konup sağlamca bağlanarak hareket edemez hale getirilir. Demir zincirlerle kabre bağlanır. Onu örtmesi için saçları salınır. Özellikle gece iyice kararınca yakından onu görenlere cin çarpmış gibi görünür. Açlıktan, susuzluktan, korkudan ölünceye veya delirinceye kadar oraya, öylece terk ederler.[2]

• Bir adamın Cuma günü yıkanmış olduğu bilinirse, hakkında ölüm kararı çıkar. Bayram günü süslü elbiseler giymiş bir adam görür ve Müslüman olduğunu anlarlarsa hakkında idam kararı çıkar.

• Müslüman olduğu şikâyet edilen bir kimsenin elbiseleri indirilip soyundurulur, kendisi veya ailesinden herhangi birinin sünnetli olduğu ortaya çıkarsa o ve ailesi ölüm cezasına çarptırılır.

• Teftiş mahkemelerinin tahkikat divanı tüzüğü, ölü ve kayıpların mahkemesini de zorunlu görerek o kimselerin hakkında da hüküm çıkarıyor. Hayattaymış gibi üzerine ceza uygulanıyor. Malları müsadere

1 A.g.e., s. 283; Sukut-u Gırnata, s. 100.

2 A.g.e., s. 282; Mehakimu't-teftiş, s. 92; Sukut-u Gırnata, s. 109'dan naklen,

ediliyor. Yakılma cezasının uygulanmasındaki bütün gösteriler yapılıyor veya "ateş yakma" tören alayı içinde yakmak için kabir kazılıyor, ölü kabrinden çıkarılıyor. Çıkan kararın hükümleri ailesine ve çocuklarına geçiyor.[1] Mahkeme üyeleri olağanüstü korumadan, mutlak yetkilerden faydalanıyor, zenginleşiyor ve milyonerler arasına giriyordu.

d. Tarihte Benzeri Görülmemiş, Akla Hayale Sığmayan İşkence Üretme Yönteminin Patenti:

Vahşi teftiş mahkemeleri devam etti, İslam ve Arap memleketlerinde de bu çirkin fiilin taliplileri ortaya çıktı. Zulmü, zorbalığı ve cefayı her türlüsüyle hayatlarının bütün alanlarına yayarak İslam nizamlarının geri getirilmesini isteyen Müslüman çocuklar üzerinde uyguluyorlar. Allah'ın yeryüzüne ve içindekilere varis olacağı vakte kadar bu hak-batıl, hidayet-dalalet, adalet-zulüm mücadelesi devam edecektir.

İşkence Örnekleri:

Teftiş mahkemeleri üç asırdan fazla sürdü. Müslümanların ruhlarını cesetlerinden çekip çıkarmak için çeşitli işkence vasıtaları kullanılıyordu. Fransız ihtilalinden sonra İspanya'yı işgal eden Napolyon, 1818 yılında İspanya'da üç asırdan fazla süregelerek devam eden Teftiş mahkemelerini ilga eden bir ferman yayınladı. Fakat Cizvit rahipleri ve ilga edilen mahkemenin üyeleri ölüm ve işkenceye devam ettiler. Bu, Fransız ordusunu da kapsadı. Mareşal Sevlet, Fransız Askerî Hâkimi Albay Limutki'yi bin asker ve dört topla Madrid'e göndererek Divan kilisesine hücum etti. Zorla kiliseyi basıp teftiş ettikten sonra bir şey bulamadılar. Albay Limutki yeri de araştırmaya karar verdi. Bu esnada rahipler birbirlerine endişeyle baktılar. Albay askerlere halı, kilim ve yaygıların kaldırılmasını emretti. Yaygılar kaldırıldı. Bütün odalara bol su dökmelerini emretti. Bunu yaptılar. Bir de baktılar ki odalardan birinde su sızıyor. Kapının burada ol-

1 A.g.e., s. 284-285; Sukut-u Endülüs, s. 10; Divan-ı Tahkiki ve'l-Muhakematu'l-Kübra, Muhammed Abdullah İnan, s. 24-32.

duğunu anladılar. Başkanın çalışma masasının ayak tarafına konulan küçük halka vasıtasıyla kurnazca bir yolla açılıyordu. Tüfeklerin dipçikleriyle kapıyı kırarak açınca rahiplerin yüzleri sararmaya başladı. Raporda şöyle anlatılır:

Bir de baktık ki büyük bir oda, mahkeme salonu olduğu anlaşılıyordu. Ortasında mermerden bir direk, üzerinde büyük bir demir ve zincirlerle bağlı halkalar. Yakalayıp işkence etmek istedikleri kişileri oraya bağlıyorlar. Bu sütunun önünde Deynune adını verdikleri bir kürsü bulunuyor. O divan başkanının[1] oturduğu yüksek bir kürsüden ibaretti. Etrafındaki biraz daha alçak diğer koltuklar ise kadılar için hazırlanmıştı. Sonra işkence aletlerinin ve insan vücudunu parçalayan aletlerin bulunduğu odaya yöneldik. Bu odalar yerin altında geniş bir alan içindeydi. Orada ruhumu bunaltan ve yaşadığım sürece peşimi bırakmayan dehşet edici şeyler vardı. İnsan bedeni hacminde yatay ve bazısı dikey odalar vardı. Tutuklu yatay olarak konulup ölünceye kadar orada bırakılırdı. Ceset o dar yerde kalır, çürüyüp etleri, kemikleri dökülünceye kadar orada bırakılırdı. Cesetten çıkan kerih kokuları gidermek için dışarıya küçük delikler açmışlardı. Biz orada hâlâ tutuklu olarak zincire vurulmuş birçok insan iskeletine şahit olduk.

Tutuklular erkek kadın olup yaşları 14 ile 70 arasındaydı. Bazı canlı tutukluların ölmelerine ramak kala zincirlerini çözebildik, demir halkalarını parçaladık. İçlerinde, çok fazla işkence gördüğü için aklını oynatmış olanlar vardı. Onlara daha fazla zarar verebilmek için onları çırılçıplak soymuşlardı. Hatta askerlerimiz elbiselerini çıkarıp tutuklu kadınların üzerlerini örttüler.

Başka bir odaya geçtik, orada insanı ürperten manzarayla karşılaştık. Kemik kırma, vücut ufalama aletlerine muttali olduk. İlk önce ayak kemiklerini ezip ufalamayla başlıyor, sonra göğüs, kafa ve el kemiklerini ezip parçalıyorlardı. Bütün bunlar kademeli ola-

1 Teftiş Mahkemesi divan reisi.

rak devam ediyor, sonra bu parçalanmış vücuda bir alet girip diğer taraftan bir kütle halinde çıkıyor.

Sadece insan başının sığacağı büyüklükte bir sandık gördük. Elleri ayakları zincirle bağlandıktan sonra işkence gören kimsenin başı oraya konuluyor, hareketsiz kalıyordu. Sandığın üst tarafındaki delikten her dakika soğuk su damlatılıyor. Bu işkence türünde, birçok insan itiraf etmeye güç yetiremeden deli oluyordu. Ölünceye kadar bu hal üzere devam ediyordu.[1]

Sonra "güzel kadın" adını verdikleri bir işkence aletine daha şahit olduk. O içinde uyuyan, kendisiyle uyuyan kimseyi kucaklamaya hazır şekilde yapılmış güzel bir genç kız resmi bulunan tabuttu. Tabutun her tarafına keskin bıçaklar yerleştirilmişti. Tutuklu genci bu resmin üzerine atıyorlardı. Bıçak ve hançerlerle dolu tabutu üzerine kapatıyorlardı. Kapatıldığı zaman genç parçalanıp lime lime doğranıyordu.

Yine dilleri koparan, kadınların memelerini göğüslerinden iğrenç kancalarla parçalayıp çeken, keskin kılıç gibi işkence görenlerin çıplak vücudundan etleri kemiklerden ayıran aletlerin hepsini kapsayan bir işkence aleti gördük.

İnsanlar gözleriyle bu işkence aletlerini gördükleri zaman kendilerine işkence edilmiş gibi çıldırarak gidip Kilise reisini yakaladılar. Kırma aletine koydular, kemikleri paramparça olup ufak parçalara ayrıldı.

Yardımcısını yakaladılar, "güzel kadın" tabutuna yatırarak üzerini kapattılar. Bıçaklar onu paramparça etti. Bu iki cesedi çıkarıp attılar. Diğer bütün suç ortağı rahiplere aynı muameleyi yaptılar.

Allah'ın cari olan kanunu: Zalimleri birbirine musallat etmek… Böylece Allah, kalplerinde en küçük bir merhamet hissi kalmamış, lanetlenmiş şeytana uyan bu vahşi rahiplerden intikamını bu şekilde aldı.

1 A.g.e., s. 292; Masrau Gırnata, s. 112.

İşte onların, düşmanlarına böyle muamele eden dini... İşte şu ayette ifade edilen düşmanımıza bizim muamelemiz: **“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.”** (Fussilet, 34) **“Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler.** (Şöyle derler) **‘Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.’”** (İnsan, 8-9)

Nasranîler zimmet ehlidir. Onlara ahit ve eman verilenler manasına “muahedler” denilir. Onların tek bir kiliseleri yıkılmamış ve mescide çevrilmemiştir. Hiçbir kimsenin beden, ırz, mal, veya arazileri zarar görmemiştir. Dinlerini terke zorlanmamışlardır: **“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk, sapıklıktan iyice ayrılmıştır…”** (Bakara, 256) Her kap, içindekini sızdırır.

E- GENEL OLARAK ENDÜLÜS VE GIRNATA’NIN DÜŞÜŞ SEBEPLERİ:

1. Muvahhitlerden sonra Kuzey Afrika’nın zayıflaması, Merinilerin yardıma devam etmedeki zayıflıkları.

2. İspanya devletlerinin Gırnata’ya karşı birleşmeleri, Arkon-Ferdinand ve Castalla-İsabella devletlerinin birleşmesi.

3. Özellikle Gırnata yönetiminin son yıllarında şehvetlere dalması.

4. Son zamanlarda cihadın ihmal edilip dünyaya meyledilmesi.

5. İhtilaf ve tefrika.

6. Hristiyanları dost edinme, onlara güvenme ve onlarla ittifak yapma.

7. Müslümanların birbirine yardımda tembellik göstermeleri.

8. Hristiyanların, söz ve ahitlerini bozmaları.

9. Beyliklerin ulemanın nasihatini dinlememeleri, sonrakilerin Hıristiyanların idaresine boyun eğmeye razı olmaları, daha sonra ge-

len valilerin kötü siyasetleri, vergi tahsilinde halka yapılan zulümler, hâkim zümrenin zenginliği, israfı ve eğlencesi.

10. Endülüs'teki iç isyanlar...[1]

Üçüncü bölümde Osmanlı devletinin yitirilmiş Firdevs'i kurtarma çabaları bölümünde yoğunlukla Avrupa ordu ve donanımlarının Endülüs'teki İslam'a karşı birleşmelerini ve İslam'ın orada tutunmasını anlatmıştık. O tutunma Endülüs'e komşu devletler olan Murabıtîn, Muvahhidîn ve Merinilerin Cebel-i Tarık boğazı vasıtasıyla Endülüs'e gelmeleriyle olmuştur. Sonra bu tutunma üç bin kilometrelik uzaklıkta, Arap olmayan fakat Müslüman kardeş olan Osmanlılar sayesinde olmuştur. **"Ancak Müslümanlar kardeştir."** (Hucurat, 10) Bu Osmanlı yardımı, Hıristiyan donanmalara karşı korkunç deniz savaşlarıyla sürdü. Yine onlarca defa İspanyollara ve Portekizlilere karşı Kuzey Afrika'da korkunç kara savaşları devam etti. Hatta bütünüyle istila edilen Kuzey Afrika'yı kurtarma zamanı yaklaştı. fakat Mağrip Arap Sultanı es-Sa'di'nin Müslüman Osmanlılara karşı İspanya ve Portekiz kâfirleriyle ittifak yapması Endülüs'e yardımı engelledi. Osmanlı donanmasını sahillerinden uzaklaştırdı! Osmanlı Türkleri kardeşlerini kurtarmak istiyordu, Mağrip yöneticileri ise Endülüs'teki çaresiz kardeşlerine ihanet ediyorlardı. Osmanlı, geri dönmek zorunda kaldı. Sonra çok geçmeden doğuda da ikinci bir ihanete uğradı. Bu, Safevilerin Sünni Osmanlılara karşı kâfirlerle işbirliği yapması şeklinde ortaya çıkmıştı.

1 A.g.e., s. 293-310.

İKİNCİ FASIL

CİHADIN IŞIK SAÇAN SAYFALARI, ENDÜLÜS FACİALARI VE HIRİSTİYANLARIN HİLELERİ

GİRİŞ

I. BÖLÜM: CİHADIN IŞIK SAÇAN SAYFALARI VE DÖNEMSEL SAVAŞLAR

II. BÖLÜM: HAÇLILARIN YALANLARI VE ENDÜLÜS FACİALARI

GİRİŞ

Bu konuyu özellikle harplerde Hıristiyan ve Müslümanlar arasındaki büyük farkı açıklamak için anlattık. Şüphesiz Müslümanların cihat anlayışının, içinde bıkkınlık ve korkunun olmadığı doğru, asil, hikmetli, değerli ve cesur bir inanç olduğu aşikardır. Bu ince Müslüman anlayışının kadın, çocuk, yaşlı, hasta, esir ve yaralılara, mabetlerdeki din adamlarına verdiği bir teminattır. O aynı zamanda mallarına, ırzlarına ve sahip oldukları her şeye verilen bir teminattır. Bizimle savaşmayana karşı asla savaşmak yoktur: **“Sizinle çarpışmaya girenlerle Allah yolunda siz de çarpışın. Ama haksız yere saldırmayın/çarpışmada zulme sapmayın. çünkü Allah, sınır tanımaz azgınları sevmez.”** (Bakara, 190)

Düşmanlarımızın harbine gelince... O; hile, katliam, yakma, namusları payimal etme, şehirleri yıkma ve malları gasp etmedir. Bu anlayış savaş, barış, esir, hasta, çocuk, kadın ve din adamlarına karşı muamelelerinde hep aynıdır! Haçlı düşmanın hücum ve galibiyetlerde herkese karşı yaptıkları hile ve zulmün örneklerini zikrettik. Şöyle ki hücum ettiklerinde ve galip geldiklerinde geride hayata ve İslam’a ait bir iz/eser bırakmazlar. İşgal ettikleri yerde hayattan ve İslam’dan bir iz/eser bırakmazlar.

Birinci Bölüm:

IŞIK SAÇAN CİHAT SAYFALARI VE DÖNEMSEL SAVAŞLAR

Kazanılan En Önemli Zaferler:[1]

- el-Burbat, h. 92 yılı (Fetih Savaşı)
- ez-Zellaka, h. 479 yılında Murabıtlar zamanında oldu.
- İkliş, h. 501 yılında Murabıtlar zamanında oldu.
- İfrağa, h. 528 yılında Murabıtlar zamanında oldu
- el-Erk, h. 591 yılında Muvahhitler zamanında oldu.
- İstece, h. 674 yılında Meriniler zamanında oldu.
- Meşihatu'l-Guzat, h. 719 yılında Gırnata krallığı zamanında oldu.
- İslamî ordular düşmanın işgal ettiği bütün şehir ve adaları çetin savaşlarla Endülüs, Murabıt, Muvahhit ve Merini ordularıyla tekrar geri aldılar.

1 el-Edebu'l-İslami Tarihuhu fi Asrihi, el-Asru'l-Endülüs, s. 141-147.

BİRİNCİ KONU: EL-BURBAT SAVAŞI (H. 92): (BURBAT VADİSİ), (LEKKE VADİSİ):

Tarık b. Ziyad dua, niyaz ve yakarış ile uğraşırken Musa b. Nusayr'ın Tarık'ı ve ordusunu kurtardığı zaman, onu sadece bir ordunun yeneceğini bilemedi.[1]

Makrizi, iki grup arasında cereyan eden savaşı şöyle vasfediyor: "İki taraf sabah olduğunda toplanarak ordularını düzene soktular. Lezrik taht üzerinde taşınarak, başında ipek kumaştan bir örtü onu gölgelerken büyük ve küçük bayraklar içinde önünde silah ve savaşçıları olan Tarık ise zırhını giyinip arkadaşlarının içine girerek başlarında beyaz sarıklar, ellerinde Arap ok ve yayları, kılıç kuşanıp mızraklarına sarılarak savaş alanına geldi. Lezrik'in, onları görünce kalbine korku girdi. Tarık onu görünce, "İşte bu, kavminin zorbasıdır." dedi. Sonra o ve arkadaşları bir hamle yaparak Lezrik'in önünde savaşanları bertaraf edip dağıtarak ona ulaşıp kılıcıyla başına vurdu, tahtının üzerindeyken onu öldürdü.[2] Onun ordusu, reislerinin öldüğünü görünce diğer ordunun üzerine atıldı. Zafer Müslümanlarındı. Düşmanın hezimeti bununla kalmadı. Beldeler, kaleler teker teker teslim oldular. H. 92 yılında sekiz gün süren bu savaş Vadi el-Burbat savaşıydı. Müşriklerden birçok kişi öldürüldü. Ganimetler hayal edilemeyecek kadar çoktu. Bir ata dahi sahip değillerken atı olmayan tek bir asker dahi kalmadı.[3]

Tarık, efendisi Musa'dan yardım istedikten sonra Afrika'dan Endülüs'e Berberî akınları birbirini takip etti. İspanya'ya yardımlar ve sayılamayacak kadar çok asker desteği geldi. Tarık, Endülüs'ün yarısına ulaşıncaya kadar ordusunu durdurmayarak bütün şehirleri

1 et-Tarihu'l-Endülüs, Abdurrahman Haci, s. 62-63, 67 vd.; Nefhu't-tib, 1/261; Fecrü'l-Endülüs, s. 72-75; Tarihu'l-Endülüs, s. 46-47.

2 Bazıları şöyle rivayet eder: Burbat geçidinde boğuldu. Diri veya ölü cesedine ulaşılamadı.

3 et-Tarihu'l-Endülüs, Abdurrahman Haci, s. 67-68; Tarihu'l-Endülüs, s. 47.

fethetti. Endülüs'e sefer düzenledikten bir yıl sonra başkent Tuleytula'yı fethetti.

Musa, Tarık'a 5.000 mücahitle yardım etmeye devam etti. Bu mücahitlerle İstence, Malka, Gırnata, Elbire, Ceban, Tuleytula, Karmuta, Mevrur, İşbiliyye, Kurtuba ve Eryune kentlerini ele geçirdi. Tarık sonra kuzeye, Hıcare vadisine Elmanda şehrine yürüyerek orayı da fethetti. Sonunda Kuzey İspanya'ya ulaştı. Çelika ve İsterka şehrine saldırdı.

Sonra Musa b. Nusayr, ekseriyeti Kaysiye ve Yemaniye[1] kabilesinden 18.000 mücahitle h. 93 (712) yılında devasa bir orduyla Endülüs'e ulaşarak Şudune, İşbiliye, Maride, Leyle, Bace ve Tedmir gibi birçok şehri fethetti.

Tarık, emîri Musa ile h. 94 (713) yılında Tuleytula veya Kurtuba'da karşılaşınca emîrine, "Ey Emîr! Allah'a yemin olsun ki atımla içine dalacağım. Okyanusa varmadan niyetimden dönmeyeceğim." diyerek yarısı şehit olmuş 12.000 kişilik ordusuyla tek başına yüz binlerce İspanya ordusuna karşı galip gelerek bir sene içinde Endülüs'ün yarısını fethetmişti. Musa ona Tuleytula'da durmasını tavsiye etmişti. O da ona uydu. H. 93 yılının sonuna kadar onu bekledi.[2]

İKİNCİ KONU: ZELLAKA SAVAŞI (H. 479):

Tuleytula'nın h. 478 yılında düşüşü Murabıtların direkt Endülüs'e geçişleri sebebiyledir. H. 479 yılında Zellaka savaşı oldu. Mücahitler el-Mutemed Billâh ve Yusuf b. Taşfin komutasında; rahiplerle birlikte sayıları 50.000'i bulan Almanya, İtalya, Fransa ve İspanya ordularının başındaki VI. Alfonso'nun karşısına çıktılar.[3] O sırada İslam ordusunun sayısı 24.000, yani onların ordusunun yarı-

1 A.g.e., 69; Tarihu'l-Endülüs, s. 145; el-Beyanu'l-Mağrib, 2/12; Nefhu't-tib; 1/269.

2 et-Tarihu'l-Endülüs, s. 83; el-Beyan, 2/26; Nefhu't-tib, 1/271. İbn Hayyan ve diğerleri, Endülüs'te ve Avrupa'da Coğrafya, s. 89.

3 Devletü'l-Murabıt, s. 126. Alfonso'nun ordusunun 80.000 atlı, 200.000 piyade olduğunu zikreder; el-Halelu'l-Mevşiyye, s. 45-47.

sına yakındı.[1] Cuma günü gördüğü rüyada Rasulullah (s.a.v) zaferi müjdeliyordu. Müslümanlar sevindiler.[2]

el-Mu'temed iki ay önce Yusuf b. Taşfin'den yardım isteyerek şöyle dedi: "Biz Endülüs ehli, komşumuz ve kardeşimiz olmadan hiçbir gücümüz yoktur. Bu kâfir düşmana karşı savaşıp onu defederek İslam şeriatını yaşatmamız için önce Allah'tan sonra senden yardım istiyorum." Sözünü şöyle sürdürdü:

"Develeri gütmek, domuzları gütmekten daha hayırlıdır."[3] O da saygı ve hürmetle onaylayarak duygulu bir mektup ile cevap verdi.[4]

el-Mutemed, h. 476 yılında ordusunu nakletmek için donanmasıyla ona yardım etti. Yusuf b. Taşfin 7.000 süvari, ondan daha fazla piyade ve binlerce deveden oluşan ordusuyla Endülüs'e sürdü. Denizde şiddetli bir rüzgâr esti. Rabbine şöyle dua etti: "Ey Allah'ım! Eğer bu denizi geçmemiz Müslümanlar için hayırlıysa denizi geçmeyi bize kolaylaştır. Eğer değilse geçmemizi zorlaştır." Deniz sakinleşti.[5]

İşbiliye'deyken oğlunun vefat etmesine rağmen ilerlemekten geri durmadı. Bütün birlikler emîr ve kuvvetleriyle birlikte savaşa koştular. Bütün Endülüs orduları birlik halinde ön tarafta el-Mutemed'in komutasında, Murabıt orduları da arkada[6] düzen kurdular. Günlerce VI. Alfonso'nun gelmesini beklediler. Alfonso gelince kibirlenerek şöyle dedi:

"Ordum ile insan, cin ve göklerin melekleriyle savaşacağım."[7] Başka bir rivayette şöyle demişti: "Muhammed'le, onun ailesini, in-

1 Devletü'l-Murabıtın, es-Salabi, s. 120; Devletü'l-Murabıtın, s. 81; el-Kamil fi't-Tarih, İbn Esir, 10/153.

2 A.g.e., s. 407; er-Ravdu'l-Mi'tar, s. 90-91; Nefhu't-tib, 4/365-369.

3 Devletü'l-Murabıtın, s. 114; Vefayatu'l-Ayan, 7/115.

4 A.g.e., 117; Devletü'l-Murabıtın, s. 7; Gırnata Emîri Abdullah'ın Hatıraları, s. 102-103.

5 A.g.e., s. 403; Devletü't-Tevaif, 9/319-447.

6 A.g.e., s. 403; A'malu'l-A'lam, 2/246, 32/242.

7 A.g.e., s. 405; er-Ravdu'l-Mi'tar, Nefhu't-tib, 4/363.

sanlar, cinler ve meleklerle karşılayacağım."[1] İbn Taşfin, hitabesinin arkasından şöyle dedi: "Görmeyesin, işitmeyesin inşaallah!" Sonra cümlesine Mütenebbi'nin şu beytini ekledi:

"Hiçbir mesaj yok ancak parlayan kılıçlar var

Elçi yok ancak muhteşem bir ordu var."[2]

Taşfin, Alfonso'ya İslam'a girmeyi, cizye vermeyi veya harp etmeyi teklif etti. O, İslam'ı reddetti.[3]

Düşman savaş vaktinde tuzak kurarak Cuma günü sözünde durmadı. Onlar ise Peygamberimizin rüyada bunu haber vermesi sebebiyle o gün hazırlıklı idiler. Müslümanlar Endülüs'te bir tane bile bulunmayan develerden faydalandılar. Atlar develerden ve develerin bulutlara doğru bağırıp ses çıkarmasından ürktüler.[4]

Alfonso, savaştan önce bir rüyada kendisini bir file binmiş, boru çalıyorken görmüş, bu rüyası onu korkutmuştu. Rahip ve keşişlere sordu, onlar yorumunu bilmediler. Bir Yahudi vasıtasıyla Müslümanlara sordurdu. Tabirci Müslüman, ona **"Rabbin, fil sahiplerine ne yaptı görmedin mi..."** (Fil, 1) ayetini ve boru çalmanın yorumu olarak da şu ayeti zikretti:

"O boru, çalınınca, artık o gündür pek güç bir gündür. Kâfirlere kolay değildir." (Müddessir, 8-10)

İslam ordusu, tepeden ovaya her şeyi silip süpürerek inen bir sel gibi düşman ordusunun hücumuna direndi. el-Mutemed nadir görülen bir kahramanlık sergiledi. Çünkü ilk saldırı onlara gelmişti. Daha evvel hiç kimsenin göstermediği bir sabır ve metanetle direnerek aldığı yaralarla zayıf düştü. Başına bir darbe aldı, başının ortası

1 A.g.e., s. 121; el-Endülüs Fi Ahdi'l-Murabıtin, s. 83.

2 A.g.e., s. 112; Tarihu ibnu'l-Kürdeyevi, s. 91.

3 Tarihu'l-Endülüs, s. 406; Vefayatu'l-Ayan, 7/115; Nefhu't-tib, 4/361-362.

4 A.g.e., s. 407; er-Ravdu'l-Mi'tar, s. 90-91; Nefhu't-tib, 4/365-369.

şakağına kadar yarıldı. Elinin sağ tarafı yaralandı. Altında üç at öldü. Ölümle burun buruna geldi.

Sonra İbn Taşfin, çöl aslanlarından oluşan ordusuyla Kastalli ordusunun arkasından hareket etti. Orada korkutucu yoğun bir ateş yaktı. Ufukta manevî etki bırakan büyük davullar çaldırdı. Murabıtlar sabit saflarla savaştılar. Mağrip savaşa girer girmez Alfonso dizlerinden biri yaralanmış, ayaklarından birini kaybetmiş olarak askerleriyle birlikte karanlıktan yararlanıp kaçtı, ömrünün sonuna kadar zilletle yaşadı.[1] İbn Taşfin onu takip etmedi. Savaş bir gün içinde olup bitmişti. İki tarafın kaybı tahmin edilemeyecek kadar çoktu.[2] Düşmanın kaybı Müslümanların kaybından kat kat fazlaydı. İbn İbad'ın emriyle toplanan düşman kafatasları büyük bir tepe oluşturmuştu.[3]

Tarif edilemeyecek kadar çok ganimetin toplanması sebebiyle askerler dört gün savaş meydanında kaldı. İbn Taşfin ganimet almadı, Endülüslüleri tercih etti. Alfonso, 500 yaralı süvari ve kendisiyle birlikte ancak yüz kişilik piyadeyle geri dönerek ölünceye kadar bir şey yiyip içmedi.[4]

Bu savaş Endülüs'ü -ileride geleceği gibi- bir asır sonra muvahhitler sayesinde kurtulacak olan ikinci çöküşe kadar bir asır kurtardı. Aslında bu savaş Endülüs yarımadasında İslam'ın ömrünü dört asır daha uzatmış oldu.[5]

Zahid ve âlim birçok Müslüman bu savaşta şehit oldu. İmam İbn Hazım onlardan biriydi. İbn Taşfin, Mağrib'e dönmek için acele etti. Mutemed onunla birlikte yürüyüp onu Mağrib'e uğurladı. Ancak Endülüs'ü fırsat kollayan düşmandan koruması için büyük bir ordu-

1 A.g.e., s. 408; A'malu'l-A'lam, 3/244; Devletü'l-Murabıtın, s. 124-128; el-Endülüs Fi Ahdi'l-Murabıtin, s. 85; er-Ravdu'l-Mi'tar, s. 92; Mülüku't-Tavaif, s. 314.

2 A.g.e., s. 408; A'malu'l-A'lam, 3/244.

3 el-Asru'l-Endülüsi, s. 144; Nefhu't-tib

4 Devletü'l-Murabıtın, s. 128.

5 Tarihu'l-Endülüsi, el-Haci, s. 409; Karin: el-Halel el-Hendesiyye, 2/195.

yu orada bıraktı. Kendisi Endülüs'ten ayrılmadan önce haçlıları tamamen kovalama yönünde kesin bir tavır konulmadığı için, Endülüs hiçbir zaman haçlıların kin ve intikamından kurtulamadı.

ÜÇÜNCÜ KONU: İKLİŞ SAVAŞI (Uclés) (H. 501):

Veya "Yedi Kontlar Savaşı." Bu savaş, Halife Ali b. Yusuf'un, kardeşine cihadı emretmesiyle oldu. Tuleytula'nın doğusuna İkliş tarafına yönelerek orayı fethetti. Sonra korunaklı İkliş kasabasına yöneldi. VI. Alfonso'nun ordusu yenildi. Büyük komutanla birlikte 11 yaşındaki oğlu öldürüldü. Büyük komutana yedi tane kont, yani emîr eşlik ettiği için onların adıyla da isimlendirilen bu savaş, önemi ve sonuçları bakımından da Zellaka savaşıyla aynı seviyedeydi.

Bu savaşta da pek çok Müslüman şehit olmuştu. İçlerinde çok değerli âlimler de vardı. Sayı bakımından düşman ordusu İslam ordusuna göre kat kat fazlaydı. Düşman ordusu 13.000 savaşçı, İslam ordusu ise 3.000 mücahitten oluşuyordu. İslam ordusu Endülüs ve Murabıt ordularından oluşmaktaydı. Ordunun komutası Murabıtların elindeydi.[1]

DÖRDÜNCÜ KONU: EL-ERK SAVAŞI (H. 591):

el-Erk, Zellaka savaşının meydana geldiği ovaya yakın bir kaledir. Savaş, h. 591 (1195) yılında Muvahhit ve Endülüslerden oluşan İslam ordusuyla VIII. Alfonso komutasındaki Kastalya krallığı orduları arasında olmuştur.[2]

Kastalya kralının h. 590 yılında beş yıllığına imzaladığı barış antlaşması süresi dolunca, hile yaparak, bir yandan barışı yenilemek için elçi gönderip bir yandan da ordu toplayarak ülkeler arasında

1 Tarihu'l-Endülüsi, el-Haci, s. 425; en-Nazmu'l-Ceman, 6/305; Tarihu'l-Endülüs, s. 114-115; Asru'l-Murabıtin ve'l-Muvahhıdin, 1/27; el-Beyanu'l-Mağrib, 4/50.

2 et-Tarihu'l-Endülüs, Abdurrahman Haci, s. 484; Asru'l-Murabıtin ve'l-Muvahhıdîn, 2/200; Devletü'l-Muvahhıdîn, es-Salabi, s. 174; el-Erk, Şevki Ebu Halil, s. 53-54.

bozgunculuk yapmaya çalışınca, sınırdaki gözcü Müslümanlar kendilerine baskın yapılacağının haberini verdiler.[1]

VIII. Alfonso'nun ordusu çeyrek milyondan fazlaydı.[2] 25.000'den fazla süvari, 200.000'den fazla Kuzey İspanya'dan, Avrupa'dan gelen piyade asker vardı. Ayrıca kendi soylarından ve Müslümanlardan esir almak için gelip malî destek veren tüccar Yahudiler de vardı. Bazı tarihçiler Muvahhit İslam ordusunun sayısının da düşman ordusu kadar olduğunu iddia ederler. Savaşın olacağı sabah Emîr Ebu Yusuf Yakup el-Mansur bir gece önce rüyada bir beyaz atlının, elinde yeşil sancak olduğu halde Fetih kapısından semaya çıktığını, ufukta bir şeyin yayıldığını, kendisine onun yedinci kat semanın melekleri olduğunu ve ona Allah'ın havl ve kuvvetiyle zaferi müjdelediğini haber verdi.[3]

Endülüs orduları önde, Muvahhit ordular arkada, ez-Zellaka savaşında olduğu gibi kurtarmak için kesin anı bekliyordu.[4]

Halife, askerlere gelerek şöyle nasihatte bulundu: "Müminlerin Emîri için istiğfarda bulununuz. Çünkü burası bağışlanma yerdir. Burada birbiriniz için istiğfarda bulunup nefislerinizi temizleyiniz. Niyetlerinizi düzeltip Allah için yapınız." Bu duygulu hitabe karşısında insanlar ağlaştılar. Sonra tekrar ayağa kalkıp cihadın faziletlerini anlatarak cihada teşvik etti. Çok içten yakarışla, haykırarak dua etti. Müslümanlar Allah'a, Rasûlüne ve cennete kavuşma şevkiyle ağlaştılar. Kararları kesinleşti. Azimleri arttı. Allah'ın rahmeti indi. Düşman taşmış deniz dalgaları gibi yükseklerden akıyor, Müslümanlar da onlara direniyordu. Savaşın şiddetlenerek kızışıp

1 Önceki iki eser, 1/484-485; el-Beyanu'l-Mağrib, Antuvan, s. 91-92; 2. el-Muceb, s. 358; Nefhu't-tib, 4/381.

2 Denildiğine göre İslam ordusunun üç katından fazla olarak 150.000'miş. Devletü'l-Muvahhıdîn, es-Salabi, s. 175; Mevsuatu'l-Mağribi, Arabi, s. 231.

3 et-Tarihu'l-Endülüs, Abdurrahman Haci, s. 486; el-Mültemes, s. 45-46.

4 Devletü'l-Muvahhıdin, es-Salabi, s. 486-487; el-Beyan el-Mağrib, Antuvan, s. 194; et-Tekmile, 2/550-551.

işin zorlaştığı anda Halife yürüyerek ordu arasında dolaşıyor, onları niyet yenilemeye teşvik ediyor, askerleri cesaretlendiriyordu. Birden düşmanın kalbine bir korku indi. Kâfir ordu Tuleytula'ya doğru gerilemeye başladılar. Savaş bir gün sürdü, kralları kaçtı. İki tarafta da kayıp çok fazlaydı. Düşmanın zayiatı daha fazlaydı. Müslümanlar sayısız ganimet elde ettiler. el-Erk kalesi fethedildi. Bu, sonuçları açısından ez-Zellaka savaşından daha büyüktü.[1]

Düşman tarafından 146.000 ölü, 30.000 esir, 150.000 çadır, 60.000 zırh, 80.000 at, 100.000 katır, 400.000 merkep bırakılmıştı. Bütün bunlar onların ağırlıklarını taşımak için getirilmişti. Mücevher ve mallar sayısızdı. Esir bir dirheme, kılıç yarım dirheme, at beş dirheme, merkep bir dirheme satıldı. Halife Yakup ganimetleri şeriata göre askerler arasında taksim etti.[2] Nasranîlerin Meliki Alfonso, Tuleytula'ya kaçarak çok kötü bir halde kurtuldu. Başını ve sakalını tıraş etti. Haçını ters yüz etti. Öcünü alıncaya kadar yatağa girmeyeceğine, kadınlara yaklaşmayacağına, ata veya herhangi bir hayvana binmeyeceğine yemin etti. Cezayir'den, uzak ülkelerden asker topluyor, onları hazırlıyordu. Sonra Yakup onu Tuleytula'ya kadar takip edip kuşattı, mancınıkla vurmaya başladı. Şartlar onlar için zorlaşmaya başlayınca orayı fethetti. Alfonso'nun annesi, kızları ve hanımı ağlayarak bu şehrin onlara bırakılmasını isteyince İslam komutanı hallerine acıyıp onlara iyilikte bulunarak, mal ve mücevherat verdi. Güçlü olmasına rağmen onu affedip Kurtuba'ya döndü, kaldığı bir aylık süre için de askerlere ganimet dağıttı. Alfonso'nun elçisi barış talebiyle gelerek onunla barış yaptı ve insanlar bir müddet emin oldular.

H. 593 yılında İşbiliye'ye dönüp ülkesine giderek, hâlâ ayakta olan yüksekliği 96 metreyi bulan el-Hayralda Mescidi'nin minaresini tamamladı, sonra tekrar cihada döndü.[3] Çünkü Frenkler ahitlerini

1 A.g.e., s. 487; el-Beyanu'l-Mağrib, s. 194-195.

2 el-Asru'l-Endülüsi, s. 145; Nefhu't-tib.

3 et-Tarihu'l-Endülüs, Abdurrahman Haci, s. 490-501; Asru'l-Murabıtin ve'l-Muvahıdîn, 2/70, 217, 270.

bozdular. Endülüs'e dönünce karşısına kimse çıkmadı. H. 595 yılında Merakeş'te vefat etti. Allah rahmet eylesin.[1]

BEŞİNCİ KONU: İSTECE SAVAŞI (H. 674):

İstece savaşı, Kurtuba'nın güneyinde vuku bulmuştur. Zellaka, el-Erk, İkliş ve Efrağa savaşları cinsinden dehşetli bir savaştı. Sultan Ebu Yusuf Yakup el-Merini, Beni Zeyyan ile birlikte düşmana karşı ortak bir hamle için anlaşarak, uzun mesafeler katedip büyük bir vadiye ulaşarak ordusuyla birlikte Endülüs'e geçti. Birçok şehir fethetti. Savaş yeri Kurtuba ile İşbiliye arasındaydı. Nasranî Kastalia ordusu ona saldırıya geçti. X. Alfonso'nun akrabası, asla yenilgi tanımamış olan Dunne[2] komutasındaki Hıristiyanlar 30.000 atlı, 60.000 yayadan meydana gelen 90.000 kişilik bir orduya sahipti. İslam ordusu Merini Emîri Ebu Yusuf Yakup komutasında düşman askerinin onda birinden azdı.

İslam komutanı abdest alıp İki rekât namaz kılarak Allah Rasûlünün Bedir harbinde dua ettiği gibi dua etti: "Ey Allah'ım! Bu topluluğa yardım et. Senin rızan için cihat eden bu topluluğu destekle, onlara inayet eyle!" İslam ordusuna da bir hitapta bulunarak ölüm üzerine Allah'a söz verdi. Gözlerden yaşlar aktı. Kalpler Allah'a yöneldi, şehadet ve tekbir sesleri yükseldi. Kendisi ve oğlu ile birlikte ön saflara geçtiği bu savaşın şiddetini ancak Allah bilir. Müslümanlar düşman orduları karşısında sabredince Allah yardımını gönderdi. Kâfir ordusu dağılıp komutanı ve oğlu ile birlikte birçok kimse öldürüldü. el-Mansur, İşbiliye'yi kuşatınca sulh ve eman dileyen halkın talebini kabul etti. Aynı sene içinde Mağrib'e döndü. Gırnata'yı koruması için 3.000 kişilik bir atlı grubu bıraktı. Askerlerin reisi Abdullah b. Ebi el-Ala' başkanlığında Endülüs'te cihat işleriyle ilgili

1 Devletü'l-Muvahhıdin, es-Salabi, s. 202; Ma'reketu'l-Ukab, Şevkı Ebu Halil, s. 23.

2 Devletü'l-Muvahhıdin, es-Salabi, s. 250-251; Mısr Maa Gırnata, s. 45-46.

yeni düzenlemeler yaptı.[1] Bu zat h. 693 yılında şehit oldu. Yerine kardeşinin oğlu Ebu Sait Osman'ı bıraktı. H. 677 (1278) yılında ikinci bir savaş için İbn Yusuf, Endülüs'e geçti. Gırnata'nın lideri İbn Ahmer, Kastalia kralıyla barış antlaşması imzalayarak Müslümanlara zarar verdi.

H. 678 yılında büyük bir donanmayla denizde Kastalia donanmasına karşı üçüncü zaferi kazandı.

Dördüncü savaş, h. 684 yılında kara ve deniz savaşında Şanca Kastalia kralını sulh talebine mecbur bıraktı.

el-Mansur, h. 685 (1285) yılında cihatla dolu bir hayatın sonunda vefat etti. Gündüzleri oruçla, geceleri ibadetle geçirirdi.[2] Ağzında zikir ve dua, âlimlere karşı cömert davranan, salih, savaşlarda ilk saflarda bulunup karşılaştığı bütün orduları yenen cesur ve hatip bir zattı.[3]

ALTINCI KONU: MEŞİHATU'L-GUZAT (H. 719)

Ebu Yusuf Yakup el-Mansur el-Merini, h. 685 (1285) yılında Endülüs ve Mağrip'te sürekli devam eden cihatlardan sonra vefat etti. Yerine oğlu II. Muhammed Ebu Yakup Yusuf'u bıraktı. Onun Endülüs'te yaptığı cihatları vardır. O da h. 701 (1301) yılında vefat etti. Yerine oğlu, el-Mahlu' unvanlı Muhammed Ebu Abdullah'ı bıraktı. Yönetim kötüleşti. Bu anarşi Merinilerin içinde yayılınca, düşmanlar Endülüs'te kaleleri ve şehirleri kuşatarak ele geçirdi. Sonra Kastalia ordusu, Don Batra ve Don Jean komutasında çok kalabalık bir orduyla Gırnata üzerine yürüdü.

Önem bakımından geçmişte aralıklı meydana gelen el-Burbat, ez-Zellaka ve el-Erk savaşlarından geri kalmayan meşhur Meşiha-

1 A.g.e., s. 253-255; et-Tarihu'l-Endülüs, s. 538; Sukut-u Gırnat, s. 50, 247-252; el-Mağrib fi Tarihi'l-Endülüsi ve'l-Mağrib, Dr. Amyae Kemal, s. 269; Masrau Gırnata, s. 43-48; et-Tarihu'l-Endülüsi, 7138

2 "Gündüz oruçlu gece ibadetle ayakta" manasında kullanılır. (m.n.).

3 Devletü'l-Muvahhıdin, es-Salabi, s. 248-249, onlarca kaynak.

tu'l-Guzat savaşı meydana geldi. Kastalia ordusu, 50.000 savaşçı ve 25 kraldan oluşan çok büyük bir orduyla h. 718 yılında küçük yaşta olan XI. Alfonso'nun iki vasisi olarak Don Batra ve Don Juan komutasında Gırnata üzerine yürüdü. Müslümanların sayısı 6.000'di. Bunun 1.500'ü atlı, 4.500'ü yayaydı! Sayının bundan az olduğu da söylenmiştir.[1]

İmam es-Salih Ebu Sait Osman b. Ebu el-Ala, Merinilerden yardım talebinde bulunsa da onlar yardım etmedi. O, Allah'a yalvarıp O'na sığındı, niyetlerini sadece Allah'a has kıldı.

Tuleytula'ya Sultan olduktan sonra Don Batra, Papa'nın huzuruna çıkarak ona secde etti. Papa ona Müslümanların Endülüs'ten köklerinin kazınması emrini verince birbirleriyle karşılaşan iki ordu arasında çok kanlı bir savaş meydana geldi. Allah'ın rahmeti ve yardım melekleri indi; Don Batra, Don Juan, yirmi beş kral ve sayılamayacak kadar da asker öldürüldü.

50.000'den fazla olan düşman askerinin birçoğu öldürüldü, 7.000'i esir alındı. Kral ve emîrlerle birlikte binlercesi dağ ve çöllerde telef oldu. Bu savaşta düşman askerinden 100.000 kişinin helak olduğu rivayet edilir. Esir, ganimet eşyası ve hayvanların satımı altı ay kadar devam etti.[2]

Don Batra zorbası öldükten sonra hayatta olan birinin onu temsil etmesini engellemek için derisi soyularak içine pamuk doldurulup senelerce Gırnata kapısına asıldı. Barış isteyen Hıristiyanlarla antlaşma yapıldı.[3]

1 A.g.e., s. 360; İbn Cessas ve Minhacuhu Fi't-Tefsir, Ali ez-Zeydi, 1/56; et-Tarihu'l-Endülüsi, s. 541-543.

2 A.g.e., s. 260; et-Tarihu'l-Endülüsi, s. 541-542; İbn Cessas ve Minhacuhu Fi't-Tefsir, Ali ez-Zeydi, 1/57.

3 A.g.e. (Nefhu't-tîb)

İkinci Bölüm:

ENDÜLÜS'ÜN HAÇLI ZULÜMLERİNDEN DOLAYI YAŞADIĞI FACİALAR:[1]

İlk dalgası on yıl, ikinci dalgası peş peşe onlarca yıl devam eden Haçlı savaşları Filistin'de iki, Endülüs'te ise beş asra yakın devam etti.

Aylar ve senelerce kuşatılan Endülüs şehirlerinde, açlık ve felaketler baş gösterdi. Korkunç çatışmadan sonra şehre saldırarak genel ve toplu soykırım, ırza tecavüz, esaret, yakılarak katletme ve ibret verecek vahşi işkenceler yapıldı. İlerideki sayfalarda işlenecek facialarda göreceğimiz gibi Müslümanlar o şehirleri tekrar defalarca geri aldı.

BİRİNCİ KONU: BİRÇOK SAVAŞTA ŞEHİRLERDEKİ TOPLU KATLİAMLAR VE YOK EDİCİ SOYKIRIMLAR:

En Önemlileri: Eşbune, Leşbune, İşbiliye defalarca, Kartacana, Tuleytula, Yeşil Ada, Nükur ve Balensiya birçok defa, Mirye, Ukab ve Enişe Mevzii, Ebeze ve Fetih şehri birçok defa, Muyurka Adası, birçok defa, Mürsiye, Elbire, Malka ve Cebel-i Tarık. Zikredilmeyen şehirler haricinde katledilen insanların sayısı birkaç milyonu bulmuştur. Bu katliam sayısı son beş asır içinde İslam'ın Endülüs şehirlerinde yaşadığı ve harplerde ortaya çıkan katliamlarda meydana gelen rakamlardır. Teftiş mahkemesi ve sonrasında yakılarak öldürülen, boğazlanan ve boğularak öldürülenlerin sayısı onlarca milyondur. Müslüman olduğunu ilan eden hiçbir Müslüman hayatta kalmamıştır. Bu korkunç katliamlar, iftira attıkları kitaplarındaki nasların hükümlerini yerine getirmek için yapmışlardır: "Rabbin sana nasip

1 A.g.e., s. 153, 167, 198, 212.

olarak verdiği şehirlerin halklarına gelince, Rabbin sana emrettiği gibi orada hiçbir insan bırakma! O şehri onlara haram kıl!”[1]

Düşmanlarını kırıp geçirme uygulamalarına gelince ise kutsal kitapları bu kutsal emirlerle doludur! İşte bazıları: “Çocukları parçalarsın, hamile kadınların karnını deşersin.”[2] “Onları melikleri ile birlikte ve her bir canı kılıçla vur. Kaçacak bir kimse bırakma. Her insanı mahrum et. Onları ateşte yak.”[3]

İnançlarına göre Davut (a.s.), “kan döken,” savaşlarda bütün halkı balta ve testereyle kesen, insanların diri diri derilerini soyup diri diri fırınlarda yakan bir komutandı: “Şehirdeki halkı çıkardı. Onları testerelerin, saban demirlerinin, baltaların altına koydu. Onları fırınlara attı. Onlarca Arap şehrinde böyle yaptı.”[4]

İKİNCİ KONU: PREBEŞTİR (BARBASTRO) FACİASI (H. 456)

Hristiyanlaşmış putperest Normanlar beşinci asrın başında Papa’nın teşvikiyle h. 456 yılında Endülüs’ün Kuzey Doğusunda bulunan Prebeştir’i istila ettiler. 40.000 kişilik orduyla içeriden ve dışarıdan saldırdıkları şehrin suyunu keserek 40 gün boyunca abluka altına alıp 140.000 kişiyi esir aldılar. Şehri yağmalayarak 6.000 kişiyi kılıçtan geçirip anne ve babalarının gözleri önünde kızlara tecavüz ettiler. Seçtikleri Müslüman kızlardan 1.500 bakire kızı cariye olarak krallarına verdiler. Durum tarif edilemeyecek kadar vahşiydi. Binlerce kadın açlık ve susuzluktan perişan olarak can verdi. Beş yüz at yükü ziynet eşyası ve elbiseyi taşıyıp götürdüler. Geri kalan halkın evlerine dönmelerini emrederek, kadın ve kızları alıp köleleştirdik-

1 Tevrat, Sifir, Tesniye, 10, 18, 20. Tevrat’ın mukaddes kitaplardan olduğu bilinmektedir. İki Ahit (kadim ve cedit), İncil’deki sarih naslar sebebiyle onun kutsallığına bütün Nasranîler inanırlar.

2 Tevrat, Sifir, Huşa, 13, 16.

3 Tevrat, Sifir, Yeşu’, 10, 12.

4 Tevrat, Sifir, Samevil es-Sani, 22-32.

ten sonra aralarında paylaşıp ırzlarına geçtiler, kaçma teşebbüsünde bulunanları öldürdüler. 5.000 tane Müslüman kızı seçerek kral Konstantin'e hediye ettiler.[1]

H. 457 yılında bu faciadan dokuz ay sonra el-Mutez billah diye isimlendirilen Müslüman komutan Ahmed b. Hud, 6.000 kişilik ordusuyla 1.000 atlı ve 500 yayadan oluşan kafirleri öldürerek Allahu Ekber nidaları ile şehri tekrar geri aldı.[2]

TULEYTULA FACİASI:

• H. 478 (1085) yılında Düşman VI. Alfonso Tuleytula'yı yedi yıl kuşattıktan sonra istila etti, halkına emniyet garantisi verdikten iki ay sonra sözünden cayarak şehrin arazilerini işgal etti, camileri kiliseye çevirip 80 tane minber yaktı. Batlamyus Emîri Ömer b. Muhammed b. el-Eftas tek başına yardıma koştu, fakat orayı kurtaramadı.[3]

BALENSİYE FACİASI

• Hakimi cesur ve yiğit bir kadı olan İbni Cihaf'ın şehri Balensiya, h. 487'de düşman ordularının komutanı Lezrik tarafından yirmi ay kuşatıldıktan sonra işgal edildi. Uzak mesafeden dolayı Murabıtlar yardıma gelemediler.

• İnsanlar açlıktan fare, köpek, hayvan derisi, hatta ölenlerin etlerini yediler. Çoğu açlıktan helak oldu. Bir yolunu bulup kaçmak isteyenlerin gözleri oyuldu, elleri-ayakları kesildi veya öldürülerek telef edildiler![4]

• H. 488'de Balensiya şehrinin kadısının ve halkının can ve mal güvenliklerini garanti altına alacağına dair söz vererek şehri teslim

1 Asru'l-Endülüsi, s. 155-156; Nefhu't-tib, 6/364-365; et-Tarihu'l-Endülüsi, el-Haci, s. 361.

2 A.g.e., s. 261-263; A'malu'l-E'lam, 2/171.

3 et-Tarihu'l-Endülüsi, el-Haci, s. 351-353; Nefhu't-tib, 6/364-365.

4 Asru'l-Endülüsi, Yazar, Nefhu't-Tib, el-Makkari, 6/84, 199, 257; et-Tarihu'l-Endülüsi, el-Haci, s. 372-374; el-Beyan el-Mağrib, 32/305; el-Beyan el-Mağrib, 4/33.

olmaya mecbur bırakan Haçlı komutan Kuneytur, verdiği ahdini hemen bozdu, din ve adaletteki doğruluğu bilinen ve kamu tecrübesi olan Kadı İbn Cihaf'ın mallarına el koydu, bir çukur kazarak ailesi ve çocuklarının gözleri önünde çukurda ateşe verdi, can çekiştirerek vahşice onu yaktı. Aile ve çocuklarının da ateşe atılmasını istediyse de bunu yapmadılar. Bu elem verici azaptan bir an önce kurtulup ölümünü hızlandırmak için Müslüman ve Hristiyanların feryat ve figanları arasında elleriyle ateşi kendi üzerine doğru çekiyordu. Büyük bir ateş yakarak şehir halkının çoğunu burada diri diri yaktı. Yanarak can verip ölmek, açlıktan ölmekten daha kolay geliyordu. Açlıktan bitab düşmüş bedenlerle insanların yürürken düşüp öldüğü Balensiya şehrinde cesetler, mabed ve ağaçlara astırılıyor, ölümden kaçmak isteyenlerin dilleri kesilip gözleri oyularak üzerlerine aç ve azgın köpekler musallat edilerek bedenleri parçalatılıyordu. Müslüman, bir ekmeğe, bir kadeh şaraba, bir ölçek balığa satılıyordu. İğne ve çivileri dahi teslim alan düşman komutanı, "üzerinde veya evinde en ufak demirden bir alet bulunduran Müslümanın canı, malı ve kanı helaldir" diye ilan etti. Müslümanları haraca bağlayıp 700.000 miskal altın vermeyenlere işkence edildi. H. 490'da camileri kiliseye çeviren Lezrik, Balensiya'yı yakarak halkından, meşhur edip ve eşrafı diri diri ateşe atarak yaktı.[1]

• Balensiya, sekiz buçuk yıl sonra -h. 493 yılında Kunaytır-Lezrik'in ölümünün akabinde- h. 495 tarihinde Murabıt komutanı Yusuf b. Taşfin'in amcaoğlu Ebu Muhammed Mezdi liderliğindeki yardımı ve şiddetli savaşları sonucunda yıkıntıya dönüştükten sonra geri alındı. Batılılar hâlâ Lezrık'ten iftiharla bahsederler.

DİĞER ŞEHİRLERDEKİ SOYKIRIMLAR:

1. Birinci facia: H. 610 yılında Beyasa ve Ebze şehirlerinin halkı, şehir düşmeden önce gasp ve boğazlanma korkusuyla şehri terk ederek oradan kaçtılar. Düşman, şehrin boşaltılmış olduğunu görünce şehri ateşe verip yakarak büyük mescitleri yerle bir ettiler.

1 A.g.e., s. 375-384 (özet).

2. On üç günlük kuşatmadan sonra şehrin emniyetine eman vermelerine rağmen öfkeyle Abaza şehrine giren düşmanlar, şehir halkını gasp ettikten sonra bir kısmını infaz edip asarak şehri ifsat ettiler. Çoluk-çocuk ve kadınlardan meydana gelen 100.000 Müslüman esir alındı. 60.000 Müslüman boğazlanarak şehid edildi.[1]

3. H. 614 yılında haçlı Alman donanmasının yardımıyla Cebel-i Fetih'i şehri işgal ettiler, şehirde bulunan herkesi ve meşhur âlimleri öldürdüler.[2]

4. H. 626 yılında ruhları perişan edip kalpleri kanatan bir felaketle Maride şehri düştü.[3]

5. H. 627 yılında İspanya, İtalya ve Fransa donanmalarıyla uzun süren deniz kuşatmasından sonra Balear adalarının en büyüğü olan Mayorka adası düştü. Barış sunarak orayı alıp bütün halkı öldürdüler. 24.000 Müslüman'ı ve 16.000 savaşçıyı boğazladılar. Adanın valisi iki aylık işkenceden sonra öldü. Âlim, kurra ve ediplerin hepsi şehit edildi.[4]

6. Beş asır boyunca ilim, edeb ve âlimlere beşik olmuş olan Kurtuba h. 633 yılında düşünce hiçbir şeye sahip olamadan şehirden çıkarıldılar. Hazine ve saraylardaki bütün malları Hristiyanlar işgal ederek, altı asırdan beri varlığını devam ettiren meşhur Kurtuba camisini kiliseye çevirdiler.[5]

7. H. 634 yılında Balensiye'nin kuzeyindeki Enişe savaşında büyük âlimler ve sayısını Allah'ın bildiği binlerce asker katledildi. Camide birinci safta yetmiş kişi boğuldu.[6]

---

1 Asru'l-Endülüsi, s. 197.

2 A.g.e., s. 198.

3 A.g.e., s. 198.

4 A.g.e., s. 469-471; ed-Din ve't-Tekmile, 4/31; Unvanu'd-Devleti'l-İberini, s. 306; A'malu'l-A'lam, 2/276; el-Mağrib, 2/469.

5 A.g.e., s. 471; et-Tekmile, 1/120, 323; A'malu'l-A'lam, 2/332; el-İhata, 1/383, 553; Asru'l-Murabıtin ve'l-Muvahhıdin, 2/424.

6 A.g.e., s. 473-474; et-Tekmile, 2/881; el-Merkıyyetu'l-Ulya, s. 119.

8. Daha önceki konularda zikrettiğimiz gibi birçok defa kurtarılan Balensiya şehri h. 636 yılında düşünce İncillerinin hükmünü tasdik etmek için korkunç uygulamalar yaptılar.

9. H. 643 yılında düşmanın ahit ve eman vermesi üzerine Şatibiye şehri düştü. H. 645 yılında ahitlerini bozarak bütün şehir halkını sahralara sürdüler.[1]

10. Kuşatılması bir buçuk sene süren İşbiliye şehri, halkının salıverilmesi karşılığında h. 646 yılında teslim edildi. Şehre saldırıp halkın ileri gelenlerini katlettiler, Ramazan ayında yarım milyon insan şehirden ayrılmak mecburiyetinde bırakıldı. İşbiliye'nin düşüşü büyük vadide bulunan bütün şehir ve kalelerin de düşeceğini gösteriyordu. Zira ondan sonra Şeriş, Şüdüne, Selufe, Galyane, Ravda ve Santamariye şehirlerini teker teker istila ettiler.

11. H. 644 yılında düşmanın ahit ve eman vermesi üzerine Mürsiye şehri düştü. H. 673 yılında ahitlerini bozup Müslümanları şehirden çıkardılar, şehir dışında katlederek yok ettiler. Kadın ve çocukları esir alarak evlerdeki her şeylere el koydular.[2]

12. H. 686 yılında Mayorka adası düştü, Müslümanlar oradan kovuldu. Adanın hakimi, babasının mezarını Endülüs'e taşıyarak adadan çıktı. Böylece Endülüs'ün batısı, kuzeyi, ortası haçlıların eline geçti. Müslümanların elinde, iki buçuk asır bütün Avrupa'ya karşı direnen "Küçük Endülüs" adı verilen Gırnata kaldı.[3]

13. H. 867 yılında Cebel-i Tarık bir daha dönmemek üzere üçüncü defa Kastalyalıların eliyle düştü.[4] Halkın çoğu boğulup katledilerek esir alındı.

1 A.g.e., s. 199.
2 A.g.e., s. 199.
3 A.g.e., s. 200.
4 A.g.e., s. 200.

ÜÇÜNCÜ FASIL
OSMANLI DEVLETİ'NİN YİTİRİLMİŞ FİRDEVSİ KURTARMA ÇABALARI

(H. 800-1000/M. 1390-1590) (İKİ ASIR)

BİRİNCİ BÖLÜM: SULTAN I. BAYEZİD'İN ÇABALARI

İKİNCİ BÖLÜM: SULTAN MEHMED ÇELEBİ'NİN ÇABALARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SULTAN II. MURAD'IN ÇABALARI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SULTAN FATİH'İN KURTARMA ÇABALARI

BEŞİNCİ BÖLÜM: SULTAN II. BAYEZİD'İN KURTARMA ÇABALARI

ALTINCI BÖLÜM: SULTAN I. SELİM'İN KURTARMA ÇABALARI

YEDİNCİ BÖLÜM: KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN KURTARMA ÇABALARI

SEKİZİNCİSİ BÖLÜM: SULTAN II. SELİM'İN KURTARMA ÇABALARI

DOKUZUNCU BÖLÜM: SULTAN III. MURAD'IN KURTARMA ÇABALARI

H. 800-1000 yılları arasında hüküm süren dokuz Osmanlı Sultanı, 200 sene boyunca aralıksız olarak Endülüs'ü kurtarmaya çalışmışlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Sultan I. Bayezid'in Çabaları:

(H. 791-805 / M. 1389-1402) 14 yıl saltanat sürdü.

Endülüs Müslümanlarının kurtuluşuna hazırlık olması amacıyla İtalya'nın fethi için çetin savaşlara girdi, Balkanlarda Bulgaristan'ı, Bosna ve Romanya'yı fethetti. H. 800 yılında Macarlara karşı yaptığı Niğbolu savaşında 120.000 kişilik ordusu ile bütün Avrupa devletlerine karşı zafer kazandı. Binlerce askerden meydana gelen ordusuyla bütün şark Müslümanlarını katleden Timur'un orantısız ordusu karşısında yenilip esir alınarak esaret hayatında vefat etti.[1]

1 Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 12; ed-Devletü'l- Osmaniyye, es-Salabi, s. 92; ed-Devletü'l-Osmaniye Fi Tarihi'l-Hadis, 2/3.

İKİNCİ BÖLÜM

Sultan Mehmed Çelebi'nin Çabaları:

(H. 815-824 / M. 1402-1421) Saltanatı 8 yıl sürdü

Osmanlı Devleti'nin İkinci Kurucusu:

Timur'un aralarına ektiği fitneye ve saltanattaki kısa dönemine rağmen Balkanlarda fetihlere devam ederek Endülüs Müslümanlarını kurtarmak için hazırlıklar yaptı. 24 savaş yönetti. Endülüs'teki Müslümanları kurtarmak için girdiği savaşlarda bedeninde 400'e yakın yara almıştır.[1]

1 Albumu'l-Osmaniyyin, 41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sultan II. Murad'ın Çabaları:

(H. 824-855 / M. 1421-1451)

Binlerce ölüm, yaralanma ve esaretin vuku bulduğu Balkanlardaki çetin savaşları sürdürerek Romanya'yı, Sırp, Yunan ve Eflak ülkelerini ele geçirdi, Macarları hezimete uğrattı. Endülüs'ü kurtarmaya hazırlık için Almanya'nın güneyini fethederek Adriyatik Denizi'ndeki Dalmaçya kıyılarına kadar ulaştı.[1]

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 104; Sultan Abdülhamid es-Sani, Orhan, s. 13.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Fatih Sultan Mehmed'in Çabaları:

(H. 855-886 / M. 1450-1481) 31 yıl hüküm sürdü.

Fatih Sultan Mehmed, Endülüs'ü kurtarmak için Akdeniz'de en güçlü donanmayı inşa etmeye başlayarak Sicilya ve Güney İtalya'dan Napoli'ye kadar fethetmeye başladı. Türkiye'nin batısında yoğun bir ordu hazırladı. Ordusunun gideceği yönü kimse bilmezdi. "Başımdaki bir saç telim benim ordumla hangi yöne gideceğimi öğrenirse, kesinlikle onu yakarım" diyerek, gideceği yönü hep gizli tutmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sultan II. Bayezid'in Endülüs'ü Kurtarma Çabaları:

(M. 1481-1512) 32 yıl hüküm sürdü.

Hâkimiyetinin ilk üçte birlik döneminin sonunda Gırnata'nın tamamen teslimiyle Endülüs'teki bütün Müslümanları yok ettiler.

Birinci Konu: Endülüs'ün yardım çığlıkları:

Endülüs yöneticileri, bazen heyetler göndererek, bazen mektup yazarak, bazen de Doğu'daki İslam hükümdarlarına yöneltilen kasideler dizerek yardım talep etmişlerdir. Mısır'daki Memlük Sultanı el-Melik el-Eşref, Papa ve Hristiyan krallara heyetler göndererek gasp edilen arazi ve mallar sahiplerine iade edilmeyip savaş veya sürgüne zorlama zulmünden vazgeçilmediği takdirde, misliyle kısas uygulayıp maiyetindeki bütün Hristiyan halka aynı muameleyi yapacağını bildirse de Papa'dan, iki Katolik kral olan Kastalya ve Argon krallarından cevap gelmedi.[1]

Sultan II. Bayezid'in Endülüs'ü Kurtarma Çabaları:

Avrupa devletlerinin Papa'nın önderliğindeki haçlı ittifakı, kardeşi Cem Sultan ile aralarında meydana gelen savaşlar, Şam ve Mısır'daki Memlük devletleriyle mücadelesi ve h. 886'da Moskova'yı Osmanlı devletinden geri alan Rusya'ya karşı yapılan savaşlardan dolayı Endülüs'ü kurtarma girişimleri aksamıştır.[2]

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 308-309; Risaletü Müslimi Gırnata li's-Sultan Süleyman, Abdu'l-celil Temimi, el-mecelletü'l-Mağribiyye, 3/28; Hulasatu Tarihu'l-Endülüs, Şekip Aslan, s. 213; Ezharu'r-Riyad fi Ahbari Riyadu'l-Tilmisani, 1/108-109.

2 ed-Devletü'l- Osmaniyye, es-Salabi, s. 307; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Cemal Abdulhadi, s. 49-50.

Osmanlılar Endülüs'te Hristiyanlara karşı savaşmak için Akdeniz'e harp donanması takviye etmeye başlayarak m. 1499 yılında İtalya'nın yakınında Yunanistan'ın Lebanto körfezinde Lebanto şehrini kuşatıp m. 1.500 yılında büyük bir deniz savaşı gerçekleştirdiler. Bu kuşatma Avrupa'nın Osmanlılara kin duymasına sebep oldu. Almanya, Fransa, Napoli, İspanya ve Venedik, Osmanlı'ya karşı ittifak kurdular.[1]

1 A.g.e., s. 216, Ed-devletü'l-Osmaniye Fi Tarihi'l-Hadis, s. 52

ALTINCI BÖLÜM

Halife I. Selim'in Endülüs'ü Kurtarma Çabaları:

(H. 918-926 / M. 1512-1520) 8 sene hüküm sürdü.

II. Bayezid'in oğludur. H. 920 (1514) yılında Mısır, Şam, Hicaz ve Yemen'de Memlükleri yendikten sonra "Hadimu'l-Harameyn eş-Şerifeyn" unvanını aldı. Son Abbasi halifesi onun lehine hakkından vazgeçerek Hilafeti ona devretti.[1]

Şah İsmail yönetimindeki Safevi[2] devleti Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e minberlerde lanet okuyarak, onlara tabi olan sahabîleri ve Sünnileri kâfir ilan ederek, adamları aracılığıyla Doğu Anadolu'da Şiilik faaliyetleri yaparak devlete karşı ayaklanma çıkardılar. Çaldıran Meydan Muharebesi, Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim ile Safevî hükümdarı Şah İsmail arasında 23 Ağustos 1514'te, Van'ın 113 km. kuzeyinde, bugünkü Çaldıran ilçesi sınırlarında yer alan Çaldıran Ovasında yapılmış, Yavuz Sultan Selim'in kesin zaferiyle sonuçlanmış, 6 Eylül 1514'te Tebriz ele geçirilmiştir. Yavuz Sultan Selim komutasındaki Osmanlı ordusu, Suriye'de Memlük hükümdarı Kansu Gavri'nin ordusunu 24 Ağustos 1516'da Mercidabık muharebesinde yendi, Halep, Hama, Humus ve Şam'ı aldı.

---

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 229-230; el-Osmaniyyun fi't-Tarihi ve'l-Hadareti, Dr. Muhammed Harb, s. 71, 169; Kıraatun Cedide fi't-Tarihi'l-Osmani, s. 70 (özet); Albumu'l-Osmaniyyin, s. 49; A.g.e., s. 232-235; el-Osmaniyyun fi't-Tarihi ve'l-Hadareti, s. 29-30.

2 Osmanlı devleti hızla genişleyip Avrupa, Asya ve Afrika'ya yayılınca, Safevi-Şii İmamiye isyanları üç asır sürekli devam etmiştir. H. 900 yılından başlayarak yaklaşık h. 1150 yılına, yani Sultan III. Ahmed'in iktidarının sonlarına, h. 1143 (1720)'ye kadar devam eden bu isyanlar şiddetli savaşlar sonucunda Osmanlı devletinin zayıflatmıştır. Safeviler, yaman hasmı Osmanlı devletini zayıflatmak, Endülüs'ün yardımına koşmasını engellemek için Papa ile ittifak yaptı. Papa ve Nasranîler onun ahbabı ve kardeşleri, Sünni Osmanlı devleti ise onun düşmanı idi.

22 Ocak 1517'de Ridaniye zaferinin kazanan I. Selim, 4 Şubat 1517'de törenle Kahire'ye girip Yusuf Nebi'nin tahtına oturdu. Memlük Sultanlığı tarihe karışmış, Osmanlı devleti Mısır'a hakim olmuş ve halifelik Osmanlılara geçmiştir.

Mısır'daki "Kutsal Emanet"ler İstanbul'a getirilmiştir. Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz'in ve baharat yolunun tek hakimi olmuş, Kızıldeniz ve Hind okyanusuna açılmıştır. Bu şekilde gelişen olayların hepsi Endülüs'ün kurtarılmasına mani olsa da devleti gücü nisbetinde Endülüs'e yardım etmekten alıkoymadı. Belgrat'ı aldıktan sonra Endülüs'e dönme niyetini açıklamıştı.

Endülüs'ü kurtarmaya hazırlık olması[1] ve Kuzey Afrika'yı fethetmek için, Osmanlı donanmasının iki komutanı olan ve Akdeniz'de haçlılara karşı müthiş savaşlara giren iki kardeşten (Hayrettin ve Oruç Reis)yardım istedi.

Cezayir'in Fethi: (1519)

Cezayir halkı işgalci İspanya'ya karşı Halife I. Selim'den yardım talebinde bulununca, Sultan Selim, içinde yeniçeri ve gönüllülerin yer aldığı birkaç bin asker ve savaş malzemesi taşıyan 14 savaş gemisini Cezayir'e gönderdi.

Barbaros Hayrettin Paşa'yı Osmanlı kaptanı deryalığına getirdi. Şehit olan kardeşi ve Cezayirli mücahitlerle birlikte düşmana karşı şiddetli savaşlara girişti. Cezayir, 1533'te tamamen Osmanlı Devleti'ne bağlandı.[2]

Cezayir'in fethi bir temel taşı oldu. Cihat hareketi oradan Mağrib'e, oradan da Endülüs'e ulaştı.

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 256-257; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Dr. Ali Hasun, s. 53; el-Mağrib fi Bidayeti'l-Hadise, s. 37-38.

2 A.g.e., s. 259-261; Kıraatun Cedide fi't-Tarihi'l-Osmani, s. 58, 86; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Devletün İslamiyye, 2/910-911.

YEDİNCİ BÖLÜM

HALİFE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN CEZAYİR'İ KURTARMA ÇABALARI:

(H. 926-974 / M. 1520-1556) 49 sene hüküm sürdü

Sultan'ın Denizden ve Karadan Endülüs'ü Fethetme Çabaları:

M. 1529 yılında Viyana'yı kuşatıp[1] Avrupa'daki ilerlemelerini kuzey ve batıdan sürdürerek, Belgrat'ı muhasara altına aldıktan sonra Endülüs'e yardım edeceğini açıkladı. Bütün Avrupa donanmalarına üstünlük sağlayarak Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz ve Arap Denizi'ndeki en büyük donanmaların inşasına hazırlandı.

Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis'in şöhretleri ve I. Sultan Selim zamanından beri İspanya, Portekiz ve Aziz Yuhanna korsanlarına karşı kazandıkları zaferler, onların Sultan Süleyman'a yakınlaşmasına sebep olmuştur.

Sultan Süleyman, Barbaros Hayrettin Paşa'ya İspanya'yı fethetme niyetinde olduğunu bildiren bir haber gönderince, Barbaros, ulemayı ve bölgenin ileri gelenlerini toplayarak bu haberi onlara ilan etti. 1533'te Kanuni Sultan Süleyman tarafından İstanbul'a çağrılan Hayrettin Paşa, yerine evlatlığı Hasan Ağa'yı bırakarak mükemmel bir donanma ile İstanbul'a doğru yola çıktı. Yolda 18 gemilik bir düşman filosunu Mesina açıklarında yaktı. Koron'da bulunan haçlı donanması Preveze'ye kaçtı. İstanbul'da Sultan tarafından büyük

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 249; Şuubu'l-İslamiyye, Dr. Abdülaziz Nevvar, s. 147; Siyretü Hayrettin Paşa, Abdulkadir Ömer, s. 48, 148.

bir merasimle karşılanan Barbaros, "Cezayir Beylerbeyi" payesiyle Kaptan-ı Deryalığa tayin edildi.

Sultan, stratejik konumundan dolayı Tunus üzerine yürüme emri verdi.[1]

Tunus Fethi ve İspanya'nın Onu Geri Alması

Tunus'un Fethi (H. 941 / M. 1534): Hayrettin Paşa yeni güçlü Osmanlı donanmasıyla Güney İtalya sahillerine yönelerek Dardanel'den ayrıldı. Sahilde birçok şehri zaptederek, (Kürün, Sidraro, Limanto gibi)[2] Sicilya sahillerinde savaşarak, Tunus'a yöneldi ve orayı fethetti. Kuzey Afrika'daki önemi, İtalya'ya yakınlığı, Trablus ile Cezayir arasında bulunması, İslam düşmanı kutsal Yuhanna şövalyelerinin yatağı olan Malta'ya komşu olması nedenlerinden dolayı resmî olarak Tunus'u Osmanlı devletine kattığını ilan etti.[3]

Kutsal Roma Devleti İmparatoru V. Şarl araştırmaları sonucu Osmanlı devletinin niyetinin Endülüs'ü geri almak olduğunu, bu sebeple Kuzey Afrika'yı -Tunus, Cezayir- hâkimiyeti altına aldığını öğrenince Endülüs'ü kurtarma planını geciktirmek için Osmanlı devletine karşı İspanya, Belçika, Hollanda, Almanya, Avusturya ve İtalya devletleriyle kutsal ittifak atlaşması yaptı.[4]

İlk Endülüs'ü kurtarma teşebbüsü, Barbaros kardeşler komutasındaki Osmanlı donamasının 1512 yılında İspanya hâkimiyetindeki Becaye (Béjaïa)'yi ele geçirmesidir.

H. 936 (1529) yılında Hayrettin Paşa, İspanya sahillerini 36 gemiyle ve toplarla vurup İspanya'dan binlerce müslümanı kurtardı.[5]

Böylece Tunus, Osmanlı hâkimiyeti altına girdi.

---

1 A.g.e., s. 267-268; Cuhudu'l-Osmaniyyin li inkazi'l-Endülüs, s. 316-317.

2 A.g.e., s. 267-268; Libya Beyne'l-Mazi ve'l-Hazır, Hasan S. Mahmud, s. 166.

3 A.g.e., s. 268; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Devletün İslamiyye, 2/915-916.

4 A.g.e., s. 269-270.

5 A.g.e.,s. 264, Cuhudu'l-Osmaniyyin li inkazi'l-endülüs/ s. 311

İspanya'nın Tunus'u Geri Alması: Avusturya Kralı İmparator V. Şarl, Papa ve Avrupa devletleri liderliğindeki kutsal ittifaktan sonra Osmanlı devletinin Papa ve Safevi kralı Şah Abbas ile savaş halinde olmasını fırsat bilerek İspanyol, Hollandalı, Alman, Napolili ve Sicilyalı savaşçılarından oluşan 30.000 kişilik ordu hazırlayarak 500 gemiyle birlikte Barselona limanından Akdeniz'deki Osmanlı donanmasına doğru yola çıktı. Hayrettin, düşmanın kendi gücünden çok fazla bir güçle geldiğini öğrenince geri çekildi. İmparator, Tunus'u aldı ve başına hain işbirlikçi el-Hasan İbn Muhammed'i atadı. H. 942 (1535) Osmanlı ordusunun Safevilerle şiddetli bir savaşa[1] girişmesine rağmen bu kuvvetler Cezayir'in işgalinde bozguna uğrayarak dağıldılar.[2]

Hayrettin Paşa, İmparator V. Şarl'ın hücumuna İspanya'nın Üç Balear adalarına hücum ederek karşılık verdi. Sonra Cebel-i Tarık boğazını aştı. Altın ve gümüş yüküyle Amerika topraklarından dönen Portekiz ve İspanya gemilerini batırdı. Bu haberle Avrupa'daki Hıristiyanlar sarsıldı.[3]

Cezayir

Birincisi: Halife'nin hikmetli icraatlarından biri, h. 943 (1536) yılında Fransa ile resmî bir ittifak antlaşması sağlamasıdır. Tunus'a saldıran Katolik ittifakı böylece bölündü. Roma İmparatorluğu da Fransa ve Osmanlılar tarafından kontrol altına alınmış oldu.[4]

Avrupa'nın Hayrettin Paşa liderliğindeki Osmanlı donanmasından korkmasının ve zayıflık hissetmesinin tezahürlerinden biri, h. 946 (1539) yılında V. Şarl'ın barış antlaşması isteğinde bulunma-

1 A.g.e., s. 270; Tarihu Cezayiri'l-Hadis, Muhammed Hayr Faris, s. 34; Hakaiku'l-Ahbar an Düveli'l-Bihar, 1/420; Cuhudu'l-Osmaniyyin li'stirdadi'l-Endülüs, s. 320; Harbu selasümie sene, s. 321.

2 A.g.e., s. 271; Fethu'l-Osmaniyyin liaden, s. 130.

3 A.g.e., s. 271-272; Harbu selasümie sene, s. 236, 241-242, 277.

4 A.g.e., s. 272; Harbu selasümie sene, s. 323.

sıdır. O, Hayrettin Paşa'ya makam ve para teklif etti. V. Şarl daha önceki teşebbüslerinde olduğu gibi yine başarısız oldu ve Kuzey Afrika'yı İstanbul'dan koparmayı başaramadı.[1]

İkincisi: Büyük mücahit Hasan Ağa et-Tuşi:[2] Hasan Ağa, Osmanlı donanmasında Barbaros Hayrettin Paşa'nın yardımcısı olarak atandı. Osmanlı Ordusu h. 949 (1539) yılında 13 gemi ve 1.300 askerle İspanya kıyılarına doğru sefere çıktı. Hasan Ağa, ordusunu karaya indirip orayı zaptederek birçok ganimet elde etti. Yine Güney İspanya sahillerine saldırarak birçok mal ve eşyayı ganimet olarak kazandı. Çok sayıda köle ve cariye elde ederek satmak için Mağrip şehirlerine, özellikle Tetuan şehrine götürdü. Dönerken İspanya donanmasıyla savaştı. Bu savaşta iki taraf da büyük kayıplar verdi.[3]

Üçüncüsü: İspanya'nın Cezayir Başarısızlığı:

H. 1541 yılında İmparator, Cezayir şehrine bir deniz kuvveti gönderdi. Komutan Hasan Ağa, aşiretleri ve mücahitleri topladı.

Şehri terketmek ya da zafer kazanmak arasında seçim yapmak zorunda kalan mücahitler şehri terketmeyip yoğun bir şekilde savunmak için hazırlıklara başladılar.[4]

Günlerce esen fırtınadan dolayı İspanya ordusunun çadırları kökünden söküldü. Birbirlerine çarpan gemilerin çoğu battı, bir kısmı kıyıya çarptı. Müslüman mücahitler onlara saldırıp içinde bulunan erzak ve yaşam malzemelerini aldılar. Yağan yağmurlar barutları ıslattı, İmparator da bundan dolayı hücum edemedi. Allah'ın takdiri

1 A.g.e., s. 274.

2 Biyografisi: Bahriye veziri Hayrettin Paşa'nın yardımcısı makamını işgal ediyordu. Cezayir'i yönetirken Akdeniz'de kazandığı zaferler sayesinde ünü yayıldı. Cezayir'de güven ve istikrarı sağladı. H. 949 (1539) yılında Endülüs topraklarına indi. Halkın yardımına koşmakla büyük başarılar kazandı. (A.g.e., 274; Tarihu'l-Cezayiru'l-Âm, Abdurrahman el-Ceylani, 3/62-63; Tarihu'l-Cezayiri'l-Hadis, s. 35; Harbu selasümie sene, s. 279-280.

3 A.g.e., s. 275; Harbu selasümie sene, s. 280.

4 A.g.e., s. 275; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 326.

ve mücahitlerin şecaatiyle karşılaşan İspanyollar çok ağır kayıplar vererek kaçıp İspanya yerine İtalya'ya sığındılar. Müslümanlar bu savaşı fil ashabının hezimetine benzettiler. Savaşa Endülüs'ten hicret eden birçok Müslüman katılmıştı.[1]

Halifenin emriyle Hayrettin Paşa, donanma komutanlığına yeniden katıldı. Sultan'ın emriyle Akdeniz'e hâkim Osmanlı donanması komutanlığıyla ödüllendirildi, Mücahit Hasan Ağa Paşa da onunla ortak kıldı. İspanya ve İtalya kıyılarına hücumları devam etti.

Osmanlı Devleti'nin Fransa ile İttifakı ve Avrupa Birliği'ni Parçalaması:

1540 yılında iki devletin ittifak etmesiyle Fransa donanması, Osmanlı donanmasına katıldı. Fransa, Osmanlı devletinin gayretinin Endülüs'le savaşmak olduğunu anlayıp Osmanlı devletinden yardım görmek için onunla anlaşma yaparak pay alma beklentisine girdi.

1544'te Toulouse şehrindeki Fransa, donanmasını, İslam donanmasının yeni üssü olarak Hayrettin'in yetkisi altına verdi. Fransa kralının emriyle şehir sakinlerinin çoğu burayı Müslümanlara bıraktı. Şehir mescitlerinin minarelerinden ezan sesleri yükseldi. Hayrettin, Akdeniz'deki adaları alarak Endülüs'ün doğu sahillerini de buna ekledi. Binlerce Müslümanı kurtarıp Nis şehrini İspanya'dan alarak Fransa'ya kattı.[2]

Hristiyan davetçilerin Avrupa'da Hayrettin'in kiliselerin çanını söktüğünü, Toulouse'da sadece müezzinlerin seslerinin duyulduğunu yaymaya başladılar. Fransa kralının emriyle şehir sakinlerinin büyük çoğunluğu şehri Müslümanlara terk etti. Şehir, İslam donanmasının üssü oldu, Hayrettin, Toulouse'da 1544 yılına kadar kaldı.[3]

---

1 A.g.e., s. 276-277; Barbaros Hayrettin, Bessam el-Aseli, s. 105, 153.

2 A.g.e., 283; Hayrettin Barbarosa, el-Aseli, s. 166.

3 A.g.e., 283.

Osmanlılar önünde hezimete uğrayan İmparator Şarl'ın Avrupa'daki saygınlığı yıkıldı. Protestan mezhebinin zuhuruyla iki mezhep arasında çatışma başladı.[1]

1544 yılında Fransa kralıyla yapılan anlaşmayla Hayrettin, Toulouse'dan İstanbul'a döndü. Cenova şehrine uğradı. Hücumundan korktukları için Hükümet Meclisi ona değerli hediyeler sundular. Deniz yolculuğunu Alba adasına kadar sürdürdü, İspanya'nın hükmü altındaki Alba'yı zaptedip eşyaları ganimet olarak aldı. İtalya sahil kentlerinin birçoğunu zaptetti. Bari şehri onlardan biridir. Bu zaferlerle hayatı son buldu. H. 951 (1544) yılında vefat etti.[2]

Hayrettin, cihat ve şecaatiyle İslam'ın başındaki ilk liderlerin yolunu canlandırmış oldu.[3]

Cezayir'de İspanya ve Osmanlılar Arasındaki Çatışmaya Dönüş:

Birincisi: Hasan Reis'in yerine Salih Reis'in atanması: Kanuni Sultan Süleyman tarafından, Hasan İbn Hayrettin'e Endülüs'ün kurtuluşu için Fransa ile yardımlaşma emri ulaşınca "Müslüman kâfirle yardımlaşmaz" düşüncesini delil göstererek, Hasan Reis bunu reddetti. Halife Kanuni onu azlederek h. 960 (1552) yılında yerine Salih Reis'i atadı.[4]

Salih Reis'in planı, dört noktada tezahür eder:

1. Endülüs'ü kurtarmaya yönelebilmek için Cezayir sahrasının Osmanlı Devletine katılması.

2. Cezayir kalelerinde kalan İspanyalıların çıkartılması.

3. Mağrip'teki çekişmelerin yok edilmesi.

---

1 A.g.e., 283.

2 A.g.e., 283-284.

3 A.g.e., 283.

4 A.g.e., s. 286; Cezayir ve Hamlatu's-Salibiyyin, s. 30-32; Bidayetü'l-Hükmi'l-Mağribi li's-Sudani'l-Garbi, Muhammed Mağribi, s. 90-91.

4. Endülüs ve Mağrib'i geri alıncaya kadar kara ve denizde İslam ordusuyla süren bir yürüyüş ve cihat için umumi seferberliğin ilanı.[1]

İkincisi: Planın Uygulanışı ve Salih Reis'in Ölümü: H. 963 (1555) yılında Osmanlı donanması Salih Reis komutasındaki 60.000 kişilik mücahit ordusuna top ve silahla destek vererek İspanyalıları Vahran'dan kovmaya başladı. Becaye düştü ve şehrin yöneticisi Osmanlılara teslim oldu.[2]

Mağrib Melikinin Osmanlıları kovmak için Portekizlilerle yardım antlaşması yaptığı haberi üzerine Halifenin kesin cevabı Vahran'a hücum emri oldu. Vahran ve büyük Mersa'yı istila için 40 gemi gönderdi. Salih, donanmasına 70 gemi ekleyerek 40.000 askerle Vahran'ı fethetmek için çıktı. H. 963 (1556) yılında 70 yaşında taun hastalığından öldü.[3] Başkent Fas'ı zaptederek onu Osmanlı hükmünün altındaki Mağrib'e kattı. Babıâli, h. 964 yılında Mağrib'i Osmanlı devletine katmıştı.[4]

Üçüncüsü: H. 964 (1557) yılında Hasan İbn Hayrettin'in tekrar Cezayir beyliğine getirilmesi: Salih Reis'in birkaç senelik yönetiminden sonra Hasan ibn Hayrettin tekrar atandı. Kararlı, şecaatli ve takvalı olduğu için Cezayirliler onun dönmesine sevindiler. Salih Reis'in planını tamamlaması için ordu komutanlığına Yahya Reis seçildi. Vahran kuşatıldı. Ancak hızlı ve sürekli gelen İspanya yardımları sebebiyle fetih gerçekleşmedi.[5]

Sadiler (Mağripliler) Tilmisan'ı kuşatan orduyu yok etmek için büyük bir kuvvet gönderdiler, fakat Osmanlılar onları yok etti.[6]

---

1 A.g.e., s. 291; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 366.

2 A.g.e., s. 293; Tarihu'l-Cezayirü'l-Amm, 3/88.

3 A.g.e., s. 297; Tarihu'l-Cezayirü'l-Hadis, s. 81; Tarihu'l-Cezayirü'l-Amm, 3/88-89.

4 A.g.e., s. 292; el-Mağrib fi Ahdi Devleti's-Sadiyye, s. 80-81; Bidayetü'l-Mağribi fi's-Sudani'l-Garbi, s. 91.

5 A.g.e., s. 298; Harbu selasümie sene, s. 366-367; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 380.

6 A.g.e., s. 298; Sırau'l-Müslimin maa'l-burtakalin fi'l-Bahri'l-Ahmar, s. 345.

Hasan Reis, Kuzey Afrika'yı Hristiyan işbirlikçilerinden temizlemek ve Endülüs'ü geri almak için planlanan hedeflerin uygulanmasına başladı.

Hasan Paşa, Mağrip savaşı için hazırlıklar yaparken yeniçeri ordusu onu ve bazı ordu komutanlarını tutuklayarak h. 696 (1561) yılında İstanbul'a getirdiler. Fakat Sultan ona on tane gemi ve onun Cezayir'de İspanya için planladığı geri kalan hücumlara (Vahran ve Büyük Marsa) devam etmesi için silahlı askerî kuvvet de verdikten sonra tekrar görevine döndürdü. İçinde bin atlı, tüfek atıcılar ve 12.000 mücahitten oluşan 15.000 kişilik bir orduyla saldırdı, fakat fethe gücü yetmedi. H. 971 (1563) yılında Osmanlı donanması Cezayir'e çekildi.[1]

Daha önce h. 965 (1558) yılında İspanya kuvvetleri Cezayir'deki Musteğanem şehrine hücum etmiş, büyük kayıplar vermişti.[2] Hasan b. Hayrettin aynı yıl İspanya sahillerini Kartaca'dan Saint Vincent'e kadar tahrip etmişti. İçinde eğitimli silahlı askerlerin bulunduğu birçok gemi komutası altındaydı. Hind ticaret gemiciliğinin yolunu kestiler. İspanya'da umumi korku hâsıl oldu. Hasan Reis, hakkıyla "Cebelitarık Boğazının Efendisi" unvanıyla anıldı.[3]

Malta Üzerinde Hâkimiyet Çabası:

Osmanlı Sultanı, Akdeniz'de Aziz Yuhanna korsanlarına bağlı Hristiyan korsanların sığındığı kalelerin en büyüğü olan Malta kalesini fethetmeye karar vermişti. M. 1565'te 25 gemi ile 3.000 savaşçıyla Malta'yı kuşattı. Sicilya'nın, içinde büyük çoğunlukla savaşçıların bulunduğu 28 savaş gemisini Malta'ya göndermesi sonucunda İslam ordusu donanmasını geri çekmeye mecbur kaldı.[4]

---

1 A.g.e., s. 305-306; Tarihu'l-Cezayirü'l-Amm, 3/93; Harbu selasümie sene, s. 379; Alakatu'l-Mağribiyye el-Osmaniyye, s. 213.

2 A.g.e., s. 301; Lisanu'l-Arab, s. 94, Tarihu'd-Devletü's-sadiye, s. 87.

3 A.g.e., 302; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 381.

4 A.g.e., s. 302; Tarihu'l-Cezayirü'l-Amm, 3/94-95.

Osmanlıların Tunus'u Geri Alması:

Osmanlı donanması h. 967 (1560) yılı Ramazan ayında Hasan Paşa komutasında yoğun kara ve deniz çatışmalarının tamamlanması sonucu elde edilen başarıdan sonra Tunus'un yönetimini tekrar geri aldı. İspanya'nın Fransa'dan yardım istemesine Fransızlar cevap vermedi. Sonra Trablus üzerine yönelerek fatihlerin girişi gibi oraya girdi, sonra oradan ayrılıp İstanbul'a döndü.[1]

Mağrip, İspanya ve Portekiz'in Arap İşbirlikçileri ile Osmanlılar Arasında:

H. 962 (1555) yılında Sa'di Melik el-Mütevekkil Alallah'ın Portekizlilerle barış antlaşması senelerce sürdü. H. 963 (1555) yılında Osmanlılara karşı İspanya'ya yardım ederek bu antlaşmayı güçlendirdi. Osmanlılara karşı yoğun ordular göndermeleri üzerine Osmanlılar erken davranarak ani bir hücumla bunu engelledi, onlara zafer kazanarak cevap verdi. H. 964 (1554) yılında Fas'ı fethettiler, Babıâli, Mağrib'i Osmanlı devletine bağladığını resmen ilan etti.[2]

Sa'di Melik'in saltanat sevdası ve Osmanlıların onun tahtını çekip alacağı korkusu, onu, Türklerin ülkesinin yabancıları ve kendisinin düşmanı olduğunu, onlarla düşman muamelesi yapılması gerektiğini ilana kadar götürdü. Araplara gelince; mukavemetsiz teslim olma halinde onlara hürriyetlerini vermek mümkündür. Ancak Sadi Melik hiçbir Arab'ın köle olmasına asla izin vermeyeceğini açıklayarak bunun şeriata aykırı olduğunu söyledi.[3] Nebi (s.a.v.) bize şunu emretmişti: *"Eğer içinizden, Allah'ın hükmünü uygulamaya devam ettiği müddetçe başınıza, saçları üzüm gibi kıvırcık Habeşli bir köle de geçse dinleyiniz ve itaat ediniz!"*

1 A.g.e., s. 309-310; el-Mağribü'l-Kebir, Celal Yahya, s. 84; el-Etrakü'l-Osmaniyyin fi Şimal-i Afrika, Aziz Samih, s. 84; Tarihu'l-Cezayirü'l-Hadis, s. 49.

2 A.g.e., s. 295; Tarihu'd-Devletü's-Sadiye, s. 83-84, 292; Bidayetü'l-Mağribi fi's-Sudani'l-Garbi, 91; el-Mağrib fi Ahdi Devleti's-Sadiyye, s. 80-81.

3 A.g.e., s. 296; Harbu selasümie sene, s. 61-62.

Hasan b. Hayrettin, mücahitlerden oluşan ordusuyla Mağrib'e yönelip Güney İspanya kıyılarına hamleler yaparak İspanya'yı sıkıştırdı. Cebelitarık'ta İspanya deniz kafilelerini takip ederek Hind gemilerine el koydu. Cebelitarık boğazını kontrol altına aldı. İspanya gemileri oradan korkuyla geçer oldular.

Osmanlı-Fransız Askerî İttifakı Devam Etti:[1]

Sa'diler donanma İstanbul'a gittiği zaman Osmanlıların gafletinden yararlanarak hızlıca Cezayir'deki Tilmisan'a hücum ettiler. Burası İspanya ve Portekiz donanmalarının tehdidine karşı ve Endülüs savaşı için kurulmuş önemli bir üsttü.[2]

H. 965-966 (1558) yılında Abdullah el-Galip Billâh liderliğinde hain Sadilere karşı Mağrip'te peş peşe isyanlar oldu. Oğlu Muhammed el-Mütevekkil'e biatı reddettiği için onlardan üç kişinin boynu vuruldu. İki tarafın taraftarları toplandı. Ancak şartlar savaşın meydana gelmesine izin vermedi.[3]

1 A.g.e., s. 302-303; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 381; Etvaru'l-Alakatu Mağribiyye el-Osmaniyye, s. 219; Tarihu'd-Devletü's-Sadiye, s. 90.

2 A.g.e., s. 301, Lisanu'l-Arab, s. 94; Tarihu'd-Devletü's-Sadiye, s. 87.

3 A.g.e., s. 300; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 380; Etvaru'l-Alakatu Mağribiyye el-Osmaniyye, s. 17; Tarihu'd-Devletü's-Sadiye, s. 86; Harbu selasümie sene, s. 372.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

HALİFE II. SELİM'İN KURTARMA ÇABALARI:

(H. 974-982 / M. 1566-1574) 8 yıl hüküm sürdü.

İspanya'dan Endülüs'ü kurtarma çabaları aşağıda belirtildiği şekilde tecelli etmiştir:

Cezayir ve Veba Salgını:

Halife h. 974 (1567) yılında Osmanlı Donanması Genel Komutanlığı makamına Muhammed b. Salih Reis'in yerine Hasan b. Hayrettin'i atadı. Cezayir'deki veba salgınından dolayı, halka taziye ve tesellide bulunup harpleri durdurması üzerine İspanya beklemeksizin Cezayir şehrine hücum etti. Fakat işgalde başarılı olamadılar.[1]

H. 976 (1568) yılında Kılıç Ali Paşa, Cezayir'e yönetici olarak atandı. O kendine yönetimi için üç hedef koydu:

1- İspanya'da İslamî hükmün geri gelesi.

2- Kuzey Afrika'nın kurtulması.

3- Tunus'un tekrar Osmanlı hâkimiyetine girmesi.[2]

Kıbrıs'ın Fethi:

100.000 kişilik güçlü bir ordu ile Kıbrıs kuşatıldı. Bütün şehir ve kaleler teslim oldu. Ancak Femagus (Gazimagosa) direndi. Fakat uzun süren kuşatmadan sonra açlık korkusuyla o da h. 979 (1571) yılında teslim oldu. Kıbrıs, Ortodoks olan ada sakinlerine kötü davranan Katolik İmparatorluğa tabiydi. Sultan, oraya, daha önce orada

1 ed-Devletü'l-Osmaniyye, es-Salabi, s. 308; Harbu selasümie sene, s. 383-385.

2 A.g.e., s. 344.

oturan Müslüman vatandaşların babalarını göç ettirdi. Ayrıca onlarla birlikte bir grup Türk'ü de yerleştirdi.[1]

İnebahtı Deniz Muharebesi

Osmanlılar Doğu Akdeniz'de hâkimiyet kurduğu ve Kıbrıs'ı fethettiği için Avrupa'nın duyguları titredi. Çünkü bu, Osmanlının deniz ulaşımında ulaştığı gücü gösteriyordu.

Papa V. Pius (1566-1572) şunu açıkladı: "Osmanlı'nın hâkimiyeti bizim haysiyetsizliğimiz yüzünden genişledikçe genişlemiştir." İspanya, Venedik, bazı İtalya emîrlikleri, Toskana, Cenova, Savoy ve Avusturya'dan oluşan bir ittifak kurulmasına çağırdı. Fransa da Osmanlıyla antlaşmalarını bozarak ittifaka katıldı. Deniz hamlesi için komutan olarak Don Jean seçildi. Antlaşma maddelerinden biri, Tunus, Cezayir ve Trablus gibi fethettikleri yerleri Türklerden geri almak için onlara karşı hücum ve savunma savaşları ilan etmekti.[2]

H. 979 (1571)'de Adriyatik denizinde İnebahtı denilen yere yakın bir yerde savaş vuku buldu. Şiddetli ve çetin çarpışmadan sonra müslümanlar 20.000 ile 30.000 mücahit kaybetti. 200 savaş gemisinin yarısı battı, yarısı da ganimet olarak gitti. Kılıç Ali Paşa, gemilerin ekseriyetini kurtararak ganimet olarak Papa bayrağını taşıyan gemiyi getirdi. Sultan onu karşılayarak ona Cezayir Beylerbeyi unvanının yanında Osmanlı deniz komutanlığı rütbesindeki en yüksek makam olan Kaptan-ı Deryalık rütbesini verdi.[3]

Papa Nezdinde Galibiyetin Yankısı: Savaşın komutanı Don Jean, İncil'in "Yuhanna diye çağrılan, Allah tarafından gönderilecek adamı müjdele" diyerek müjdelediği kişinin kendisi olduğunu belirtilerek övgülere boğuldu.

---

1 A.g.e., s. 338; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 447; Fi Usulu't-Tarihi, s.146-147.

2 A.g.e., s. 339; Harbu selasümie sene, s. 396; Devletü'l-Osmaniyye, s. 125; Cuhudu'l-Osmaniyye, s. 452.

3 A.g.e., s. 340; Harbu selasümie sene, s. 396, 398-399; Tarihu Cuhudi'l-Osmaniyyin, s. 254; Tarihu'd-Devletü'l-Osmaniyye, s. 126.

Papa, Şah Tahmasib yoluyla Safevilere şöyle mektup yazdı: "Osmanlılara saldırmak için asla bundan güzel fırsat bulamayacaksın. Çünkü onlar şu anda her taraftan hücuma maruz durumdalar." Papa ayrıca bu maksatla Habeş kralına, Yemen İmamına da mektup yazdı.[1]

Hıristiyan Avrupa Nezdinde Galibiyetin Yankısı: Akdeniz'de donanmalara ve denizcilere korku salan Osmanlı donanmasının ilk yenilgisiyle içleri serinlediği için bütün devletler dinî ve örfî törenler düzenlediler. [2]

Fransa sefiri Sultan nezdinde yüklü miktar bir meblağ karşılığında İslam'ı ve Müslümanları himaye iddiasıyla Fransa'nın Cezayir'e nüfuz edebilmesi için izin verilmesi hususunda talebini sundu. Sultan bu talebi reddetti. Ancak sürekli ısrarı sonucunda orada ticarî merkez kurma muvafakatini elde etti.[3]

Osmanlı Donanması'nın Yeniden İnşası:

Sultan ve Bahriye veziri Ali Paşa'nın himmet ve gayretleriyle iki sene içinde 250 yeni gemi inşa edildi. Akdeniz'de küfre karşı gururla seyreden bu devasa donanma Venediklilerin kalbini titretti. Venedikliler Kıbrıs adasından vazgeçerek 300.000 duka hasar tazminatı ödeyerek Osmanlılardan sulh istediler.[4]

Tunus (İspanya'nın İşgali ve Geri Alınması)

1. İspanya'nın Tunus'u işgali: II. Philip, Tunus'un sultanı el-Hafsi'ye yönelerek Tunus'ta çıkacak isyanları bastırma mukabilinde Annaba ve Bizerte şehirlerinden vazgeçmesini istedi. Tunus Beyi Ebu Abbas bunu reddetti. Kardeşi Muhammed kabul etti. H. 981 (1573) yılında Don Jean, 25.000 savaşçı taşıyan 138 gemilik do-

1 A.g.e.; Tarihu'd-Devletü'l-Osmaniyye, s. 126.

2 A.g.e., s. 342; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 455; Felsefetü't-Tarihi'l-Osmani, s. 143.

3 A.g.e., s. 342; Tarihu'l-Cezayirü'l-Amm, 3/97-98.

4 A.g.e., s. 343; Harbu selasümie sene, s. 339; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 456.

nanmayla Sicilya adasından çıkarak ansızın Tunus'u işgal etti. Halk inancı sebebiyle İspanya'nın şerrinden korkararak şehirden kaçtı.[1]

2. Osmanlıların Tunus'u geri alması: Sultan hızlı ve kesin bir şekilde emirlerini veziri Sinan Paşa'ya bildirdi. Bahriye emîri Kılıç Ali, Tunus'u geri almak için hazırlıklıydı. 283 gemilik donanma hazırlandı. Donanma hazırlanırken Tunus'taki Osmanlı Beyi Haydar Paşa, Kayrevan'da, mücahitleri düşmanla savaşa hazırladı.[2]

Osmanlı donanması h. 982 (1574)'de deniz yolculuğuna çıkarak yolu üzerindeki Sicilya kıyılarını vurup bir hristiyan gemisini alarak beş günde Tunus'a ulaştı. Cezayir'den Ramazan Paşa, Trablus'tan Mustafa Paşa komutasında ve Mısır'dan[3] yardımlar geldi. Kara ve deniz savaşı başladı. Tunus'un kuşatılmasıyla son buldu. Sinan Paşa'nın da iştirak ettiği çetin savaşlar oldu. Paşa bizzat savaşıyor, askerler gibi sırtında taş ve toprak taşıyordu. Bütün savaşlarda Osmanlı ordusu komutanları, mücahit sadık askerleri böyleydi. Askerlerine, "Sevap ortaklığından beni mahrum etmeyin!" diyordu. Böylece İspanya'nın Kuzey Afrika'da devlet kurma hayali suya düştü.[4]

Osmanlı Devleti'nin Endülüs Müslümanlarını Kurtarma Teşebbüsleri ve En Büyük İsyanda Endülüs'ü Geri Alma Çabaları:

Kuzey Afrika'daki kara ve deniz savaşlarının haberleri Endülüs'teki Müslümanlara ulaşınca Bunun Endülüs'ün kurtuluşuna bir hazırlık olduğunu hissettiler. Nasranîlerin eliyle başlarına gelen ölüm, cezalandırma, boğazlanma, ateşte yanma, ırza tecavüz, köle edinme, buna ek olarak saygınlık, din, hürriyet, mal, ev ve hayatın

1 A.g.e., s. 343; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 457; Harbu selasümie sene, s. 339-400.

2 A.g.e., s. 344; Tarihu'l-Cezayirü'l-Hadis, s. 51; Etvaru'l-Alakatu Mağribiyye el-Osmaniyye, s. 280; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 458.

3 A.g.e., s. 345; el-Etrakü'l-Osmaniyyin fi Şimal-i Afrika, s. 251-254; Harbu selasümie sene, s. 400.

4 A.g.e., s. 345; Tarihu'l-Cezayirü'l-Hadis, s. 51.

kaybı gibi Endülüs'teki her Müslümanın içinde saklı kinin öcünü almak için bu, onları isyan hazırlığına teşvik etti. İspanya hükümeti bunu hissetti ve milis kuvvetleri teşkil etti. Bu, h. 975 (1568) yılında teftiş mahkemelerinden sonra Endülüs'teki en büyük toplumsal patlamaya el-Burşarat savaşı isyanına götürdü. Sa'di Sultan el-Galib Billah Endülüs halkına devrim için lazım olan silah, mühimmat ve asker gibi her türlü yardımı vereceğini söyleyip tatlı vaatlerle oyalayarak onlara yalan söyledi. Hâlbuki o bu sırada II. Philip ile sıkı bir irtibat içindeydi. Böylece devrimin başarısızlığına çalıştı. Osmanlı devletinin Kuzey Afrika'da kara savaşları, Akdeniz'deki deniz savaşları için yaptıkları büyük hazırlıklar İspanya devletini uyandırdı. Özellikle Müslümanlar, İspanya'nın kendilerini Hıristiyanlığa çevirmede aciz kalmaları, Arap dilini konuşamamaları ve Kuzey Afrika'yla iletişimden mahrum olmaları yüzünden, İspanya devletine karşı isyana hazırlanmıştı.

Sa'di Sultan el-Galib'in Endülüs Müslümanlarına İhaneti:

Sa'di Sultan el-Burşarat, devrimcilerin elçilerine bol bol tatlı vaatler verdi. Endülüs kralı II. Philip'le dostluk bağlarını korurken onlara asker, silah ve mühimmat gibi bütün ihtiyaçlarını vereceğini vaat etti.

Kaptan-ı derya ve Cezayir emîri Sultan Kılıç Ali ise devrimcilere asker, silah ve mühimmat yardımı yaptı. 14.000 tüfek atıcı asker, 60.000 mücahit topladı. İlk önce Vahran'a, sonra Endülüs şehirlerine saldırmak için onları Cezayir'in Musteğanem şehrindeki Maze'ran bölgesine gönderdi. Orduya top ve tüfeklere has barutları taşıyan dört yüz katır eşlik ediyordu. İslam kuvvetleri İspanya sahillerine ulaştığı zaman devrimin gerçekleşeceği tarih üzerinde ittifak ettiler. Fakat Osmanlı ve Cezayir ordusunun Endülüs'e saldırmaya hazırlık için gerekli olan Vahran'ı geri almadaki başarısızlığı sebebiyle devrim belirlenen zamanda gerçekleşmeyecekti. Devrimin patlak vereceği saatte devrimcilere yardım için Osmanlı

donanmasından 400 gemi İspanya el-Mira'ya ulaştı. Fakat devrimcilerden birinin durumu işi ele verdi. Onu gafil avladılar. Kılıç Ali sahile gönüllülerle beraber silah ve mühimmatı indirdikten sonra gizledikleri silahların hepsine İspanyollar el koydu. Böylece İspanya'ya baskın fırsatı da zayi oldu.

Kılıç Ali'nin devrimcileri desteklemek için Cezayir donanmasını göndererek yaptığı denizden indirme ve devrimin ilk teşebbüsü h. 976 Şaban (1569 Ocak) ayında kışın en şiddetli kasırgasına denk gelmişti. İçinde asker ve silah bulunan 32 Cezayir gemisi battı. 6 gemi Endülüs sahillerine boşaltma yapabildi. Şiddetli fırtınaya rağmen top, mühimmat ve mücahit taşıyan gemi tüfek atıcılardan 400 mücahitle Osmanlı komutanlarını ve büyük bir erzakı sahile indirdi.[1] Osmanlılar h. 977 (1570) yılında silah ve asker desteğiyle döndüler. Kılıç Ali, Kanuni Sultan Süleyman'dan uygulama emrini aldıktan sonra devrimi bizzat yönetmek azmindeydi. Müslüman devrimciler güneyde Erciye şehrini kuşatmayı başardılar.[2] İspanyollar isyanı bastırmaya başladılar. Babalarının gözü önünde kadınları ve çocukları doğrayıp evleri yakıp yıktılar. Bir süre devrim durup sakinleşse de sonra tekrar etti. İlk lideri Mevla Abdullah idi. İspanyollar onu bir hileyle öldürdüler. Müslüman isyancılar için başını kesip uzun müddet Gırnata kapılarından birinin üstüne koydular.[3]

1 A.g.e., s. 312; Harbu selasümie sene, s. 392-393; ed-Devletü'l-Osmaniyye, Devletün İslamiyye, 2/926; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 399.

2 A.g.e., s. 312; Harbu selasümie sene, s. 393-394.

3 A.g.e., s. 314; Harbu selasümie sene.

DOKUZUNCU BÖLÜM

HALİFE III. MURAD'IN ENDÜLÜS'Ü KURTARMA ÇABALARI

(H. 982-1003 / M. 1545-1594) 22 yıl hüküm sürdü.

Endülüs'ü kurtarma teşebbüsü en son onun zamanında oldu. Bu da Endülüs'ün çöküşünden bir sonraki hicri asrın sonuna kadar sürdü. Şüphesiz Endülüs'e ihanet, Araplık ve İslam'a bağlılığı sahte olan Mağrip Sultanı Muhammed Mütevekkil ve evlatları tarafından yapılmıştır![1]

Osmanlıların Endülüs'ü Kurtarma Teşebbüsü:

H. 990 (1582) yılında Osmanlı valisi Kılıç Ali Paşa, İspanya topraklarında savaşmak için Cezayir'de bir ordu hazırladı. Müslüman mücahitler Barselona'da inip imha hareketinde bulundular. Cebelitarık boğazını geçerek İspanya'nın işgal ettiği Kanarya adalarına hücum ettiler. Askerî merkezini tahrip ederek orada bulunan eşyaları ganimet aldılar. Osmanlı donanması, Endülüs'e, sadece İspanyalıları cezalandırmak veya onların tesislerini tahrip etmek için gitmemişti. Birinci derecede oraya gidiş sebebi Müslümanları sıkıntıdan kurtarmaktı. Bu esnada mücahitler bazen şiddetli savaşlara, bazen hezimetlere ve korkunç katliamlara maruz kalıyordu.[2]

Endülüs'teki mücahitler dönünceye kadar yeniçeri askerleri Cezayir'de isyanda yarıştılar. H. 991 (1583) yılından Deniz işlerine ve Cezayir'in emîrliğine Hasan Feneryanu'yu atadılar. Babıâli, ihtilafın

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 55.

2 A.g.e., s. 330; Cezayir ve el-Hamlatu's-Salibiyye, s. 59.

çözülmesi ve emniyetin sağlanmasında onun sağduyulu olmasından dolayı bu duruma itiraz etmedi.

Hasan Reis, İspanya sahillerinde ve doğudaki üç adalarda cihada devam ederek ganimet, değerli eşyalar ve esirler kazandı.[1] H. 992 (1584) yılında Hasan Paşa, donanmasıyla Balensiye'ye gelerek pek çok sayıda Endülüslü Müslümanı taşıyıp İspanya'dan kurtardı. Sonraki sene Callosa'da oturan Müslümanların büyük bir kısmını kurtararak Cezayir'e taşıdı. Daha sonraki yıllarda Murat Reis, Atlas okyanusunda Kanarya adalarına saldırdı. İçlerinde adanın yöneticisinin hanımı da olmak üzere birçok ganimet elde etti.[2]

Sultan III. Murad, h. 995 (1587) yılında Kılıç Ali'nin vefatından sonra onu Deniz Emîrliği makamıyla ödüllendirdi.[3]

Mağrip'teki çatışma, Muhammed Mütevekkil ve Portekiz Kralı Sebastiyan ile ülkesine bağlı ihlâslı, yüksek kültür ve hikmet sahibi amcası Abdulmelik ve Osmanlılar arasında oluyordu. Halife'den yardım istedi. Yeni silahlarla donatılmış, seçkin 5.000 savaşçıdan oluşan büyük bir orduyla ona yardım etti. Büyük bir yardım elde ettikten sonra kardeşinin oğlu Mütevekkil üzerine Fas'a girdi. Sonra ordu, sırayla Cezayir'e döndü. Sonra düşmanı öğüten bir savaş oldu. (Vadi'l-Mehazin, Üç krallar savaşı, Büyük Saray savaşı)

Vadi'l-Mehazin Savaşı:

Muhammed Mütevekkil, amcası Abdülmelik tarafından hezimete uğratılınca, Portekiz kralı Sebastiyan'la irtibata geçerek amcasını Mağrip yöneticiliğinden kovması için yardım etmesini, buna mukabil kendisinin Mağrip kıyılarının hepsinden vazgeçeceğini bildirerek onunla antlaşma yaptı. Sebastiyan, Mağribi'nin bu arzını kabul etti.[4]

1 A.g.e., s. 331; Cezayir ve el-Hamlatu's-Salibiyye, s. 59.

2 A.g.e., s. 331; Tarihu'l-Cezayirü'l-Amm, el-Ceylani, 3/102-103.

3 A.g.e.

4 A.g.e., s. 317; Tarihu'l-Mağrib, Muhammed b. Abud, 2/19.

Düşman İspanya, Portekiz, İtalya ve Alman askerlerinden oluşan 152.000 kişilik orduyu[1] ve bütün silah ve mühimmatı Mağrib'e nakletmek için bin gemi hazırladı. Hain Muhammed el-Mütevekkil 300-600 arası az bir adamıyla onlarla birlikteydi. Abdülmelik at ve top üstünlüğü, maneviyattaki yükseklik, askerî deneyim ve hikmetli Osmanlı liderliğiyle cihat çağrılarıyla 40.000 asker hazırladı.[2]

Savaş h. 986 (1578)'de dört saat sürdü! Önceden imanî hutbeler okundu, âlimler Müslümanların arasında onları cihada teşvik etti. Bu konuşmalar cihat arzusunu tutuşturdu. İmana dair hitabeler İslam ordusunu galeyana getirdi. Düşmana gelince; ruhban ve keşişler Papa'nın mesajlarıyla iştirak etmişlerdi. Mesajda savaşan ordunun günahlarının silineceği, savaşta ölürlerse cennetin anahtarlarının onların olacağı bildiriliyordu! Savaşta Abdulmelik, Kardeşi Abbas ve Osmanlı komutanları tarifi imkansız bir dahilik gösterdiler.[3]

Savaşın başladığını bildirmek için top atışları yapıldı. Sultan Abdulmelik, gelen hücumlara karşılık kılıcını kınından çıkararak karşılık vermeye başlasa da kendisini bırakmayan hastalığı onu çadıra sığınmaya sevk etti. Şehadet parmağını ağzına koyarak zafere kadar ölümünü askerden gizlediğini işaret ederek ruhu Allah'a yükseldi. Öyle de oldu. Ordunun önünde orduyu yöneten kardeşi el-Mansur ve emirerinden başka kimse öldüğünü öğrenmedi. O ölü olduğu halde emireri şöyle diyordu: Düşman çözülünceye kadar savaş bütün şiddetiyle devam etti. Abdulmelik'in emri karşısında yıkılan düşman, köprüye doğru kaçmaya başlayarak kendini nehre attı. Bir kısmı orada boğuldu, bir kısmı öldürüldü, bir kısmı ise esir alındı. Sebastiyan, binlerce askeri ve hain el-Mütevekkil, Vadi'l- Mahazin nehrinde boğularak öldü.[4]

---

1 A.g.e., s. 320; Vadi'l-Mehazin, s. 56, 125.000 veya 80.000 denildi. el-İstiksa, 5/69.

2 A.g.e., s. 321; Vadi'l-Mehazin, s. 62.

3 A.g.e., s. 321; Vadi'l-Mehazin, s. 66-67.

4 A.g.e.,s. 321, Vadi'l-Mehazin, s. 59.

Zafer haberleri Sultan III. Murad'a ve İslam âlemine ulaştı. Allah'a şükrederek Mağrip halkını ve Abdulmelik'ten sonra ez-Zehebi unvanlı kardeşi Ahmed Mansur Billah'ı kutladılar. (30 Cumada'l-ahir 986) Savaş bittikten sonra meydanda Sultan'a biat ettiler. Sa'diye devleti dünyada meşhur oldu. Avrupa devletleri dostluk mesajları gönderdiler. İspanya ve Portekiz değerli hediyeler gönderdiler. Aynı zamanda Osmanlı devletine de hediyeler ulaştı. Fransa kralı da gönderdi. Saraylara sabah akşam heyetler geldi. Portekiz'in şöhreti söndü.[1]

Savaşta üç kral ölmüştü: Kindar haçlı Portekiz Kralı Sebastiyan, hal' edilmiş hain kral el-Mütevekkil ve şehit-mücahit Abdulmelik el-Mu'tasım Billâh.[2]

Sultan Ahmed Mansur Billâh ilmî ilerlemeye, emniyet teşkilatına, istihbarata ve adalet düzenine önem verdi. Yargı ile yürütme yetkisini ayırdı. Mazlumların meclisini sarayının civarına kurdu. Bütün yolları emniyete aldı. Devlet işlerini tecrübeyle ve gayet dikkatli olarak İslam şeriatına göre geliştirdi. Ordunun geliştirilmesine önem verdi. Bu hususta Osmanlı devletine uydu. İdarî ve askerî işleri ehil olanlara verdi. Topların ve harp donanmasının gelişmesine, tıbba, eczacılığa, ilimlere ve eğitim yöntemlerine önem verdi.[3]

Sa'diye devleti, Kızıl Deniz'e kadar genişledi, Sudan'ı devletine kattı.[4]

İspanya kuvvetleri h. 988 yılında Portekiz'e saldırdı, onu ülkesine kattı. h. 989 (1581) yılında başkent Lizbon'u işgal etti.[5]

Osmanlı Sultanı, Kılıç Ali'ye 300 harp gemisiyle, tecrübeli ordusuyla Endülüs şehirlerini fethedip Osmanlı devletine katması için

1 A.g.e., s. 326; el-İstiksa', 5/92; Vadi'l-Mehazin, s. 70.

2 A.g.e., s. 327.

3 A.g.e., s. 326; el-İstiksa', 5/92; Vadi'l-Mehazin, s. 28-329; Vadi'l-Mehazin, s. 42-44; Tarihu Asri'n-Nehdati'l-Urubiyye, Nurettin Hisam, s. 456-458.

4 A.g.e.

5 A.g.e., s. 329; Tarihu'l-Cezayir el-hadis, Muhammed Hayr Faris, s. 52.

Cezayir'den Mağrib'e hareket etmesini emretti. Mağrip donanması ona müdahale etti. İspanya, Mağrib'e askerî yardımlar sundu. Buna karşılık Mağrip sultanı, Larache şehrinden vazgeçti, İspanya'ya başka ayrıcalıklar verdi. Bu, Sa'di Mağribî Sultan'ın ikinci ihanetiydi. Onun İspanya ile ittifakı, tahtından uzaklaştırılmaktan korkması, tahta tamah etmesinden dolayıydı. Mağribi Sadi Sultan, Osmanlının müdahalesine karşı hazırlık yaptı. Ordusuyla hududa yöneldi. Memleketine, koylardaki kalelere girmesini engelledi.[1]

Osmanlı donanması Müslüman kanı dökmemek için geri döndü. İran'da Safevilerle savaşmak, Hicaz'daki İslamî kutsalları himaye etmek ve güvenlik kuşağını desteklemek için doğuya döndü. Ayrıca Polonya, Avusturya ve Macaristan kuvvetleriyle karşılaşmak için Orta Avrupa'ya yöneldi.[2]

Endülüs Müslümanlarını desteklemede Cezayir'in Yalnızlığı:

H. 990 (1582) yılında Cezayir'deki Osmanlı Valisi, donanmasını hazırladı. Mücahitleri Barselona şehrine indirdi. Birçok yeri tahrip ettiler. Sonra Cebelitarık boğazını geçtiler. İspanya hâkimiyetindeki Kanarya adalarına hücum ettiler. Mücahitler çetin savaşlara ve hezimetlere maruz kaldılar. [3]

Cezayir'deki yeniçeri ordusunun gidişatı Endülüs Müslümanlarının kurtuluşu karşısında engeller oluşturuyordu. Bir vakit denizciler geniş çaplı bir cihattan dönmüşlerdi. Bunun sebebi onların Hasan Paşa'yı dönmeye mecbur bırakmalarıydı. Yıl h. 991 idi.[4] H. 992 (1584) yılında Vali Hasan, donanmasıyla Balensiye koylarına doğru yola çıktı. Endülüs Müslümanlarının büyük çoğunluğunu kurtardı.

1 A.g.e., s. 329.

2 A.g.e., s. 330; el-Mağrib fi Ahdi'd-Devleti's-Sa'diyye, s. 112; Tarihu'l-Cezayir, el-Ceylani, s. 110.

3 A.g.e., s. 330; el-Cezayir ve'l-Hamlati's-Salibiyye, s. 59.

4 A.g.e., s. 331; Tarihu'l-Cezayir el-Hadis, s. 59.

H. 993 yılında da Callosa'da oturanların hepsini Cezayir'e taşıdı. Daha sonra h. 997 (1585) yılında Atlas okyanusundaki Kanarya adalarına saldırdı. Adaların emîrinin eşi de dâhil olmak üzere ganimet kazandılar. Ardından Kılıç Ali Paşa öldükten sonra (h. 996 / m. 1587) Sultan III. Murad onu "Deniz Emareti" makamına atamak için çağırdı. Onu üç yıllığına Paşa olarak atadı.[1]

Şüphesiz Osmanlı Devleti'nin Endülüs'ü geri almadaki zaafı, Sa'diye devletinin Osmanlıya karşı İspanya'yla ittifak edip Endülüs halkına ihaneti sebebiyledir. Ayrıca Cezayir halkının Osmanlı yeniçeri ordusundan hoşlanmaması, 1587 yılından Kılıç Ali Paşa'nın vefatı, bütün Kuzey Afrika'nın Cezayir'de oturan Beylerbeyinin sorumluluğundan sonra Cezayir'in Tunus ve Trablusgarp vilayetine çevrilmesi gibi sebepler bu niyeti zayıflatmıştır.[2]

Böylece yaklaşık h. 1.000 tarihlerinden sonra Endülüs Müslümanları tam yalnızlık içinde kaldı. Endülüs'teki Gırnata krallığının yıkılışından bir asır sonra, orada İslam'ın ve Müslümanların sesi kesildi.

1 A.g.e., s. 331; Tarihu'l-Cezayir el-Amm, s. 102-103.

2 A.g.e., s. 332; el-Mağribi'l-Arabi, el-Akkad, s. 28; Cuhudu'l-Osmaniyyin, s. 477.

SON SÖZ

SON SÖZ

Osmanlı Devleti Hilafetinin, sultanlarıyla ve göçebe halkıyla üç asır gibi kısa bir sürede hızlıca Anadolu'da yüceliğin zirvelerine tırmanması ilahî bir mucizedir. Bu arada dünyadaki şehirlerin en sağlam kale ve surlarına sahip, 1.150 yıl Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti Konstantıniyye'yi fethettiler. Onu Sultan Fatih fethetti.

Müslüman Osmanlı Devleti, İslam tarihindeki en geniş araziye hükmedinceye kadar zirvelere yükselmeye devam etti. Bu arazi, üç kıtada 45 devleti içine alacak kadar genişti. İhlâsları sebebiyle Allah tarafından ödüllendirilmişlerdi: **"Onlar, hayırlarda yarışırlar, umarak ve korkarak Bize yalvarırlardı. Onlar, bize ürpererek saygı gösterirlerdi."** (Enbiya, 90) **"Bizim uğrumuzda didinenleri Biz, yollarımıza elbette ulaştıracağız. Allah, güzel düşünüp güzel davrananlarla mutlaka beraberdir."** (Ankebut, 69)[1]

Bu, Allah'ın hükmettiği hayat kanunları için sünnetullah'tır: Allah Teala şöyle buyurdu: **"Allah'ın daha önce gelip geçenler hakkındaki nizamı budur. Allah'ın nizamında asla bir değişiklik bulamazsın."** (Ahzab, 62) **"Şüphesiz ki Allah'la oldukları miktar kadar Allah da onlarla beraber olur. Allah Teâlâ'nın onlara keremi ziyadedir. Hidâyeti kabul edenlerin ise Allah hidâyette yakînlerini artırır ve kendilerine takva nasib eder."** (Muhammed, 17) Rivayetlerde gelmiştir ki: "Senin Rabbinin kalbindeki makamın, Rabbinin senin kalbindeki makamı kadardır."

Zamanla halis/saf dinden Avrupa devletleriyle ittifaka ve onların gadrine kayma oldu. Sonunda zayıflık ve çöküş asrının sonlarında bazılarının kalpleri Batı'ya ve laikliğe kaydı, kanunlar de-

1 Kudsî bir hadiste şöyle geçer: *"Kulum sen Benim için ol, Ben de senin için olayım."*

ğişti. **“Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini** (doğru yoldan) **saptırdı. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez.”** (Saf, 5) Bu düşüş hızlı olmadı. Bilakis halkın, birçok muttaki ve mücahit halifenin ve mücahit ordunun büyük bir ekseriyeti nezdindeki derin iman sayesinde iki asır kadar sürdü. Hatta bu süre dindar, kararlı Halife II. Abdülhamid’e kadar devam etti. Filistin’i tutmadaki ısrarı sebebiyle Yahudi’nin ve düşmanlarının onu tahttan uzaklaştırmasıyla bu iş son buldu. Bundan 15 sene sonra İslam hilafetinin ilgası ile çöküş oldu!

Gerçekten Türkler, İstiklal Harbinde müttefiklerin işgal teşebbüsü sırasında dünyayı hayran bırakacak bir cihatla, darboğazdan kurtulmak için ölümü göze aldı. Yunan ve İngiliz kuvvetlerinden oluşan 120.000 ölüye mukabil, çeyrek milyon mücahit kurban verdiler.

Batı dünyası Türk ve Arap-Müslümanların kendilerine karşı kör bir itaat ve aşağılık duygusu içinde olmalarını istemişti. Bu ancak dinlerinden tamamen soyutlandıktan sonra gerçekleşebilirdi. Çünkü o din, onların menfaatlerinin ve kinlerinin önünde en çetin engeldi: **“Onlardan sadece, Azîz ve Hamîd Allah’a iman ettikleri için öç alıyorlardı.”** (Buruc, 8) O iman ve küfür, mücahit ve zorba arasındaki korkunç çarpışma idi. Batıl, ancak hakkın ve hak ehlinin gafletinden faydalanarak başarıya ulaşabilir: **“Hayır, Biz hakkı bâtılın üzerine fırlatırız da o onun beynini parçalar. Bir de bakarsın o yok olup gitmiştir. Yakıştırdığınız niteliklerden ötürü yazıklar olsun size!”** (Enbiya, 18)

Kitaptan İbretler:

Kuşkusuz kitaptan çıkardığımız ibretler önemlidir. Onları hafızamızın derinliklerine, kalbimizin özüne koymamız gerekir. Mazi, şimdiki zaman ve geleceğin yorumunda onlar bizim kılavuzumuz olacaktır. Hayatın kanunları ebedidir. Hayat devam ettiği sürece beşeriyete hükmeder. **“Sen Allah’ın kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın. Sen Allah’ın kanununda hiçbir sapma bulamazsın.”** (Fatır, 43)

1. Allah, Osmanlı Hilafeti sultanlarına ve ümmetine Allah'ın kanun ve nizamlarına sımsıkı sarıldıkları için yardım etti. **"Şüphesiz ki Allah kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder."** (Hac, 40) Ona harplerde Nasranilere, Safevilere ve Osmanlı kuvvetlerinin, yüzlerce gemisinin sahile yaklaşmasına izin vermeyerek Endülüs'ün yeniden fethini engelleyen Mağripli Sa'di kralına karşı yardım etti.

2. Osmanlı devletinin özellikle ilk üç asrında sultanlarıyla, ordusuyla, milletiyle ve sadrazamıyla, âlimleriyle ve vezirleriyle yürüttükleri cihat bilinci İslam tarihinde 20.000.000 km^2 gibi en geniş toprakların fethedilmesine vesile olmuştur. Âlimlerin devlet ve ordu üzerinde hâkimiyeti vardı. Bu da altı buçuk asır İslam'ın zaferine sebep olmuştur.

3. Bazı halifeler, bazı askerler, özellikle isyancı yeniçeriler nezdinde dinî hassasiyet zayıflayınca Nasranî devletlerin, Yahudi ve masonların yönlendirmesiyle isyanlar çoğaldı. Yine bazı halife ve sadrazamların zayıflığı, devletlerle oynayan, onlara zehirlerini üfleyen yabancı imtiyazlara gösterilen müsamaha ve gevşeklik sebebiyle isyanlar çoğaldı.

4. Bazı sultanların, özellikle zayıflık ve çöküş zamanlarında eğlenceyle ve israfla meşgul olmaları, onları halkı himayeden, düşmana saldırmaktan alıkoymuştur. Bazılarının eşleri onları heveslerine boyun eğdirmişlerdir: "*Erkekler kadınlara itaat ettiği zaman helak olur.*"[1]

5. Osmanlı hilafetinde sufilerin iki açıdan önemli etkileri olmuştur. Samimi, ihlâslı ve muttaki olanlarının bir kısmı mücahittirler. Devletin hüküm sürdüğü zamana kadar tarihin parlak sahifelerinde yerlerini almışlardır. Bir kısmı da ilerlemeyi engellemiştir.

6. İçtihat kapısının kapanması donukluğa ve şaşkınlığa götürdü. Yeni problemler kasırga gibi gelmeye başlayınca, "İnsanlar yeni günahlar işledikçe, onlar için yeni hükümler ortaya çıkıyor"[2] ve hay-

1 Sahih hadis.

2 Halife Hz. Osman (r.a.).

rıyla ve şerriyle Batı medeniyeti sürekli geldikçe içtihat kapısını kapattığı için bunun karşısında nasıl bir plan uygulanacağı bilinemedi.

7. Osmanlı Hilafeti, bilim, sanayileşme, silahlanma, tarım, mühendislik v.b. alanlarda Batı medeniyetinin iyi taraflarını alma hususunda geri kaldı. Bu sebeple özellikle son üç asırda gelişmiş, ilerlemiş düşmanları karşısında zayıfladı ve gücünü kaybetti.

8. Osmanlı sultanları, düşmanın peş peşe planladığı pek çok savaşa istemeyerek girdi. Sorumluluklarını tam yüklenemeyen zayıf halifeler bu savaş taleplerine hep olumlu cevap verdi. Bundan dolayı bu durum peş peşe takip eden yüzlerce yıl içinde üç kıtada savaşan, rahat yüzü görmeyen askeri bitkin düşürdü ve zayıflattı. Ta ki otuz yılını savaşsız bitiren II. Abdülhamid zamanında bu harp işi sona erdi. O, iktidarının ilk üç yılında düşmanlarının planıyla kerhen içine düştüğü ve hayatı boyunca ağırlığını hissettiği bu tehlikeli savaştan sonra otuz yıl devleti güçlendirme hususunda gerekli reformları, yenilikleri yaptı.

9. Zayıflık ve çöküş asırlarında devlet idaresinde ehil olmayanların istihdamı konusunda halifeler ihmalkâr davrandı. Bu durum birçok kişinin nezdinde hilafetin heybet ve azametini düşüren ihmal, rüşvet ve fesadın yayılmasına sebep oldu. Tabiatıyla bu da birçok isyan ve sosyal patlamaya yol açtı. Sonuçta bu büyük devlet hafife alınıp orada komplo hazırlamak kolaylaştı.

10. Müslümanların Endülüs'ü kurtarma çabaları iki asır (h. 800-1000) sürdü. Bir ve çeyrek asır içinde (h. 886-1000) bu şiddetlendi. Özellikle I. Selim, Kanuni Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde bu çabalar yoğunlaştı. Bu da yaklaşık bir asrın dörtte üçüne (920-1000) tekabül ediyor. Bundan dolayı Memlükler yok edildi. Suriye ve Mısır, Osmanlıya bağlandı. Daha sonra Endülüs'e ulaşmak ve kurtarmak için Kuzey Afrika, Cezayir ve Akdeniz Osmanlı hâkimiyetine dâhil edildi. Endülüs'e ulaşım yolları tamamlandı. Daha sonra birçok defa cesur teşebbüsler yapıldıysa da III. Murad'a

kadar kesin sonuç elde edilemedi. O zaman 300 geminin taşıdığı Osmanlı ordusu önce Mağrip, sonra da Endülüs'le savaşmak için oraya ulaştı. Ancak hain Sa'di kralı buna engel oldu. Osmanlı donanması boşuna Müslüman kanı akıtılmasın diye İstanbul'a döndü.

Son olarak, bu hatimeyi mücahit Osmanlı devletini tebrik etmekle süsleyelim: Mücahit ümmetler önünde belirtelim ki, mücahit Osmanlı devleti, ömrünü, İslam hilafetinin yüz milyonlarca ferdiyle, ebedî komutanları Muhammed Mustafa'nın yükselttiği sancak altında Aziz ve Celil olan Allah'ın rızasını ve O'nun maiyetini umarak fasılasız cihatla geçirmiştir:

"Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar cennetlerde, ırmak başlarındadırlar. Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler." (Kamer, 54-55)

EKLER

1.EN ÖNEMLİ İSLAMÎ TARİHLER

2.OSMANLILARIN SOY AĞACI: EK

3.II. Sultan Abdülhamid'den Önce Osmanlıların Yaptığı Reform ve İcraatlar

Birinci Ek:

EN ÖNEMLİ İSLAMÎ TARİHLER[1]

Birinci: **Hz. Peygamber Efendimiz *sallallahu aleyhi ve selem*'in Devlet-i Saadetleri :** 13 yıl (h. 1-13) sürmüştür. Arap Yarımadasında kurulmuştur.

İkinci: **Raşit Halifeler Devleti:** 27 yıl (h. 13-40) sürmüştür. Hâkim olduğu yerler: Arap Yarımadası, Irak, Şam, Filistin, Mısır, Afganistan, Ermenistan, Sudan ve Tunus**.**

***Üçüncü*: Emevi Devleti:** 91 yıl (h. 41-132) sürmüştür. Devlete katılan yerler: İspanya, Fransa, Kuzey Afrika, Somali, Kuzey Batı'da Hind Kıtasının üçte biri, Güney Kafkasya, Maveraünnehir ve Çin'in batısında Keşmir.

Dördüncü: **Endülüs Devleti:** 800 yıl (h. 93-897) sürdü.

Endülüs'teki Emevi Devleti: 206 yıl (h. 94-300 / m. 714-1100)

Endülüs Hilafeti:100 yıl (h. 300-400 / m. 912-1100)

Tevaif-i Müluk: 40 yıl (h. 400-440 / m. 1100-1140)

Murabıtlar: Endülüs'teki hâkimiyetleri 72 sene (h. 540-614) sürdü. Orta ve Güney Endülüs'ün üçte ikisine hâkim oldular. Devletlerinin hâkimiyeti 102 sene (h. 440- 542 / 1009-1091) sürdü.

Muvahhitler: Endülüs'te 75 yıl (h. 540- 614) hüküm sürdüler. Güney Endülüs'ün üçte birine hâkim oldular. Devletleri 135 yıl (h. 532-668) sürdü.

Meriniler: Endülüs'te 90 yıl hüküm sürdüler. Gırnata'da hüküm sürdüler. Devletleri 275 yıl (h. 592-869 / m. 1190-1461) devam etti**.**

---

1 Atlasu't-Tarihu'l-Arabi el-İslami, Şevkı Ebu Halil.

Gırnata Krallığı (Endülüs'ün onda birinden azdır.): 262 yıl (h. 635-897 / m. 1238-1492) sürdü.

***Beşinci:* Abbasi devleti:** (H. 132-656) 524 sene, (h. 132-930) 800 sene sürdü: Emevi devleti topraklarına ek olarak hakim olduğu yerler: Orta Kafkasya, Mağrip, Cezayir, Büyük Sahra'nın kuzey tarafından bir kısmı ve Anadolu.

I. Abbasi Dönemi: (H. 132-232) Bir asır sürdü. Mu'tasım'la sona erdi.

II. Abbasi Dönemi: (H. 232-334) Bir asır sürdü. İlk Türk nüfuz asrı.

III. Abbasi Dönemi: (H. 334-447) Farisî nüfuzun olduğu asır.

IV. Abbasi Dönemi: (H. 447-656) 2 asır sürmüştür. İkinci Türk nüfuzu asrı.

Abbasi Devleti'nin Son Üç Yılındaki Siyasî Bölünmeler:

Batı Bölgesindeki Bölünmeler:

1. Tolunoğulları Devleti: 40 sene sürdü (h. 254-292 / m. 868-904). Mısır.

2. İhşidiler Devleti: 33 sene sürdü (h. 323-358 / m. 944-1003). Mısır ve Suriye.

3. Fatımiler Devleti: 270 yıl sürdü (h. 297-569 / m. 1173-1173). Mısır'dan Tunus'a kadar.

4. Zengiler Devleti: 50 sene sürdü (h. 521-569 / m. 1127-1173). Irak, Suriye ve Cezire.

5. Eyyubiler Devleti: 120 sene sürdü (h. 569-689 / m. 1171-1189). Irak, Şam, Mısır, Tunus, Hicaz ve Yemen'e kadar.

6. Hamadaniler Devleti: 70 yıl sürdü (h. 333-406). Musul ve Halep.

7. Anadolu Selçuklu Devleti: 235 yıl sürdü (h. 470-708 / m. 1077-1308).

8. Karamıta Devleti: 190 yıl sürdü (h. 277-470 / m. 890-1078).

9. Memlukler Devleti: 270 yıl sürdü (h. 648-923 / m. 1250-1517). Mısır ve Libya.

10. Beni Ziyad: 108 yıl sürdü. (h. 304-412 / m. 819-1030).

Doğu Bölgesindeki Bölünmeler:

1. Safariye Devleti: 36 yıl sürdü (h. 254-290 / m. 867-910). Güney Horasan.

2. Tahiriler Devleti: 53 yıl sürdü (h. 253-298 / m. 867-910). Horasan.

3. Samaniler Devleti: 133 yıl sürdü (h. 261-389 / m. 874-1004). Maveraunnehir, Horasan, İran ve Afganistan.

4. Büveyhiler Devleti: 95 yıl sürdü (h. 318-414 / m. 930-1023). Irak ve İran.

5. Gazneviler Devleti: 215 yıl sürdü (h. 366-580 / m. 976-1183). Hind'in ortalarından Irak'a.

6. Gavriye Devleti: 75 yıl sürdü (h. 543-613 / m. 1148-1216). Afganistan, Hind, Maveraunnehir.

7. Selçuklu Devleti: 160 yıl sürdü (h. 428-590). Küçük Asya, Anadolu.

8. Zengiler Devleti: 50 yıl sürdü (h. 521-569). Irak, Şam, Filistin, Mısır ve Yemen.

9. Safeviler Devleti: 290 yıl sürdü (h. 907-1200 / m. 1501-1785).

10. Hamadaniler Devleti: 70 yıl sürdü (h. 333-406). Musul ve Halep

11. Beni Zebar: 56 yıl sürdü (h. 315-471).

***Altıncı:* Hindistan'daki İslam Devleti:**

1. Delhi Türk Sultanlığı: (m. 1206-1526)

2. Babürlü Devleti: (m. 1526-1858)

3. Hindistan'daki Toplam Türk Hâkimiyeti: 665 yıl sürdü.(h. 607-1294 / m. 1210-1877) Sonra İngiltere hüküm sürdü.

Yedinci: **Osmanlı Devleti:** 645 yıl hüküm sürdü (h. 699-1343 / m. 1299-1924).

İkinci Ek

OSMANLI DEVLETİNİN HALİFELERİ[1]

1 Albumu'l-Osmaniyyin, s. 6-10, 35-87.

Üçüncü Ek

II. SULTAN ABDÜLHAMİD'DEN ÖNCE OSMANLILARIN YAPTIĞI REFORM VE İCRAATLAR:[1]

Osmanlı Yönetimi, genel olarak basit ve sade olarak nitelenebilir. II. Abdülhamid savunma, emniyet, vergi toplama ve adaleti ikame görevini omuzlarına yükledi. II. Sultan Abdülhamid'den önce Osmanlı Halifeleri vilayet idarelerinde yerli unsurları tercih ediyorlardı. Bundan dolayı fethedilen yerlerde uygun idarî organlar devam ettirildi. Zira o eyaletlerin liderleri devlete haraç ve belirli sayıda asker sunmayı üstleniyorlardı. Buna mukabil devlet de onları vergilerden muaf tutardı. Ancak askerî zaruretten dolayı cüzi bir vergi alınabiliyordu. Bundan dolayı büyük eyaletler, uzak bölgeler Hilafet merkeziyle en yüksek dostluk ilişkisine benzer bir ilişki içindeydiler. Zira Vali veya Paşa, bulunduğu bölgenin en yüksek otoritesiydi. Bundan dolayı devletten ayrılıp bağımsızlığa tamah eder diye halife bu görevlendirmenin uzun müddet sürmemesine azami dikkat ederdi. Benzer şekilde Kethüda, valiyi denetlemek için malî konularda Defterdarlığı, askerî açıdan Ocakları, adlî açıdan Kadı'yı görevlendirebilirdi. Âlimlerin, eşrafın, memurun ve askerin büyükleri, halk ile hükümet arasında aracılık, meşveret ve görüş açıklama şeklinde iştirak ettiği Divan'da murakabeye katılıyordu.

Benzer şekilde devlet, eyaletleri sancaklara böldü. Her bir sancağın "Bey" unvanı taşıyan bir yöneticisi vardı. Sancak, vilayete benzerdi.

---

1 Sahvetü'r-Recülü'l-Merid, Beni el-Merce, s. 69-78.

Cahil ve Ajan Tarihçilerin Osmanlı Devleti'ne Kötülüğü:

Tarihi inceleme ve araştırmalar, özellikle yeni dönem araştırmaları, altı buçuk asır devam eden zaman içinde sadece zayıflık, fesat, çözülme, ahlaksızlık, cehalet, fakirlik, hastalık, zulüm, istibdat ve baskıyı görüyor, ön plana çıkartıyorlar.

Osman Bey'den başlayıp I. Ahmed zamanına kadar devam eden üç asırdan daha fazla bir zaman içinde (büyüme, yükselme ve zirvede tutunma asrı (m. 1300-1617) büyük Sultanların gerçekleştirdiği fetih ve şeref sayfalarını unutuyorlar veya unutur görünüyorlar. Halbuki onlar asırlarca İslamî davete direnen korumalı, sağlam Kostantıniyye'nin surlarını delmeyi başardılar.

Fransa'da Balatü'ş-şüheda savaşında Endülüs Müslümanlarının hezimeti ve Abddurrahman el-Ğafikı'nin şahadetinden önce İslam'ın Fransa ve İspanya arasındaki Pirene dağlarına yayılmasından sonra Doğu ve Güney Avrupa'ya da yayılma fırsatı verdiler.

Osmanlı karşıtları sadece kara ve deniz askerî kahramanlık ve şereflerini bilmezden gelmediler.

Doğu Avrupa başkentlerinde günümüze kadar gelen yüzlerce, binlerce mescit, tekke, hastane, okul, saray ve kütüphaneyi de görmezden geldiler.

Osmanlı tarihinin bütününü bu katledici bakışla ele alan yeni Arapça kaynaklar, Osmanlı fetihlerinin, Arap vatanını sömürdüğüden(!) başka bir şeyini görmediler! Ey vefa nerdesin!

Arap Vatanında Osmanlı Medeniyetinin İzleri:

Bu çirkin resme, Abdülhamid'in istibdadına ve vezirlerin, paşaların, valilerin ve mutasarrıfların bozulması ile ilgili fahiş sözlerin aksine, Abdülhamid devrini yaşamış herhangi bir Arap veya Osmanlı şehrine genel olarak insaf nazarıyla bakınca, birçok ekonomik sıkıntı ve maddî imkânsızlıklara rağmen, büyük ıslah ve onarım hareketi görülecektir.

Suriye'deki Eserleri:

Birçok Suriye şehrinde, günümüze kadar "Hamidiye" diye bilinen büyük ticarî çarşılar vardır. Sultan Abdülhamid'in başarılarına hâlâ şahitliğe devam etmektedir.

Vali Esat Paşa'nın (m. 1752-1753) Şam'da yaptırdığı el-Azim Sarayı şu an bile mimarideki ileri seviyeye şahitlik etmektedir. Bu yapı da genel olarak birçok Osmanlı ve İslamî eseri, okul ve camiyi içine alan ıslah ve imar hamlesi çerçevesinde tamamlanmıştır.

Yine Esat Paşa, Ma'arra ve Han-ı Şeyhun şehrinde birçok han imar etmiştir. Onun Hama'daki sarayı güzellik ve estetik bakımından Şam'daki sarayına benzer.

Esat Paşa'dan önce Süleyman Paşa (m. 1734-1738) Şam'ın Zükaku'l-berid mahallesinde bir okul ve ilaveten Heremiye, el-Harab, Kaysariye ve Suku'l-Aba'da hamamlar yaptırdı.

Mehmet Paşa, el-Azim el-Evram ve kale arasında çarşı gibi birçok bina yaptırmıştır. Saray binalarını ve hac yolu üzerindeki binaları tamir ettirmiştir.[1]

Vezir Lala Mustafa Paşa (m. 1563-1569) vali olarak Şam'a geldi. Dımaşk kalesinin altında, adıyla anılan hanı yaptırdı. Şu an orası hal çarşısı olarak devam etmektedir. Ayrıca Suruciye hamamını yaptırdı.

Esnaf için Babü'l-berid ve Kaysariye'de çarşı. Behram Paşa bu işi devam ettirdi.

Sonra Murad Paşa valiliği sırasında Muradiye camisini yaptırdı. Ardından Derviş Paşa (m. 1571-1572) geldi. O da Çuh çarşısına yakın Kaysariye ve Babülcabiye'de Dervişiye cami ve hamamını yaptırdı.

Osmanlı mimarlık tarihinde belki de Veziriazam ve Şam Valisi Sinan Paşa (h. 1789-1790) en fazla nasip sahibidir. Zira fetih yapan askerler ve yüksek makamlardaki görevliler çeşitli Osmanlı vilayet-

1 Meani el-Istılalahati'l-Osmaniyye.

lerinde kırktan az olmayacak kadar cami yaptırmıştır. Şam'da Cabiye kapısına yakın Sinaniye camisini görüyoruz.

Şam valilerinin ihtimamı sadece Şam'a mahsus değildir. Humus, Hama ve diğer şehirlere de eserler bırakmışlardır. Vezir Hüsrev Paşa (m. 1545-1546), Halep'te Hüsreviye okulunun yakınına cami ve tekke inşa etti. Ayrıca oraya han ve çarşı vakfetti.

Mehmet Paşa, Halep'te birçok han yaptırdı. Gurabin, Nuhasin ve Ulbiye hanları onlardandır.

Aynı şekilde Halep Valisi Behram Paşa (m. 1580-1581), Çulum mahallesinde Behramiye camisini yaptırdı.

Mısır'daki Osmanlı Eserleri:

Osmanlı valileri, isimlerini ebedileştirecek binalar inşa ettiler. Hadım Süleyman Paşa (1525-1538) birçok cami, çarşı, han ve hamam yaptırdı.

Davut Paşa (1538-1548) bir okul yaptırdı ve ona vakfiyeler bıraktı. Aynı şekilde Sinan Paşa (1567-1574) cami, ribat ve tekkeler yaptırdı.

İskender Paşa (1556-1559) cami, okul, tekke ve yol yaptı. Onlara ait vakfiyeler bıraktı.

Murat Paşa (1570-1583) Bağdat'ta Meydan mahallesinde Muradiye Camisini ve Hz. Hüseyin'in kabrini inşa etti.

Bağdat valisi Sinan Paşa (1587) Sağa ve el-Hafakeyn camisini restore ettirdi. Asfiya camisi diye bilinen Mevlevi tekkesini yeniden yaptı. Aynı şekilde Bağdat'ta han ve çarşılar inşa etti.

Hasan Paşa (1599) Bağdat'taki Vezir camisini yaptırdı. İşyerlerini bedevilerden korumak için sur ve hendeklerle çevirdi. Samarra'da bir cami yaptırdı.

Yemen'deki Osmanlı Eserleri:

Osmanlı valileri adalet, ihsan, emniyet ve eman kanatlarını toplumun üzerine yayıyorlardı. Behram Paşa yenileme, onarım işle-

rine dönmüştü. el-Ihliyye camiini inşa etti. Benzer şekilde Murat Paşa (1576-1581) Taiz şehrinin doğusunda büyük bir kervansaray inşa etti. Evler ve bostanlar satın alıp vakfetti. San'a'da büyük bir cami yaptı. Hasan Paşa (1580-1605) Taiz'de saray, mescit ve kanallar inşa etti.

Türkiye'deki Osmanlı Eserleri:

Hemen aklımıza ilk gelen, İstanbul'daki Topkapı müzesidir. O müze ki Piri Reis diye anılan Türk amiralinin ceylan derisi üzerine çizdiği dakik dünya haritasıyla gurur duyar. Osmanlı amiralinin ulaştığı son derece hassas çizgiler, sahiller ve alanlar haritada bariz olarak görünür. O Akdeniz'de, Haliç'te, Atlantik ve Adriyatik'teki denizcilikle ilgili büyük bir kitabın yazarıdır. Özellikle mescit, tekke, medrese, saray ve hamam gibi bu zamandan günümüze ayakta kalan sayısız eseri zikrettiğim zaman, Osmanlı zamanının bütününün geri kalmış olmadığını desteklemek için yeterli bir örnektir.

Yine bu müzede, hicri dokuzuncu asırdan kalma el yazmasında hassas bilimsel usullerle bir atın ameliyat edildiği resmedilir.

Ayrıca İstanbul'daki Topkapı Sarayında hicri dokuzuncu asra ait bitki ilmi ve tıbbî özellikleri ile yaklaşık altı yüz çeşit faydaları konularını içeren bir el yazması kitap vardı. Kitap Yunanlı tabip Diyuskuridus'un Miteryamidika adlı kitabının Arapçaya çevirisiydi.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde III. Murad'ın şerefi için yazılmış kahramanlık kasidesinin el yazma nüshası vardır. O nüshaya göre İstanbul Rasathanesinde Astronomi Âlimlerinin Başı (h. 979) Takıyüddin Muhammed ed-Dımeşki'nin idaresi altında 15 görevli çalıştığı görülür. Rasathane bilgilendirme birimi, Halife Me'mun zamanından beri rasat hareketleri kayıtlarını, astronomik cetvelleri toplamakla seçkin İslamî Astronomik takvimi üretimini âdet haline getirmiştir.

Tanzimat hareketi Sultan II. Abdülhamid'in babası Sultan Abdülmecid zamanında çıkarılan iki Sultan fermanına dayanır. Birincisi Abdülmecid zamanında hariciye veziri olan, Mustafa Reşit Paşa'nın hazırladığı Gülhane Fermanı diye meşhur olan Hatt-ı Humayun-u Şerif'tir. İkincisi 1856 Islahat Fermanı'dır.

Tanzimat, Londra antlaşması gereğince Mehmet Ali Paşa'nın (1839-1841) devleti tehdidinden sonra, Osmanlı devletinin varlığını korumaya mukabil olarak, Osmanlı tebası olan Müslüman ve gayrimüslimleri (zimmîleri) kanun karşısında eşit kabul etmiştir.

Sultan Abdülaziz (1861-1876) Avrupa ıstılahlarını uygulamaya tabi oldu. Vilayetleri düzenlemeyle ilgili 1864 yılında kanunlar çıkardı.

1868 yılında Fransa Devlet Meclisi yöntemi üzere Ahkâm-ı Adliye Divanını kurdu. Osmanlı tebası olmayanlara Fransızca öğretmek için Galatasaray lisesini kurdu.

Osmanlı Medeniyeti Batı'ya Razı Olmadı:

Fakat bu ıslahatlar İngiltere hariciye bakanını[1] ikna etmedi. Onun görüşü şöyleydi: "Osmanlıların hallerinin ıslahının biricik yolu, hepsinin tamamen yeryüzünden silinmesidir."

O, Sultan Abdülaziz'in çağdaşıydı.

Osmanlının ıslahatçı devlet adamlarının Batı medeniyetini doğru bir şekilde anlamadıkları aşikârdır. Felsefî, ilmî temellerde derinleşmeden şeklî görüntüyü taklit ettiler ve yolun yarısında durdular. Dinî enstitüler diğer geleneksel eğitim müesseseleriyle devam ederken Avrupa eğitim sistemi ancak birkaç kuruma girebildi.

Bundan dolayı genel hayatta ve fikir hayatında tehlikeli ikilik ortaya çıktı. Fakat başarıyla Avrupa eğitim sistemine uyan iki kurum istisnadır: İstanbul'daki Askerî Mülkiye ve Tıp Fakültesi.

1 "Kur'an hayatta kaldığı sürece dünyaya rahat yoktur" diyen de odur.

Sultan III. Selim'den Sonra Bir Asırdan Fazla Süren Çöküşe Kadar Osmanlı Islahatlarının Devam Etmesi:

Osmanlı tarihinde Sultan II. Abdülhamid'in yaptıkları ıslahatlar ilk değildir. Osmanlı ıslah hareketi, çeşitli Osmanlı vilayetlerinde hâkimiyeti sağlamlaştırmak ve devletin durumunu destekleme gayreti içinde olan "İslam Birliği Daveti"nden de önceydi. Dr. Ali Haseni el-Harbuti'nin[1] görüşüne göre o, III. Selim (1789-1807) zamanında başlamıştır. İlk zaman yeni Avrupa sistemine göre orduyu ıslah istikametindeydi. Fakat Yeniçeriler ıslah yolunda engel oldular. Sultanı tahtından vazgeçmeye zorladılar. Sonra II. Mahmud yeniçeriyi tamamen yok etti. Sonra halefi ve oğlu Abdülmecid (1839-1861) içinde ırkı ve dini farklı bütün Osmanlı tebaları emniyet altına alındığına dair teminat olan fermanlar yayınladılar. Sultan Abdülaziz de anayasa çıkardı.

Islahın Kapsam Alanı: Eğitim tanzimi, yargı için yüksek okulların kurulması, ticaret ve karışık mahkemeler kurulması, askere alma işlemlerinin tanzimi, devlet bütçesinin tanzimi, idarî işlerin tanzimi, valilerin, büyük memurların ayrıcalıklarının sınırlandırılmasıdır. Zira hepsi Osmanlı Merkezî Hükümeti ile irtibat kuruyorlardı.

Gördüğümüz gibi Osmanlı yönetiminin ilk asırlarında çeşitli vilayetlerde işler iyi gidiyordu. Şifahaneler, hastaneler, mescitler, okullar ve enstitüler kurulmuştu. Birçok âlim ve komutan temayüz etmişti. Fakat ihmal ve fesat çok geçmeden birçok şeyi satın aldı. Fakirlik, cehalet ve hastalık yayıldı. Özellikle yeniçeri[2] tehlikesi büyüdükten sonra son dönemlerdeki yöneticilerin, halifelerin

1 Dr. Ali Haseni el-Harputi, Advaun Cedidetün Ala Tarihi'l-Alemi'l-İslami.

2 Yeniçeriler bizzat Sultan'ın komutanlığında savaşa çıkarlardı. Kanuni Süleyman zamanında bu gelenek değiştirildi. Komutanların liderliğinde savaşır oldular. Tehlike, vezirliğin İslam olduklarını açıklayan köle ve hizmetçilere teslim edildiğinde zuhur etti. Benzer şekilde yeniçerilere evlenme ve kışla dışında ikamet izniyle birlikte bazı ayrıcalıklar ve kendi zümreleriyle beraber bulunma kabulü verilince durum daha da kötüleşti.

zayıflığının sonucu bütün ülkeye yansıdı. Halifelerin ve emîrlerin tayininde ve görevden alınmalarında temel rol onların oldu. İç ve dış sebepler peş peşe geldikten sonra yeniçeri problemini çözmek, onları uzaklaştırmak fayda vermedi. Çünkü durum İngiliz ve Fransa'nın devlete sirayeti ve baskısı karşısında devletin rolünün yok olmasına sebep oldu.

Çöküş asrında bazı Sultanlar saraylarda zevk ve sefaya dalarken, valiler emniyeti koruyup hizmetleri temin etmeleri gerekirken mal-mülk ve servet biriktirdiler, özellikle bazı aile ve paşalarda yönetim tevarüsle devam ettiği zaman işte bütün bunlar ayaklanmalara, hareketlere ve devrimlere sebep oldu. Bundan dolayı bu durum halifeleri birçok defa komplolara, hilelere ve baskılara sığınmaya itiyordu.

Çöküş Dönemi ve Avrupa'nın Hilafet İşlerine Direkt Müdahalesi:

On dokuzuncu asır, birçok olay ve değişikliğe şahit oldu. Bölgesel bağımsızlık hareketleri oldu.

Bunlardan bazıları Müslüman olmayan bir güçten yardım almak için çekinmedi**.**

Benzer şekilde -Napolyon'un Mısır'a hamlesinden sonra-, karşılıklı ticarî alışverişle Avrupa'yla doğrudan iletişim başladı. Dokuma, şeker ve silah fabrikaları ortaya çıktı. Yine su yolları, ziraat ilerledi. Mahsuller çeşitlendi. Matbaalar, gazeteler, dergiler ve kitaplar çoğaldı. Hatta Birinci Dünya Harbi'nden az evvel Şam'da, Irak'ta gazete ve dergilerin sayısı 1.333 sayısına ulaştı.

Özellikle demir yolları ve deniz yolları olmak üzere yeni yollar yaygınlaştı. Özellikle Basra, Aka, Beyrut, İskenderiye ve Bursa limanları olmak üzere limanlar genişletildi. 1869 yılında Süveyş kanalı açıldıktan sonra burası dünya ticaretinin ve ulaşımının can damarı olunca Arap ülkelerinin stratejik önemi geri döndü.

Bilimsel ve fikrî uyanış, sınaî ve ziraî ilerleyiş, Osmanlı hilafetine derin kin besleyen düşmanlarının öfkesini ateşledi. Özellikle uluslar arası stratejik öneme sahip bölgelere tekrar döner diye hasta adamın kalkmasından korktular. Eski defterleri karıştırıp misyonerleri kullanarak azınlıkırk, mezhep ve grupları kışkırtmaya başladılar. Kökleri Kanuni Süleyman'ın 1535 yılı Şubat ayında Kral I. Fransuva ile yaptığı dostluk ve ticaret antlaşmasına dayanan kapitülasyon hikâyelerini tekrar etmeye başladılar. Kanuni'den sonra gelen halifeler aynı antlaşmayı 1580 yılı Temmuz ayında Britanya ile de yaptılar. Bu ayrıcalıklı antlaşma 1675 yılı Eylül ayına kadar sürdü.

İngilizler, Fransızlar ve daha sonra Ruslar, Osmanlı devletini yıkmayı hedefleyen bu tahrip edici çalışmalarını örtmek, azınlıkların çığırtkanlıklarını iyice kışkırtmak ve işbirlikçilerini himaye için bu imtiyazlardan faydalanıyorlardı.

Batılı elçi ve konsoloslar Osmanlı devletinin son zamanlarında Osmanlı siyasî cereyanları üzerinde etkili olmayı başardılar. Hatta iş o hadde vardı ki emperyalistlerin çıkarlarını ve isteklerini gerçekleştirmek ve böylece kendisinde yumuşaklık ve zayıflık bulunanları seçmek için sultanların hal' ve tensibine müdahale edebiliyorlardı. Sultan Abdülaziz'den kurtulduktan sonra Sultan Murad'ın seçilip de hal edilmesinden sonra kendilerine yardımcı olur, yönetimi Yıldız ve Babıâli'deki devlet ricaline bırakır ümidiyle Sultan II. Abdülhamid'i saltanata getirdiler. Fakat umudukları gibi olmadı.

Zayıflık ve Çöküş Döneminde Osmanlı Devleti'nin Askerî Açıdan Çoğu Avrupa Devletlerinden Üstünlüğü:

Bundan dolayı Osmanlı devletinin zayıflık dönemi olan on yedinci asrın sonuna kadar Avrupa devletlerinin en gelişmiş olanından daha ileride olduğu zikredilir. Topçulukta o zamanda dünyanın en güçlü topçuluğuna sahipti. Ağır hisar topları bir yana havan topunun ilk defa on beşinci asrın yarısında Mehmed Fatih eliyle Kostantıniyye'nin fethinde kullanıldığını zikretmekte yarar olabilir.

Sultan I. Selim on altıncı asrın başında yön hareketli topları kullananların ilkiydi. Bu durum Ridaniye savaşında topların yönünün sabitliği ve hareket nakli sebebiyle Memluklerin hezimetine sebep olmuştu.

Osmanlı Donanması, 1868 yılına kadar İngiltere ve Fransa'dan sonra dünyanın üçüncü donanmasıydı.

Ayrıca Osmanlı askerî komutanları coğrafya ilimleri alanında parladı. Onlardan biri on altıncı asrın başlarında yaşayan deniz komutanı Piri Reis'tir. Bunlar askerî alanla ilgili olanlarıdır.

Sivil alana gelince, Osmanlı tıbbının akıl ve sinir hastalarını müzikle tedavisini zikretmemiz yeterli olacaktır. Şüphesiz Avrupa'nın akıl hastalarının tedavisini Osmanlılardan öğrendiğini belirten Dr. Craft buna şahittir. Osmanlılardan Şerefüddin Sabuncu, cerrahi hastalıklarda; Davut Antaki, beyin cerrahisinde; Ahi Çelebi, bevliye hastalıklarında; Ayaşlı Şaban Efendi, kadın-doğum hastalıklarında tebarüz etmiştir. On beşinci asırdan beri tıbbî akademi kurulmuştu.

Müslümanlar kendilerinin "hâkim millet" olduklarına inanıyorlardı. Fakat onlar diğer dinî grupların millet nizamına göre devletin varlığı içindeki uyumuna çabalıyorlardı. Yunanlılar, Ortodokslar, Ermeniler, Yahudiler, daha sonrasında Katolikler devlet varlığı içinde birleşip kaynaştılar. İdarî işleri onların dinî başkanlarına havale edilmişti.

Osmanlılar özellikle mimarî alanda sembolik şekillerde büyük vukufiyete sahipti**.** Okullar, kışlalar, tersaneler, demir yolları ve devlete izafe edilen standart tarzdaki diğer genel kuruluşlar imar edildi. Eserleri somut halde hâlâ birçok Arap ve Osmanlı kentinde dimdik ayaktadır. II. Abdülhamid, Osmanlı devletiyle irtibatlarını güçlendirmek için "İslam Birliği" adlı sivil kuruluş vasıtasıyla muhtelif vilayetlerin fakir köylerine camiler inşa etti. Benzer şekilde idarî, tıbbî ve askerî okullar inşa etmenin yanında meslek okullarında dinî tedrisatın yapılmasını da istedi.

Osmanlı Sultanlarının Lükse Düşkün Oldukları İftirası:

Osmanlı Sultanlarının ve ailesinin lüks içinde yaşadıklarını anlatıyorlar. Osmanlı saraylarının iki örneği olarak Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı ile Topkapı Sarayını ele aldığımızda bu ikisinde ne bulabiliriz?

Topkapı Sarayı dört bin kişiyi alacak şekilde çok yönlü olarak hazırlanmıştır. Orada âlimler, zabitler, sanatçılar ve meslek erbablarının yetiştiği Sultan okulları vardır. Kütüphanede Arapça, Farsça ve Türkçe el yazmalarının bulunduğu meşhur bölüm vardır. Yine Sultan'ın eşini, kızlarını ve hizmetçilerini barındıran Harem dairesi (harim değil) vardır. Sultan dairesine gelince; orada eşya, süslü tüylü elbiseler, debdebe[1] açısından çağdaş Avrupa krallarını saraylarına dair bir benzerlik yoktur. Benzer şekilde Yıldız Sarayı herhangi bir Avrupa sarayıyla kıyaslanınca cidden mütevazı görünür.

Halife Padişah II. Abdülhamid'in İyilik Alanlarındaki İnfakları:

Sultan II. Abdülhamid ona ait olduğu ileri sürülen hatıralarında, gerçekleştirdiği birçok hizmeti, uygulamayı zikreder. Bunlara şöyle işaret eder:

"O göçmen dindaşları yerleştirmek ve yaşatmak için mümkün olan her şeyi yaptım. İstanbul'dan Sivas'a Halep'e kadar bir uçtan bir uca göçmen köyleri kurdum. Bunların birçoğundaki camilerin masraflarını, yüce Allahımın bana emanet ettiği kullarına âcizane yadigâr olmak üzere kendi kesemden verdim.

'Millî Ticaret' adı altında üç-beş kişiyi patlayıncaya dek doyurmak için halkın midelerine girecek lokmalara el uzatmak, böyle dar

1 Osmanlı halifelerinin saraylarının, Avrupa'daki Rus Çarı, Avusturya Kralı ve Alman İmparatorunun sahip olduğu saraylar bir yana Fransa'daki Versay Sarayı ve İngiltere'deki Buckingham Sarayı gibi saraylarla kıyası kabil değildir. Bilakis Venedik, Napoli, Roma v.b. küçük devletçiklerin saraylarıyla bile kıyaslanamaz.

ve bahtsız günlerde değil, en geniş ve rahat zamanlarda bile hatırımdan geçmedi.

Aklımdan hiç çıkmayan şeyler, Allah'ın bu kullarının yiyeceği, içeceği, yakacağı ve barınağı idi. Bunları kendimi savunmak için söylemiyorum. Çünkü yerime geçenler beni o kadar savundular, temize çıkardılar ki dinime ve devletime getirdikleri felaketin acısı olmasaydı, kendilerine teşekkür bile ederdim.

Bugün sayıp döktüğüm bu küçük hizmetlerimle iftihar etmeye de kendimde hak bulmuyorum; çünkü hepsi vazifemdi. Bugün üzgün ve pişman olarak görüyorum ve yaşarsam ileride kendi kalemimle enine boyuna itiraf edeceğim ki benim de birçok kusurum vardır.

Yaşlılık daha fazla yazmama engel olacak, yoruldum. Mithat Paşa için de söyleyecek sözlerim var. Vaktim olur ve Allah da isterse yarın bu konuyu ele alacağım."

Osmanlı Hilafetinin Sekizinci Asrının Ortalarında Filistin'de Halife Padişah Kanuni Süleyman'ın Yönetiminde Sadece Üç Yıllık Uygulamalar:

Genelde Filistin, özelde Kudüs'teki Osmanlı Eserleri: 1984 yılında Kuveyt'teki Arap Şehirleri Örgütü'nün yayınladığı Künuzu'l-Kuds adlı kitapta h. 944-947 / m.1537-1541 yılları arasında Osmanlıların yaptığı kapı ve surların uzun bir listesi yer almaktadır.

Babu'l-Amud (Babu Dimeşk), Babu's-sahire, Babu sitti Meryem, Babu'l-Halil (Babu Yafa), Babu'n-nebi Davud (Babu Sıhyon), Babu'l-Muğarebe (Babu'z-Zebl), Babu'l-Esbat (el-Harem). Bunun gibi: Burc-u Laklak, Burc-u Kibrit, Kubbetü'n-Nebi, Kubbetü'l-Hıdır, Kubbet-ü Yusuf Ağa, Kubbetü'l-Ervah, Kudüs tarihçisi Muhyiddin el-Hanbeli'nin kabri ve türbesi, Davut Nebi'nin kabri, Şeyh Mekki ve şeyh Hasan türbesi, Seyyidina Süleyman Mescidi ve Makamı, Babu'l-Halil kabirleri, Kaymeri Mescidi, Mevlevi Camisi, Ali Paşa Mihrabı, Şurupçu Sebili ve Mescidi, Nebi Mescidi (Musalla

Hıdır ve Kubbet-ü Beh Beh) Mahalle mescitleri, Ğabayin Makamı, ed-Disi Mescidi, el-Umri es-Sağir Mescidi, Musab Mescidi, Sultan Han Mescidi, Ebubekir Sıddık Mescidi, Osman b. Affan Mescidi, Suveyka Ulvan Mescidi, el-Burak Mescidi, Şeyh Reyhan Mescidi, Kırmızı Minare, Kala Minaresi, Sultan Hamamı, birkaç Süryani evi, Babu'l-Mahkeme Sebili, (Kasım Paşa Sebili), Bereket Sebili, Tariku'l-Vad Sebili, Bab-u Vilsile Vebili, Atem Babı sebili, Süleyman Sebili, Babu'n-Nazır Sebili, Sitti Meryem Kapısı Sebili, Şeyh Bedir Sebili, Attarlar Çarşısı Sebili, Zeyt Han Sebili, Dürcü'l-Vad Sebili, Babu'l-Hıtta Sebili, et-Tin Sekisi, Bayram Çavuş Ribatı, Bayram Çavuş ve Haseki Sultan Mektebi, Mehmet Ağa Halveti, Nakşibendi (Zengi) Zaviyesi, Afganlı Zaviyesi, Daru'l-İz, Sultan Mahmut Eyvanı, Veliyyullah Ebu Medyen'in Zaviyesi, Daru'ş-Şeref, Burak Duvarı, kuyular, ahırlar, köprüler, sokaklar…

Bütün Arap Beldelerindeki Osmanlı Mimarî Eserleri: Kudüs-ü Şerif'deki Osmanlı eserlerinin örneklerini Osmanlı devletine tabi Arap ülkelerinin başkentlerinde, şehirlerinde bulmamız mümkündür. O eserler hâlâ varlıklarını sürdürüyor: Tekkeler, hastaneler, zaviyeler, mescitler, hamamlar, sekiler, türbeler, kapılar, köprüler, hasekiler, evler, saraylar ve sokaklar... Ayrıca son dönemlerde başına siyasî zayıflık gelse de bu eserler Osmanlı zamanının temayüz ettiği biricik mimarî kalkınmasına da şahitlik etmektedirler.

H. 1516 yılında Kahire'deki son Abbasi halifesi, halifelik makamından vazgeçtiğinden beri Osmanlı Sultanı I. Selim unvanların en yükseği "Hadimu'l-Harameyn" unvanını izzetle taşımaktadır.

Osmanlıların -Halife I. Selim- Kâbe'yi ve Mescid-i Haram'ı Yeniden Yapması: Osmanlı Sultanı Halifelik makamına hazırlanır hazırlanmaz kendisine Mescid-i Haram'ın şeyhinin mektubu ulaştı. Mektubunda Mekke-i Mükerreme'deki mescidin ve Kâbe'nin yeniden yapılmasını istiyordu. Hemen acil olarak en üstün maharetli mühendislerini, deneyimli yapı ustalarını oraya gönderdi. Eski bina-

yı parça parça yıkıp yenisini yapmaya karar verdiler. Çeşitli mamur yerlerdekilerin kalp ve gözlerini yönelttikleri Harem'i yeniden yapmaya karar verdiler.

Mescid-i Haram'ın duvarlarını güçlendirmek ve görüntüsünü güelleştirmek için mermer sütunlar kullanıldı. Aynı şekilde duvarlarına eşsiz güzellikte mermerler giydirildi. Tarzına, orijinal süslemesine ve kubbelerinin yüksekliğine uygun olarak duvarları yükseltildi. Asırlar boyunca İslam Medeniyetine bir unvan, Osmanlı mimarisine bir övünç kaynağı olsun diye muhteşem bir gayret sarf edildi.[1]

Osmanlıların -Sultan II. Selim, Sultan Mahmud, Sultan Abdülmecid- Mescid-i Nebevi eş-Şerif'i imar etmeleri: Medine-i Münevvere'deki Mescid-i Nebevi'ye gelince; h. 980 yılında Mescid-i Nebevi'nin şeyhi Kanuni Sultan Süleyman'dan mescidin yenilenmesini istedikten sonra bu talebe cevap veremeden ölüm gelip onu yakaladı. II. Selim, babasının ismini ebedileştirmek için mescidi yeniledi ve "Süleyman Mihrabı" diye bilinen güzel bir mihrap yaptı. Mihrabı altın suyuyla karıştırılmış nakışlı mozaiklerle süsledi.

Osmanlıların İslam Başkentlerinde Bulunan Mescitleri İmar Etmeleri: Osmanlı Sultan ve Halifelerinin muhtelif İslam başkentlerindeki mescit yapmaya ihtimam göstermeleri daimidir. Yeni mescit yaptırma ihtimamı sadece onlarca gösterilmemiş, bin küsur mescidin Sultan II. Abdülhamid'in zamanında parlamasından sonra minareler ve kubbeler şehri ve Hilafet merkezi İstanbul'a mahsus kılınmamış, bilakis uçsuz bucaksız Osmanlı devleti hudutları içindeki her şehir ve köye yüzlerce mescit yaptırmışlardır.

Osmanlıların Kudüs'teki Mescid-i Sahra, Mescid-i Aksa ve Diğer Tarihî Mescitleri İmar Etmesi: Tarihî mescitleri restore ettiler. En önemlileri: Mescid-i Haram ve genişletilmesi, Mescid-i Nebevi ve genişletilmesi, mihrapların, minber-i şerif'in, sütunların,

1 Muhammed el-Huseyni Abdulaziz, Dirasatün Fi'l-İmareti ve'l-Fununi'l-İslamiyye, el-Kuveyt.

minarelerin ve kitabelerin yenilenmesidir. En bariz uygulamalarından biri de Kudüs-ü Şerif'teki Kubbetu's-Sahra Mescidi'nin restore edilmesidir. Şöyle ki mühendisler eski süsleme üslubuna ve tarihî kitabelere riayet ettiler. Onların korunmasına çalıştılar.

Bunun gibi Kudüs-ü Şerif'teki Mescid-i Aksa'nın revaklarını ve tavanlarını yenilediler. O, Haremeyn-i Şerifeyn'in üçüncüsü ve Allah'ın, çevresini mübarek kıldığı, müslümanların ilk kıblesiydi. Zira Nebiyy-i Ekrem (s.a.v.) ona gece yürüdü ve oradan en yüksek göklere miraç yaptı.

Mescitteki değerli seccadeler, mermerler ve mozaikler hâlâ korunmaktadır. 1967 yılındaki savaşta Yahudiler Kudüs'e hâkim olunca onları yaktı. Selahattin Eyyubi'nin abanoz ve fildişiyle süslenmiş ahşap minberini yaktılar. Ayrıca Müslümanların gafletinden ve gevşekliğinden faydalanarak(!) Mescid-i Aksa'yı yıkmak, Süleyman mabedini ikame edip yeniden onun heykelini diriltmek için hâlâ kazılara devam ediyorlar.

Mısır'da Selahattin Eyyubi kalesinin yanında Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı tarzında yaptırdığı Selahattin Eyyubi Kalesi Mescidi'nde de durum aynıdır. Minarelerinin güzelliği, yüksekliği, kubbelerinin azameti ve güzelliği göz kamaştırıyor. Kendisine birleşen dört kubbe onun değerini ve parlaklığını artırıyor.

Şam (Merce sahası) İstanbul'daki Ayasofya camisinin küçültülmüş bir örneği olarak yükselen hatıra anıtıyla hâlâ övünmeye devam ediyor. Sanki o uzaktan ona fısıldıyor, zaferin, izzetin, neşvenin ve fethin parlaklığının olduğu o hilafet günlerine olan özlemini beyan ediyor.

ÖNEMLİ KAYNAKLAR

1. Kur'an-ı Kerim.
2. Luka İncili (yeni ahitten)- Kitab-ı Mukaddes'in Protestan nüshası 39 sefer, Beyrut-tarihsiz, aslından çeviri, daru'l-kitabi'l-mukaddes fi'ş-şarki'l-evsat.
3. Abdülkadir Dedeoğlu, Albümü'l-Osmaniyyin, Muhammet Han Ennas tercümesi, ed-Darü'l-Osmani, m. 1980 baskısı.
4. Ahmet Zeki Saffet, el-Cemhere fi Hatbi'l-Arap, 3 cilt, Darü'l-Haddase, m. 1985 Beyrut.
5. Orhan Muhammet Ali, es-Sultan Abdülhamid es-Sani, Hayatühü ve Ahdasü Asrihi, Dağıtım merkezi: Kahire bürosu, h. 1429 (2008).
6. el-Esbaşi (kasap başı). Nebil: Divan Lahni'l-Cerah, t. 1, Darü'l-Beşiri'l-Ürdün, Amman m. 1990.
7. Ahmet Şevki, Divanü'ş-Şevkiyat.
8. Oktay Aslanapa, Fununü't-Türk ve Amairuhüm, Ahmet Muhammet İsa tercümesi, İstanbul m. 1987. İstanbul İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.
9. el-İmam Ahmet, Müsnedü'l-İmamü'l-Ahmet, el-Mektebü'l-İslami, Beyrut h. 1405 (1985).
10. el-Beraz Ebu Bekir bin Abdullah bin İbrahim, h. 345 (1985).
11. el-Buhari, el-İmam Muhammet bin İsmail ebu Abdillah, h. 256, el-Camiu's-Sagir, tahkik: Ahmet Şakir, el-Matbaati's-Selefiyye, el-Kahira.
12. el-Belazüri, Ahmet bin Yahya.
13. el-Beyhaki, Ebu Bekir Ahmet bin Hüseyn bin Ali, h. 458, Mecmau'z-Zevaid, 10 c., 5. c., m.1986.
14. Ebu Bekir Ahmet bin el-Hasen bin Ali, h. 458, Şua'bü'l-İman, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut h. 1410.
15. Sahvetü'r-Racüli'l-Merid, Darü'l-Beyark, t8, h. 1417 (1996).
16. et-Tirmizi, Ebu İsa, Muhammet bin İsa bin Sevde, h. 297, Süneni't-Tirmizi, tahkik: Ahmet Şakir, Mustafa el-Halebi, Kahire.

17. el-Ceza', Edhem Ahmet, Enaşidi' Da'veti'l-İslamiyye, el-Mecmuati's-Saniye.
18. Hazim Abdullah Hıdır, en-Neşru'l-Endelüsi fi Usuri't-Tavaif ve'l-Muvahhadin.
19. el-Hıcci, D. Abdurrahman el-Hicci, et-Tarihu'l-Endelüsi ve'l-Fethu'l-İslami Hatta Sukuti Gırnata, Daru'l-Kalem, Dımeşk, t5, h. 1418 (1997).
20. er-Rukkabi, Cevdet, el-Ebü fi Endelüs.
21. ez-Zerkeli, Hayrettin, Kamusü'l-A'lam, m8, Darü'l-Ümme li't-Tıbaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi'.
22. Şevki Ebu Halil, el-Atlasü'l-Arabi el-İslami, Daru'l-Fikir, Dımeşk, t5 m. 2002, el-İade, 12, h. 1327 (2006).
23. İbnü'l-Eş'as-Ebu Davut Süleyman bin el-Eş'as, Sünen-i Ebi Davut, tahkik: İzzet Abidü'd-Düas.
24. es-Samürrai, Hüsamettin, el-Müessesatü'l-İdariyye fi'd-Devleti'l-Abbasiyye, Matbaatü'l-Maarif, Bağdat m.1960.
25. es-Samürrai, Hüsamettin, Neş'etü'l-Medaris fi'd-Devleti'l-İslamiyye.
26. es-Salabi, Ali Muhammet, ed-Devletü'l-Osmaniyye, Avamilü'n-Nuhud ve Esbabü's-Sukut, Mektebetü İbadü'r-Rahman, Mısır, Mektebetü'l-Ulumü ve'l-Hüküm, Mısır.
27. es-Salabi, Ali Muhammet, Devletü'l-Murabitin, Darü'l-Beyarık, Amman, Ürdün.
28. es-Salabi, Ali Muhammet, Devletü'l-Muvahhidin, Darü'l-Beyarık, Amman, Ürdün m.1998.
29. es-Salabi, Ali Muhammet, el-Miskü'l-Fatih fi Sireti Muhammed Fatih, Mektebetü's-Sahabe, el-İmarat, eş-Şarika, h. 1422 (2001).
30. Saffet Ahmet Zeki, el-Cemhera fi Hatbi'l-Arap, Daru'l-Haddase, Beyrut m. 1985.
31. es-Sayyadi, Riyadu'l-Esma' fi Ahkami'z-Zikri ve's-Sema'.
32. et-Taberani, el-Hafız Ebu'l-Kasım Süleyman bin Ahmet, h. 360, el-Mu'cemü'l-Kebir, tahkik: Şeyh Amdi es-Selefi, ed-Daru'l-Arabiyye, Bağdat m. 1978.
33. et-Taberi Muhammet bin Cerir, h. 310, Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an, Daru'l-Fikr, Beyrut h. 1405.
34. et-Tibii, Emin Tevfik, Tarihu'l-Ma'ribi ve'l-Endelüs
35. Abdü'l-kuddüs, Muhammet Recep, min Şa'ri'l-Cihat, Müessesetü'r-Risale, t/2, Beyrut h. 1412 (1993)
36. el-Umeri, Muveffak, Ahlakı Beni Sıhyun ve Vesailühum ez-Zahira ve'l-Mahfiyye, Bağdat, m. 1972.

37. el-Umeri, Ekrem Diyaü'ddin, İbni Hayyat, Bağdat.

38. Ali Hasün, Tarihu'd-Devleti'l-Osmaniyye, Şirketü Dugus et-Ticariyye ve't-Tıbaiyye el-Mahdüde, Ankara m. 1987.

39. Abdülkerim Zeydan, Usulü'd-da've, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, t1, h1417 (1997).

40. Abdülkerim Zeydan, Ahkamü'z-Zimmiyyin ve'l-Müste'menin fi Dari'l-İslam, Doktora Tezi, Kahire Üniversitesi, m. 1962.

40. Kasap başı (el-Asbaşi) Nebil, Fıkhı Lugati'n-Nebi sallalahü aleyhi ve sellem ve Riyadetihi fi Ulumi'l-Lisaniyyati ve's-Savtiyyat, Yazılı doktora tezi, m. 2008.

42. el-Küfi, İbni Ebi Şeybe, h. 235, el-Musannef fi Ehadisi ve'l-Asar, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, h.1409, c7/t2.

43. el-Müderris, Alaüddin, et-Takribü'l-Kurani fi Dav'i's-Surai'l-Osmani ve Eseruhü fi Belverati't-Taifiyye, tarihsiz, Maruf Matbaası.

44. Meryem Abdullah en-Neimi, Da'vetü'l-Mütemeyyizin, t1, h. 1427 (2006) B.A.E.

45. Mehmet Ferit Bey, Tarihu'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmaniyye, tahkik: D. İhsan, Darü'n-Nüffas, t1, h. 1408 (1988).

46. D. Muhsin Abdü'l-hamiD, Cemalüddin el-Afgani el-Muslihu'l-Müftera Aleyh, Müessesetü'r-Risale, t1, h. 1403 (1983).

47. İbni Mace, Sünenü İbni Mace, 20 cilt, tahkik: Muhammed Fuat Abdü'l-baki, Baskı: Darü'r-Reyyani li't-Türas.

48. Müslim bin Haccac en-Nisaburi, H. 261, Sahihu Müslim, tahkik, tashih ve yorum: M. Fuat Abdü'l-baki, Beyrut, t/2, m. 1972.

49. Muammer Ülker, Fennü'l-Hattı't-Türki Beyne'l-Mazi ve'l-Hadır, Türkiye İş Bankası, en-Neşat's-Sekafiyye, tarihsiz.

50. el-Mekarri, Ahmet bin Muhammet bin Ahmet et-Telemsani, t/h.1041, Nef'u't-Tayyip fi Addı'l-Endelüs er-Ratib, tahkik: Ahmet Abbas, 10 cilt, Kahire, ed-Daru'l-Mısriyye li't-Te'lifi ve't-Terceme.

51. el-İmam en-Nevevi, Ebu Zekeriya Yahya bin Şeref, h. 676, Sahih-i Müslim Şerhi, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

52. el-İmam en-Nursi, Sait Bediüzzaman, m. 1960, Külliyyat Risaleü'n-Nur, el-Mektubat, İhsan Salih es-Salihi tercümesi, Basım ve Dağıtım: Sözler evi li'n-Neşr, Kahire bürosu, t2.

53. el-İmam en-Nursi, Sait Bediuzzaman, m. 1960, Külliyyat Risaleü'n-Nur, Öz geçmişi, İhsan Salih es-Salihi tercümesi, Basım ve Dağıtım: Sözler evi li'n-Neşr, Kahire bürosu, t2.

54. el-Haşimi, Abid Tevfik, Taraik Tedris Meharati'l-Lugati'l-Arabiyye ve Adabiha, Müessetü'r-Risale, h. 1427 (2006).

55. el-Haşimi, Abid Tevfik, Mucezü'l-Edebi'l-İslami fi'l-Asri'l-Hadis, Mısır/Amman m.1998.

56. el-Haşimi, Abid Tevfik, Mucezü'l-Edebi'l-İslami fi'l-Asri'l-Hadis, Irak Müessesetü'r-Risale, Beyrut/Şam-Amman, m. 1998.

57. el-Haşimi, Abid Tevfik, Mcezü'l-Edebi'l-İslami fi'l-Asri'l-Hadis, Mısır/Amman, m. 1998.

58. el-Haşimi, Abid Tevfik, Mucezü'l-Edebi'l-İslami fi'l-Asri'l-Hadis, Şam/Amman, m. 1998.

59. el-Haşimi, Abid Tevfik, Mucezü'l-Edebi'l-İslami ve Tarihuhü fi Usurihi el-Asru'l-Abbasi.

60. el-Haşimi, Abid Tevfik, Mevsuatü'l-Edebi'l-İslami ve Tarihuhü fi Usurihi el-Asru'l-Abbasi.

61. el-Haşimi, Abid Tevfik, Mucezü'l-Edebi'l-İslami ve Tarihuhü fi Usurihi el-Usuru'l-Müteehhira ve'l-Karrati'l-Hindiyye

62. el-Haşimi, Abid Tevfik, el-Vesit fi İlmi'l-Edyan, c. 2, el-Yehudiyye bi Mizani'l-İslam, c. 1, Beyrut.

63. el-Haşimi, Abid Tevfik, Nuzumi'l-Hayati fi'l-İslam, Merkez İbadi li'd-Diraseti ve'n-Neşir, San'a, h. 1423 (2002).

64. el-Haşimi, Abid Tevfik, Filistin fi'l-Mizan, Müessetü'r-Risale, t/1, h. 1420 (2000).

65. el-Haşimi, Abid Tevfik, Riyadu'ş-Şi'ri'l-İslami, el-Hukmi veZaretü'l-İ'lam, B.A.E., m. 2009.

66. el-Haşimi, Abid Tevfik, Mevsu'a Riyadu'ş-Şi'ri'l-İslami, el-Kıyemi, Tahte Tab'.

67. el-Hindi, İbni Halil er-Rahman, İzharu'l-Hak, Matbaatü'r-Risale, m. 1964. Yazılı Doktora tezi.

68. el-Vaili, Ra'd Nasır Mayod, el-Cihadü ve'l-Harp fi Ahdi Beni'l-Ahmer, Yazılı Doktora tezi.

69. Yusuf Asaf, Tarihu Salatini Ali Osman.

***

İÇİNDEKİLER

İTHAF 7

OSMANLI ARMASİ 9

ÖNSÖZ 13

KİTABIN YAZILMA SEBEPLERİ 17

BİRİNCİ KISIM MÜCAHİT OSMANLI DEVLETİ 43

1. BÖLÜM: KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DÖNEMİ 45

1. PADİŞAH: OSMANLI DEVLETİ'NİN KURUCUSU OSMAN GAZİ 47

2. PADİŞAH: ORHAN GAZİ 53

3. PADİŞAH: 1. MURAD 57

4. PADİŞAH: SULTAN YILDIRIM BAYEZİD 63

5. PADİŞAH: ÇELEBİ MEHMED 69

6. PADİŞAH: 2. MURAD 73

7. PADİŞAH: FATİH SULTAN MEHMED 77

8. PADİŞAH: SULTAN 2. BAYEZİD 139

9. PADİŞAH: 1. HALİFE YAVUZ SULTAN SELİM 145

10. PADİŞAH: HALİFE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN 173

2. BÖLÜM: DURAKLAMA DÖNEMİ 189

GİRİŞ 191

11. PADİŞAH: HALİFE 2. SELİM 199
12. PADİŞAH: HALİFE 3. MURAD 205
13. PADİŞAH: HALİFE 3. MEHMED 211
14. PADİŞAH: HALİFE 1. AHMED 215
3. BÖLÜM: GERİLEME DÖNEMİ 221
GİRİŞ 223
15. PADİŞAH: HALİFE 1. MUSTAFA 227
16. PADİŞAH: HALİFE 2. OSMAN (GENÇ OSMAN) 229
17. PADİŞAH: HALİFE 4. MURAD (BAĞDAT FATİHİ)
OSMANLI DEVLETİ'NİN İKİNCİ KURUCUSU 233
18. PADİŞAH: HALİFE PADİŞAH İBRAHİM 235
19. PADİŞAH: HALİFE PADİŞAH IV. MEHMET 237
20. PADİŞAH: HALİFE 2. SÜLEYMAN HAN 241
21. PADİŞAH: HALİFE PADİŞAH 2. AHMED 247
22. PADİŞAH: HALİFE 2. MUSTAFA 251
23. PADİŞAH: HALİFE 3. AHMED 255
24. PADİŞAH;: HALİFE PADİŞAH 1. MAHMUD 259
25. PADİŞAH: HALİFE 3. OSMAN 259
26. PADİŞAH: HALİFE 3. MUSTAFA 261
27. PADİŞAH: HALİFE 1. ABDULHAMİD (GAZİ) 265
28. PADİŞAH: HALİFE 3. SELİM 269
4. BÖLÜM: ÇÖKÜŞ DÖNEMİ 279
GİRİŞ: OSMANLI DEVLETİ'NİN ÇÖKÜŞÜ 281
29. PADİŞAH: HALİFE 4. MUSTAFA 283
30. PADİŞAH: HALİFE 2. MAHMUD 285

31. PADİŞAH: HALİFE 1. ABDÜLMECİD 293
32. PADİŞAH: HALİFE ABDÜLAZİZ HAN 299
33. PADİŞAH: SULTAN 5. MURAD: 303
34. PADİŞAH: SULTAN 2. ABDÜLHAMİD 305
35. PADİŞAH: HALİFE PADİŞAH MEHMED REŞAD 373
36. PADİŞAH: HALİFE VAHDEDDİN 377
SON HALİFE ABDÜLMECİD: 379
OSMANLI HİLAFETİ NASIL YIKILDI 381
5. BÖLÜM: İLK DÖRT ASIRDA OSMANLI DEVLETİ KRONOLOJİSİ 405
GİRİŞ 407
1. BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİ'NİN GÜÇLENME VE ZAYIFLAMA SEBEPLERİ 409
2. BÖLÜM: 1. ASIR (BÜYÜME, YÜKSELME VE HAKİMİYET DÖNEMİ: 417
1. SULTAN OSMAN GAZİ 417
2. SULTAN ORHAN 418
3. SULTAN BİRİNCİ MURAD 419
4. SULTAN YILDIRIM BAYEZİD 420
5. SULTAN ÇELEBİ MEHMED 421
6. SULTAN İKİNCİ MURAD 422
7. SULTAN MEHMED FATİH 426
8. SULTAN İKİNCİ BAYEZİD 428
9. HALİFE PADİŞAH YAVUZ SELİM 429
10. HALİFE PADİŞAH SÜLEYMAN KANUNİ 429
3. BÖLÜM: 2. DÖNEM DURAKLAMA DÖNEMİ SULTANLARI 433
KRONOLOJİSİ: 433

1. HALİFE PADİŞAH İKİNCİ SELİM 433
2. HALİFE PADİŞAH ÜÇÜNCÜ MURAD 434
3. SULTAN ÜÇÜNCÜ MEHMED (GAZİ) 435
4. HALİFE PADİŞAH BİRİNCİ AHMED 436
4. BÖLÜM: 3. DÖNEM SULTANLARI KRONOLOJİSİ (GERİLEME DÖNEMİ) 439
1. HALİFE PADİŞAH BİRİNCİ MUSTAFA 439
2. HALİFE PADİŞAH İKİNCİ OSMAN 439
3. HALİFE SULTAN DÖRDÜNCÜ MURAD 440
4. HALİFE SULTAN İBRAHİM 440
5. HALİFE SULTAN DÖRDÜNCÜ MEHMED 441
6. SULTAN İKİNCİ SÜLEYMAN HAN 442
7. SULTAN İKİNCİ AHMED 443
8. HALİFE PADİŞAH İKİNCİ MUSTAFA 444
9. SULTAN ÜÇÜNCÜ AHMED 444
10. SULTAN BİRİNCİ MAHMUT 445
11. SULTAN ÜÇÜNCÜ OSMAN 446
12. SULTAN ÜÇÜNCÜ MUSTAFA 447
13. SULTAN BİRİNCİ ABDÜLHAMİD (GAZİ) 448
5. BÖLÜM: 4. DÖNEM ÇÖKÜŞ DÖNEMİ KRONOLOJİSİ 451
1. HALİFE PADİŞAH IV. MUSTAFA 453
2. SULTAN II. MAHMUD 453
3. SULTAN I. ABDULMECİD 453
4. SULTAN ABDULAZİZ 454
5. SULTAN V. MURAD 455
6. SULTAN II. ABDULHAMİD 456

7. HALİFE PADİŞAH REŞAD 460
8. HALİFE PADİŞAH VAHDEDDİN 461

İKİNCİ KISIM YİTİRİLMİŞ FİRDEVS: ENDÜLÜS 463

GİRİŞ 465
1. FASIL: YİTİRİLMİŞ FİRDEVS VE TARİHÎ DÖNEMLER 469
1. KONU: FETİHLER DÖNEMİ 471
2. KONU: KUVVET, İSTİKRAR VE MEDENİYET DÖNEMİ 475
3. KONU: ZAYIFLAMA VE KURTARMA DEVRİ 481
4. KONU: ENDÜLÜS'ÜN YIKILIŞ DÖNEMİ 499
2. FASIL: CİHADIN IŞIK SAÇAN SAYFALARI, ENDÜLÜS FACİALARI VE HIRİSTİYAN HİLELERİ 515

GİRİŞ 517
1. BÖLÜM: IŞIK SAÇAN CİHAD SAYFALARI VE DÖNEMSEL SAVAŞLAR 519
2. BÖLÜM: ENDÜLÜS'ÜN HAÇLI ZULÜMLERİNDEN DOLAYI YAŞADIĞI FACİALAR 531
3. FASIL: OSMANLI DEVLETİ'NİN YİTİRİLMİŞ FİRDEVSİ KURTARMA ÇABALARI 537

1. BÖLÜM 539
2. BÖLÜM 540
3. BÖLÜM 541
4. BÖLÜM 542
5. BÖLÜM 543
6. BÖLÜM 545
7. BÖLÜM: HALİFE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN CEZAYİR'İ

KURTARMA ÇABALARI: 547

8. BÖLÜM: HALİFE II. SELİM'İN KURTARMA ÇABALARI 557

9. BÖLÜM: HALİFE III. MURAD'IN KURTARMA ÇABALARI 563

SON SÖZ 569

EKLER 577

1. EK: EN ÖNEMLİ İSLAMÎ TARİHLER 579

2. EK: OSMANLI DEVLETİNİN HALİFELERİ 583

3. EK: II. SULTAN ABDÜLHAMİD'DEN ÖNCE OSMANLILARIN YAPTIĞI REFORM VE İCRAATLAR: 585

ÖNEMLİ KAYNAKLAR 601

İÇİNDEKİLER 605